

SPOLEČENSKOVĚDNÍ SBORNÍK PRO MORAVSKO-SLOVENSKÉ POMEZÍ

SLOVÁCKO
XLIX
2007

SLOVÁCKÉ MUZEUM UHERSKÉ HRADIŠTĚ

Slovácko 2007

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí • Ročník XLIX • Vydalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti v roce 2008 • Odpovědný redaktor: Ivo Frolec • Tajemnice redakce: L. Tarcalová • Redakční rada: J. Čoupek, I. Frolec, L. Galuška, M. Martykánová, H. Myslivečková, K. Pavlišník, Z. Pokluda, L. Poláček, B. Rašticová, M. Šeferisová, M. Šimša, L. Tarcalová, M. Vaškových, E. Večerková, A. Vyskočil • Recenzenti: Mgr. Marek Junek, Ph.D., PhDr. Věra Kovářů • Tisk Expodata-Didot Brno • Náklad 250 ks

ISBN 978-80-86185-62-0
ISSN 0583-5569

OBSAH

Národopis

<i>Olga Floriánová</i> : Současný stav a podoba tradičního stavitelství na moravských Kopanících . . .	9
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Tradiční hodová obchůzka s právem v obcích na Uherskohradištsku	29
<i>Marta Kondrová</i> : Betlémy ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti	61
<i>Romana Habartová</i> : Kraslice ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti.	75
*	
K životnímu jubileu prof. PhDr. Bohuslava Beneše, DrSc. (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	107
Velikonoce na Slovácku (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	107
Známé i neznámé Luhačovice (<i>Romana Habartová</i>)	108
Ztratila sem fěrtúšek. . . (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	113
Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem – Aj to sú maléři od Boha samého (<i>Anna Hřčková</i>)	114
Muzeum Podhradí v Buchlovicích (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	116
Lenka Blažková: Voskařství (<i>Marta Kondrová</i>)	117
Hana Dvořáková: Svět pod sklem. Podoby vosku (<i>Marta Kondrová</i>)	119
Josef Beneš: Vlčnovská jízda králů (<i>Marta Kondrová</i>)	120
Josef Vařeka–Václav Frolec: Lidová architektura (<i>Olga Floriánová</i>)	122
Josef Holcman: Hýlom, hálom aneb Kyjov v jízdě králů (<i>Karel Pavlišťík</i>)	123
Jiří Jilík: Záhadná jízda králů (<i>Ludmila Tarcalová</i>)	125
Dary a obdarování (<i>Irena Ochrymčuková</i>)	126

Archeologie

<i>Miroslav Vaškových</i> : Střední Pomoraví ve starším neolitu	129
<i>Antonín Přichystal, Lubomír Šebela, Kamil Dufka</i> : Unikátní nález silicitové sekery z Hluku	159
<i>Miroslav Vaškových</i> : Nátepní destičky z Březolup a Kunovic	163
<i>Dana Menoušková</i> : Neznámé komorové kachle z Uherského Hradiště	167
<i>Luděk Galuška</i> : Brezalauspurc 907	199
*	
Hrady Jiřího Kohoutka (<i>Radim Vrla</i>)	205
Archeologické nálezy Antonína Zelnitia (<i>Jiří Jilík</i>)	206

Historie

<i>Martin Šimša</i> : Sídlní vývoj městečka Žeravic, rozsah a proměny sídelní struktury	209
<i>Zdeněk Fišer</i> : Dopis obrozence Melichara Vladyky příteli Hurbanovi z časů revoluce.	221
<i>Pavel Portl</i> : Slovácká epizoda Josefa Hodka	231
<i>Lukáš Čoupek</i> : Válečné hroby na hřbitově v Mařaticích	241
<i>Jiří Čoupek</i> : Správa kulturních zařízení v okrese Uherské Hradiště orgány samosprávy a okresními národními výbory	265
<i>Jan Hubáček</i> : Letiště v Uherském Hradišti-Mařaticích	275
*	
Vzpomínka na PhDr. Ivana Bittnera (<i>Radim Vrla</i>)	285
P. Zemek: Reformace, protireformace a rozvinutí poreformačního katolictví v Uherském Brodě – křesťanská víra v proměnách času (<i>Zdeněk Pokluda</i>)	285
Rygar, František: Těmice u Hodonína 1264–1945 (<i>Lukáš Čoupek</i>)	286
Uherské Hradiště, královské město na řece Moravě (<i>Aleš Vyskočil</i>)	288
Jiří Jilík, Jana Spathová, Igor Stancl: U Zlaté koruny (<i>Blanka Rašticová</i>)	288
Vědecká konference Východní Morava v 10.–14. století (<i>Jiří Mítáček</i>)	289

Dějiny umění

<i>Tomáš Valeš</i> : „...nach Vorgezeigten zwäy Altaria auffzubauen...“ Josef Winterhalder st. a kresby k zakázce pro dominikány v Uherském Brodě	295
<i>Tomáš Pospěch</i> : Drobné sakrální stavby – kaple Uherskohradištska.	309
<i>Josef Maliva</i> : Vnitřní monolog výtvarného díla Cyrila Urbana	315
<i>Milada Frolcová</i> : 9. ročník mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti.	325
*	
Odešel PhDr. Michal Plánka (<i>Marie Martykánová</i>)	341
Výstava k 100. výročí založení Sdružení výtvarných umělců moravských 100 SVUM (<i>Josef Maliva</i>)	341
Antonín Kroča – malíř Lašska (<i>Milada Frolcová</i>)	347
Milada Frolcová a kolektiv autorů: Miroslav Malina. Tulák po hvězdách (<i>Marie Martykánová</i>).	352

Muzejnictví

<i>Ivo Frolec</i> : Slovácké muzeum v roce 2007	355
<i>Blanka Rašticová</i> : Muzejní spolek v Uherském Hradišti	371
<i>Věra Kovářů</i> : Veletiny – výsledky grantového výzkumu.	375
<i>Olga Floriánová</i> : Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a výzkum tradičního lidového stavitelství na Uherskohradištsku	385
<i>Romana Habartová</i> : Národní zahájení evropského dědictví v Uherském Hradišti	387
*	
Výstavy ve Slováckém muzeu v roce 2007 (<i>Blanka Rašticová</i>).	397
Výstavy ve Slováckém muzeu v roce 2008 (<i>Blanka Rašticová</i>).	398
Nabídkový list publikací a CD Slováckého muzea v Uherském Hradišti (<i>Marie Bilíková</i>)	399

SUMMARY

Ethnography

<i>Olga Floriánová</i> : Current State and Forms of Traditional Architecture in the Moravian Kopanice Region	9
<i>Ludmila Tarcalová</i> : The Traditional Feast Festivity Rounds with a Standard in the Villages of the Uherské Hradiště Region	29
<i>Marta Kondrová</i> : Crib Scenes in the Collections of the Slovácké Museum in Uherské Hradiště.	61
<i>Romana Habartová</i> : Easter Eggs in the Collections of the Slovácké Museum in Uherské Hradiště.	75
*	
Messages	107

Archeology

<i>Miroslav Vaškových</i> : Central Morava River Basin in the Early Neolith	129
<i>Antonín Přichystal, Lubomír Šebela, Kamil Dufka</i> : Unique Find of Siliceous Axe from Hluk. ...	159
<i>Miroslav Vaškových</i> : Shock-Absorbing Slabs from Březolupy and Kunovice	163
<i>Dana Menoušková</i> : Unknown Chaber Tiles from Uherské Hradiště	167
<i>Luděk Galuška</i> : Brezalauspurc 907	199
*	
Messages	205

History

<i>Martin Šimša</i> : The Settlement Development of the Small Town of Žeravice, the Structure of Homesteads and its Changes	209
<i>Zdeněk Fišer</i> : A Letter of the Uherské Hradiště Revivalist Melichar Vladyka to his Friend Hurban in the Time of Revolution	221
<i>Pavel Portl</i> : Josef Hodek's Moravian-Slovakian Episode.	231
<i>Lukáš Čoupek</i> : Wartime Graves at the Mařatice Cemetery, Part One.	241
<i>Jiří Čoupek</i> : Administration of Cultural Establishments in the Uherské Hradiště District by Bodies of Local Administration and District National Bureaus	265
<i>Jan Hubáček</i> : The Airfield in Uherské Hradiště-Mařatice	275
*	
Messages	285

History of Art

<i>Tomáš Valeš</i> : "...nach Vorgezeigten Ries zwaj Altaria aufzubauen..." Josef Winterhalder the Elder and Drawings for the Commission for Black Friars in Uherský Brod.	295
<i>Tomáš Pospěch</i> : Small Sacral Buildings – Chapels of the Uherské Hradiště region	309
<i>Josef Maliva</i> : The Inner Monologue in the Art of Cyril Urban	315
<i>Milada Frolcová</i> : International Symposium of Cast Medal, Plaque and Small Sculpture	325
*	
Messages	341

Muzeums	355
----------------------	-----

INHALTVERZEICHNIS

Völkerkunde

<i>Olga Floriánová</i> : Der aktuelle Zustand und die derzeitige Gestalt der traditionellen Bautechnik im mährischen Rodeackergebiet.	9
<i>Ludmila Tarcalová</i> : Traditioneller Kirmesumzug mit Rechtszeichen im Gebiet von Uherské Hradiště.	29
<i>Marta Kondrová</i> : Weihnachtsskripen in den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště	61
<i>Romana Habartová</i> : Ostereier in den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště.	75
*	
Nachrichten.	107

Archäologie

<i>Miroslav Vaškových</i> : Mittleres Marchgebiet im älteren Neolithikum	129
<i>Antonín Přichystal, Lubomír Šebela, Kamil Dufka</i> : Unique Find of Siliceous Axe from Hluk.	159
<i>Miroslav Vaškových</i> : Armschutzplatten aus Březolupy und Kunovice	163
<i>Dana Menoušková</i> : Unbekannte Kammerkacheln aus Uherské Hradiště	167
<i>Luděk Galuška</i> : Brezalauspurg 907.	199
*	
Nachrichten.	205

Geschichte

<i>Martin Šimša</i> : Siedlungsentwicklung des Städtchens Žeravice, Struktur von Wohnsitzen und Strukturwandel	209
<i>Zdeněk Fišer</i> : Ein in der Revolutionszeit niedergeschriebener Brief des Aufklärers Melichar Vladyka aus Uherské Hradiště seinem Freund Hurban.	221
<i>Pavel Portl</i> : Mährisch-slowakische Episode im Leben von Josef Hodek	231
<i>Lukáš Čoupek</i> : Kriegsgräber auf dem Friedhof in Mařatice, Teil I	241
<i>Jiří Čoupek</i> : Verwaltung von Kultureinrichtungen im Bezirk Uherské Hradiště durch Selbstverwaltungsorgane und Bezirksnationalausschüsse.	265
<i>Jan Hubáček</i> : Flugplatz in Uherské Hradiště-Mařatice	275
*	
Nachrichten.	285

Kunstgeschichte

<i>Tomáš Valeš</i> : „...nach Vorgezeigten Ries zwaj Altaria aufzubauen...“ Josef Winterhalder Senior und seine Zeichnungen zum Auftrag für die Dominikaner in Uherský Brod	295
<i>Tomáš Pospěch</i> : Kleine Sakralbauten – Kapellen im Gebiet von Uherské Hradiště	309
<i>Josef Maliva</i> : Der innere Monolog des künstlerischen Werkes von Cyril Urban.	315
<i>Milada Frolcová</i> : Internationales Symposium – gegossene Medaillen, Plaketten und Kleinplastik	325
*	
Nachrichten.	341

Museum	355
-------------------------	-----

NÁRODOPIS

SOUČASNÝ STAV A PODOBA TRADIČNÍHO STAVITELSTVÍ NA MORAVSKÝCH KOPANICÍCH

Olga Floriánová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Jedinečné horské prostředí kopaničářských sídel s rozptýlenou zástavbou, krajina kultivovaná lidskou činností, výrazné kontrasty ve stavitelství a pořád ještě převládající soulad staveb s krajinou dávají této oblasti osobitý a neopakovatelný ráz.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti se v letošním roce v rámci grantového úkolu ministerstva kultury nazvaného *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji I. Uherskohradištsko* zabývalo také dokumentací současné podoby tradičního stavitelství moravských Kopanic. Při realizaci výzkumu bylo z této oblasti pořízeno na dva tisíce fotografií a zdokumentovány desítky tradičních objektů. Ze získaného materiálu vychází i tento příspěvek.

Moravské Kopanice jsou podoblastí Slovácka, nalézající se v jeho východní části na moravsko-slovenské hranici, v horském prostředí Bílých Karpat s dominantou hory Chabové (751 m n. m.). Tvoří je centrální obec Starý Hrozenkov v údolí Krátkovského potoka a kolem něho vesnice Žitková, Vyškovec, Vápenice a Lopeník, jejichž chalupy jsou rozesety po svazích a hřebenech Bílých Karpat mezi vrchy Lokov (738 m n. m.), Vlčí vrch (632 m n. m.), Mikulčín vrch (799 m n. m.), Přísloup (711 m n. m.), Vyškovec (794 m n. m.), Kykula (746 m n. m.), Machnác (771 m n. m.), Malý Lopeník (881 m n. m.) a Velký Lopeník (911 m n. m.). Tento národopisný region vždy přitahoval odbornou pozornost svou zajímavou a svéráznou podobou tradiční lidové kultury. Osobitým charakterem se zde vyznačovalo i tradiční lidové stavitelství. V odborné literatuře se jím zabývali poprvé již v roce 1892 František Dobiáš, dále pak ve svých pracích například Lubor Niederle, Otakar Máčel, Josef Vajdiš, Antonín Kuriál či Josef Jančář nebo Jiří Pavelčík.¹

Sídelní krajina a charakter zástavby

Horské prostředí sídelní krajiny moravských Kopanic rozhodujícím způsobem ovlivňuje charakter zdejší zástavby, která se od předcházejících období nijak zásadně nezměnila. Soustředěný typ zástavby, podobně jako ve většině obcí Slovácka, má pouze Starý Hrozenkov, kde se domy, postavené těsně vedle sebe, táhnou podél hlavního silničního tahu na Slovensko. Ostatní obce vytvářejí **rozptýlenou zástavbu** jednotlivých usedlostí, jež leží zhruba uprostřed k ní náležejících pozemků–kopanic. Typologicky představuje Starý Hrozenkov návěsné ulicovku s traťovou pluzinou. Žitková, Vápenice, Lopeník a Vyškovec mají podobu **dvorcové vsi s pluzinou scelených úseků**.² Kopanice byly osídlovány pravděpodobně od konce 17. a počátku 18. století.³ Možnost vykloučit les a založit si kopanici poskytl novým kolonizátorům z východní oblasti tehdejšího Uherska majitelé světlovského panství. Zbýlé úzké pásy původního lesního porostu oddělovaly od sebe jednotlivé sousední kopaničářské pozemky, tvořené drobnými políčky a menšími pastvinami.⁴ Vytvořily tak malebné mozaiky v horské lesnaté krajině Bílých Karpat. Tento krajinný ráz i urbanistická struktura moravských Kopanic zůstaly prakticky zachovány doposud. Dřívější pole dnes téměř plně nahradily pastviny, které jsou většinou ohrazeny elektrickými ohradníky. V nich se pasou stáda skotu, ovcí nebo i koní. Spásáním porostu dobyt看em je v dnešní době velice vhodný způsob, kterým nynější vlastníci kopanic udržují své rozsáhlé travnaté pozemky. I přesto, že u hrazení pastvin převažují elektrické ohradníky nad tradičními dřevěnými ohradami, podtrhuje hrazení pastvin s pasoucím se dobyt看em charakter horského rázu zdejší sídelní krajiny. Tradiční kopaničářská stavení se ukrývala mezi stromy ovocných sadů i soliterních

vzrostlých stromů – ořešáků, jasanů, jírovců, lip, buků a jiných, které se sázely v bezprostřední blízkosti staveb. I dnes shluky vzrostlých starých stromů prozrazují lidské příbytky. V blízkosti obydlí lze také stále vidět vysoké stohy sena navršené kolem *koparů*. Byly a nadále jsou pro kopaničářskou krajinu výrazným a charakterizujícím prvkem. Osobitý ráz zdejší sídelní formy dotváří nyní, stejně jako dříve, síť úzkých chodníků i více či méně zpevněných cest, které spojují mezi sebou jednotlivé usedlosti. Hlavní přístupové komunikace jsou však dnes asfaltové. Nevelké množství jednoduchých sakrálních objektů – zvoniček na návrších, drobných křížků či svatých obrázků – představuje i nyní neodmyslitelnou součást kopaničářské krajiny.

Původní lidová architektura

Tradiční objekt lidového stavitelství moravských Kopanic podle typologie Václava Frolce prezentoval karpatský typ domu v jeho kopaničářské variantě. Základním stavebním materiálem bylo dřevo, zvláště listnatých stromů, z kterého se roubenou konstrukcí budovaly obytné dvojprostorové, někdy i pouze jednoprostorové chalupy. Byly štítově orientované s valbovou střechou pokrytou došky z rezné (žitné) slámy. Okenní i dveřní otvory do domu se z úsporných důvodů vytvářely malé. Jednoduchá, jednotabulková okna propouštěla do místnosti jen velmi málo světla. Uvnitř byl prostor členěn na síň – pitvor, přes který se do usedlosti vstupovalo a kde byla uskladněna také úroda, potřebné nářadí a případně se zde chovala i domácí zvířata. Jedinou obytnou místností byla jizba, do níž se vcházelo z pitvoru. V jizbě početné kopaničářské rodiny vařily, stolovaly i nocovaly. Otopný systém představovala pec s odvodem kouře *sopúchem* (dymníkem) na půdu. Byla situována v jizbě a sloužila k pečení, vaření (na otevřeném ohništi, později na plotně) i k vytápění místnosti. Dřevěné roubení kopaničářských staveb se stalo zvykem ukrývat pod hliněnou, bíle zalíčenou omítkou – do *kožucha*. Obytný dům doplňovaly chlévy, *šustníky* na uskladnění listí jako podestýlky pro dobytek, někdy také seníky nebo stodoly. Pokud stodoly či seníky chyběly, seno se ukládalo v blízkosti usedlostí kolem dlouhých tyčí – *koparů*. Dvory usedlostí se uzavíraly ploty nebo zůstávaly polouzavřené. Jejich zástavbu tvořily chlévy a krmníky, volnou část obvykle ohrazovalo dřevěné či proutěné oplocení. Stodoly, pokud k usedlosti patřily, se nacházely bokem, mimo prostor dvora. Stavení chudých kopaničářů, k nimž nepříslušely žádné hospodářské objekty, pak stávaly samostatně, nevytvářely dvorové prostranství.

Na konci 19. století se začaly vedle dřevěných staveb objevovat také stavby hliněné.⁶ Z hlíny se stavěly především obytné jednotky, ale budovaly se z ní i chlévy pro dobytek. Drobné krmníky pro vepře, kurníky pro slepice se v mnoha případech nadále roubily ze dřeva. Hliněné domy byly konstruovány tzv. *nabíjenici* nebo později i nepálenými cihlami – *kotovicemi*. Jejich tektonika vycházela z dřevěných staveb a v zásadě se od nich nelišila.

Současná podoba tradičního stavitelství

Přestože současná podoba stavitelství moravských Kopanic je již velkou měrou poznamenána přestavbami, modernizacemi i novou výstavbou, přinesl výzkum poměrně překvapující zjištění, že i v dnešní době existuje množství staveb, které nesou mnohé atributy původního tradičního stavitelství, nebo na něj navazují, byť ty dřevěné z 19. století se již nezachovaly. Vývoj tradičního stavitelství Kopanic popsal ve svém příspěvku z roku 1960 také Josef Jančář.⁷ Jeho závěry potvrdil a dále rozšířil i stávající terénní výzkum.

Nynější podoba dochovaných tradičních staveb se vytváří od konce 19. století až zhruba do 60. let 20. století. Významnější stavební inovace se na Kopanicích projevují v průběhu první poloviny 20. století. Od 60. let 20. století se pak začínají objevovat zcela nové, místní tradici cizorodé formy. Architektonický vývoj neprobíhal na Kopanicích plynule, ale jak je pro tuto oblast příznačné, spíše nerovnoměrně. V jeho průběhu docházelo k častým regresím – návratům k předcházejícím, archaickým stavebním formám,⁸ kdy se například na jedné straně už stavěly moderní typizované patrové domy s patřičným příslušenstvím, a na

Sídlní krajina moravských Kopic s patrnými hranicemi jednotlivých pozemků – kopanic. Žitková – Pitínské paseky 2007.

Žitková v zimním období. 2008.

Usedlost čp. 68 – štítově orientovaná, dvouprostorová nabíjanice, do pravého úhlu chlévy skryté v podsíně, před ní plaňkový plotem ohraničené hnojiště, střecha usedlosti valbová, krytina plech, eternitová břidlice, v pozadí roubená stodola. Usedlost doplňuje vzrostlý strom – jasan. Vápenice 2007.

Usedlost čp. 68 – boční pohled na obytnou část, pod omítkou jsou znatelné jednotlivé vrstvy nabíjené hlíny. Ukázka zasazení stavby do svahu. Vápenice 2007.

Usedlost čp. 29 – trojprostorové stavení z nepálených cihel. Žitková–Koprvasy 2007.

druhé straně se ještě budovaly jednoduché dvouprostorové roubené objekty. Architektonický vývoj této oblasti je dále charakterizován přežíváním některých starobyklých stavebních elementů z dob tradičního způsobu života a zároveň, pod vlivem dobových inovačních procesů, i uplatňováním nových stavebních forem. Na moravských Kopicích z důvodu izolovanosti prostředí, špatné komunikační a dopravní dostupnosti probíhaly inovační procesy vždy se značným zpožděním za ostatními oblastmi Slovácka. Neprojevovaly se přitom v plné své míře, ale byly přejímány jen určité prvky, které byly pro dané podmínky akceptovatelné. Tak se vytvořily velké kontrasty mezi charakterem tradičního vesnického stavitelství v nížinných oblastech Slovácka a horské oblasti moravských Kopic. Zatímco v nížinách se v první polovině 20. století rozvíjelo zděné stavitelství do dekorativních forem, na Kopicích dosud přežívaly starší stavební postupy.

Pro stavitelství moravských Kopic je charakteristická velká rozmanitost a kombinace použitého materiálu. Vzhledem k velmi chudým poměrům a nutnosti soběstačnosti obyvatel dochází při budování staveb k využití doslova všeho, co je k dispozici. Proto v mnoha případech se kombinuje dřevo, kámen, hlína a později i pálené cihly. U roubených stavení lze například nalézt vnitřní příčky zbudované z hliněných nepálených cihel nebo i kombinace stavby z jedné třetiny roubené a ze dvou třetin zděné. Je zřejmé, že hlavním kritériem pro realizaci stavby na Kopicích byla dostupnost a funkčnost materiálu a vzniklé konstrukce.

Hliněný dům

V terénu je dochováno nejvíce objektů tradičního stavitelství z nepálené hlíny. Nejstarší z nich byly budovány již v 19. století (*nabíjenice*), novější (*kotovicové*) pocházejí přibližně z první poloviny 20. století. Na Kopicích hliněné stavitelství vychází především z místních potřeb a navazuje na stávající dřevěnou architekturu. Je jednoduché a účelné, splňující životní požadavky místních obyvatel. Zdobnost se prakticky nerozvinula.

Z hlíny se staví především obytné jednotky, ale v mnoha případech se z ní budují i chlévy pro dobytek. Drobné krmníky pro vepře, kurníky pro slepice jsou obvykle roubené. Hliněné domy jsou konstruovány tzv. *nabíjenici* nebo později i nepálenými cihlami – *kotovicemi*. Některé objekty jsou kombinované z nabíjenice a kotovic. Obdélníkový půdorys domů i jejich štítová orientace zůstávají zachované. **Střecha** se postupem doby přeměňovala z valbové na sedlovou a vytvářela **štíty**, nejčastěji s dřevěným bedněním. Obvykle jsou desky bednění kladeny svisle. Zajímavostí na Kopicích však je, že mnohé štíty obytných objektů z první poloviny 20. století jsou vytvářeny z širokých, nehraněných desek, kladených horizontálně. Desky jsou přitom překládány přes sebe, aby se překryly škvíry, vznikající mezi nerovnými hranami desek. V první polovině 20. století se postupně začíná proměňovat i **střešní krytina**. Původní slaměné došky nahrazuje eternit, cementové tašky, plech i pálená krytina. Na Kopicích se využívalo vždy toho, co bylo nejvíce dostupné a nevyžadovalo velkou finanční náročnost. Krovy domů jsou obvykle krokrové, v některých případech s ozdobně profilovanými přečnívajícími podkrokovými trámy nebo krajními krokvy ve štítě (např. Žitková čp. 79, Vápenice čp. 41 nebo čp. 11 Lopeník).

S proměnou stavebního materiálu se počaly proměňovat i některé další atributy tradiční kopaničářské architektury. V hliněných domech se zvětšují **okenní a dveřní otvory**. Vstup do usedlosti uzavírají jednoduché svlakové dveře s krabicovým typem zámku. Dveře se však již neotáčejí pomocí tradičních běhounů s čepy, ale jsou upevněny na kovových závěsech – *pantech*. V interiéru se více prosazují jednoduché, řemeslně zhotovené dveře rámové s výplněmi. I na příkladu proměny výplní otvorů je patrné, že inovační procesy na Kopicích časově nekorespondovaly s inovačními projevy v rozvinutějších nížinných regionech, kde se v tomto období první poloviny 20. století již objevují novější a zdobnější typy oken a dveří (ty jsou zde již rámové konstrukce).

Okna převládají zdvojená, šestitabulková nebo jednoduchá okna dvoudílná, někdy i trojdílná, obvykle nevytváří podokenní desky. V oknech mnohých usedlostí jsou umístěny

Ochranný křížek za oknem usedlosti čp. 197. Žitková – Pí-tínské paseky 2007.

Velké změny se projevují v **otopném systému**. Jeho vývoj na Kopanicích je odlišný od ostatních oblastí Slovácka. Tradiční topeniště je prezentováno pecí v jizbě. Ty jsou ve 20. století bourány a nahrazovány sporáky v původním pitvoru, který se tak přeměňuje v kuchyni, do které se z jizby přeneslo vaření. V původní jizbě, z níž se stala místnost ke spaní, se topilo železnými kamny. Na Kopanicích je tak přeskočena jedna fáze vývoje otopného systému, tedy nedochází k přesunu otvoru pecí do síně a vzniku černých kuchyní, jako se to dělo jinde na Slovácku. Pece se zde proto začínají budovat v podobě samostatných staveb v blízkosti obytného domu. Se zánikem starých pecí zanikají i dymníky, které jsou nahrazeny zděnými komíny.

Novým prvkem u značného množství zděných staveb, ale i roubených, je **podsíněk**. Jeho budování je pro karpatský typ domu v tomto období příznačné.⁹ Představuje ho dřevěná bedněná konstrukce situovaná v podélné ose domu. V některých případech podsíněk natolik ukrývá část chalupy, že usedlost působí téměř jako nedobytná pevnost (např. Vápenice čp. 23). Důvodem jeho pořízování je ochrana objektu před nepříznivými vlivy počasí, zvláště v zimním období, kdy jsou kopaničářské usedlosti na dlouhou dobu zaváté sněhem. Za těchto nepříznivých podmínek podsíněk umožňoval majitelům stavení chráněný přístup ke vchodům do chlévů nebo také k suchému záchodu. V návaznosti na podsíněk u chlévů se umísťovalo hnojiště. Podsíněk byl využíván i jako pracovní nebo úložný prostor. Podsíněkem jsou opatřeny např. domy čp. 9, čp. 68, čp. 28, čp. 24, čp. 73 ve Vápenicích nebo čp. 1, čp. 219, čp. 195 na Žitkově.

drobné sakrální předměty – křížky, porcelánové sošky Panny Marie apod. Mají ochrannou funkci, aby lidský přibýtek nezasáhly živelné pohromy a vyhýbaly se mu zlé síly. Jsou rovněž projevem náboženského citění a hluboké víry obyvatel Kopanic.

Zástavba dvora je polouzavřená nebo uzavřená. Dvůr vymezují obytné a hospodářské stavby, které navazují na obytný dům, nejčastěji v pravém úhlu, a tak ho ze dvou až tří stran ohraňují. Čtvrtá strana zůstává volná, nebo ji uzavírá plaňkový plot s brankou či vysoké dřevěné bednění.

Dispozice hliněných staveb se většinou nezměnila. Obvykle ji tvoří dvě obytné místnosti, v některých případech jsou i trojprostorové. Dochází však ke změně funkčnosti obytných prostor. S proměnou otopného systému se původně nevytápěný pitvor, určený k ukládání produktů a náradí, mění v obytnou kuchyni, kde se vařilo, topilo a kde se odehrával společenský život rodiny. Z jizby se stává místnost určená ke spaní – ložnice. Pokud se vyskytuje třetí prostor, představuje ho, podobně jako v ostatních částech Slovácka, komora umístěná napravo od vstupní místnosti.

Dvůr usedlosti čp. 68 – podsíněk, hnojiště, krmníky pro vepře, králikárna, kamenné dláždění. Vápenice 2007.

Zástavba dvora usedlosti čp. 23 – dům do pravého úhlu obestavěný podsíněkem, rozpadajícími se krmníky a seník. Vápenice-Šagátky 2007.

Polouzavřená zástavba dvora čp. 219 z konce 30. let 20. století – roubená usedlost v *kožichu*. Žitková – Hutě 2007.

Ustedlost čp. 150 – dvouprostorová dispozice – kuchyně, ložnice. Starý Hrozenkov – Čjerné 2007.

Ustedlost čp. 69 – torzo roubeného objektu, štít sestavený s horizontálně kladených nehraněných desek. Žítková – Koprvasy 2007.

Ustedlost na čp. 79 – z roku 1953, dvouprostorová, roubená s diagonálně – klasovitě sestavených trámů, v kožichu. Žítková 2007.

Neobývaná usedlost To-
malových – interiér rou-
beného dvouprostorového
objektu. Žitková – Hutě
2007.

Roubený *chljévec* ve dvoře
usedlosti čp. 79 z roku
1947 – hliněná omítka
nahozená mezi *hrázdění*
ze silných větví, hrubé
svlakové dveře.

Tradiční stodola datovaná
rokem 1850 – nyní osa-
mocená, patřila k zanik-
lé usedlosti čp. 63. Žitková
– Koprvasy 2007.

Příčně průjezdná stodola ve dvoře usedlosti čp. 79 – sloupková konstrukce s trámovou výplní do drážek. Žitková 2007.

Kamenná, příčně průjezdná stodola u mlýna Petřivaldských čp. 32. Žitková 2007.

Krmníky pro vepře, nad nimi kurníky pro slepice a samostatně stojí králikárna ve dvoře usedlosti čp. 68. Vápenice 2007.

Roubený dům

Překvapujícím zjištěním výzkumu je, že na Kopicích zůstalo dosud zachováno i množství roubených staveb. Především jde o hospodářské objekty, ale nalézáme i poměrně značný počet obytných chalup. Nepocházejí však z 19. století. Jsou budovány později, většinou v první polovině 20. století a ani stavebně nejsou úplně totožné s objekty z 19. století. Přestože nesou téměř všechny atributy tradičních staveb předcházejícího období, projevují se i některé inovace, jež dávají novodobé roubené architektuře svůj charakteristický ráz.

Z tradiční stavební kultury se dále uplatňuje štítová orientace staveb na obdélníkovém půdorysu. Konstrukčně jsou roubené objekty i nadále budovány z **tvrdého, listnatého dřeva**, které se jen těžce otesávalo. Proto jsou spáry mezi nerovnými trámy vyplňovány hlinou. Roubené stavby se zakládají na **kamenných podezdívkách**, na něž se klade spodní, většinou velmi mohutný trám – podvalový, nesoucí váhu celé konstrukce. V nárožích jsou trámy spojeny tesařskou **vazbou na zámek**. Vazba na rybinu se zde, na rozdíl od valašských chalup, vyskytuje spíše výjimečně. Trámy jsou v konstrukci kladeny horizontálně. Při výzkumu se nám však podařilo najít doklad ojedinělého, netradičního kladení trámů diagonálně, klasovitě proti sobě. Jde o roubený dvouprostorový objekt s hliněnou omítkou na čp. 79, který na Žitkové zbudoval v roce 1953 jeho majitel Viktor Zemanovič.

Dřevěná konstrukce roubených kopaničářských domů je často ukrývána **pod hliněnou omítkou** – v tzv. kožichu. Hliněná omítka jednak pomáhá stavbu tepelně izolovat, a jednak zakrývá dřevo jako stavební materiál; objekt vypadá jako zděný. I v provedení omítky se u roubených kopaničářských staveb 20. století projevují nové postupy. Ve snaze po výraznějším zateplení stěn obytných stavení nebo i hospodářských objektů se začíná provádět silnější vrstva hliněné omítky, vřazovaná do jakési formy hrázdění z pevnějších větví, přibitých diagonálně na roubenou stěnu. U obytných staveb se takto upravená stěna ještě překrývá kompaktní svrchní omítkou, která se nakonec barevně zalíčila. U chlévů zůstává toto hrazení z větví v omítce patrné, nezakryté, a dává tak hospodářským objektům, které doplňují zástavbu dvora usedlostí, osobitý výraz (např. usedlost čp. 210 a krmník čp. 79 na Žitkové nebo suširna na ovoce u čp. 146 na Vápenicích). Hliněnou omítkou se upravují také dřevěné stěny interiérů.

Inovaci v provedení fasády se stává její **barevnost**. Dříve tradiční bílou nahrazuje v tomto období oblíbená modrá barva, ale mohla být použita i barva okrová, šedá nebo červenohnědá. Jedinou významnější snahou po estetickém ztvárnění venkovní fasády se stalo barevné rámování okenních otvorů tmavším barevným tónem (např. čp. 29 na Žitkové). Obliba modré se projevovala i v častém modrém provedení interiérových stěn. Jediným dochovaným dokladem snahy po tradičním výtvarném ztvárnění interiéru je primitivní výzdoba vnitřních stěn otisky štětkou u dnes už se rozpadající opuštěné roubené chalupy Tomalových na Žitkové.

Hospodářské objekty

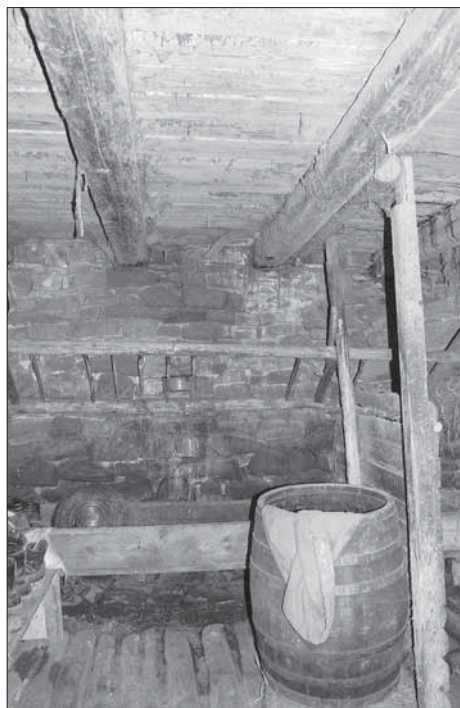
Na moravských Kopicích se dosud zachovalo poměrně značné množství tradičních hospodářských staveb. Důvodem je fakt, že hospodářské objekty nadále funkčně vyhovovaly podmínkám místního hospodaření, a proto můžeme i dnes u moderních domů nalézt původní hospodářské stavby – chlévy, stodoly, seníky, suširny na ovoce apod. Ani ony však nepředstavují tradiční objekty z 19. století, také je poznamenávají modernizační procesy první poloviny 20. století, spojené s vyšší úrovní rozvoje zemědělského hospodaření. To má vliv i na zvýšení počtu hospodářských staveb.

Stodoly a seníky

Stodoly a seníky se staví tradičně na obdélníkovém půdorysu. Starší vrstvu těchto staveb představují roubené objekty, situované obvykle mimo zástavbu dvora. Novější typy stodol se budují drážkovou konstrukcí horizontálně kladených desek nebo trámů do dřevěných sloupků. Vzácněji se vyskytují stodoly zděné z lomového kamene (např. u mlýna čp. 32 na

Detail trámové vazby *na zámeček* u krmníků na čp. 68. Zhotovil majitel usedlosti. Vápenice 2007.

Interiér kamenného chléva usedlosti čp. 1 – dřevěné stání z *kuláčů*, žebriny na seno, dřevěné koryto. Žitková 2007.

Původní sušárna na ovoce u usedlosti čp. 62. Od konce 19. století přestavovaná k bydlení. Poslední obyvatelé zde žili do 50. let 20. století, pak upraveno jako skladovací prostor. Žitková – Koprvasy 2007.

Žitkové nebo u čp. 28, čp. 34 a bývalého čp. 14 ve Vápenicích). Seníky jsou stavěny svislým bedněním prken do rámové konstrukce nebo přibíjením svislých prken na rámovou konstrukci. Zajímavostí je seník ve dvoře čp. 100 na Vápenicích, jehož stěny tvoří nehrané přes sebe svisle kladené desky na rámové konstrukci.

Stodoly a seníky pocházející přibližně z první poloviny 20. století se od svých původních předchůdců liší zvláště svou velikostí a objemem. Stavějí se jak v nedaleké vzdálenosti od usedlostí, tak i přímo v jejím dvoře. Na rozdíl od stodol z 19. století, které byly neprůjezdné a opatřeny jen menšími vrátky, jsou novější stodoly průjezdné a většinou se zvětšují i jejich vjezdy.

Další změnou u stodol a seníků, podobně jako u všech typů kopaničářských staveb, je přeměna valbové střechy v sedlovou se svisle bedněným štítem a nahrazení slaměných došků pevnou krytinou – plechem, azbestocementovými břidlicemi, cementovými či pálenými taškami.

Chlévy

Chlévy – *chjlvce* pro dobytek stavebně navazují na obytný dům, obvykle do pravého úhlu. Nejsou však přístupné z obytné části usedlosti, jako je tomu například u chlévových typů domů, ale jednotlivými vchody ze dvora. Chlévy mohou ve dvoře stát i samostatně. Nejpoužívanějším stavebním materiálem jsou *kotovice* nebo lomový kámen, ale vyskytuje se i množství chlévů roubených s hliněnou omítkou nebo jen zalíčené vápnem. U mnohých chlévů zůstal zachovaný i původní interiér s dřevěným kuláčovým stáním pro dobytek, žebřinami pro seno a dřevěným korytem (např. u čp. 1, čp. 7, čp. 79 nebo čp. 219 na Žitkové).

Chlévky, krmníky pro vepře jsou samostatně konstruované roubené drobné stavby s několika nízkými oddělenými chlívky uzavřenými jednoduchými dvířky. Nad chlívky jsou situovány kurníky pro slepice završené pultovou střechou. V blízkosti chlévů stojí samostatné kralikárny. Takto uspořádané chlévky lze nalézt u většiny dochovaných usedlostí, například u čp. 79, čp. 7, čp. 240, čp. 1, čp. 61, čp. 62 na Žitkové, nebo čp. 68 ve Vápenicích.

Sušírny na ovoce

Sušíren na ovoce se na Kopanicích zachovalo několik. Jsou obvykle roubené ze dřeva, nebo i zděné. Mají obdélný půdorys, sedlovou střechu s bedněnými štíty, krytinu tvoří pálená taška nebo plech. Stavěny byly v patričné vzdálenosti od usedlosti, pravděpodobně z obavy před nebezpečím vzniku požáru. Obvykle je stavba sušírny chráněna vzrostlým solitérním stromem. Sušírny sestávají ze tří částí. První představuje přístavek bedněný z desek a opatřený vrátky. Slouží jako manipulační prostor. Od části s pecí je oddělen příčkou – zděnou z pálených cihel či *kotovic* nebo roubený, v níž jsou situována nízká dřevěná dvířka. Těmi se vstupuje do prostoru, v němž uprostřed stojí samotná pec zděná z pálených cihel. U stěn se nachází konstrukce pro ukládání proutěných lísek s ovocem. Strop tvoří deskový záklop. Ostatní části stavby strop nemají, umožňuje se tak odvod kouře do podstřeší a ukládání dlouhých lísek. Třetí prostor, se samostatným vchodem, je umístěn na opačné štítové straně objektu. Od části s pecí je také oddělen příčkou, v které je situován otvor do pece, v němž se rozdělával oheň. Celý prostor sušírny je začouzený od kouře, neboť tyto stavby nejsou opatřeny komíny. Poměrně zchovalé sušírny lze nalézt například u usedlostí čp. 150 ve Starém Hrozenkově, u čp. 146, čp. 21 ve Vápenicích a u čp. 212, a čp. 204 na Žitkové.

Sklepy

U některých usedlostí inovovaných ve 20. století se budovaly a dosud zachovaly sklepy. Situované jsou v prostoru dvora nebo v jeho blízkosti, částečně nebo zcela zapuštěné do svahu. Stavebním materiálem se stává kámen. Sklep tvoří jeden úložný prostor, především pro uskladnění vypěstované úrody brambor nebo zeleniny. Sklepy doplňují usedlosti například u čp. 197, čp. 79, čp. 1 na Žitkové, u čp. 24 ve Vápenicích nebo u čp. 9 a čp. 141 na Lopeníku.

Samostatně stojící pec na chleba u usedlosti čp. 68 – z nepálených cihel prostor k pečení, ze dřeva je bedněný přípravný prostor. Vápenice 2007.

Zajímavě pojatá *kaplička* Panny Marie Lurdské je postavená v místě, kde se zjevovali vodníci a světloňoši. Žitková 2007.

Včelíny

Včelíny doplňují některé ovocné sady v nedaleké blízkosti obydlí. Mají podobu novodobých rámových úlů (např. u čp. 1 a čp. 79 na Žitkové). S tradičními klátovými úly jsme se v terénu již nesetkali.

Samostatné chlebové pece

Samostatně stojící chlebové pece lze dosud nalézt u některých kopaničářských usedlostí. Pece byly původně součástí interiérového vybavení jizeb. Potřeba pečení chleba s jejich odstraněním nezaniká. Pece se ve 20. století budují i nadále, ale jako samostatné objekty v nedaleké vzdálenosti od domu. Jde o drobné dvouprostorové stavby obdélného půdorysu se sedlovou střechou krytou nespalnou krytinou. Výška objektů je přibližně dvoumetrová. První část stavby je uzavřená dřevěným - bedněným přístavkem ke zděnému tělesu pece. V jeho čelní, štítové stěně jsou situovány dřevěné dveře uzavírané na dřevěný obrtlík. Tato část představuje manipulační prostor, kde je umístěn otvor do pece a kde se do něho vkládaly připravené pecny chlebového těsta. Také se zde uskladňovaly zásoby dřeva pro zatápění. Druhá část stavby je zděná (v pozdějším období z pálených cihel), představuje jí samotné uzavřené těleso pece s komínem umístěným na jeho konci, v protilehlé štítové stěně. Komín vystupuje ze zdiva zadní štítové stěny. Samostatné chlebové pece se například dosud zachovaly u usedlostí čp. 68 a čp. 28 ve Vápenicích.

Studánky

Potřebnou zásobu pitné vody představovaly na Kopanicích studánky. Studánkami, vyvěrajícími pramínky, stroužkami vody či potůčky je jejich horské prostředí poměrně hustě protkáno. Studánky se vyskytují v nedaleké vzdálenosti od usedlostí. Tradičně byly chráněny větvemi a haluzemi, nyní spíše novodobými materiály. Prameny vody bývají také vyvedeny do vodovodní trubky nebo do betonových skruží. V současnosti jsou vyvěrající prameny vody v některých případech svedeny i do menších nádrží, které využívají především chalupáři. Se studánkami se můžeme setkat například u usedlostí čp. 61, čp. 219, na Žitkové nebo u čp. 28, čp. 29 a čp. 53 ve Vápenicích.

Sakrální objekty

Drobné sakrální objekty se na chudých Kopanicích vyskytují v menší míře než v bohatších oblastech Slovácka. Příčiny, které vedly k jejich vzniku, jsou však obdobné jako jinde. Budovaly se na místech, kde se stala nějaká tragická událost nebo neštěstí, na místech působení tajuplných sil apod. Postavením posvěceného objektu se tato magická místa očišťovala. Dalším důvodem pořízení drobné sakrální stavby byla úcta a chvála k božské autoritě. Typologicky se zde vyskytují zvonice, kříže, svaté obrázky, drobné památníky a dřevěné drobné *kapličky* na sloupku. Nesetkali jsme se s božími mukami, sochami svatých ani samostatnými kapličkami. Výjimku tvoří novodobá kaple Panny Marie Pomocné na Žitkové – na Pitínských pasekách, kterou nechal v roce 1991 postavit kněz, jenž se na Žitkové narodil a který celý svůj život působil v Římě. Pravidelně se v ní konají bohoslužby. Kapličkami jsou opatřeny ve své přízemní části zvonice na Vyškovci a ve Vápenicích.

Nejdůležitějšími sakrálními objekty na Kopanicích byly zvonice. Nacházejí se ve všech kopaničářských obcích. Na rozlehlém a těžko dostupném horském teritoriu Karpat plnily také oznamovací funkci. Do daleka se nesoucí zvuk zvonů lidem oznamoval nejen klekání, ale i jiná nebezpečí, například požárů. Zvonice proto byly stavěny na nejvyšších místech v terénu, a staly se dominantami místní sídelní krajiny. Na Žitkové se nachází tradiční dřevěná zvonice z roku 1892. Ve Vápenicích dosud stojící starou zvonici nahradila nová zděná stavba. Novou zvonici místo původní mají také na Vyškovci. Zděná tradiční zvonice se nachází na Lopeníku.

Novodobá zvonice z roku 1992 ve Vápenicích.

Usedlost čp. 28 – z *nabíjanice*. Příklad nevhodně opravené střechy. Vápenice 2007.

Usedlost čp. 17 pocházející přibližně z 50. let 20. století. Vápenice 2007.

Usedlost čp. 58. Příklad chalupářské úpravy. Žitková – Koprvasy 2007.

Nevhodný příklad novodobého stavitelství. Lopeník 2007.

Autorka fotografií Olga Floriánová.

Kříže na Kopanicích jsou zastoupeny kovovými odlitky nebo novodobějšími křížemi z umělého kamene. Pozůstatek kovového kříže najdeme na Žitkové v lese, kde byl v roce 1976 zabit Rafael Juračka, majitel nedaleké usedlosti. Jiný kříž na Žitkové, u silnice Pod Lokovem, stojí na památku Stanislava Gorčíka, který se zde asi před čtyřiceti pěti lety zabil na motorce. Zvláštní důvod vedl na Žitkové ke vzniku dalšího kovového kříže na kamenné podezdívce. Nechali ho postavit nedaleko své usedlosti manželé Machalovi. Přáli si zde být pochováni.

Svaté obrázky zobrazují Pannu Marii. Jeden z nich, zpodobňující Pannu Marii Lurdskou, stojí podle pověsti na Žitkové v místě, kde strašovalo – zjevovali se zde, protože to bylo u potoka, vodníci a světloňši.¹⁰ Stavitelství moravských Kopanic je poznamenáno nerovnoměrným vývojem. Původní tradiční stavby se již prakticky nezachovaly, ale přesto objekty vznikající v pozdějším období na ně navazovaly. Charakterizuje je především přežívání starších stavebních forem, ojediněle až do druhé poloviny 20. století. Ve stejné době vznikají současně stavby moderní, zděné z pálených cihel nebo tvárnic, s rozvinutou vnitřní dispozicí – s dělením prostoru na několik místností s příslušenstvím – a zároveň se budují i archaické typy staveb předešlých vývojových forem – dvouprostorové roubené nebo hliněné objekty. Novými elementy v tradičním kopaničářském stavitelství ve 20. století se staly samostatně stojící pece na chleba, budování podsíňků, změna otopného systému a přeměna studených pitvorů ve vytápěné kuchyně a přeměna jizeb v ložnice, změna valbových střech

v sedlové a vytváření štítů s horizontálně kladenými deskami s nehraněnými hranami, dále pak hliněné omítky nahazované na stěnu mezi diagonálně připevněné větve, situování chlévů do pravého úhlu ke stavení, jednotné typy roubených krmníků pro vepře s kurníky nad nimi, průjezdné stodoly, seníky, sušírny, uzavírání prostoru dvorů. Charakteristickým prvkem pro Kopanice jsou vysoké vzrostlé stromy u všech drobných samostatných staveb.

Na Kopanicích vzhledem k izolovanosti regionu a nemajetnosti obyvatel se stavební úpravy neprováděly příliš často. Budovalo se a modernizovalo jen v případě potřeby. Přitom se vycházelo ze zkušeností předků, z praktické funkčnosti a využívalo se stavebního materiálu, jenž poskytovalo přírodní prostředí sídel. Z tohoto důvodu je většina staveb budována kombinovanými materiály – kámen, dřevo, nabitá hlína, hliněné nebo i pálené cihly. Konstrukce dochovaných objektů svědčí o vysoké řemeslné zručnosti stavitelů – například dokonale provedené tesařské vazby u roubených objektů či precizní vyzdívky z lomového kamene. Obyvatelé Kopanic žijící na horských samotách byly vždy odkázáni především na sebe, proto museli ovládat i mnohé stavební techniky. Sami si budovali hlavně drobnější stavby jako chlévky, krmníky, sušírny, pece apod.

Velkým problémem je technický stav dochovaných staveb. Zvláště dřevěné roubené objekty chátrají a opuštěné a neudržované rychle podléhají zkáze. Některé se doslova rozpadají, nebo jsou z nich již ruiny. Přitom by si mnohé z nich určitě zasloužily památkovou ochranu. Těžké životní podmínky zdejší oblasti vedly k vyliďňování kopaničářských obcí. Většina mladých lidí odešla za zaměstnáním a lepšími podmínkami do měst, ze starousedlíků zde zůstali hlavně starší lidé. Tradiční chalupy jsou proto z větší části neobydlené, pusté. Novým a velmi výrazným trendem je v současnosti na Kopanicích chalupaření. Značný počet usedlostí byl odkoupen k rekreačním účelům, a jsou tedy využívány jen sezónně. Objevují se i novostavby, které však svou formou – například objemem hmoty stavby, použitými materiály, nevhodnou barevností, tvarem a členěním střechy, úpravou okolí stavby apod. – působí ve zdejší krajině většinou velmi cizorodě a rušivě.

Jedinečné horské prostředí kopaničářských sídel s rozptýlenou zástavbou, krajina kultivovaná lidskou činností, výrazné kontrasty ve stavitelství a pořád ještě převládající soulad staveb s krajinou dávají této oblasti osobitý a neopakovatelný ráz.

Příspěvek vychází z výzkumu prováděného ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti v roce 2007 na základě grantového úkolu Ministerstva kultury „Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji – I. Uherskohradištsko“, který je realizován v rámci vládního usnesení č. 571/2003 „Koncepte účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice“.

Poznámky:

- 1 Viz přehled literatury.
- 2 J a n ě á ř, Josef: *K vývoji lidového stavitelství na moravských Kopanicích*. Slovákco, 8, 1960, s. 2.
- 3 J a n ě á ř, Josef: c. d., s. 1–2.
- 4 N i e d e r l e, Lubor: *Ves, obydlí, dům. Moravské Slovensko I*, Praha 1918, s. 41–44.
- 5 F r o l e c, Václav: *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno 1974, s. 281–292.
- 6 D o b i á š, František: *Chalupy moravský Kopaničářů*. Časopis muzejního spolku Olomúckého, 33, 1892, s. 60.
- 7 J a n ě á ř, Josef: c. d.
- 8 S r o v. – L a n g e r, Jiří: *Co mohou prozradit lidové stavby*. Rožnov pod Radhoštěm 1997, s. 10.
- 9 F r o l e c, Václav–V a ř e k a, Josef: *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha 1983, heslo *podsiněk*, s. 168.
- 10 Podle Silvestry Michalčíkové (n. 1946), Žitková.

Literatura:

- D o b i á š, František: *Chalupy moravských Kopaničářů*. Časopis muzejního spolku Olomúckého, 33, 1892, s. 59–65.
- F r o l e c, Václav: *Lidová architektura na Moravě a ve Slezsku*. Brno 1973, 359 s.

- F r o l e c, Václav–V a ř e k a, Josef: *Lidová architektura. Encyklopedie*. Praha 1983, 359 s.
- J a n č á ř, Josef: *K vývoji lidového stavitelství na moravských Kopanících*. Slovácko, 8, 1960, s. 1–12.
- K u r i a l, Antonín: *Katalog lidové architektury. Okres Uherské Hradiště. Část 5.*, Brno 1986, 85 s.
- L a n g e r, Jiří: *Co mohou prozradit lidové stavby*. Rožnov pod Radhoštěm 1997, 236 s.
- M á č e l, Otakar–V a j d i š, Josef: *Slovácko. Architektonický vývoj vesnice*. Praha 1958.
- N i e d e r l e, Lubor: *Ves, obydlí dům. Moravské Slovensko I*, Praha 1918, s. 41–96.
- P a v e l č í k, Jan: *Mizející svět lidových staveb. Zemědělství na Kopanících, Malovaný kraj*, 6, 1977, s. 20.
- P a v e l č í k, Jiří: *Zemnice na moravských Kopanících*. Slovácko, 2003, s. 41–48.

Informátoři:

- Silvestra Michalčíková (n. 1946), Žitková
Josef Kubáník (n. 1951), Vápenice
David Prachař (n. 1981), Žitková
Rostislav Vráblík (n. 1948), Žitková
Božena Trtková (n. 1944), Žitková
Jiřina Pokorná (n. 1939), Vápenice
Eva Hargašová (n. 1953), Žitková
Edita Šopíková (n. 1973), Žitková
Zdeněk Zigo (n. 1955), Vápenice

Mgr. Olga Floriánová (n. 1965) je odbornou pracovnící Slovákého muzea v Uherském Hradišti, kde se zabývá úkoly v rámci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje. Ve svém odborném zájmu se věnuje lidové architektuře a lidové řemeslné výrobě.

Current State and Forms of Traditional Architecture in the Moravian Kopanice Region

Abstract

The article is based on the material acquired during the research of traditional architecture in the Uherské Hradiště region. It was undertaken by the Slováké Museum as a research project with participation of the Ministry of Culture. The study deals with the present state of traditional buildings in the region of Moravian Kopanice. Based on the concrete material, it offers generalizations regarding the present character of architecture in this region where many features of the traditional architecture have been preserved to this day, such as materials used, construction procedures, ground plans, backyard buildings, placement within surroundings etc. Descriptions of specific buildings are included. Those also deal with the present physical state of the buildings as well as their current purpose. Besides, the article informs about not only dwellings, but also sacral structures. The landscape around settlements and its current use are discussed. The most common materials used are deciduous lumber and nonburnt clay bricks (adobes). Clay serves as the building material mostly for the residential quarters, whereas lumber is used for farm buildings. Many log houses and wooden structures are hidden in the so-called „fur-coat“. The traditional disposition of more or less closed backyards has not been abandoned yet. New features include protection of a building by closed wooden cellars. Some small stand-alone structures are a rare feature, such as fruit driers or bread ovens. The immediate surroundings of those buildings is exceptionally valuable, not only for old trees and fruit orchards; the whole landscape is unique in its character. However, many of the precious traditional buildings have been abandoned and dilapidating. Some others serve as summer or weekend houses, sometimes renovated in unsuitable ways. Permanently inhabited houses tend to be exceptions.

Der aktuelle Zustand und die derzeitige Gestalt der traditionellen Bautechnik im mährischen Rodeckergebiet

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag beruht auf dem Material, das bei einer Forschung der traditionellen Bautechnik im Gebiet von Uherské Hradiště gewonnen wurde. Die genannte Forschung wird im Rahmen der Grant-Projekte des Tschechischen Kulturministeriums vom Museum der Mährischen Slowakei durchgeführt. Die

Forschung konzentriert sich auf den aktuellen Zustand der traditionellen Bauten im mährischen Rodeakergebiet. Auf Grund des konkreten Materials bringt sie Verallgemeinerungen, die das heutige Bauwesen in dieser Region charakterisieren, wo viele von den traditionellen Bauformen–Material, Konstruktion, Grundfläche, Hofbebauung, Landschaftseinbettung u. ä.–bis in die Gegenwart erhalten geblieben sind. Im Beitrag werden einige konkrete Bauten und auch der aktuelle Gebäudebestand und Ausnutzung von Gebäuden beschrieben. Die vorliegenden Informationen betreffen nicht nur Wohnhäuser, sondern auch sakrale Bauten. Auch der Siedlungslandschaft und Raumordnung ist die Aufmerksamkeit gewidmet. Als Baumaterial werden Holz von Laubbäumen, nicht Lehmziegel oder Lehmstapfwände benutzt. Holz überwiegt bei Wirtschaftsbauten, Lehm bei Wohnbauten. Manche Holzbauten sind in einem so genannten Pelzmantel verpackt. Erhalten bleibt auch eine traditionelle Hofgestaltung, die zum großen Teil geschlossen ist. Ein neues Bauschutzelement stellen geschlossene Unterräume dar. Durch einen einzigartigen Charakter zeichnen sich zur Zeit allein stehende kleine Objekte wie beispielsweise Brotbackofen oder Obsttrockenanlagen aus. Von außerordentlicher Wichtigkeit ist sowohl die unmittelbare Umgebung der Häuser, die von alten hoch gewachsenen Bäumen und Obstgärten umgeben sind, als auch die ganze Siedlungslandschaft. Ziemlich viele wertvolle traditionelle Gebäude sind jedoch verlassen und werden baufällig. Ein Teil davon dient als Wochenendhäuser, einige wurden ungeeignet umgebaut und nur ausnahmsweise dienen welche zum Dauerwohnen.

TRADIČNÍ HODOVÁ OBCHŮZKA S PRÁVEM V OBCÍCH NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Ludmila Tarcalová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Obřadnost a okázalost současných hodů s právem, které mají v jednotlivých obcích uherskohradištského děkanátu svoji strukturu, řadu zvláštních jevů a výjimečností, je pro protagonisty hodů a jejich diváky stále přitažlivá.

Hodové slavnosti na Uherskohradištsku patří k živým jevům tradiční lidové kultury. Konají se v mnoha obcích okresu.¹ V průběhu posledních pěti let jsme zaznamenávali stav hodové obchůzky s právem v obcích na Uherskohradištsku. Mapováním bylo zjištěno, že hody s právem se konají ve jedna čtyřiceti obcích děkanátu Uherské Hradiště a v sedmi obcích mimo uherskohradištský děkanát.² Celkový obraz o hodových obchůzkách v obcích by nebyl úplný, kdybychom nezmínili i lokality, kde nejsou pořádány v současnosti hody s právem, ale dříve se běžně slavily.

Hody, které se v obcích na Uherskohradištsku tradují po desítky let v různých obměnách, mají dodnes velký význam v životě obce, zejména pro mladou generaci. Změny, které nastaly z potřeb hladkého fungování hodové obchůzky, spíše podnítily jejich existenci. Konání obchůzky se přeneslo na volné dny – sobotu a neděli a doba trvání hodů se zkrátila někdy z celého týdne jen na dva dny. Výjimečně jen v Míkovcích je hlavní hodový den neděle, v pondělí pokračuje hodová obchůzka a večer taneční zábava.

Hlavními organizátory je v současnosti mládež – chasa a místní pořadatelé zastupitelstvo nebo obecní úřad, slovácké krúžky či folklorní soubory, ale v menších obcích jsou to většinou spolky (např. v roce 2007 pořádal hody v Jalubí Sportovní klub, ve Vážanech Zahradkáři a vinaři, v Ořechově hasiči, ale v roce 2006 TJ Sokol). Podíl obecních úřadů na konání hodů je nejen finanční, ale i organizační. Někteří starostové, starostky nebo členové zastupitelstva se k povolení hodů oblékají i do krojů (Kunovice, Staré Město, Březolupy, Huštěnovice, Polešovice).

Společným rysem všech hodových slavností je v současnosti příprava mládeže na hody. I v menších obcích, kde není žádný soubor, se sdružuje tzv. *hodová chasa*, která se schází jen před hody a nacvičuje program. Ten předvádí před Obecním úřadem nebo v centru obce (zde tančí své tanečky i děti z MŠ–Vážany, Ořechov, Kostelany), hlavně však na večerní hodové zábavě (Tupesy, Kudlovice, Jalubí, Jarošov, Kunovice, Mařatice apod.). Chasa z Podolí či Buchlovic znovu secvičila i zapomenutou *Moravskou besedu*.

I když se v obcích mnohdy nepodaří zvolit stárky (např. v roce 2004–2006 Kněžpole, 2007 Častkov, Zlámanec, Svárov), přesto chodí chasa při hodové obchůzce s právem. V nesení se obvykle chlapi střídají. Právo pak dostávají i s povolením na obecním úřadě. Je hodně obcí, kde svou stárkovskou funkci je ochoten vzít jen jeden stárkovský pár – obvykle starší stárek a stárka (Březolupy 2006, Mařatice 2007). Stárka i stárek často vycházejí z jednoho domu, ať už pro úsporu času a financí, mnohdy proto, že stárek není z obce, ale je přítel nebo partnerem stárky (Mařatice 2007, Jankovice 2007, v Jalubí 2007 neoficiální stárce – mladší z Tupes, starší z Ořechova). Zvláštností je, že i v obcích s méně obyvateli chodí poměrně hodně krojovaných párů. V současnosti narůstá nejen počet párů v hodovém průvodu, ale i malých dětí a ženatých mužů či vdaných žen. Mnohdy přijdou na hodovou obchůzku i kamarádi a kamarádky z okolních obcí – chlapi ze Starého Města do Mařatic, z Kněžpole do Jarošova apod. Podíl dětí na hodovém průvodu je ve všech obcích velký. Ve Zlámanci se dětem předává i právo, které má podobu malého práva, jen v menším provedení.

Důležitým rysem současných hodů je početná návštěvnost, nejen místních, ale i přespolních, příbuzných, kamarádů a známých jednotlivých rodin. Zúčastňují se přímo hodové

obchůzky, obhlížejí, debatují, haní nebo chválí; jev *chodit za hodaři* v posledních letech zesílil. V některých obcích prodávají dva až čtyři páry dobrovolníků zúčastněným návštěvníkům hodové obchůzky navázané voničky, které jim připínají na klopy kabátů (Polešovice, Ořechov, Medlovice apod.). Utrženými penězi se hradí náklady na pořádané hody.

Mnoho obcí má již v pátek *předhodový večer* – taneční zábavu, většinou s moderní hudbou (Boršice – skupina Sory). Některé obce mají jako oficiální hodovou akci vázání šátků v kulturním domě (v sobotu ráno Jarošov, Topolná, ve čtvrtek Březolupy). Trendem současných hodů je spojovat slavnost hodů s dalšími folklorními aktivitami. Město Kunovice již v týdnu před hody pořádá vernisáž výstavy nebo sběr krojových součástek a fotografií a také kurz výuky lidových tanců. Ve Starém Městě jsou součástí hodů nově zavedené *Michalské slavnosti* na druhý hodový den. Vystupují zde místní i přizvané folklorní soubory s taneční a hudební produkcí. Doprovodným programem hodů byla např. v Podolí výstava ovoce a zeleniny v sále obecního úřadu, v Popovicích výšivek a paličkování (2005). Ve Vážanech v hodovou neděli v roce 2004 bylo součástí hodových slavností i otevření nově zbudovaného domu s pečovatelskou službou.

Ve všech obcích je hodový průvod doprovázen dechovou hudbou, někdy jde v průvodu i cimbálová muzika. Stává se, že obce musí posunout termín hodů nebo není možné objednat dechovou hudbu, s únosným honorářem, jež by nenarušila rozpočet obce. Neodmyslitelné jsou různé atrakce již na stálých místech v obci – kolotoče, střelnice či stánky s různými předměty, které dokreslují hodovou atmosféru.

Stále se tradují hodové dozvuky, které se konají za čtrnáct dní po hodech (Popovice, Kněžpole), mnohdy až na Kateřinu, okolo 24. listopadu (Ořechov, Traplice). *Babské hody s právem* (Kněžpole, Traplice), kdy jdou muži oblečení za ženy a ženy za muže, mají jen krátkou tradici.

V posledních letech se hodně obcí pokusilo zorganizovat sraz všech žijících stárků, kteří tuto funkci alespoň jednou zastávali (Babice, Huštěnovice, Osvětimany, Polešovice, Topolná apod.). Slavnost doprovázela výstava dobových fotografií, mnohé obce k této příležitosti vydaly i knihu.

Na osobitost hodové obchůzky v každé jednotlivé obci chceme ukázat stručným výčtem typických jevů, které by charakterizovaly hodovou obchůzku, uvedením nejzákladnějších údajů – datum konání hodů, typ hodů, počet stárků, podoba práv a další zvláštnosti, jež jsou charakteristické právě jen pro tamější hody v obci.

Babice

Slovácké hody s právem se konají třetí sobotu v říjnu, tzv. *hody císařské*. Obchůzka stárků začíná u mladšího stárka, odtud se jde ke staršímu stárkovi, pak k mladší a nakonec ke starší stárce. U stárky dostávají stárce právo baňatého tvaru, které je upevněné na šavli, vespod je uzavřené a vyzdobené rozmarýnem nebo krušpánkem, s jablkem na špici. Od rukojeti visí dlouhé slovácké vyšívané stuhý. Na právu bývá připevněna listina opravňující konat hodovou obchůzku. Malé právo – *podprávo* na šavli v podobě úzkého válce, je celé zdobené umělými drobnými barevnými kvítky a zelenými snítkami, na špici s jablkem. Od rukojeti také visí dlouhé hedvábné vyšívané stuhý. Stárce mají beranice ozdobené dokola bílými kvítky, na klopi rozmarýnovou voničku s malou bílou mašličkou. Pro babické hody jsou typická nejen práva, ale i dorty, které stárky nosí při obchůzce. Někdy bývají i několika patrové, různě cukrářsky vyzdobené. Průvodu se zúčastňují i vdané ženy a ženatí muži; ti vezou ozdobený vozík smřícím a s bečičkou *kobyláku*. Hodová obchůzka s právy pokračuje i na druhý den, kdy má obdobný průběh.

Starší stárka s košem a stárek s právem, druhý hodový den. Boršice 2007. Foto L. Tarcalová.

Starší a mladší stárek se svými stárkami a právy. Babice 2005. Foto M. Bilíková.

Bílovice

V obci se dnes slaví hody *kateřinské* poslední listopadovou sobotou, kdy začíná slavnost žehnáním práv v kostele sv. Jana Křtitele. Pak jde hodový průvod od mladšího stárka k mladší stárce a od staršího stárka ke starší stárce a nakonec se prosí o povolení hodů. V čele průvodu

Velké a malé právo v rukou chlapců. Bílovice 2004. Foto L. Tarcalová.

jdou děti, pak stárci, hudba a ostatní krojovaní. Starosta dává svolení ke konání hodů před místním zámekem, kde sídlí obecní úřad. V Bílovicích je právo v podobě panenky s krátkou bílou sukýnkou olemovanou stříbrnou portou, po ploše zdobené umělými kvítky a pruhy slováckých stuh. Na plochem krčku sedí vpíchnuté jablko. Vespod a na delším držadle je hustá zeleň z krušpánku posázená drobnými barevnými kvítečky. Malé právo je upevněné na šavli v podobě májky z hustého krušpánku zdobené drobnými kvítky a s horizontálně omotanou stuhou. Chlapci v krojích, kteří se účastní hodové slavnosti mají na kordulce snítku myrty. Večer se koná taneční zábava. V neděli po mši sv. pokračuje hodová obchůzka krojovaných po obci.

Boršice

Obec a boršická chasa slaví *Slovácké hody s právem* vždy třetí neděli v říjnu, tedy hody *císařské*, i když je zde kostel zasvěcený sv. Václavu a mohli by oslavovat václavské hody poslední zářijový víkend. Starší stárka a stárek, mladší stárka a stárek si chodí s chasou pro povolení před obecní úřad. Znakem starších stárků je právo na šavli, v podobě větší koule, při spodním okraji olemované zoubkovanou krajkou, plné umělých barevných květek, snítek krušpánku a rozmarýnu, ukončené jablkem. Malé právo se odlišuje od všech z okolních obcí. Má tvar velkého plochého trojúhelníku, neseného na šavli, po ploše a hlavně po obvodu je z hustě vázaného krušpánku a zcela pokryté umělými kvítky, mašličkami, na špici s jablkem. Chlapci mají na beranicích dlouhou snítku myrty. V sobotu v podvečer se chasa zúčastňuje hodové mše svaté konané v místním kostele a večerní taneční zábavy. V neděli pokračuje obchůzka krojovaných po obci. Stárci s právy a stárky v kacabajkách s velkými koši, překrytými plátenou pokrývkou, chodí v doprovodu dechové hudby po obci a vybírají peníze. Mnohdy chlapci vozí na ozdobeném vozíku i pití.

Stárci se svými právy. Boršice 2005. Foto P. Paška.

Břestek

Malá obec Břestek patří k farnosti Buchlovice, kde se slaví *Martinské hody s právem*. Pořadatelem je některá z místních společenských složek a mládež. Tradiční obchůzka obřadníků začíná u mladšího stárka a stárky a pak se jde ke staršímu stárkovi a stárce. Atributem staršího stárka je právo v podobě panenky se sukničkami z brokátu, s rozmarýnem, na krátké šavli. Právo pro mladšího stárka je už jednodušší. Mečík se jen celý ozdobí rozmarýnem, opentlený se stuhami, přikrášlený umělými kvítečky a nahoře nabodené jablko. Po povolení hodů a průvodu po obci se koná hodová zábava. Chlapci mívají na beranicích velký rozmarýn s voničkou. Podle záznamů se podobně jako v jiných obcích, ještě v letech 1880 na druhý den, vozil a stínal beran.

Mladší stárka a stárek se svým právem. Břestek 1998. Foto L. Chvalkovský.

Březolupy

Slovácké hody s právem nebo také *Březolupské hody* se nazývají hodové slavnosti, které se slaví třetí, někdy druhou sobotu v říjnu. Krojovaná chasa včetně školních dětí se schází před halou. V posledních letech chodí jen starší stárek a stárka. V Březolupech se nosí právo

Stárka *po bílu*, ve věnečku, stárek s velkým právem. Březolupy 2005. Foto I. Tymrová.

v podobě delší bílé panenky, po obvodu s trásněmi, posíté stříbrnými portami, umělými kvítky, zrcadélky, po ploše v šikmých řadách zdobené krušpánkem, s barevnými stuhami u rukojeti a na špičce s jablkem. Menší právo představuje kytičky krušpánku svázaná velkým počtem dlouhých barevných stuh. Domy stárků jsou označeny ozdobenou májkou s barevným kruhem a zeleným smrkovým vrškem zdobeným barevnými papírovými květy. Zvláštností je, že stárka chodí *po bílu*, v bílém fěrtochu s bílými *tráčky*, bílé kordulce a věnečku, s vlasy upravenými do ruličkového drdolu. Po povolení hodů starostou, který bývá oblečený v haleně, odchází chasa do kostela, kde kněz požehná práva. Hodovou slavnost obohatí vystoupení místního souboru Botík. Večer se koná hodová zábava. V neděli je mše za březolupskou mládež a občany. V sobotu, za týden po hodech se koná obchůzka, kdy chasu po obci doprovází harmonikář nebo houslista. Nechodí s právy jen s pokladničkami, mnohdy i v několika skupinách.

Buchlovice

V Buchlovicích se každoročně druhou sobotu v listopadu konají *Martinské hody* s velkým počtem účastníků. Obchůzka začíná v sobotu ráno. Stárci i chasa se scházejí v centru obce. Odtud jdou na obecní úřad pro povolení hodů a pak obcházejí obec s přesným plánem trasy. Děvčata včetně stárek mají kacabajku zdobenou snítkou myrty s bílou stužkou, popř. ve výstřihu kacabajky zasunutý muškát nebo růži. Chlapci mají snítku s malou bílou stužkou na klopách lajblů. Starší stárek nese právo v podobě jehlanu na šavli; povrch je bohatě zdobený navázanými barevnými mašličkami, kvítečky, zelení s vlající trikolórou. Mladší stárek nese podprávo, kterým je úzká šavle zdobená různobarevnými umělými kvítky, asparágem, na špičce jablkem a vlající trikolórou. Znakem staršího a mladšího stárka je větší bílý plátěný šáteček, upevněný v pase. Ten je posít drobnými kolečky a snítky rozmarýnu nebo myrty s malými bílými stužkami. Stárky nesou v ruce malované dřevěné pokladničky. Celodenní obchůzka končí hodovou zábavou. V neděli ráno je hodová mše a chasa pokračuje v obchůzce obce.

Starší stárek s právem, mladší stárek s podprávem, starší stárka s pokladničkou v rukách. Buchlovice 2005. Foto L.Tarcalová.

Chlapec s právem v podobě malého trojúhelníka. Částkov 2007. Foto L.Tarcalová.

Částkov

Termínem *Císařských hodů s právem* je třetí neděle v říjnu. Hlavním hodovým dnem je sobota a v současnosti jsou obřadníky obvykle jen starší stárek a stárka. Hodová slavnost zde začíná mší, odkud se jde pro stárky, pak na obecní úřad pro povolení hodů a pokračuje se obchůzkou. Při ní se zve na hodovou zábavu; obvykle se koná ve Velkém Ořechově nebo ve Zlámanci. Stárek nese zcela zvláštní právo, které se nikde jinde na Uherskohradištsku nevyskytuje. Má tvar malého trojúhelníka na delší hůlce. Červený základ je po obvodu zdoben širší bílou krajkou, krušpánkem a na středu barevnými umělými kvítky. Od trojúhelníku visí řada barevných stuh. V roce 2003 stály před domem stárky dvě máje se zelenými vršky ozdobené barevnými růžemi. Dům stárka zdobil pás zeleného věnce s bílými růžičkami. Jen v některých obcích chodí děvčata – stárky *po bílu*. I zde v Částkově má nevěsta rukávce s bílou kordulkou, bílý fěrtoch, vyšíváné tráčky, fěrtůšek z bílého brokátu a na hlavě bílý věneček. Všechny ostatní účastnice hodové obchůzky mají červené fěrtůšky. V neděli pokračuje obchůzka po obci s právem.

Huštěnovice

V obci se slaví *Kateřinské hody s právem* poslední listopadovou sobotu. I když od roku 1958 se konaly v neděli a v pondělí, s hodovými dozvuky ve středu, od roku 1979 byla hlavním hodovým dnem sobota. Od roku 1986 se hodového průvodu zúčastňovala i děvčata; bylo pravidlem, že v průvodu chodili jen muži, chlapci a dvě stárky. Hlavním atributem staršího stárka je právo na šavli, které má podobu jehlanu, s bohatou výzdobou drobných kvítek, stříbrných pozlátek a stužek; od rukojeti pak visí několik širokých slováckých stuh. Právo je ukončené červeným jablkem. Až starosta vydá písemné povolení konat hody, stárek si jej připevní na právo. Mladší stárek má právo na kratší šavli, oválného tvaru, bohatě zdobené barevnými umělými kvítky, stříbrnými lístky a zelení, na špici s jablkem. Několik širokých stuh visí od rukojeti. Každá stárka nese dort, každoročně jinak cukrářsky

Stárci se svými právy. Huštěnovice 2004. Foto P. Paška.

vyzdobený. Stárci mívají okolo beranice věneček z myrty s bílými drobnými kvítky. V neděli po mši pokračuje obchůzka chlapců, stárků s právy a s chasou po obci a vybírají peníze. Děvčata se nezúčastňují. Při příležitosti 80 let tradování hodů vyšla kniha *Slovácké hody s právem 1923–2003*.

Jalubí

Jalubská chasa se svými stárky a celou obcí slaví v den sv. Václava, patrona olomoucké arcidiecéze, *Slovácké hody s právem*. I v této obci je hodně zvláštností souvisejících s hody a hodovou obchůzkou. V obci chodí v hodovém průvodu dvě stárky a dva stárci a jeden podstárek. Ten vede hodový průvod v ruce s květináčem rozmarýnu, ozdobený barevnými kvítky. Nejprve se jde se pro stárky do jejich rodných domů a pak na obecní úřad pro povolení ke konání hodů; slavnost končí taneční zábavou. Starší stárek má právo na šavli v podobě baňatější sukničky, po obvodu spodního okraje se zlatým třásněmi, s hustou výzdobou umělých barevných květek a krušpánku. Na špici je červené jablíčko a něm zlatá korunka, od ní jdou pruhy slováckých stuh. Mladší stárek má hustě ozdobenou šavli krušpánkem a po délce omotané úzké stuhy do kosočtverců s jablkem na špici. Znakem starší stárky je upečený cukrový beránek (dnes nerozeznatelná atrapa), kterého nosí na velkém podnose a mladší stárka několikrát patrový dort. Stárci mají beranice obtočené věnečkem myrty, znakem stárek jsou bílé punčochy. Na druhý hodový den se obchází obce a *ukazují se práva*, ale již bez berana, který se ještě začátkem 20. století obřadně stínal a připravil se ke společné večeři.

Jankovice

V obci se hody původně konaly třetí neděli v říjnu tzv. *císařské hody*, kdy byly v režii spolků. Od roku 2002, při příležitosti svěcení praporu a znaku obce, se začaly pořádat hody, které se dnes slaví zároveň s poutí o svátku Nanebevzetí P. Marie, okolo 15. srpna. Hlavními protagonisty jsou starší a mladší stárek a stárka a také podstárek. Ten cifruje v čele průvodu,

Stárci s právy, stárky s dorty. Jalubí 2004. Foto L. Tarcalová

s květináčem rozmarýnu v ruce. Znakem stárků je větší a menší právo. Větší je nesené na šavli, má baňatější tvar po obvodu s krajkou, po ploše zdobené barevnými kvítky a zelení, na špici jablko. Vespod je vyplněné krušpánkem, který zdobí i část šavle. Menší právo je ve tvaru širšího válce z krušpánku, s drobnými umělými kvítky, omotaný zkrříženou slováckou stuhou. Atributem starší stárky býval upečený beránek a mladší stárky dort; v roce 2003 nesly obě stárky dorty. Znakem stárků jsou také ozdobené beranice myrtovým věnečkem s bílými květy. V hodovém průvodu táhnou ženatí muži vozík ozdobený chvojím naplněný pitím. Obchůzka s právy v neděli pokračuje. Všichni jsou oblečeni v slavnostním kroji, jen děvčatům chybí úvaz tureckého šátku. Zato mají v ruce pokladničky.

Stárek s větším právem. Jankovice 2005. Foto L. Tarcalová.

Jarošov

Tak jako v okolních obcích i v Jarošově se slaví císařské hody, i když mají kapli zasvěcenou P. Marii Růžencové a mohly by se slavit hody první říjnový víkend. *Slovácké hody s právem* začínají v sobotu odpoledne mší svatou za hodovou chasu se svěcením práva v místní kapli.

Stárci a stárky se svými právy. Jarošov 2007. Foto L. Tarcalová.

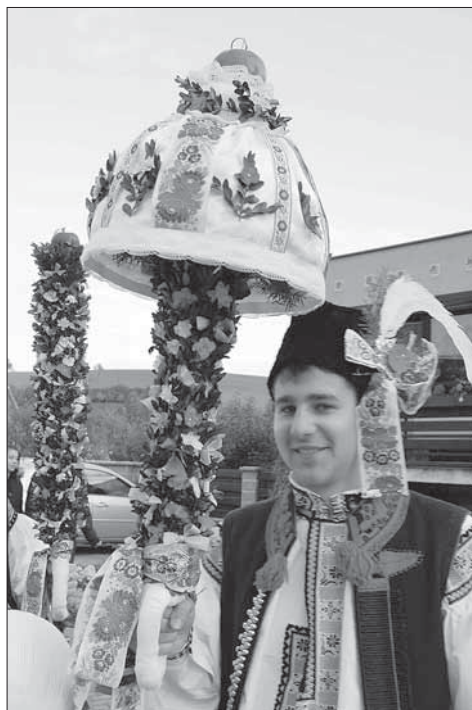
Hodový průvod jde od mladšího stárka k mladší stárce, pak se jde pro staršího stárka a pro starší stárku. Starší stárek nese právo v podobě malé bílé sukýnky s jablkem na špičce. Zbytek šavle až po rukojeť je celý ověšený hustou zelení z krušpánku s drobnými barevnými kvítky a navázanou slováckou stuhou. Mladší stárek má právo na meči v podobě válce z krušpánku, hustě posetý drobnými pestrými kvítky a u rukojeti s navázanou slováckou stuhou; na špičce je zapíchnuto jablko. Na taneční zábavě se hodová chasa vždy představí sevíčeným pásmem. V neděli se koná hodová obchůzka s beranem, stárce nosí velké i malé právo, děvčata pokladničky.

Kněžpole

Kněžpole je obcí, kde se slaví hody čtvrtou nedělí v říjnu, tzv. *hody republikánské* okolo data vzniku Československé republiky. Současné *Slovácké hody s právem* začínají v sobotu odpoledne, kdy se svítí práva v kapli sv. Anny, a pokud jsou v obci zvoleni stárce, jde se pro mladší a starší stárky. Hodový průvod v čele se stárky jde pro povolení na obec. Starší stárek nese právo ve tvaru krátké panenky se sporou výzdobou barevných umělých kvítků a krušpánku, nahoře s červeným jablkem. Zbytek šavle až po rukojeť je ověšený krušpánkem s drobnými barevnými kvítky s omotanou trikolórou, od rukojeti volně spadají široké stuhy. Malé právo má tvar májky z hustého krušpánku posetého drobnými barevnými kvítky a je vertikálně omotané úzkou trikolórou. Od rukojeti visí řada širokých stuh. Večer na taneční zábavě tančí kněžpolská chasa *Moravskou besedu*. V neděli pokračují hody obchůzkou krojovaných, kteří vozí berana po obci. Za dva týdny po hodech se konají *babské hody s právem*, kdy ženy jsou převlečené za muže a muži za ženy a v doprovodu harmonikáře obcházejí obec. Obchůzka končí taneční zábavou.

Stárce před domem stárky se svými právy. Kněžpole 2007. Foto L. Tarcalová.

Starší stárek s právem. Jarošov 2007. Foto L. Tarcalová.

Kostelany

Obec Kostelany patří k těm málo obcím, kde se slaví hody v den vysvěcení kostela, zde druhou záříjovou sobotu (kostel byl vysvěcen 11. září). *Slovácké hody s právem* začínají mší svatou. Pak se jde pro mladšího stárka a stárku, pro staršího stárka a stárku a nakonec pro povolení ke starostovi. Mladší a starší stárek se svými stárkami nosí své insignie. Velké právo ve tvaru válce s hustou výzdobou umělých kvítek, zapíchnutých větviček krušpánku a mašliček, má u rukojeti mnoho barevných stuh a na špici jablko; malé právo představuje zdobená šavle zelení, hlavně barevnými kvítky a stříbrnými lístky, na špici s jablkem. Znaky stárků jsou nejen ozdobená práva, ale i bílé beranice, bohatě zdobené vonicemi a na kordulce připevněné větší voničky. Děvčata nosí v ruce jednu delší růži. V neděli občůzka pokračuje; chasa chodí po obci s právy a stárky nosí v rukou pokladničky.

Kudlovice

Jedny z posledních hodů v církevním roce, které se na uherskohradištském Dolňácku slaví, jsou *Martinské hody s právem* v Kudlovicích. Nejprve se jde pro chlapce stárky a potom pro děvčata–stárky. Atributem obou stárků jsou beranice po obvodu zdobené myrťou s bílými kvítky a větší a menší právo. Třetím funkcionářem je podstárek, který nese v čele průvodu květináč s krušpánkem, ozdobený drobnými červenými stužkami. Velké právo nesené na šavli má bílý brokátový podklad ve tvaru jehlanu, po obvodu zdobené krajkou. Právo je vespod bohatě vyplněné krušpánkem. Barevnou výzdobu umělých květů, navázaných mašliček a slováckých stuh, oddělují zelené snítky myrty. Bohatý věneček z květů a zeleně zdobí špici práva spolu s jablkem. Malé právo je štíhlý zelený válec z krušpánku,

Stárky v bílých beranicích s právy, stárky s růžemi v rukách. Kostelany 2006. Archiv NULK Strážnice.

Stárci se svými právy. Kudlovice 2003. Foto L. Tarcalová.

stužkami a na špici s jablkem. Právo mu předá i s nazdobenou beranicí mladší stárka. Starší stárka nosí na talíři ovoce, mladší zase drží džbánek s vínem. Na městském úřadě starosta

posetý drobnými barevnými kvítečky a šikmo ovázaný slováckou stuhou; nahoře je zapíchnuté jablko. Ženatí muži vozí v hodovém průvodu bečičku s vínem. Na druhý hodový den obchůzka i s právy pokračuje. Nevynechají ani vzdálenou Kudlovickou dolinu.

Kunovice

Město Kunovice dodnes udržuje tradice hodové obchůzky, která se koná čtvrtou sobotu v září – slaví se *Svatováclavské hody s právem*. Hody začínají v sobotu odpoledne hodovou mší. Z kostela jde průvod od mladšího stárka k mladší stárce a od staršího stárka ke starší stárce. Starší stárci nosí právo na hůlce v podobě delší panenky z jednobarevných i slováckých stuh, při okraji s našasenou krajkou, nahoře na kanýru z krajky, umělých květek a krušpánku je posazené jablko a pečeť města. Právo dostává i s ozdobenou beranicí od stárky. Mladší stárek nosí v ruce šavli ve tvaru úzkého válce ozdobenou krušpánkem, drobnými kvítky,

Stárci se svými právy, starší stárka s mísou ovoce. Kunovice 2005. Foto. P. Paška.

přečte práva a povinnosti chasy o hodech a uděluje právo je pořádat. V neděli za doprovodu hudecké muziky vozí chasa berana na ozdobeném vozíku a stárci nosí svá práva.

Mařatice

Příměstská část Mařatice pořádá *Tradiční hody s právem* třetí neděli v říjnu – hody císařské. Chasa se schází před areálem Mesitu, odkud se vychází pro stárky. Hlavními aktéry jsou starší stárek a stárka; v posledních letech se nepodařilo zvolit mladší stárky, i když mnohdy jde i přes třicet párů mladých lidí. Hodovou obchůzku povoluje obvykle místostarosta u kulturního zařízení. Právo nesené na meči má tvar jehlanu. Je zhotovené z přeložených slováckých stuh, plocha je posetá barevnými kvítky, snítky krušpánku, nahoře s jablkem. U rukojeti je bílý kapesníček červeně vyšitý a červené stuhy. Malým právem je šavle obalená krušpánkem a posetá pestrými kvítky, u rukojeti navázaná slovácká stuha a na špičce zapíchnuté jablko. V roce 2006 šel v čele průvodu podstárek s rozmarýnem v květináči

Starší stárek s právem. Mařatice 2007. Foto L. Tarcalová.

17. Mladší stárek a stárka s malým právem. Medlovice 2007. Foto L. Tarcalová.

s navázanými červenými stužkami. V neděli chasa i s právy obchází Mařatice; stárky dostávají do nesených malovaných dřevěných pokladniček peníze.

Medlovice

Havelské nebo také patronské hody třetí sobotu v říjnu se v Medlovicích slaví proto, že patří do osvětimanské farnosti, kde je kostel zasvěcen sv. Havlu. Chasa si volí staršího a mladšího stárka a stárku. Oba páry nesou tvarově stejný typ práva, což je obvyklé jen u obcí na Polešovicu. Mají tvar trojúhelníku nebo štítu. Výzdoba je provedena na základní barevné látce, vnitřní trojúhelník je z naskládaných barevných stuh do trojúhelníčků a v horní špičce je v kruhu umělých kvítků velký barevný květ. Dolní trojúhelník je posetý zelenými snítky a umělými kvítky. Celý obvod práva je olemován naskládanou bílou krajkou. Obě práva mají na konci zapíchnuté jablko. Hodové obchůzky se zúčastňují děvčata a chlapci oblečení jak v polešovickém, tak v severokojovském typu kroje.

Děvče s větším právem. Míkovice 2003. Foto L. Tarcalová.

Míkovice

Obec Míkovice pořádá hody v termínu nejbližše data vysvěcení kaple sv. Anežky České – třetí neděli v září. Míkovice mají jako jediná obec v uherskohradištském děkanátu hlavní hodový den neděli. Chasa si volí starší a mladší stárku a staršího a mladšího stárka. Starší stárek nosí právo na šavli v podobě širokého válce hustě nazdobeného nahoře i dole asparágem, barevnými umělými kvítky, u rukojeti s navázanou slováckou stuhou, ukončené jablkem. Malé právo na šavli má tvar jednoduchého válce z asparágu, zlatých a stříbrných kuliček a cetek. Na špici je ukončené nabodnutým červeným jablkem. Po občůzce se koná taneční zábava. V pondělí chodí chasa oblečená v polosvátečním kroji a obchází obec. V čele průvodu jde mladší stárek s malým právem a chasa veze berana na vozíku nazdobeném jehličím a papírovými kvítky. Pondělní občůzka končí taneční zábavou při dechové i cimbálové muzice.

Mistřice

Obec Mistřice si referendem zvolila datum *Slováckých hodů s právem* druhou sobotu v říjnu. Hody začínají v kapli Nejsvětější Trojice, kde bývá malá pobožnost a kněz žehná práva. Tam chasa i starosta obce dá povolení k občůzce. Nejprve se jde pro stárky, pak se

Stárky a stárky se svými právy. Mistřice 2005. Foto L. Tarcalová.

Starší stárka s právem v podobě panenky v ozdoběném vchodě domu. Nedachlebice 2003. Foto L. Tarcalová.

Stárci se stárkami a svými právy. Nedakonice 2003. Foto L. Tarcalová.

obchází obec. Právo, které nese starší stárek, má tvar krátké široké bílé panenky- sukýnky, při okraji zdobené zlatou portou. Horní konec práva je bohatě zdoben kyticí umělých kvítků, lístků a zapíchnutým červeným jablkem. Uvnitř je sukýnka hustě vyplněná krušpánkem; odsud také visí řada dlouhých barevných i slováckých stuh. Zvláštní tvar má menší právo; je jím svázaná větší kytice z krušpánku, až v podobě májky, s barevnými papírovými květy na koncích větviček. Není ukončené jablkem. Od spodní části visí plno barevných dlouhých stuh. V neděli je mše svatá v kapli a odpoledne hodová obchůzka po obci s malým právem. Děvčata oblečená v kacabajkách nesou kasičky.

Nedachlebice

Slovácké hody s právem slaví obec Nedachlebice druhou neděli v listopadu okolo svátku sv. Martina. V sobotu odpoledne si nechává chasa svítit práva. Nejprve se jde průvodem pro obojí stárky, pak pro povolení ke starostovi. Zcela netradičně mají pojaté své velké hodové právo. Na hůlce je nesena bílá široká krátká brokátová sukýnka, končící úzkou krajkou, po ploše s portami a se snítky krušpánku. Ve spodní části sukýnky je plno krušpánku. Na místě obvykle zapíchnutého jablka je hlava a část tělíčka panenky z umělé hmoty se světlými vlásky, s našaseným obojkem a navázanou slováckou stuhou v pase. Od rukojeti visí řada stuh. Malé právo tvoří kytice krušpánku v podobě homole s drobnými kvítky a potaženými bílými stuhami po ploše. Od rukojeti visí dlouhé barevné stuhy. Večer se pořádá taneční zábava obvykle se přejeđe autobusem do Zlámance. Na druhý hodový den obchází chasa obec s oběma právy.

Nedakonice

Třetí říjnový týden se v Nedakonících slaví *Slovácké hody s právem*. Před obchůzkou po obci se koná slavnostní Te Deum v kostele a pak odchází krojovaná chasa pro stárky a pro povolení k hodům ke starostovi obce. Neobvyklým znakem obou stárků jsou *výd-*

Stárek s právem v podobě štítu. Ořechov 2004.
Foto L. Tarcalová.

členové oblečení v uniformách zajišťují bezpečnost chasy i návštěvníků hodové obchůzky. Zvláštností ořechovských hodů je osm hodových funkcionářů – starší stárek a stárka, mladší stárka a stárek a oba tyto páry mají pomocníky – mladšího a staršího podstárka a podstárku. Znakem ořechovských hodů jsou dvě stejná práva, která jsou na šavli a mají tvar kosočtverce. Střední trojúhelníkovou část tvoří naskládaná bílá stužka, uvnitř jsou v několika řadách nad sebou naskládané barevné stužky do trojúhelníků. V horním cípu je věneček z drobných umělých květů a okraje práva lemuje slovácká stuha. Výzdobu doplňují různobarevná umělá kvítka a zeleň ve spodní špičaté části práva. Na špici je u obou práv zapichnuté jablko. Po vyzvednutí mladších a starších stárků a stárek si chodí chasa pro povolení hodů; v roce 2004 je starosta obce vydal na tanečním kole. V neděli po hodové mši svatě pokračuje hodová obchůzka s *ukázkou hodového práva*. Původně konané hody na Kateřinu se pro pozdní termín neosvědčily, takže v tento čas se v současnosti konají dozvuky hodů.

Ostrožská Nová Ves

Patronské hody v den sv. Václava – *Svatováclavské hody s právem*, se konají poslední zářijový víkend. Prvním hodovým dnem je pátek, kdy chlapi přivezou na voze máj, děvčata ozdobí vršek růžemi a fábory a pak jej postaví uprostřed obce. Zvyk stavit centrální máj před hody se udržuje v uherskohradištském děkanátě ještě v Uherském Ostrohu. Stárek a stárka, podstárek a podstárka, přicházejí pro právo a povolení hodů ke starostovi. Zde jim i místní kněz právo požehná. Větší právo má zvláštní hruškovitý tvar; plocha je pošíta barevnou látkou, zdobená našitými látkovými květy, krajkami a naskládanými stužkami, na vršku s jablkem. Malým právem je šavle ovinutá asparágem, na špici je nabodnuto jablko. Asparágem mají i chlapi vyzdobené své klobouky. Typické pro místní hody je, že stárky chodí ustrojené po bílu s bohatým pentlením jako nevěsta či družička. Znakem starší stárky je také mísa s ovocem, mladší stárky kubaňka s vínem. Hodový průvod končí na společné hodové zábavě. V neděli jde chasa jen společně do kostela na hodovou mši.

rovíce – kožešinové čepice kulatého tvaru s červeným dýnkem uprostřed. Bývají zdobené nadměrnou vonící lopatovitého tvaru z umělých květek, hedvábnou květovanou stuhou s pavími pery. Děvčata mají na kordulce snítku myrty s bílou mašličkou. Zcela zvláštní je velké právo, které má tvar vypouklého kosočtverce. Základ tvoří květinová látka, středem převázané slovácké stuhy, uprostřed doplněný bohatou výzdobou drobných umělých kvítků. Zbytek horní plochy je vyplněný rozmarýnem a na špici je jablko. Při okraji je naskládaná bílá krajka. Malé právo tvoří hustě ozdobená šavle barevnými umělými kvítky, malými navázanými mašličkami a zelení, na špici s červeným jablkem. V neděli chodí chasa po *škarkách* s právy. Peníze ukládají do zvláštně tvarovaných pokladniček.

Ořechov

Datum hodů v Ořechově se ustálilo na čtvrtou neděli v září. V obci je kaple zasvěcená sv. Václavu, proto se zde slaví *Svatováclavské hody s právem*. Hlavními pořadateli je Sbor dobrovolných hasičů, jehož

Starosta předává právo staršímu stárkovi. Ostrožská Nová Ves 2005. Foto L. Tarcalová.

Ostrožská Lhota

Největší slavností v Ostrožské Lhotě jsou patronské hody s právem, které se konají pravidelně každý lichý rok. V obci se pořádají hody v neděli blíže k svátku sv. Jakuba Většího (25. července). Jakubské hody, které se slavívaly ještě dříve než ustanovil Josef II. hody

Stárci a stárky se svými právy. Ostrožská Lhota 2003. Fotoarchiv SM.

Starosta obce povolil stárkům hody. Podolí 2003. Foto P. Paška.

císařské, byly slavnější. V neděli před hody chodí chasa k loňským stárkům pro hodová práva, aby je stárky nazdobily. V sobotu obchází chasa oblečená v polosvátečním kroji obec a zve na hody. Povolení k hodům vydává starosta, který před obecním úřadem přečte listinu s právy a povinnostmi hodové chasy a stárků. Pergamen pak vloží do velkého práva. Velké i malé právo mají tvar dřevěného válce se soustruženým hruškovitým koncem, odkud visí mnoho barevných stuh. Po uhoštění starostou odchází hodová chasa na taneční zábavu. I v Ostrožské Lhotě, stejně jako jinde na Ostrožsku, chodí starší i mladší stárka o hodech v obřadním pentlení, které nosí nevěsty a družičky o svatbě.

Podolí

V Podolí se slaví hody třetí neděle v říjnu, hody císařské dnes nazývané *Slovácké hody s právem*. Hlavním hodovým dnem je sobota, kdy se koná krojovaný průvod, *vyvolávání stárků a vydání práva*. Pro mladší stárku jde mladší stárek prostovlasý, s růží v ruce. Tu předává mladší stárce, která mu dá ozdobenou beranici a právo. Stejně i starší stárek chodí v čele průvodu na cestě pro svoji starší stárku s růží v ruce. Právo, které dostává, je na hůlce, má tvar krátké panenky, která má sukýnku ze samých slováckých stuh. Na špicí je věneček z umělých květů a v něm je červené jablko; od něho visí barevné stuhy. Po obvodu je právo olemované krajkou a přes okraj přečnívají slovácké stuhy, které překrývají hůlku. Úzká šavle zdobená zelení, umělými kvítky – chrpami, makovými květy, klásky obilí je dozdobena navázanou slováckou stuhou a na špicí červeným jablkem; plní funkci malého práva, které nosí mladší stárek. Děvčata nosí sotůrky na vybrané peníze. V neděli chasa obchází obec s oběma páry stárků s právy, kteří jsou slavnostně oblečeni jako první hodový den.

Stárci se svými právy. Polešovice 2004. Foto P. Paška.

Polešovice

Na památku vysvěcení kostela sv. Petra a Pavla dne 9. října se slaví *Slovácké hody s právem* druhou říjnovou nedělí. Zde je ve funkci stárků osm děvčat a chlapců. Jeden starší stárek a stárkyně má své podstárky a stejně tak mladší stárek a stárka má svoje pomocníky, jimiž jsou podstárek a podstárka. Chasa mívá sraz na Městečku, odkud jdou pro stárky na Sokolovnu a ti pro své stárkyně do kulturního střediska na Salajku. V čele průvodu jde starší stárek s podstárkem a uprostřed mají dítě v kroji, za ním mladší stárek s podstárkem a také děvčátko v kroji. Odtud jde chasa pro povolení hodů na obecní úřad. V neděli ráno je mše svatá za *mládence a panny* a pak jen chlapecká chasa se stárky obchází domy. Velké i malé právo na šavli má tvar kosočtverce či štítu. Základ je z tureckého šátku, trojúhelníkovou část tvoří naskládané barevné stužky do tvaru trojúhelníčků v několika řadách. V horním cípu je věneček z drobných umělých květů. Výzdobu doplňují různobarevná umělá kvítka a zeleň v širší špici práva. Na špici obou práv je připevněno červené jablko. Chlapci mají na kordulkách, stejně jako na klobouku, připevněno několik dlouhých snítek rozmarýnu. Všechna děvčata nosí na hody červený fěrtúšek. Na druhý den pokračují v obchůzce s právy po obci jen chlapci. Za týden se konají dozvuky hodů.

Popovice

V obci je kostel Panny Marie Růžencové, proto se první říjnový víkend konají patronské hody, slaví se *Slovácké hody s právem*. V sobotu, pokud jsou zvoleni oba stárkovské páry, se jde od mladšího stárka k mladší stárce a od staršího stárka ke starší stárce. Starosta, obvykle oblečený v kroji, vydává chase na obecní úřadě povolení pořádat hody. Právo, které nese starší stárek má tvar panenky po obvodu zdobené stříbrnou portou, ušité ze slováckých stuh a dalších jednobarevných stuh volně visících od límce z krajky, kde je vsazeno jablko. Slovácké stuhy přečnickávají přes délku sukýnky po celém obvodu práva. Podprávem je šavle opletená

Stárci se svými právy. Popovice 2003. Foto L. Tarcalová.

Stárka předává právo stárkovi. Sady 2007. Foto L. Tarcalová.

zeleným asparágem, s většími umělými kvítky, ozdobami z barevného staniolu a na špici s jablkem. Starší stárka nosí v rukou ošatku s ovocem, mladší džbánek s vínem. Na druhý hodový den se v Popovicích vozí beran na vozíčku ozdobeném jehličím a papírovými růžemi; v současnosti se stává, že se vozí i ovečka. Dozvuky v podobě recesních *babských hodů* se konají za týden.

Sady

Původním názvem Derfle, slaví na počest zasvěcení sadského kostela Narození P. Marie patronské hody – *Slovácké hody s právem*, druhou sobotu v září. Příměstská část Uherského Hradiště má hlavní hodový den neděli, avšak v sobotu se provádí obchůzka s beranem. Stárci jsou ve slavnostním kroji, chasa v méně slavnostním oblečení, vozí berana na ozdobeném vozíku. Chodí po obci, zvou na večerní hodovou zábavu a do pokladniček, které nesou děvčata v rukou, vybírají peníze. Večer se koná hodová zábava. V neděli je hodová mše svatá a pak si mladší stárek jde pro právo k mladší stárce a starší stárek

vede průvod s nezdobenou vojenskou šavlí v ruce do domu starší stárky. Zde si vyprosí stárku, ale dostává i právo a nazdobenou beranici. Velké právo má tvar baňatější bílé sukýnky na bílé hůlce, při okraji s krajkou a snítky krušpánku. Celá plocha je dělena čtyřmi slováckými stuhami a vyplněna barevnými umělými kvítky, na špici ve věnečku z krajky je červené jablko. Malé právo je bohatě ozdobená šavle vinoucí se zelení s barevnými umělými kvítky a nahoře s červeným jablkem. I v neděli končí hodová občůzka taneční zábavou.

Staré Město

Patronské hody na svátek sv. Michala se slaví ve Starém Městě vždy nejbližze datu 29. září. Hody nesly název *michalské* dnes *Michalské slavnosti – Hody s právem*, neboť jsou spojené s dalšími folklorními aktivitami na druhý hodový den. Neobvyklý je počet stárků; staršího stárka a stárku doprovází dva mladší stárce a dvě mladší stárky. Hody začínají v pátek *zapalováním hodů* – zdobením vchodů rodných domů stárků upletenými věnci. Hlavním hodovým dnem je sobota, kdy mladší stárce jdou pro staršího stárka a pak s chasou jdou do domu stárky. Tam dostávají hodové atributy – dvě malé a jedno velké právo, beranice, po obvodu ozdobené zelení a bílými kvítky a paličky ovázané bílou stuhou a asparágem. Pak chasa odchází pro povolení na radnici a následuje občůzka po obci. Velké právo má tvar kužele, jehož základ je ze slováckých stuh a zdobení je v hustých řadách barevnými umělými kvítečky, zrcadélky, stříbrnými třásněmi a myrtou. Na špici je nařasená krajka a zapíchnuté červené jablko. Dvě malá práva jsou jemně ozdobená bílou stuhou a omotané asparágem. Večer je hodová zábava za účasti stárků a rodičů stárek. V neděli je hodová mše svatá a po ní pokračuje občůzka stárků s právy a celou chasou po městě.

Dva mladší stárce a stárky a starší stárek a stárka se svými právy. Staré Město 2005. Foto I. Tymrová.

Stříbrnice

V obci se naposledy konaly hody v roce 1995 na svátek sv. Martina, druhou sobotu v listopadu (obec dlouho patřila do buchlovické farnosti, kde je kostel zasvěcen sv. Martinu). Funkcionáři jsou starší stárek a stárka a *náhradníci* (mladší stárek a stárka). Nejprve se jde

Stárci se svými právy. Stříbrnice 1995. Fotoarchiv SM.

Chlapec drží v ruce velké právo i s povolením hodů. Svárov 2007. Foto L. Tarcalová.

pro mladšího a pak pro staršího stárka, stejně je to i se stárkami. Hlavními insigniemi stárků jsou práva. Obě práva mají stejný tvar v podobě zvonu; jedno je zhotovené z bílé, druhé ze žluté látky, nejspíš brokátu, nesené na meči. Při spodním okraji je našitá zlatá porta s řadou přívěsků a po ploše jsou našité umělé kvítky, mašličky a při spodním okraji řada zrcadélek. Nechybí ani větvičky z rozmarýnu a od naskládaného krejzlu z krajky, kde je nabodnuté jablko, volně visí slovácké stuhy. Stárci mají na klopě dlouhou větvičku z myrty s bílou mašličkou. Pro povolení chodí stárci s chasou na obecní úřad. Obchůzka s právy pokračuje i druhý hodový den.

Svárov

Ve Svárově se slaví *císařské hody* třetí říjnový víkend. V roce 2007 si chasa nezvolila své stárky, ale i přesto se hody konaly. Právo nesl jeden z krojovaných účastníků hodů. Právo má tvar krátké sukýnky z bílého brokátu, která je usazená na velké kouli

z krušpánku. Tato zeleň je posetá drobnými bílými mašličkami. Právo končí bílým krajkovým krejzlem, ve kterém je usazené jablko. Od rukojeti visí řada dlouhých jednobarevných stuh. Na právu je zavěšené povolení sepsané na smotaném papíru. Malým právem je širší válec z krušpánku po celé délce šikmo omotaný stuhou, po ploše s drobnými kvítky. U rukojeti je bohatá výzdoba visících dlouhých různobarevných stuh. Před obecním úřadem se staví máj s ozdobeným vrškem.

Topolná

Po mnoha změnách termínu se v současnosti slaví *Svatováclavské hody*. V obci je zvyk, že symbol stárkovské moci – práva musí současní stárci vykoupit od stárků z předešlého roku. Vykupování se zúčastňuje celá chasa. Potom se staré právo odnese do domu stárek, kde se obnoví a připraví na slavnost. Hody začínají v sobotu svěcením práv v kostele a pokračují obcházením stárek a stárků a povolením hodové veselice. Právem je krátká bílá panenka na hůlce, ozdobena po obvodu spodního okraje krajkou a krušpánkem. Tím je zdoben i vrch práva, kde je posazené jablko; odsud visí barevné stuhy s věnečky, které přecházejí přes délku sukýnky. Malé právo má tvar kužele z husté zeleně, převázané po ploše stuhami do kosočtverců, nahoře s jablkem. V neděli začínají hody mší svatou a pak chasa obchází obec s beranem na ozdobeném vozíku i s hodovými s právy. V roce 2004 uspořádala obec *Setkání topolských stárků*.

Stárci se velkým a malým právem před vyzdobeným domem. Topolná 2004. Foto L. Tarcalová.

Traplice

První říjnový víkend je datem *Slováckých hodů s právem*. V sobotu, kdy je hlavní hodový den, začínají hodové slavnosti mší svatou, která se v r. 2004 konala uprostřed obce

Stárci se svými právy. Traplice 2004. Foto P. Paška.

pod malým stanem. Po mši se jde nejprve k mladšímu stárkovi, následně k mladší stárce, pak ke staršímu stárkovi a ke starší stárce. V čele průvodu při obchůzce obce jde chlapec – podstárek s malým květináčem rozmarýnu, na kterém jsou navázané barevné mašličky. Starší stárek má právo jehlancovitého tvaru, při spodním okraji ozdobené zelení, po ploše celé s umělých kvítků a pozlátek, na špici s jablkem. Od špice práva visí slovácké stuchy. Podprávem je šavle upravená do štíhlého válce z krušpánku, ozdobeného drobnými kvítky a do kosočtverců převázané stuhami. Znakem stárek jsou různé zdobené dorty. Po povolení hodů na obecním úřadu se jdou tito obřadníci i se starostou poklonit k sošce Panny Marie, stojící uprostřed dědiny, kde položí kytici květin. Po tomto aktu donese starosta stárkám znovu dorty a chasa jde do sokolovny na taneční zábavu. V neděli stárci se svými stárkami a právy v rukách obcházejí celou obec. Na svátek sv. Kateřiny se konají *babské hody s právem* – taneční zábava, kdy ženy jsou oblečené v mužských krojích a muži zase za ženy.

Tučapy

Jen málo obcí slaví *Slovácké hody s právem*, které se pojí k datu konsekrace kostela. V Tučapech se hody slaví nepřetržitě od roku 1983 první říjnovou sobotu, neboť kostel byl posvěcen 30. září 1934. Obchůzka začíná cestou mladšího stárka k své stárce, kde dostane opentlenou beranici s voničkou a s dlouhou snítkou myrty nebo rozmarýnu a malé právo; následuje cesta ke staršímu stárkovi a starší stárce, která také předá ozdobenou beranici a velké právo. Pak se celá chasa odebere ke starostovi obce poprosit o povolení hodů. Při obchůzce po obci zvou všechny obyvatele Tučap na večerní hodovou zábavu. Obě práva mají stejný tvar a podobnou výzdobu. Základ kosočtvercového práva tvoří květovaná látka, horní část je z naskládaných barevných stužek do tvaru trojúhelníků v několika řadách. V horním cípu je věneček z drobných umělých květů. Výzdobu v širší špici práva doplňují různobarevná umělá kvítka, navázané mašličky a zeleň. U obou je připevněno červené jablko a po

Stárci a stárky se svými právy. Tučapy 2004. Foto L. Tarcalová.

stranách slovácké stuhy. V neděli se koná hodová mše.

Tupesy

Jako v řadě obcí i v Tupesích se slaví třetí neděle v říjnu *císařské hody*. Hodovými dny jsou v posledních desetiletích sobota a neděle. Večer před hody jde celá chasa společně pro právo k paní Malíkové, která právo upraví a nazdobí a odnesou je k mladší a starší stárce. Mládež se sejde na návsi. Obchůzka pak začíná u mladšího stárka, pak se jde pro mladší stárku, ke staršímu stárkovi a ke starší stárce. V domě mladší stárky čekají všechna děvčata. *Starší právo* má tvar zvonu, nesené na velké šavli. Kovová kostra práva je potažená brokátem a zdobena voničkami, rozmarýnem a pentlemi. *Mladší právo* tvoří šavle v podobě válce z krušpánku, hustě zdobená drobnými umělými kvítky, mašličkami v různých barvách. Na obou právech jsou na špici jablka. Na druhý den se obchází zase celá obec a večer je taneční zábava. Děvčata mají oblečené bílé pletené punčochy s plastickým vzorem a v ruce nesou jednu delší růži, dříve dorty.

Mladší stárek s menším právem. Tupesy 2005. Foto L. Tarcalová.

Uherský Ostroh

Ostrožské hody s právem – hody císařské nebo tzv. tereziánské se v Uherském Ostrohu slaví třetí neděli v říjnu. V pátek odpoledne před zámek chlapi postaví hodový máj a koná se beseda u cimbálu. V sobotu je *chození po stárkách*; průvod vedou děvčata s klobouky se stárkovskými vonicemi, za nimi děti, dospělí a nakonec muzika. Průvod směřuje k domu mladšího stárka, kde mu děvče předá klobouk a zatančí sólo. Hodový průvod jde k mladší stárce, kde ji žádá mladší stárek o právo. Je to šavle omotaná slováckou stuhou a rozmarýnem, na špici má zelené jablko. Mladší stárka od něj dostane džbán vína. Od staršího stárka se jde ke starší stárce, která dá stárkovi právo v podobě delší panenky ze svisle našitých slováckých stuh, okolo okraje s krajkou, na špici s červeným jablkem, s límcem z krajky a umělých kvítků. Stárka od něj na oplátku dostává talíř s ovocem. Na městském úřadu starosta povolí hodovou slavnost. V neděli se koná hodová mše. Zvláštním znakem pro obě stárky je, že chodí první hodový den oblečené po bílu, stejně jako družičky či nevěsty s čepením na hlavě.

Stárka s velkým právem na večerní taneční zábavě. Uherský Ostroh 2004. Foto P. Paška.

Vážany

Slovácké hody s právem, konané třetí sobotu v září začínají průvodem chasy, od malých dětí přes muzikanty a chasu, až po dva stárky, kteří jdou v závěru průvodu, před ženáci a vdanými ženami. V roce 2004 si šli stárci pro práva i nazdobené klobouky do jednoho ozdobeného domu obou stárek. Mladší i starší stárka předávala svým stárkům nazdobené klobouky a práva. Mají trojúhelníkový tvar, upevněné na meči, vytvořené z barevné podkladové látky. Vnitřní trojúhelník tvoří v řadách naskládané oranžové, modré či bílé stuchy do trojúhelníčků, v horní části práva je věneček z umělých kvítků se středovou růží. Ve spodní části je plocha hustě vyplněná zelení a barevnými kvítky, popř. větším květem. Po stranách visí slovácké stuchy a na špičce je posazené jablko. Od stárek jde průvod ke starostovi na obecní úřad pro povolení. Na druhý hodový den se koná mše svatá v kapli a odpoledne pokračují chasa i stárci s právy v ruce v obchůzce obce.

Stárci s právy na druhý hodový den. Vážany 2004. Foto L.Tarcalová.

Velehrad

Na Velehradě jsou hody záležitostí zcela novou. Od roku 2000 se každoročně konají první sobotu v září (hody jsou jednodenní) a mají jen jednu stárku a stárka. Hodová chasa je oblečená v nově rekonstruovaných krojích, ostatní v krojích polešovického typu. Hodová chasa v čele se stárkem, jež nese květináč s krušpánkem, jde nejdříve do baziliky na požehnání a pak pro stárka a stárku. Odsud krojovaná chasa i s nově zhotoveným právem jde ke starostovi obce požádat o povolení konat hodovou obchůzku. Právo je na hůlce v podobě panenky s hustou výzdobou barevných umělých kvítků. Vespod sukýnky je bohatá výplň z krušpánku, na kulaté horní části je připevněné červené jablko. Hodová taneční zábava, kde stárek i chlapci velmi pečlivě střeží své hodové právo, ukončí hodovou slavnost. Hody dnes patří k největší výroční slavnosti jen obce Velehrad.

Stárek a stárka s právem při povolování hodů na obecním úřadě. Velehrad 2005. Fotoarchiv Slovák-
kého muzea.

Velké právo v rukou tanečníků. Véscky 2007. Foto
L.Tarcalová.

Véscky

Stejně jako v Sadech i ve Věskách se konají patronské hody druhou sobotu v září pojící se ke svátku Narození P. Marie, neboť tam tato obec patří farností. V obci je zajímavá výzdoba hodových domů – z každé strany vchodu stojí vysoký smrk ozdobený barevnými papírovými růžemi. Sobota je hlavním hodovým dnem, kdy se chodí nejprve pro mladšího stárka a stárku a pak pro staršího stárka a stárku. Velké právo má tvar větší panenky na hůlce, zhotovené ze samých kratší a delších slováckých stuh. Na špici je věneček z naskládané krajky a umělých kvítků a na něm červené jablko. Menší právo představuje nazdobená šavle. I když nejsou zvoleni stárce, provádí se hodová obchůzka po obci. Na druhý den ráno se chodí na hodovou mši a odpoledne vozí chasa na malém vozíku berana, který je ozdoben chvojím a papírovými růžemi.

Zlámanec

Slovácké hody ve Zlámanci se konají čtvrtou neděli v říjnu, slaví se hody *republikánské*. Hodová občůzka začíná mši svatou v místní kapli. Obvyklí funkcionáři hodů letos nebyli zvoleni, proto starosta dal chas nejen povolení, ale také předal práva. Před obecním úřadem je zvykem postavit menší máj. Velké právo má tvar delší bílé panenky zhotovené z bílého brokátu, při spodním okraji s krajkou; plocha je rozdělena zlatou portou do dílů, které mají výzdobu navázaných mašliček, kvítek a snítek krušpánku. Na horní menší kulaté části je připevněné jablko. U rukojeti meče visí dlouhá navázaná slovácká stuha. Menší právo má tvar většího kuzele ze samé zeleně v podobě májku, zdobenou drobnými pestrobarevnými kvítky, navázanými barevnými stužkami a dlouhou stuhou u rukojeti. I zde chodí stárky oblečené jako nevěsty – po bílu ve věnečku. V roce 2007 měly ve Zlámanci své právo i děti. Tvarem a výzdobou bylo obdobou malého práva. Obchůzkou po obci v neděli končí hodová slavnost.

Velké i malé právo zavěšené v tanečním sále spolu s dětským právem. Zlámanec 2007. Foto L. Tarcalová.

Stárci se svými právy. Zlechov 2003. Foto L. Tarcalová.

Zlechov

Ve Zlechově se každoročně konají třetí neděli v říjnu císařské hody - *Slovácké hody s právem*. Hlavními funkcionáři jsou starší a mladší stárek a stárka, ale také jim pomáhají podstárek a podstárka. V sobotu se nejprve jde pro stárky a pro povolení hodů před obecní úřad. Starší stárek nese právo na šavli, které má tvar velké koule, při spodním okraji zdobené krajkou, po ploše s výzdobou drobných kvítek a zeleně, ukončené jablkem. Menší právo má tvar širšího válce z krušpánku, zdobeného barevnými umělými květy. Děvčata nesou v ruce růži na dlouhé stopce. Chlapci mají na beranicích i na kordulkách delší snítky myrty. Před odchodem na taneční zábavu se koná v místním kostele sv. Anny mše svatá. V neděli se pokračuje v hodovém obcházení obce i s právy.

*

I když při prvním zhlédnutí hodové občůzky v obcích na Uherskohradištsku by se zdálo, že hody jsou všude stále stejné nebo hodně podobné, bylo by to nesprávné tvrzení. Je třeba uvést, že v každé obci jsou hody jiné svými atributy – právy, podprávy, vnitřním uspořádáním, strukturou stárkovských funkcí, vnějšími znaky na oblečení, místem konání apod.

V mnoha momentech jsou neopakovatelné, v každé jednotlivé obci každoročně jedinečné. Změny a inovace, které stále o hodech sledujeme, i když základ hodových slavností zůstává stejný, dotvrzuje životaschopnost hodů jako součásti lidové obřadní kultury a jejich trvalé místo v životě vesnické i městské komunity na Uherskohradištsku.

Poznámky:

- 1 Z celkového počtu 53 obcí uherskohradištského děkanátu se konají:
císařské hody s právem: **Babice, Boršice, Březolupy, Částkov, Jarošov, Mařatice, Nedakonice, Podolí, Svárov, Tupesy, Uherský Ostroh, Zlechov**;
patronské hody s právem: **Ostrožská Lhota** – na sv. **Jakuba** (25. července), **Janovice** – na svátek **Nanebevzetí P. Marie** (15. srpna), **Sady, Vésky** – na svátek **Narození Panny Marie** (8. září), **Ostrožská Nová Ves, Kunovice** – na sv. **Václava** (28. září), **Ořechov, Jalubí, Topolná** (patron diecéze a českých zemí), **Vážany** (někdy třetí neděle v září), **Staré Město** – na sv. **Michala** (29. září), **Po-povice** – na svátek **P. Marie Růžencové** (7. října), **Medlovice, Osvětimany** (hody s věncem) – na sv. **Havla** (16. října), **Břestek, Buchlovice, Stříbrnice, Kudlovice, Nedachlebice** – na sv. **Martina** (11. listopadu), **Bílovice, Huštěnovice** – na sv. **Kateřiny** (25. listopadu);
bez práva: **Hostějov** (farnost Osvětimany) na sv. **Havla** (16. října), **Stupava, Staré Hutě** – na sv. **Klimenta** (23. listopadu);
republikánské: **Kněžpole, Zlámanec** (čtvrtou neděli v říjnu);
bez určení: **Velehrad** – první neděle v září, **Traplice** – první neděle v říjnu, **Mistřice** – druhou neděli v říjnu;
k vysvěcení chrámu nebo kaple: **Tučapy** – kaple sv. Cyrila a Metoděje posvěcená 30. září (první sobota v říjnu), **Míkovice** – kaple sv. Anežky České byla vysvěcena 21. září (třetí neděle v září), **Kostelany** – kostel sv. Floriána slaví se zde hody okolo 11. září (druhá sobota v září), **Polešovice** – kostel sv. Petra a Pavla byl vysvěcen 9. října 1735 (druhá neděle v říjnu);
hody s právem, které se v posledních pěti letech nekonaly: **Košíky** (kateřinské), **Modrá** (císařské), **Sušice** (kateřinské), **Stříbrnice** (martinské), **Salaš** (neznáme podobu hodů);
pouť: **Hluk** – na sv. Vavřince, **Újezdec u Osvětiman** – na svátek sv. Petra a Pavla.
- 2 *Hody s právem konané mimo děkanát*: **Blatnice pod sv. Antonínkem, Horní Němčí, Dolní Němčí, Pašovice, Prakšice, Spytihněv, Veselí nad Moravou**.

PhDr. Ludmila Tarclová (n. 1946) je vedoucí národopisného oddělení Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Zabývá se lidovým oděvem a obřadní lidovou kulturou. V posledních pěti letech řeší problematiku hodové tradice v uherskohradištském děkanátu.

The Traditional Feast Festivity Rounds with a Standard in the Villages of the Uherské Hradiště Region

Abstract

The feast festivities in the Uherské Hradiště region belong to the living manifestations of the traditional folklore culture. In the course of five years, we have observed the status of feast festivity rounds with a standard in the deanship of Uherské Hradiště. As of the present, the rounds are undertaken in 41 villages, not including one village which replaces the standard with a wreath. The account would not be complete if we did not mention the villages where the rounds are not currently undertaken but were commonplace in the past, and those, where feast festivity is celebrated in some other ways than rounds with a standard. The feast festivities in various forms have decades of tradition in the villages around Uherské Hradiště and they still have great importance for the life of a village, especially its youth. The changes that occurred out of practical necessities did not endanger the custom as such, on the contrary, they stimulated it. The round days were shifted to weekend days and the length of festivities was shortened to mere two days (from even a week in some cases in the past).

Currently, the main organizers of the festivities are the unmarried young people (*chasa*) together with the local administration, folklore circles and music/dance ensembles. In small villages, the festivities are usually

organized by unions, such as sports clubs, gardeners, vintners and firemen. The local administration helps not only with financing but also organizational and managerial tasks. Some mayors wear traditional folklore costumes when they ceremonially „approve“ the festivities. One common feature of all modern-day feasts is the preparation of the youth for the festivity. Even in the small villages, where there is no folklore band or ensemble, a group of youths called *hodová chasa* gathers up only before the feast to rehearse a programme. This programme is then performed in the center of the village (usually in front of the town hall), but also and more importantly in the evening, at the feast dance party.

In spite of the fact that in many villages, the youths don't manage to elect the *stáreks* (the leaders of *chasa*), the rounds with standard are still made. Usually the boys alternate in carrying the standard. The standard is, along with the approval, obtained at the municipality or town hall. It is interesting that in many villages with small population, many couples dressed up in traditional costumes still attend. At present, it is not only the number of couples in the feast procession that increases, but also the numbers of small children and married men and women.

The modern-day feast festivities are very popular not only with the locals, but also with outsiders such as people from neighboring villages, friends, relatives and acquaintances. In some villages, two or four couples of volunteers ask participants of the procession for a small donation in exchange for decorative floral arrangement that is worn pinned to a collar. The money raised is used to cover the expenses related to the event.

On the Friday before the feast, many villages organize *předhodový večer*, or pre-feast dance party, while others feature „tying of scarves“ as a part of the feast programme. At present, there is a tendency to connect the feast activity with other folklore-related activities, such as opening of an exhibition, costume parts collectors' meeting or even a course of folklore dances. Also part of the feast programme are exhibitions of fruits and vegetables, embroidery, or even an opening of a new senior home. In all villages, the procession is accompanied by the brass band, sometimes with a dulcimer group also. Feast cannot go without various attractions in village's common places: merry-go-round, market stalls etc. The feast „echo“ is still celebrated in some villages, two weeks after the actual feast. Recently, *babské hody s právem* (women's feast with standard) have appeared, but they only have been taking place in the several couple of years. At those, men dress up as women and vice versa.

In the last years, many villages attempted to organize a get-together of all living *stáreks* who had taken up this function at least once. The event was accompanied by an exhibition of photographs and many villages published a book at the occasion.

At first glance, it might seem that the feast festivity rounds in the villages around Uherské Hradiště are more or less the same, but this first impression would not be correct. It is important to notice that from village to village, the feast attributes are different from one another. Those attributes include standards, inner organization, *stárek* functions structure, external signs in costumes, place and time etc. In many aspects, the feasts are very special events from place to place, from year to year. The changes and innovations that we notice every year seem to prove the vitality of this custom as a part of the folklore ceremonial culture and their place in the lives of the village and town communities in the Uherské Hradiště region. The individual features of feast processions in each and every village are listed in brief lists of typical events and basic characteristics: date, type of feast, number of *stáreks*, appearance of standards and other peculiarities that are characteristic for the feast in a given community.

D

Traditioneller Kirmesumzug mit Rechtszeichen im Gebiet von Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Das Kirmesfest im Gebiet von Uherské Hradiště zählt zu lebendigen Erscheinungen der traditionellen Volkskultur. Im Verlauf der letzten fünf Jahre haben wir Umstände ermittelt, die uns ermöglichten, ein klares Bild über den aktuellen Kirmesumzug mit Rechtszeichen im Dekanat Uherské Hradiště zu bekommen. Zur Zeit finden diese Umzüge in 41 Gemeinden statt, wobei in einer Gemeinde ein Umzug mit Kranz stattfindet. Das gesamte Bild wäre nicht vollständig, wenn wir die Gemeinden weglassen würden, in denen zur Zeit zwar keine Kirmesfeste mit Rechtszeichen stattfinden, früher aber üblich waren. Man darf auch die Gemeinden nicht vergessen, wo die Kirmes anders gefeiert wird als mit Rechtszeichentragen im Umzug.

Der Kirmesfest-Brauch, der im Gebiet von Uherské Hradiště jahrzehntelang in verschiedenen Variationen gepflegt wird, ist bis heute von großer Bedeutung für das Gemeindeleben, insbesondere für die junge Generation. Änderungen, die wegen reibungslosen Verlaufs des Kirmesfestes vorgenommen wurden, haben auf diesen Brauch anregend gewirkt. Die Festzüge wurden auf das Wochenende verschoben und die Kirmeszeit wurde von einer Woche auf zwei Tage gekürzt.

Zu Hauptorganisatoren wurde die Dorfjugend in Zusammenarbeit mit dem Gemeindeamt, Volksmusik- und Tanzensembles, in kleineren Gemeinden sind meistens Vereine-Sportklubs, Kleingärtner-, Winzer-, Feuerwehrvereine organisatorisch tätig. Die Beteiligung der Gemeindeämter an diesen Veranstaltungen betrifft nicht nur Finanzen, sondern auch Organisation. Gemeinsam für alle derzeitigen Kirmesfeste ist die Vorbereitung von Seiten der Jugendlichen. Auch in kleineren Gemeinden, wo es keine Folkloregruppen

gibt, kommt die so genannte *Kirmesfest-Dorfjugend* zusammen, um ein Programm für das kommende Fest vorzubereiten. Mit diesem Programm treten dann die Jugendlichen vor dem Gemeindeamt oder in der Dorfmitte, vor allem aber am Tanzabend auf.

Auch wenn es in einem Dorf nicht gelingt, vorstehende Junggesellen und Junggesellinnen zu wählen, trägt die Dorfjugend das Rechtszeichen im Umzug. Beim Tragen wechseln die Jungen ab. Das entsprechende Rechtszeichen samt Erlaubnis bekommen sie vom Gemeindeamt. Bemerkenswert ist, dass auch in Dörfern mit wenigen Bewohnern relativ viele Paare Volkstrachten tragen. In der Gegenwart nimmt nicht nur die Zahl lediger Paare, sondern auch die Zahl kleiner Kinder und verheirateter Frauen oder Männer zu.

Kennzeichnend für die derzeitigen Kirmesfeste ist eine hohe Besucherzahl. Nicht nur einheimische, sondern auch auswärtige Besucher, Verwandte, Freunde und Bekannte einzelner Familien kommen zum Kirmesfest. In einigen Gemeinden verkaufen zwei oder vier Paare freiwillig Duftzweige und heften sie den Besuchern an ihre Kleidung (Jackenaufschlag) an.

Schon am Freitagabend wird in vielen Gemeinden ein Tanzabend veranstaltet (*Vorkirmesabend*), in einigen Gemeinden verläuft anlässlich des Festes traditionelles Binden von Tüchern. Der aktuelle Trend hat zum Ziel, das Kirmesfest mit anderen Folkloreaktivitäten zu verbinden: Vernissage einer Ausstellung, Sammeln von Trachtenstücken oder Fotografien, Volkstanzkurse. Zum Begleitprogramm des Kirmesfestes gehören auch Ausstellungen von Früchten und Gemüse, von Stick- und Klöppelarbeiten, Eröffnung eines neu erbauten Pflegeheimes. In allen Gemeinden wird der Festumzug mit Blasmusik, manchmal auch mit Zymbalmusik begleitet. Nicht wegzudenken sind verschiedene Attraktionen auf ständigen Plätzen – Karussell, Schießbuden oder Stände mit verschiedenen Gegenständen, die die festliche Atmosphäre ergänzen. Vierzehn Tage nach dem Kirmesfest wird noch der Festausklang gefeiert. Eine jahrelange Tradition hat auch das so genannte *Weiberfest mit Rechtszeichen*, wo Männer als Frauen verkleidet sind und umgekehrt.

In den letzten Jahren bemühten sich mehrere Gemeinden einen Treffpunkt aller vorstehenden Junggesellen und Junggesellinnen, die wenigstens einmal diese Rolle hatten. Solche Feste wurden mit Ausstellungen von Zeitfotografien begleitet, manche Gemeinden haben aus diesem Anlass sogar ein Buch herausgegeben.

Flüchtig betrachtet könnte man annehmen, die Kirmesfestumzüge seien eins und dasselbe oder sehr ähnlich. Jedoch so eine Behauptung wäre falsch. Die Kirmesfeste in einzelnen Gemeinden unterscheiden sich einander durch ihre Attribute – Rechte, Unterrechte, innere Gestaltung, Hierarchie, Außenmerkmale an der Kleidung, Veranstaltungsort. In mancher Hinsicht sind die in einzelnen Gemeinden einzigartigen Feste nicht nachvollziehbar. Die Grundlage der Kirmesfeste bleibt unverändert und die vollzogenen Umwandlungen und Innovationen bezeugen die Lebensfähigkeit dieser Feste als Bestandteil der rituellen Volkskultur und ihren festen Platz im Leben jeder Dorf- oder Stadtkommunität im Gebiet von Uherské Hradiště. Die erwähnte Einzigartigkeit von Kirmesfestumzügen wird durch ergänzende Angaben – Termin, Charakter, Anzahl der vorstehenden Junggesellen und Junggesellinnen, Rechtstypen und weitere für einzelne Gemeinden kennzeichnende Besonderheiten – präzisiert und deutlicher gemacht.

BETLÉMY VE SBÍRKÁCH SLOVÁCKÉHO MUZEA

Marta Kondrová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Aj dnes v Betlémě, velická novina,
že Panna čistá porodila syna.

Scéna narození Božího dítěte patří v českých zemích již po dlouhá staletí mezi symboly vánočních svátků. Řada odborníků se snažila o přesnou definici, co vlastně betlémem rozumíme. Snad můžeme souhlasit se záměrem Františka z Assisi, považovaného za prvního tvůrce betlému, který se snažil podle svých představ a tradice co nejvěrněji ztvárnit atmosféru Kristova narození.¹ Podle novějších studií se vánoční mše roku 1223 v jeskyni u města Greccia v Itálii s jeslemi vystlanými senem a živými zvířaty, považuje spíše za předchůdce liturgických her. Řád františkánů se však stal jedním z hlavních průkopníků stavění jesliček o vánočním čase, zprvu v kostelech a kláštorech. Na sklonku 15. století se začínají objevovat první jesličky se skupinami figurek sv. Rodiny, Tří králů i pastýřů, koledníků a zvířat v domácnostech nejbohatší šlechty.

Z italské pravlasti se jesličky pod vlivem řádů františkánů, dominikánů, klarisek i benediktiň dostaly do Francie, Španělska a Německa. První betlémská scéna na sever od Alp byla postavena jezuiti v Praze roku 1560 či 1562. Záhy se kostelní jesle rozšířily do chrámů dalších velkých měst v Čechách a na Moravě. Zdomácněly také v zámeckých kaplích šlechtických sídel a během první poloviny 18. století se dostaly také do měšťanského prostředí. Do lidového prostředí se betlémy přesunuly na konci 18. století. Přispěly k tomu nemalou měrou osvěcenská reformy Marie Terezie a zejména Josefa II., které zakázaly vystavování betlémů v kostelech a na poutních místech.² Zlidověla také tvorba jesliček, původně se jí věnovali profesionální sochaři a umělci, pro potřeby měšťanských a venkovských domácností však začali vytvářet figurky amatérští tvůrci z lidového prostředí.

V této souvislosti došlo také k proměně celé scény Ježíškova narození. Lidoví tvůrci ji mnohdy přizpůsobovali vlastnímu prostředí českého městečka nebo vesnice. V rozšiřovaných souborech se začaly objevovat postavy koledníků v krojích, figurky domácích zvířat, postavy králů mnohdy ztratily původní orientální vzhled a nahradily je figury známé z obchůzky o svátku Tří králů v dlouhých rochetách se špičatými korunami na hlavách.

Výtvary lidových řezbářů nebyly ve většině případů řemeslně dokonalé, přesto nepostrádají svůj půvab a můžeme je řadíme mezi projevy lidového výtvarného umění. Až do počátku 20. století však stál tento druh výtvarného vyjádření na okraji zájmu národopisných badatelů i sběratelů. Jako první se o jesličky začal zajímat duchovní Karel Procházka, autor první knihy o betlémech,³ jehož soubor jesliček se stal základem sbírek Národního muzea. Na tyto sběratele průkopníky navázala cílevědomá sbírkotvorná činnost řady muzejí v celém bývalém Československu a v současné době se prakticky všechny národopisné sbírky neobejdou bez betlémů lidových tvůrců z různých materiálů. Také Slovácké muzeum v Uherském Hradišti se může pochlubit sbírkou betlémů, která v současné době čítá na 26 souborů.

Ke zhotovování betlémů se v lidovém prostředí používalo nejvíce přírodních materiálů – dřeva, papíru, kukuřičného šustí nebo i těsta, okrajově také vosku v kombinaci s dalšími materiály. Ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti se nachází několik betlémů různé velikosti i z rozličných materiálů. K nejvíce hodnotným můžeme přiřadit dřevěné vyřezávané mnohačetné betlémy. Mezi takové patří dílo Antonína Tlaška z Halenkova (273/88, E 23.920–E 23.941). Betlém se skládá z 20 částí, je vyřezán osobitým způsobem z lipového dřeva bez jakékoli další povrchové úpravy. A. Tlašek byl samouk a jeho figurky nepostrádají svůj půvab a vlastní tvůrčí zpracování. Vesměs se jedná o 8–10 cm vysoké postavičky. Základ tvoří přístřešek stáje ze světlého dřeva s kometou na střeše. Závazně danou a v každém betlému neměnnou ústřední skupinu tvoří Ježíšek v jesličkách, Panna

Dřevěný betlém, autor Antonín Tlašek, Halenkov 1988.

Dřevěný betlém, autor František Gajda, Strážnice 1980–2004.

Maria a sv. Josef, anděl zvěstující narození Spasitele a scénu doplňuje zvířecí dvojice, osel a vůl. Autoři betlémů tuto centrální část doplňují podle vlastní fantazie o další postavy. Také Antonín Tlašek přidal figurky tří králů – mudrců nesoucích dary, tří klečících i stojících pastýřů, čtyř ovcí a ovčáckého psa a jako doprovod králů i velbloudy. Betlém obsahuje ne jednoho ale hned dva anděly, kteří mají zvěstovat světu narození Ježíška, ztvárnění jsou proto jako trubači oděni v dlouhých košilkách s rozepjatými křídly.

Ke skutečně mistrně provedeným řezbářským dílům lze zařadit betlém Františka Gajdy ze Strážnice.⁴ Tento známý řezbář si za léta své práce vytříbil vlastní neopakovatelný a nezaměnitelný styl. Jeho postavičky jsou prodchnuty živoucím duchem, řezbář při své práci kombinuje často různé druhy dřeva a využívá i samorostů a neobvyklé kresby dřeva a letokruhů. V roce 2004 se podařilo získat do sbírek Slováckého muzea od tohoto autora betlém čítající 32 částí (990/2004, E 33.346–E 33.377). Prostý, chudé prostředí navozující přístřešek, je tvořen kombinací dřeva lípy a virginského cedru. Zajímavým způsobem ztvárněná hvězda umístovaná na střechu stáje je udělána ze samorostu, tvořícího ocas komety a oblého těla hvězdy s paprsky tvořenými tenkými dřevěnými vidličkami. Zbylé části a postavy zhotovil řezbář z lipového dřeva. Mimo centrální scénu s Ježíškem, svatou rodinou a zvířaty, doplňují kompozici tři králové s *papírovými* čepicemi, pasácci, ovce, kůzlata, pes a další postavy. František Gajda pojal svůj betlém v lidovém duchu a postavičky včetně Marie a Josefa jsou oblečeny v zimních krojích z okolí Strážnice. Tři králové mají podobu koledníků s vysokými čepicemi, první z nich dokonce nese v rukách betlémskou hvězdu připevněnou na hůlce. Pasácci jsou ztvárněni v živých pózách, nemají obvyklý charakter zvědavých poutníků nebo vesničanů přinášejících dary. Připomínají spíše obrázek z každodenní pastvy. Jeden z nich sedí na kládě a na proutku má klobásu, kterou opéká nad ohněm, další leží opřený o lokty a opéká si rybu, třetí stojící postavička s má na vidlici napíchnutý kousek špeku. Žena v kabajce a šátku uvázaném pod krk přináší k jesličkám polévku v koutním hrnci, tak jak se *nosilo do kúta* šestinedělkám, muž má jako dar demižon vína, který s výrazem velkého úsilí drží v rukách. Celou stavbu doplňují kulisy tvořící krajinu s holými stromky, vytvořenými z větviček, a nízké ploty. Nechybí ani směrovka s nápisem *K BETLÉMU*. Celek působí velmi živým dojmem, postavičky mají ve tvářích výraz zvědavosti, radosti i záдумčivosti a pozitivně působí také povrchová úprava figurek ze světlého lipového dřeva, které jsou ošetřeny pouze voskem, dodávající punc stárí.

Mezi další řezbáře, kteří si oblíbili tematiku betlémů patří Jan Mička. Řezbář ze Strážnice pracuje převážně s lipovým dřevem a povrch svých výrobků nijak neupravuje. Obsáhlý betlém (464/2007, E 35.670–E 35.704), od tohoto autora přibyl do sbírek národopisného oddělení teprve na podzim letošního roku. Jeho rukopis se zcela odlišuje od stylu Františka Gajdy, je mnohem prostší, ale zároveň o to půvabnější. Ke své práci používá Jan Mička téměř výhradně nožik a neupravuje povrch pomocí specializovaných nástrojů. Postavičky jsou menší a robustnější, celá kompozice z 35 částí je opět velmi živá a má charakter lidových jesliček. Ústřední postavy Panny Marie a Josefa jsou však oděny ve starověkých rouchách, stejně jako tři králové přinášející zlato, kadidlo a myrhu. Dva z nich mají podobu vážných starších mužů s korunami na hlavách, třetí Baltazar má hlavu ovinutou turbanem. Ostatní postavičky, 7–10 centimetrů vysoké, tvoří koledníci v krojích, kteří přinášejí k jesličkám košíky s jídlem, bábovky, buchty, vánočku, ale také rybu nebo víno. Na střeše jednoduchého chléva klečí anděl s šerpou v rukách a scénu doplňují různě vysoké stromy v podobě Jehličnatých zasněžených smrků a pasoucí se ovce.

Další dřevěný betlém pochází od neznámého tvůrce pravděpodobně z přelomu 19. a 20. století ze severovýchodních Čech. Nalezen byl v Ostrožské Nové Vsi. Betlém (86/95, E 27.953–E 27.983) je tvořen 31 částmi. Základ tvoří papírovo-dřevěný přístřešek zelené barvy se žlutou střechou, ve kterém jsou umístěny postavičky svaté rodiny. K betlému náleží figurky vysoké 4–10 cm, všechny vyřezané ze dřeva a polychromované. Postavy Marie i Josefa mají starozákonní šat, králové s dary mají dlouhá roucha a přes ramena pláště. Další postavičky mají podobu muzikanta s píšťalkou, darovníka s holubem a muže v oranžovém

Dřevěný betlém, autor Jan Mička, Strážnice 2007.

Dřevěný polychromovaný betlém, severní Čechy, přelom 19.–20. století.

kabátu kráčejícího k jesličkám. Ostatní figurky jsou zvířecí – vůl s oslíkem, pes a jednotlivé ovce či beránci v počtu dvacet jedna.

Velmi podobně je vypracován také další betlém, tvořený souborem 23 samostatně získaných figurek od stejného majitele (399/92, E 30.245–E 30.267). Obsahuje ovečky stejné velikosti i barvy jako u předešlého betlému. Další postavičky tvoří houslista, volně stojící muži nebo postavy s trakařem, putnou nebo džbánem. Všechny postavy jsou oblečeny v oděvu, který svým charakterem napovídá na jejich původ ze severovýchodních Čech. Soubor doplňují tři králové, dva z nich mají svůj doprovod v podobě pážete držícího vlečku pláště. Zvláště je zpodobněna Panna Maria, sedící v růžovém šatu, s Ježíškem v bílé košilce na klíně. Posledními postavičkami jsou sv. Josef v růžovém rouchu a anděl se zlatými křídly a se svatozáří. Scéně narození Krista schází pevný bod přístřešku či stáje.

Do východočeského prostředí lze lokalizovat také další betlém, zakoupený od J. Lapčíka ze Spytihněvi v roce 1992. Postavy jsou vyřezané ze dřeva a polychromované (1/92, E 30.602–E 30.626). Základ poměrně rozsáhlé kompozice betléma tvoří dřevěná obdélníková deska se stupňovitě vytvořeným pozadím z papíru, kůry a sádry, které kombinuje dva základní motivy. Levá část působí jako orientální palác s množstvím věží i kupolí, na ni navazuje kamenitý svah s výklenky a jeskyněmi. Uprostřed, v největším skalním výklenku, se nachází postavy svaté rodiny a oslíka s volkem. Další napevno přilepené součásti betlému tvoří více než 20 ovcí, a postavy darovníků i tří králů. Samostatně je pak možné kompozici doplnit o další figurky v různě barevném šatu, další ovce a palmové stromy s kokosovými ořechy. Celkem soubor obsahuje 25 částí.

Poslední dřevěný betlém, je vytvořen netradiční technikou vyřezávání lupénkovou pilkou. Jeho autorem je Pavel Hutěčka z Želechovic na Zlínsku. Při své tvorbě se zaměřuje tento řemeslník na drobné upomínkové předměty různých tvarů, před Vánoci na drobné betlémky. Z tenkých dřevěných desek o tloušťce asi 1 centimetr zhotovuje pomocí strunové pilky i poměrně náročné tvary. Jesličky, které zakoupilo v roce 2002 národopisné oddělení, jsou zhotoveny ze světlého lipového dřeva a jsou složeny z 12 částí (90/2002, E 31.097–E 31.108). Stáj je tvořena dřevěným domkem lepeným z obdélníkových částí a má sedlovou střechu s vlnitým okrajem. V domečku jsou na modrém pozadí přilepeny siluety figur svaté rodiny. Samostatně jsou na oválných podložkách vyhotoveny postavičky králů, pastýře a ovcí. Osobité je i pojetí jehličnatých stromů dotvářejících kulisu betléma. V roce 2006 byl betlém doplněn o karavanu pěti velbloudů (272/2006–274/2006, E 34.827–E 34.831).

Velmi křehce a vznešeně působí betlémy z kukuřičného šustí. Jesličky tvořené 42 částmi zhotovila Ludmila Kočišová ze Vnorov. Výroba figurek z kukuřičného šustí má svou tradici v oblastech jihovýchodní Moravy a západního Slovenska, tedy tam, kde se rozšířilo pěstování kukuřice. Ludmila Kočišová patří mezi mistryně ve svém oboru, panenky z kukuřičného šustí vyráběla i pro ÚLUV, kde byla oceněna titulem Mistr lidové umělecké výroby, v roce 2006 získala z rukou ministra kultury titul Nositel tradice lidových řemesel. Její figurky jsou typické svým precizním řemeslným provedením, ale také nápaditostí a detaily, které dotváří charakter jednotlivých postav. Patří k tvůrcům, kteří se o své umění rádi podělí a účastnila se a dodnes navštěvuje výukové kurzy a předváděcí akce v muzeích a skanzenech. V tomto ohledu je také mnohaletou spolupracovnicí Slováckého muzea, které se od roku 1990 může pochlubit jedním z jejích mnohačetných betlémů (211/90, E 25.821–E 25.862). Skromný přístřešek má základ z dřevěných kolíků, a střechu z kukuřičného šustí svázanou do jakýchsi došků, na střeše nechybí betlémská hvězda. U jesliček s Ježíškem klečí Panna Maria s šátkou na hlavě a vlnákem kolem ramen. Josef má naproti tomu naznačen šat starověký – je tvořen dlouhým pláštěm a v rukách mu nechybí hůl. Osobitým způsobem jsou vytvořeni tři králové s dary, poslední z nich má tmavý obličej vytvořený z nabarveného kukuřičného listu. Figurky darovníků jsou námětově čerpány z vesnického prostředí, dají se na nich rozeznat i různé krojové součásti a řada z nich má v rukách rekvizity spojené s některou prací v zemědělství nebo domácnosti. Postavy jsou většinou zachyceny v pohybu, v póze typické pro názorněnou činnost. Mezi touto skupinkou nechybí pastýř, rybář, žena nesoucí na zádech nošku

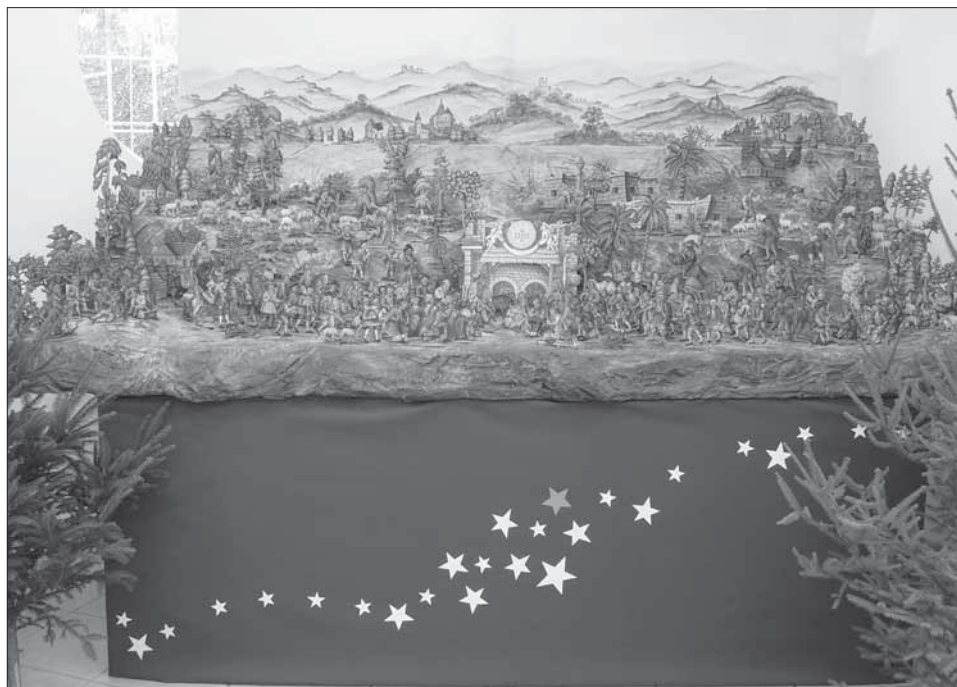
Betlém z kukuřičného šustí, autorka Ludmila Kočišová, Vnorovy 1990.

se senem nebo žena jdoucí z pole s hráběmi na rameni, srpem v ruce nebo nesoucí vodu ve vědrech na vahách a další. Mnohé z nich doplňují zvířata – kozy, ovce, husy, ryby, oslík a vůl, všechny velmi věrně zpodobněné. Výrobek její rukou je také miniaturní betlém umístěný v části skořápky kokosového ořechu, umístěné na dřevěné podložce (251/2005, E 33.710). Obsahuje pouze postavy svatě rodiny z kukuřičného šustí, přičemž Ježíšek je uložen místo jesliček v ořechové skořápce.

Druhý velký soubor figurek z kukuřičného šustí tvořících jesličky se podařilo částečně získat koupí a částečně darem od další současné výrobkyně Františky Snopkové z Uherského Hradiště. Její rukodělnou zdatnost, nápaditost při vytváření figurek ze šustí, osobitý rukopis a tradiční přístup k materiálu ocenili také již zástupci rodného města, když jí v roce 2006 udělili Cenu Vladimíra Boučka za udržování tradic lidové rukodělné výroby. Mnohačetný betlém, který nepostrádá řadu postav koledníků i muzikantů i zvířat má 26 částí (783/2005, 784/2005, E 34.399–E 34.424).

Nejrozsáhlejším betlémem ve sbírkách je papírový betlém, pravděpodobně z východních Čech, čítající 377 částí (1/94, E 26.811–E 27.150, E 27.400–E 27.438). Původním majitelem byl Miroslav Šacha z Uherského Hradiště, který jej získal jako součást dědictví. Motivy postav, zvířat a stromy i keře jsou tištěné a z původních archů vystřižené a domalované. Na spodní straně jsou jednotlivé díly opatřeny dřevěným kolíčkem, kterým se upevňují do přichystané podložky. Na některých postavkách lze ze zadní strany dokonce najít dataci 1907. Patří mezi typ betlémů značně oblíbených již od poloviny 19. století. Papírové tištěné betlémy byly na rozdíl od drahých dřevěných dostupnější širokým lidovým vrstvám.

Ke zcela jednoduchým betlémkům z jednoho kusu patří papírové jesličky z Kunovic (68/2002 a, E 31.323). Scéna je tištěná, přední část je nalepená a skládací, takže betlém je možné mírně rozložit do hloubky a zajišťuje se tak i jeho stabilita při postavení. Na zadní stěně je znázorněna stáj s cihlovou stěnou, před kterou se při rozložení usadí postavy svatě rodiny s andělem a třemi králi. Tento typ jesliček byl oblíbený ve 30.–40. letech 20. století, kdy se dával pod malý stromeček, obvykle umístěný na stole nebo *kostru*. Stejný typ prezentuje papírový arch složený ze tří částí (530/2004, E 32.800). Prostřední znázorňuje

Papírový betlém, východní Čechy, 1907.

Ježíška na slámě s P. Marií a Josefem, střední a přední vysouvací část tvoří předsíní s anděly a hvězdou.

Betlém kombinující různé materiály pochází z Kunovic (68/2002 b–z, E 31.325–E 31.346). Patří k typům, které jsou vystřihovány z tištěných archů. Vystřižené figurky i stromy jsou nalepené na zeleně natřené silnější překližce, v dolní části opatřené ploškou zajišťující stabilitu figurky při postavení na podložku. Podomácky jsou vyřezány a slepeny z překližky dva přístřešky, v podobě chaloupek se sedlovou střechou, jedna z nich má na pozadí nakreslené zdivo a okno, na bocích jsou znázorněny palmy a střecha je pokryta slámou. Druhý přístřešek je obdobný, s pastýřem a ovečkami na jedné boční straně. Společně na jedné větší plošce jsou umístěny postavy svaté rodiny a tří králů. Samostatně se k přístřeškům umísťují ovečky a kozy. Lze předpokládat, že betlém již není kompletní, vzhledem k tomu, že se zde nenacházejí další postavy koledníků, mimo jednoho myslivce.

Velmi obdobně je vytvořen i další soubor postavíček. Autorem k tištěné předloze byl Josef Lada. Vystřihované Ladovy betlémy byly velmi oblíbené od 50. let 20. století. Od té doby byly vydány tiskem ještě několikrát, takže se s nimi můžeme setkat jako s poměrně mladou záležitostí. Betlém ze Starého Města (336/2003, E 32. 072–E 32.098) upravil a podklad z překližky vyřezal v roce 1976 Jan Batůšek. Obsahuje 27 částí, mezi ně patří stáj, která má podobu překližkového domku a postavy prezentující typické tzv. ladovské české Vánoce. Darovníci jsou znázorněni v jihočeských krojích. Krajina je inspirována zasněženými českými Vánoce.

K posledním početným betlémům, které se podařilo získat do sbírek, patří jesličky ze Starého Města čítající více než 31 částí (969/2004, E 33.294–E 33.324). Základem je jeskyně čtvercového základu hnědozelené barvy s malbou krajiny. Zvláštností je možnost elektrického osvětlení. Figurky vysoké 7–10 centimetrů jsou vesměs vyrobené zřejmě z tragantu a malované. Výjimku tvoří Ježíšek z vosku, pravděpodobně druhotně k betlému přidáný. Betlém postrádá darovníky. Patří k němu pouze postavy pastýřů, ovcí, koz, a ovcáckého psa.

Figurky a betlémy z hlíny zdobené barevnými glazurami jsou z hlediska vývoje betlémské produkce poměrně mladé. Ke znovuoživení výroby majoliky na Slovácku dochází po roce 1914, kdy byl uspořádán kurz výroby fajánsí v Hodoníně. Jedním z účastníků a uznávaných mistrů hrnčířského řemesla byl i Heřman Landsfeld, který se vyučil a praxi získal v západoslovenské modranské dílně, aby si na konci 30. let 20. století založil vlastní výrobu ve Strážnici. Mezi Landsfeldovy mistrovské výrobky patří právě figurální tvorba. Jeho postavičky i figurky zvířátek upoutají na první pohled půvabnou naivitou. Ve sbírkách Slovákého muzea se nachází dva betlémy tohoto významného keramika, oba asi ze 40. let 20. století. Jeden z nich je umístěn na oválném základu a figurky s celou kompozicí tvoří jeden pevný blok (249/62, E 19.148). Je neobvyklý díky palmě, která zde tvoří ústřední motiv místo přístřešku či stáje. P. Maria a sv. Josef stojí pod stromem u jeslíček s uloženým Ježíškem a dvěma andílky. Zvířátka zde zastupuje ovečka a kuřátka. Betlém je na rubové straně signovaný jménem výrobce „H. Landsfeld S.“

Od stejného autora se nachází ve sbírkách Slovákého muzea také lidový betlém s 21 částmi, jehož postavy jsou oblečeny s výjimkou svaté rodiny v krojích (438/2002, E 31.619–E 31.639). Ani zde však není zachována klasická kompozice s jesličkami a stájí. Rodiče s Božím dítětem jedí na lavičce vedle malovaných jakoby kachlových kamen. K betlému náleží dvě samostatně stojící lavičky s položenými knížkami, motiv *knížek*, se objevuje i u postav chlapců-koledníků, kteří jsou u betlému celkem čtyři. Betlém mohou doplnit ovečky, další zástupci živočišné říše jsou však již méně tradiční, ať už se jedná o veverky nebo domácí drůbež v podobě hus či slepic a kohoutů. Betlém je signovaný a datovaný rokem 1948.

Na Uherskohradištsku vznikla jako výsledek hodonínského kurzu výroby fajánsí dílna Jaroslava Úředníčka v Tupesích, která dala základ k výrobě tzv. *tupeské* majoliky, kterou tato obec i celá jihovýchodní Morava proslula i za hranicemi České republiky respektive Československa. Z početné rodiny jeho dětí se téměř všichni nadále keramice věnovali. Syn Oldřich založil v roce 1936 dílnu vlastní, která fungovala až do svého zestátnění v roce 1949.⁵ Oldřich Úředníček se mimo různé typy džbánkařského zboží věnoval okrajově také výrobě figurální. Betlém z jeho tvorby obsažený ve sbírkách Slovákého muzea pochází z roku 1939 a má 5 částí (K 1336, E 19.635). Přístřešek chléva je poměrně velký, v zadní části má plnou

Majolikový betlém, autor Heřman Landsfeld, Strážnice 1948.

Majolikový betlém, autor Oldřich Úředníček, Tupyse 1939.

stěnu, vepředu drží rovnou střechu dva sloupky. Hlavy osla a volka jsou přímo součástí zadní stěny přístřešku. Samostatně jsou vymodelovány postavy Panny Marie a Josefa v dlouhých šatech, vysoké 16 a 18 centimetrů, jesličky s Ježíškem a dvě ovce.

V posledních několika letech se národopisné oddělení Slováckého muzea systematicky zaměřilo na zmapování lidové řemeslné výroby na Uherskohradištsku. Zvláštní pozornost byla věnována keramice a vývoji její výroby po roce 1989 včetně dokumentace současného stavu. Výzkum z roku 2005 se podařilo doplnit také o nákupy produkce současných tvůrců do sbírkového fondu, mezi nimiž nechyběly ani betlémy. Téměř všichni keramici, provozující v současné době toto řemeslo, se vyučili v dílnách Lidové tvorby v Tupyších a do jisté míry zachovává rukopis osvojený mnohaletou praxí.

Z keramické dílny KEVA přímých potomků Jaroslava Úředníčka⁶ se nachází malý modrobíle glazovaný betlém (697/2005, E 34.297). Má kulatý základ a pozadí je tvořeno kupolí protaženou do špičky. Celý betlém je vysoký 43 centimetrů a má podobu zvonku. Postavičky svaté rodiny jsou modelované z ruky a tvoří s podstavou jeden blok.

Obdobný betlém tvořící jeden blok opět v modrobílém provedení pochází od Dany Červenkové z Boršic. Vyučila se v družstvu Lidová tvorba jako malířka a poté, co se začátkem 90. let osamostatnila, v dílně vlastního rodinného domu v Boršicích se věnuje stále více figurální tvorbě. Modeluje nejen krojové panenky a aranžmá krojových párů, ale k vánočnímu času neodmyslitelně patří betlémy. Zachovává si charakteristický rukopis navazující na vzory Lidové tvorby. Betlémek (554/2005, E 34.138) zachovává stejné schéma – kulatou podložku, půlkulatou stříšku s vyřezanou kometou v zadní části. V něm jsou umístěny postavičky P. Marie, Ježíška a Josefa a dva beránci. Celý není vyšší než 12 centimetrů.

Mezi další vzdálené příbuzné s keramickým rodem Úředníčků patří Ludmila Večeřová, která vyrábí majoliku ve svém rodinném domku v Buchlovicích. Původně při své tvorbě vycházela z tupeských květinových vzorů, v současné době se zaměřuje na moderní dekory, kterými zdobí především užitkové stolní nádobí, čajové soupravy, misky apod. Spíše výjimečně tak vycházejí z její dílny figurální motivy. Slovácké muzeum od ní zakoupilo dva betlémy. První z nich je opět modrobíle glazovaný a typologicky je podobný s předchozími

Majolikový betlém s hnědožlutou glazurou, autorka Ludmila Večeřová, Buchlovice 2005.

Majolikový betlém bílomodře glazovaný, autorka Ludmila Večeřová, Buchlovice 2005.

dvěma, menší odlišnosti tak můžeme nalézt pouze ve výzdobě (778/2005, E 34.392). Druhý (779/2005, E 34.393) již nese stopy jejího osobitého rukopisu. Je opět umístěn na kulatém podstavci, chybí zde však klasická stříška. Figurky P. Marie a Josefa jsou oblečeny v zinním typu kroje. Jako pozadí jsou zde umístěny jehličnaté stromky a celý betlém je žlutohnědě glazovaný.

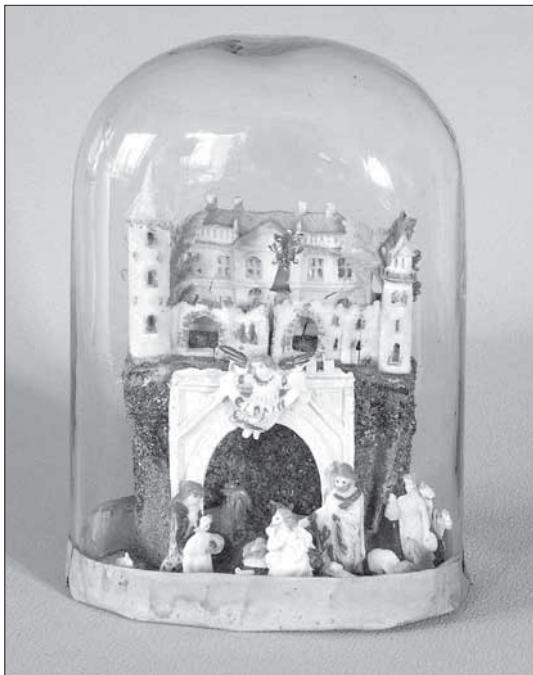
Řada především mladších tvůrců volí ke zpracování jiné druhy keramických hlín, vypalovaných při vyšších teplotách. Výrobky z póroviny či kameniny se vyznačují větší tvrdostí, nepodléhají tak snadno poškozením jako jemné glazury majoliky. Z kameniny tvoří mimo další také Hana Sládková, absolventka Střední průmyslové školy keramické v Bechyni a krátkou dobu pracovala také v ÚLUV. Ve své tvorbě hledá vlastní cestu, často modeluje a mezi jejími výrobky nechybí ani betlémy. Menší betlém (587/2004, E 32.869), určený k zavěšení na zeď je tvořen hliněným rámkem ve tvaru gotického lomeného oblouku. Zde jsou umístěny ploché postavy Panny Marie a Josefa v dlouhých bílých rouchách a modrých pláštích, v dolní části jsou naznačeny figurky ovcí v rezné barvě.

K současným módním vlivům patří také ozvláštňení domácností světlem a vůní aromalampy. Mimo sklo se zhotovují především z různých typů keramiky a hrnčíři se předstihují v originalitě nápadů jejich vzhledu. Není divu, že ani tak tradiční téma jako je betlém, nezůstalo stranou při výrobě těchto veskrze moderních hrnčířských výrobků. Betlém (586/2005, E 34.176) jako kompozici pro aromalampu použil Pavel Kolaja z Lípy na Zlínsku. Kulatý základ má vypouklé zvonovité tělo, ve kterém je v přední části půlkruhový výřez. Uvnitř jsou situovány modelované figurky betlémské scény. V horní části je pak umístěna miska pro vonnou směs.

Posledním tvůrcem, od kterého byly zakoupeny do sbírek keramické jesličky je Jaroslav Martínek. Věnuje se pouze modelování figurek lidských a zvířecích. Ačkoli nemá výtvarné vzdělání jeho výtvořiny jsou v mnoha ohledech jedinečné. Při tvorbě používá různě zbarvených hlín, osobitým způsobem dotváří obličje a vlasy postav i detaily zvířecích postaviček. Základem většího z betlémů (1/2007, E 35.093–E 35.108) je svatá rodina umístěná na kruhovém podstavci. Gesta i výraz postav vyjadřuje hlubokou sounáležitost a zároveň pokoru

Betlém z tvrdé póroviny, autor Jaroslav Martínek, Hvozdná 2006.

Tragantový betlém pod skleněnou výdutí. Původ neurčen, přelom 19. a 20. století. Autorem všech fotografií Ladislav Chvalkovský.

zhruba z přelomu 19. a 20. století, je umístěn na oválném podstavci, přilepen na tuhou papírovou podložku. Kulisu tvoří jeskyně, na níž stojí hrad. V jeskyni se nachází figurky Ježíška, P. Marie, Josefa a pastýřů s ovci. Nad jeskyní se vznášejí andělé. Figurky jsou barevné, stejně jako kulisa jeskyně a vyrobené z tragantu.

Ze statistického hlediska se ve sbírkách Slováckého muzea nachází 26 betlémů složených z celkového počtu 760 částí. Nejstarším kusem, jak svým stářím, tak z hlediska vývoje fondu, je betlém pod skleněným *šturcem*. Do stejného období lze datovat i nejrozsáhlejší jesličky vytvořené z papíru. Pochopitelně je značně různorodá jejich výtvarná hodnota. Velmi cenné i z hlediska dokumentace lidové řemeslné výroby jsou mnohačetné dřevěné betlémy řezbářů Antonína Tlaška, Františka Gajdy i Jana Mičky. Obdobně můžeme hodnotit také betlémy keramické. Nejstarší, jejichž autory jsou Heřman Landsfeld nebo Oldřich Ůředníček, pocházejí z konce 30. respektive 40. let 20. století. Majolikové betlémy jsou na rozdíl od papírových nebo dřevěných většinou menší, častou spojené do jednolitého celku. Mezi současnými keramickými tvůrci se najdou i skutečně velmi nadaní betlémáři, schopní vytvořit výtvarně pozoruhodné dílo. Mezi takové patří v současné době i Jaroslav Martínek.

Sběratelský zájem v okruhu lidových betlémů je poměrně mladý, ale tendence muzei shromažďovat tyto projevy výtvarné kultury venkovského obyvatelstva i symboly významného výročního svátku, je stále vzrůstající. Postupně se také sbírka betlémů ve Slováckém muzeu, rozrůstá.

Poznámky:

- 1 V a c l í k, V.: *Encyklopedie betlémů*. Ústí nad Orlicí 1999. s. 11.
- 2 V a c l í k, V.: *Lidové betlémy v Čechách a na Moravě*. Praha 1988. s. 14.
- 3 P r o c h á z k a, K.: *O betlémech*. Praha 1908.

i radost. Samostatně stojí postavy tří králů i darovníčků přinášejících k jesličkám dary – selátko, rybu, ovci. Betlém doplňují dva andělé se zbožně sepjatými rukama. Výtvarně velmi zdařile jsou vymodelovány figurky zvířat – oslíka, volka, psa a berana s ovečkami. Postavičky mají výšku od 10 do 15 centimetrů a jsou kryté bezbarvou transparentní glazurou nastříkanou před vypálením výrobku na 1 100 °C. Druhý betlém (2/2007, E 35.109) od stejného autora je sestaven do jednoho celého obrázku. Postavy svaté rodiny a hlavy dvou ústředních zvířecích figurek jsou zarámovány do lomeného obloukového okraje. Betlém je určen k zavěšení na zeď podobně jako je tomu u výtvaru Hany Sládkové.

Jako jediný je ve sbírkách zastoupen betlém pod skleněným poklopem (892/65, E 2649). Stojí poněkud stranou od ostatní betlémářské tvorby, pravděpodobně proto, že aranžmá pod skleněnými výdutěmi a jejich výroba patří minulosti.⁷ Betlém, pocházející

- 4 Kolektiv autorů: *Řezbář František Gajda*. Strážnice 2006.
- 5 Náplavová, M.: *Pokračovatelé lidové keramiky v Tupesích*. Slovákco 40, 1998, s. 26.
- 6 Floriánová, O., Kondrová, M.: *Výroba tradiční tupeské keramiky v současnosti*. Slovákco 48, 2006, s. 48.
- 7 Dvořáková, H.: *Svět pod sklem. Podoby vosku*. Brno 2006.

Literatura:

- Floriánová, O., Habartová, R., Kondrová, M.: *Mapa keramické výroby ve Zlínském kraji*. Uh. Hradiště 2005.
- Johnová, H.: *Lidové betlémmářství*. Umění a řemesla, č. 6, 1968, s. 222–228.
- Kolektiv autorů: *Řezbář František Gajda*. Strážnice 2006.
- Landsfeld, H.: *Stavíme lidové betlémy*. Uprkův kraj, roč. 3, 1944, č. 11–12, s. 7–8.
- Procházka, K.: *O betlémech*. Praha 1908.
- Šimša, M.: *Nositelé tradice lidových řemesel I*. Strážnice 2007.
- Vaclík, V.: *Encyklopedie betlémů*. Ústí nad Orlicí 1999.
- Vaclík, V.: *Lidové betlémy v Čechách a na Moravě*. Praha 1988.
- Vavřínová, V.: *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha 2002.

Mgr. Marta Kondrová (n. 1979), odborná pracovníce Slovákckého muzea v Uherském Hradišti. Zaměřuje se na lidový oděv a na keramiku a zpracování sbírkového fondu národopisného oddělení.

Crib Scenes in the Collections of the Slovákcké Museum

Abstract

The scene of Infant Jesus' birth has a long-standing tradition in the Christian culture. The first creator of such scenes may have been St. Francis of Assisi or even the first Christians in the Roman catacombs. In the course of several centuries, the crib scenes had spread across most of Europe. They were kept namely in churches but also in chateau chapels of nobility residences, and in the course of the 18th century, they started appearing in homes of the bourgeoisie. By the end of the 18th century, crib scenes moved into folk milieu. This was substantially aided by the Enlightenment reforms of Mary Therese and namely Joseph II. that banned display of crib scenes in churches and pilgrimage destination places. The creators of such scenes were increasingly coming from the folk milieu also. Originally, they were created mostly by professional cultors and artists, but the crib scenes for the town and village households were created mostly by amateur artists from the folk milieu.

The first beginnings of collectors' and museums' interest in the crib scenes dates back to the turn of the 19th and 20th centuries. The crib scenes were considered an artistic expression of folklore creativity and more importantly an expression of folk religiosity. The figures were created mostly using natural materials, such as wood, paper, corn leaves or even dough, and marginally also wax in combination with other materials. The collections of the Slovákcké Museum today feature 26 crib scenes varying in size and materials used. The most valued ones include scenes by folk carvers Antonín Tlaška, František Gajda or Jan Mička, which show undisputed artistic qualities. Corn leaves as a material for figure creation require considerable amount of skill and imagination, and the results can show supreme aesthetic and spiritual value. This is testified among others by the crib scenes of contemporary artists such as Ludmila Kočíšová and Františka Snopková. With some older wooden or paper crib scenes in the collections, their creators cannot be identified, but they can be supposed to come from Northeast Bohemia. The crib scene with the highest number of parts and figures in the Museum's collections comes from this area, too. It is made of paper and consists of 377 pieces. The crib scenes from the Uherské Hradiště region are mostly made of potter's clay. The oldest ones, of majolica clay with colour glazing from the 1940s, were made by Heřman Lansfeld of Strážnice and Jaroslav Ůředníček of Tupesy. The present-day artists are represented mostly by smaller works of majolica and earthenware. As a part of its research and collection-acquiring agenda, the Museum keeps focusing on annual cycle of customs as well as crafts production. In relation to those two fields, the Museum's collection of folk crib scenes is still growing.

Weihnatskrippen in den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei

Zusammenfassung

Die Szene der Geburt des Gotteskindes ist in der christlichen Tradition tief gewurzelt. Ob für den ersten Krippenhersteller der Franziskus von Assisi gehalten wird oder ob man die Vorläufer der Tradition unter den ersten Christen in den Katakomben von Rom sucht, unbestritten ist, dass sich die Krippentradition innerhalb von einigen Jahrhunderten über fast ganz Europa verbreitet hatte. Die Weihnachtskrippen wurden in den Kirchen aufgebaut, sie haben sich in Schlosskapellen der Adelsitze eingewöhnt und während der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts gelangten sie auch in Bürgerhäuser. In die Volksumgebung kamen sie dann gegen Ende des 18. Jahrhunderts. Nicht unbedeutend trugen dazu die Aufklärungsreformen Maria Theresias und ihres Sohnes Joseph II, die das Ausstellen von Krippen in den Kirchen und auf den Wallfahrtsorten verboten. Auch die Krippenherstellung wurde Bestandteil der Volkskultur. Zuerst wurde die Kunst der Weihnachtskrippe von professionellen Bildhauern und bildenden Künstlern ausgeübt, später nahm diese Tätigkeit immer stärker einen volkstümlichen Charakter an und auch Amateure aus den Volksschichten begannen mit der Fertigung von Krippenfiguren für Bürger- und Landhäuser.

Erst in der Zeit um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert erregten die Weihnachtskrippen als künstlerische Darstellung der Volksautoren und besonders als Ausdruck der volkstümlichen Frömmigkeit anfängliches Interesse der Sammler sowie der Museen. Zur Herstellung von Krippenfiguren wurden meistens Naturmaterialien verwendet: Holz, Papier, Maisstroh, aber auch Teig oder Wachs in Kombination mit weiteren Materialien. In den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště befinden sich insgesamt 26 Weihnachtskrippen von verschiedenen Größen und aus verschiedenen Materialien. Darunter sind besonders wertvolle Weihnachtskrippen von unumstrittenem Wert – Arbeiten der volkstümlichen Schnitzer Antonín Tlašek, František Gajda oder Jan Mička – vertreten. Die Anwendung von Maisstroh als Material zur Fertigung von Krippenfiguren fordert eine längere praktische Erfahrung, Kunstfertigkeit und auch Fantasie, das Ergebnis kann jedoch einen hohen ästhetischen und geistigen Wert erreichen. Davon zeugen unter anderem Weihnachtskrippen von derzeitigen Künstlerinnen Ludmila Kočíšová und Františka Snopková. Bei älteren, in der Museumsammlung aufbewahrten Weihnachtskrippen aus Holz oder Papier sind die Hersteller unbekannt, es ist jedoch zu vermuten, dass diese in Nordostböhmen ihren Ursprung haben. Aus diesem Gebiet stammt auch die von der Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei reichhaltigste papierene Weihnachtskrippe mit 377 Komponenten. Keramische Weihnachtskrippen stammen dagegen aus dem Gebiet von Uherské Hradiště. Von denen die ältesten sind die aus den vierziger Jahren des 20. Jahrhunderts stammenden Majolika-Krippen mit Farbglasur von Heřman Landsfeld aus Strážnice oder Jaroslav Úředníček aus Tupesy. Zeitgenössische Keramiker aus dem Gebiet von Uherské Hradiště sind überwiegend mit kleineren Teilen aus Majolika oder auch Steinzeug vertreten. Im Rahmen seiner Untersuchungs- und Sammeltätigkeit orientiert sich das Museum der Mährischen Slowakei weiterhin auf das Brauchtum im Jahreslauf und auf die handwerkliche Produktion. Im Zusammenhang mit beiden genannten Bereichen erweitert sich auch die Kollektion von volkstümlichen Weihnachtskrippen im Museumsfonds.

KRASLICE VE SBÍRKÁCH SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

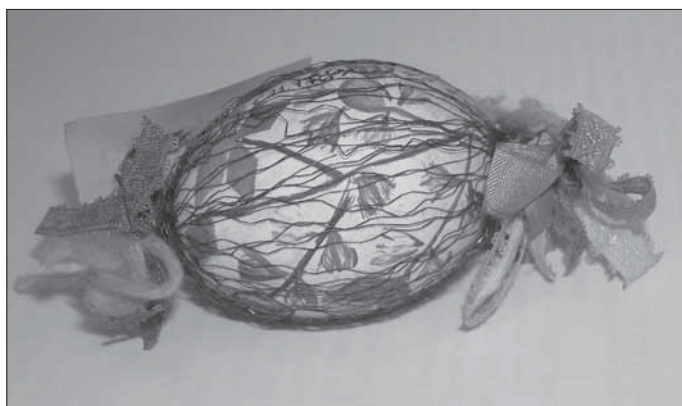
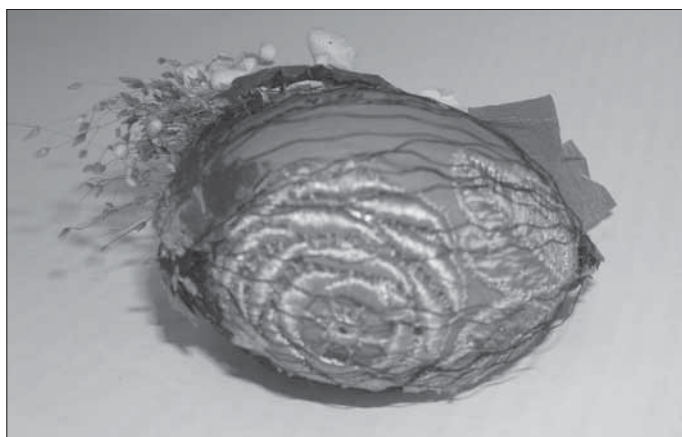
Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Zájem o kraslice můžeme sledovat od druhé poloviny 19. století. Reprezentativní soubory byly obdivované už na Všeobecné jubilejní výstavě v Praze v roce 1891 a především na Národopisné výstavě československé v roce 1895 a staly se dokladem starých i nových přístupů a technik zdobení vajíček na celém našem území.

Ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, které zahájilo svou sběratelskou činnost téměř před sto lety, se kraslice staly součástí fondu až ve 40. letech 20. století. Zájem o ně, iniciování sběrů, soutěží, výzkumu a studia je spojen se jménem prof. Antonína Václavíka, který nastoupil do Slováckého muzea 1. dubna 1940. Jeho základním úkolem bylo vybudovat regionální muzeum na základě vědeckého zpracování muzejního fondu a navázat styky pro akce sběratelské a výzkumné. Prvním jeho významným počinem byla rozsáhlá dotazníková akce zaměřená na výroční obyčeje a kraslice. Dotazníky s hlavičkou *Slovácké muzeum v Uher. Hradišti. Referent kult. rady pro národopis země Moravy. Soupis a výstava velikonocních kraslic spojené s vědeckým výzkumem*, byly jeho prostřednictvím rozeslány školám, farám, osvětovým komisím a dalším institucím v celé zemi. Dotazníky obsahovaly vysvětlující úvodní text: *Země moravská slynula od nepaměti významným bohatstvím lidové kultury, ale to nejen kvantitativně a kvalitativně, ale mnohonásobnou různorodostí a starožitností. Přes toto, kdysi jedinečné bohatství žádné z žádných našich muzeí ani početně, ani obsahově a dokonce ne až s hlediska geografického rozložení nepodává úplného obrazu, napomáhajícího k vědeckým závěrům o kterékoliv části lidové kultury. Po vzoru Velkoněmecké Říše i jiných velkých států obracíme se na Vás s upřímnou žádostí, abyste nám dnes, alespoň v zdánlivě nejnepatrnějším oboru napomohli sesbírat celomoravský materiál, osvětlující částečně smysl lidových obyčejů, částečně pojem lidové výtvarnosti. Prosíme o spolehlivé, ověřené a přesné informace, získané od nejstarších, věrohodných pamětníků, poněvadž jinak by neměly významu. Snažte se přátelsky a takticky proniknouti k podstatě problému. Informace možno získati i pomocí školních dětí tak, že tohoto dotazníku vhodně použijete jako vyučovací součásti a výsledky budete konfrontovali s výpověďmi starých pamětníků. Získané odpovědi pište pouze po jedné straně, a to tak, že v záhlaví uvedete obec, poštu a okres a typ dotyčné školy, jméno vyplňujícího, dále pak na příklad: Odpovědi získány pomocí dětí, třídy a od pamětníků (uvedou se jména a stáří). Při všech otázkách ptejte se především na to nejstarší. Pojmenování zvyků, předmětů, vzorů, uvádějte přesně v nářečí. Kdo znají dobře místní nářečí, nechtě laskavě píš v nářečí i případně jadrné odpovědi. Dotazník obsahoval zvykoslovnou a technickou část a závěrečnou prosbu: ...snažte se zajistiti v každé obci po 10 kraslicích, ať malovaných prostě či bohatě. Často jednoduchý vzor napoví a osvětlí více. Z uvedeného počtu ať jest devět kusů zdobeno věrně po starém způsobu, desáté ať ukáže soudobý vkus...I Vy budete potěšeni námi rozvinutou akcí, jejíž výsledky Vás brzy přesvědčí, jak prastarou, výtvarnou i mravní řečí mluví tento zdánlivě bezvýznamný předmět.... Získaný rozsáhlý materiál se stal stěžejním podkladem pro vydání monografie *Výroční obyčeje a lidové umění*. Většina zde publikovaných kraslic dodnes tvoří fond muzea. V první polovině 40. let tak bylo zapsáno na jeden a půl tisíce kraslic, které přicházely do muzea podle uvedených propozic jako dary správy škol z celé Moravy. Na rozšiřování uherskohradištské sbírky kraslic mělo významný podíl *Slovácké lidové umění moravské*, známé pod zkratkou SLUM, které vzniklo v roce 1939 jako družstvo pro lidovou uměleckou výrobu a podomáckou práci. Snahou družstva bylo vynaložit co největší úsilí pro získání zájemců o zhotovování kraslic, které by zajistily obchodní snažení družstva. Předsedou byl zvolen Jaroslav Orel, který úzce spolupracoval*

s A. Václavíkem a posléze také on sám zúročil svou práci v drobné publikaci *O kraslicích*, vydané Slováckým muzeem ve spolupráci s ÚLUV v Praze v roce 1972. Jméno Jaroslava Orla figuruje u stovky kraslic, pořizovaných do fondu Slováckého muzea v roce 1944. Význam pro rozšíření muzejní sbírky kraslic měla už první soutěž SLUM, která se uskutečnila v jednom z nejvýznamnějších center krasličářské tvorby na Uherskohradištsku, v Ostrožské Nové Vsi, ve dnech 23.–24. ledna 1941, za velkého úsilí Rozky Falešníkové. Ve 40. letech se na sběru kraslic především z oblasti Polešovicka podílel také známý učitel a nadšenec Antonín Zelnitius. Svě místo mají ve sbírce kraslice darované školami, kraslice ze soutěže *O nejkrásnější kraslici na Moravě*, uspořádané v roce 1943, z celostátní soutěže *O nejkrásnější moravskou kraslici*, kterou pořádalo ÚLUV v roce 1959. Každá soutěž přinesla do sbírky kraslic i nové přístupy v jejich zdobení, neboť se malérečky vždy snažily vložit do vlastní tvorby nové prvky. Vedení SLUMU podporovalo A. Václavíka, který rozsáhlým sběrem téměř tisícovky kraslic přispěl k vytvoření unikátní kraslicové sbírky. Na straně 190 přírůstkové knihy II. oddělení národopisu A. Václavík píše, že *akcí dotazníkovou nebyly získány jen kraslice z let 1940–41, ale i kraslice staré až 20–30 let. Žel neopatrností správy muzea byly mnohé poškozeny a na 300 kusů přišlo jich úplně nazmar*. Při podrobném studiu souboru kraslic Slováckého muzea a zápisů v přírůstkové knize bylo zjištěno, že řada kraslic byla zhotovena už na přelomu 19. a na začátku 20. století a dostávaly se do sbírek právě díky rozsáhlé dotazníkové a sběrové akci. Významně rozšířily sbírku kraslice získané sběrem v roce 1968 pro připravovanou stálou národopisnou expozici *Slovácko*. Fond byl dále rozšířen významnou kolekcí ze soutěže *O nejkrásnější kraslici roku 1970*, která doplnila fond o další stovky kusů a v roce 1972 stejnojmennou soutěží, kterou opět pořádalo ÚLUV v Uherském Hradišti. V roce 1973 tak bylo do přírůstkové knihy VIII zapsáno dalších 161 kraslic jako doposud nezpracovaný starý fond a jako výsledky soutěže 1970. Účastnicemi byly již známé malérečky z celého kraje. Mezi nejvýraznější a nejmíce zastoupené lokality patří Ostrožská Nová Ves, Vnorovy, Dolní Němčí, Nivnice, Polešovice, Borkovany, Ratíškovice, Svatobořice-Mistřín, Sobůlky, Archlebov a mezi vyhlášené krasličářky se už tehdy zařadily např. Josefa Bělovská z Polešovic s precizně gravírovanými kraslicemi, Hermína Otépková ze Starého Města s kraslicemi polepovanými jezerní sítinou, Alžběta Štípská z Lipova, Marie Kočišová, Anastázie Pavková, Marie Macháčková, Marie Hadačová z Vnorov, Antonie Zalubilová, Anežka Škrabáňová, Anna Loučná z Ostrožské Nové Vsi s batikovanými kraslicemi, Marie Šrámková z Uh. Ostrohu, Marie Kynclová z Borkovan s gravírováním, Josef Zicha z Drnovic, Anna Jančalková z Hrušek, krasličářky z Dubňan, Ratíškovic. Ucelenou část představuje soubor kraslic z Valašska – Velké Bystrice, Valašské Polanky, Rožnovska, ale i z Přerovska, Litovelska, Třebíčska, Brněnska, Českokrumlovska, Jindřichohradecka, Prahy i Domažlicka. Družstvo, které vybudovalo vynikající organizační základnu a skvělé podmínky pro vlastní výrobu a distribuci s kvalifikovanou odbornou péčí a dohledem, zajišťovalo funkční a estetická hlediska tradičních předmětů. Také kraslice byly zařazeny k sortimentu, jehož výkup ÚLUV organizovalo, zajišťovalo, dokumentovalo jednotlivé techniky zhotovování a výzdoby v terénu a vytvořilo dokonalý archiv. V roce 1978 se uskutečnila další v řadě soutěží: *O nejkrásnější kraslici roku 1978*, která se stala na dlouhou dobu poslední. V následujících letech se kraslice do fondu etnografického oddělení dostávaly díky darům jednotlivých maléřeček, které pracovaly pro ÚLUV a které během let získaly titul *Mistr lidové umělecké výroby* a od dalších tvůrkyň kraslic při dílčích výzkumech v terénu. V 80. letech 20. století se pořádání soutěží kraslic dětí a mládeže ujala *Asociace krasličárek v Čechách a na Moravě* se sídlem v Liboticích na Litoměřicku. Z iniciativy vedení Josefa Kubišty za Čechy a Ludmily Kočišové z Vnorov, *Mistryně lidové umělecké výroby* (1978) a nositelky titulu *Nositel tradice lidových řemesel* (2005) za moravskou část, se soutěže kraslic v kategorii mládeže uskutečňovaly střídavě v Čechách, na Moravě a na Slovensku. Morava měla své středisko ve Veselí nad Moravou, kde se soutěž uskutečnila v roce 1982, 1985 a 1987. Tyto soutěže však sbírku Slováckého muzea neobohatily. V roce 1994 poskytla šedesát šest kraslic do sbírky muzea Arnoštka Eberhardová ze své soukromé

sbírkou, které získávala v regionu, na Moravě i v Čechách v letech 1965 až 1990. Od konce osmdesátých let 20. století se stala častým jevem metodická pomoc etnografek a poskytnutí kraslic k presenčnímu studiu starých vzorů a ornamentiky na kraslicích. Po roce 1989 se dostalo ÚLUV do existenčních problémů, kvůli nimž byla činnost v závislosti na zrušení zákona o ÚLUV v roce 1996 definitivně ukončena. Slovácké muzeum svými populárními aktivitami, předváděním výroby tradiční rukodělné výroby a výukovými programy, zaměřenými na výrobu drobných tradičních předmětů, začalo systematicky mapovat od osmdesátých let výrobce na Slovácku, mezi nimi i krasličářskou tvorbu. V roce 1998 zajistilo muzeum odborně a organizačně ve spolupráci s Oblastní charitou v Uherském Hradišti za lektorské spoluúčasti nositelek titulu *Mistr lidové umělecké výroby* cyklus výukových kurzů. Uskutečnil se pololetní kurz zdobení kraslic pomocí rezerváží techniky – batikováním a leptání (kraslice ostrožské – *zelové, kostelové*) a zdobení kraslic technikou škrabanou – gravitováním. Kurzy se setkaly s velkým zájmem, který vyvrcholil nejen pokračováním další výuky, ale předně zhodnocením výtvorů frekventantek formou výstavy. Počátek nového tisíciletí a třicetiletá absence významnějšího doplnění muzejní sbírky o tuto část výtvarného projevu žen, ale i mužů, vedla etnografické oddělení k uspořádání krasličářské soutěže *O nejkrásnější kraslici přelomu tisíciletí 2000–2001*. Soutěže se zúčastnilo 160 tvůrců kraslic, nejen ze Slovácka. Největší zastoupení představovaly obce Vnorovy, Liděřovice, Uherské Hradiště, Vacenovice, Borkovany, Staré Město, Archlebov, Ořechov, Ostrožská Nová Ves, Veselí nad Moravou, Nivnice, Dolní Němčí, Kozojídky a řada dalších lokalit, z technik převládaly postupy batikování kraslic (*vnorovské, novoveské, dolněmčanské, valašské, slav-*

Kraslice zdobené textilní aplikací a sítováním, *dracouny*. Kobylí, 1. pol. 20. století.

kovské), kraslice zdobené gravírováním, vyškrabováním, kraslice polepované slámou, jezerní sítinou, kraslice reliéfní, zdobené pozitivním voskem, kraslice děrované, docílené leptem, vrtáním či pilováním, kombinováním s reliéfním voskem. Výstava upozornila i na méně pracné a méně vkusné kraslice zdobené pozitivní kresbou – tuší, anilínovými, temperovými, vodovými barvami, včetně nástřiků pomocí sprejů. K atraktivním se zařadily kraslice zdobené drátováním, jež naprosto nahradily kraslice odrátované dracouny. Sbíрка kraslic byla doplněna „moderními“ kraslicemi s kuriózními přístupy ke zdobení vyfouknutých nebo plných slepičích, husích, krůtích, křepelčích i pštrosích vajec. Do sbírek Slovákého muzea se dostaly kraslice zhotovené ze dřeva, provedené technikou taušírování, v kombinaci dřeva a vylévání mědí, mosazí, s šelakovou politurou, dřeva ořechu a olše, vyléváných cínem. Široké spektrum tradičně zdobených kraslic, vycházejících ze starých postupů, až ke kraslicím, zhotovených s větší či menší mírou vkusu, jsou také jedním z výsledků zrušení družstva ŮLUV, které zajišťovalo odborný dohled a kontakt s tvůrci v terénu, případně byl kontakt s nimi zajišťován spolupracovníky družstva a jím vyškolenými krasličářkami. Na vejcích se stále více uplatňuje bezbřehá nápaditost výrobkyň, často i bez použití vlastního vejce, např. háčkový, drhaný nebo pletený naškrobený korpus, proměna v imitaci jiných předmětů – jako hračka, figurka, hnízdo, kukačka pro kuřátko a další. Kraslice jsou vyráběny z keramiky, skla, vosku, papíru, zdobené kombinovanými technikami, olepování textiliemi, papírem, drobnými plody – hrachem, čočkou, rýží, kroupami apod. Kraslice jsou zhotovovatelkami obšívány, obháčkovány nebo pletené. Slováké muzeum bylo na základě poslední soutěže v roce 2001 obohaceno o 600 kusů kraslic, z nich 370 se stalo součástí sbírky.

Kraslice a jejich barevnost

Sbíрка kraslic ve Slovákém muzeu umožnila na souboru 3 005 kraslic, z nichž nejstarší byly zhotoveny kolem roku 1890, sledovat vedle vývoje technik zdobení vajíček také jejich barevnost, neboť i barvení kraslic prodělávalo během let značné proměny. Vajíčka barvená jednou barvou, určená *pro dům a rodinu, příbuzné, pro kmocháčků*, se barvila v jedné barvě, nejčastěji v cibulové slupce, fryžulce nebo anilinem na červeno a byla určená k okamžité konzumaci, vždy v takovém počtu, aby *bylo pro každého jedno*. Na kraslicích lze vysledovat, co posloužilo k docílení žádaných barevných tónů. Ještě na začátku 20. století to byly především přírodniny – květy, listy a kořeny rostlin, kůra stromů, skořápky ořechů, cibule, mrkev a podobně. Barvy a odstíny na ploše vajíčka v minulosti vyjadřovaly určitou symboliku a ženy, které se zabývaly zdobením vajíček, byly i bylinářkami nebo porodními babkami. Znalý schopnosti rostlin, ovládaly nejen léčebné schopnosti a možnosti rostlin. Nejoblíbenější a nejrozšířenější barvou je červená, označovaná jako barva Velikonoc, mučení, smrti a vzkříšení Ježíše Krista. Symbolizovala barvu krve, ohně, života a očekávané ochranné moci. Červené kraslice předávaly energii a životní sílu. Mezi nejrozšířenější přírodní barviva, v nichž se vajíčka barvila na červeno, patřila *fryžulka*. Vznikala odvarem třísek brazilského fernambukového dřeva, dováženého od 19. století také k nám. K běžným starším přírodním barvivům se červeného odstínu docílilo přidáním octa do odvaru ze slupky červené cibule. Žlutá na kraslicích symbolizovala barvu slunce, úrody, zralých lánů a tím také bohatství. Barva na barvení vajec byla získávána vývarem kůry plané jabloně, vyluhováním šafránu v teplé vodě nebo v lihovině, vařením vajec v dřínovém květu. Odstín sírové žluté barvy získávaly ženy odvarem mladého osení. Nažloutlý tón dával odvar lipového květu a kmínu, bledě žlutou dal odvar z ovsa. Na tmavě žluto bylo možné vajíčka barvit odvarem z cibulových slupek. Měla zajistit povzbuzení ve vztahu, radost, ale symbolizovala také žárlivost. Prostřednictvím žlutých tónů působily kraslice na myšlení partnera a podporu sdílení stejných myšlenek, díky kterým se často protějšky setkaly a začaly komunikovat. Barva fialová a růžová patřily k mystickým barvám, symbolizovaly duchovno a srdečnost, růžová pak mohla být projevem vlídnosti, mírnosti, něhy a vyšších citů v lásce. Byla získávána rozpouštěním fialové a červené tužky. Významné místo mezi barvivy hlavně v technice *gravírování* si získal

anilinový fialový fuchsin, barvivo užívané ve farmacii. Krystalky fuchsinu se zeleno-bronzovým leskem, rozpustné ve vodě a v 95 % lihu se v krasličářské tvorbě užívají v krystalové i práškové podobě, v kombinaci s šelakem. Jejich zlatavý vzhled byl výrazem porozumění a moudrosti, kraslice navozovaly pocit bohatství, lesku a tepla. Zlaté kraslice byly považovány za drahocenné a žádoucí. Zelený odstín se dařil ženám zajistit vývarem z trávy, barvínku, petrželové natě, vařením v mladé jetelině, *věžďánu*. Vaření v mladém jarním osení umožnilo barvit vejce nabledělelo. Zelené tóny představovaly přírodu, byly výrazem náklonnosti k obdarovanému, ale i soucitu, zelená kraslice mohla být přáním a příslibem dobré budoucí úrody, růstu a štěstí. Vyjadřovala barvu jarního osení a dobrý začátek všeho. Prostřednictvím zelené kraslice se posílalo uzdravení. Oranžový tón, barva životního elánu a energie, byla dosažena odvarem ze *stěřin*, odroelených lístků ze sena, ze švestkové a březové kůry, z březové kůry vařené s kůrou olšovou či dubovou. Oranžová kraslice měla provokovat a dát najevo štěstí. Hnědá vznikala delším vařením v tomto odvaru, mohla charakterizovat dárce nebo obdarovaného jako člověka důvěřivého a klidného, ale i smutného. Na hnědo ženy barvily vajíčka vařením v černé kávě nebo cikorce. Bílá znázorňovala barvu smrti nebo byla barvou dne a světla, symbolizovala čistotu a nejvyšší dokonalost. Modrá představovala barvu bolesti, ve vztahu k protějšku vyjadřovala opatrnost, rozvážnost nebo apelovala na nečinnost či lehkovážnost. Černá byla dosažena odvarem olšové kůry vařené se skalici zelenou, vařením dubové kůry se solí, octem a sazami, nebo když se přidal do šťavy z kvašeného zelí kousek silně zrezivělého železa, zbarvila se skořápka načerno. Jako základní mystická barva měla být výpovědí citů a tajemství, vyjadřovala barvu hlíny, zeminy, všeho, co ukrývá země nebo noční nebe. Přírodní barviva měla přirozenou hloubku tónu, byla nevtíravá a přítom účinná. Až na barvu černou byla vytlačena anilinovými chemickými barvami, které zajišťovaly výraznější vzhled. Z neznalosti a při nedokonalém zacházení nabývaly kraslice nového výrazu, častěji působily razantnějším dojmem, který narušoval tradiční kolorit. Během 20. století získala oblibu vodorozpustná mořidla na dřevo, tuše, barvy chemicky upravované, barvy potravinářské. Na konci 20. století si ženy začaly usnadňovat práci nástřikovými barvami ve sprejích, s leskem nebo matem. Oblíbená zůstává červená jako barva lásky, zelená jako barva probouzející se přírody, hnědá je barvou hlíny, modrá jako barva oblohy nebo Země a na barvení je nahlíženo z estetického zřetele. Nové firmy přinášejí především prášková barviva, díky kterým se daří docílit starobylých tónů.

Techniky na kraslicích v muzejní sbírce

Kraslice batikované. Batikování je považováno na slovanském území za nejstarší, a co do motiviky za nejbohatší. Jedná se o vykrývání vzoru na vejci voskem. Pro tuto starobylou rezervovací či rezervážní techniku byl přijat název indonéského původu, vyjadřující vzorování pomocí vosku, tedy batikování. Touto technikou jsou ve fondu Slováckého muzea zdobeny dva tisíce kraslic, které pocházejí z Uherskoostrožska a Veselska, obcí Ostrožská Nová Ves, Chylice, Kvasice, Uherský Ostroh, Zarazice, Vnorovy, Liděřovice, Veselí nad Moravou až po Blatnici pod Svatým Antonínkem. Pro taktó zdobená vejce je charakteristické vykrývání plochy vejce *stužkou*, dřívkem s užíš či širší dutou trubičkou nebo různě ostrými kreslicími pomůckami, které se nahřívají a namáčejí do rozpáleného *otopeného* vosku ze včelích plátů. Tato technika je kombinovaná s následným namáčením vejce do dané barevné posloupnosti, barvy oranžové, červené, černé, vždy s postupným *bedněním*, vykrytím ploch na jednotlivých barvách. Závěrečná fáze spočívá v odstranění vosku nad plamenem, tzv. *otopováním*. Kraslice jsou zde ornamentálně složité, drobnokresebné. Ve fondu jsou zastoupeny kraslice Alžběty Bartysové (1825–1908), známé jako Běta Bartyška, která zviditelnila kraslicovou tvorbu v druhé polovině 19. století, stejně jako Marie Zajíčková (1867–1924), které podle učitelky Ludmily Dvořákové (1939), rozené Botkové, pravnučky Běty Bartyšky a vnučky Kateřiny Botkové *malovaly kraslice císaři Pánu nebo prezidentu Masarykovi*. Právě L. Dovářková z Uh. Hradiště se v současné době zdokonaluje v kurzu kraslic zdobených batikováním, jehož lektorkou je Marie Vlčková, roz. Lagová (1949), dcera malérky Jarmily Lagové (1926)

z Ostrožské Nové Vsi. I ona se podílela na vedení kurzů v Slováckém muzeu v roce 1991. Kraslice této oblasti prozrazují rukopis tvůrkyň. Vedle již zmíněných se ve fondu nacházejí kraslice Kateřiny Botkové, Marie Loučné (1845–1919), Marie Gavalové (1910–1994), Antonie Zalubilové (1893–1983), Marie Zajícové (1925). Soubor ostrožských kraslic vyniká technickou dokonalostí, často až virtuóznou ve zdrobňování motivů, zhušťování geometrických sítí. Precizní drobnokresebné dekory vykryštalizovaly k rozvinutí florálních kompozic do motivů *halúzkových*. Podle symboliky vzorů se ujala místní terminologie a pojmenování kraslic jako *kostelové stropové* (E 22.592) nebo *kostelové oknové* (E 22.556, E 22.674), *kostelové na Srdce Páně*, imitující kostelní vitráže, motivy na *kalich*, *monstranci*, tvořené drobnými barevnými ornamentálními plochami. Motiv je umocňován využíváním ornamentálních pruhů, *cest* nebo *vody*, které kraslice člení na menší plochy.

Druhým technicko-ornamentálním typem početně zastoupeným ve fondu muzea je **batikování kombinované s leptem**. Představují ho kraslice *zelové*, zdobené drobnokresebným ornamentem, který vytváří síť kosočtverců v barvě žluté *sirkové* a dalšími přístupujícími barvami jsou oranžová *mrkvo*vá a červená *rumělková*. Autorství je připisováno zmíněné Alžbětě Bartysové, unikátní kusy pocházejí z ruky Antonie Miklíkové (1898–1986). Od předchozího postupu se *zelové* kraslice v závěrečné fázi zdobení namáčejí do šťávy z kvašeného *kyselého* zelí, která nejmavší voskem nepokryté plochy vyleptá do bíla. *Zelové* kraslice jsou zdobeny iniciálami jmen dívek, které si kraslici objednaly, monogramem chlapce, kterému byl dar určen. Kraslice prý nejlíp dovedla také stařenka Machálková nebo Marie Machalíková (1900–1958). Ve sbírce jsou uloženy doklady kraslic, které maléřečky věnovaly kostelu nebo konkrétnímu duchovnímu správci. Jsou na nich uvedeny iniciály, jejich jména, symboly umučení Páně, kříže s rouškou, kohout, sloup, kleště s kladivem, hřeby, trnová koruna, dutky, žebřík, rouška s otiskem Kristovy tváře – *veraikon* (E 22.546, E 22.705). Kraslice jsou někdy v centrálním pruhu doplněny velikonočním textem: *PAN JEŽIŠ STAL ZMRTVÝCH*. Kraslice jako pozdrav a dárek k Velikonocím jsou umocňovaly nápisy: *Veselý dárek Velikonoční, Dáreček velikonoční, z Mor. Slovácka, Dárek malý, z lásky darovaný, Veselé velikonoce, Na*

Kraslice batikované, *zelové*, *halúzkové*, *kostelové oknové*, *stropové*, *na Srdce Páně*. Ostrožsko, 1. pol. 20. století.

památku 1909. Kraslice prozrazují i jména těch, komu byly určeny – Václav Klimek, Antonín Pijáček, Antonín Cigánek, Milan Jordan, Velebný Pán Hanáček Josef (E 23.245), Důstojný pan Mons. Sauer, Alfons Sauer, Dr. Sauer, Prof A. Sauer. Výčet jmen katolických duchovních správců, jimž byla na kraslicích věnována velká pozornost, nás vedl k zjištění, že P. František Mlčoch vykonával službu v této farnosti v letech 1879–1880, P. Antonín Cigánek v letech 1899–1908, P. Mořic Luska v letech 1909–1949. Kraslice se v tomto případě staly významným upomínkovým předmětem a památečním dárkem významným osobnostem z okruhu místních duchovních, sloužily jako dárek a upomínka k výročí jejich kněžství. V období Velikonoc patřily také k dárkům, jimiž byli kněží obdarováni svými věřícími: Antonín Cigánek (E 22.937, Ostrožská Nová Ves), Mořic Luska (E 22.922, Ostrožská Nová Ves).

Kraslice batikované, *zelové*, se jmény duchovních správců: Antonín Pijáček, Antonín Cigánek, Alfons Sauer, Mořic Luska, s velikonočním přáním *Dáreček velikonoční, Na památku. Ostrožská Nová Ves, kolem roku 1900.*

Batikované motivy jsou dokonale výtvarně rozvrženy na ploše kraslice s rostlinným ornamentálním secesním motivem s uváděním iniciál, celých jmen zmíněných osobností, přičemž jsou bravurně pojednány iniciály jména. K takovým osobnostem bezesporu patřil rovněž často zmiňovaný P. Alfons Sauer (1860, Kudlovice–1911), významný katolický kněz, pedagog a muzejník se zájmem o archeologii. V letech 1887–1911 vyučoval na uherskohradištském gymnáziu náboženství a další předměty; založil *Katechetský spolek pod ochranou sv. Cyrilla a Metoděje* a specializoval se na problematiku hledání cyrilometodějského Velehradu. Byl členem archeologické komise pro zkoumání Velehradu a pátrání po hrobu svatého Metoděje. Roku 1904 se zasloužil o otevření muzea na Velehradě. Na kraslicích ve sbírce Slováckého muzea se jeho jméno několikrát opakuje v řadě obměn: *Alfons Sauer* (E 22.884, Ostrožská Nová Ves), *Důstojný Pan A. mons. Sauer* (E 22.890, Ostrožská Nová Ves), *Dr. Sauer* (E 23.038, E 23.106), *Prof A Sauer* (E 22.981, E 23.489), *Důstojný Pán Alfons Sauer* (E 23.110). Nápis jsou často doplněny o symboly jara a života, např. slepičky (E 23.110). Právě tyto kraslice byly získány do sbírek muzea ve čtyřicátých letech, ale i tyto doklady vznikaly před rokem 1900.

Mezi kraslicemi tohoto zdobného okruhu a lokálního stylu najdeme vzpomínkové dárky na konkrétní významnou událost, s uvedením doplňujícího textu: *Výstava Slovácka 1937*. Jen ojediněle se objevují další texty, které mohly být pro protějšek dívky, která kraslici věnovala, upozorněním na její počestnost: *Poslušnost je pječná ctnost a ta trva na vječnost* (E 22.583). Na novoveských kraslicích se okrajově vyskytují jinak velmi rozšířená velikonoční přání: *Darované z lásky* (E 22.919, Ostrožsko), *Srdečně Přání* (E 22.942), *Na Památku 1909, Na památku* (E 28.487, E 28.488, E 23.493, E 29.265), *Dárek Velikonoční* (E 29.273).

V mnoha exemplářích se mezi novoveskými vyskytují kraslice s vyobrazením symbolů hospodaření, zemědělství, se znaky, podporujícími plodnost země. Zobrazovány jsou hrábě, symbol hospodárnosti, cepy s kosou v kombinaci s hráběmi (E 22.618), s hrabicí, srpem i kladivem, na druhé výdutí s vidlemi, krbíkem, hráběmi a lopatou (E 22.638, E 22.674), případně i klíči (E 22.642), znakem moci, symbolu uzamčení protějšku před nástrahami zla, nebo s vyobrazením klíčů, kosy s hráběmi, cepy, ohřebly, klasy po celé ploše (E 22.964, E 23.091). Výtvarné zobrazování prastarých ohřebélek a klasů podle starých krasličárek představovalo magické působení na plodnost, úrodnost a zúročení vynakládaného úsilí. Často jsou uvedené předměty kladeny do kříže jako výraz obranného, ochranného a zapuzujícího významu, např. křížení hrábí a klíčů (E 21.841). Mezi nejobvyklejší patřily právě překřížené vidle, hrábě, kůly, kosy, které znamenaly stavění překážek proti zlu a škodlivým vlivům. Výtvarnou kompozicí zaujmou rovněž kraslice se stavbami, církevními i hospodářskými – kapličky, kostelíky, větváky, domky (E 22.667).

Za zmínku stojí i méně výrazné ostrožské kraslice se symboly plodů – s jablky, hruškami a hrníčky vyjadřující plodnost stromů, ale i v obecném chápání zajištění plodnosti (E 22.689, E 22.966, E 22.653). Ve sbírce jsou zastoupeny v tomto technickém provedení kraslice s velikonočními motivy beránka (E 22.838), s textem *Veselé Velikonoce*, který mohl být dárkem pro kmotřence, se zoomorfním vyobrazením např. bílým jelenem (E 22.659), slepicí sedící na vejcích (E 26.209). Působivá je kraslice narativního charakteru s vyobrazením domečku s komínem, z něhož se kouří, se zahrádkou, stromem, nad nímž září slunce a vznášejí se ptáčky (E 22.816) jako očekávání dobré budoucnosti.

Kraslice batikované, *halúzkové*, kraslice s motivem *na hada*. Ostrožská Nová Ves, Uherský Ostroh, 1. pol. 20. století.

Pozornost poutají i batikované kraslice, kolem nichž se vine nebo je spirálovitě obtáčí had (E 22.607, E 22.862, E 22.654). Hadi se často vyskytovali na kraslicích z Ostrožska snad také proto, že se více objevovali v písčité půdě a šterkovém podloží. Lidé se jich instinktivně báli, chránili se před nimi, ale vnímali je jako ochránce příbytků. Mohli snad v minulosti symbolizovat i vtělení domácích předků. Mezi znalci byl had označen jako mužský sexuální symbol, ale také jako strážce tajemství a všeho posvátného. Had je rovněž symbolem chytrosti, transformace a léčení. Až s biblí je vnímán jako pokušitel a svůdce hříchu.

Drobnokresebné precizní vyjádření neumožňovalo uplatňovat na novoveských kraslicích texty, tvůrčiny se jimi zabývaly okrajově. Zájem o kraslice z oblasti Uherskoostrožska a jejich produkci musel být už na přelomu 19. století značný, čemuž nasvědčuje početné zastoupení ve sbírkách muzeí.

Barevností se k nim přibližuje okruh kraslic veselských, které patří do stejného technicko-ornamentálního typu. Nejsou však už tolik výrazné jako ostrožské, ale představují rovněž typ regionálně vyhraněný. Do sbírek Slováckého muzea byly získány dotazníkovou akcí a sběrem ve čtyřicátých letech. Pokud se nebudeme více zabývat tradičními motivy *na osí hnízda, na osmičku, na lístečkové vršky, na výřez, na hadovičku, na kalich, kroměřížskou růžu* a další florálně pojaté motivy *květové, halúzkové*, je nepřehlédnutelná starobylá symbolika a výtvarná prostota kraslic z Uherského Ostrohu, Vnorov, Dolního Němcí, Ostrožské Lhoty, Vnorov, Zarazic i Louky, na nichž jsou zobrazeny pracovní nástroje a nářadí ze zemědělství a dalších řemesel, např. hrábě, vidle, kosáky, kosy, srpy, cepy, pluhy, ráda, ohřebla a kulaté lopaty *vějačky* k peci, stavěné a zobrazované v kříži, svastice, v geometrických polích (E 22.336, E 25.513, E 25.518, E 34.659, E 22.739, E 23.283, E 23.304). Byly na kraslicích výtvarně zjednodušeny a měly sloužit k ochraně a úspěchu v hospodářství, potažmo v životě, který byl s důvěrou očekáván (E 23.372, E 23.396, E 23.363). Adresnost dárku je jen zřídka slovně doprovázena: *Až mě bude dvacet let teprů budu chlapce chtět*. Výjimečně se na zelových kraslicích objevují texty, jimiž dívka obdarovaného mládence nabádá: *Jatelinka v lese, Bože rozpomeň se, jaké je to milování, když ně žádný nechce, Koho ráda mám tom vajíčko dám* (E 23.283), *Z věrné lásky kvete strom, do falešné uder hrom* (E 24.041). Působení kraslic je podtrženo texty, které prozrazují momentální náladu dívky a její zklamání: *Každému svěť lásku svojí, jenom nevěř studentovi, ten je tak, jak ten pták, pomiluje nechá tak* (E 22.798). Kralice z Veselska jsou ojediněle doplněny datací *Rok 1940* ve vavřínovém věnci (23.360) nebo slovy *Dárek* (E 23.302), *Na památku* (E 23.409), *Z lásky* (E 23.364).

Obdivuhodná představivost tvůrců a jejich precizní výtvarné provedení, cit pro barevné sladění a kompoziční záměr působivěji zaznívá více na větší ploše vajec husích a kačeních, kde se vedle uvedených námětů objevují i zoomorfní motivy a postavy lidí, např. bílý kůň (E 24.048), krojovaný mladý pár (E 24.041), *Omladina z Kunovic* (E 23.573), ptáci, holubice v páru ve významu poselství, symbolu lásky. Postavy lidí, často v kruhu po obvodu výduti, blíženci, laskající se páry vyjadřovaly náklonnost a umocnění síly a vazby mezi pohlavími. K prastarým tradičním motivům novoveských, veselských i hornáckých kraslic řadí staré krasličářky vajíčka zdobená jednoduchými motivy *s točenicemi, spirálkami a stylizovanými postavami žen a cupatými kvítky* (E 25.519, E 23.594), jejichž výtvarné působení mělo promluvit k obdarovanému a upozornit, *že nazrál čas*, a pobídnout jej k řešení vztahu. Působivé jsou vnorovské kraslice, na nichž se uplatňují drobné stavby, holubník s holubkem a cukruškou (E 23.508), kostelík se stromy a zářícím sluncem (E 23.565). Zastoupené je výtvarné vyjádření přicházejícího jara, probouzející se přírody a času lásky: *žající, kuřata, stůl s kyticí jív, mazancem apod.* (E 23.440).

Batikované kraslice z okolí Hluku ustrnuly v okruhu florálním jako *halúzkové*. Mezi rostlinkami převládají drobné kytičky z violek, konvalinek, prvosenek, sedmikrásek a řady liliovitých rostlin, vegetačních prvků podporujících růst. Např. violky, známé jako lidové léčivo při dýchacích problémech, revmatismu nebo močových problémech, měly prý prostřednictvím vyobrazení na kraslici ovlivnit protějšek. Stejně rozšířená a často na vejci znázorňovaná je konvalinka, známá v lidovém léčitelství jako omamná a jedovatá rostlina.

Podobně jako předchozí údajně sloužila k posílení srdeční činnosti. Kraslice zdobené těmito bylinkami prý mohly v přeneseném smyslu *omámit, ovlivnit protějšek nebo zasáhnout jeho srdce*. Kraslice z Hluku jsou bohatě doprovázené texty, které rozšiřují svou sdělnost: *Až já budu v hrobě hnit a ty kolem mě chodit, polož na můj hrobeček pomněnkový věneček* (E 23.652), znázornění kytičky z pomněnek lučních mělo dát chlapci zapomenout na lásku děvčete, *Fialko v lese, Bože rozpomeň se, na falešné mylování neďvej se* (E 23.649) s konvalinkami v džbánku, postesk v duchu: *Otcův dům, ach to je ráj* (E 23.693) se zobrazením domku a stromku v zahrádce, nebo prosba: *Dej mi srdce své, dostaneš svět, daruj mi políbek, vrátím ti ho zpět* (E 23.688). Text se zabarvením pochybnosti: *Láska srdce mého není pro každého* (E 23.669), *V našem sadě roste růže, také vonná lilie, mé oko tě rádo vidí a srdce tě miluje* (E 23.676) či vyjádření věrnosti a stálosti ve vztahu: *Toto vajíčko je malé ale ze srdca a lásky dané* (E 23.667).

Na Hornácku věnovala pozornost kraslicím Vlasta Havelková, která se snažila učinit rozbor ornamentu po formální stránce bez přihlídnutí k významu ornamentálních prvků a k jejich lidovým názvům, Madlenka Vanklová a Josef Klvaňa se zabývali charakteristikou kraslic z přelomu 19. a 20. století. Kraslice z Hornácka jsou na první pohled čitelné svými znaky. Starší doklady z konce 19. století si zachovaly dlouho svůj původní ráz, techniku batikování, strohost v motivice a zvláštní barevnost. Hornácké kraslice ve sbírce nepředstavují nejstarší kusy a ve srovnání se soubory kraslic z jiných subregionů nepatří k početným. Technika hornáckých kraslic se nijak nevymyká žádným specifíkem, nositelem místních zvláštností jsou motivika a ornamentika. Josef Klvaňa usuzoval, že ornament hornáckých kraslic je výšivkový (MS I, str. 204, MS II, str. 559, J. Klvaňa ČL 5, str. 430, ČL 17, str. 243). Na kraslicích skutečně nacházíme řadu podobných prvků, variant a kombinací motivů a lze říci, že se ornamentika na kraslicích vyvíjela v těsné souvislosti s ornamentem názedních maleb a výšivek, přičemž celkový charakter odpovídal vývojové fázi ornamentu uplatněného v dalších výtvarných projevech. Antonín Václavík podrobuje ornamentiku kraslic z Hornácka důkladnému rozboru s poukázáním na fakt, že vědomí původního významu ornamentálních prvků v paměti lidu již nežije a rovněž původní názvy těchto prvků byly zapomenuty. Prvky zdobení kraslic byly mechanicky přebírány a uchovávány působením tradice (Ant. Václavík, 223). Výtvarné ztvárnění bylo závislé na fixaci významu jednotlivých prvků. S jejich zapomináním se měnil i vzhled kraslic, čímž docházelo k jejich postupné deformaci a uplatňování jen některých motivů, které se staly pro krasličářky dobře zapamatovatelné (Jeřábek, Holý, Frolec, *Hornácko*, str. 39). Mladší vrstvu představují kraslice leptané *šajvostrem, lučavkou*, zastoupeny jsou už i kraslice gravírované, škrabané břitvou a nejmladší vrstvu představují kraslice zdobené pozitivní kresbou. Přestože byla v druhé polovině 20. století původní technika převrstvena, batikování nezaniklo. V současné době je rozvíjeno díky malářečkám kolem Ludmily Kočišové z Vnorov, *mistryně lidové umělecké výroby* (1978), oceněné titulem *Nositel tradice lidových řemesel* (2005), organizátorky a funkcionářky Asociace krasličářek v České republice. Ovládá staré postupy barvení kraslic, seznámila se s prací starých krasličářek, vyučuje řadu technik zdobení kraslic, rozšiřuje si znalosti studiem písemných materiálů i sbírkových fondů v muzeích, kde tuto práci pravidelně prezentuje. Díky ní se do sbírky muzea dostaly v roce 2001 kraslice s obnovenými vzory z okolí Velké nad Veličkou.

Do horských oblastí Bílých Karpat se postupně rozšířil vliv ze sousedního Veselska a Ostrožska a zasáhl zdejší výrobce především výběrem výraznějších barev. Motivika si uchovala svou starou jednoduchost, významotvorné prvky ornamentu zůstaly vázané na tradici. Jaroslav Orel zaznamenal názvy výšivkových vzorů používaných Annou Pavlincovou v roce 1943, z nich některé se objevují i v pojmenování motivů na kraslicích – *na sekance, na tulipán, na pět stehů, na krpadla s trojakými kvítky, na háčky, na rybí hubu, na makový vršek, na rybí hubu se stehovými kvítky (ináč strakacené), na srdca, na samé háčky, na jačmenné zrnko, na kočičí oči, na stoly, na literu, na esa, na raky a trojaté kvítky, na srca a stehové kvítky, na gulový chám a stehové kvítky, na makový vršek a tulipánové kvítky,*

na srdéčka, na rožkatý chám, na půl růže a tulipánový kvítek, na sedum stehů a tulipánový kvítek, na háčky s líhama. Zmínil, že do kraslic autorka vložila svou osobitost a vyjádřila ji rukopisem, který byl tvůrčím přepisem ideogramů, které kdysi přešly z kraslic do výšivek. Rostlinné a zemědělské motivy stromků představují na těchto kraslicích živý organismus, který měl přivolávat toužebně očekávané jaro. Motivy ohřebel, vidlí a dobytčí jařma jsou vyjádřením ochranné moci, která byla násobena barvením, symbolika vyjadřovala prastarou lidskou touhu chránit život a zajistit jeho zdar.

Kraslice batikované (Žitková, Javorník, Korytná, Bojkovicko) a pozitivní kresba (Suchov), 1. pol. 20. století.

Kraslice batikované se starými vzory s cestou, na srca, ohřebélka, stromky a kříky. Horňácko, 2001.

Znaky kraslic z Hornácka se projevují v technice, barevnosti a především v motivice. Barevnost kraslic zůstala střízlivá, starší typ kraslic má rozvíjený motiv na přírodní bílé skořápce a po vykrytí voskem je barven v červeném, červenofialovém, modrofialovém, méně pak zeleném odstínu, nebo dvěma barvami, motiv v základní šafránové žluté barvě tvoří ornament v karmínovém, červenofialovém nebo modrofialovém poli. Vícebarevné kraslice jsou výjimkou. Anna Zemčíková ze Suchova čp. 74 rozšířila sbírku muzea kraslicemi ze soutěže *O nejkrásnější kraslici roku 1970*. Jsou zdobeny kolorováním, pozitivní kresbou tuší a vodovými barvami a povrchovým přelakováním. Podélně jsou kraslice rozděleny výšivkovou cestou, na kraslicích jsou využity figurální motivy – pár v hornáckém kroji, na druhé straně výdutě je nápis: *Tu je milá, tu je háj, cos slůbylas, to mě daj. Slůbylas mě s Tebou spat líčka Tvoje zulíbat!* Z Hrubé Vrbky pochází kraslice s textem: *Toto vajíčko Malované je z lásků a ze srdce Darované* (E 22.422). V roce 1972 byla kolekce kraslic z Hornácka rozšířena o deset kusů kopiemi původních vzorů z Javorníka kraslicemi Ludmily Slezákové, rozené Zajíčkové (1906–1988) z Ostrožské Nové Vsi čp. 119 a v roce 1973 věnovala muzeu soubor 38 kraslic Alžběta Štípská z Lipova čp. 189, zdobených pozitivní kresbou, provedenou acetonovými barvami. Svěrázové kraslice jsou námětově nevyhraněné a hovoří o schopnosti a smyslu autorky pro karikaturu. Úpadkovou technikou použití acetonových barev a laku přináší pestrou škálu rostlinných motivů, „slováckých“ ornamentů, architektonické náměty drobných sakrálních staveb – kapličky, kostelíky, figurální motivy, představující děvčata a chlapce, páry v krojích z Hornácka, Ostrožska, Strážnicka i Podluží. Na kraslicích uplatňuje trpaslíky, zoomorfni náměty: slepice s kuřátky, kohouty, kačeny, husy, jeleny i zajíce. Využívá i textů: *Na památku, z Moravy, Pozdrav Jara, Radostné velikonoce, Věrnost za věrnost, Láska za lásku*, ale i sentimentální nápisy a texty písní: *Kde domov můj, Za Starů Břeclavů u téj Boží muky*. Kresby rozvíjela na kraslicích slepičích i husích. Poslední přírůstek, reprezentující tuto oblast, představuje soubor osmnácti kraslic, vyrobených Marií Macháčkovou, Annou Komoňovou, Helenou Zubalíkovou, Marií Baďurovou, Ludmilou Tomečkovou, Lenkou Pařkovou a Ludmilou Kočišovou, která mladší krasličářky zaškoluje, poskytuje jim náměty, vycházející z reprodukcí starých nástěnných maleb, kreseb, inspiruje se výšivkovými vzory. Ludmila Kočišová (1931) se důsledně věnuje studiu starých motivů, dbá na kvalitu zdobení kraslic, kombinacemi přírodních i umělých barviv se snaží docílit původních odstínů hornáckých kraslic a podařilo se jí tradici hornáckých kraslic na Veselsku oživit.

Z východní části Veselska zaujímají významné místo kraslice z Blatnice pod Sv. Antonínkem, podobné předchozím tradičním vzorům, na jejichž výtvarnost mělo vliv především setkávání velkého množství lidí na blatnických poutích a možnosti prodeje památečního vajíčka jako dárku z pouti a vzpomínku na poutní místo s kaplí svatého Antonína. Inspirací místním tvůrkyním byla nejen příroda, pravděpodobně zdejší louky s množstvím starých liliovitých rostlin, orchidejí, (*na konvalinky, fuchsije*), které staré maléřečky využívaly na kraslicích s florálním dekorem, uplatňovaly výšivkové motivy inspirované mužskou výšivkou *na kroměřížskou růžu, na kalich, kola, voze, na jabůčko*. Symbol jablka byl vnímán jako znak plodnosti, *červené lásky*, symbolem nesmrtnosti, mezi křesťany jako symbol *svůdnosti světa*. Symboliku zajištění a podpory plodnosti stromů představují i *hrněčkové motivy* se symboly plodnosti a úrody – jablky, hruškami a hrníčky. Prostřednictvím motivu jablíčka dávala dívka najevo svou touhu po mládenci. Motivy na kraslicích tak přinášejí pohled do duše tvůrkyň. Rozšíření motivů a přínosem nových prvků do zdobnosti vajíček z Blatnice představují různě pojaté sakrální stavby, svatoantonínská kaple na kopci nad Blatnicí se stala častým námětem zdejších krasličářek, mezi nimiž v paměti zůstávají Marie Hánová, Marie Petratureová, Marie Mocholová (1895–1975), které s oblibou používaly motivy *na kroměřížské hvězdy, na konvalinkového hada*, kraslice s náboženskými motivy a vyobrazením kaple sv. Antonína. Přicházely si pro ně dívky před Velikonocemi, malovaly je sezónně jako upomínkové drobné dárky na blatnickou pout, např. motiv kaple s datací 1943 (E 22.683, E 24.016), *Pozdrav od Sv. Antonínka v Blatnici* (E 24.080, E 24.032). Od poloviny 20. století je častěji vyskytují bílé

Kraslice batikované vycházející ze starých vzorů. Zleva: *popovské, dolněmčanské, ostrožské, horňácké a slavkovské*. Popovice, Dolní Němčí, Ostrožská Lhota, Velká n/V., Slavkov, 2001.

Kraslice zdobené pozitivní kresbou, lakované, s figurálními, zvířecími a rostlinnými náměty. Lipov, kolem roku 1970.

kraslice s pozitivní kresbou, které jsou na povrchu upraveny lakováním, tzv. kraslice *lakové* (Kozojídky, Hrozová Lhota, Nivnice). Především poptávka mimo region negativně ovlivňuje vlastní názor výrobkyň, působí na posunutí míry vkusu i na ztrátu citu pro estetickou hodnotu.

Kraslice *kolorované a lakované*, zdobené pozitivní výšivkovou kresbou, vyškrabované se zemědělskými motivy, Nivnice, 1. pol. 20. století a leptané, Nivnice, kolem roku 1970.

Ke kraslicím zdobeným voskovou rezerváží technikou lineárního typu ve sbírce patří výtvarně zajímavý soubor kraslic z Valašska a luhačovického Zálesí, především ze Vsetínska, Valašskokloboucka, Vizovicka a okolí Pozlovic, které se do sbírky kraslic Slováckého muzea rovněž dostaly aktivitami Antonína Václavíka i Jaroslava Orla ve čtyřicátých letech. Početnější soubor představují batikované kraslice z Valašska, z Francovy Lhoty, Vlachovy Lhoty, Lidečka, Vizovic, Vsetína, Střelné, Lačnova, Študlova, Jasenné, Lutoniny a Kunovic. Vajíčka jsou zdobená lapidárními motivy, jedná se o batiku v přírodních barvivech a pocházejí z přelomu 19. a z první poloviny 20. století. Jsou svědectvím toho, že autorky kraslic nebyly při zhotovování nikým ovlivňovány, výrobou se pravděpodobně nezabývaly systematicky a podle vzhledu a jejich výtvarného vyjádření můžeme souhlasit s Josefem Klvaňou, který už v roce 1893 zhodnotil ráz kraslic valašských jako zajímavý a zcela zvláštní, s velmi starožitným ornamentem, geometrickým i rostlinným. Z ornamentálních motivů zaujímaly své místo *kříže*, *točnice* ze spirál, členěné do kříže jako motiv s ochrannou a zapuzující mocí, a také *tečkování*, o kterém dodnes pamětnice hovoří jako o *makové nebo mravenčí cestičce*, představující na kraslici předěl, v životě překážku. Mezi motivy mají své místo figurální i zvířecí prvky – kohouti, slepice, lidské postavy v jednoduché stylizované podobě. Vejce působí jasnou, jednoduchou a strohou znakovostí a přímou symbolikou. Mezi nimi A. Václavík upozornil na motiv kohouta, svastiku, trikvetr, hrábě, hvězdu, měsíc, slunce, řecký kříž. K velmi svérázným patří ve sbírce muzea kraslice z Lidečka v batice v temně bordové barvě, fialkovém, červenohnědém, hnědém nebo zeleném tónu, s motivy srdce a texty:

Přijmi z lasky můj dareček, po obvodu bez uplatnění smyslu pro kompozici (E 22.255), *Až já umřu a ty budeš vdovec, tenkrát bude naší lásky konec* (E 22.235). Text je doplněn výrazným kosočtvercem z rozmarýnových větvíček a karafiátky jako symbol otevřenosti a pobídky. Vždyť právě srdce, rozmarýn, barvínkový věneček, polajka, návratníček, holubí párek a třeba i karafiáty se na kraslicích objevují v podstatě jako znaky s erotickým významem. Co představovaly tyto symboly, dokázaly pamětníci, ženy i muži, zodpovědět až na základě reprodukcí kraslic na obrázcích, kde podotkli s jistým ostychem, že vyjadřovaly lidské tužby, které nejde zapudit, ženskou chuť na posílení lásky a chlapskou chuť na posílení jejich sebevědomí. Na kraslicích nacházíme písničkové texty: *Ach není tu není coby mě těšilo, Ach není tu není co mě těší* (E 22.272), *Proč bychom veselí nebyli když nám Pan Bůch přeje* (E 22.252), s vyobrazením kytek v květináči, nebo texty na mladších kraslicích ze sedmdesátých let, např. *V tom vizovském zámku mám já tam galánku*, s karikaturou zámku a znaku v erbu (E 22.373). Některé výňatky z písní posloužily dívkám jako promluva do duše chlapce, který o ni jevil zájem: *Nechod' synku, nechod' k nám, nerada tě vidím, máš ty gatě roztrhané, Já se za tě stydím, Až ně bude dvacet let teprů budu chlapce chtět* (E 22.336). Kraslice vyjadřují i skromná přání, aby si dívky chlapec povšiml, jsou adresně směřované, se jmény dárců i výrobce v jedné osobě, jmény obdarovaného: *Aničce* (E 22.322), *Liduška* (E 22.258), *Mařenko, přijmi z lásky* (E 22.354), *Přijmi z lasky maličko, malovane vajíčko* (E 22.278), text je po ploše zdoben kytíčkami, pravděpodobně by rovněž mohlo jít o polajku a návratníček, *Maličko, ale z lásky* (E 22.386), *Vajíčko maličké, ale láska veliká* (E 22.331), *Vajíčko malinke ale sama chuť* (E 22.245), *Růže stolistá, tvá láska je nejistá* (E 22.323). Jen ojediněle se mezi kraslicemi z Lidečka vyskytují pracovní nástroje, např. hrábě (E 22.269). Kraslice z Lidečka prozrazují, že se snad v blízkosti nacházely Čertovy skály, k nimž se pravděpodobně vázaly pověsti a skrytá tajemství, možná si k nim chodily dívky vyprosit ženicha: *Pozdrav od Čertova skal* (E 22.275), na kraslici je zobrazena dívka s copem a hrábě, *Srdečný pozdrav z Lidečka od čertové skály, nedej bože, aby na nás spadly* (E 22.280) s kytkami, *Koulej se vajíčko od Čertové skály, by na tě nespady* (E 22.282), *Vajíčko malované od Čertove skaly* (E 22.353) se dvěma srdíčky, srdci v různých podobách. U Čertové skály mohly být sbírány i bylinky, v nichž byla vajíčka barvena nebo zde rostly takové, které inspirovaly k uplatnění květů na vajíčku. *Od koho pro toho, pro koho co komu do toho* (E 22.327), *Že miluji netajím, ale koho nepovím* (E 22.254), *Zazpíval kohoutek na zelené zahradě, co na koho čeká, to ho nemine* (E 22.332) se zobrazením zpívajícího kohoutka. Slepice a kohouti ve stylizované podobě jsou častým motivem na kraslicích z Valašska, především se do povědomí široké veřejnosti dostávaly díky tvorbě krasličárek sdružených v ŮLUV. Výrobkyně z Uherskohradištska měly ve svém sortimentu i okruh kraslic valašských, právě s náměty slepiček a kohoutů. Mezi staré doklady patří ve sbírce muzea s tímto námětem kraslice se slovním doprovodem: *Kikiryky Kokodak!* (E 22.360). Výtvarná erudice na starých valašských kraslicích nedosahovala valné úrovně, působí školácky, autorky si nedělaly příliš velkou hlavu s rozvržením motivu na ploše vajíčka. Pokud jim chyběl prostor k dokončení kompozice, myšlenky nebo dopování textu, byl na vajíčku motiv ukončen nebo je vedena textová část kamkoliv, aby myšlenka zazněla celá mezi volně rozloženými kytkami nebo kvítky, často chrpou, hvězdou, konturou kvítků, stébel, kladených do kosočtverce. Znovu i zde se objevují znaky plodnostního, zapuzujícího a ochranného charakteru, se sexuálním podtextem, rostlinstvo, snítka, větvíčky rozmarýny, poupata, konvalinky, jatelinka. Chrpy se na kraslicích z Valašska vyskytují opakovaně v různém výtvarném provedení. Snad prý znamenaly očekávání zlé události, i smrti. Mezi texty najdeme památeční kraslice na Velikonoce konkrétního roku a místa, vzpomínkového charakteru: *UPOMÍNKA NA LIDEČKO 1926* (E 22.343), *Pozdrav z Lačnova* (E 22.326), *Velikonoční památka z Valašska* (E 22.340), *Památka velikonoční, dar srdečný* (E 22.261), *UPOMÍNKA Z JASENNÉ* (E 22.243), *POZDRAV z Francove Lhoty* (E 22.283), *Veselé Velikonoce se zobrazením srdce a kříže*, (E 22.269, E 22.334, E 22.257), *Na památku z Lidečka* (E 22.263), *Vajíčko z Lidečka potěší synečka* (E 22.328), se srdcem a květem, *V malovaném vajíčku, posílám ti mrskačku*, s uplatněním vázy se zlatým deštěm (E 22.385, E 22.232),

Kraslice batikované, s holubicí a figurálními motivy. Jižní Čechy, kolem roku 1970.

Kraslice batikované, s motivem *na cestu, na prasa, na ohřebelka a trní v oči*, Stavěšice, Dubňany, Kyjovsko, 1. pol. 20. století.

Darek z lasky (E 22.267), *Vajíčko malované z laski darovane* (E 22.271, E 22.230). Na kraslicích z Valašska lze vysledovat korespondující texty s motivy. Jsou psány školáckým psacím písmem, neumně vedené po ploše vejce bez uvážení, což vzhled kraslic, přestože nedosahují estetického působení ve srovnání s ostatními regiony, svérázně umocňují. Svě místo mají mezi kraslicemi z Valašska i originálně pojednané figurální náměty, často s humorným podtextem. Např. muž sedící na koni s dýmku, od níž stoupá kouř (E 22.230), kraslice s postavou pasáčka v klobouku a s holí v ruce, z druhé strany vejce s kytkou návratníčku a textem: *Jazyk malý udek těla, ale mnoho zla nadělá* (E 22.236) či postava muže u pařezu, na němž stojí žena s lískou nebo dutkami, slovně doprovozená: *Uvázala žena muža u starého pařezu, nebudeš-li mužu lepší, tak ti tady nařežu* (E 22.372), *Nebruč, starý nebruč, tu máš fajku a kuř* (E 22.324), *Miluju tě jako kotě, ale lásku nosím pro tebe v botě* (E 22.237) či *Taký mužský sa ně páčí, kerý sa do hospod nevláčí* (E 22.378). Nesmíme

opomenout ani symboliku církevního charakteru, která není tolik rozšířena jako na kraslicích ze Slovácka, nejvíce z Ostrožska. Zde najdeme monstranci, kříž a *IHS* (E 22.368), slovní vyjádření *Pan Ježíš vstal z mrtvých s křížkem* (E 22.279).

Na Valašsku byly oblíbené kraslice, které pro velikonoční potřeby vyráběly zvláště dovedné ženy a prodávaly je po vesnicích. Darováním vajíček byl vyjadřován i milenecký poměr. Oblíbený chlapec dostával od děvčete několik vajec ve vyšívaném šátku. Milostné motivy se projevovaly i v nápisech na kraslicích: *Z lásky darované že toho ráda mám, tomu vajíčko dám*. Malovaná vejce byla hlavním darem pomlázkovým obřadníkům. V Lužné u Vsetína je dostávali chlapi při *dudlače*, kraslice dávali dětem též kmotřenci. Milenci si museli přijít pro velikonoční vejce brzy zrána, aby byli vítanější. Kraslice se zdobily rostlinnými a geometrickými ornamenty, jejich obřadní význam byl však časem převážen estetickými zřeteli. I na Valašsku byla znalost výroby a zdobení kraslic všeobecně známá. Novější techniky a ornamentika se šířila z několika míst, kde dosáhla umělecká tvorba vyšší úrovně. Především byly uváděny malířky kraslic z Lidečka, Střelné, Lužné u Vsetína, Vlachovic a Vysokého Pole. V ornamentice kraslic se objevovaly motivy trojúhelníků, trojzubců, koleček, závitnic, ohřebélek tulipánů, kohoutů, hvězd a dětí.

Na kraslicích z obcí jižního Valašska směrem na luhačovické Zálesí, z přechodné oblasti mezi Slováckem, Valašskem a Hanou, sledujeme rovněž primitivní jednoduchou motiviku se znakovým vyjádřením. Ve sbírce muzea jsou více zastoupeny kraslice batikované z Pozlovic a okolí, kde převažují motivy stylizovaných kohoutků (E 22.366) a lapidárně znakově zobrazených ptáčků (E 22.225, E 22.226, E 22.229, E 22.256). Figurální motivy panenek nebo panáčků jsou vedeny po obvodu výduti vajíčka jako jednotlivci, držící se za ruce (E 22.330, E 22.247, E 22.218), stojící z obou stran dělicí rovnoběžkové čáry nebo v geometrické síti čar, představující *mravenčí* nebo *makovou cestičku*. Mezi florálními znaky lze vysledovat staré druhy liliovitých rostlin a orchidejí, které se na svahovitých loukách v minulosti objevovaly. Svě místo mají solární a lunární znaky prastarého magického významu. Mezi živočichy najdeme stylizace lučních ptáčků, snad čajky, slepice, kohoutky, kuřata, někdy snad i dráčky, *šarkany*, motivy označené za mravence, slimáky nebo ježky nebo i kopky jako vyjádření posečených luk. Ptáčci jsou starými malérkami na Zálesí označovány za *dráčky*, *malé strážce*. Stylizované figurky představují človíčky, především panny, spojené páry, bližence. Postavy držící se za ruce po obvodu kraslice vyjadřují hloubku vztahu, oporu, náklonnost a umocnění síly. Motivy figurek jsou osobitě dotvářeny ornamentálními zkratkovitě pojatými znaky, závitnicemi, *točenicemi*, *závitkami*, *překážkami*, se zakomponovaným náradím, používaným běžně na svazích a loukách na Zálesí. Snad prý tady lidé podle symboliky na kraslicích více přemýšleli o smyslu života. Autorky se snažily o vyčerpávající sdělení prostřednictvím vajíčka. Mezi kraslicemi z Pozlovic najdeme i zdobené gravírovanou technikou, např. s textem: *Fialka voní, kopřiva pálí, moje srdce bolí, když ho někdo šálí* (E 22.345).

Velkou část sbírky Slováckého muzea představují **škrabané kraslice** (600 ks) z oblasti Uherskohradištska. V rukopisných materiálech Josefa Klvani z roku 1889 se dočteme, že se jedná o *novější způsob výzdoby vajíčkové. Vajíčka červená, hnědá nebo fialová (i modrá)...jeví velice pěkně národní sloh. Jsou obyčejně na jedné straně kytice, pěkně rozložená, místy stylizovaná, místy pak i stínování jakési ukazující, na druhé pak výzdoba figurální: holubice, kříž s Kristem, výjev ze života slováckého. Jest tu věru až divno, jak správně někdy umělec „škrabatel“ kreslí nožem svým. Škrabání to přišlo nejspíš někde od Polešovic do mody. Gravírování, vyškrabování, škrabání, rýsování a rejsování je prováděno na obarveném základě vejce pomocí ostrého hrotu, ulomeného nože, břitvy, kousku oceli nebo pomocí žiletky, přičemž je odstraňována barva v přesných tazích, v závislosti na pevné ruce tvůrkyně kraslic. Pro zdánlivě mladou krasličářskou tvorbu však nebyla tomuto technicko-ornamentálnímu typu věnována příliš velká pozornost, ale dnes se shledává s velkou oblibou. V 19. století převažovala jako v ostatních technikách přírodní barviva – olšová a dubová kůra, cibulové slupky, fryzůlka, ale gravírované kraslice z okolí Polešovic proslavil fuchsín se šelakem. Pro svůj zlatavobronzový povrch a virtuózně provedené zdobení byly vnímány jako nejcennější*

Kraslice gravírované, písničkové, s rostlinnými a zvířecími motivy. Uherskohradištko, Kostelany n/M., Polešovice, Tučapy, Stříbrnice, 1. pol. 20. století.

Kraslice gravírované, fuchsínové, zdobené figurálními motivy, holubicemi s psaním, motivy vinné révy. Polešovice, Kostelany n/M., 1. pol. 20. století.

a tradovalo se, že: *Kerá ti dá zlaté vajíčko, tá si tě nejvíc váží*. Kraslice se diametrálně liší od předchozích zdobných typů. Použití ostrých předmětů a schopnost krasličárek zdůrazňuje hloubka rytí, plasticita výškrabovaného motivu a jeho stínování. Inspirací pro motivy na těchto kraslicích byla podle výpovědi krasličárek především *příroda sama, kostelní prostředí, jeho dokonalá květinová výzdoba a jeho architektonické a zdobné slohové prvky, staré pohlednice a svaté obrázky s dokonalými ornamentálními prolamovanými okraji*. Tady mají původ pečlivě vystínované růže, vázané v kyticích (čajové, šípkové, zahradní, kytice květů v košíčcích), ale i atlasové látky, z nichž byly šity přední krojové sukně. Často se nad vazbou kytic vznášejí holubice, holoubci v páru, laskající se holoubci, holubice s psaním v zobáčku. Kyticové kompozice jsou krášleny stuhou, jsou doplněny dalšími prvky, např. pavučinkami, štrápcem hroznů, menšími kompozicemi kyticek z macešek, konvalinek, zvonků, kopretin, klasů. O získávání dokladů do fondu Slováckého muzea se staral také učitel, muzejník, amatérský archeolog a zakladatel Muzejního spolku Starý Velehrad Antonín Zelnitius (1876–1957).

Nejnámější polešovickou krasličářkou byla Josefa Bělovská (1909–1997) a Františka Hillerová (1900–1991). Jejich kraslice jsou čitelné, mají volnější kompozici a kresba kytic vzdušnější uspořádání. V této oblasti výrobkyně upustily od stylizace a znakovosti, na kraslicích převažuje naturalistické pojetí s propracováním nejmenších detailů, jakými je precizní stínování znázorněných rostlin. Ve srovnání s předchozími kraslicemi se tady výrobkyně drží více plochy veje při členění motivu do podélných půlek výduti, odkud pramení i pojmenování místních zdobených vajec jako *líčkové, lejčkové*. Navíc i mezi staršími doklady se téměř pravidelně objevuje doprovodný text, věnování, pozdravení, krátké veršované, incipity i celé sloky písní, proto se jim také někdy říká *písníčkové*: *Sadaj slunko sadaj za les javorový povědz dobrý večer, mojmu frajirovy* (E 21.857, E 21.825), *Teče voda teče pod veliký majír, komu ma zanechal starodávny frajír* (E 21.842), text je situován ve věnci z košíček, z druhé strany je košík s růžemi. Okruh gravírovaných kraslic se vyznačuje dobrou technickou úrovní, prozrazuje výbornou kreslířskou zručnost, ovládnutí ostrého předmětu, jehož různě silný tah umožňoval působivé vystínování a prokreslování znázorněných rostlin a smysl autorek pro kompozici. Starší doklady s méně rozvinutým dekorem představují především méně složité motivy, jimiž jsou hlavně květy kopretin, růže stolisté, šípkové, macešky, jivy, ptáčky, holoubci. Kraslice jsou doplněné krátkými texty, věnováním konkrétní osobě nebo od určitého dárce: *Pro Boženku* (E 21.330), kolem kytky a z druhého líčka kytička sedmikrásek, dozdobeno kolorováním, *Ze srdéčka Pepička* (E 21.889) s konvalinkami, památníci a vzpomínkové: *Ku vzpomínce* (E 21.827), s rukou držící kytku, *Velikonoční dárek, K milé vzpomínce na Velikonoce 1932* (E 21.830) s holubicemi, na druhé straně růže, *Na památku* (E 21.856), *Malý dárek z lásky* (E 21.803), s konvalinkou, holubicemi a fialovými kvítky, *Veselé velikonoční svátky !!* (E 21.810), šikmo v pruhu, s holubicí, ptáčkem (E 21.802), *Dar, D napsáno zrcadlově, mezi větvičkami* (E 21.838), *Veselé Velikonoce* (E 21.844) se slepicemi, sedmi kuřátky a kohoutem, *Veselé Velikonoce* (E 21.834), *Velikonoční pozdrav* (E 21.805), nad textem holubice se snítkou, *Veselé Velikonoce* (E 21.815), s holubicí a psaníčkem, na druhém líčku s kytkou, *Velikonoční vzpomínka* (E 21.832), doprovozená zvonečky a kyticí, *Pozdrav srdce mého není pro každého* (E 21.865) se dvěma zvonečky a kytičkou. Rozšířené jsou kraslice s texty citově zbarvenými, se vzkazy a osobním vyznáním: *To žádný neví ani moje matička, komu dávám rýsovovaná vajíčka* (E 21.757), *Málo ale z upřímnosti to vyváží zlata dosti* (E 21.855, E 21.850, E 21.822), s kopretinami a kytkami s kapradinou, kytkou z klasů, *Dárek malý z upřímnosti budíž Vám ku radosti* (E 21.846) se slunečnicemi a okvětvím. Svě místo mají dárky s intimně laděnými texty: *Opatrně tiše v taji, milujme se jako v ráji, v rostlinném polajkovém věnečku* (E 21.866), *Buď světu andělem a svět ti bude rájem* (E 21.800), s větvičkou a kyticí fialek, *Kde tve laski není pro mě uzdravení* (E 21.823), *Tento dárek malý jest z lásky a vděčnosti daný, doprovozeno kytičkami, Nežli tebe pozbiti raději chci umřítí* (E 21.895), s kytkami, chrpami, zvonečky. Na kraslicích nacházíme i drobné verše z dobových památníčků: *Vždycky, bych ti řekl rád, jak má touha vzrůstá, dobrou noc tisíckrát zlíbat tvoje ústa* (E 21.756), *Ve kvýtku pěkný kalíšek se libá rosa skládá i můj Bože a tá rosa též se v moje*

Oči vkrádá (E 22.201) s konvalinkami a kytičkami. Co trnů býti musí než zkvete jedna růže co člověk vystát musí než šťastným býti může (E 22.517). Zaspíval slavíček na kosodrevině, čo komu súdené ani ho nemine (E 22.508, Paseky u Dubňan) se dvěma holubičkami, Ty vysoký krivaň, sjahaš až do neba nevod k nám nikoho ja čekám na Teba! (E 22.505). Chrpa byla mezi bylinářkami vnímána jako znak smrti. Vyskytuje se i na gravírovaných kraslicích z první poloviny 20. století (E 21.895), s uvedeným textem: *Nežli tebe pozbiti raději chci umřítí*. Chrpa nebyla jen předzvěstí smrti nebo neštěstí, ale v kombinaci s kytkami mohly chrpy a zvonečky vyjadřovat i plodnost.

Krasličárky měly své veršovánky sepsané ve speciálně založených sešitcích, z nichž si děvčata a objednavatelé sami vybírali. Kreslířskou dovednost však nezaznamenávaly, ale tvořily z volné ruky. Mezi znalci místního prostředí, kteří však již neměli žádné zkušenosti

Kraslice gravírované, *rýsované*, s rostlinnými motivy. Petrov, Strážnice, Rohatec, 1. pol. 20. století.

Kraslice gravírované, *škrábané*, s pestrobarevným základem, kytičkovými motivy a věnováním. Nikolčice u Divák, 1. pol. 20. století.

s výrobou kraslic a o tuto tvorbu se nijak hlouběji nezajímali, se podařilo zjistit alespoň několik poznámek k užívaným námětům kraslic z regionu. Dali opět za pravdu, že se na těchto škrabaných kraslicích vyskytují reprezentanti květeny, která byla v oblasti údolních niv kolem Moravy. Běžně se ze širokého okolí chodilo na sběr konvalinek do lesa polešovického Kladichova (Kladikova), táhnoucího se k Moravskému Písku nebo na druhou stranu obce, do Divoka, odkud bylinářky nosily řadu dnes již vymizelých nebo ohrožených bylin. Také vinařská tradice zde byla velmi silná a k její renesanci docházelo od začátku 20. století. *Vinařem byl každý, kdo v Polešovicích bydlel a to se nedivte, když dávaly děvčice vajca chlapom, tož tam mosela byt aji réva nebo hrozen.* Ty se více uplatňují až po druhé světové válce jako drobné památeční dárky, kdy rovněž ke starší motivice v drobnokresebné formě přibývají další rostliny: fialky, jahody, šípové růže, ostružiník, kapradiny, třešňové větvičky apod. Více jsou znázorňovány hrozny (E 21.840, E 21.806, E 22.072), ale vždy zaznějí i drobné kytičky nebo větvičky z druhé strany výdutí. Obecně by se dalo shrnout, že výběr námětů a jejich časté použití na vejci bylo ovlivněno především působivou krajinou úrodného kraje. Na kraslice se dostávaly motivy vyjadřující touhy mládeže jako jsou větvičky rozmarýnu, barvínkový věneček, holubí párek, ptáček, holoubci s psaním. Téměř se nevyskytují kraslicové znaky ochranné magie jako motivy na batikovaných kraslicích a symbolika podporující úrodu, vyjádřená např. pluh, srpy, kosami a cepy. Zemědělské nářadí a nástroje chybějí úplně. Výtvarné vyjádření na kraslicích bychom mohli shrnout především ve smyslu znakovosti svatební. Nejobvyklejší je jahoda, kalina, rozmarýn, růže, věnce, klasy, věnečky, párky ptáků, klíče nebo jejich kombinace (E 32.549, klasy a hrozen, E 32.594, hrozen a kytičky,

Kraslice gravírované, škrabané, s rostlinnými motivy (Josefov, Velké Pavlovice, Lanžhot, Moravská Nová Ves, Starý Poddvorov) a kraslice s pozitivní malbou (Mikulčice), 1. pol. 20. století.

E 32.570, kytky klasů, kytky s ptáčkem, E 32.581, kytky růží a konvalinek, E 32.482, větvička s hrozny, větvičky kočiček a větvička třešně, E 32.571, holubičky na větvičce třešně, nad nimi pomlázka a z druhé strany fialky, apod. Mezi kytkami mají prvenství vonné kvítky:

fialky, konvalinky, růže, polajky, sasanky, kapradiny, rostliny probouzející se přírody – jívny (E 21.806, E 22.072), klasy, rozmarýn. Ten symbolizoval čistotu, svobodu a toužebnou lásku, podporovanou omamnou vůní, včetně magických schopností zapuzování zlých sil, stal se znakovým symbolem obřadní kultury, znakem lásky a věrnosti, stavu svobody, bezúhonnosti a poctivosti. Růže byla zobrazována jako nadpozemský symbol, obraz, záležitost milostné magie, symbol lásky, přátelství a úcty, vyznání lásky, milování a zbožňování. *Kam dopadají slzy Panny Marie, krev ukřížovaného Krista, tam vyrůstá nebo vykvétá růže, květ, vinná réva, obraz naděje na nový život.* Obdobnou funkci jako růže měla na kraslicích lilie, konvalinka, zvonky, ale také hvězda, *denička*. Také jíva, kočičky a zelené větvičky vrby s jehnědami získaly téměř rituální význam, ochraňovaly člověka, zvířectvo, vegetaci i příbytky. Zobrazování figur v konkrétní pozici už samo naturalisticky prozrazovalo přání děvčete, které např. klečí u kapličky a modlí se ke svému mládenci (E 22.027), stylizované postavy žen, taneční a sedící milenecké páry, laskající se za ruce (E 22.511), škrabaná kraslice z Blanska-Bukovic. Především na starších dokladech najdeme církevní znaky: IHS (E 21.837), mariologický znak (E 21.867), kříž, monstrance, kalich, kostel, oltář, beránek ležící na Starém a Novém zákoně (E 23.782), symbol vzkříšení a krve Kristovy, položený kříž znázorňující Kristovu smrt a události Velkého pátku, často kraslice zhotovované v kláštorech. Najdeme i církevní stavby, např. vyobrazení Svatého Hostýna na počest Panny Marie Svatohostýnské, ale jednotlivě i další s texty: *Ty ježovský kostelíčku – na kostelní věži strážíš sokol, který stráží víru a vyjadřuje ochranu věřících* (E 21.678). Výroba gravírovaných kraslic i početnost muzejních dokladů představovala vývozní artikl a prý byla pro zdejší krasličářky *běžná jako okopávání řepy*. Byly natolik zajímavé, že je ve velkém vozily ženy na jarmarky, předně do Uherského Hradiště a do Bzence, děvčata podávala zakázky už o Vánocích a chodila si pro ně před Velikonocemi. Ty nejzdobnější byly určeny pouze pro *srdci milé mládence a galány*, ostatním chlapcům byly darovány *vajca enom barvené, keré se jedly*. Ve Stříbrnicích patřila k neznámějším tvůrkyním Marie Donátková (1894–1964). Vedle rostlinných najdeme na jejich kraslicích nejvíce květiny, náboženské symboly, ale i figurální motivy – krojované postavy, které doplňovala hojností prűpovědek. *Mustry*, náměty si předkreslovala na papír, což činila jako jediná z uvedeně řady krasličářek. Navázala na tradice v její rodině, která sahala hluboko do 19. století. Vejce zdobila vyškrabováním její matka Vincencie Náplavová (1865–1937) a babička Dusíková, roz. Kovaříková. Vlastním rukopisem poněkud odlišným od lokálního stylu se vyznačují kraslice Anny Slezákové, roz. Trávničkové (1900–1990), čemuž se naučila od své matky Terezie, roz. Vlachové. Skořápky se jí staly podkladem pro vyškrabování stylizovaných rostlinných motivů. Příznačné jsou pro ni neobvykle velké obilné klasy a střapce hroznů s vinnými listy, ale také ornamentální prvky, např. granátové jablíčko volně rozložené v ploše, doplněné krátkými nápisy - věnováním. V Nedakonicích vyškrabovala kraslice stylizovaným rostlinným dekorem Františka Svobodová (1890–1969), která nejčastěji dělila plochu vejce ornamentálním páskem – cestou. Specifické postavení ve zdobení kraslic škrabanou technikou zaujímá obec Ořechov, odkud se do sbírky dostaly kraslice Jenovéfy Bělovské (1888–1961). Byla natolik vynalézavá, že začala barvit kraslice základní barvou v podélných polovinách odlišně, jednu stranu v červené a druhou v modré, případně v zelené. Vejce držela za špičky-vrchlíky a ponořovala je do horké barvy, *takže si vždy popálila prsty*. Další nátěr fuchsinem učinil přechod obou barev neznatelný. Na jejich kraslicích se nejčastěji vyskytují rostliny, květy, ale i zoomorfnní náměty. Lokální kraslicová tradice neustrnula díky Marii Mrkusové (1927), která získala první zkušenosti právě u zmíněné Jenovéfy Bělovské. Od ní také získala v době, kdy už měla paní Bělovská problémy s očima, krystalický fuchsin. Ve své tvorbě přejímá prvky z Kyjovska, zvláště ornamentální cestu. Ve své motivické řadě uplatňuje rostlinné dekory v duchu místní tradice, ale i ornamenty, stylizované květy a pásy. Jako inspirace jí slouží velikonoční pohlednice, náměty jsou i prvky současného kroje. Vyškrabované kraslice rozšířené v obcích na západ od Uherského Hradiště zůstaly téměř bez povšimnutí, bez dokumentace a rozvíjení ze strany Ústředí lidové umělecké výroby.

Své místo mají ve sbírce **kraslice zdobené slámou**, polepováním skořápky pomocí různě nastříhaných vzorků ječné nebo ovesné slámy. Tato technika dosáhla největšího rozkvětu v místech, kde obilí dosahovalo největších kvalit, na moravském území především na Hané, kde se jim říkalo *vekládanka* nebo kraslice *intarzované*. Podélně rozříznutá vláčná sláma, zbavená buničiny, musela být vybělena, pomocí nože nebo žehličky vyhlazena a z drobných kusů byly na povrchu kraslice sestavovány geometrické ornamenty. Vzhledem k pracnosti a vizuálnímu zážitku byly kraslice, označované jako intarzované, už v minulosti považovány za nejcenější. Ze sběrových akcí A. Václavíka se dochovaly kraslice zdobené ústřížky slámy z Přemyslovic (E 22.449), získané do muzea soutěží *O nejkrásnější kraslici roku 1970*, např. s vlastenecky motivovaným textem: *OSVBOZENÍ/25*, s využitím květinových motivů konvalinky a pomněnek. Ze čtyřicátých let pocházejí kraslice se slámovou intarzií z Dolní Zavadilky u Konice od Fily Tylové (E 22.343, E 22.442, E 22.430, E 22.430, E 22.426) s texty: *Veselé Velikonoce 1943*, *Upomínka*, *ZDAR SOUTĚŽI V UH. HRADIŠTI 1943*, doplněné využíváním starší motiviky, kterou představují květináče s kytičkami, klasy, holoubky, ptáčkem v kleci, najdeme zde i motýly, konvalinky, pomněnky, slunce. Především Filipa Tylová

Kraslice zdobené slámou, *vekládanka*, Dolní Zavadilka, 1. pol. 20. století, se *slámovou intarzií*, Hulín, Haná, 1970.

(1888–1962) z Dolní Zavadilky u Konice a členové její rodiny se zasloužili o rozšíření této techniky. V jejím výtvarném vyjádření převládá hvězdicový geometricky rozvíjený motiv. Zastoupené jsou slámové kraslice Anny Hlavičkové z Rájce nad Svitavou s holubicí, motýlem a sluncem (E 22.450) nebo slámové kraslice Miloslava Vlčka z Hulína s vyobrazením vázy a mísy na stole, dokumentující styl sedmdesátých let (E 22.438). Sbírkou byla rozšířena slámovými kraslicemi ze soutěže *O nejkrásnější kraslici přelomu tisíciletí* v roce 2001.

Specifickou technologií je **zdobení kraslic přírodními**, pomocí dužiny z jezerní sítiny. Z lodyh rákosu získávali zruční výrobci zvláštní materiál, kterému se říká *sítí* nebo *šáší*, vzhledově působící jako výjimečné vlákno nebo ohebná těstovina (E 22.174, E 22.186, Zlámanec, E 26.310, Staré Město, E 26.320, Fryšták). Pomocí řídkého těsta nebo škrobu se pruh sítiny nalepuje v kombinaci s textilií, obvykle sametkou ve spirálách na celou plochu vajíčka. Oblíbenými bývaly kraslice zdobené textiliemi (E 22.518, E 22.514, Brno), sametem, atlasem, hedvábím, ale také dalšími přírodními produkty, semínky i luštěninami. V současné době patří spíše ke kuriozitám a dokladům nekonečné fantazie tvůrců.

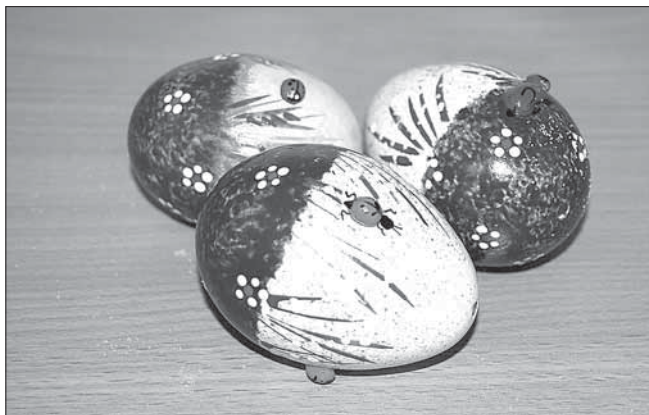
K mladším technikám patří **polepování vajíček** bavlnkami, které uplatňují především ženy vyšivačky. Svůj výtvarný talent jako švadleny nebo vyšivačky rozvíjejí také dalšími aktivitami a přinášejí na trh často méně vkusné kraslice, které nenavazují ani na lokální nebo regionální vzory ve vyšívání. Vedle přímého lepení niti, vláknů nebo bavlnky na octem umytou plochu vajíčka je to také aplikování háčkových, paličkových nebo drhaných miniaturních vzorů ve tvaru kvítků a lístků na plochu vejce, obháčkovávání vajíček do tvarů košíčků, váz a kytic a jejich škrobení. Neobvyklými nejsou ani kraslice zhotovené bez použití vajíčka, třeba v podobě kukání s usazeným kuřátkem. Často jim však chybí formální dokonalost, umělecká bezprostřednost a vlastní estetický záměr tvůrce. Krasličářky se snaží za každou cenu přijít o Velikonocích s originálními kraslicemi, přičemž vedle vlastní fantazie se snaží do výtvaru vložit také zábavný či recesistní prvek.

Vedle **techniky leptu** se stále častěji uplatňuje mladší technika zdobení skořápek, která spočívá ve vyvrtávání otvorů ve vejci. **Kraslice zdobené vrtáním** jsou podobné bílé dírkové vyšívce. Kompozice vypovídá o schopnostech jejich tvůrců, z nichž k nejlepším v regionu

Kraslice zdobené jezerní sítinou, *strojené sítinovou duší, perlami a pestrými hadříky*. Zlámanec, 1. pol. 20. století, Staré Město, 2001.

Kraslice polepované čočkou, hrachem, rýží a sezamovými semínky. Kozojídky, 2001.

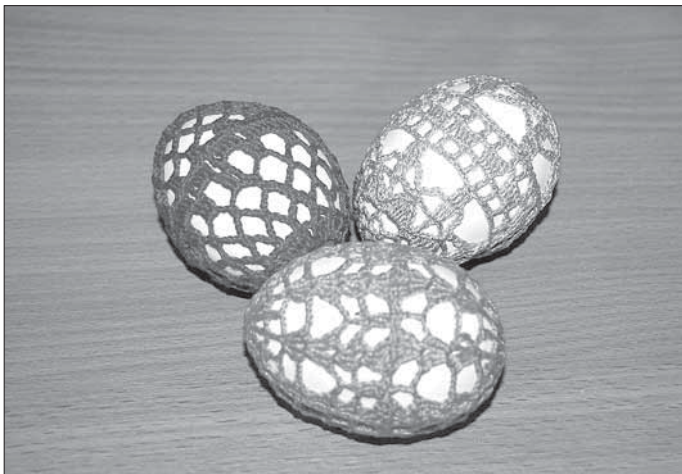
patří Jana Mikulcová z Ostrožské Nové Vsi, jejíž precizní práce na kraslicích vrtaných, doplněvaných a dozdobovaných reliéfním voskem jsou ve sbírce muzea zastoupeny, včetně dokladů kraslic pštrosích.

Pozitivní malování a kresba geometrických motivů pomocí barevných tuší, vodových, temperových i olejových barev, často v kombinaci s lakováním, přenášení dekorů z porcelánu např. *cibuláku*, kresba náboženských výjevů, výšivkových motivů, rostlinných a zvířecích motivů jsou také dokladem současné tvorby. Jejich rozšíření souvisí s poptávkou, především na zahraničním trhu. Mladé motivy pozitivního kreslení a malování především z oblasti Nivnicka, kde byla už v druhé polovině 20. století rozvíjena pozitivní kresba výšivkových motivů, je dnes rozšířena především o velikonoční a folklorní náměty, figurální výjevy (tanečnický pár z Olšavy, chlapečci při pletení žily, pomlázky, probouzející se příroda s vylíhnutými kuřátky, církevní náměty, např. Panna Maria s dítětem, Ježíš s trnovou korunou). Často jsou motivy na výdutích přečleněny cestou, pruhem s křížkovými výšivkovými motivy z mužských obojků.

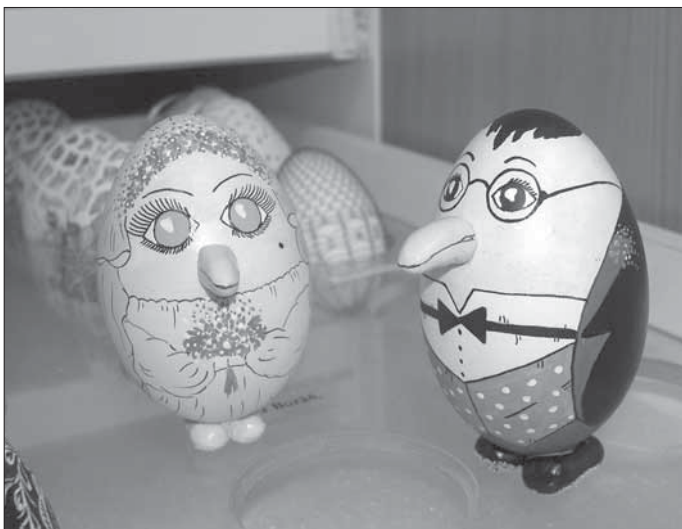
Své místo si v nabídce králičářské tvorby stále častěji získávají **náhražky kraslic**, jejich imitace. Mohou být podle nápaditosti tvůrců doslova z čehokoliv. Ke kuriózním technikám patří taušírové, soustružené a kovem zdobené kraslice. Jedná se o imitace vajec zhotovené z ořechu a olše, zdobené vyléváním kovem (mosazí, mědí nebo cínem). I tyto kraslice jsou ze soutěže z roku 2001 v muzeu zastoupeny. Od poloviny 20. století se imitace kraslic z hlíny (neglazované i glazované s využitím „tupeských“ majolikových motivů) objevovaly v nabídce lidové tvorby, keramičky v Tupesích, především jako výsledek poptávky zahraničního trhu. Keramické kraslice si získaly oblibu i u nás a jsou nadále v sortimentu řady keramiků na Uherskohradištsku. Kraslice jsou zhotovovány z nejrůznějších materiálů, z vosku, plastu,

Kraslice polepované nití a bavlnkou. Kamenice nad Labem, 2001.

Kraslice obháčkované. Uherské Hradiště, Kunovice, 2001.

Kraslice zdobené pozitivní kresbou jako *postavičky*. Uherský Brod, 2001.

Kraslice reliéfní, zdobené pozitivní kresbou – voskem se slzovitými kompozicemi, kombinované s děrováním. Kozojídky, Ostrožská Nová Ves, Boršice, 2001.

Kraslice háčkované (imitace) a leptané, zdobené voskovým reliéfem. Kunovice, Ostrožská Nová Ves, 2001.

Kraslice s nástřiky a pozitivní kresbou, *imitací batiky a s cibulákovým vzorem*. Liděřovice, Strážnice, Kozojídky, Uherský Brod, Břestek, 2001.

Kraslice zdobené pozitivní kresbou, lakované, s církevními, figurálními, zvířecími a rostlinnými náměty. Nivnice, 2001.

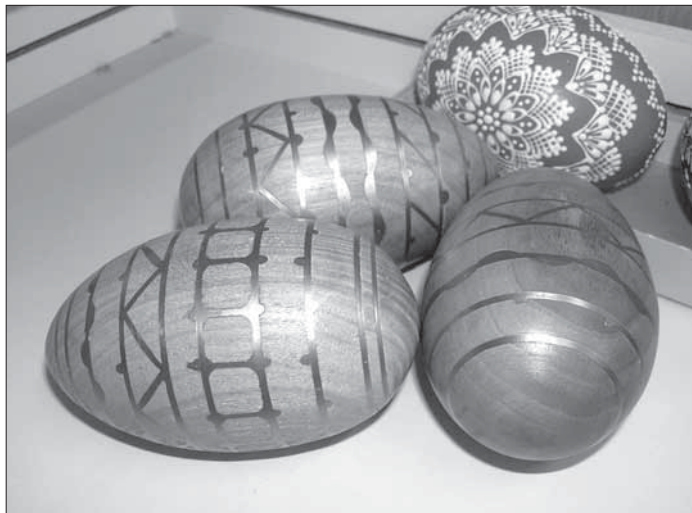

Kraslice s pozitivní kresbou, pohádkové. Kozojídky, 2001.

v zahrádkách lze vidět v období Velikonoc na stromcích nebo keřích využití barevných výtvarných ztvárnění z *Kinder vajíček*.

V lidových věrských představách a magických úkonech se vejce uplatňovala v různých významech, očistném a ochranném, posilujícím a obětním. Víra ve zvláštní schopnosti vejce se přenesla do magických praktik v léčitelství, v zemědělství, s cílem zajistit zdar úrody, hojnost, svornost. Víru v životní sílu ukrytou ve vejci přijalo křesťanství do své symboliky, liturgie a obřadů. Konzumace posvěcených vajíček symbolizovala soudržnost rodiny, zajištění zdraví, ochranu proti zlým silám, nasměrování na správnou cestu. Vše, co bylo na kraslicích znázorněno, sloužilo k umocnění vlastností, které byly do symbolu vkládány. Barvením byl zvýrazněn smysl vejce, popisování plochy určitými významovými znaky, forma a obsah motivu byly prostředkem k umocnění významu daru. Motivy blahonosné a blahodárné se vztahovaly k celému životu. Byly výrazem štěstí, blaha, stálosti, odolnosti, aktivity, zdraví, plodnosti i erotiky. Každá kraslice ze souboru více než tří tisíc kraslic prozrazuje něco o svém tvůrci, je originálním kusem, který je odrazem individuality zhotovovatelů, kteří se snaží podle svých schopností zachovávat lokální styl a techniku, ale často se nebrání ani experimentům a improvizacím, které naprosto z významem kraslic nesouvisí.

Kraslice soustružené ze dřeva, vylévané cinem (imitace). Uherské Hradiště. 2001.

Kraslice obháčkované (imitace). Uherské Hradiště, Kunovice, 2001.

Autor fotografií R. Habartová.

Prameny a literatura:

- Bělík, V.: *Slovácké kraslice. Jejich ornamentální změny od r. 1890*. MK, 8, 1972, č. 2, s. 20–21.
- Dvořáček, K.: *Kraslice. Rozbor ornamentu a způsob výzdoby*. Brno 1923, s. 29.
- Habartová, R.: *Krasličářská tradice v Ostrožské Nové Vsi*. Slovácko 38, 1996, s. 75–101.
- Habartová, R.: *Výtvarnost na kraslicích jako prostředek k umocnění významu daru*. In: *Dary a obdarování*. Uherské Hradiště 2007, s. 195–219.
- Jeřábek, R.: *Výtvarný projev*. In: *Hornácko. Život a kultura lidu na moravsko-slovenském pomezí v oblasti Bílých Karpat*. Brno 1966, s. 199–281.
- Klvaňa, J.: *Kraslice moravské*. Příspěvek k ornamentice lidové. ČL, 2, 1893, s. 480–488, 5, 1896, s. 429–432.
- Klvaňa, J.: *Ornamentika kraslic moravských*. ČL, 27, 1927, s. 241–243.
- Klvaňa, J.: *Velikonoční vajíčka ze Slovenska Moravského*. ČVSSMO, 3, 1886, s. 91.
- Orel, J.: *Galerie lidového umění. Malování kraslic A. Pavlincové z Javorníku*. Umění a řemesla 1972, č. 2., s. 54–55.
- Orel, J.: *Kraslice ve sbírkách našich muzeí*. Muzejní a vlastivědná práce, 5(75), 167, č. 1, s. 4–12.
- Orel, J., Kalesný, F.: *O kraslicích*. Hodonín, OKS (1985), s. 21.

Orel, J.: *O kraslicích*. Uherské Hradiště 1973.

Orel, J.: *Techniky zdobení kraslic*. Umění a řemesla 1960, č. 3. s. 118–122.

Tomáš, J.: *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*. Strážnice 1972, s. 80.

Směřičková, G.: *Krasličářka Hermína Otépková ze Starého Města*. Slovácko 35, 1933, s. 81–86.

Večerková, E.: *Malování kraslic*. In: Veselko, 1999, s. 221–224.

Večerková, E.: *Kraslice na Moravě*. Brno 2003, s. 169.

PhDr. Romana Habartová (n. 1964), odborná pracovníce a kurátorka sbírek Slovákého muzea v Uh. Hradišti. Ve svém odborném zájmu se zabývá výzkumem obyčejové tradice, lidového oděvu, lidové výtvarné kultury a tradičního řemesla. Zájmově se orientuje na taneční a hudební folkloristiku, dětský folklor.

Easter Eggs in the Collections of the Slováké Museum in Uherské Hradiště

Abstract

The Slováké Museum in Uherské Hradiště first started gathering its collections almost one hundred years ago. However, Easter eggs became part of the collections as late as the 1940s. This was mainly thanks to prof. Antonín Václavík who began working here on April 1, 1940, and who actively collected, researched and studied Easter eggs. Václavík also organized Easter egg competitions. His main task here was to transform the organization into a regional museum, through the academic processing and re-evaluation of the collection, and to build up connections relevant for collection and research activities. His first major undertaking was a large-scale questionnaire poll concerning annual customs and Easter eggs. The material gathered during this research formed the basis for his seminal study *Annual Customs and Folklore Art* (“Výroční obyčeje a lidové umění”). The Uherské Hradiště collection of Easter eggs was also enriched by *Slováké lidové umění moravské* (“Moravian-Slovakian Folklore Art”), generally known under the acronym of SLUM, a cooperative for folklore art and homemade production established in 1939. The cooperative strived to spread interest in Easter eggs and to promote their production as much as possible, so as to make business with them. The chairman of the cooperative was Jaroslav Orel, who worked together with A. Václavík and later on, published a book of his own on the subject entitled *On Easter Eggs* (“O kraslicích”, published by the Slováké Museum together with ÚLUV Prague, 1972). Orel was also behind the 1944 acquisition of 100 Easter eggs for the Museum’s collection. The very first Easter Egg competition held by the SLUM also yielded collection items. It was held in one of the Easter egg production centers of the Uherské Hradiště region, Ostrožská Nová Ves, on Jan. 23–24, 1940, organized by Rozka Falešníková. During the 1940s, most acquisitions were provided by the teacher and enthusiast Antonín Zelinitsius who collected them mostly around the village of Polešovice. Also present in the collection are Easter eggs donated by schools, and produced for the competitions *The most beautiful Easter egg in Moravia* (held in 1943) and *The most beautiful Moravian Easter egg*, organized by ÚLUV in 1959. The eggs produced for the competitions were sometimes different from the strictly traditional ones; the participants (“malářečky”) often tried to come up with something original to enliven the traditional patterns. The management of SLUM supported Václavík who collected around 1,000 eggs that formed the basis of an already large collection. On the page 190 of the collection catalog, Václavík writes that “the questionnaire event did not yield only eggs from the years of 1940–41, but also eggs that were already 20–30 years old. Unfortunately, due to the lack of care from the Museum’s management, many of those were damaged and 300 pieces were destroyed completely.” A detailed study of the Easter eggs in the collection revealed the fact that many of its items were created at the turn of the 19th and 20th centuries. Another important batch of acquisitions took place in 1968, in the course of the preparations of the permanent ethnographic exhibition *Slovácko*. The collection was further enriched in 1970 by the set acquired from the competition *For the most beautiful Easter Egg of 1970*, which took place again in 1972. Both instances of the competition were organized by the ÚLUV in Uherské Hradiště. The cooperative managed to build up a supportive framework which created very favorable conditions for own production and distribution. Qualified personnel guaranteed functional and aesthetic standards. The ÚLUV employees also documented working procedures for the Easter egg types that they purchased and distributed, and thus built up a perfect archive. In 1978, another instalment of the competition series took place, *For the most beautiful Easter Egg of 1978*, which was to be the last. In the following years, the only acquisitions were the donations from the individual artists or through small-scale research activities. In the 1980s, the Easter eggs competitions mostly for children and young people were organized by the Association of Czech and Moravian Easter Egg Painters located in Libotenice near Litoměřice. Thanks to consensus in the Association’s leadership, mainly between Josef Kubišta for Bohemia and Ludmila Kočíšová from Vnorovy for Moravia (the winner of awards Master of Folklore Art and the Perpetuator of Tradition 2005), the competition took place alternately in Bohemia, Moravia and Slovakia. The Moravian center was in Veselí nad Moravou, where the

competition was held in the years 1982, 1985 and 1987. However, the Museum's collection does not own any items from those competitions. In 1989, ÚLUV begins to experience business troubles that, along with the abolishment of related legislation, lead to its shutdown in 1996. Since the 1980, the Slováké Museum maps out the important producers of folklore art including Easter eggs in the region mainly through its popular activity, folklore art workshops. In 1998, the Muzeum along with the local Charity organization organized a cycle of courses and workshops attended by the winners of the award Master of Folklore Art Production. The most sought-after decoration techniques were the masking ones, such as tie-dye and etching (Easter eggs of Uherský Ostroh, *zelové* and *kostelové*), as well as engraving. The workshops proved to be popular and sought-after. This, along with the beginning of the new millenium and the fact that the Museum's collection has not been substantially enriched for the past 30 years lead the ethnographic department to the idea of organizing another competition, named *For the most beautiful Easter egg of the turn of the Millenium 2000-2001*. The competition was attended by 160 participants, coming not only from the Slovákco region. Most of the participants came from Vnorovy, Lideřovice, Uherské Hradiště, Vacenovice, Borkovany, Staré Město, Archlebov, Ořechov, Ostrožská Nová Ves, Veselí nad Moravou, Nivnice, Dolní Němčí, Kozojídky and many other villages and towns. The most common technique employed was tie-dye – the Easter eggs *vnorovské, novoveské, dolněmčanské, ostrožské, valašské, slavkovské*, along with engraving, glued straw or lake rush, relief-decorated eggs, with positive wax, perforated (etched, drilled, sawed, in combination with relief wax). Growing in popularity are eggs decorated by positive painting – by aniline colours, tempera and watercolour, and even airbrush, mainly thanks to the fact that their production is not so time-consuming. Also popular are wire-decorated eggs that replace the traditional ones called “dracouny”. There have been some unorthodox attempts at decorating eggs, empty or full, of hens, geese, turkeys, partridges and even ostriches. The collection now also has Easter eggs made of wood (walnut or alder), or made of wood in combination with pewter, brass or shellac polish. New techniques are spreading, such as crocheting around eggs or even crocheting an Easter egg without using a real egg at all. Easter egg can be made of clay, wax or paper and decorated by combining techniques, including glueing pieces of rag, paper or small fruits (lentils, peas) to the eggs. After the competition of 2001, the Slováké Museum collection acquired 600 new pieces, which comes to 3 020 pieces total.

Ostereier in den Sammlungen des Museums der Mährischen Slowakei

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště, das mit seiner Sammeltätigkeit vor fast hundert Jahren begann, wurden Ostereier erst in den vierziger Jahren des 20. Jahrhunderts zum Fondsbestandteil. Das Interesse für Ostereier, Initiativen zu deren Sammeln, zu Wettbewerben, zur Forschung und zum Studium sind mit dem Namen des Professors Antonín Václavík verbunden. Professor Václavík trat am 1. 4. 1940 eine Stelle im Museum der Mährischen Slowakei an. Seine Hauptaufgabe bestand im Aufbau eines regionalen Museums auf Grund der wissenschaftlichen Verarbeitung des Museumsfonds und in der Aufnahme von Kontakten für Sammel- und Forschungstätigkeit. Seine erste wichtige Tat war eine umfangreiche, auf Jahresbräuche und Ostereier gerichtete Umfrage. Er ließ Fragebogen an Schulen, Pfarren, Kulturkommissionen und weitere Institutionen verschicken. Das erworbene Material nutzte er als Unterlage zur bedeutenden Monographie *Jahresbräuche und Volkskunst*, die herausgegeben wurde. Einen wichtigen Anteil an der Erweiterung der Ostereier-Sammlung in Uherské Hradiště hatte die Genossenschaft *Mährisch-Slowakische Volkskunst* (abgekürzt SLUM), die 1939 als Genossenschaft für Volksproduktion und häusliche Erwerbstätigkeit entstand. Diese Genossenschaft bemühte sich angestrengt, Interessenten an der Fertigung von Ostereiern zu erwerben, um gute Geschäfte zu machen. Zum Vorsitzenden wurde Jaroslav Orel gewählt, der auch mit A. Václavík zusammenarbeitete und in der Publikation *Über Ostereier* (herausgegeben 1972 vom Museum der Mährischen Slowakei in Zusammenarbeit mit der Organisation für Volkskunstprodukte ÚLUV in Prag) und seine Arbeit später auch selbst auswertete. Der Name Jaroslav Orel erscheint bei hunderten von Ostereiern, die 1944 für den Fonds des Museums der Mährischen Slowakei beschafft worden sind. Von Bedeutung für die Erweiterung der Ostereier-Museumssammlung war schon der erste Wettbewerb SLUM, der vom 23. bis 24. Januar 1941 in Ostrožská Nová Ves, einem der wichtigsten Zentren der Ostereier-Herstellung im Gebiet von Uherské Hradiště, stattfand. Um diese Veranstaltung hat sich Rozka Falešníková besonders verdient gemacht. In den vierziger Jahren beteiligte sich am Sammeln von Ostereiern (vor allem aus dem Gebiet von Polešovice) auch ein bekannter Lehrer und Enthusiast Antonín Zelnitius. Ihren Platz in der Ostereier-Sammlung haben ebenfalls die von Schulen geschenkten Ostereier aus dem 1943 veranstalteten Wettbewerb *Um schönsten Osterei Mährens*, aus dem 1959 von ÚLUV veranstalteten Wettbewerb *Um schönsten mährisches Osterei*. Die genannten Wettbewerbe beeinflussen die Herstellung von Ostereiern, denn schon damals bemühten sich die beteiligten Malerinnen um neue Elemente in ihrer Kunstarbeit. Die Führung von SLUM unterstützte Herrn A. Václavík, der mit seinem fleißigen Sammeln von tausenden Ostereiern zu einer einzigartigen Ostereier-Sammlung beitrug. *Durch unsere Umfrage konnten nicht nur Ostereier aus den Jahren 1940–1941, sondern auch 20–30 Jahre alte Ostereier gewonnen werden. Manche davon wurden leider wegen unvorsichtiger Behandlung von Seiten der Museumsverwaltung beschä-*

digt, sodass rund 300 Stück völlig vernichtet wurden, schreibt A. Václavík auf der Seite 190 im Zugangsbuch der Abteilung für Ethnografie. Bei einem ausführlichen Studium der Ostereier-Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei wurde festgestellt, dass mehrere Ostereier bereits an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert hergestellt wurden. Von Wichtigkeit sind ebenfalls Zugänge, die mit Hilfe von Sammelaktionen 1968 als Vorbereitung zur ständigen ethnografischen Ausstellung *Mährische Slowakei* gewonnen wurden. Der Fonds wurde weiter durch eine bedeutende Kollektion aus dem Wettbewerb *Um schönsten Osterei des Jahres 1970* und aus dem wieder von ÚLUV veranstalteten, 1972 in Uherské Hradiště stattgefundenen gleichnamigen Wettbewerb um Hunderte von Exemplaren erweitert. Der Volksgenossenschaft ist es gelungen, eine gute Organisationsbasis sowie ausgezeichnete Arbeitsbedingungen für eigene Produktion und Distribution zu bilden. Dank der qualifizierten fachkundigen Pflege und Aufsicht war das Niveau aus Sicht der Funktion und Ästhetik garantiert. Die von ÚLUV verschafften Ostereier dokumentierten einzelne Kunst- und Ziertechniken im Gelände und bauten ein vollkommenes Archiv. 1978 fand ein weiterer – in der Reihe der letzte – Wettbewerb statt: *Um schönsten Osterei des Jahres 1978*. In den folgenden Jahren bekam der Fonds der ethnografischen Abteilung Ostereier von einzelnen Meisterinnen der Volksprodukte geschenkt. In den achtziger Jahren des 20. Jahrhunderts nahm sich die *Vereinigung der Ostereier-Künstlerinnen in Böhmen und Mähren* (mit Sitz in Libotenice und im Gebiet von Litoměřice) der Veranstaltung von Wettbewerben an. Initiiert von Josef Kubišta für Böhmen und stark gefördert von Ludmila Kočíšová aus Vnorovy (Meisterin des Volkskunsthandwerks und Trägerin des Titels Traditionsträgerin 2005) für Mähren fanden die Ostereier-Wettbewerbe in der Jugendkategorie abwechseln in Böhmen, Mähren und in der Slowakei. Mähren hatte sein Zentrum in Veselí na Moravě, wo der Wettbewerb in den Jahren 1982, 1985 und 1987 stattfand. Aber diese Wettbewerbe haben den Fonds des Museums der Mährischen Slowakei nicht bereichert. Ab 1989 geriet ÚLUV in Existenzprobleme, sodass ihre Tätigkeit im Jahre 1996 im Zusammenhang mit der Auflösung des Gesetzes über ÚLUV endgültig beendet wurde. Seit den achtziger Jahren registriert das Museum der Mährischen Slowakei (dank seiner populären Aktivität, Vorführungen von traditionellen handwerklichen Arbeiten) einzelne Volkskünstler, unter ihnen auch Ostereier-Malerinnen in der Mährischen Slowakei. 1998 organisierte das Museum in Zusammenarbeit mit dem Regionalen Caritasverband in Uherské Hradiště und unter Mitwirkung der Trägerinnen des Titels Meisterin des Volkskunsthandwerks einen Zyklus von Lernkursen. Zu den meist gefragten Kursen gehörte Ostereiervorzeichnung in Reservierungstechnik-Batikfärben und Ätzen und in Graviertechnik-Kratzen. Die Kurse haben sich großer Beliebtheit erfreut. Die Teilnehmer interessieren sich nicht nur für Fortsetzungskurse, sondern auch für Bewertung von ihren Produkten. Nicht nur dieses Interesse, sondern auch der Anfang des neuen Jahrtausends und vor allem eine dreißigjährige Lücke in Vervollständigung der Museumssammlung führte die Abteilung für Ethnografie zur Veranstaltung des Ostereier-Wettbewerbs *Um schönsten Osterei der Jahrtausendwende 2000–2001*. Von Techniken war die Batiktechnik häufig vertreten, daneben wurden Ostereier mit Graviertechnik verziert – Kratzen, Bekleben mit Stroh oder Seebirse, Reliefbildung, Verzieren mit Wachsstechnik, Perforieren, Ätzen, Bohren oder Feilen, Reliefbildung durch Wachs. Zunehmend beliebt sind auch wegen leichterer Ausführbarkeit mit Zeichen verzierte Ostereier – mit Tusche, Anilin-, Tempera-, Wasserfarben oder auch mit Spray gespritzte Ostereier. Häufiger werden Ostereier auch mit Draht verziert. Diese Technik hat Verzierung mit Lahnfäden völlig ersetzt. Als Kuriosität gibt es verzierte ausgeblasene oder hartgekochte Hühner-, Gänse-, Puten-, Wachtel- und auch Straußeier. In den Sammlungen sind auch hölzerne Eier in Tauschieretechnik, in Kombinationen von Holz und Kupfer, mit Schellackpolitur, von Nuss-, Erlenholz und Zinn zu finden. An Beliebtheit gewinnen auch neue Techniken wie gehäkelte Ostereier, es gibt auch gehäkelte Ostereier ohne echtes Ei. Die Ostereier werden auch aus Keramik, Glas, Wachs, Papier hergestellt und mit kombinierten Techniken (einschließlich Bekleben von Eiern mit Textil, Papier, kleinen Früchten wie Erbsen, Linsen u. ä.) verziert. Die Sammlung des Museums der Mährischen Slowakei wurde dank dem Wettbewerb von 2001 um 600 Zugänge erweitert und somit enthält sie schon 3 020 Stück.

K ŽIVOTNÍMU JUBILEU

Prof. PhDr. BOHUSLAVA BENEŠE, DrSc.

Než jsem začala psát těchto pár řádek, přečetla jsem si, co všechno kdo o prof. Benešovi napsal. Zaujala mně stať Milana Leščáka v Národopisných aktualitách napsanou před dvaceti lety, kterou věnoval jubilantovi s názvem *Vernost vedeckému i životnému optimizmu*. Pojednání začíná takto: *Predpokladám, že tento článok si prečítajú možno teraz, možno po mnohých rokoch záujemci o českú folkloristiku, ktorí Bohuša Beneša nemali možnosť spoznať osobne. Ani fotografie, ktoré boli zverejnené, nám neprezradia, že za vážnou tvárou i vážnou prácou sa skýva usmievaný, dobromyseľný človek, v ktorom zostalo zakliate kus brnenského chlapčerstva.* Benešův profesní kolega Milan Leščák v jubilujícím článku rozebral jeho odborná stanoviska a metodologická východiska ve folkloristice, pokračoval výčtem biografických údajů, jeho pedagogickým působením a odborným zaměřením a komentoval jednotlivé Benešovy odborné počiny – knihy, studie, referáty a články.

My, jeho studenti, bychom k tomu Leščákovu článku ještě dodali: Profesor Beneš přišel na katedru etnografie a folkloristiky mezi brněnské profesory jako poslední. Všichni působili v různých oblastech studia lidové kultury, každý svým způsobem nás vedl k poznání slovanské etnografie a folkloristiky. Každý z nich měl řadu předností, ze kterých jsme čerpali po celý život v praxi. Prof. Beneš vynikal však neutuchajícím optimismem, který vléval do všech, se kterými spolupracoval. Měl sílu se vyrovnávat se vším negativním, co přinášel život i věda, naučil nás, že všechny problémy jsou řešitelné, když bude člověk věřit vlastním silám. Ve výuce byl systematický, ve zkoušení a písemných projevech pedantní. Avšak pro pomoc a radu jsme nemuseli chodit daleko, dveře jeho pracovny jsme našli vždy otevřené. Tedy po dvaceti letech bychom mohli zopakovat vše, co napsal kolega Leščák ještě s ujištěním, že my, jeho žáci, kteří jsme prošli jeho výukou, pocítujeme stále jeho *dobrosrdečnost a přístupnost a v neposlední řadě i smysl pro humor, kterým tyto vzájemné vztahy polidšťoval a omlazoval*. Jsme rádi, že po dvaceti letech můžeme ve sborníku Slovácko vzdát našemu jubilantu hold a poděkování. Přejeme mu k jeho osmdesátým narozeninám, ať s entusiasmem jemu vlastním, v plně duševně

síle, se stále podílí na odborných pracích a přednáškách a své životní jubileum oslaví v kruhu své rodiny a přátel. S přáním všeho dobrého

Ludmila Tarcalová

VELIKONOCE NA SLOVÁCKU

3. 3.–2. 5. 2007 v Città della Scienza, Neapol

Krajanský spolek Bohemia v Neapoli oslovil koncem roku 2006 vedení Slováckého muzea v Uherském Hradišti s žádostí uspořádat výstavu pro české občany žijící v Neapoli a okolí. V uvedeném spolku se sdružují lidé, kteří po celé roky vyvíjí různé aktivity související s tradicemi země i kraje a nadále chtějí projevy naší lidové kultury poznávat. Vedení Krajanského spolku proto požádalo muzeum o realizaci výstavy s velikonoční tematikou. Výstava se uskutečnila ve vzdělávacím centru v Città della Scienza, se kterým členové spolku již několik let spolupracují. Bývalá budova továrny ležící na pobřeží v Neapolském zálivu byla zrenovována a moderně vybavena vyučovacími pomůckami. Každý den se konaly vzdělávací programy, které navštěvovaly děti od předškolního věku až po středoškoláky. Jednotlivým skupinám se věnoval lektor, který děti zapojoval do interaktivní výuky např. fyzikálních jevů. Všechny skupiny, které přicházely do tohoto centra, byly předem nahlášený a během dne jich prošlo tímto vzdělávacím střediskem asi tři tisíce.

Pro instalaci výstavy nám byl dán prostor, který nás přinutil koncipovat výstavu šíře, tedy od Popeleční střídy až do velikonočního pondělí. Postní období jsme charakterizovali typickým oblečením ženy z Vlčnova, který nosila v tomto období ještě v první polovině 20. století a interiérem, jenž připomínal jizbu ze třicátých let 20. století. Vybavením korespondovalo s dobou půstu, s obdobím většího vnitřního zklidnění, modliteb, omezení v jídle a pití. K předvelikonočnímu období se pojila i řada obyčejů a magických praktik, které měly zabezpečit prosperitu v hospodářství a chránit dobytek. I zde jsme sbírkovými předměty naznačili, co všechno se ve které dny smí či nesmí dělat, např. na Zelený čtvrtek se měl sít hrách, mák a petržel, na Velký pátek se nesmělo hýbat s půdou.

Druhá část, která představovala Smrtnou a Květnou neděli s figurínou smrtky a bohatě

zdobeními májky a také obchůzky s klepači a hrkači, vzbudila velkou pozornost. Krojové figuríny děvčátka z Hornácka s kytičkou kočiček, chlapce s hrkačem nebo chlapec v kroji z Uherskohradištska s žílou a s košíkem plným vajíček, byly nejvíce obdivovány. Líbila se i část s kralicemi, jež byly zdobené různými technikami, doplněná kapesníčky, které dávala děvčata chlapcům z lásky, ale i obřadní pečivo připravované k Velikonocům, jako velikonoční beránek, mazanec ap.

Vernisáž výstavy proběhla v pátek 30. března 2007. Čestnými hosty vernisáže byl honorární konzul České republiky v Neapoli a kulturní atašé z velvyslanectví České republiky v Římě. Zahájení se zúčastnilo velké množství dětí i celé vedení místního střediska vědy a členové Krajanského spolku Bohemia v Neapoli. Vernisáž byla obohacena ukázkou výzdoby kralic, kterou předváděla malířka v kroji, čímž byla výborně dokreslena předvelikonoční nálada. Nechyběly ani české tvarohové buchtý upečené dvěma pracovníci konzulátu.

Věříme, že výstava ve vzdělávacím centru v Neapoli, která se měla v průběhu svého konání stát inspiračním zdrojem, splnila své poslání tím, že si mohly děti i mládež samy nazdobit kralice popř. vytvářet některé ze zvykoslovných předmětů

souvisejících s Velikonocemi. Pro příznivce lidové kultury Slovácka, především pro české občany, se jistě stala příležitostí vrátit se vzpomínkami alespoň na chvilku domů.

Ludmila Tarcalová

ZNÁMÉ I NEZNÁMÉ LUHAČOVICE

Kdo by nejezdil rád do Luhačovic! Už jako malým dětem nám s každým nachlazením a kašlem říkali: *To musíte do Luhačovic. Tam se dobře dýchá.* To jsem ještě netušila, že v Luhačovicích budu každoročně nějaký čas pobývat se svou malou nemocnou dcerou. Byla to příležitost seznámit se s malebnými a zajímavými Luhačovickými důvěrněji, navštěvovat muzeum v lázeňské vile Lipová, bývalý Slanovodský mlýn, přestavěný koncem 19. století na obytnou vilku, která byla dlouhou dobu sezonním bytem lázeňských lékařů. Jako muzeum však byla před návštěvníky tak trochu utajena. Snad i kvůli havarijnímu stavu budovy, v níž muzeum a expozice sídlilo už od roku 1943.

I přes možnost jistého poznání pro mě zůstaly Luhačovice v mnohém neznámé. Proto jsem se velmi potěšila pozvánkou, odeslanou z Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně a Muzea luhačo-

Kuchyňský kout měšťanské rodiny se zákoutím švadleny a instalace obchůdku s lidovým uměním.
Foto R. Habartová.

Měšťanská ložnice. Foto R. Habartová.

vického Zálesí, která nás zvala 30. července 2007 do nových prostor Městského domu kultury Elektra v Luhačovicích na slavnostní otevření nové národopisné expozice, nazvané *Známé i neznámé Luhačovice*. Punc slavnostnosti této dlouho očekávané události dodalo nadšení všech přítomných, včetně významných osobností, zástupců Ministerstva kultury České republiky

i úvodní slovo hejtmana Zlínského kraje Libora Lukáše, starosty města Luhačovic Františka Hubáčka, ředitele muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně Ivana Plánky a autorky expozice Blanky Petrákové.

Při letném pohledu expozic je všem návštěvníkům jasné, že Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně a jeho detašované luhačovické pracoviště

Interiér – balneo pokoj v Janově domě. Foto R. Habartová.

Instalace sbírkového fondu – formy na perník, majolika. Foto R. Habartová.

se může pochlubit specifickým fondem, který byl na Zálesí od počátku 20. století získáván dlouholetými výzkumnými a sběratelskými aktivitami Antonína a Františka Václavíkovými, kteří iniciovali založení Muzejní společnosti v Luhačovicích

a koncem první světové války se jim podařilo otevřít Muzeum slováckého Zálesí v budově „zámečku“ na lázeňském náměstí. Zde sídlilo muzeum do roku 1939, odkdy mělo svůj domov v lázeňské vilce Lipová až do roku 2005. Muzeu

tak byl nabídnut městem Luhačovice zpočátku nevlídný prostor v suterénu Městského domu kultury Elektra, které realizačnímu tým – autorce námětu a scénáře expozice PhDr. Blance Petrákové, autorovi prostorového řešení Ing. Arch. Ivanu Havlíčkovi a realizátorovi výtvarného a grafického ztvárnění Mgr. Františku Petrákovi nadělali hodně starostí.

Nově vytvořená expozice *Známé i neznámé Luhačovice* upoutává svým úvodním textem, že je expozicí životního stylu a přibližuje Luhačovice na přelomu 19. a 20. století jako obec v centru tradičního národopisného regionu luhačovické Zálesí, jako místo s výskytem léčivých vod a rozvíjejícím se lázeňstvím, a v neposlední řadě expozice představuje Luhačovice jako specifickou městskou část, vyrůstající mezi vesnicí a lázněmi. Autorka expozice si také vzala na svá bedra nelehký úkol upozornit návštěvníka na tyto historické souvislosti a jejich vzájemné prolnutí a ovlivňování.

Než jsme se ovšem k vlastní expozici přiblížili, mohli jsme se v dřívě ponuré chodbě s potrubím nad hlavami nyní po zdařilé rekonstrukci potěšit barevným procleněním prostor, s jednoduchou promyšlenou sestavou dřevěných štíhlých skříněk, které byly v době slavnostního otevření nového detašovaného pracoviště věnovány hračkám z celého světa v krátkodobé výstavě *Svět krojovaných panenek a loutek*. Muzeum jihovýchodní Moravy se totiž může pochlubit unikátním souborem více jak pěti set lidových hraček a panenek, jež se do sbírek muzea dostávají systematickou sbírkotvornou činností po dlouhá desetiletí. Přestože je orientována především na domácí provenienci, podařilo se v roce 2006 obohatit tuto sbírku pozoruhodným nákupem od rodiny známé pražské výtvarnice Marie Fischerové-Kvěchové, na jejímž základě byla výstava postavena.

Kolekce asi tří set panenek a loutek představovala jen výběr exotických kusů a byla provázena mobilní standardně zajímavě graficky řešenou názornou panelovou sestavou s texty a obrázky, z níž se zájemci mohli více dovědět o *panenkách jako symbolu, panenkách jako hračce, o panenkách jednoho a panenkách z přírodnin, o panenkách hadrových, panenkách evropských a ruských, asijského původu, amerických Indiánů, ale především o českých, moravských a slovenských krojových panenkách*, které se podařilo zapůjčit z Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně, Vlastivědného muzea v Kyjově, Slovákckého muzea v Uherském Hradišti a soukromých sbírek. Autorce šlo ve výstavě především

Pohled do výstavy *Svět krojovaných panenek a loutek*. Foto R. Habartová.

o expozici panenek v tradičním lidovém oděvu, a to napříč světem s poukázáním na jejich společné či podobné znaky. Přínosem je rovněž vydání textového letáku a dvou pracovních listů, které zajisté oceňují především děti.

Své místo v prostorách chodeb mají i vitriny, forma otevřeného depozitu, s výběrem zajímavých kusů plastik, kropenek a majolikových džbánů bez bližšího určení, které v brzké době napomůže návštěvníkům získat přehled také o této oblasti sbírkového fondu muzea.

Expozice přibližuje Luhačovice jako vesnici, lázně a město Luhačovice členěním do sedmi interiérů, jimž předchází *zázemí vesnické usedlosti konce 19. století*, s předzahrádkou, do níž se pomyslně vchází originální brávkou s typickými řezbovanými nebo vypalovanými ornamentálními dekory. Najdeme zde předměty každodenního použití, které sloužily v domácnosti i v hospodářství. Můžeme obdivovat běžné dřevěné nářadí a pracovní pomůcky, lamačky na len, vochle a drhleny, pro ilustraci i otep lnu a konopí, kolovraty s přeslicemi a vřetenky, tlučky na mák, máslo. V žádné domácnosti nechyběla ani *strúhací stolica-strýc* a také zásobnice ze slámy

nebo *súsky* či *žigla* ze dřeva na ukládání plodin a mouky, stávající v síni. Pracovní zákoutí je oživeno postavami žen, starší v kožíšku a v lipském šátku, mladší v korulce a merinovém šátečku. Autorka se tak snaží hned v úvodu naladit návštěvníka pestrým pohledem do zahrádky, na lavičku pod okny s instalací běžné ženské práce – válení plátna pomocí válku a pístu. Všimnout si můžeme i průčelí domu s ilustrativním grafickým řešením kulisy exteriéru s malůvkami venkovních zdí mezi okny a v okapové části, které je v oblasti luhačovickeho Zálesí bohatě doloženo.

Expozice nás logicky přivádí do tradičního obydlí, pro které si autorka vybrala interiér ze Zálesí z konce 19. století. Zde se nechala při instalaci jizby inspirovat fotografiemi Václavíkovy staré expozice, přičemž jí nešlo o vytvoření repliky tehdejší skutečnosti, ale především přihlížela k tomu, *aby zde bylo návštěvníkům představeno co nejvíc artefaktů starého muzejního fondu, který dostal jedinečnou možnost opustit depozitáře a ve výstavě nastínit atmosféru určité doby.* Světnice bez typických kachlových kamen upozorňuje na význam jizby jako místa, kde se setkávala celá rodina a trávila zde dlouhý čas. Významným komunikačním místem byl trnožový stůl, nad nímž visí muší ráj, s rohovými *lavami*, vyřezávanými stoličkami s typicky profilovanými opěradly, *lenochy*. V rohovém prostoru je tradičně situovaná koutní skříňka *harmárka, kútnica*, kolem níž jsou zdi zdobeny lištou s obrázky na skle, na nichž můžeme obdivovat třeba *Pannu Mariu Kojící-Provodovskou*, *námět Božího hrobu*, *vyobrazení Svaté Kateřiny, Poslední večeri Páně*. Autorka vybrala do expozice jizby reprezentativní kusy nábytku.

Mezi instalacemi stojí za zhlédnutí fotografická část výstavy, která nabízí srovnání Luhačovic jako vesnice (statek Luhačovice, okolní obce, lidová architektura, krajina), Luhačovic lázní (vývoj Lázeňského náměstí, Japonská zahrádka, Slovenská buda, Sluneční lázně) a Luhačovic města (zámek, náměstí, vily, Pražská čtvrť, Bílá čtvrť, Solné potoky, přehrada) s pohledy do minulosti i současnosti. Panely s dobovými dokumenty přibližují rovněž významné osobnosti lázní v meziválečném období, z nichž vzpomeňme alespoň F. Veselého, D. Jurkoviče, C. Holuby, M. Calmu, P. Blaha, Z. Jankeho či L. Janáčka.

Návštěvníky především zaujme další prostorové řešení expozice, které formou interiérů přibližují vybavení lázeňského pokoje dle návrhu Dušana Jurkoviče z roku 1902 a ze stejné doby

interiér vybavený jako balneo pokoj v Janově domě. Instalace nabízejí kontakt s vybavením lázeňského pokoje, při jehož řešení vycházela autorka především z dostupných trojrozměrných předmětů vlastního fondu, které působí nesourodě. Drobné předměty, proutěné kufrы, krabice na klobouky navozují atmosféru ubytování dobře situované rodinky, která se přijela do lázní rekreovat a k zajímavým jistě patří instalovaná hygienická keramika. Lávka, která nás vede k léčivým pramenům, symbolicky odděluje druhou část suterénního prostoru, která otevírá pohled do měšťánských interiérů, ložnice a kuchyňského koutu dvacátých let 20. století, kde se mísí předměty každodenního života prostředí města a vesnice. Podle slov autorky *představuje expozice ne kopii skutečnosti či skanzen, ale prostředek, jak instalací předmětů zapůsobit na diváka.* Autorka vycházela při instalování pokojů také z dobových fotografií *luhačovickech vil, kde meziválečné kuchyně i ložnice vypadaly právě tak.* Vzhledem k tomu, že se místní ženy zabývaly vedle profesionálních firem modiství a krejčovských salonů také servisem pro lázeňské hosty, tedy podomáckým šitím, je součástí instalace i šicí kout, který nechyběl v žádné domácnosti.

V Luhačovicích se vždy dařilo prodeji drobných lidových výrobků a suvenýrů. Do Luhačovic pravidelně docházely překupnice ze Slovenska, které prodávaly výšivky přímo pod širým nebem. Počátkem 20. století kromě místních prodejců nabízely hodnotné umělecké dárky, především keramiku a malovaný porcelán z rožnovských dílen, prodejny *Minerva* a *Žudro*. Vlna národního uvědomění po vzniku Československa posílila prodej lidových výrobků, krojů a domácího uměleckého řemesla. V meziválečných letech působily v Luhačovicích téměř dvě desítky obchodníků s lidovým uměním. Nejznámější byl obchod Františka Václavíka s lidovým průmyslem na lázeňském náměstí, proto se autorka rozhodla věnovat poslední oddíl prodejně s tradičním dárkovým zbožím meziválečného období. Drobné artefakty lidového umění a svérázu si odváželi lázeňští návštěvníci daleko za hranice regionu. Díky rodině Františka Václavíka se podařilo na snímcích zachytit dobovou atmosféru, dokonce včetně prodavaček v kyjovských, ale i chodských či blaťáckých krojích. Písemné prameny, které B. Petrákové posloužily k řešení malé prodejničky prozrazují, že se zde dokonce *kyjovské kroje nejvíc prodávaly a vystavený komplet pochází právě z tohoto obchůdku, stejně jako staré výšivky z Moravy*

a Slovenska, které byly získávány do prodeje díky obchodníkům a překupcům.

Muzeum luhačovického Zálesí s novou expozicí je místem, které nabízí poznávání historie a kulturních tradic v okolí Luhačovic. Představuje návštěvníkovi Luhačovice jako centrum tradičního národopisného regionu, lázeňstvím i začínajícím turistickým ruchem, jako specifickou městskou částí, v níž se mísí vesnice a městem. Nově vytvořená expozice *Známé i neznámé Luhačovice* otevírá podled do životního stylu tehdejší doby, v níž může návštěvník konfrontovat a individuálně prožívat osobní pohledy na lázeňské Luhačovice.

Romana Habartová

ZTRATILA SEM FĚRTŮŠEK...

Výstava a katalog výstavy o lidovém kroji luhačovického Zálesí. Zámek Zlín, malý sál, 3. května–9. září 2007.

Ve zlínském Muzeu jihovýchodní Moravy proběhla v letošním roce výstava o kroji na luhačovickém Zálesí. Autorka Blanka Petráková pojala tuto výstavu komplexně a vycházela z muzejních sbírek, nashromážděných bratry Václavíkovými na počátku 20. století. Získané předměty, z nichž většina nebyla ještě vystavena, věnovali luhačovickému muzeu. Věrohodných ikonografických dokladů o lidové kultuře do konce 19. století bylo málo, proto zdrojem informací o podobě lidového kroje na počátku 20. století se autorce stala Václavíkova fotodokumentace uložená ve fotoarchívu MJVM ve Zlíně.

Autorka výstavy představila dvanáct variant volně stojících krojových celků ženského, mužského i dětského kroje z luhačovického Zálesí z průběhu celého 19. století. Další vzácné sbírkové předměty - výšivky a jednotlivé krojové součástky byly v sedmi vitrínách. Textilie doplňovaly popisky a odborné texty na prosklených panelech s bohatou fotografickou dokumentací.

Úvod výstavy tvořilo všeobecné pojednání o kroji tohoto národopisného regionu – o střihu, materiálu i výzdobě. Kroj luhačovického Zálesí, který byl šitý z tradičních materiálů, se vyznačoval tvarovou umírněností a jednoduchou barevností. Jedním z jeho hlavních znaků byla značná konzervativnost a jednoduchost a do poloviny 19. století v něj převažovaly integrační valašské znaky. Na úvodní část výstavy navázala charakteristika oblasti. Zálesí patřilo na Moravě

k nejstarším regionům a označovalo v minulosti mnohem širší oblast než je dnes. Nejstarší zmínka o něm se objevila již na mapě Moravy, vydané J. A. Komenským roku 1627. Užší národopisný region luhačovické Zálesí pojmenoval a popsal Antonín Václavík v obsáhlé monografii Luhačovské Zálesí z roku 1930. V třetí části uvedla autorka ikonografické prameny krojů na Zálesí – rytiny Sebastiana Mansfelda v Hankeho albu z roku 1786 nebo soubor kvašů krojů z Moravy a Slezska z roku 1814. Mladší typy krojů zobrazovali malíři František Kalivoda, Joža Uprka či František Hlavica.

Všechny části výstavy doplňovaly důkladné odborné texty, které byly výtvarně zpracované v zasklených panelech, s fotografiemi, jež známe z knihy A. Václavíka; byly použity i další fotografické doklady. Mužský kroj autorka prezentovala ve třech oddílech – základní oděv (*košulu, gatě, brucek*), svrchní oděv (*halenu, župici, lajbl, kožuch, beranicu*) a krojové doplňky (*klobúk, čížmy, pás*). Obdobně uvedla i ženský kroj; nejprve několik základních součástí oblečení (*rubáč, rukávce*), samostatně pojednala o *leknici a zástěře* a pak o svrchním oblečení (*kordulce, střevícih a punčochách, kožuchu a mentliku*). Zvlášť se věnovala úpravě hlavy, včetně obřadního ustrojení nevěsty. Samostatně pojednala o užívání kroje při různých pracovních, svátečních příležitostech, obřadech a slavnostech. Typickým prvkem pro mnohé národopisné výstavy ve Zlíně bylo uvození každé jednotlivé části textem sloky lidové písně (vzpomeňme i výstavu Jehla, příze pokličky). Pro název výstavy o záleském kroji autorka použila také jednu píseň zpívanou při párovém tanci – sedlčké.

Sbírkové předměty byly nainstalované v prosklených vitrínách. Autorka jako první představila nejhodnotnější muzejní kusy, k nimž patřily především pruhy úvodních plachet, šatky a dýnka z čepců. O místě určení dýnka a šatky uvedené z Březnice by však bylo možné polemizovat. Odborníky, ale i laiky jistě nejvíce zaujaly staré záleské rukávce, kterých je v muzejních sbírkách poskrovnu, stejně jako ženské i mužské kordulky z různých starých materiálů ze stejného regionu. K ojedinělým patřily i síťované čepce dětské i ženské, které pamatovaly mladé roky našich babiček. Volně na středu sálu bylo umístěno sedm ne právě nejlépe vzhledově ztvárněných postav mužů a žen v nejrůznějších a nejvzácnějších typech oblečení a krojových součástek. Nejvíce zaujalo děvče v plátěné leknici, v rukávcích, s původní výšivkou, v šatce a čepci s již neznatelně vyšívaným záleským

vzorem, nebo starý typ mužské čepice vydrovky, koženého opasku, u žen bylo možné obdivovat vzácné typy sukní a zástěr.

Za velmi působivý bylo možné pokládat svaatební pár ženicha a nevěsty, který byl opravdovou kopií z Václavíkovy knihy *Luhačovské Zálesí*. Na škodu bylo, že jej autorka umístila do prosklené vitríny. Naopak, zcela u vchodu volně stál pár žen ve svátečním oblečení ze třicátých let 20. století, což právě v tomto prostoru nepůsobilo dobře. Výstava o kroji z luhačovického Zálesí patřila k takovému typu výstavy, které souhrnně představí nejen bohatství kraje či regionu, ale odbornou úroveň samotného pracoviště. Vystavené sbírky byly dokladem dobré výtvarné, konzervátorské i odborné práce. Výstava o lidovém kroji na luhačovickém Zálesí s doprovodným katalogem měla být malou splátkou dluhu za dosud nevydanou samostatnou práci o lidovém oděvu v tomto regionu.

Ludmila Tarcalová

Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod Svatým Antonínkem – Aj to sú maléři od Boha samého. Slovacké muzeum v Uherském Hradišti, 29. 3.–24. 6. 2007.

*Ty můj svatý Antoníčku,
když tě pěkně poprosím,
vid', můj svatý Antoníčku,
že si chlapce vyprosím.*

(Z operety *U svatého Antoníčka*)

Proseb s podobnými myšlenkami si svatý Antonín Paduánský (13. 6.) musel vyslechnout určitě mnoho. A protože lidstvo dosud nevymřelo, zřejmě byly vyslyšeny. Tento svátec je i patronem manželství, žen, dětí, chudobných, bývá vzýván při znovunalezení ztracených věcí, za šťastný porod, proti neplodnosti, při nemocech dobytka. Je pomocníkem v každé nouzi. Proto není divu, že pouť do slovacké Blatnice, kde je zmíněnému světcí zasvěcen kostel na Blatnické hoře, vždy připomínala lidovou manifestaci. Procesí věřících s vyobrazením světců na praporecích, korouhvích, zpěv poutníků a hlas předříkávače – to vše patřilo k putování ke sv. Antonínkovi. Blatnice se honosí i jinou výjimečností. Do počátku 20. století byla domovem dvou neprávem opomíjených lidových malířů Hánů – otce Františka a syna Josefa. Jejich tvorba – inspirovaná náboženským prostředím, určená jak pro lid, tak zpětně pro církev – byla zhodnocena, odborně a zajímavě představena

úctyhodnou výstavou autorky PhDr. Romany Habartové, etnografky Slovackého muzea v Uherském Hradišti. Cílem výstavy bylo představení malířské tvorby Hánů v kontextu se situacemi, pro něž bývala díla určena. Obrazy vytvářely tematické celky, které díky doplnění o sbírkové předměty dokázaly navodit dokonalou představu konkrétní atmosféry.

V úvodní části autorka návštěvníkům představovala osobnosti a přibližovala cesty i směr jejich tvorby. František Hána (1804–1877), třetí z osmi dětí manželů Jana a Anny, se od dětství pohyboval v prostředí skelné hutě v Glashütten (ve Starých Hutích), kde jeho otec pracoval jako dělník. Druhojakostní sklo bylo využíváno k malování a na ně začal kreslit i František. K důležitým momentům v jeho životě patřilo přestěhování rodiny do Blatničky v roce 1829, kde začínal malovat sklo, které prodával na okolních jarmarcích. Malbami rád zdobil i dřevěný nábytek, plech, z textilií korouhve a církevní prapory. Ale i stěny síní a vinných bůd. Názední malby s cennými světskými náměty se, bohužel, nedochovaly. Naopak tvorbu dokládají obrazy na plátně s církevní tematikou. Blatnická farní kronika prokázala jeho autorství u obrazu *Sv. Antonín* umístěného nad hlavním oltářem. Podle hodnocení odborníků měl pravděpodobně F. Hána skoleného učitele. Co do zvládání kompozice byl velmi schopný, užíval výrazných barev, pracoval s individuálními rysy.

Ještě donedávna si někteří pamětníci z Blatnice vybavovali Josefa Hána (1842–1917), čtvrté z pěti dětí manželů Františka a Josefy, rozené Blažkové. Byl velice vážený, neboť i on po vzoru svého otce býval kostelníkem a rovněž maloval. Proto ho zdobil titul „pantáta malér“. Odborné hodnocení pro něj nevyznívá natolik příznivě jako pro otce, figurální motivy pojednával více schematicky, scházelo více vlastní invence, ale i tak je rovněž výjimečné.

Tvorba Františka i Josefa Hánových je tematicky shodná. Mělo na ni vliv vnější prostředí inspirované sakrálními stavbami, sochami s ochrannou funkcí, obrazy a plastikami umístovanými do štítu domů. Emotivně silné a nezapomenutelné bývaly i atmosféry procesí, poutí – nejvíce té k sv. Antonínkovi v Blatnici. Protože se díky službě v kostele neustále pohybovali v církevním prostředí, jejich obrazy provází jim vlastní dokonalá ikonografická i tematická znalost. Jako další zdroj inspirace sloužily kancionály, drobné tisky, z devoční grafiky pak svaté obrázky. Obrazy Hánových zachycují tajemství víry, ale

také nejdůležitější události církevního roku. Kromě vyobrazení svatých je možné z pláten malířů sestavit celý životní příběh Ježíše Krista – od adventu přes narození až po triumfální Zmrtvýchvstání včetně velikonočního Seslání Ducha svatého. S oblibou malovali Pannu Marii, kterou oba měli v úctě a lásce. Nejdůležitější invencí jejich tvorby byla osobní víra. Nemotivoval je jen finanční zisk, tvořili z vlastních pohnutek. Obrazy malovali do kostelů, kapliček, mnohdy umístěných v polích, Božích muk, ale také do domácností. Majitelé si je také mohli přinést z blatnické pouti.

Identifikovat práce malířů Hánů nebylo vždy jednoduché, protože je nesigovali, jen někdy uváděli dataci. Díky mnohaleté, trpělivé, odborné a téměř detektivní práci se autorce výstavy R. Habartové podařilo nashromáždit dostatek materiálů, na jejichž základě si můžeme vytvořit představu o díle, motivacích a osobnostech zmiňovaných tvůrců. Jako podklad posloužily archivní materiály – kroniky, matriky, sporadicky literatura, ale též terénní výzkum. Vstřícnou mezimuzejní spolupráci se zjistilo, že soubory pláten mají například Národní ústav lidové kultury ve Strážnici, Etnografický ústav Moravského zemského muzea v Brně, Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, Záhorské muzeum ve Skalici, mnohé jsou v majetku soukromých osob. Následné úkoly čekaly na odborníky, kteří prováděli komparativní etnograficko-umělecko-historické studium jak formální složky malby včetně mikroskopického vyšetření, tak obsahové stránky obrazů.

Výstava soustředěná do několika tematických okruhů provázela návštěvníka liturgickým rokem, ale úvodní část byla věnována tomu nejzákladnějšímu a nejdůležitějšímu pocitu – kouzlu domova. Ve svatém koutě, v blízkosti Boha a bezpečí rodiny se všichni domácí scházeli k modlitbě i četbě Písma svatého. Ukázka interiéru jizby tuto iluzi dokonale navodila.

Pro prohlídce obrazů vystihujících adventní dobu návštěvník přešel k oddílu Vánoce s obrazy Narození Páně, Svaté Příbuzenstvo Kristovo i Útěk do Egypta. V této části upoutávaly motivicky zajímavá plátna Koupel Panna Krista a Ježíškova muzika. Mimo jiné dokumentují bohatost tvůrčí fantazie. Obě liturgická mezidobí vyplňovaly podobizny oblíbených světců, kteří slaví v tomto čase svůj svátek. Patřila mezi ně na příklad sv. Anežka Římská zobrazovaná se sv. Františkem z Assisi-Serafinským, ale také Jan Křtitel, Jan Nepomucký,

svatí Cyril a Metoděj, Anna, Dominik, Vavřinec, Tomáš, Filoména.

Postní a následná velikonoční doba trvá časově dlouho a nabízí k uměleckému ztvárnění mnoho náboženských motivů. Úcta k Ježíši Kristovi je patrná z postních námětů ve čtrnácti obrazech vytvářejících příběh Pašijového týdne. Cyklus vrcholí Kristovým uložením do hrobu. Triumfálním Zmrtvýchvstáním, Sesláním Ducha svatého a Nejsvětější Trojici se uzavřela velikonoční doba. Její tajemství tvoří pilíř křesťanské víry. Proto jsou Velikonoce důležitým úsekem jak v liturgickém kalendáři, tak této výstavě. Slavnou atmosféru napomáhala dotvářet replika hlavního oltáře s obrazem Piety, která pouze v předvelikonočním období nahrazovala jinak celoroční vyobrazení sv. Antonína Paduánského. Volně stojící kostelní lavice s modlitebními knížkami každému nabízela možnost chvilkového odpočinku a rozjímání.

Druhé církevní mezidobí se soustředilo na svátek Božího Těla. Prezentoval jej slavnostně ozdobený oltář, který působil velmi svěže díky kombinaci zelené tůje se sněhobilými oltářními plachtami. Vedl k němu koberec posypaný okvětními lístky. Družičky jich vždy mívaly plné košíčky a pamětnice ještě dosud na všechno vzpomínají rády, s nostalgii.

Cestu k lidem si Hánovi otevírali mimo jiné malováním votivních obrázků určených jak pro interiér, tak pro drobné sakrální stavby, jako jsou na příklad Boží muky. Repliku jedné, včetně množství obrazů zdobících všechny další, mohli návštěvníci vidět ve výstavě.

O úctě k Panně Marii se dá usuzovat podle účasti Františka a Josefa Hánových na oslavách jejich svátků nebo četných návštěv poutí, byť ve vzdálenějších místech od Blatnice. Této Nebeské přímluvkyni byl ve výstavě věnován samostatný oddíl, v němž se nacházely obrazy ikonograficky zajímavé, například Nanebevzetí i Korunování Panny Marie, Srdce Panny Marie, Panna Marie Růžencová, Bzenecká, Svatohostýnská, Maria-zellská, Provodovská, Svatokopecká, Šaštínská. Církevní rok se uzavírá svátkem Krista Krále. V souladu s ním končila i výstava, která vrcholila plátnem s názvem Dějiny spásy.

Každý návštěvník poznal profesionální přístup autorky a její znalost problematiky. Ať už se jednalo o získávání a zpracování informací souvisejících s osobnostmi Františka a Josefa Hánových, nebo o orientaci v církevní i obyčejové oblasti. Odlišením barevnosti podkladových ploch (v souladu s liturgickými barvami) – pro období

církevního mezidobí volba zelené, pro advent, půst a Velikonoce fialové – bylo dosaženo vyššího vizuálního efektu. Reprodukovaná duchovní hudba umocňovala prožitek z výstavy.

Upřímné poděkování patří jak lidovým malířům Hánovým za úctyhodný odkaz, tak etnografce PhDr. Romaně Habartové za představení a přiblížení jejich práce široké veřejnosti i záchraně uměleckých děl před zapomenutím. Zájemcům o tvorbu autorů je určen také katalog, který byl nenávnno vydán.

Autorem výstavy a scénáře byla PhDr. Romana Habartová, grafické řešení provedla Ema Pelikánová, restaurování pláten Ludmila Štefánková a na konzervátorských pracích se podíleli Jarmila Frantová, Vít Mynář; výstavní prvky zhotovil Zdeněk Richter, Zdeněk Stýskal a Bernard Raštica.

Výstava ze sbírek Slovákckého muzea v Uherském Hradišti byla doplněná obrazy z fondu EÚ MZM Brno, NÚLK Strážnice, z farnosti Blatnice pod Svatým Antonínkem, Žeravice, Bzenec, Brno-Líšeň a od soukromých majitelů.

Anna Hřčková

MUZEUM PODHRADÍ V BUCHLOVICÍCH

Na středu obce Buchlovic byla v minulém roce opravena chátrající a opuštěná budova bývalých garáží podniku Československé automobilové dopravy Uherské Hradiště. Objekt, který mnozí místní znali ještě pod jeho původním názvem Panské mlaty, se přeměnil v muzeum a galerii. Nové útočiště zde našlo i buchlovické turistické informační centrum. Prvotní impulsy pro vznik muzea vzešly od členů Spolku podporovatelů historie Buchlovic. Jejich přáním bylo, aby městečko Buchlovic mělo své muzeum. Díky iniciativě místních radních (především přidělením financí z rozpočtu a dotacím z programu Interreg III A. ČR–SR, v jehož rámci Evropská unie podporuje rozvoj příhraničních regionů), mohl tento projekt vzniknout.

V přízemí expozice se představuje 14 obcí Mikroregionu Buchlov (Modrá, Velehrad, Salaš, Břestek, Buchlovic, Tupesy, Zlechov, Staré Hutě, Stupava, Boršice, Strážnice, Medlovic, Hostějov, Osvětmany) a partnerské obce Soblahov (na Slovensku) a Chotoviny z jižních Čech. V patře může návštěvník zhlédnout stálou expozici městečka Buchlovic. Do celého projektu se aktivně zapojila řada místních obyvatel, především formou příspěvků hmotných darů i dlouhodobých zápujček

vystavených exponátů. Během začátku roku 2006 byl tak dán základ muzea, které je vpravdě buchlovických občanů. Seznam sebraných předmětů, listin, dokumentů čítá na 500 položek.

Nejcennější na expozici muzea je historická část prezentovaná od pravěku. V okolí obce se nacházelo hned několik pravěkých sídlišť ať už z období paleolitu (Povinná), neolitu (Příčka), doby bronzové a železné (Holý kopec, Modla) a doby latéské (Modla). Každá lokalita je doplněna fotografií a ukázkou z nálezů. *Dějiny Buchlovic*, tak je nazvána další část expozice, jež seznamuje návštěvníky s českobratrskou minulostí obce či s majiteli buchlovského panství (později velkostatky), včetně jejich osudů a přibližuje i jejich portréty. Období první světové války a první republiky dokumentují krátké příspěvky a fotografie, stejně jako období druhé světové války, během které bylo popraveno hned několik buchlovických občanů za odbojovou činnost proti německým okupantům.

V části o památkách se návštěvník dočte o barokním kostele sv. Martina, někdejší českobratrské kapli sv. Alžběty nebo zámečku na Smradávce, kam se počátkem 19. století uchýlila rodina majitele panství Leopolda I. Berchtolda. Z křížů a soch se v Buchlovicích zchovaly jen některé, mnohé z nich byly nedávno restaurované. Dále expozice přibližuje stavební vývoj Buchlova a zámku Buchlovic včetně bohaté fotodokumentace. Školství v obci má dlouhodobou tradici. Už na konci 16. století jsou známá jména zdejších českobratrských kazatelů a učitelů a od konce 17. století jména učitelů škol. První známá školská budova podlehla rozšiřování silnice v roce 1950. Stejně i spolky měly v Buchlovicích svoji tradici. Vedle všeobecně známých spolků jako Orli, Sokoli apod. působil v obci například trampský spolek Kluci náhody a v současnosti Spolek podporovatelů historie Buchlovic. V expozici jsou vzpomenuy i osobnosti Buchlovic – malíř Karel Žádník či Vojtěch Pernica, známou písmačkou byla Anežka Hufková, P. Arnošt Hrabal – kněz, ale hlavně jako grafik a člověk mající styky s mnoha umělci z různých oborů. Jemu je v muzeu věnováno více prostoru, který vyplňují kusy zařízení jeho světničky, obrazy a fotografie, včetně životopisu. Vzpomenutá je i Panská sklárna na Starých Hutích, kterou si pronajala ve dvacátých letech 19. století židovská podnikatelská rodina Reichů a fungovala do počátku padesátých let 20. století. K historicky nejvzácnějším předmětům patří pečeti a razítka vrchnostenského úřadu a obce od

konce 18. století a erby majitelů obce. Převážně fotografiemi je dokumentována práce a život obce v minulosti. Obrázky doplňují krátké texty, listiny, někdejší úřední korespondence, výuční listy atd. Současný život obce, jeho kulturní a společenské využití, včetně mnoha folklorních aktivit je vidět v expozici Muzea v Podhradí.

Vedení obce si při realizaci muzea vytklo několik priorit, které by život v muzeu oživovalo. Muzeum vytvoří prostor pro vzdělání všech věkových kategorií, především umožní nejmenším si zde hrát a vnímat historii celého regionu v návaznosti na probíhající výstavy a zvyky a obyčeje během celého roku. V prostorách muzea bude možné v letním období realizovat výstavy různého typu, které by prezentovaly myšlenky spojující Buchlovce s ostatními obcemi Mikroregionu Buchlov.

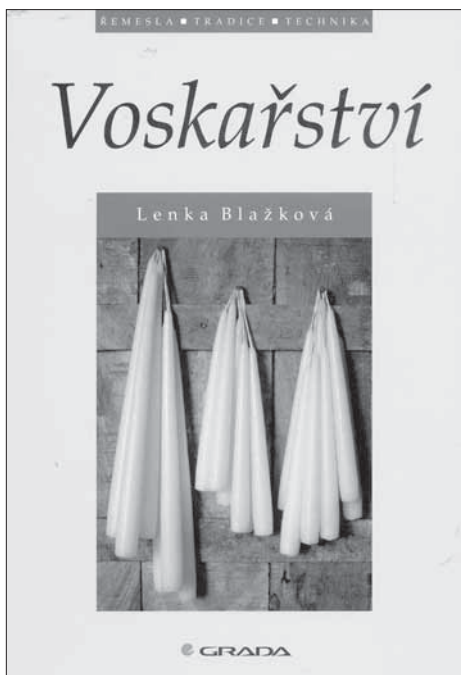
Občanům Buchlovic se podařilo dílo, které důstojně reprezentuje místní historii i kulturu. Tisíce návštěvníků, jež projdou jejich expozicí jistě ocení jejich práci a budou mít pěkný kulturní zážitek.

Ludmila Tarcalová

Lenka Blažková: VOSKAŘSTVÍ. Grada Publishing Praha 2006, 100 s, 8 s. barevné přílohy.

V loňském roce vydalo nakladatelství Grada Publishing další knihu z řady Řemesla, tradice, technika. Publikace se věnuje poměrně málo popularizovanému oboru voskařství, historii tohoto řemesla, jeho výrobkům a nástrojům. Při vnitřním členění zachovává koncepci celé ediční řady a rozděluje text na čtyři okruhy pod názvy dějiny; výrobci, produkty, nástroje; techniky a současnost.

Na začátku si autorka všímá historie zpracování a využití včelího vosku, který úzce souvisí s pěstováním včel. Původně člověk získával med i vosk od divoce žijících včel již v pravěku. Za první chovatele včel jsou považováni starověcí Egypťané, kteří již ve 4. tisíciletí př. n. l. drželi včely v hliněných nádobách jako prvních úlech. V textu jsou vzpomenu ty popisy starověkých historiků i středověkých kronikářů, související s výrobou, obchodováním nebo zpracováním vosku. Autorka klade důraz na to, jaký měl vosk a světlo svíce význam pro křesťanství. Zapálené svíce v chrámu byly přirovnávány k myšlence „Kristus, světlo světa“. Včely byly považovány za „panenský“ hmyz a pro své vlastnosti (čistota, píle, soudržnost) byly přirovnávány k Panně Marii. Mimo liturgické účely byl samozřejmě vosk prostředkem k osvět-

lování, zejména v měšťanských domácnostech, ale zpočátku pouze při výjimečných příležitostech. K běžnému svícení se používalo svíce lojových, voskové svíce byly poměrně drahou záležitostí a jako takové byly dlouho i ukázkou finančních poměrů šlechty a panovnických dvorů. V dalším textu zmiňuje autorka historii chovu včel a zpracování vosku na našem území, které se datuje již do doby Velké Moravy. Na tomto místě neopomijí ani pověry vážící se k chovu včel jako oznamování smrti hospodáře včelstvu, či zapovězené potraviny při práci se včelami apod.

V dalším oddíle je věnována pozornost profesi voskařů, kteří zpracovávali včelí vosk, vyráběli z něj svíčky a často se věnovali také produkci mýdel a kosmetických přípravků. Vzhledem k nazírání na vosk jako ušlechtilou surovinu patřili voskaři k váženým profesím. Z historických pramenů autorka rozebírá možnosti vstupu do společenství voskařů a přibližuje atmosféru a principy fungování dílny a způsob prodeje jejich výrobků. Jako konkrétní reprezentant svého řemesla je blíže popsán voskař Augustin Čížek ze středočeské Příbrami.

Největší pozornost věnuje autorka výrobkům voskařských mistrů. Od svíček různých tvarů i velikostí, přes sloupky, obětiny, plastiky, až po betlémy či drobné upomínkové předměty. Přitom si všímá formální vnější podoby předmětů i úlohy,

kerou hrály v životě lidí a při různých slavnostech rodinného cyklu, ale také v rámci církevního roku. K raritám patří svíce votivní, zdobené různými technikami, a podle zámožnosti dárce nebo společenství, měřící i několik desítek centimetrů, a krásně zdobené. Přiblíženy jsou zvláštní skupiny svíček tzv. sloupky z vinutého voskového drátu stočené do tvarů klubek či voskových knížek, kterým dosud nebyla v literatuře věnována větší pozornost. Další skupinou voskových produktů jsou obětiny ve tvaru částí lidského těla, nemocných orgánů, celých postav nebo i staveb. Tyto drobné duté plastiky byly obětovány jako prosba za uzdravení či poděkování za vyslyšení prosby. K dalším méně známým výrobkům, které autorka zmiňuje patří voskové plastiky, betlémy, upomínkové a galanterní zboží, jako voskové košíčky, ovoce, ptáčky, květiny apod.

V poslední části se autorka věnuje vybavení voskařské dílny od tavicích nádob na rozehrívání vosku, přes zařízení usnadňující bělení vosku na slunci, až po stroje, které užívali voskaři při výrobě voskového drátu určeného k dalšímu tvarování do sloupků. Nejčastějším způsobem výroby běžných svíček bylo polévání, pro které musel každý voskař vlastnit několik železných kol s háčky po obvodu. Na háčky se zavěsily knoty a na ty se naléval rozpuštěný vosk, až postupně vrstvu po vrstvě tuhl a vytvořil potřebnou sílu svíčky. Pro potřeby odlévání musely být ve vybavení dílny také dřevěné, kovové či sádrové formy. Opomenuty nezůstávají ani nástroje používané ke zdobení především rytím a tlačením do rozměklého vosku, nebo raznice používané k výrobě drobných zejména květinových motivů nalepovaných následně na povrch svíček či sloupků.

V poslední větší kapitole se L. Blažková věnuje technikám voskařské práce. K základním výrobním postupům při produkci svíček patřilo tažení, namáčení, polévání, ale také válení a v souvislosti s dalšími výrobky také lití do forem. Před vlastní výrobou bylo třeba vosk jako surovinu připravit od filtrace, přes bělení až po barvení. V závěru popisu technik výroby se věnuje autorka dekorativním technikám od barvení, malování až po užití barevných obtisků a obrázků či nalepování voskových dekorů. Samotný konec publikace věnuje současnosti voskařské výroby, kterou prezentují téměř výhradně svíčky nejrůznějších barev, tvarů, ale také vůní a konzistencí, z nichž řadu je možné si vyrobit i doma. Publikaci nechybí malý výkladový slovníček nejdůležitějších pojmů, seznam literatury a rejstřík.

Kniha o voskařství pokračuje v úspěšném trendu ediční řady Řemesla, tradice, technika, která se snaží přiblížit laické veřejnosti tradiční i méně známé rukodělné techniky a materiály. Publikace má svůj velký význam také pro muzejní pracovníky, kterým se může stát pomůckou či vodítkem při určování předmětů ke zdobení nebo zpracování vosku či voskařských výrobků. Přináší komplexní zpracování tematiky voskařství doplněné o snímky exponátů z muzejních i soukromých sbírek a dobové fotografie i nákresy postupů výroby.

Marta Kondrová

Hana Dvořáková: SVĚT POD SKLEM. PODOBY VOSKU. Moravské zemské muzeum Etnografický ústav, Brno 2006, 48 s.

Uměleckému zpracování vosku, aranžím pod sklem, či použití voskařských výrobků ve svátcích výročního a rodinného cyklu se věnuje ve své publikaci vydané ke stejnojmenné výstavě vedoucí Etnografického ústavu Moravského zemského muzea PhDr. Hana Dvořáková. Voskařství a užití voskových výrobků jako součásti projevu lidové zbožnosti v interiéru venkovských stavení nebo artefaktů obřadního cyklu bylo v minulosti poněkud opomíjené.

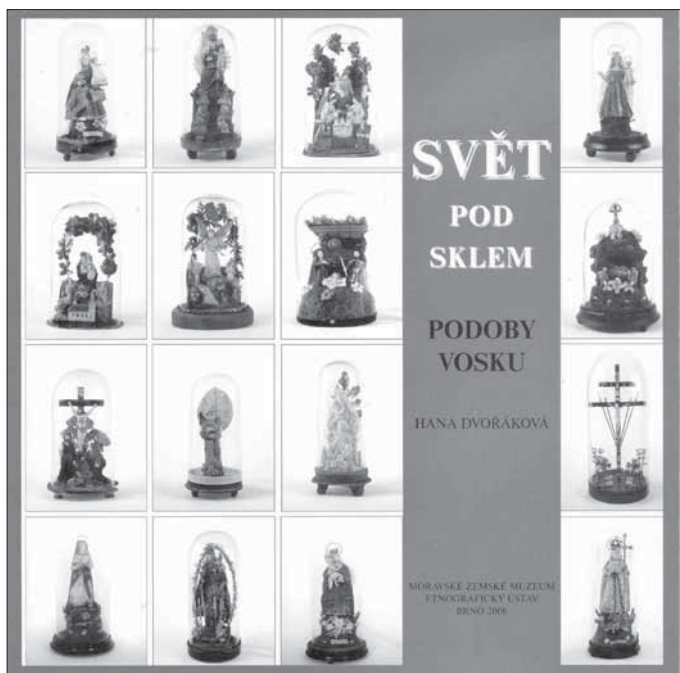
Na úvod autorka seznamuje ve zkratce s historií chovu včel a užití vosku jak v rovině praktické, tak především jako součást náboženských rituálů, kdy se již ve starověkém Egyptě používaly mimo další i amulety a voskové plastiky jako výbava zemřelých v jejich hrobkách. V souvislosti s českým prostředím je zmiňován vosk jako významná obchodní komodita na středověkých trzích či jako předmět placení dávek. Počátek voskařství v našich středověkých městech je dán do souvislosti s užitím vosku k liturgickým účelům. Nejmarkantnější rozmach použití svící souvisí s vypjatou religiozitou baroka. Do 19. století spadá výroba galanterního voskařského zboží sloužícího k dekorativním účelům, jako voskové ovoce, figurky, vánoční ozdoby a mimo jiné také voskové plastiky pod skleněným poklopem. Okrajově se autorka zmiňuje také o manufakturách a výrobcích voskařského zboží.

V dalším textu je ve zkratce věnována pozornost, jak samotné suroviny v podobě včelího vosku, tak jejímu dalšímu zpracování – bělení, tavení a konečně výrobě základního produktu – svíček a jejich různému způsobu zdobení.

Zvláštní prostor je věnován votivním svíčkám a specialitám voskařských mistrů – sloupkům. Svíčky různých tvarů zhotovované technikou ohýbání a stáčení voskové šňury byly jednak používány ke svícení při adventních mších – rorátech a jednak také jako oblíbený dárek nebo upomínka z pouti. Ty nejzdobnější sloupky měly podobu voskových knížek často s nalepovaným dekorem květů či obrázkem svatých apod. Ve zkratce zmiňuje autorka nezastupitelnou úlohu svíček při obřadech rodinného i výročního cyklu – zapálení svíci při křtu dítěte, u prvního svatého přijímání, pozorování plamínku svíci při oddavkách, které mělo věštít budoucnost novomanželů. Světlo svíci je i součástí pohřebních úkonů. V souvislosti s výročními svátky je zmíněna i poměrně mladá tradice svícení na hrobech o svátku zemřelých či zapalování svíci na adventním věnci nebo vánočním stromku.

V rámci církevního roku připomíná autorka svátek Hromnic, kdy se světily v kostele *hromničky* – svíce zapalované v lidovém prostředí při bouřkách, úmrtích a používané i v lidovém léčitelství. Svíce měly v některých oblastech zásadní úlohu při požehnání o svátku sv. Blažeje, patrona mimo jiné včelařů a voskařů. Autorka neopomenula použití vosku ve velikonočních liturgických obřadech či v průvodu Božího Těla. Samostatně je věnována pozornost vosku jako prostředku užívaného v lidovém léčitelství a magii – příkladně k věštění budoucnosti. Vosk v surové podobě, ale zejména voskové plastiky celých figur nebo tělesných končetin, sloužily jako votivní dary prosící za uzdravení či překonání nepřízné osudu.

Hlavní část publikace pojednává o voskových plastikách pod *šturcem*, lidových oltářících i trojrozměrných lidových obrazech a v neposlední řadě o betlémech. Všechny souvisely s projevem zbožnosti, plnily funkci okrasnou v interiéru venkovských a měšťanských domácností a můžeme je vnímat také jako výtvarná díla, která

byla prací specializovaných firem i zručných jednotlivců. Zvláště obsáhle se věnuje autorka voskovým plastikám i celým instalacím pod skleněným cylindrickým poklopem *šturcem*. Na kulatý dřevěný podstavec se umísťovaly plastiky svatých, různé typy Panny Marie z poutních míst v Čechách, Rakousku i Německu. Některá aranžmá byla doplňována mimo jiné věnečky či jinými upomínkami na svatbu nebo se jako dekorace pod skleněný poklop dávaly samostatně květinové aranže z textilních a papírových květků. Obdobě byly figurky i celé kompozice např. betlémů pod *šturcem* nahrazovány místo vosku trvanlivějším a pevnějším materiálem – tragantem. V neposlední řadě zmiňuje autorka instalace do trojrozměrných skříňových obrazů na pomezí vysokého a lidového umění – klášterní práce. Jejich základem byl často svatý obrázek doplněný textilními, voskovými i papírovými květy, posledním okruhem voskařských výrobků pak byly panenky z vosku a drobné galanterní zboží jako ovoce sloužící k výzdobě měšťanských prádelníků či další drobné voskové upomínky.

V závěru je publikována zpráva o konzervování a restaurování voskových plastik v MZM v Brně. Své zkušenosti s čištěním a obnovením především mechanicky poškozených částí voskových figurek a možnosti používaných technik zde prezentuje Petr Polášek.

Útlá knížka se na odborné úrovni věnuje dosud málo zkoumanému tématu, které pokrývá z mnoha pohledů. Je komplexním shrnutím tématu voskových plastik a instalací pod šturcem, jak z hlediska produkce, tak z hlediska jejich funkce a využití v lidovém prostředí. Stává se cenným informačním materiálem nejen pro pracovníky muzeí a odbornou veřejnost, ale i pro zájemce o tento druh užitého umění. Publikace je velmi pěkně zpracována také po grafické stránce, příjemně působí rozdělení textu do dvou sloupců a velmi citlivě jsou do psaného slova zařazeny fotografie, reprodukce reklamních plakátů a letáků a především snímky sbírkových předmětů Etnografického ústavu MZM v Brně.

Marta Kondrová

Josef Beneš: VLČNOVSKÁ JÍZDA KRÁLŮ. Klub sportu a kultury Vlčnov 2007. Třetí vydání, 32 s.

V letošním roce se podařilo Klubu sportu a kultury ve Vlčnově uskutečnit několikaletý záměr a připravit do tisku již třetí vydání rozebraných nákladů brožury o jízdě králů ve Vlčnově s odborným textem PhDr. Josefa Beneše, CSc. První dvě vydání ve formátu sborníku byla doplněna ilustracemi akademického malíře Karla Beneše a korespondovala s grafickou podobou

programových sborníků vlčnovských slavností s jízdou králů. První vydání z roku 1986 má 44 stran, druhé z roku 1992 čítá 36 stran. Brožurka byla vydána jako základní *průvodce* pro návštěvníky jízdy králů, kterých zejména v osmdesátých letech jezdilo do Vlčnova několik tisíc. Návštěvníci se chtěli dozvědět o krojované družině i králi co nejvíce, pochopit, co tento starobylý obřad znamená, proč je mladý král v ženském kroji.

Publikace je členěna do několika částí. Na začátku se Josef Beneš vyznává z osobního vztahu k rodné obci i jízdě králů. Uvedl, jakou funkci má text brožury plnit a co by měla čtenáři přinést. Text je psán populárně vědnou formou, bez přehnaného užívání odborných termínů a také bez poznámkového aparátu. Je tak čtivý pro každého, kdo se o jízdě králů chce dozvědět to nejdůležitější z úst odborníka.

Text je členěn do tří částí – první *Jízda králů očima návštěvníků* je věnována formální popisné stránce letničního zvyku. Vysvětluje složení krojované družiny, funkci vyvolávačů, poukazuje na vlastnosti, které musí král splňovat. V této části se Josef Beneš zastavuje u některých krojových náležitostí jako jsou kohoutí pera na kloboucích, ženský kroj, ve kterém jsou oblečeni tři ústřední postavy objížďky – král a pobočníci. V tomto oddíle jsou také rozebrány textové varianty veršovaných vyvolávek od lichotivých, přes škádlivé až po hanlivé či téměř urážlivé. Josef Beneš zde

poukazuje na obdobnou či identickou variantu vyvolávky hlasatele či vlajkonoše, která se prakticky ve stejné podobě vyskytuje ve všech oblastech na Slovácku i Hané. Jejím cílem je podle autora získat dary pro krále.

V části *Jízda králů v názorech odborníků* se snaží shrnout všechny pravděpodobné hypotézy snažící se o vysvětlení původu jízdy králů. Autor upozorňuje na rozšíření tohoto zvyku na velkém území a uvádí na pravou míru v minulosti vžitý názor, že se jedná o lokální jev. Zasazuje jízdu králů do širšího okruhu zvyků souvisejících s letnicemi a vyslovuje názor o jejich pohanských kořenech. Za mylné označuje pověsti vysvětlující vznik jízdy králů – pro úplnost uvádí jejich varianty. V dalším textu se snaží interpretovat funkci jízdy králů v jejím přirozeném prostředí. Jedním z názorů bylo, že jízda králů souvisela s prosebnými a děkovnými procesními za úrodu do polí, sám autor se přiklání spíše k hypotéze dospělostních obřadů. V této souvislosti vzpomíná i dívčí variantu letniční obchůzky – královničky.

Třetí část publikace má název *Proměny vlnovské jízdy králů*. Postihuje změny, jakými prošel tento zvyk od jeho prvního fotografického zachycení Josefem Klvaňou v roce 1893, respektive slavného obrazu Joži Uprky v roce 1897, do současnosti. Změny pozoruje Josef Beneš v krojovém ustrojení, především však ve výzdobě koní, kde je vývoj nejmarkantnější. Snaží se zde také apelovat na omezení papírové výzdoby koní, což se za dvě desetiletí od prvního vydání knihy do jisté míry podařilo. Upraven byl také původní termín konání letničních obřadů, ty byly spojeny se Svatodušními svátky a jízda králů se jezdila o Svatodušním pondělí, později v neděli. Od 70. let 20. století, kdy se místo ročníku jezdců stala hlavním pořadatelem obec a Klub sportu a kultury, se ustálil termín konání na poslední květnovou neděli a neřídí se pohyblivým církevním svátkem. Jako nový prvek bylo v rámci představení krále a královské družiny zařazeno do programu slavnosti kolem jízdy králů předání vlády loňského krále novému králi. To se odehrává od roku 1977 jako součást zábavy a programu *Večer pro krále*. V závěru pak hodnotí autor všechny změny představující podle něj živoucí součást a vývoj zvyku, který označuje za jeden z nejvýraznějších projevů lidové kultury na Slovácku.

Textově jsou všechna tři vydání prakticky identická, první dvě brožury zachovávají také stejný formát i vnější formální stránku. Letošní reprint má zcela novou grafickou podobu, bohužel

však trochu nešťastný formát. Brožovaná knížka podlouhlých atypických rozměrů bude z každé knihovny vyčnívat a svým charakterem připomíná spíše propagační materiál, takže do určité míry degraduje odborný text uvnitř. V knize jsou uveřejněny černobílé, především však barevné kvalitní fotografie historické i z poslední doby, které text dobře dokreslují a publikaci činí pro běžného čtenáře atraktivnější. Na zadním přebalu je uveřejněno také krátké curriculum vitae Josefa Beneše, který se již bohužel třetího vydání své publikace nedožil. Přestože od napsání textové části uplynula téměř dvě desetiletí, není to na první přečtení patrné. Splňuje bezesporu původní záměr vydavatele i autora poskytnout laické veřejnosti základní odborné informace o podobě a původu jízdy králů a jejich proměnách ve Vlnově.

Marta Kondrová

Vařeka, Josef–Frolec, Václav: LIDOVÁ ARCHITEKTURA. Encyklopedie, druhé, přepracované vydání připravil Josef Vařeka. Kresby Josef V. Scheybal, plány Jaroslav Vajdiš, mapy Karel Kučera. Recenzoval Jiří Langer. Vydalo nakladatelství Grada Publishing, a. s., Praha 2007, 428 s., 50 stran obrazové přílohy.

Jako velmi záslužný počín lze hodnotit nové, přepracované vydání encyklopedie Lidová architektura autorů PhDr. Josefa Vařeky, DrSc. a Prof. PhDr. Václava Frolece, DrSc., kterou v roce 2007 vydalo pražské nakladatelství Grada Publishing, a.s. Tyto dva velikány v oboru lidového stavitelství jistě není třeba představovat. Prof. Václav Frolec (1934–1992) byl vysokoškolský pedagog, významná osobnost v oboru, celý svůj život zasvětil studiu a výzkumu lidového stavitelství především na Moravě, ale velkou pozornost věnoval rovněž problematice lidové architektury v karpatských oblastech, na Balkáně, sledoval interetnické vztahy v pomoravsko-podunajské oblasti, vytvářel teoretické a metodologické základy studia lidového stavitelství, byl členem mnoha odborných komisí. Výsledky svého bádání publikoval v množství samostatných publikací i studií v různých sbornících nebo periodikách. PhDr. Josef Vařeka, výrazná osobnost v oboru lidového stavitelství, dlouholetý vědecký pracovník AV ČR, se zabývá studiem české tradiční architektury v evropském kontextu, především problematikou stavitelství v Karpatech, věnuje se otázkám domové terminologie, etnokartografic-

kému zpracování lidového stavitelství, tematice dělnických obydlí. Významná je také spolupráce s jeho ženou, dr. Alenou Plessingerovou. Výsledky své práce uveřejnil v mnoha odborných publikacích a statích. Podrobněji je činnost obou autorů charakterizována v samostatných heslech encyklopedie. Publikaci recenzoval PhDr. Jiří Langer, CSc., neméně významná osobnost v oboru lidového stavitelství.

Josef Vařeka se ujal nelehké, ale o to více cenné práce na doplněném a přepracovaném vydání této důležité odborné publikace. Přepracovaná encyklopedie si zachovává původní strukturu. Hesla jsou řazena abecedně, obsahově se dotýkají všech okruhů studia lidového stavitelství – stručně a výstižně osvětlují pojmy, např. z problematiky staveb hospodářských, společenských, sakrálních, technických, sídla, urbanismu, sídelní krajiny, zabývají se konstrukcí staveb, muzeí v přírodě, osvětlují termíny z teorie a metodologie oboru, památkové ochrany, poskytují biografické údaje o významných badatelích v lidové architektuře a podobně. Uvedené termíny obsahují jak výrazy spisovné, tak i regionální, dialektové pojmy. Hesla jsou rozdělena na základní a odkazová. Velmi praktickou pomůckou pro důslednou orientaci v textu je připojení odkazníku ve tvaru šipky u každého termínu, jenž je zpracován v samostatném hesle. Velká část slovníkových pojmů je doplněna o výběr literatury k dané problematice. Mnohá z nich jsou rozšířena rovněž o kresby, nákresy, plány. Nenápadný monogram pod každým

heslem prozrazuje, kdo jej autorsky zpracoval. Samostatně je pojednána obrazová příloha. V publikaci nechybí ani jmenný a místní rejstřík, seznam použitých zkratk.

V novém vydání encyklopedie Josef Vařeka doplnil a přepracoval na základě současného stavu bádání v oblasti tradičního lidového stavitelství na dvě stovky hesel a také zpracoval hesla nová, především biografická. U základních i mnohých doplňkových hesel rozšířil uvedený výběr literatury o další české i zahraniční tituly dosud vydaných publikací či statí vztahujících se k dané problematice. Celkově dostala kniha novou, modernější a výraznější vnější podobu, která zaujme. Zajímavější grafický vzhled obdržel také vnitřní obsah knihy. Hesla jsou přehlednější, dobře se v nich orientuje. Po výtvarné i dokumentační stránce publikaci i nadále zhodnocují výstižné kresby PhDr. Josefa Scheybala, plány a technické nákresy ing. arch. Jaroslava Vajdiše a nové i mapy ing. arch. Karla Kuči. Plnohodnotnou součástí díla se stává obrazová příloha encyklopedie. Je v podstatě nově sestavena. První část je tvořena černobílými fotografiemi, druhá barevnými. Podobně jako u původního vydání je černobílá obrazová příloha rozdělena do několika tematických oddílů – Venkovská sídla, Regionální typy/formy tradičního lidového domu a rolnické usedlosti – Čechy, Regionální typy/formy tradičního lidového domu a rolnické usedlosti – Morava a Slezsko, Interiér obydlí, Hospodářské stavby, navíc přibýly Společenské, veřejné a obecní budovy, pokračuje členění na Technické památky, Venkovské kostely, kaple a drobné sakrální stavby a nově i Mapy. Barevná příloha prezentuje obrazové doklady z Čech a Moravy či Slezska. Celá příloha je složena z nově vybraných fotografických záběrů, které jsou v popisech doplněny o autory snímků a místa jejich uložení. Výrazně se zvýšila kvalita tisku fotografií na kvalitnějším papíře. U barevných snímků je jejich působivost podtržena tmavým podkladem.

Aktualizované vydání jedné ze stěžejních prací o lidovém stavitelství u nás je bezesporu obrovským přínosem pro širokou odbornou i laickou veřejnost. Encyklopedická forma zpracování představuje základní východisko při studiu této problematiky. Shrnuje téměř vyčerpávajícím způsobem dosud nashromážděné poznatky, vysvětluje terminologii, metodologické postupy, seznamuje s biografickými údaji významných osobností oboru apod. Tyto zásadní informace jsou zasazeny do evropského kontextu bádání

o lidové architektuře. Za výslednou podobou publikace je skrytá dlouholetá odborná zkušenost, zdatnost a erudovanost autorů. Nemálo úsilí a systematické precizní práce jistě vyžadovala i příprava jejího druhé vydání. Lze jej hodnotit jednoznačně kladně i přes některé drobné nepřesnosti v popisech fotografií, které se při tak velkém rozsahu práce mohou vyskytnout (např. v barevné obrazové příloze na straně 406 u popisu fotografie malovaného žudra domu čp. 52, který není z Hroznové Lhoty, ale ze sousedního Tasova; dále na straně 408 u popisu fota domu s patrovou komorou z Lopeníku, u něhož mělo být správně uvedeno čp. 141; a u popisu fotografie malované kapličky na straně 408, která je mylně lokalizována do Veselí nad Moravou). Tak se mohlo rovněž stát, že se v novém vydání neobjevilo jméno doc. PhDr. Štefana Mruškoviče, CSc., který autor- sky přispěl ke zpracování hesel s problematikou slovenské lidové architektury. Škoda také, že je v předmluvě vynechán stručný úvod věnovaný počátkům a vývoji odborného zájmu o studium lidového stavitelství u nás.

Druhým, přepracovaným vydáním encyklopedie Lidová architektura se všem zájemcům dostává do rukou významná a důležitá publikace, jež je základním zdrojem současných poznatků, informací a terminologických údajů o lidovém stavitelství v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku, zasazených do evropských souvislostí. Je třeba vysoce ocenit zásluhu Josefa Vařeky na velmi zdařilé grafické i odborné podobě této jedinečné práce. Jde o skvělý dárek, který odborné veřejnosti autor nadělal v roce, kdy slaví své významné životní jubileum – osmdesát let. Touto cestou mu srdečně blahopřejeme a ze všeho nejvíce přejeme hodně, hodně zdraví!

Olga Floriánová

Josef Holcman: HÝLOM, HÁLOM ANEB KYJOV V JÍZDĚ KRÁLŮ. Kulturní a vlastivědné sdružení Skoronice, Skoronice 2007, 237 s.

Z devíti dosud vydaných knížek věnoval Josef Holcman jízdě králů tři: *O jízdě králů* (1993), *Růže pro krále* (1999) a tu, která vyšla letos (2007) k jubileu Slovákceho roku v Kyjově. Že „královskému“ tématu věnuje už třetí knížku není pro ty, kdo sledují jeho tvorbu blíže, nic překvapivého. Vyskytuje se totiž téměř ve všech jeho knížkách a právě ta, o níž jsou tyto řádky, může být dostatečným důvodem ke konstatování,

vání, že jde o téma, které je jakýmsi osudově trvalým impulsem a hlavně katalyzátorem všech Holcmanových vnitřních vazeb a intenzivních vztahů k lidovým tradicím a jeho následných úvah o lidové kultuře. O její historické i soudobé podobě, o její historické a zejména soudobé roli ve společenském vývoji.

Komu připadá toto konstatování neadekvátní povaze a žánru Holcmanovy literární tvorby, tomu nezbyvá, než se s tímto dílem seznámit. Z našeho hlediska je jeho tvorba významným a v mnohém i objevným přínosem studiu lidové kultury nejen ve vývojových souvislostech konkrétního regionu, ale i v souvislostech širších. Objevnost jeho přínosu spatřujeme především v tom, že se spolu s popisem jednotlivých národopisných či folklorních reálií (aktuálně například rozsáhlý soubor textů „vyvolávek“ z různých časových období) věnuje intenzivně způsobům jejich tradování, zejména pak roli, kterou v tomto procesu hrají jejich jednotliví účastníci – nositelé tradic. Holcmanovi se to daří především proto, že byl od mládí aktivním účastníkem řady zvykoslovných aktivit, že uměl a umí intenzivně vnímat pocity a prožitky nejen své, ale i ostatních účastníků komunity, s níž byl a je bytostně spjat a že – což je velmi důležité – dovede sám, bez zprostředkovatelské role „tazatele – výzkumníka“ tyto pocity a prožitky nejen srozumitelně, ale i velmi emotivně vyjádřit a popsat. Zaznamenává a fixuje tak prožitky a pocity vyvolané často až osudovým

vnímáním osobní účasti jednotlivců na „procesu uchovávání místních tradic“, mnohdy velmi obecně zkoumaném a prezentovaném.

Dlužno zdůraznit, že v tomto směru u Josefa Holcmana nejde o nějaký intuitivní či impulzivní přístup. V poslední knížce sám podal v tomto směru jednoznačné vysvětlení: „*Nebudu hledat odpovědi jako etnograf či historik, ale pokud vůbec, tak spíše jako tlumočnick snů a zapisovatel starých vyprávěčů.*“ ... „*Podívám se na jízdu králů zevnitř toho sudu, ve kterém to všechno kvasí jako víno – málokdo z aktivních jezdců jízdy králů své pocity popsal.*“ Na jiném místě knihy konstatuje stálý „strážce jazykové čistoty“ Holcmanových knih František Bobák: „*Nedal si za úkol zkoumat věrohodnost získaných dat, hledá spíše odpovědi, kde se bere v člověku nezdolná síla a touha pro přežití všech utrpení, a při tom se baví radostně, bujaře a svobodně... Tím se téma samozřejmě rozšiřuje a prohlubuje. Nejen jízda králů jako etnografický jev, ale i moudrost a neklid člověka, který bojuje s nepřízní osudu i se sebou samým.*“

Účelem těchto řádků není podrobné hodnocení díla. Jejich účelem je podat právě na stránkách tohoto periodika zprávu o knížce, jejíž autor i v jiných svých dílech objevuje, díky své schopnosti vnímat lidovou kulturu jako synkretický útvar, jedinečný a věrohodný materiál, který otevírá cestu k důkladnějšímu poznání vitální, dosud ne zcela prozkoumané síly, již se říká tradice. O knížce, kterou lze řadit k dílům, o nichž již v roce 1942 pojednává Jiří Horák v publikaci *Náš kraj a lid jak žijí v dílech českých spisovatelů*, tedy k beletristickým dílům, obsahujícím hodnověrný etnografický materiál.

Karel Pavlíščík

Jiří Jilík: ZÁHADNÁ JÍZDA KRÁLŮ. Nakladatelství MH, Brno 2007

Neuběhl ani rok a čtenářům se dostává do rukou další kniha Jiřího Jilíka s názvem *Záhadná jízda králů*, tentokrát vydaná v edici *Morava – utajená minulost*. Napsat knihu pro tuto edici byla dobrá volba, neboť z obřadů a obyčejů v oblasti Uherskohradištska není nic záhadnějšího, než právě jízda králů. Je řada autorů, kteří se více či méně fundovaně dotkli tohoto obřadu, mnozí z nich rozvinuli řadu teorií o jeho původu, stáří či podobě. Jiří Jilík uchopil toto téma zcela jinak. K povídání o jždě králů přistupoval především jako vyprávěč, který měl možnost pozorovat

tuto obřadní obchůzku ve Vlčnově, kde léta působil jako učitel a dodnes sem dojíždí jako člen přípravného výboru vlčnovských slavností Jízdy králů nebo autor některého z pořadů.

Ve svém pojednání o vlčnovské jždě králů začíná svým prvním setkáním s objíždkou v roce 1971 a volným vyprávěním s vlčnovskými osobnostmi, kteří mu popsali podobu tohoto obřadu v minulosti (učitel Josef Kukulka, novinář Jan Janča). Čtenářsky zajímavá je část o známých osobnostech Josefu Klvaňovi, Čeňku Zíbrtovi a Janu Koulovi, Luboru Niederlovi či Jožovi Uprkovi, z nichž každý obdivoval a dokumentoval jízdu králů po svém. Za zdařilou a komplexně pojatou můžeme pokládat část s názvem *Cesta do pravěku* (zvláštní je název kapitoly, stejně jako všech ostatních, jejichž obsah vždy vysvětlí až samotné pojednání). Zde Jiří Jilík shrnuje výklady a nastiňuje všechna možná vysvětlení a teorie o původu letničních obřadů a obyčejů od laiků i odborníků. Sám však své pojednání neuzavírá, jevy nevysvětluje, ale dává svá vyprávění vždy jen k zamyšlení. Zdařile jsou pojaté kapitoly, které opisují paralely, jež by eventuálně mohly nějak souviset s jízdou králů, především historické události sahající až do období Velké Moravy či panování krále Jiřího z Poděbrad, které nemůžeme nijak doložit, ale jen to subjektivně pociťujeme a předpokládáme, že by třeba... A ani zde si neklade za cíl vkládat do svých textů odborné závěry. Zcela beletristicky až jilíkovsky je sepsaná poslední kapitola *Příběh obrazu* opisující zobrazování vlčnovské jízdy králů Jožou Uprkou a kulturní dění ve Vlčnově v první polovině 20. století.

Jiří Jilík ve své knize *Záhadná jízda králů* literárně zpracoval a zajímavě vyprávěcky vystihl příběh o králi a své jždě. I když jeho subjektivní pocity převrstvily objektivní vědomosti a znalosti o této problematice, podchytil ve své knize důležité etnografické momenty, které nejen běžného, ale i zainteresovaného čtenáře zaujmou či překvapí. Díky konkrétním výpovědím nebo popisům svého pozorování dostává kniha punc pramenné literatury. Autor ke svému psaní využil známé, ale i méně známé literatury a vy excerpoval i málo dostupné časopisy a drobné novinové zprávy, které v závěru knihy uvádí. Přes všechny otevřené a nedořešené otázky okolo problematiky jízdy králů, což nebylo ani autorovým cílem, je kniha dobrým počtením pro všechny, kteří mají rádi problematiku záhadných a nedořešených jevů, nejen z obřadní lidové kultury.

Ludmila Tarcalová

DARY A OBDAROVÁNÍ – Mezinárodní konference v Uherském Hradišti

Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech, přesněji její subkomise pro lidové obyčejy (Sekce pro lidové obyčejy České národopisné společnosti) na podzim roku 2006 rozvinula na pravidelném pracovním zasedání a v červnu 2007 dokončila na mezinárodní konferenci své již osmé téma, a to *Dary a obdarování*. Obě akce se konaly pod záštitou ředitele Slovákckého muzea v Uherském Hradišti, PhDr. Iva Frolce.

Konference pořádané ve dnech 5. a 6. června 2007 v kongresovém sále Slovákckého muzea se zúčastnilo na čtyřicet odborných a vědeckých pracovníků muzeí, vědeckých ústavů a vysokých škol z Čech, Moravy, Slovenska a Chorvatska. Referáty z jednání těchto už tradičních konferencí, věnovaných různým oblastem lidových obyčejů, jsou vždy rovněž obsahem sborníku, který přináší dané téma zpracované z mnoha úhlů pohledu. Také sborník *Dary a obdarování*, vycházející v těchto dnech, předkládá jednak výstupy přednesené na konferenci a navíc je rozšířen o studie dalších členů subkomise, kteří na tématu pracovali, ale nemohli se konference zúčastnit. Dokládá i vývoj tématu od prvních pracovních diskusí do konečné podoby. Sborník vydaný za finanční podpory Slovákckého muzea v Uherském Hradišti je tedy v pořadí již osmým svazkem.

Dary a darování – námět pro zkoumání a zpracování byl poměrně široký, nicméně navzdory své samozřejmosti a všeobecné uživanosti nikoliv jednoduchý. Vinul se jako pevná červená nit po celé jednání, byl sprádan dohromady a zase rozdělován do ornamentů.

Teoretický a metodologický úvod do tématu, systematické začlenění daru a darování do výzkumných systémů, poukázání na jejich funkci, sociální a duchovně kulturní působnost v lidovém prostředí a stejně tak obecně v životě jedince, poskytl ve svých příspěvcích v úvodu konference Kornélia Jakubíková, Vladimír Teřhal, Klára Brožovičová a Ludmila Tarcalová.

Rozsáhlý blok referátů byl věnován darování a jeho formám u příležitosti rodinných obyčejů, části, která se dotýká každého z nás v té nejniternejší podobě. Dary z lásky se zabývala Alexandra Navrátilová, dar ve svatebním zvykosloví na Slovensku rozebraly tamější kolegyně Mária Felberová a Lucia Fialeková, kmotrovství jako instituci důležitou i v darování zhmotila Alena Křížová. Dary při pohřebních rituálech byly tématem

Viery Feglové. Na zvláštnosti darování v různých etnických skupinách na Slovensku zaměřili pozornost další slovenští kolegové – Mikuláš Mušinka v prostředí Rusínů, Jozef Varchol u Ukrajinců, Karol Janas v romské komunitě.

Výroční obyčejy spojené s darováním byly tématem několika dalších příspěvků. Magdaléna Rychlíková se zaměřila na kultovní dary vodě, Silvia Letavajová poukázala na pohoštění jako formu daru a Věra Kovářů na vztah domu a daru.

Přesně vymezený záběr se objevil také v práci Evy Večerkové – pojednala o vánočním daru a darování, terénní výzkum o proměnách daru v obřadních obchůzkách do současnosti zpracovala Markéta Palowská. Anna Hřčková postavila příspěvek na výzkumu v současném Štramberku.

Na dary votivní byl zaměřen příspěvek Markéty Holubové, Katarína Nádaská navázala dary z poutí. Hana Dvořáková vyzdvihla z darů z poutního prodeje zejména voskové upomínky. Na dary přinášené z trhu a průvodní okolnosti upozornil Daniel Drápala.

Motivy darování a dárků lze vysledovat v mnoha jiných projevech lidového umění, potvrzuje to jejich provázanost v každodenních i svátečních životních situacích. Lidová píseň a slovesnost se stala námětem pro Jarmilu Pechovou, u Ukrajinců na Slovensku totéž zkoumala Naděžda Varcholová. Romana Habartová zdůraznila výtvarný výraz u daru na příkladě kraslic.

Zcela odlišnou, dalo by se říci následnou, polohu daru v přímé souvislosti s muzejní prací vystihly Marta Kondrová a Vanda Jiříková. V tradičním městském prostředí fungovaly dary i jako součást charity, což doložila Jolana Darulová. Tamara Tošnerová poukázala na možnosti darů jako formy úplatku a součásti určitého rituálu. Tento osobitý jev, jak se zdá, nezávisí na zřízení a vyspělosti společnosti, ani na stavu lidové kultury.

Organizátorům konference se podařilo zvolit opravdu zajímavou problematiku a postihnout rozmanitě tváře minulých i dosud živých součástí lidové kultury a také běžného společenského života. Obě akce, pracovní zasedání i konference, v jejichž pečlivě zorganizovaném programu a zázemí se našlo místo i na prohlídky výstav ve Slovákckém muzeu a odborné exkurze v terénu, byla zakončena návrhem řešení nového tématu *Tělo jako kulturní fenomén*. Uvidíme, kudy se dříve bude kutálet červené klubíčko.

Irena Ochrymčuková

ARCHEOLOGIE

STŘEDNÍ POMORAVÍ VE STARŠÍM NEOLITU

Miroslav Vaškových, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Nejstarší neolitickou kulturu ve středním Podunají a v západní části Karpatské kotliny představuje kultura s lineární keramikou. Poměrně hustě byla osídlena i oblast středního a dolního Pomoraví.

Oblast středního a severní část dolního Pomoraví – jihovýchodní Moravy, tak jak je chápána v této práci, je vymezena geograficky na západě vrchovinami Ždánického lesa a Chřibů, na východě a jihovýchodě Bílými Karpaty. Ze severu je vymezena přibližně soutokem Moravy s Dřevnicí a jižním podhůřím Hostýnských vrchů, na jihu soutokem řek Moravy a Dyje a státní hranicí České republiky se Slovenskou republikou a s Rakouskem. Od severu k jihu protéká celou oblastí řeka Morava s četnými pravo i levobřežními přítoky. Její údolní niva tvoří osu celého Dolnomoravského úvalu.

K problematice předneolitického osídlení

V regionu jihovýchodní Moravy, zvláště středního Pomoraví, máme doloženo poměrně intenzivní mladopaleolitické osídlení (Skutil 1940; Hrubý 1951; Valoch 1979; Oliva 1987; týž 1998; Škrdla 2000; týž 2005; Škrdla–Lukáš 2000), především z období gravettienu a aurignacienu. Podstatně méně jsme informováni o mezolitickém osídlení, které vyplňuje období bezprostředně předcházející přijetí zemědělství a chovu dobytka. Problémem zůstává i vlastní rozlišení pozdního paleolitu a mezolitu ve zdejší oblasti (Svoboda a kol. 2002, 248). Ve Starém Městě v poloze „Na Valách“ byl při výzkumu velkomoravského pohřebiště objeven V. Hrubým kostrový hrob (č. 362/49) spolu se dvěma ohništi s radiolaritovými artefakty z období pozdního paleolitu či mezolitu (Jelínek 1956; Valoch 1977–1978). Další pozdně-paleolitické až mezolitické menší kolekce štípané industrie pocházejí z Uherského Hradiště–Sadů (Valoch 1974), nejasná je i kulturní příslušnost nálezů štípané kamenné industrie z okolí Uherského Brodu a z Luhačovic (Valoch 1993, 68), která se vymyká typologickému spektru mezolitu okolních oblastí. Do období mezolitu tak můžeme ze sledované oblasti středního a severní části dolního Pomoraví přiřadit prokazatelně pouze nálezy z Mikulčic (Škrdla–Matejciucová–Přichystal 1997).

K úloze mezolitických lovců a sběračů v procesu neolitizace bylo vysloveno více názorů, které naposledy shrnul ve své práci I. Pavlů (2005). Oproti starším názorům, kdy se spíše nepředpokládal možný kontakt mezolitické a neolitické populace (např. Vencel 1982), dnes stojí současná hypotéza, která počítá s ostrůvkovitým vzorcem osídlení a šířením neolitizace spíše s podporou lokálního obyvatelstva než ve střetu s ním (Pavlů op. cit., 300). Nezanedbatelnou úlohu při neolitizaci přičítají lokálnímu mezolitickému obyvatelstvu na celém území osídleném nejstarší fází kultury s lineární keramikou dále například I. Matejciucová (2002a) a Z. Farkaš (2004). Také M. Zvelebil přičítá domácímu substrátu při neolitizaci západní a severozápadní Evropy tím větší podíl, čím dále je to které území vzdáleno od předaoasijského neolitického centra (Zvelebil 2000; týž 2002).

Velký podíl lovců–sběračů při přechodu k zemědělství nevyklučují ani výsledky studia DNA. Podle nich převažují paleolitické genetické ukazatele u cca 80% sledovaných vzorků v současné české populaci (Kráčmarová–Bruchová–Černý–Brdička 2006; dále k problematice Zvelebil–Pettitt 2006).

Z území Moravy nemáme bezprostřední doklady předpokládaných vzájemných kontaktů mezi nejstaršími zemědělci a původním mezolitickým obyvatelstvem. Známe také podstatně méně mezolitických lokalit, než například ve východních Čechách (celkem 326 mezolitických lokalit–Končelová 2005, 667), což může být dáno jednak stavem výzkumu a dochování malých lovecko-sběračských tábořišť, ale i polohou samotných sídlišť. Na Moravě bývají

mezolitická sídliště položena na písčinych dunách v okolí řek (tudíž mohou být již dávno zničená, nebo se nachází pod povodňovými sedimenty), naopak ve východních Čechách vyhledávaly mezolitické populace místa výše položená od 300–400 m n. m. (Končelová op. cit., 668).

S možnými kontakty nejstarších zemědělců a mezolitických skupin lze počítat i na území dnešního Polska, zvláště v povodí Odry a Visly (Kulczycka-Leciejewiczowa 1979, 46–47). Mohou je dokládat nálezy obsidiánové industrie na nalezištích zdejší mezolitické janisławické kultury (např. Ronizów, Grzybowa Góra–Rydno). Obsidián sem musel být importován z druhé strany Karpat z oblasti Bukovských vrchů či Zemplínských vrchů (Kulczycka-Leciejewiczowa op. cit., 48). Jako další možný doklad kontaktu společnosti nejstarších zemědělců s lovecko-sběračskými skupinami severně od Karpat je uváděn inventář z chaty janisławické kultury (nálezy štípané kamenné industrie spolu se zvířecími kostmi) z lokality Deby na Kujawsku (Kruk–Milisaukas 1999, 27–28).

Závěrem lze shrnout, že na základě dnešního stavu poznání nemůžeme stanovit přesnější rozsah pozdněpaleolitického či mezolitického osídlení ve sledovaném regionu. Moravský mezolit typologicky navazuje na pozdněpaleolitický vývoj, o čemž svědčí četné nálezy krátkých škradel, méně už menších hrotů s otupeným bokem doplněných o výraznou mikrolitickou složku. K posledním nálezům datovaným do období pozdního paleolitu až mezolitu je možné přiřadit dva nálezy mikrojader z nepatinovaného silicitu severské proveniencce z Jarošova (Škrdla 2002, obr. 22–23) a mikročepel s obloukovitě otupeným bokem ze zeleného radiolaritu z Březolup (Kuča 2005, obr. 11). Prozatím se však jedná o nálezy ojedinělé, ovšem vzhledem k výše uvedeným nálezům z této oblasti středního Pomoraví lze hypoteticky předpokládat, že před předpokládaným příchodem neolitických populací tento region nebyl úplně liduprázdný.

Současný stav poznání kultury s lineární keramikou

Kultura s lineární keramikou představuje nejstarší neolitickou kulturu ve středním Podunají a v západní části Karpatské kotliny. Postupně se rozšířila téměř na území celé Evropy od Belgie a severní Francie na západě, přes střední Evropu, střední a severní Polsko na sever a Ukrajinu a Moldávii na východě (Pavlů 2005, 297). Problémem geneze kultury s lineární keramikou a neolitizace střední Evropy se zabývalo více badatelů (např. Červinka 1908; Quitta 1960; Tichý 1960; týž 1962; Lichardus–Lichardus–Itten 2003; Pavúk 1979; týž 2004; Tillmann 1993; Gronenborn 1994; Kalicz 1995; Zvelebil 1995; týž 2000; 2002; Mateiciucová 2002a). Její původ je nejčastěji spojován s raně neolitickými kulturami na Balkáně, konkrétně s kulturami Starčevo a Criș (Tichý 1960), nebo je její vznik hledán přímo v severozápadním Maďarsku a na jihozápadním Slovensku (více Pavúk 2004, 18–20). Podle této teorie se střeoevropský vývoj od vývoje na Balkáně diferencoval již v čase starší lineární keramiky a kořeny diferenciace sahají přinejmenším do období mezolitu (Pavúk 1979, 70). V podstatě můžeme shrnout, že máme jak zastánce hypotézy vzniku střeoevropského neolitu v oblasti Transdanubie autochtonně z lokálního mezolitického obyvatelstva (např. Gronenborn 1994; Zvelebil 2000; týž 2002; Mateiciucová 2002a), tak i tradiční hypotézy neolitické imigrace do Karpatské kotliny přímo z Anatólie (Lichardus–Lichardus–Itten 1993). Pro území Moravy však platí, že kulturu s lineární keramikou zde známe plně vyspělou již od jejího nejstaršího období a předpokládá se určitý starší vývoj mimo naše území (Podborský 1993, 76).

Periodizací kultury s lineární keramikou (dále jen LnK) pro území Čech, Moravy a Slovenska se zabývalo více badatelů (Soudský 1954; Neustupný 1956; Tichý 1962; Pavúk–Šiška 1971; Pavlů–Zápotočká 1979; Čižmář 1998). Pro území Moravy má platnost třídění R. Tichého (1962) na stupně I.a–b, II.a–b a III. (šárecký stupeň) a podrobnější třídění Z. Čižmáře (1998)–stupně I.a–b, II.a (s dalším členěním na dva podstupně), II.b, II.c (železovská skupina) a III. (šárecký stupeň), které vychází především ze znalosti keramického materiálu z prostoru Lysické sníženiny a z Prostějovska.

Nálezy kultury s LnK v počtu více než 400 lokalit známe prakticky z území celé Moravy

(srov. Podborský 1993, 77, Mapa 8) s výjimkou pohoří Českomoravské vrchoviny, Jeseníků a Karpat. Jen během výzkumů posledních let (1999–2004), především pracovníků Ústavu archeologické památkové péče v Brně, se podařilo prozkoumat dalších 63 sídlišť kultury s LnK na Moravě, zvláště na Prostějovsku (Prostějov - Čechůvky, Seloutky, Kralice), Brněnsku (Brno-Popůvky, Modřice, Brno-Horní Heršpice), Zlínsku (Otrokovice-Kvítkovice, Zlín-Malenovice) a Znojemsku (Mašovice, Hluboké Mašůvky) atd. (více Čížmář 2006).

Monograficky byly v posledních letech publikovány také významné nálezy a celky ze sídlišť z Přáslavic-Kocourovce (Horáková-Kalábek-Peška 1997), z Brna-Nového Lískovce (Berkovec 2004) a z pohřebiště ve Vedrovicích (Podborský a kol. 2002).

Stav pramenné základny

Ve sledovaném regionu jihovýchodní Moravy nebyl otázce místního neolitu věnován systematický výzkum, přesto, že všechny dosavadní nálezy a výzkumy z posledních let, zvláště ve středním Pomoraví, ukazují, že některá naleziště jsou pro budoucnost velmi slibná. Zatímco jen malá část uchovaných archeologických nálezů pochází ze záměrných výkopů, zejména z první poloviny minulého století, je z nahodilých nálezů a z povrchových sběrů soustředěno v příslušných muzeích velké množství keramického materiálu i nálezů kamenné industrie.

Početné nálezy nám dokládají, že tato oblast byla neolitickými zemědělci s kulturou s LnK osídlena velmi hustě. Dnes ovšem nelze rozhodnout, zda se jedná v některých případech o samostatné osady, nebo zda jedna a táž osada nepřesahuje z jedné polní tratě do druhé. Řádně prozkoumaných sídlišť není mnoho a neznáme zatím přesné dispozice osad, počtu domů na sídlištech, hospodářská zařízení a podobně.

V oblasti středního a severní části dolního Pomoraví se mně podařilo zjistit celkem 96 nalezišť kultury s LnK. Z tohoto počtu je možné pouze 44 lokalit (46 %) charakterizovat jako skutečná sídliště (lokality provozované delší dobu), zbylých 52 nalezišť (54 %) nelze blíže specifikovat, tvoří je náhodné sběry a ojedinělé nálezy a jejich zařazení do kategorie sídliště by bylo sporné. Ze 44 sídlišť kultury s LnK byl pouze asi na 10 sídlištech proveden řádný archeologický výzkum, zbylá sídliště byla zkoumána více méně nahodilými výkopy, převážně v první polovině minulého století, s cílem získat co největší množství keramického materiálu pro jejich datování, případně systematickými povrchovými sběry.

Výrazný nepoměr vyvstává v počtu evidovaných pohřebišť kultury s LnK ve sledované oblasti, v podstatě neznáme ani jedno. Doposud jsou doloženy pouze jednotlivé pohřby v sídlištních jámách v Žádovicích na Kyjovsku (Čížmář-Geislerová 1997). Situace v počtu evidovaných pohřebišť v poměru k sídlišťům však není o mnoho lepší ani pro oblast celého území Moravy. Pokud známe téměř 500 nalezišť kultury s LnK, tak pohřebiště známe pouze ze 7 lokalit – z Blučiny, Moravského Krumlova, Padochova, Rybník, Těšetic - Kyjovic a z Vedrovic (2 pohřebiště) (Koštuřík-Lorencová 1989–1990) a z celkem 35 lokalit (včetně výše uvedených) známe nálezy přibližně 192 pohřbů lidu s LnK (Podborský 2002, Tab. 1.). Z posledních čtyř byly tyto počty rozšířeny o nálezy jednotlivých hrobů na sídlištech z Olšan (Šmíd 2002) a z Kralic na Hané (Fojtík 2005). Nejnověji byly publikovány nálezy kostrových hrobů na sídlišti kultury LnK z Modřic (Čížmář-Přichystal 2006), obecně se ve svém příspěvku pohřebnímu ritu v neolitu věnovala i M. Dočkalová (2005).

Rozšíření v rámci regionu

Rozsah osídlení kultury s LnK je podmíněn v podstatě několika přírodními faktory – říčními toky, kvalitou půdy a výškovou hranicí 400 m n. m. (Pavlu-Zápotocká 1979, 285). Neolitický povrch údolní nivy byl podstatně členitější a rozmanitější, než je tomu dnes, kdy se podél větších toků prostírá povodňovou aktivitou nivelizovaná krajina. K osídlení byly vhodné pískové duny, dnešní černozemní oblast i hnědozem, nížiny i pahorkatiny. Optimální klimatické podmínky v různorodém přírodním prostředí nám nejlépe dokládají stabilita i kontinuita osídlení jednotlivých oblastí i celých regionů (Pavúk 1990, 66).

Zakreslíme-li lokality, které lze charakterizovat jako sídliště kultury s LnK, do mapy jihovýchodní Moravy, můžeme sledovat několik seskupení sídlišť o různém počtu lokalit. Kostru osídlení tvoří říční síť jako přirozená komunikační soustava. Neolitickí zemědělci osídlili oboustranně břehy mírných svahů nad řekami Moravou i Olšavou, ale i přilehlá údolí podél potoků, až už do předhůří Chřibů, Ždánského lesa nebo Bílých Karpat.

Z celkového rozložení lokalit je zřejmé, že největší koncentrace sídlišť se nachází v okolí tzv. Poolšavské brány (dnes na pomezí katastrů Uherského Hradiště a Kunovic), ústící do středního Pomoraví (Kunovice, Míkovice, Podolí, Popovice, Uherské Hradiště-Sady). Na ni plynule severním směrem navazují sídliště vázaná přímo na tok řeky Moravy na obou jejích terasách (Staré Město, Babice, Huštěnovice, Spytihněv). Směrem severozápadním od Poolšavské brány do podhůří Chřibů se nachází koncentrace sídlišť podél menších toků (Dlouhá řeka, Salaška, Kudlovický potok) se sídlišti zjištěnými v Buchlovicích, Velehradě, Modré, Traplicích, Sušicích a v Kudlovicích.

Druhou největší koncentraci sídlišť můžeme vidět ve vlastním Poolšaví, tj. na dnešním území mezi Uherským Hradištěm a širším regionem Uherskobrodská. Při komunikační ose na obou březích relativně těsného údolí řeky Olšavy se nachází sídliště ve Veletinách, Hradčovicích, Havřicích, Uherském Brodě a v Těšově. V údolí pravobřežního přítoku Olšavy, Pašovského potoka, jsou známa sídliště z Pašovic a z Prakšic. Z levé partie Poolšaví, u potoka Nivničky, je doloženo sídliště pouze u dnešní Nivnice. Nejvýchodněji jsou posunuta sídliště přímo v podhůří Bílých Karpat na Slavičínsku (Pitín, Rudimov, Slavičín).

V severní části sledované oblasti, v širším okolí Napajedelské průrvy až k podhůří Hostýnských vrchů, je doloženo sídlišť méně, o to jsou však bohatší na nálezy. Na levé terase

Sídliště kultury s LnK ve střední a severní části dolního Pomoraví. 1 – Babice, 2 – Bílovice, 3 – Bohuslavice u Kyjova, 4 – Březolupy, 5 – Buchlovice, 6 – Dolní Němčí, 7 – Havřice, 8 – Hluk, 9 – Hradčovice, 10 – Huštěnovice, 11 – Kudlovice, 12 – Kunovice, 13 – Míkovice, 14 – Modrá, 15 – Mysločovice, 16 – Nedakonice, 17 – Nechvalín, 18 – Nivnice, 19 – Ostrožská Lhota, 20 – Ostrožská Nová Ves, 21 – Otrokovice-Kvitkovic, 22 – Pašovice, 23 – Pitín, 24 – Podolí, 25 – Polešovice, 26 – Popovice, 27 – Prakšice, 28 – Racková, 29 – Rudimov, 30 – Slavičín, 31 – Spytihněv, 32 – Staré Město, 33 – Sušice, 34 – Tasov, 35 – Těšov, 36 – Traplice, 37 – Uherské Hradiště - Sady, 38 – Uherský Brod, 39 – Velehrad, 40 – Veletiny, 41 – Veselí nad Moravou, 42 – Zlín-Malenovice, 43 – Žádovice, 44 – Žeranovice.

řeky Dřevnice se nachází náleзовě bohatá sídliště v Otrokovicích-Kvítkovicích a ve Zlíně - Malenovicích. Podél levostranného přítoku Dřevnice, potoka Racková se nachází sídliště v Mysločovicích, Rackové a v nedalekých Žeranovicích.

Další koncentrace sídlišť se nachází na dnešním Ostrožsku a Veselsku. Sídliště se nachází podél potoka Okluky, pravostranného přítoku Moravy (vlévá se do ní u dnešního Uherského Ostrohu) se sídlišti v Dolním Němčí, Hluku a v Ostrožské Lhotě a potoka Veličky (Tasov). Z levého břehu Moravy sem řadím i sídliště u bezejmenné vodoteče v Polešovicích a sídliště na terase Moravy ve Veselí nad Moravou.

Poslední koncentraci sídlišť kultury s LnK můžeme vidět na Kyjovsku, v předhůří Ždánického lesa se sídlišti v Bohuslavicích u Kyjova, Nechvalíně a v Žádovicích.

Obecně lze shrnout, že největší hustota osídlení kulturou s LnK ve středním a severní části dolního Pomoraví se nachází v prostoru vymezeném mezi dnešními Napajedly na severu a Veselím nad Moravou na jihu po březích řeky Moravy a jejích přítoků. V rámci jednotlivých koncentrací sídlišť jejich počet kolísá. Přesně nelze stanovit ani vzájemnou míru interakce mezi nimi, zvláště při soutoku Olšavy a Moravy, kde je možné snad předpokládat i seskupování sídlišť přes vodní tok. Vzdálenost mezi jednotlivými sídlišti je různá. V nejhustěji osídlené oblasti Poolšavské brány jsou sídliště od sebe vzdálena 1–1,5 km, což odpovídá vzdálenostem mezi sídlišti zjištěnými například v mikroregionu Bylan (Pavlů 1977, 10) a v prostoru Českokobrodské tabule (Rulf 1983, 69). V oblastech, kde se sídliště posouvají směrem do předhůří vrchovin Karpat, Chřibů a Ždánického lesa, se jejich vzdálenost pohybuje v rozmezí přibližně 2–4 km, což odpovídá spíše průměrným vzdálenostem mezi jednotlivými seskupeními sídlišť kultury s LnK (3,2 km) udávanými například pro oblast Malopolska (Kruk 1973).

Zarážející je nepřítomnost sídlišť kultury s LnK v jižní části regionu. V podstatě na území od dnešního Veselí nad Moravou až po Břeclav máme podél toku Moravy doloženy nálezy s LnK pouze ojedinělými sběry, sídliště žádné. Tato situace odpovídá zřejmě nedostatečnému stavu výzkumu neolitických sídlišť na Hodonínsku a Břeclavsku. Svou roli však mohly sehrát i písčité půdy nevhodné pro zemědělství, možná i přítomnost předpokládaných mezolitických sídlišť. Osídlení mezolitických sídlišť (nejblíže v Mikulčicích) a sídlišť s LnK se územně navzájem vylučovalo (srov. Rulf 1983; Končelová 2005, 667), přičemž ale nemuselo jít o velké vzdálenosti mezi sídlišti a v rámci regionů mohlo docházet ke koexistenci obou ekonomik (Rulf 1983, 78).

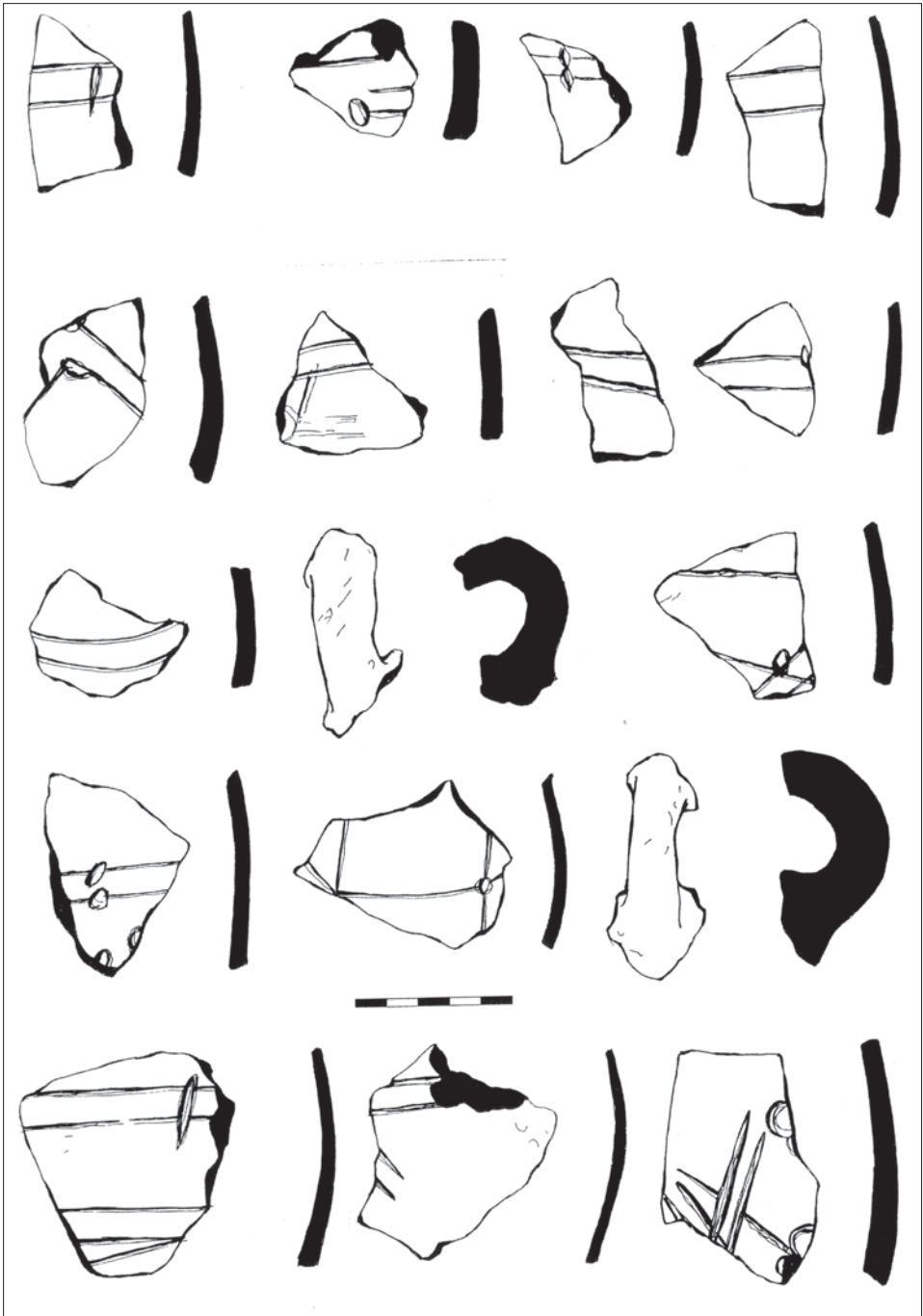
Nadmořská výška doložených sídlišť s LnK nepřesáhla 450 m n. m., přičemž jejich většina (34 sídlišť – 74 % z celkového počtu) se nachází v rozmezí 150–250 m n. m. Všechna tato sídliště leží přímo podél vodních toků při okraji terasy nebo v jejich bezprostřední blízkosti. Zbylá sídliště se nacházejí spíše podél menších vodních toků v předhůří vrchovin v rozmezí 250–350 m n. m. (celkem 11 sídlišť, 25 %) a pouze jedno sídliště – v Rudimově na Slavičínsku se nachází v poloze výrazně vyšší – 440 m n. m.

Sídliště kultury s LnK leží většinou na sprašovém podloží, případně na nivních půdách a hlinitém, respektive jílovito-hlinitém půdním typu s poměrně kvalitní hnědozemí, která je v prostoru jihovýchodní Moravy dominantním půdním typem. Enkláva lehkých půd černozemního typu v oblasti středního Pomoraví (Nedakonice, Kostelany) a Uherskobrodska (Bánov, Suchá Loz), stejně tak jako oblast vátých písků a lužního lesa na Hodonínsku zřejmě nebyla v tomto období vůbec osídlena.

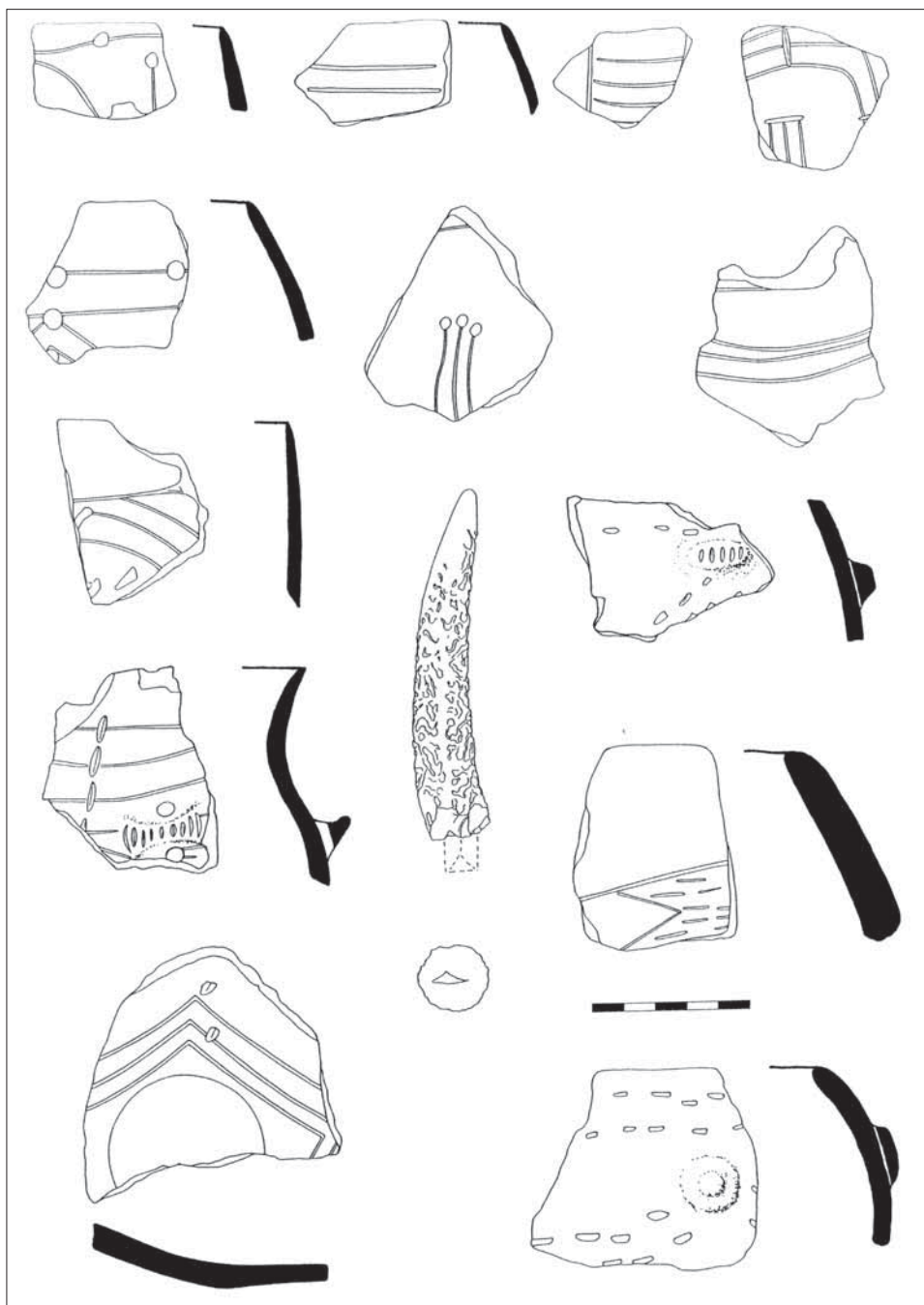
Nálezy pohřbů

Jak už bylo uvedeno výše, známe hrobové nálezy kultury s LnK z oblasti jihovýchodní Moravy pouze ze Žadovic. Nálezy byly publikovány (Čižmář–Geislerová 1997), proto zde uvedu pouze krátké shrnutí.

Při záchranném výzkumu sídliště kultury s LnK v Žadovicích bylo odkryto celkem 10 kostrových rituálních pohřbů datovaných do stupně Ib podle třídění R. Tichého (Tichý 1962). Pohřby byly uloženy v hliníku, sídlištních jámách i soujámách různých typů. Z cel-

Tab. 1. Bilovice „Padělky“, 1945, výběr keramiky z výkopu.

Tab. 2. Havříce „Nad Stavem“, 1969 a 1987, výběr z nálezů.

kového počtu 10 odkrytých pohřbů náleželo podle určení M. Dočkalové 9 pohřbů dětem a pouze jeden dospělému jedinci, pravděpodobně ženě (Čižmář–Geislerová 1997, 50). Pět pohřbů mělo s mírnou odchylkou orientaci V–Z, tři pohřby JV–SZ a dva SV–JZ. Pohřby dětí spočívaly v mírně nebo silně skrčené poloze na levém boku, pohřeb ženy byl uložen opačně, na pravém boku. Polovina pohřbů byla uložena již do částečně zaplněných objektů, druhá polovina pohřbů se nacházela přímo u dna objektů, doloženo máme i vícenásobnost pohřbů ve 3 objektech. Ze čtyř hrobů dětí pochází nálezy milodarů (fragmenty keramiky, velké zvířecí kosti, kameny, červené barvivo), objevené vždy na pohřbech, případně v těsném okolí pohřbů. Souviset mohly s jistou formou rituálních praktik tehdejší doby (Čižmář–Geislerová op. cit., 51).

Z území Moravy neznáme mnoho pohřebišť z období kultury s LnK. Z hlediska počtu nalezených pohřbů (10) se jedná v Žádovicích, hned po pohřebišťích ve Vedrovicích, o největší počet hrobů, prozkoumaných na jedné lokalitě (srov. Podborský 2002, tab. 1).

Keramika

Keramické nálezy představují nejpočetnější skupinu archeologických nálezů na neolitických sídlišťích. Způsob výroby keramiky, její tvar i výzdoba často citlivě reagovaly na vnitřní poměry i impulzy zvencí, a tím se i měnily. Díky tomu se keramika stala jedním ze základních kritérií vývoje pro zjišťování začátku vývoje i zániku jednotlivých kultur. Neolitická keramika se stala také předmětem četných studií (např. Pavlů 1972; Pavlů–Zápotocká 1978; Bareš–Lička–Růžičková 1981; Rulf 1986; týž 1993, 1997a–b, 1998).

Na základě použitého keramického materiálu můžeme standardně rozlišit v keramickém materiálu jihovýchodní Moravy keramiku hrubou užitkovou a jemnou tenkostěnnou. Přestože většina nálezů keramiky pochází až na výjimky (Havřice, Nechvalín, Otrokovice–Kvítkovice, Zlín–Malenovice,¹ Žarošice) ze starších výzkumů, nestratifikovaných výkopů a z povrchových sběrů (nelze stanovit jejich přesnější statistické vyhodnocení), můžeme na základě současného poznání předběžně stanovit, že nálezy hrubší keramiky převládají nad nálezy jemné keramiky z jednotlivých nalezišť jihovýchodní Moravy. Větší podíl hrubší keramiky vůči jemné, často v poměru 2:1 jsou dobře známy i z řádně prozkoumaných sídlišť LnK, např. z Brna–Nového Lískovce (Berkovec 2004, 98) nebo ze Slavíkovice na Vyškovsku (Čižmář–Geislerová 1996). Známe však i sídliště s poměrem opačným, tj. ve prospěch výskytu jemné keramiky, například v Drysicích na Vyškovsku (Geislerová 1992) a v Prostějově–Držovicích (Čižmář–Procházková 1999).

Hrubá užitková keramika je vyrobena z bahnitého materiálu, plaveného i neplaveného, s příměsí anorganického (kamínky, písek, slída) i organického materiálu. Povrch nádob je většinou hlazený, méně hrubý či polohlazený, tloušťka stěn se pohybuje nejčastěji od 0,5 do 1,3 cm. Keramika je vypálena do šedočerných, šedých, méně do cihlově červených odstínů.

Jemná keramika je zhotovena z plavených materiálů, ojediněle s příměsí písku. Povrch nádob je většinou oboustranně hlazený, zastoupeny jsou jedno i oboustranně leštěné povrchy, tloušťka stěn se pohybuje nejčastěji mezi 0,3–0,5 cm. Keramika je tvrdě vypálena do obvyklých světlešedých, šedých a okrových odstínů.

Základní tvary nádob

Rekonstrukce tvarů keramiky je značně ztížena velkou fragmentárností nálezů, přesto však můžeme rozlišit tři základní typy – globulární tvary, mísy a ojediněle láhve.

Globulární tvary – ve spektru zastoupených tvarů převažují. Převládají tvary s typickou kulovitou profilací výdutě (tab. 2:12, 14; 7:17; 8:8; 11:12, 14) s ústím nejčastěji se zužujícím dovnitř, případně vyšší tvary s mírně dovnitř zataženým okrajem (tab. 11: 21, 24). Ojediněle je zastoupen okraj vně vyhnutý (tab. 9:10) a mírně vzhůru profilovaný. Náběh na esovitou profilaci nádob je doložen pouze u několika málo zlomků, dvojkónické nádoby se neobjevují.

Mísy a misky – druhý nejpočetnější tvar, zastoupený početněji ve skupině jemné keramiky. Objevují se nejčastěji ve třech variantách různých velikostí. Nejméně početné jsou tvary s malým rovným dnem a vyšším kónickým tvarem s mírně vyhnutým okrajem, dále nižší tvary s rovným dnem a široce kónicky rozevřenými výdutěmi. Ve tvarovém spektru mís dominují tvary vyšších kónických mís i misek s polokulovitým tělem, s mírně nebo více zataženým okrajem (tab. 7:9, 11, 14–16).

Láhve – na základě současného stavu výzkumu jsou známé pouze z doposud nezpracovaného výzkumu ve Zlíně-Malenovicích. Zastoupen je zejména vyšší tvar s mírnou esovitou profilací, lomenou maximální výdutí a válcovitým hrdlem (viz. Čižmář-Geislerová 2006, str. 305, obr.).

Datování

Z oblasti jihovýchodní Moravy známe nálezy kultury s LnK z 96 lokalit. Pocházejí však většinou ze starších výzkumů a ze sběrů, což stěžuje detailnější chronologii kultury s LnK v této oblasti. Přesněji lze datovat pouze objekty nebo celá sídliště s větším počtem zdobených jedinců.

Rozbor lineární výzdoby ukazuje, že nálezy I. stupně kultury s LnK nejsou příliš početné. Podle třídění R. Tichého (1962) je možné je zařadit do fáze Ib, kdy se začíná objevovat ve výzdobě notová značka, hlavně na počátku rytých linií. Patří sem především nálezy ze Žádovic, kde ve výzdobě převažuje prostá rytá linie doplněná dvojlinkovou i trojlinkovou páskou (Čižmář-Geislerová 1997, obr. 8: 13, 15) spolu s meandrem (Čižmář-Geislerová, op. cit., obr. 4:1, 7 ad.).

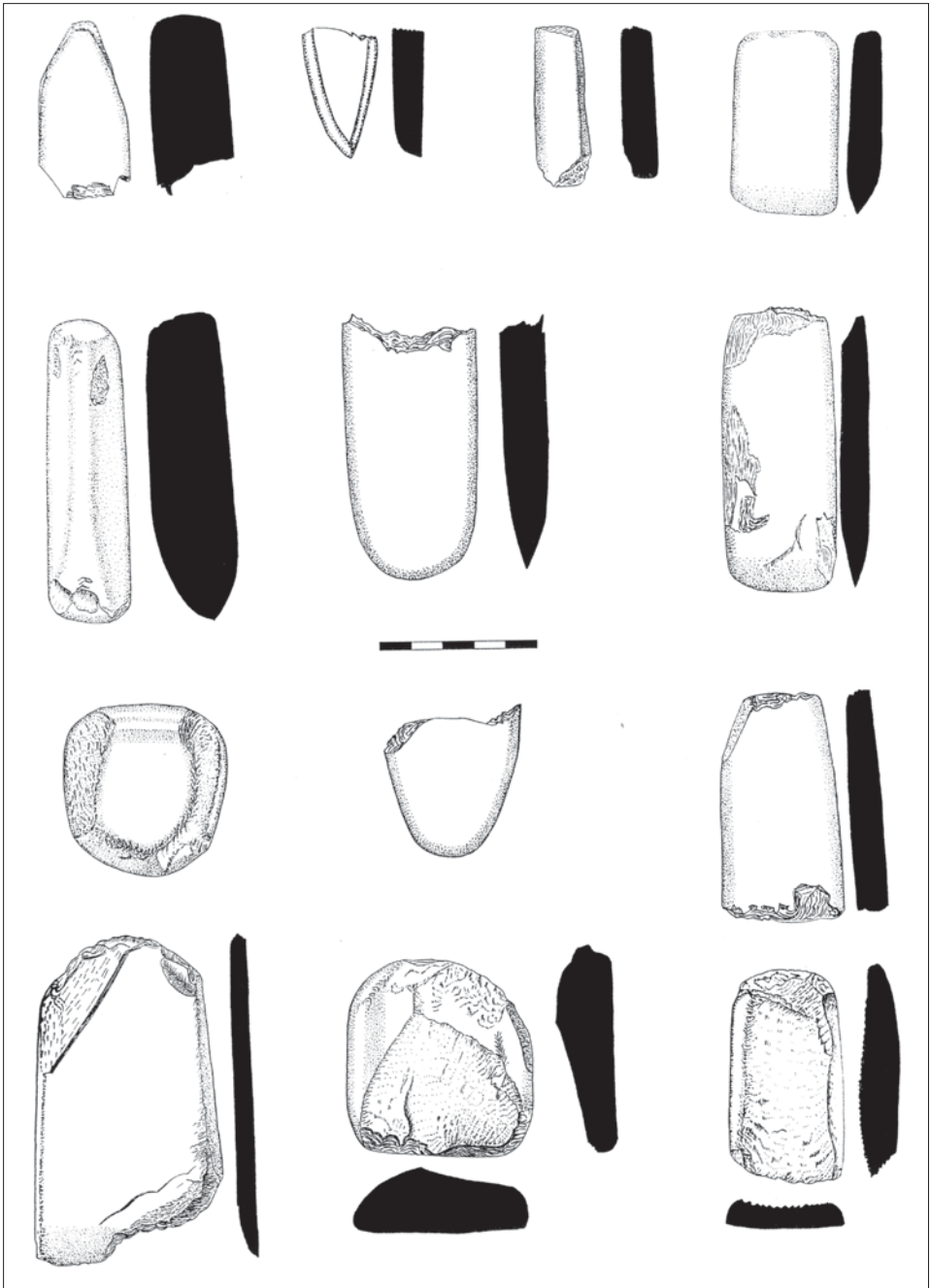
Typickým představitelem výzdoby na hrubé keramice pro fázi Ib podle R. Tichého (1962, 273) je plastická páska. Tu známe především z nálezů ze Spytihněvi (Tichý op. cit., 273, obr. 19.), kde se na keramice objevují i pro starší stupeň LnK charakteristické hluboké prstové důlky, vytvářející jednoduché vodorovné pásy pod okrajem nádob. Ze tří sídlišť (z Hluku – tab. 10:3, 2; Veletin – tab. 42:9 a ze Žádovic – Čižmář-Geislerová 1997, obr. 8:6, 10) máme doložen pro starší fázi LnK charakteristický výzdobný „motiv deště“ v kombinaci s plastickou výzdobou. Podobné nálezy známe například z Brna-Nového Lískovce (Berkovec 2004, obr. 66:2) a ze Žop (Tichý 1960, 422–423, obr. 10–11).

Do fáze Ib je možné zařadit i část nálezů ze sídliště ze Zlína-Malenovic (tab. 8:2-5), kde se na hrubé keramice objevuje jak výzdoba „barbotina“, tak i výzdoba prstovaných listů vytvářejících motiv „obilného klasu“. Nálezy nejstarší LnK – fáze Ia pochází z doposud nezpracovaného výzkumu z Otrokovic-Kvítovic (srov. Čižmář-Geislerová 2006, 243).

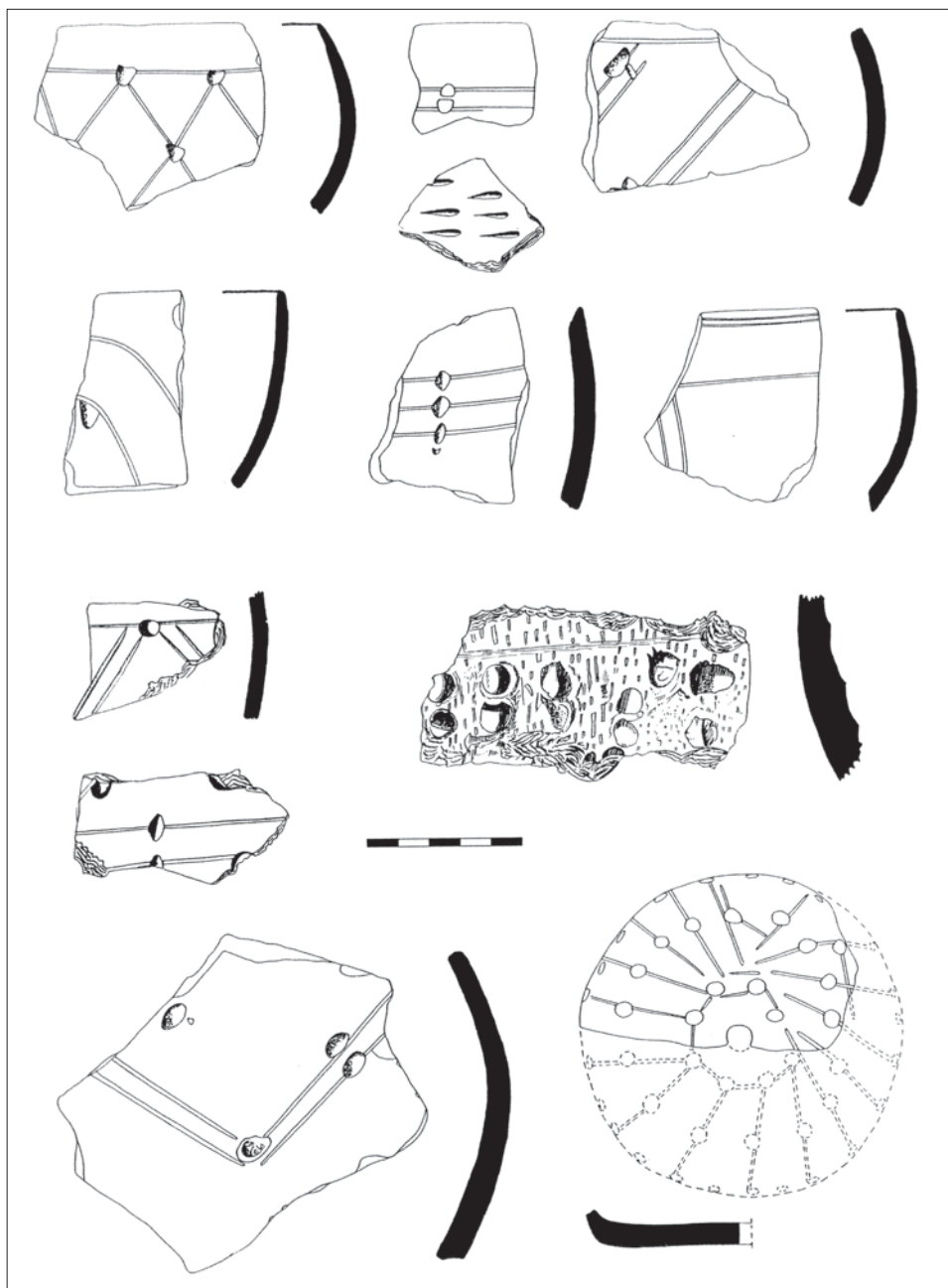
Podstatně více nálezů můžeme datovat díky dochovanému výzdobnému ornamentu do II. stupně kultury s LnK. U hrubé keramiky se setkáváme především s charakteristickou výzdobou klikatkovitých sestav řad prstových nebo nehtových vrypů mezi výčnělky (Tichý 1962, 261, obr. 11:19). Známe ji z více lokalit, např. z Havřic (tab. 2:14), Hluku (Tab. 5:4), Malenovic (8:8), Veletin (tab. 11:24), kde se tento motiv objevuje jak v okrajovém pásu, tak i v hlavním motivu. Analogické nálezy známe z více sídlišť datovaných do II. stupně LnK – například z Bohušic (Tichý 1962, 261, obr. 11:10), Bojanovic (Tichý op. cit., 262, obr. 12:4), Drysic (Geislerová 1992, 19, obr. 9:116, 195), Bořitova (Čižmář 1998, 113, obr. 4:8, 123, obr. 8:3), Přáslavic-Kocourovce (Horáková-Kalábek-Peška 1997, T.21:1, 5) a z Prostějova-Držovic (Čižmář-Procházková 1999, 55, obr. 5:5) a dalších.

Na jemné keramice datované do II. stupně naprosto převládá notový ornament. Charakteristická je především pokročilost výzdobných schémat a rozpad klasických geometrických či oběžných motivů. Obě tyto složky často v objektech vystupují dohromady (např. v Hluku, Nechvalíně, Zlíně-Malenovicích). Spíše do starší fáze, IIa, můžeme zařadit nálezy s lineární výzdobou geometrizovaných motivů s notovou značkou pravidelného kruhového tvaru. Vyskytují se varianty rektilineárních ornamentů – např. Havřice (tab. 2:5), Hradčovice (Tab. 4:10), nebo kurvilineárních.

Do mladší fáze, IIb, patří podle R. Tichého (1962, 293) především páska vyplněná vpichy.

Tab. 3. Havříce „Nad Stavem“, výběr z nálezů broušené kamenné industrie.

Tab. 4. Hradčovice „Újezdy“, 1959, výběr keramiky z výkopů.

Tento motiv se mně podařilo doložit z celé zájmové oblasti pouze na několika kusech ze Zlína-Malenovic (tab. 7:10–11) a zdaleka tak není hlavním výzdobným motivem fáze IIb, jak předpokládal R. Tichý (op. cit., 293), a to nejen na území jihovýchodní Moravy (srov. Čižmář 1998, 117). Do této fáze lze přiřadit nálezy s patrnou dekompozicí ornamentu. Jednotlivé ryté linie, ať už rektilineární nebo kurvilineární se nestýkají nebo naopak překrývají (viz např. Bílovice, tab. 1:12; Malenovice, tab. 7:6, 13), nedosahují k notovým značkám, notové značky mají nepravidelný tvar (Hradčovice – tab. 4:4) a nacházejí se často mimo linii jak v hlavním, tak i v okrajovém výzdobném motivu (Malenovice, tab. 7:9). Naopak u některých motivů můžeme vidět sblížení notových značek (Havřice, tab. 2:6; Hradčovice, tab. 4:6, Malenovice, tab. 7:2, 7; Veletiny, tab. 10:2, 6) snad jako předzvěst pozdějšího železovského záseku. Chybí nám však takové soubory, které by jednoznačně potvrdily, zda se jedná o vyznívání lineární výzdoby, nebo o vliv železovské populace (projev nejstaršího, i když zjednodušeného železovského ornamentu).

Výše popsaná výzdoba v podstatě odpovídá svým charakterem tzv. degenerovanému výzdobnému stylu fáze LnK IIb, popsanému Z. Čižmářem (1998, 117–118). Analogické nálezy (soubory) s podílem degenerované výzdoby známe hlavně z prostoru Lysické sníženiny z Bořitova „Bykovek“ (Čižmář 1998, obr. 7:1–8), z Olomoucka z Přáslavic-Kocourovce (Horáková–Kalábek–Peška 2004, např. T. 1–5; 7; 11 ad.) a z Prostějovska z Prostějova-Držovic (Čižmář–Procházková 1999, 56, obr. 6, 57, obr. 7. ad.).

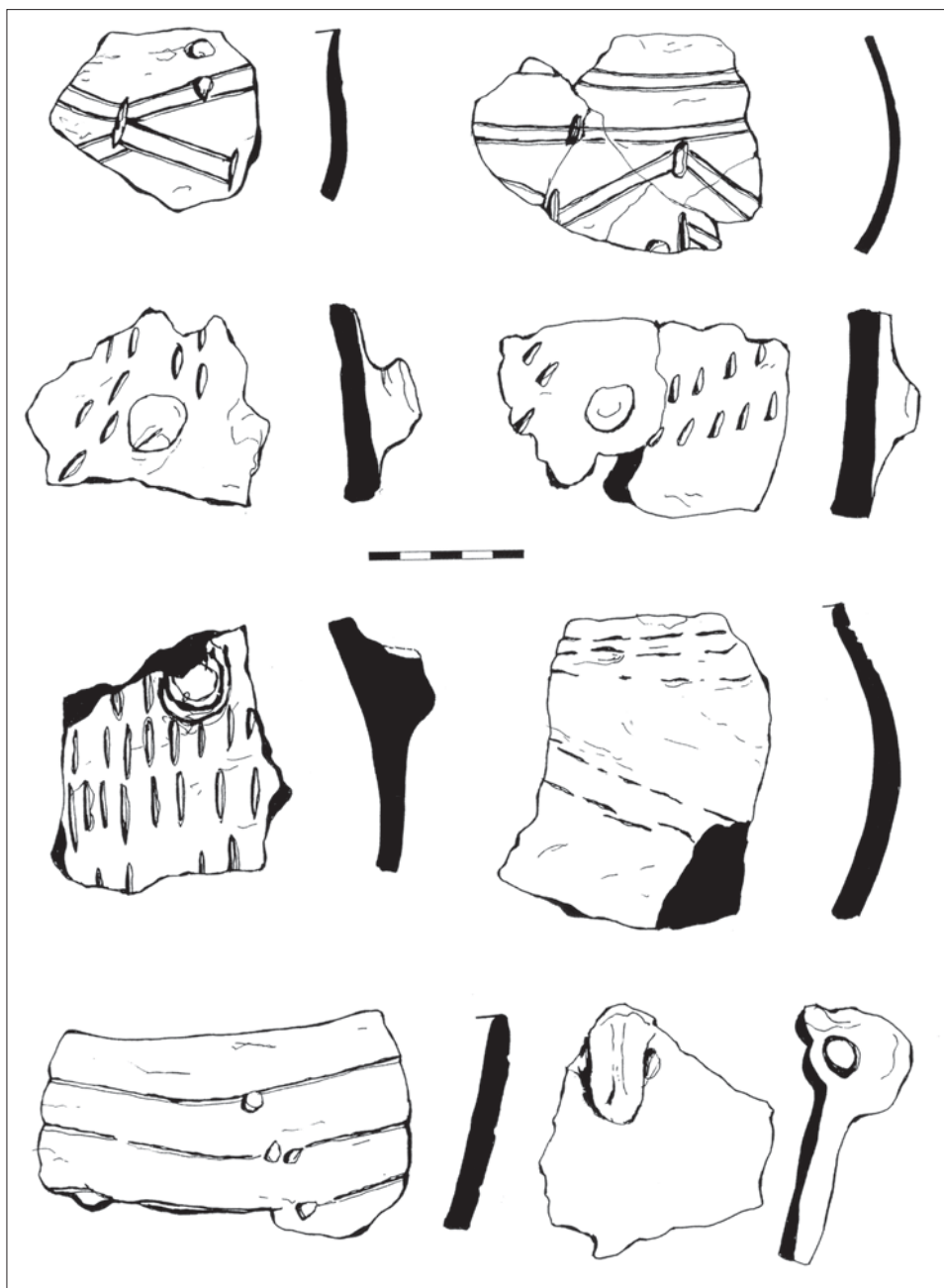
Broušená a kamenná industrie

Výskyt broušených nástrojů máme doložený z území Moravy již v období gravettien (Škrdla 1997). Neolitická aplikace broušení kamenných nástrojů se liší především zaměřením na výrobu ostrých řezných hran, v paleolitu vytvářených vždy štípaním (Šída 2001, 246). Nálezy neolitické broušené kamenné industrie z oblasti středního a severní části dolního Pomoraví jsou méně početné, než nálezy industrie štípané. I když nálezy broušené kamenné industrie byly známé od počátku archeologického bádání o neolitu, nebyla jim věnována dostatečná pozornost.

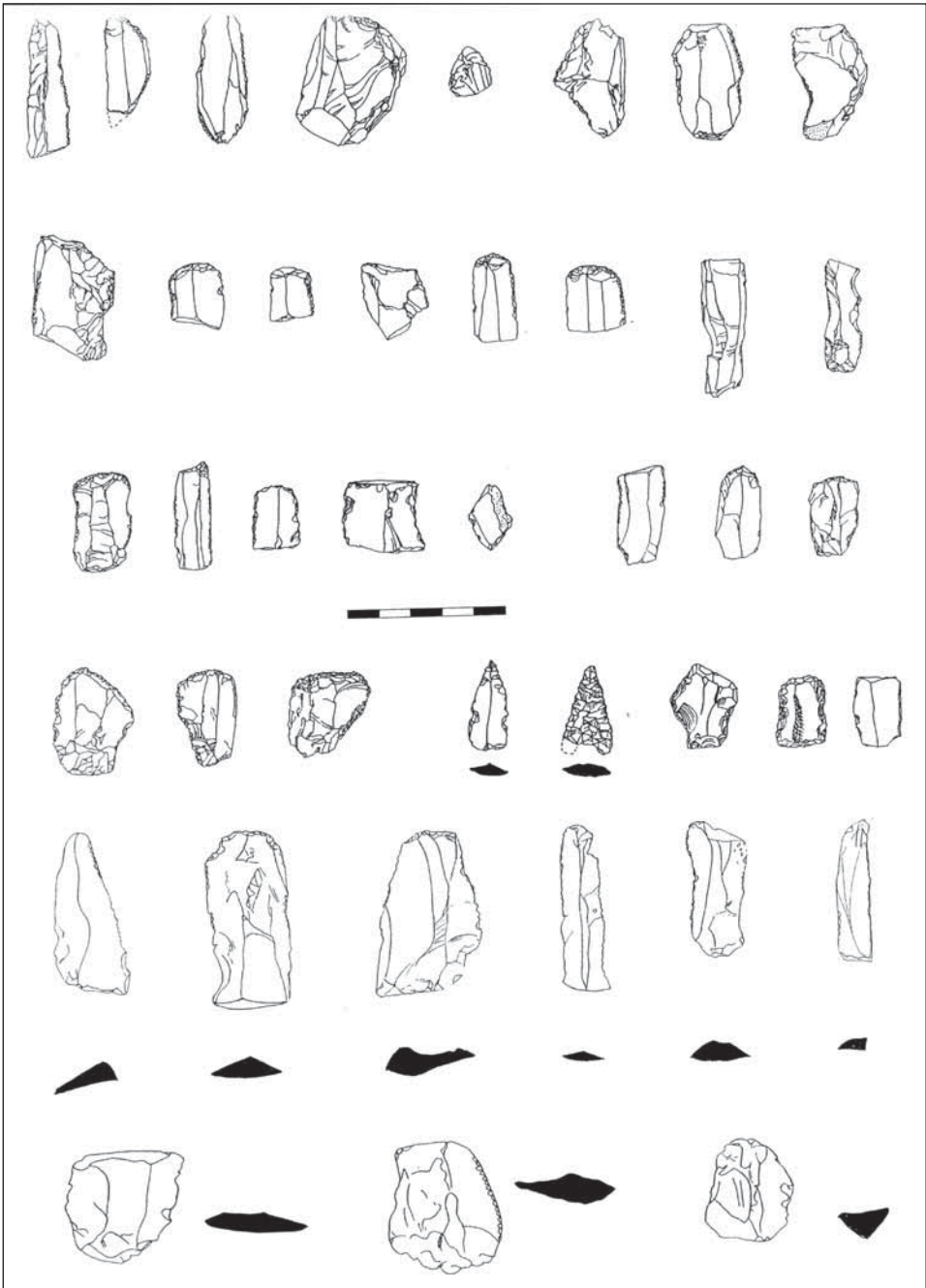
Komplexně se studiem broušené industrie začal zabývat v Čechách až S. Vencl (1960; týž 1975) a na Slovensku J. Lichardus (1960), později se problematice broušené industrie na Moravě věnoval M. Salaš (1982; týž 1984; 1986a–b). Broušené kamenné industrii se dále věnovali v Čechách I. Pavlů a J. Rulf (Pavlů–Rulf 1991) a P. Šída (Šída 2001), na Moravě A. Přichystal (2001). Z území Moravy byly nedávno publikovány nálezové soubory broušené industrie ze sídliště LnK v Přáslavicích-Kocourovcích (Zapletal 1997), z pohřebišť ve Vedrovicích (Salaš 2002) a ze sídliště z Brna-Nového Lískovce (Přichystal 2004). Na Slovensku, v oblasti Záhoří sousedící se sledovaným regionem jihovýchodní Moravy, se neolitickou broušenou i štípanou industrií zabýval především kolektiv autorů kolem I. Chebena (Cheben–Husák–Hovorka 2000; Hovorka–Cheben–Husák 2000).

Typologie

Podrobné typologické členění broušených kamenných nástrojů na základě vyhodnocení nálezů ze sídliště v Bylanech podali I. Pavlů a J. Rulf (Pavlů–Rulf 1991). Vyčlenili kopytovité klíny (celkem pět typů podle formy příčného průřezu A–E, další čtyři varianty podle metrických charakteristik), ploché kopytovité sekerky (opět pět typů A–E podle formy příčného řezu a tři varianty podle tvaru obrysu), dále sekery se svislým ostřím, dláta, hrotité nástroje a vrtané nástroje. Ze sledované oblasti jihovýchodní Moravy jsme při zpracování broušené (i štípané) industrie omezeni nedostatkem nálezových souborů. Většina nálezů broušené industrie (přibližně 80 ks, které můžeme spolehlivě datovat do období kultury s LnK) pochází z povrchových sběrů v doprovodu charakteristického keramického materiálu. U většiny muzejních sbírek nejsou známy přesnější nálezové okolnosti a některé nálezy broušené a kamenné industrie jako brously a různé otloukače nemůžeme spolehlivě přiřadit příslušné neolitické kultuře. V kamenné brou-

Tab. 5. Hluk „Paligr“, 1991, výběr keramiky z objektu 1/91.

Tab. 6. Výběr štípané kamenné industrie: Dolní Němčí „Záhumní“ (1–24), Nivnice „Podohradí“ (25–27), Korytná „Padělky“ (28–32), Rudimov „Lásky“ (33–41).

šené a jiné industrii můžeme vyčlenit tři základní skupiny – kopytovité klíny, ploché sekerky a drtiče.

Kopytovité klíny – jen velmi vzácně jsou zachovány v úplnosti, ve většině případů jsou přeražené (tab. 3: 1, 3, 4–7, 10–11, 13; tab. 11:20, 23). Početně v dochovaných nálezech výrazně převažují, ovšem vzhledem k výše uvedeným náleзовým okolnostem broušených industrií a nemožnosti jakéhokoliv statistického vyhodnocení, skutečný stav může být jiný. Mají většinou plankonvexní profil, především se vyskytují varianty s nízkým (absolutní délka okolo 10 cm) a středně vysokým profilem (absolutní délka okolo 20 cm) v pojetí variant kopytovitých klínů podle M. Salaše (Salaš 2002, 192–193). Surovinově jsou zastoupeny především importované zelené břidlice typu Podjizeří² a Želešice, podstatně méně kulmská droba a amfibolová břidlice. Kopytovité klíny známe z nálezů z Poolšaví (Havřice, Hradčovice, Míkovice, Veletiny, Uherský Brod), z oblasti Slavičinska (Rudimov, Slavičín), středního Pomoraví (Kunovice, Velehrad, Uherské Hradiště, Březolupy, Spytihněv) a z Kyjovska (Bohuslavice u Kyjova, Žarošice). Typ kopytovitého klínu s plankonvexním profilem dominuje například na sídlišti v Bylanech (Pavlů–Rulř 1991, 361), v Bořitově „Býkovci“ (Přichystal 2004, 122), ale i na Spiši (Soják 2001, 223).

Ploché sekerky – podobně jako kopytovité klíny jsou zachovány v úplnosti jen v několika kusech. Početně nejsou oproti kopytovitým klínům příliš zastoupeny. Mají trapezovitý nárys, oblé boky a asymetricky vybroušené ostří (tab. 11:16). Doloženy jsou v rámci jednotlivých lokalit nepočtenými nálezy z Poolšaví (Havřice, Hradčovice, Míkovice, Veletiny, Uherský Brod), z předhůří Bílých Karpat (Dolní Němčí, Bojkovice, Rudimov), středního Pomoraví (Velehrad, Kunovice, Březolupy, Huštěnovice, Bílovice) a z Kyjovska (Bohuslavice u Kyjova). Na základě současného stavu poznání můžeme uvést, že byly vyrobeny výhradně z importovaných surovin zelených břidlic typu Podjizeří, případně Želešice.

Drtiče (otloukače) – jsou zastoupeny poměrně hojně, ke kultuře s LnK však můžeme spolehlivě přiřadit jen pár kusů. Mají většinou kulovitý tvar (tab. 3:8) a jsou celoplošně obité. K jejich výrobě byly použity hlavně křemenný pískovec, žula, ojedinele i kulmská droba.

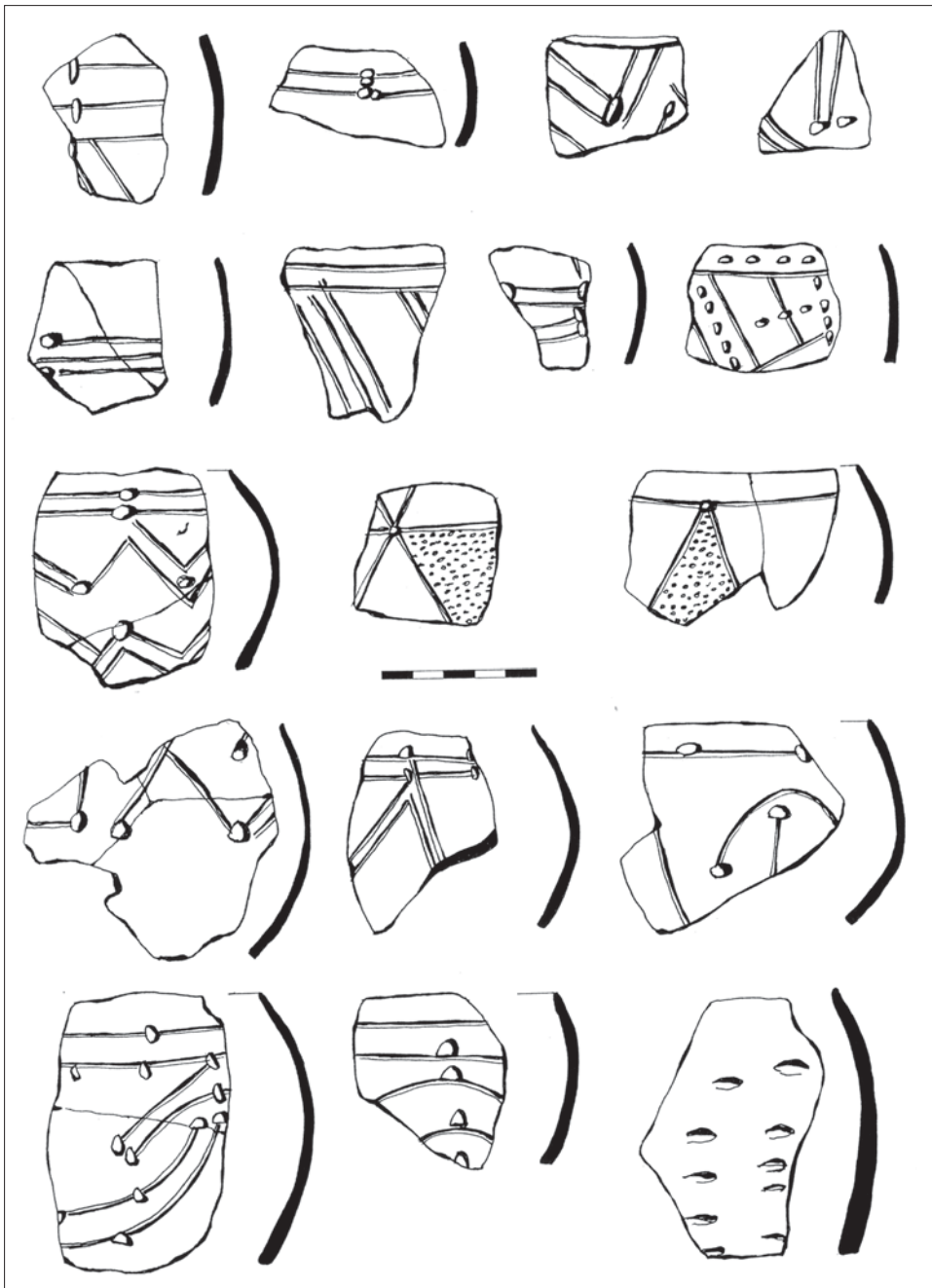
Použitá surovina

Komplexní rozbor za současného stavu poznání není možný. Studium artefaktů z více lokalit sledované oblasti jihovýchodní Moravy však ukazuje, že dominující surovinou k výrobě broušené kamenné industrie byly importované zelené břidlice metamorfovaných hornin (želešické břidlice a břidlice z Podjizeří), které jsou naprosto dominující surovinou pro výrobu broušené industrie pro období kultury LnK v českých zemích (např. Přichystal 2001, 44). Zelené chloritické břidlice převládají surovinově i v nálezech broušené kamenné industrie (hlavně kopytovité klíny, ploché sekerky a jejich zlomky) ze sídlišť z Přáslavic-Kocourovce (Zapletal 1997, 106–108), z Brna-Nového Lískovce (Přichystal 2004, 121–124) i z pohřebišť ve Vedrovicích (Přichystal 2002).

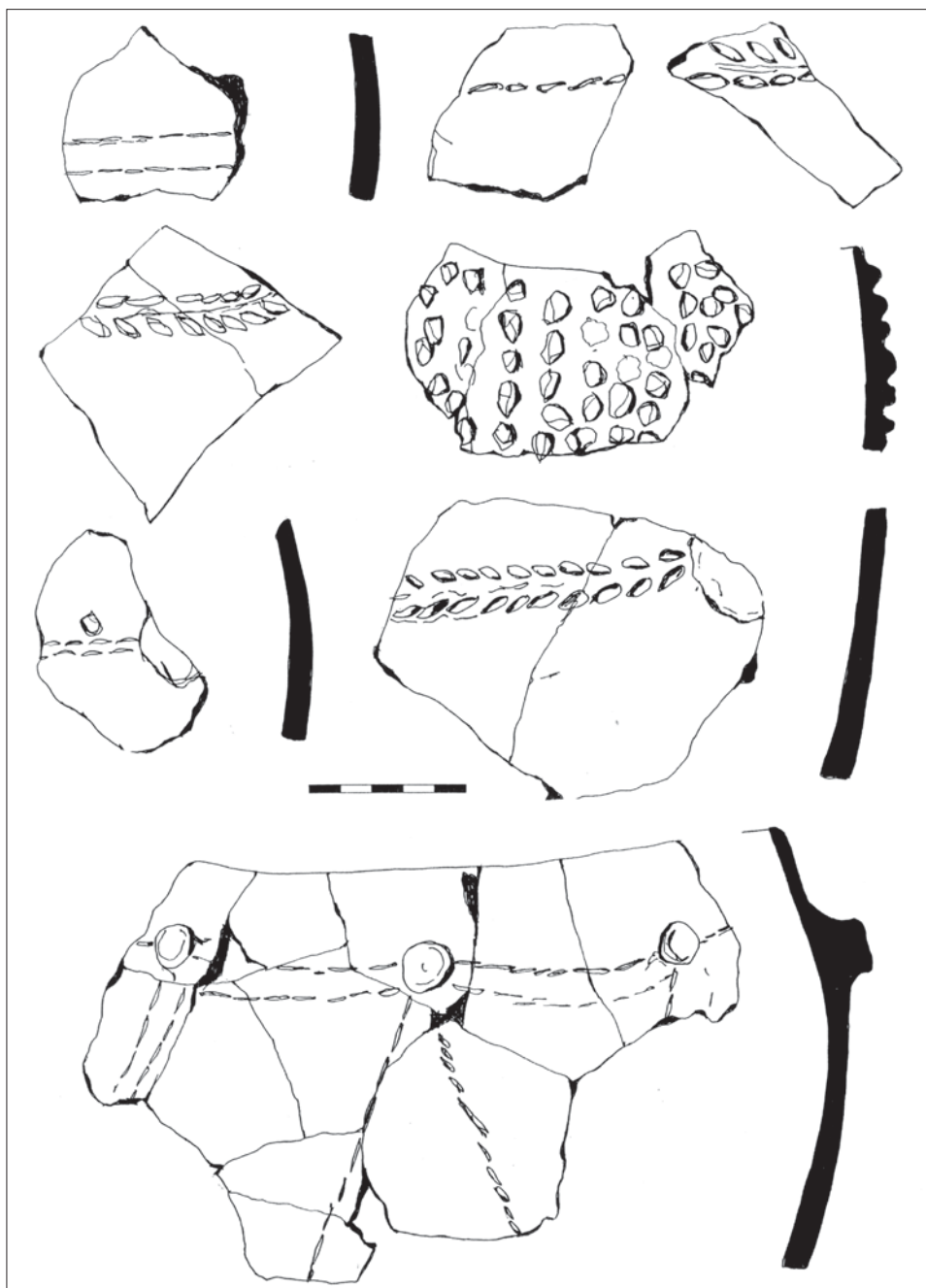
Na základě současného stavu poznání broušené kamenné industrie můžeme předběžně konstatovat, že v nálezech kopytovitých klínů a plochých sekerek převládají z hlediska provenience spíše zelené břidlice z Podjizeří, méně jsou zastoupeny břidlice pocházející ze želešického masivu. Přesnější lokalizace je bez mikroskopického výzkumu a rozsáhlejšího srovnávacího výzkumu obtížná. Na výrobu ostatních nástrojů – drtičů, otloukačů – byly používány suroviny z říčních valounů, hlavně z křemene a křemenných slepenců. Jejich původ je možné hledat ve šterkových akumulacích místních toků.

Štípaná kamenná industrie

Štípaná kamenná industrie v neolitu nepozbyla na významu, naopak surovinové spektrum se postupem času rozšiřovalo a prohlubovaly se směnné kontakty. V obsahu štípané industrie se ustálil sortiment čepelek, méně škrabadel a rydel. Problematikou neolitické štípané kamenné industrie se zabývalo více badatelů (např. Oliva 1990; Přichystal 1984; týž 1985; 1988; Přichystal–Mateiciucová–Berkovec 2004; Mateiciucová 1992; táž 1997a, b; 1999;

Tab. 7. Malenovice, ul. Masarykova, 1991, výběr keramiky: objekt č. 8 (1, 2, 12), objekt č. 10 (10, 11, 14–17), povrchový sběr (3, 4–9, 13).

Tab. 8. Malenovice „Mezicestí“, 1999, výběr keramiky, objekt č. 527.

2001a, b; 2002a, b; 2004; Cheben–Illášová–Hromada–Ožvoldová–Pavelčík 1995; Cheben–Husák–Hovorka 2000; v zahraničí především Kozłowski 1970; Kaczanowska 1985; Lech 1991; týž 1997; Gronenborn 1997 ad.).

Ve sledované oblasti jihovýchodní Moravy se štipanou neolitickou industrií zabýval doposud pouze okrajově Jiří Pavelčík. Předběžně vyhodnotil dvě kolekce – z Veletin a z Rudimova.³

Ze sídliště z Veletin (LnK II. stupně) pocházejí nálezy celkem 119 ks štipané industrie, z nichž 62 kusů představují úštěpy a 57 ks artefakty. Z hlediska surovinového zastoupení převládá (podle J. Pavelčíka) silicity krakovské jury (61 ks – 51 %), dále radiolarit bělokarpatského původu (40 ks – 34 %), různé druhy křemence (6 ks – 5 %), obsidián (3 ks – 2,5 %) a neurčitelné přepálené artefakty (9 ks – 4,5 %). Na základě typologického rozboru se podařilo J. Pavelčíkovi vyčlenit následující typy: čepele (8 ks – 13,6 %), čepelovité úštěpy a zlomené čepele (12 ks – 20,4 %), čepele s hrubou (pilovitou) retuší (5 ks – 8,5 %), čepelovitá škrabadla – 6 ks (10,2 %), úštěpová nehtová škrabadla (3 ks – 3,1 %), škrabadla na větších, nepravidelných úštěpech (4 ks – 6,8 %), čepele s rovně retušovaným čelem s levou retušovanou hranou (1 ks – 1,7 %), čepel s vrubovitě retušovaným čelem (konkávní škrabadlo – 2 ks, 3,4 %), oboustranné škrabadlo (1 ks – 1,7 %), lichoběžníkovitou šipku s příčným ostrím (1 ks – 1,7 %), čepelovitý listovitý vrták (2 ks – 3,4 %), široký, plošně retušovaný vrták (2 ks – 3,4 %), dlátko s retušovaným břitem s plochou retuší na násadě (1 ks – 1,7 %), hranové rydlo (1 ks – 1,7 %), oboustranně retušovanou jehlu (1 ks – 1,7%), zlomky retušovaných nástrojů tvaru kruhové úseče (2 ks – 3,4 %) a retušované nepravidelné úštěpy (4 ks – 6,8 %).

Ze sídliště z Rudimova (LnK II. stupně) pochází celkem 158 ks štipané industrie (z toho 125 artefaktů), z hlediska surovinového zastoupení naprosto převládá bělokarpatský radiolarit (128 ks – 81 %), zbylých 29 ks (29 %) zaujímají silicity krakovské jury. Typologicky jsou v souboru podle J. Pavelčíka zastoupeny především různé typy převážně retušovaných čepelí (40 ks – 25 %), dále úštěpy (22 ks – 14 %), mikrolity (14 ks – 8,8 ks), škrabadla (12 ks – 7,5 %), rydla (7 ks – 4,4 %), vrtáky (8 ks – 5 %), retušované úštěpy (5 ks – 3 %).

Z ostatních sídlišť LnK ve sledované oblasti můžeme provést pouze přibližné typologické zhodnocení štipané industrie. Menší soubory jsou doloženy, kromě Rudimova (výběr viz. tab. 6: 33–41; 12:1–9) a Veletin (výběr viz. tab. 11:1–15, 17–19), z Dolního Němčí (tab. 6:1–24) a ze Sv. Sidonie.

Typologie

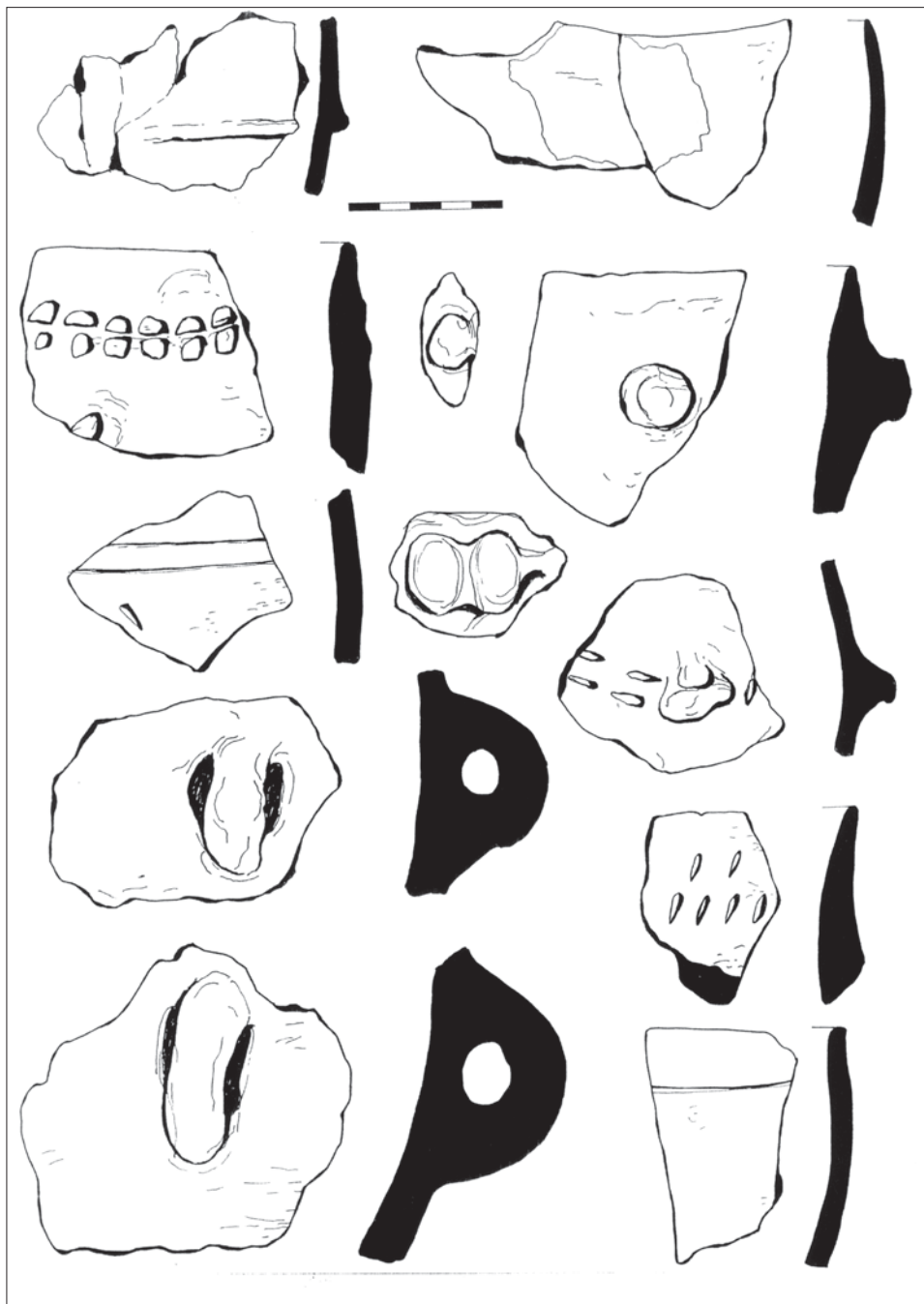
Jádra – většina jader byla vyrobena z radiolaritu bělokarpatského původu (tab. 11:1), méně jsou zastoupena jádra ze silicítů krakovské jury (doložena jsou např. Březolupech⁴). Většina z nich sloužila k výrobě čepelovitých polotovarů.

Čepele a jejich fragmenty – tvoří na základě současného stavu poznání nejpočetněji doložené tvary. Jsou vyrobeny jak z radiolaritu bělokarpatského původu (tab. 6:34; 11:2–7), tak i ze silicítů krakovské jury (tab. 6:1–3, 32). Retuš bývá na jedné i obou hranách, vrchní, spodní i střídavá, čepele se souvislou retuší po obou bocích zřejmě chybí. Délka celých čepelí se pohybuje mezi 37 až 83 mm (průměrně 60 mm), šířka od 10 do 26 mm (průměrně 18 mm).

Úštěpy – představují vlastně odpad při výrobě finálních nástrojů. Většina úštěpů byla vyrobena z bělokarpatského radiolaritu, méně ze silicity krakovské jury (tab. 6:9; 11:17–19) a z blíže neurčeného rohovce šedé barvy.

Trapézy – vyskytují se ojediněle na čepelovitých tvarech, zhotoveny jsou ze zeleného bělokarpatského radiolaritu. Jejich výskyt v kultuře s LnK by měl být omezen na I. stupeň, v pozdějším období LnK se objevují jen zřídka (Mateiciucová 2002b, 225).

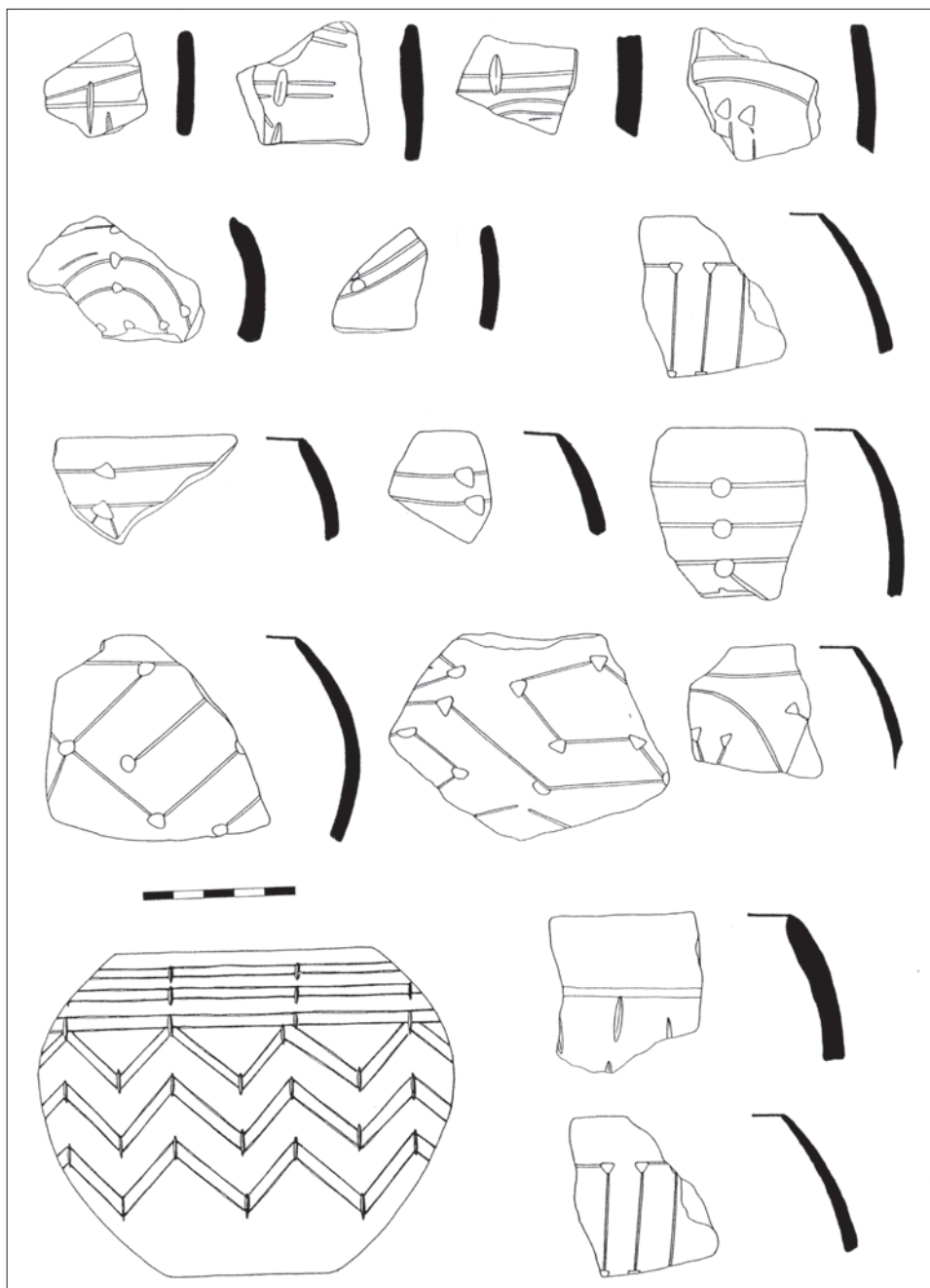
Nástroje – v této skupině můžeme doložit několik druhů: škrabadla zhotovená na jedné i obou hranách z bělokarpatského radiolaritu i z rohovce (tab. 6:25–27), drasadlo z bělokarpatského radiolaritu, vrtáky z téže suroviny. Zastoupeny jsou i šipky s oboustranně retušovaným hrotem (tab. 6:28–29), zhotovené z radiolaritu – jejich typologické zařazení do kultury s LnK je však spornější. I když pochází ze sběru na sídlišti kultury s LnK z Korytné (jiná kultura se zde nevyskytuje), svým tvarem mohou patřit i do období eneolitu.

Tab. 9. Nechvalín „Nivky“, 1975, výběr keramiky, objekt č. 12 (9–10), objekt č. 8 (2, 4, 6–7, 12), objekt č. 32 (3, 5, 11), objekt č. 36 (1, 8).

Tab. 10. Veletiny „Losky“, výběr materiálu z výkopů.

Tab. 11. Veletiny „Losky“, výběr keramiky z výkopů.

Použitá surovina

Vzhledem k nedostatku referenčních souborů není možné určit přesnější podíly jednotlivých druhů surovin. Předběžně můžeme stanovit, že v náleзовých celcích se objevuje jak větší zastoupení silicity krakovské jury (Veletiny), stejně jako to máme doloženo např. v souborech z Vedrovic (Mateiciucová 2002b) a z Přáslavic-Kocourovce (Mateiciucová 1997b), tak i místního bělokarpatského radiolaritu (Rudimov, Sv. Sidonie – což je vzhledem k lokaci sídliště pochopitelné). Z území Moravy výrazně převažuje lokální surovina (rohovec typu Krumlovský les) například v Brně-Novém Lískovci (Mateiciucová 2004, 113). Méně jsou ve sledované oblasti jihovýchodní Moravy zastoupeny rohovec typu Krumlovský les (KL I – hrubozrnná varieta) a silicity glacienních sedimentů, vysloveně ojedinele se objevuje obsidián.

Výše uvedené předběžně zhodnocení přibližně odpovídá surovinovému spektru štípané industrie staršího neolitu (Mateiciucová 2001a). Více se zde prosazuje, zřejmě až od II. stupně LnK, bělokarpatský radiolarit jako místní surovina a jak se zdá, výrazný je také podíl silicity krakovské provenience s primárními zdroji severozápadně od Krakova. Ten, jak se zdá, převažuje již od I. stupně LnK. Silicity krakovské provenience dominují ze surovinového hlediska na sídlištích LnK na Moravě (např. Žopy, Mohelnice, Přáslavice-Kocourovce, Mateiciucová 2001b), ale i na lokalitách Dolního Slezska a ve východních Čechách (Mateiciucová 2001a, 213). Kromě jednoho kusu vějířovitého škrabadla ze Spytihněvi (viz. Škrdla 2005, Fig. 3.45.:6) prozatím nemáme doložený radiolarit typu Szentgál z maďarského pohoří Bakony, který by měl podle I. Mateiciucové sehrát důležitou roli v souvislosti se studiem počátků neolitu ve střední Evropě (Mateiciucová 2001; 2002b). Je však nutné uvést, že z jihovýchodní Moravy neznáme ucelené náleзовé celky LnK I. stupně, kde by se měl, byť i ojedinele, vyskytovat.

Závěr

Na základě současného stavu poznání můžeme konstatovat, že území středního a severní části dolního Pomoraví bylo osídleno již ve starším (I.) stupni kultury s LnK. Prokazatelně můžeme do období I. stupně kultury přiřadit pouze 5 sídliště: Hradčovice, Otrokovice-Kvítkovice, Spytihněv (srov. Tichý 1962, 291–292). Z novějších výzkumů k nim můžeme přiřadit pouze nálezy ze Zlína-Malenovic (všechna do stupně Ia podle třídění R. Tichého) a z opětného výzkumu v Otrokovcích-Kvítkovicích a ze Žádovic (LnK Ib). To je z celkového počtu registrovaných 44 sídliště přibližně jedna desetina (11 %). Nejstarší sídliště ze stupně LnK Ia, máme doložena v podstatě jen při komunikační ose řeky Moravy a Olšavy a všechna v širším regionu středního Pomoraví, tj. z geografického hlediska poměrně dost na severu sledované oblasti jihovýchodní Moravy.

Nebudu se zde zabývat problematikou vztahu mezolitu a neolitu, pouze na základě současného stavu poznání chci hypoteticky naznačit, jak mohla neolitizace jihovýchodní Moravy probíhat (ať už příchodem nové populace nebo plynulou neolitizací původního obyvatelstva pod vlivem příchodu nových myšlenek). Pokud bychom vzali v úvahu klasický koncept, tj. příchod neolitického obyvatelstva od jihu z Podunají podél řeky Moravy, nenachází se v jejím dolním úseku ani jedno neolitické sídliště (osídlení není o mnoho hustší ani ve II. stupni LnK). Ze Slovenské strany řeky Moravy, ze Záhoří, máme pouze doložena povrchovými sběry neolitická sídliště, do období neolitu je můžeme zařadit pouze rámcově (Hovorka–Cheben–Husák 2000; Cheben–Husák–Hovorka 2000; Drahošová 2005). Do staršího období kultury s LnK můžeme na území moravního pravobřeží zařadit nálezy z Kunova, Radošovců a Senice (Pavúk 1980, Abb. 1.). Tato sídliště jsou však od toku řeky Moravy jako předpokládané komunikační tepny vzdálena 10–20 km. Těžko tedy lze předpokládat, že nejstarší sídliště kultury s LnK, byť pionýrská, by byla založena až po téměř 150 km pochodu od soutoku Moravy s Dunajem.

Absence sídliště kultury s LnK, ať už ve starším, nebo v mladším stupni, může být výsledkem nedostatečného archeologického výzkumu neolitu, zvláště v oblasti Hodonínska

a Břeclavska. Sídliště z I. stupně LnK nemusíme zachytit i díky tomu, že se dnes nacházejí pod povodňovými sedimenty v nivě řeky Moravy (srov. Kovárník 2005).

Nejstarší sídliště LnK se nachází ve středním Pomoraví a v Poolšaví v úvalech řeky Moravy a Olšavy. Pokud bychom sledovali směry neolitizačního procesu na základě původu kamenných surovin (Mateciucová 2002a), na jihovýchodní Moravě nedochází k nárůstu podílu surovin z prostoru Panonie (štípané i broušené kamenné industrie), naopak jak v broušené industrii (převládající výskyt zelené břidlice z Podjízeří a ze Želešic), tak i ve štípané industrii (převaha silicitů krakovské jury a bělokarpatského radiolaritu) naznačují spíše opačné kontakty. Navíc surovinová spektra se v průběhu vývoje kultury významně nemění.

Na základě výše uvedených skutečností lze hypoteticky naznačit, že neolitizace jihovýchodní Moravy mohla proběhnout z východu–z Pováží přes Karpaty průsmyky, ale i ze severu, přes Napajedelskou průrvu, jak ukazují nálezy kamenné industrie importované ze severu.

Relativně intenzivní osídlení jihovýchodní Moravy máme doloženo ve II. stupni LnK (viz výše obr. 2), kdy z této oblasti známe nálezy z celkem 43 sídlišť (znovu neosídleno zůstalo zřejmě jen sídliště v Žádovicích). V mladším stupni se osídlení, kromě osídlení starších poloh, radiálně posunuje do okolních vrchovin s patrnou koncentrací ve středním Pomoraví a v Poolšaví, oblast dnešního Hodonínska a Břeclavska zůstala opět, jako ve starším stupni, zřejmě neosídlena. Kultura s LnK měla na jihovýchodní Moravě dlouhý a stabilní vývoj. Situaci zániku či vyznění kultury s LnK nám ztěžuje spoluvýskyt keramiky zdobené železovským ornamentem. Za současného stavu poznání nemůžeme přesně stanovit, kdy je osídlení s LnK ještě samostatné a kdy došlo k vlivu železovské populace, i když se dá předpokládat, že se tak událo zhruba ve stupni LnK IIb. podle třídění R. Tichého (1962).

Poznámky:

- 1 Za možnost pracovat s keramickým materiálem z Malenovic děkuji PhDr. et RNDr. Janě Langové z Muzea Jihovýchodní Moravy ve Zlíně.
- 2 Za určení surovinové skladby broušené kamenné a štípané industrie a četné konzultace k této problematice děkuji především M. Kučovi (FF MU Brno) a P. Škrdlovi (AÚ AV ČR v Brně).
- 3 Pavelčík Jiří, Rudimov, drobné nálezové zprávy č. 10; týž Volutová štípaná industrie z Veletin, rkp., archiv Slovákckého muzea v Uherském Hradišti.
- 4 Nálezy štípané industrie z Březolup pocházejí především z povrchové prospekce M. Kuči a P. Škrdly.

Literatura:

- Baroš, M.–Lička, M.–Růžičková, M., 1981: *K technologii neolitické keramiky I*. Sborník Národního muzea v Praze, řada A, sv. XXXV, 137–227.
- Berkovec, T., 2004: *Ohrazené areály kultury s lineární keramikou na Moravě (I)*. Brno–Nový Lískovec, Pod Kamenným vrchem, Archaeologiae Regionalis Fontes 5, Olomouc.
- Červinka, I. L., 1908: *Moravské starožitnosti*. Kojetín na Hané.
- Čižmář, M.–Geislerová, K. (ed.), 2006: *Výzkumy. Ausgrabungen 1999–2004*. Brno.
- Čižmář, Z., 1998: *Nástin relativní chronologie lineární keramiky na Moravě (Poznámky k vývoji výzdobného stylu)*. Čas. Moravského zemského muzea v Brně, Acta Mus. Moraviae, Sci. soc. LXXXIII, 105–139.
- Čižmář, Z., 2006a: *Neolit*. In: Čižmář, M.–Geislerová, K. (ed.), *Výzkumy. Ausgrabungen 1999–2004*, Brno, 13–20.
- Čižmář, Z.–Přichystal, M., 2006b: *Kostrové hroby na sídlišti kultury s lineární keramikou v Modřicích, okr. Brno-venkov*. Pravěk NŘ 14, 7–37.
- Čižmář, Z.–Geislerová, K., 1996: *Sídliště kultury s lineární keramikou ve Slavíkovcích, okr. Vyškov*. Pravěk NŘ 6, 39–64.

- Čižmář, Z.–Geislerová, K., 1997: *Pohřby v jamách na sídlišti kultury s lineární keramikou v Žádovicích, okr. Hodonín*. Pravěk NŘ, 39–75.
- Čižmář, Z.–Procházková, P., 1999: *Sídliště mladšího stupně kultury s lineární keramikou v Prostějově-Držovicích, Kuzma, I.* (ed.), *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín–1998*, Nitra, 45–73.
- Dočkalová, M., 2005: *Nálezky neolitických koster z Těšetic (okr. Znojmo)*. In: Cheben, I.–Kuzma, I. (eds.), *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín–2004*, Nitra, 21–30.
- Drahošová, V., 2005: *Neolitické a eneolitické osídlenie Záhoria*. In: Cheben, I.–Kuzma, I. (eds.), *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín–2004*, Nitra, 13–20.
- Farkas, Z., 2004: *Antropologische Funde und deren Beitrag zur Erforschung der Neolithisierung Mitteleuropas*. In: Hänsel, B.–Studeníková, E. (Hrsg.), *Zwischen Karpaten und Ägäis. Neolithikum und ältere Bronzezeit. Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavůvková. Internationale Archäologie, Studia honoraria Bd. 21*. Verlag Maria Leidorf Rahden/Westf. 2004, 85–92.
- Fojtík, P., 2005: *Kralice na Hané (okr. Prostějov)*. Přehled výzkumů 46, 220–221.
- Geislerová, K., 1992: *Sídliště kultury s lineární keramikou v Drysicích, okr. Vyškov*. Pravěk NŘ 2, 5–21.
- Gronenborn, D., 1994: *Überlegungen zur Ausbreitung der bäuerlichen Wirtschaft in Mitteleuropa-Versuch einer kulturhistorischen Interpretation ältestbandkeramischer Silexinventare*. Prähist. Zeitschrift 69, 135–151.
- Gronenborn, D., 1997: *Silexartefakte der ältestenbandkeramischen Kultur*. Mit einem Beitrag von Jean-Paul Caspar, *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 37*, Frankfurt am Main.
- Horáková, J.–Kálábek, M.–Peška, J., 1997: *Osada lidu s lineární keramikou v Práslavicích-Kocourovci*. Archaeologiae Regionalis Fontes I, Olomouc.
- Hovorka, D.–Cheben, I.–Husák, L., 2000: *Raw materials of Neolithic/Eneolithic stone implements from sites around Senica (Western Slovakia)–Suroviny neolitických/eneolitických kamenných artefaktov z lokalít v okolí Senice (západné Slovensko)*. Archeologické rozhledy LII/3, 465–482.
- Cheben, I.–Illášová, L.–Hromada, J.–Ožvoldová, L.–Pavelčík, J., 1995: *Eine Oberflächengrube zur Förderung von Radiolarit in Bolesov*. Slovenská archeológia XLIII-2, 185–204.
- Cheben, I.–Husák, L.–Hovorka, D., 2000: *Spalt- und Geschliffene Industrie aus der Záhorie-Niederung*. Slovenská archeológia XLVII/1, 7–40.
- Jelínek, J., 1956: *Homo sapiens fossilis ze Starého Města u Uh. Hradiště*. Časopis Mor. musea v Brně, XLI, 139–196.
- Kaczanowska, M., 1985: *Rohstoffe, Technik und Industrien im Nordteil der Flussgebietes der Mitteldonau*. Warszawa.
- Končelová, M., 2005: *Struktura osídlení lidu s lineární keramikou ve východních Čechách*, Archeologické rozhledy LVII, sešit 4, 651–706.
- Koštuřík, P.–Lorenčová, A., 1989–1990: *Kostrový hrob H11 kultury s lineární keramikou z neolitického sídliště u Těšetic-Kyjovic, okr. Znojmo*. Sborník prací FF MU v Brně E 34.
- Kovárník, J., 2005: *Osídlování nížin ve starším stupni kultury s lineární keramikou na jižní Moravě*. Sb. prací FF BU M 8-9, 2003-2004, 31–52.
- Kozłowski, J. K., 1970: *Z badań nad wytwórczością krzemieniarska w kulturze ceramiki wstęgowej rytej*. In: Kozłowski, J. K. (ed.), *Z badań nad kulturą ceramiki wstęgowej rytej*, Polskie Towarzystwo Archeologiczne Kraków, Oddział w Nowej Hucie, 73–94.
- Kráčmarová, A.–Břuchová, H.–Černý, V.–Brdička, R., 2006: *Podíl „paleolitických“ versus „neolitických“ haplogrupin Y chromozomu u české populace*. Archeologické rozhledy LVIII/2, 237–249.
- Kruk, J., 1973: *Studia osadnicze nad neolitem wyżyn lessowych*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Kruk, J.–Miliśka, S., 1999: *Rozkwit i upadek społeczeństw rolniczych neolitu*. Kraków.
- Kulczycka-Leciejewiczowa, A., 1979: *Pierwsze społeczeństwa rolnicze na ziemiach Polskich. Kultury kręgu nadunajskiego*. In: Godłowska, M.–Kulczycka-Leciejewiczowa, A.–Machnik, J.–Wiślański, T. (red.), *Neolit, Prahistoria ziem Polskich, Polska akademia nauk*, 19–165, Wrocław-Warszawa-Kraków.

- Lech, J., 1991: *The Neolithic-Eneolithic transition in prehistoric mining and siliceous rock distribution*. In: Lichardus, J. (ed.), *Die Kupferzeit als historische Epoche. Symposium Saarbrücken und Otzenhausen 6.–13. 11. 1988*, Saarbrücker Beiträge zur Altertumskunde 55, Bonn, 557–574.
- Lech, J., 1997: *Materiały krzemienne z osad społeczności w Strachowie, woj. Wrocław*. In: K ulczycka-Leciejewiczowa, A., Strachów. *Osiedla neolitycznych rolników na Śląsku*, Instytut Archeologii i Etnologii PAN, Wrocław, 229–265.
- Lička, M., 1991: *Výzkum technologie výroby neolitické keramiky prostřednictvím experimentu*. Časopis Národního muzea 160, 1–10.
- Lichardus, J., 1960: *Kamenné nástroje na Slovensku a ich hlavné typy–Neolitische Steinwerkzeuge in der Slowakei und deren Haupttypen*. Archeologické rozhledy, 12, 842–859.
- Lichardus-Ippen, M.–Lichardus, J., 2003: *Strukturelle Grundlagen zum Verständnis der Neolithisierungprozesse in Südost- und Mitteleuropa*. In: Jerem, E.–Raczky, P. (eds.): *Morgenrot der Kulturen. Frühen Etappen der Menschheitsgeschichte in Mittel- und Südosteuropa*. Festschrift für Nándor Kalicz zum 75. Geburtstag, 61–81, Budapest.
- Matejciucová, I., 1992: *Výroba štípané industrie v kultuře s lineární keramikou v oblasti Krumlovského lesa*. Rkp. diplomové práce, FF MU Brno.
- Matejciucová, I., 1997a: *Štípaná industrie na pohřebišti kultury s LnK ve Vedrovicích*. Pravěk NŘ 7, 77–103.
- Matejciucová, I., 1997b: *Rozbor štípané industrie*. In: Horáková, J.–Kalábek, M.–Peška, J., *Osada lidu kultury s lineární keramikou v Přáslavicích-Kocourovcí*, Archaeologiae Regionalis Fontes I, Olomouc, 99–105.
- Matejciucová, I., 1999: *Štípaná kamenná industrie z vedrovického rondelu*. In: Podborský, V. (ed.), *Pravěká sociokulturní architektura na Moravě*, Brno, 220–223.
- Matejciucová, I., 2001a: *Surovina kamenné štípané industrie v moravském neolitu*. In: Podborský, V. (ed.), *50 let archeologických výzkumů Masarykovy univerzity na Znojemsku*, Brno, 213–224.
- Matejciucová, I., 2002a: *Počátky neolitu ve střední Evropě ve světle zkoumání štípané industrie raně zemědělských společností (Lnk) na Moravě a v Dolním Rakousku: 5700–4900 př. n. l., rkp. doktorské dizertace*. Brno.
- Matejciucová, I., 2002b: *Mechanismy distribuce štípané industrie v mezolitu a neolitu aneb význam importovaných kamenných surovin*. In: Metlička, M. (ed.), *Otázky neolitu a eneolitu našich zemí–2000*, Plzeň 2001, 7–18.
- Matejciucová, I., 2002c: *Štípaná kamenná industrie z pohřebiště v „Široké u Lesa“*. In: Podborský, V. a kol., *Dvě pohřebiště neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě*, Brno, 217–230.
- Matejciucová, I., 2004: *Štípaná industrie*. In: Berkovec, T. 2004, *Brno–Nový Lískovec Pod kamenným vrchem. Ohrazené areály kultury s lineární keramikou na Moravě (I)*, Archaeologiae Regionalis Fontes 5, Olomouc, 111–121.
- Neustupný, E., 1956: *K relativní chronologii volutové keramiky*. Archeologické rozhledy VIII, 386–407, 461–462.
- Oliiva, M., 1987: *Aurignacien na Moravě*. Studie Muzea Kroměřížska '87, 5–128.
- Oliiva, M., 1998: *Gravettien východní Moravy*. Čas. Moravského muzea v Brně, Acta Mus. Moraviae, Sci. Soc. 83, 3–65.
- Pavů, I., 1972: *Das linearbandkeramische Ornament in der Entwicklung der böhmischen Linearkeramik*. Alba Regia 12, 131–142.
- Pavů, I., 1977: *K metodice analýzy sídlišť s lineární keramikou*. Památky archeologické LXVIII/1, 5–55.
- Pavů, I., 2005: *Neolitizace střední Evropy*. Archeologické rozhledy LVII–2, 293–302.
- Pavů, I.–Rulík, J., 1991: *Stone Industry from the Neolithic Site of Bylany*. Památky archeologické 82, 277–365.
- Pavů, I.–Zápotocká, M., 1978: *Analysis of the Czech Neolithic Pottery*. Praha.
- Pavů, I.–Zápotocká, M., 1979: *Současný stav a úkoly studia neolitu v Čechách*. Památky archeologické LXX/2, 281–318.
- Pavůk, J., 1962: *Gliederung der Volutenkeramik in der Slowakei*. Študijné Zvesti AÚ SAV 9, 5–20.

- Pa v ú k, J., 1979: *Genetické a chronologické vzťahy lineárnej keramiky v strednom Podunajsku*. Początki neolityzacji Polski południowo-zachodniej, 69–80, Wrocław.
- Pa v ú k, J., 1980: *Ältere Linearkeramik in der Slowakei*. Slovenská archeológia XXVIII–1, 7–90.
- Pa v ú k, J., 1990: *Adaptácia neolitického osídlenia na prírodné prostredie*. Študijné zvesti AÚ SAV, 1. časť, 63–70.
- Pa v ú k, J., 2004: *Stará lineárna keramiká na Slovensku a neolitizácia strednej Európy*. In: Lutovský, M. (ed.), *Otázky neolitu a eneolitu 2003*, 11–28, Praha.
- Pa v ú k, J.–Šiška, S., 1971: *Neolitické a eneolitické osídlenie Slovenska*. Slovenská archeológia XIX/2, 319–364.
- Pod b o r s k ý, V., 1993: *Nástup zemědělské civilizace (neolit)*. In: Podborský, V. a kol., *Pravěké dějiny Moravy, Vlastivěda moravská, Země a lid, Nová řada, svazek 3*, 71–152, Brno.
- Pod b o r s k ý, V., 2002: *Vedrovická pohřebiště ve starším moravském a středoevropském neolitu*. In: Podborský a kol., 2002, *Dvě pohřebiště neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, 293–321*, Brno.
- Pod b o r s k ý a kol., 2002: *Dvě pohřebiště neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě. Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno*.
- Př i c h y s t a l, A., 1985: *Štípaná industrie z neolitického sídliště v Bylanech (okr. Kutná Hora) z hlediska použitých surovin a jejich provenience*. Archeologické rozhledy XXXVII, 481–488.
- Př i c h y s t a l, A., 2001: *Neolitické–eneolitické broušené artefakty v České republice z hlediska kamenných surovin*. Pravěk NŘ 10, 41–70.
- Př i c h y s t a l, A., 2002: *Petrografický výzkum broušené a ostatní kamenné industrie z vedrovických pohřebišť*. In: Podborský a kol. 2002: *Dvě pohřebiště neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno, 211–214*.
- Př i c h y s t a l, A., 2004: *Broušená a jiná kamenná industrie*. In: Berkovec, T., Brno-Nový Lískovec Pod kamenným vrchem, Ohrazené areály s lineární keramikou na Moravě (I), *Archaeologiae Regionalis Fontes 5*, 121–127, Olomouc.
- Př i c h y s t a l, A.–Matejciucová, I.–Berkovec, T., 2004: *Zdroje kamenných surovin a doklady jejich využívání na území Brna v neolitu*. In: Berkovec, T., Brno-Nový Lískovec Pod kamenným vrchem, Ohrazené areály s lineární keramikou na Moravě (I), *Archaeologiae Regionalis Fontes 5*, 127–136, Olomouc.
- Q u i t t a, H., 1960: *Zur Frage der ältesten Bandkeramik in Mitteleuropa*. Praehistorische Zeitschrift XXXVIII, Heft 1/2, 3/4, 1–38, 153–188, Berlin.
- R u l f, J., 1983: *Přírodní prostředí a kultury českého neolitu a eneolitu*. Památky archeologické LXXIV/1, 35–95.
- R u l f, J., 1986: *Ke struktuře keramické náplně středočeských sídlišť kultury lineární keramiky*. Památky archeologické 77, 234–247.
- R u l f, J., 1993: *The structure of Neolithic pottery finds in Bohemia: The Bylany example*. Památky archeologické 84, 9–20.
- R u l f, J., 1997a: *Die Elbe–Provinz der Linearbandkeramik*. Památky archeologické, Suppl. 9., Praha.
- R u l f, J., 1997b: *Intruze keramiky. Příspěvek ke kritice pramenů*. Archeologické rozhledy 49, 439–461.
- S a l a š, M., 1982: *Příspěvek ke studiu neolitické broušené industrie*. Sborník FFBU, řada E, 27, 271–273.
- S a l a š, M., 1984: *Návrh numerické deskripce neolitické broušené kamenné industrie*. Sborník FFBU, řada E, 29, 67–107.
- S a l a š, M., 1986a: *Kamenná broušená industrie z neolitického sídliště u Těšetic-Kyjovic*. Sborník FFBU, řada E, 31, 25–48.
- S a l a š, M., 1986b: *Hromadné nálezy neolitické broušené industrie z Moravy*. Časopis Moravského zemského muzea v Brně, 71, 19–58.
- S a l a š, M., 2002: *Broušená kamenná industrie z vedrovických pohřebišť*. In: Podborský, V. a kol. 2002, *Dvě pohřebiště neolitického lidu s lineární keramikou ve Vedrovicích na Moravě*, 191–206.
- S k o t t i l, J., 1940: *Paleolitické nálezy z Hradištska a přilehlého Pomoraví*. Sborník Velehradský NŘ 11, 50–69.

- Soják, M., 2001: *Neolitické osídlení Spiša*. Slovenská archeológia XLVIII/2, 185–314.
- Soudský, B., 1954: *K metodice třídění volutové keramiky*. Památky archeologické XLV, 75–102.
- Svoboda, J. a kol. 2002: *Paleolit Moravy a Slezska*. Dolnověstonické studie, svazek 8, Archeologický ústav AV ČR v Brně, Brno.
- Šída, P., 2001: *Příspěvek k poznání neolitické kamenné broušené industrie*. Památky archeologické 92, 222–253.
- Škrdl, P., 1997: *Pavlovian lithic technologies*. In: Svoboda, J. (ed.): *Pavlov I – Northwest*, 313–372, Brno.
- Škrdl, P., 2000: *Předběžná zpráva o výzkumu tábořišť pavlovienu na Uherskohradištsku*. Slovácko XLII, 91–101.
- Škrdl, P.–Lukáš, M., 2000: *Příspěvek k otázce geografické pozice lokalit pavlovienu na Moravě*. Přehled výzkumů 41, 21–33.
- Škrdl, P., 2002: *Uherské Hradiště (k. ú. Jarošov u Uherského Hradiště, okr. Uherské Hradiště*. Přehled výzkumů 43, 147–149.
- Škrdl, P., 2005: *The Upper Paleolithic on the Middle Course of the Morava River*. Dolnověstonické studie, svazek 13, Archeologický ústav AV ČR v Brně, Brno.
- Škrdl, P.–Matejičková, I.–Přichystal, A., 1997: *Mesolithikum (gespaltene Steinindustrie)*. In: Poláček, L. (hrsg.) 1997, *Studien zum Burgwall von Mikulčice*, Band 2, *Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno* 7, 45–91, Brno.
- Tichý, R., 1960: *K nejstarší volutové keramice na Moravě*. Památky archeologické LI, 415–441, Praha.
- Tichý, R., 1962: *Osídlení s volutovou keramikou na Moravě*. Památky archeologické LIII, 245–305.
- Tillmann, A., 1993: *Kontinuität oder Diskontinuität? Zur Frage einer bandkeramischen Landnahme im Südlichen Mitteleuropa*. Archäologische Informationen 16, 157–187.
- Valoch, K., 1974: *Eine spätpaläolitische Industrie aus Sady bei Uherské Hradiště*. Sb. prací filozofické fakulty brněnské univerzity E 20, 111–124.
- Valoch, K., 1977–1978: *Nové poznatky o paleolitu Československa*. Sb. prací filozofické fakulty brněnské univerzity E 22–23, 7–25.
- Valoch, K., 1979: *Paleolit středního Pomoraví*. Studie Muzea Kroměřížska '79, 22–35.
- Valoch, K., 1993: *V září ohňů nejstarších lovců (starší doba kamenná–paleolit)*. in: Podborský, V. a kol. 1993, *Pravěké dějiny Moravy, Vlastivěda moravská, Země a lid, Nová řada*, svazek 3, 11–70.
- Valkovych, M., 2006: *Nálezy kultury s lineární keramikou z Pašovic*. Slovácko 2005, XLVII, 169–174.
- Vaškových, M.–Pavelčík, J., 2000: *Poznámky k vývoji neolitu a eneolitu na jihovýchodní Moravě*. Sb. prací FF BU M 4, 167–177.
- Vencel, S. 1960: *Kamenné nástroje prvních zemědělců ve střední Evropě*. Sborník Národního muzea v Praze, Řada A, svazek XIV, 1–91.
- Vencel, S., 1975: *Hromadné nálezy neolitické broušené industrie z Čech*. Památky archeologické 66, 12–73.
- Vencel, S., 1982: *K otázce zániku sběračsko-loveckých kultur. Problematika vztahů mezolitu vůči neolitu a post-mezolitických kořistníků vůči mladším pravěkým kulturám*. Archeologické rozhledy 34, 648–694.
- Zapletal, J., 1997: *Petrografická analýza broušené a kamenné industrie*. In: Horáková, J.–Kalábek, M.–Peška, J.: *Osada lidu kultury s lineární keramikou v Přáslavicích–Kocourovci*, *Archaeologia Regionalis Fontes* 1, 106–109, Olomouc.
- Zvebil, M., 1995: *Indo-European origins and the agricultural transition in Europe*. In: Kuna, M.–Venclová, N. (eds.): *Whither archaeology? Papers in honour of Evžen Neustupný*, Praha, 173–203.
- Zvebil, M., 2000: *The Social Context of the Agricultural Transition in Europe*. In: Renfrew, C.–Boyle, K. (eds.): *Archaeogenetics: DNA and the prehistory of Europe*, 57–79, Cambridge.
- Zvebil, M., 2002: *Indo-European dispersals and the agricultural tradition in Northern Europe: culture, genes and language*. In: Julku, K. (ed.): *The Roots of Peoples and Languages of Northern Eurasia* IV, 318–348, Oulu.

Mgr. Miroslav Vaškovič, Ph.D. (n. 1973), vedoucí archeologického oddělení Slovákého muzea, se zabývá především obdobím neolitu na jihovýchodní Moravě.

Central Morava River Basin in the Early Neolith

Abstract

Based on our current state of knowledge we can state that the regions of central and Northern part of lower Morava river basin were settled already during the early (I.) degree of the LnK culture. Only five settlements verifiably belong to this degree: Hradčovice, Otrokovice-Kvítkovice, Spytihněv. From the newer research, we can add to those only the finds from Zlín-Malenovice (all of them into the degree Ia according to the classification by R. Tichý) and from revisited research in Otrokovice-Kvítkovice and Žádovice (LnK Ib). This is approximately one tenth of the total number of registered settlements (11 per cent out of 44). The oldest settlements from the Ia degree are actually verified only near by the communication route delineated by the Morava and Olšava rivers, and all of them in the region of central Morava river basin, i.e. geographically in the Northern part of the surveyed region (Southeast Moravia).

Based on the current state of research, I would like to propose a hypothesis regarding how the neolithization of Southeast Moravia could have happened (either by the coming of new populace or by ongoing neolithization of the original inhabitants under the influence of new ideas). If we take into account the traditional hypothesis, i.e. the advent of neolithic populace from the South from the Danube river basin along the Morava river, there is not even one neolithic settlement in the lower part of the Morava river (and the settlement density is not much higher even for the II. degree LnK). From the Slovak side of the Morava river, i.e. Záhoří region, neolithic settlements have been documented by surface finds, but their classification into Neolith is only tentative. However, those settlements are located 10–20 km away from the Morava river as the supposed line of transportation and communication. Hence, it is difficult to suppose that the oldest and pioneering LnK culture settlements have been established after 150 km long journey from the Morava-Danube confluence. The absence of LnK culture settlements (both early and late types) can be caused by insufficient archeological research of Neolith, especially in the regions around Hodonín and Břeclav. Settlements of the I. degree LnK can be hard to find also because they might be today lying under the flood sediments of the Morava river wold.

The oldest LnK settlements are found in the central Morava river basin and Olšava river basin in the valleys of Morava and Olšava rivers. When we survey the directions of the neolithization process based on the origin of stone materials (Mateciucová 2002a), in the Southeast Moravia there is no increase in the share of materials coming from Panonia (splintered and honed tools). On the contrary, the origins of honed items (prevailing occurrence of green slate from the Podjizeří region and Želešice) as well as splintered items (majority of silicithes of Krakow Jura and White Carpathian radiolarith) seem to point to contacts from the opposite direction. Additionally, the material spectra do not change substantially in the course of the culture's development. Based on the above mentioned facts, it could be hypothetically proposed that the neolithization of Southeast Moravia could have come from the East—the Váh river basin through Carpathian mountain passes, but also from the North, through the rift of Napajedla, as seems to be plausible based on the finds of stone items imported from the North.

Mittleres Marchgebiet im älteren Neolithikum

Zusammenfassung

Mit Hinsicht auf den derzeitigen Kenntniszustand kann festgestellt werden, dass das Flussgebiet der mittleren March und des nördlichen Teils der unteren March wurde bereits in der älteren (I.) Stufe der Linearkeramikultur besiedelt. Nachweislich können der ersten Stufe der Linearkeramikultur nur 5 Siedlungen zugeordnet werden: Hradčovice, Otrokovice-Kvítkovice, Spytihněv. Von neueren Forschungen können bloß Funde aus Zlín-Malenovice (laut Klassifizierung von R. Tichý) und aus wiederholter Untersuchung in Otrokovice-Kvítkovice und aus Žádovice (LnK Ib) zugeordnet werden. Von den 44 registrierten Siedlungen stellt dies ungefähr ein Zehntel (11 %) dar. Die ältesten Siedlungen der ersten Stufe der Linearkeramikultur sind eigentlich nur an der Kommunikationsachse der Flüsse March (Morava) und Olšava und alle Siedlungen im breiteren Gebiet der mittleren March, geographisch situiert im nördlichen Teil Südostmährens.

Mit Hinsicht auf den derzeitigen Kenntniszustand lässt sich hypothetisch annehmen, wie sich die Neolithisierung in Südostmähren entwickelte (sei der Prozess durch neue Population oder fließend durch neue

Ideen veranlasst). Wenn man das klassische Konzept (d. h. Einwanderung der neolithischen Bevölkerung vom Süden aus dem Donaugebiet entlang der March) in Betracht zieht, dann sieht man, dass im unteren Marchgebiet sich keine einzige neolithische Siedlung befindet (auch in der II. Stufe der Linearkeramikkultur ist die Besiedlung nicht viel dichter). Im Gebiet von Záhoví (an der slowakischen Seite der March) sind zwar neolithische Siedlungen mit Oberflächensammlungen belegt, aber ins Neolithikum kann man sie nur rahmenhaft einordnen. Diese Siedlungen sind von der March als vermuteter Kommunikationsader 10–20 Kilometer entfernt. Man kann also kaum vermuten, dass die ältesten Siedlungen der Linearkeramikkultur erst nach einer vom Zusammenfluss March/Donau aus fast 150 km langen Wanderung gegründet würden. Die Abwesenheit der Siedlungen der Linearkeramikkultur (ob in der älteren oder jüngeren Stufe) kann auf eine ungenügende archäologische Untersuchung der neolithischen Zeit (besonders in den Gebieten von Hodonín und Břeclav) zurückgeführt werden. Einige Siedlungen der Linearkeramikkultur I können sich unter den Sedimenten im Überschwemmungsgebiet der March befinden.

Die älteste Siedlung der Linearkeramikkultur befindet sich in den Tälern des mittleren Flussgebiets von Morava und Olšava. Wenn man die Entwicklung der Neolithisierung anhand des Ursprungs von steinernen Rohstoffen verfolgt (Mateiciucová 2002a), sieht man, dass in Südostmähren kein steigender Anteil von Rohstoffen aus Panonien (Spalt- und Schleifindustrie) bemerkbar ist, umgekehrt: Die Rohstoffe sowohl in der Schleifindustrie (überwiegendes Vorkommen von Grünschiefer im Gebiet von Podjizeří und in Želešice) als auch in der Spaltindustrie (überwiegendes Vorkommen von Silit des Krakauer Jura und Radiolarit aus Weißkarpaten) lassen eher auf andere Kontakte schließen. Die Rohstoffspektren verwandeln sich während der Kulturentwicklung auch nicht besonders. Auf Grund der oben genannten Tatsachen ist zu vermuten, dass die Neolithisierung Südostmährens vom Osten (aus dem Waaggebiet über die Karpatenpässe), aber auch vom Norden (über Napajedla) – wie die vom Norden importierten Funde der Steinindustrie schließen lassen – gekommen sein kann.

UNIKÁTNÍ NÁLEZ SILICITOVÉ SEKERY Z HLUKU¹

Antonín Přichystal, Přírodovědecká fakulta Masarykovy univerzity, Brno
Lubomír Šebela, Archeologický ústav AV ČR Brno, v. v. i.
Kamil Dufka, Hluk

Při záchranném archeologickém výzkumu v roce 1990 objevil K. Dufka (tehdy student gymnázia) na sídlišti s lineární keramikou silicitovou sekery.

Úvodem

Archeologický ústav AV ČR Brno v. v. i. (dále jen ArÚ AV ČR Brno) je v současné době řešitelem grantového projektu *Pozdní eneolit na Moravě v kontextu pravěkého vývoje střední Evropy* (odpovědný pracovník L. Šebela). V jeho první etapě je věnována pozornost silicitovým sekerám na Moravě a v přilehlé části Horního Slezska. Za tímto účelem se vytváří katalog všech dostupných nálezů. Při shromažďování pramenné základny byl L. Šebela upozorněn amatérským vlastivědným pracovníkem Liborem Ježkem z Dolního Němčí na 3 silicitové sekery, jež v průběhu letošních letních prázdnin byly vystaveny v archeologické expozici Muzea Hluk. Jmenovaný pracovník ArÚ AV ČR Brno navštívil hlucké muzeum a zjistil, že vystavené sekery pocházejí z katastrofu obce Hluk. Dvě z nich byly zapůjčeny ze sbírek Slováckého muzea a jsou odborné veřejnosti známy. Třetí je sbírkovým předmětem tamního muzea a je ze záchranného archeologického výzkumu, provedeného v r. 1990 pod vedením Kamila Dufka (amatérského archeologa bydličního v Hluku). Jelikož se jedná o dosud neznámý nález, bylo dohodnuto, že bude zveřejněn na stránkách odborného časopisu.

Nálezová situace

Ve výkopu jímky posklizňové linky našel v květnu roku 1990 Antonín Huspenina zlomky keramiky a kusy mazanice. Nález ohlásil K. Dufkovi (t. č. studentu gymnázia), který na lokalitě provedl záchranný archeologický výzkum. Ve výkopu byl objeven zbytek pece a pod ní sídlištní vrstva obsahující zlomky keramiky z mladšího období kultury s lineární keramikou a ojediněle i ze staršího stupně kultury s moravskou malovanou keramikou. Mezi zachráněnou kamennou industrií se našla silicitová sekera z pozdní doby kamenné bez doprovodného inventáře. Lokalita se nachází v trati Panský poligr na jihozápadním okraji intravilánu obce.

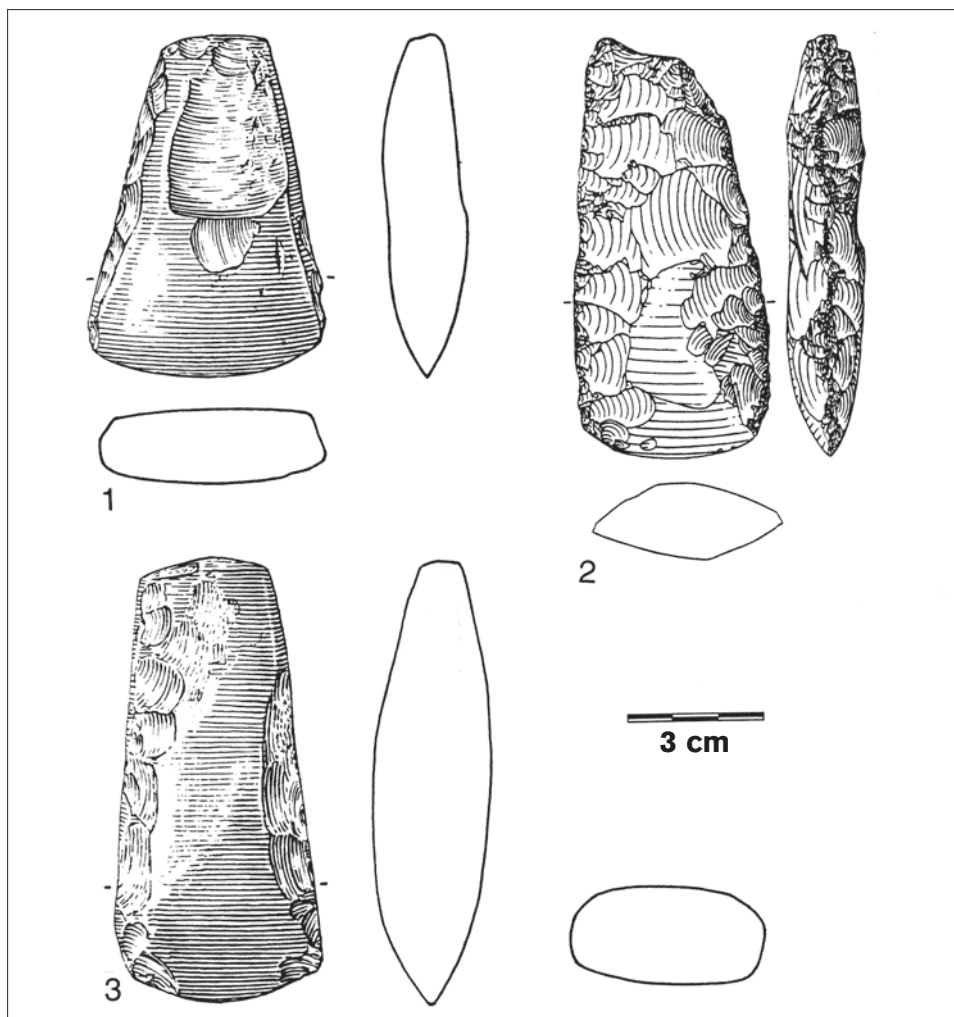
Popis předmětu

Sekera (obr. 1: 1) má v nárysu lichoběžníkovitou profilaci, tyl je konvexně kolmý s rozhraním bilaterálně oblým. Povrch předmětu je při ostří na obou stranách vyhlazen, zbytek je hrubě vyštípán. Levá boční hrana nese stopy vyštípání, na pravé při ostří jsou stopy po dvou ústěpech. Příčný profil je nepravidelný. Rozměry: délka – 76 mm, šířka tylu a ostří – 25 a 53 mm, síla – 19 mm. Artefakt je uložen v Muzeu Hluk pod katalogovým číslem S2/1990.

Petrografická analýza

Předmět byl zkoumán ve vodní imerzi pod stereomikroskopem, kde se využívá blízkosti indexu lomu světla ve vodě (1,33) s indexem lomu světla v silicitech (1,52) na rozdíl od lomu světla ve vzduchu (1,00). Nanesením vrstvičky vody na povrch předmětu nebo jeho ponořením do vody dojde totiž ke zprůhlednění silicitové hmoty, kterou je možné pak podrobně studovat.

V případě námi zkoumaného nálezu má silicit náznak vrstevnaté stavby, ve které se střídají části tmavě žluto-hnědé (10YR4/2) s namodrale šedými až 2 mm silnými šlirami

Hluk (okr. Uherské Hradiště). Silicitové sekery: 1 – trať Panský poligr; 2 – katastr obce, 3 – Pod Babí horou (Kráčínky). Kresba: B. Ludikovská.

(vykliňujícími čokovitými proužky). V těchto namodralých partiích jsou hojné dutinky s drobnými krystaly křemene až křišťálu nebo drobné acháty. Z mikrofosílií jsou zřetelné jehlice hub a úlomky mechovek. Místa jsou přítomny i nahnědlé partie s černým pigmentem. Rohovec v daném případě nejlépe odpovídá přechodnému typu mezi varietou Krumlovský les I a Krumlovský les II.

Co se týče původu použité suroviny nelze zcela vyloučit, že tento druh silicitu se může výjimečně objevit mezi rohovci štěrků ve vídeňské pánvi (tj. v okolí Uherského Hradiště, Kyjova, Mistrína, Stražovic až po státní hranici s Rakouskem), přesto při současném stavu poznání se nám jeví jako pravděpodobnější původ této suroviny z klasického zdroje v Krumlovském lese.

Chronologické zařazení předmětu

Silicitové sekery se vyskytují ve východní části střední Evropy v pozdní době kamenné (tj. v eneolitu). Na území Polska je jejich produkce spojena s nositeli kultury nálevkovitých pohárů, badenské kultury, kultury kulovitých amfor a kultury se šňurovou keramikou. Na

Moravě a v přilehlé části Horního Slezska registrujeme v současné době cca 200 těchto seker, které byly nalezeny na katastrech 140 moravkoslezských obcí. Většina pochází z povrchových sběrů. Šestnáct kusů se našlo ve výbavě hrobů kultury se šňůrovou keramikou (srov. Šebela 1999, Plate 1:5, 27:3, 31:3, 78:4, 109:1, 113:2, 119:5). Některé z nich vykazují obdobnou lichoběžníkovitou profilaci v nárysu, ale šířka tělu k ostří není cca v poměru 1:2, jak je tomu v případě nálezů z Hluku. Trapézovitě „šňůrové“ sekery mají totiž užší ostří. K obdobnému zjištění docházíme i na území Malopolska, kde v prostředí tamní kultury se šňůrovou keramikou nenacházíme ke kusu z Hluku přímé analogie (srov. Machnik 1966, 45–45, tabl. XXXIV, XLVIII).

V kultuře kulovitých amfor mají silicitové sekery vyhlazené jak ostří tak i tělo. K jejich výrobě byl využíván pruhovaný silicit typu Krzemionki, jehož primární zdroje se nacházejí ve středním Polsku. V moravsko-slezském sídelním prostoru registrujeme 21 kusů těchto seker. Od nich se hlucký nález liší použitou surovinou, ale i úpravou povrchu. Na základě této skutečnosti můžeme vyloučit jeho příslušnost ke kultuře kulovitých amfor (srov. Přichystal–Šebela 2003; titíž 2004; titíž v tisku).

Obdobně tvarované kusy, u kterých je šířka tělu k ostří v poměru 1:2, nacházíme ale v Polsku v kultuře nálevkovitých pohárů (Balcer 1983, ryc. 24:5; týž 2002, ryc. 36:a–b). Nositelé této kultury osídlili i Moravu, kde východní hranici jejich sídelního prostoru by podle současného stavu poznání měla tvořit Morava (Podborský a kol. 1993, mapa 13). I když přítomnost kultury nálevkovitých pohárů není v oblasti na východ od Moravy doložena, můžeme sekeru z Hluku s ohledem na analogie v Polsku zařadit do staršího úseku pozdní doby kamenné.

Závěr

Silicitová sekera z trati Panský poligr je v pořadí třetím kusem, který byl na katastru obce Hluk objeven. Podle profilace předmětu ji můžeme zařadit do staršího období pozdní doby kamenné. Rozšiřuje naše znalosti o tvarové variabilitě sekerovitých artefaktů na území Moravy. Nesmírně cenné je zjištění, že k její výrobě byl poprvé použit rohovec domácího původu, jehož zdroj se pravděpodobně nachází v oblasti Krumlovského lesa na jihozápad od Brna. Podle současného stavu poznání byly k výrobě těchto seker využívány převážně silicity z Polska nebo z glacienních sedimentů (Přichystal–Šebela, v tisku). Z nich byly zhotoveny zbývající dvě silicitové sekery (obr. 1:2–3) nalezené v Hluku v dřívějších letech. Na rozdíl od zveřejněného kusu vykazují odlišnou profilaci těla a lze je na základě analogií přiřadit do pozdního eneolitu ke kultuře se šňůrovou keramikou (srov. Machnik 1966, tabl. XXXIV). Závěrem můžeme konstatovat, že nalezené silicitové sekery jsou velmi cenné. Dokládají přítomnost pravěkého člověka ve starším a pozdním eneolitu jak na území Hluku, tak i na Uherskohradištsku, kde stopy osídlení obou jmenovaných kultur nejsou četné.

Poznámka

- 1 Stať vznikla s podporou grantového projektu GA AV reg. č. IAA800010705 (L. Šebela) a výzkumného záměru MSM reg. č. 0021622427 (A. Přichystal).

Literatura

- Balcer, B., 1983: *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- 2002: *Ćmielów–Krzemionki–Świeciechów. Związki osady neolitycznej z kopalniami krzemienia*. Warszawa.
- Přichystal, A.–Šebela, L., 2003: *Silicitové sekery středopolské proveniencie na Moravě*. In: V. Hašek–R. Nekuda–J. Unger (eds.): *Ve službách archeologie IV*, Sborník k 75. narozeninám Prof. PhDr. Vladimíra Nekudy, DrSc. Brno, 152–164.

- 2004: *Silicite Axes of Central Poland Provenience in Moravia*. Acta Archaeologica Carpathica XXXIV, 5-23.
- v tisku: *Silicitové sekery na Moravě a v přilehlé části Horního Slezska z pohledu použitých surovin*. Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2007.
- Ma ch n i k, J., 1966: *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Podborský, V. a kol., 1993: *Pravěké dějiny Moravy*. Nová řada. Země a lid. Svazek 3. Brno.
- Šebela L., 1999: *The Corded Ware Culture in Moravia and in Adjacent Part of Silesia* (Catalogue). Fontes Archaeologiae Moravicae, Tomus XXIII. Brno.

Prof. RNDr. Antonín P ř i c h y s t a l, CSc. (n. 1950), vysokoškolský učitel působící v Ústavu geologických věd Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity, se zabývá určováním surovin u hlazených a štípaných kamenných artefaktů.

PhDr. Lubomír Š e b e l a, CSc. (n. 1953), výzkumný pracovník Archeologického ústavu Akademie věd ČR v. v. i. věnující se problematice pozdní doby kamenné (eneolitu) na Moravě a v přilehlé části Horního Slezska.

Kamil D u f k a (n. 1972), amatérský vlastivědný pracovník zabývá se záchrannými archeologickými výzkumy na katastru obce Hluk.

Unique Find of Siliceous Axe from Hluk

Summary

During a rescue excavation carried out in May 1990 in the cadastral area of the locality of Hluk (Uherské Hradiště district), part *Panský poligr*, a silicite axe was found in a settlement layer related to younger Linear Pottery culture and older Moravian Painted Ware culture (Fig. 1:1). Petrographic expertise has revealed that the artifact was made of chert of the Krumlovský les type, featuring characteristics typical for variants I and II. According to our today's state of research primary deposits of rocks of this type locate in the area of the Krumlovský les range, southwest of Brno. Morphology of the artifact from Hluk, as well as analogies from Poland, points towards its affiliation with the Funnel Beaker culture. The find in question is an important contribution to our knowledge on distribution of artifacts of that type in Moravia and on raw material used for their production. For the first time utilization of chert of the Krumlovský les type has been confirmed (all siliceous axes known so-far are made of rocks from glacial sediments or from Polish silicites).

Ein unikater Fund des Silizitbeils aus Hluk

Zusammenfassung

Bei der im Mai 1990 durchgeführten Rettungsgrabung wurde auf dem Kataster der Gemeinde Hluk (Bez. Uherské Hradiště) in der Flur Panský poligr in der Siedlungsschicht mit Funden aus der jüngeren Periode der Kultur mit Linearbandkeramik und aus der älteren Stufe der Kultur mit mährischer bemalter Keramik ein Silizitbeil entdeckt (Abb. 1:1). Nach der petrographischen Bestimmung war es aus Hornstein des Typs Kromauer Wald hergestellt, und zwar aus dem Übergangstyp zwischen der Varietät I und II. Als Primärquelle dieses Rohstoffs erscheint unter dem heutigen Erkenntnisstand das Gebiet des Kromauer Waldes südwestlich von Brünn. Nach der Profilierung des Artefakts und mit Rücksicht auf Analogien aus Polen ist das Beil aus Hluk der Trichterbecherkultur (älteres Äneolitikum) zuzuschreiben. Seine Bedeutung beruht darin, dass es unsere Kenntnisse über die Formvariabilität dieser Beile in Mähren und über den verwendeten Rohstoff erweitert. Zum erstenmal wurde hier zur Herstellung von Silizitbeilen Hornstein des Typs Kromauer Wald verwendet (nach unseren Erfahrungen wurden diese Beile meistens aus Silizit aus glazigenen Sedimenten oder polnische Siliziten hergestellt).

NÁTEPNÍ DESTIČKY Z BŘEZOLUP A KUNOVIC

Miroslav Vaškových, Slovákcké muzeum, Uherské Hradiště

Ve sbírkách archeologického oddělení Slovákckého muzea se nachází dvě doposud téměř neznámé nátepní destičky. Tyto specifické předměty sloužily k ochraně lukostřelcova zápěstí před zpětným nárazem tětivy.

Ke konci pozdní doby kamenné – eneolitu se ve střední Evropě objevují protagonisté nových populací, nositelé kultur se šňůrovou keramikou a s keramikou zvoncovitých pohárů. Obě tyto kultury se již podílely na formování civilizace starší doby bronzové. Především však kultura zvoncovitých pohárů, i přes neujasněnou problematiku jejího původu, svým rozvojem metalurgie, pohřebním ritem a prvními náznaky sociální diferenciací předznamenala vývoj ve starší době bronzové (Dvořák 1993, 230). Právě do období kultury zvoncovitých pohárů spadají nejčastěji nálezy kamenných nátepních destiček. Účelem obdélníkových destiček, ať už z kamene či kosti, bylo chránit lukostřelcovo zápěstí levé ruky, aby mu tětiva po vypuštění šípu neprosekla tepnu. Pro bojovníky byly natolik významné, že je provázely obvykle i do hrobu jako součást pohřební výbavy.

Nálezové okolnosti a popis nálezů

Březolupy – bez bližších nálezových okolností, nátepní destička byla součástí sbírky V. Hobka z roku 1906, kterou převzalo Reálné gymnázium v Uherském Hradišti a posléze ve 30. letech minulého století Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti. Nález pochází nejspíše z narušeného kostrového hrobu kultury zvoncovitých pohárů.

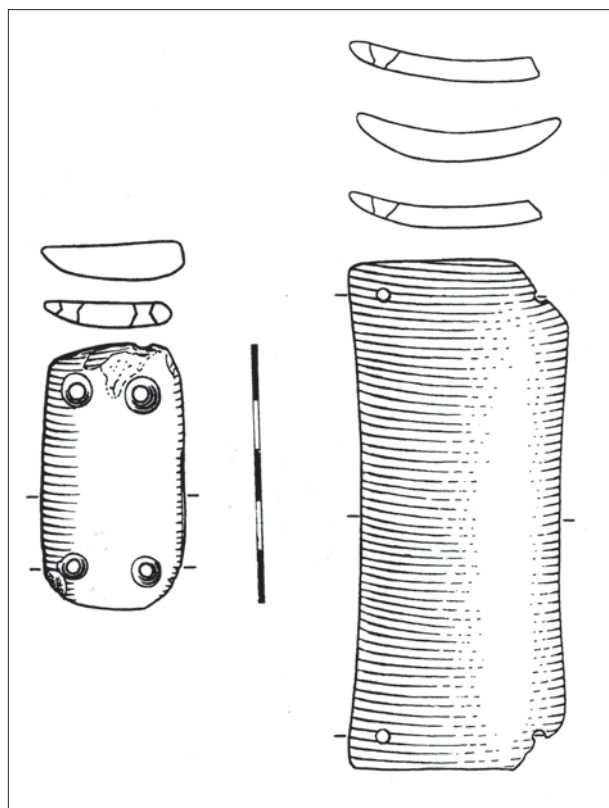
Popis: Nátepní destička (inv. č. SF 2586) je obdélníkového tvaru se zaoblenými rohy o rozměrech 52×29 mm, maximální síla je 7 mm. Na reverzové straně je poškozena odštípnutím na dvou místech v okolí provrtů. V rozích se nachází čtyři provrty, které byly vrtány oboustranně – na kónicky se rozšiřujících stěnách vrtů jsou patrné kruhové výrobní stopy. Destička byla zhotovena z jemnozrnného slídnatého pískovce šedého zabarvení, pravděpodobně třetího flyšového pásma.¹

Kunovice – nátepní destička byla objevena roku 1936 K. Hanákem v trati „Nová Čtvrť“ (Hanák 1937, 34). Tvořila součást výbavy kostrového hrobu kultury zvoncovitých pohárů. Hrob byl poměrně bohatě vybavený, kromě uvedené nátepní destičky obsahoval 7 kusů celých a fragmenty dalších nádob, parohů, seker, hladidla a pazourků (Hanák op. cit.). Pohřebiště bylo objeveno při kopání základů pro továrnu firmy LET.

Popis: Nátepní destička (inv. č. SF 2838) je protáhlejšího obdélníkového tvaru s mírně dovnitř prohnutými delšími stranami, na profilu mírně klenutá, o rozměrech 101×42 mm, maximální síla je 6 mm. Destička měla původně čtyři oboustranně vrtané provrty umístěné pravidelně v rozích. Dva rohy na jedné z delších stran jsou však dnes uraženy. Jako surovina k její výrobě byl použit nevápenitý spongiovitý prachovec oranžovo-šedého zabarvení.

Zhodnocení

Nálezy nátepních destiček známe dnes téměř z území celé střední Evropy v počtu téměř tři set kusů (Sangmeister 1974, 112). Chronologicky je můžeme zařadit do období pozdního eneolitu a časné doby bronzové. Jako poslední se jimi v odborné literatuře zabýval J. Turek (2004), především z hlediska petrografických a traseologických analýz, použitých surovin a společenského významu, s bližším zaměřením na oblast severozápadních Čech. Z území Moravy známe ze starších výzkumů nálezy nátepních destiček, například z Bořitova VII (Dvořák–Ondráček 1992, Taf. 6:26), Přerova–Předmostí (Hájek 1966, 213, Abb. 2:3, 6; 217, Abb. 3:1, 10), Smolína (Hájek op. cit. 231, Abb. 10:7), Jezeřan–Maršovic (Langová–Rakovský 1981, Obr. 3:16), Hodonic (Havel–Kovářík 1992, Abb. 2:6), Hodějic (Dvořák–Ondráček

Nátepní destičky z Březolup (1) a z Kunovic (2). Kresba J. Brenner.

se čtyřmi otvory s rozšířenými kratšími stranami. Z nálezů z území z Moravy se jí nejvíce typologicky blíží destička z pohřebiště u Holešova (Šebela–Ondráček 1985, Tab. 41:6; 43:9). Taktéž surovinově obě destičky – jemnozrný slídnatý pískovec a nevápenitý spongiový prachovec – zapadají do spektra surovin používaných na jejich výrobu (srov. Přichystal 2001, 63; Turek 2004, 219). Nátepní destička ze slídnatého pískovce je známa například z Holešova, přičemž jemnozrné pískovce až prachovce pochází pravděpodobně z oblasti karpatského flyše východně a jihovýchodně od Holešova (Přichystal 1985, 187), tedy spíše měkké horniny s lokálním výskytem.

Nálezy nátepních destiček, zejména jako součást hrobové výbavy kultury zvoncovitých pohárů, nám ukazují na jejich významnou roli v symbolice pohřebního ritu, kde zcela nahrazují symboliku sekeromlatů a kamenných seker v hrobech například kultury se šňůrovou keramikou (Turek 2004, 211). Ne všechny pohřby kultury zvoncovitých pohárů jsou vybaveny nátepními kamennými destičkami. Lze však předpokládat, vzhledem k nezbytnosti ochrany zápětí lukostřelce, že mohly být vyráběny i z jiných materiálů (kůže, dřevo), které však již nejsme dnes schopni archeologicky zachytit. Kamenné nátepní destičky tak mohly být i jakýmsi ukazatelem společenské prestiže.

Poznámky:

- 1 Za surovinové určení obou nátepních destiček děkuji prof. RNDr. Antonínu Přichystalovi, CSc. z Katedry geologie a paleontologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně.

1992, Taf. 56:1; 66:1), Vedrovic (Havel–Kovářík op. cit., Abb. 1:6), Brna–Holásek (Dvořák 1991, obr. 8:11), Mikulova (Dvořák–Ondráček 1992, Taf. 42:7), Mutěnic (Škojec 2005, Abb. 36:30; týž 1998, Abb. 22:1) a z Holešova (Šebela–Ondráček 1985, Tab. 18:9-10; 20:18; 26:16; 28:17; 30:24; 33:25; 41:6; 43:9; 45:9). Z posledních přibližně patnácti let přibyly další nálezy z pohřebišť ze Záhlinic (Dvořák–Stuchlíková–Rakovský 1994, Obr. 8:10) a Tvoříhráze (Bálek–Dvořák–Kovářík–Matějčíková 1999, Tab. 8:14).

Nátepní destičky z Březolup a z Kunovic můžeme vcelku dobře zařadit do typologie vytvořené E. Sangmeisterem (1974). Destička z Březolup se nejvíce blíží typu E – krátké a ploché destičce se čtyřmi otvory. Na území Moravy se mně k ní v publikovaném materiálu nepodařilo najít analogie. Destička z Kunovic se nejvíce blíží typu B1 – širší, klenuté destičce

Literatura:

- Bálek, M.–Dvořák, P.–Kovárník, J.–Matějčíková, A., 1999: *Pohřebiště kultury zvoncovitých pohárů v Tvořihrázi (okr. Znojmo)*. Pravěk NŘ, Supplementum 4–5, Brno, 9–98.
- Dvořák, P., 1991: *Pohřebiště lidu s kulturou se zvoncovitými poháry v Holáskách (okr. Brno-město)*. In: Časopis Moravského muzea v Brně LXXVI/1, 2, Brno, 41–60.
- Dvořák, P., 1993: *Lid se zvoncovitými poháry*. In: Podborský V. (ed.), *Pravěké dějiny Moravy, Vlastivěda Moravská, nová řada, svazek 3*, Brno, 218–230.
- Dvořák, P.–Ondráček, J., 1992: *Siedlungen der Glockenbecherkultur in Mähren*. Nepublikovaný rkp., Brno.
- Dvořák, P.–Rakovský, I.–Stuchlíková, J., 1994: *Pohřebiště lidu s kulturou se zvoncovitými poháry u Záhlinic, okr. Kroměříž*. In: Pravěk NŘ 2, Brno, 215–232.
- Hájek, L., 1966: *Die Älteste Phase der Glockenbecherkultur in Böhmen und Mähren*. In: Památky archeologické LVII/1, Praha, 210–241.
- Hanák, K., 1937: *Nové archeologické nálezy a výkopy*. In: Sborník Velehradský NŘ č. 8, 34–37.
- Havel, J.–Kovářík, J., 1992: *Die schnurkeramischen Gräberfelder in Praha–Jinonice*. In: Buchvaldek, M.–Strahm, Ch. (red.), *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik, Schnurkeramik symposium 1990, Praehistorica XIX*, Praha, 95–107.
- Lančová, J.–Rakovský, I., 1981: *Objekty kultury zvoncovitých pohárů z Jezeřan–Maršovic*. In: Archeologické rozhledy XXXIII/1, Praha, 19–34.
- Ondráček, J.–Šebela, L., 1985: *Pohřebiště nitranské skupiny v Holešově (katalog nálezů)*. In: Studie Muzea Kroměřížska, Kroměříž, 2–180.
- Přichystal, A., 1981: *Surovinové zhodnocení kamenných artefaktů z hrobu kultury zvoncovitých pohárů v Jezeřanech–Maršovicích*. In: Archeologické rozhledy XXXIII/1, Praha, 36.
- Přichystal, A., 1985: *Petroarcheologický rozbor štípané a broušené industrie z pohřebiště nitranské skupiny a kultury zvoncovitých pohárů v Holešově*. In: Studie Muzea Kroměřížska, Kroměříž, 185–187.
- Přichystal, A., 2001: *Neolitické – eneolitické broušené artefakty v České republice z hlediska kamenných surovin*. In: Pravěk NŘ 10, Brno, 41–70.
- Sangmeister, E., 1974: *Zwei Neufunde der Glockenbecherkultur in Baden–Württemberg. Ein Beitrag zur Klassifizierung der Armschutzplatten in Mitteleuropa*. In: Fundberichte aus Baden–Württemberg 1, Stuttgart, 103–156.
- Turek, J., 2004: *Nátepní destičky z období zvoncovitých pohárů, jejich suroviny, technologie a společenský význam*. In: K počtě Vladimíru Podborskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám, Ústav archeologie a muzeologie FF MU, Brno, 207–226.
- Škocjec, J., 1998: *Archäologische Fundstätten und Funde im „Hinterland“ des Burgwalls von Mikulčice II (Katastralgebiete Dubňany, Mutěnice, Ratíškovice, Rohatec, Vacenovice)*. In: Poláček, L. (Hrsg.), *Studien zum Burgwall von Mikulčice III*, Brno, 393–456.
- Škocjec, J., 2005: *Archäologische Fundstätten und Funde im „Hinterland“ des Burgwalls von Mikulčice VIII (Ergänzungen zu Katastralgebiete Čejkovice, Dolní Bojanovice, Dubňany, Hodonín, Josefov, Lužice, Mikulčice, Moravská Nová Ves, Moravský Písek, Mutěnice, Petrov, Ratíškovice, Rohatec, Strážnice, Vacenovice, Vnorovy, Vracov)*. In: Poláček, L. (Hrsg.), *Studien zum Burgwall von Mikulčice VI*, Brno, 289–344.

Mgr. Miroslav Vaškovič, Ph.D. (n. 1973), vedoucí archeologického oddělení Slováckého muzea, se zabývá především obdobím neolitu na jihovýchodní Moravě.

Shock-Absorbing Slabs from Březolupy and Kunovice

Abstract

The collections of the Slováké Museum's department of archaeology feature two hitherto almost unknown shock-absorbing slabs. Those items served to protect the archer's wrist from the impact of the recoiling chord. The warriors considered them so important that they were usually buried with them as a part of their most prized personal possessions.

There have been almost 300 finds of archers' shock-absorbing slabs in most of the central Europe (Sangmeister 1974, 112). Chronologically, they can be categorized as originating from the late Eneolith to the early Bronze Age. The last study on shock-absorbing slabs was written by J. Turek (2004) and dealt mostly with petrographic and traseological analyses, materials and social importance with special focus on the region of Northwest Bohemia. The shock-absorbing slabs from Kunovice and Březolupy can be quite easily related to the classification proposed by E. Sangmeister (1974). The Březolupy slab is most reminiscent of the type E - short, flat slab with four openings. It was impossible to find an analogous find from Moravia in the hitherto published research. The Kunovice slab is most reminiscent of the B1 type: wide, arched slab with four openings and with extended short sides. From other Moravian finds, it is most reminiscent of the slabs from the burial ground near Holešov (Šebela-Ondráček 1985, Tab. 41:6; 43:9). Material-wise, both slabs are made of materials commonly used for their production (fine-grain sandstone with mica and non-lime sponge-like duststone) (cf. Přichystal 2001, 63; Turek 2004, 219). A slab made of mica-sandstone has been found e.g. in Holešov, while the fine-grain sandstones to duststones come probably from the area of Carpathian flysch East and Southeast of Holešov (Přichystal 1985, 187). This makes them rather soft stones with local availability.

The finds of shock-absorbing slabs, especially as a part of the burial outfits of the culture of bell-shaped chalices show us the importance they had in the symbolism of burial rites, where they fully replaced the symbolism of hatchets and stone axes in the burial sites of e.g. the culture with rope pottery. Not all burial sites of the culture of bell-shaped chalices have been identified to contain shock absorbing slabs. However, it can be assumed that, given the necessity of an archer to protect his wrist, these slabs could have been made of other materials as well (leather, wood), which are not archaeologically detectable today. Thus, shock-absorbing slabs could have been signs of social status and prestige.

Armschutzplatten aus Březolupy und Kunovice

Zusammenfassung

In den Sammlungen der archäologischen Abteilung des Museums der Mährischen Slowakei befinden sich zwei bisher fast unbekannte Armschutzplatten. Diese spezifischen Gegenstände dienten dem Bogenschützen zum Schutz des Armes vor dem Rückprall der zurückgeschnellten Sehne. Für Kämpfer waren die Armschutzplatten von großer Bedeutung, sodass sie gewöhnlich den Toten in Gräbern beigegeben wurden.

Die Funde von beinahe drei hundert Armschutzplatten sind heute aus fast ganz Mitteleuropa bekannt (Sangmeister 1974, 112). Chronologisch können sie in die Zeit des späten Äneolitikums und die frühe Bronzezeit bestimmt werden. In der Fachliteratur hat sich mit diesen Funden J. Turek als Letzter 2004 befasst, und zwar vor allem aus Sicht der petrografischen und trassologischen Analysen, der verwendeten Rohstoffe und der gesellschaftlichen Bedeutung, wobei er das nordwestböhmisches Gebiet näher erforschte. Die Armschutzplatten aus Březolupy und Kunovice können ganz gut zu der von E. Sangmeister festgelegten Typologie (1974) zugeordnet werden. Die Armschutzplatte aus Březolupy nähert sich am meisten dem Typ E - einer kurzen flachen Platte mit vier Bohrungen. In publizierten Quellen konnte ich dazu keine Analogie auf dem Gebiet Mährens finden. Die Armschutzplatte aus Kunovice nähert sich am meisten dem Typ B1 - einer breiteren gewölbten Platte mit vier Bohrungen und erweiterten kürzeren Seiten. Von den mährischen Funden sind die Armschutzplatten aus der Grabstätte bei Holešov der genannten Armschutzplatte typologisch am ähnlichsten (Šebela-Ondráček 1985, Tab. 41:6; 43:9). Auch durch verwendetes Material passen beide Armschutzplatten in das Spektrum von Rohstoffen (feinkörniger Glimmersandstein, kalkloser Siltstein) hinein, die zu deren Fertigung verwendet wurden (vgl. Přichystal 2001, 63; Turek 2004, 219). Eine Armschutzplatte aus Glimmersandstein ist zum Beispiel aus Holešov bekannt, wobei feinkörnige Sandsteine oder Siltsteine vermutlich aus dem Karpatenflysch östlich und südöstlich von Holešov stammen (Přichystal 1985, 187). Es handelt sich also um eher weiche Gesteine, die örtlich vorkommen.

Die Funde von Armschutzplatten, insbesondere als Grabbeigaben der Glockenbecherkultur zeugen von ihrer bedeutenden Rolle in der Symbolik des Bestattungsritus, denn sie können die Symbolik von Stein- und Hammeräxten, z. B. in den Gräbern der Schnurkeramikultur, völlig ersetzen. Nicht alle Bestattungen der Glockenbecherkultur enthalten steinerne Armschutzplatten. Es ist jedoch zu vermuten, dass die Armschutzplatten wegen des notwendigen Armschutzes des Bogenschützen auch aus anderen Materialien (Leder, Holz) gefertigt werden dürften, die wir heute archäologisch nicht mehr erfassen können. Steinerne Armschutzplatten können auch ein gewisses Zeichen des gesellschaftlichen Prestiges gewesen sein.

NEZNÁMÉ KOMOROVÉ KACHLE Z UHERSKÉHO HRADIŠTĚ

Z výzkumů v 90. letech 20. století

Dana Menoušková, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Článek seznamuje s novými a dosud nepublikovanými nálezy reliéfně zdobených komorových kachlů z výzkumů v první polovině 90. let 20. století v Uherském Hradišti a hodnotí je, pokud je to možné, i v širším regionálním a kulturněhistorickém kontextu.

Úvod

V průběhu první poloviny 90. let 20. století proběhlo na území Uherského Hradiště několik významných archeologických výzkumů, které s ohledem na trvale neobsazené místo archeologa v samotném muzeu vedli a zajišťovali pracovníci Ústavu archeologické památkové péče Brno. Výzkumy při stavebních pracích nerealizovaného hotelu Inpost (nároží ulic Hradební, Krátké a Františkánské), jezuitské koleje (prostor přilehlý k parku u nádraží ČD) či SPT Telecom (nároží ulic Růžové a Hradební) přinesly, dosud však souhrnně nezhdnocené a jen v obrysech publikované, zásadní poznatky k dějinám osídlení Uherského Hradiště, ať už se to týkalo středohradištního horizontu, případného opevnění a kamenné stavby z tohoto období, či aktivit středověkého, popřípadě raně novověkého institucionálního města. Příspěvkem do mozaiky poznání uherskohradištské historie je i následující článek, který se souhlasem autorů výzkumů hodnotí výhradně nálezy, ikonografické bohatství a kulturněhistorický kontext kachlů,¹ resp. komorových kachlů s reliéfně zdobenou ČVS, z těchto výzkumů, ať už gotických či neméně zajímavý soubor raně barokních kachlů datovaný do období kolem roku 1653.

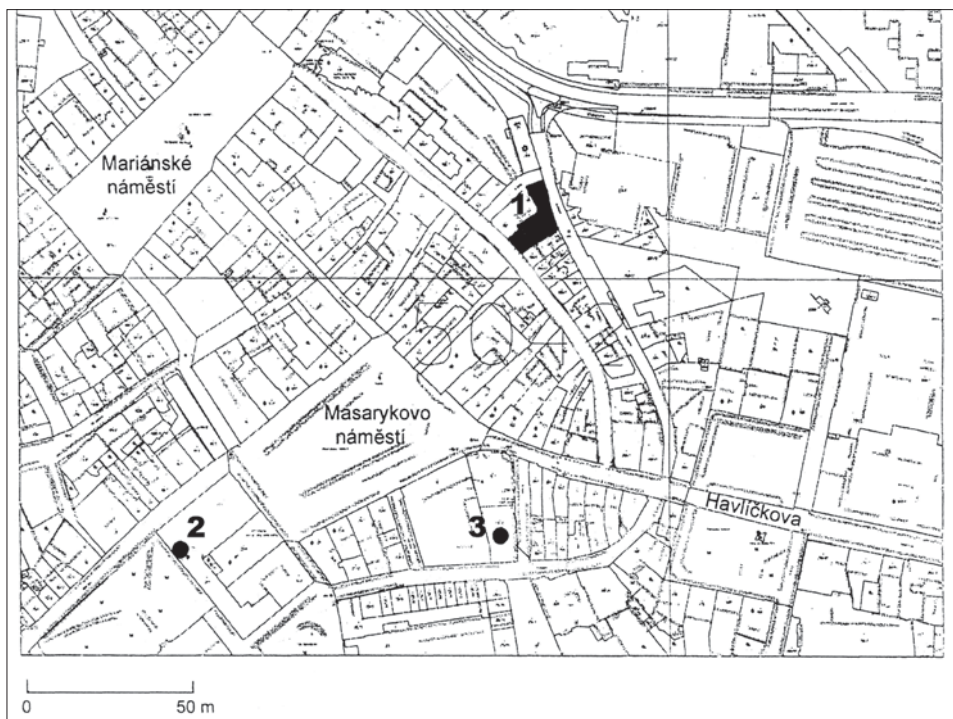
1. Staveniště hotelu Inpost 1993

Plocha se nacházela na nároží tvořeném ulicemi Františkánská, Krátká a Hradební (viz obr. 1:1), parcely 206, 128, 193, výzkum vedený M. Geislerem a P. Vitulou. Jedním z nejdůležitějších výsledků výzkumů bylo zachycení průběhu městské hradby, která de facto rozdělila zkoumané staveniště na dvě části. Všechny nálezy kachlů i jejich zlomků (kontexty 185 – vrstva ve výplni jámy, 221 – vrstva a především 223 – výplň pozdně gotické jámy) pocházejí z prostoru uvnitř hradeb, který byl plošně zkoumán.

1.1. Část kachle se znakem města Uherské Hradiště

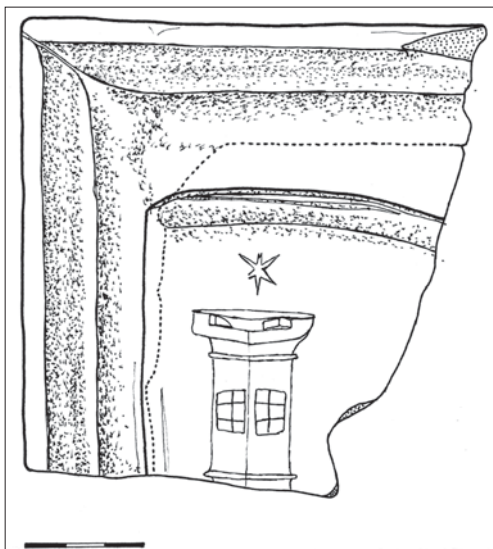
Jedním z nejzajímavějších ze souboru pozdně gotických kachlů z výzkumu tzv. hotelu Inpost je zlomek se znakem Uherského Hradiště.² Kachel respektive část kachle s tímto motivem byla údajně nalezena již dříve, při rozsáhlém výzkumu na ulici Otakarově v 80. letech 20. století. Exemplář je však neznámý a nelze tedy posoudit oprávněnost jeho zběžné identifikace.³ Zlomek téhož námětu známe bez bližších náleзовých okolností také z expozice muzea ve Veselí nad Moravou. A tak jediný dosud dobře lokalizovaný kus je pouze ten níže popsáný z tzv. hotelu Inpost. Tento zlomek je navíc zajímavý chybným heraldickým znázorněním znaku.

V profilované, odstupňované liště je patrný levý horní roh kolčího štítu a na něm část vysoké patrové věže viditelné z boku. Podlaží jsou oddělena římsami, dvě obdélná okna jsou dělena (původně mřížemi) na šest částí. Nahoře viditelný náznak stínek. Nad věží šesticípá hvězda (obr. 2). Zachovaný zlomek kachle (strukturované technologické a metrické parametry viz závěrečná tabulka) zobrazuje část dodnes používaného znaku města Uherské Hradiště a to jednu ze dvou městských dvoupatrových věží stojících po stranách brány s povytaženými mřížemi. Na skutečném znaku (obr. 3) bychom pak mezi věžemi našli z cimbuří vyrůstat

1. Výřez z katastrální mapy Uherského Hradiště s vyznačenými místy nálezu kachlů (1 – Inpost, 2 – jezuitská kolej, 3 – Hradební, Růžová – SPT Telecom) a s měřítkem. Číslo lokalit odpovídají řazení v textu.

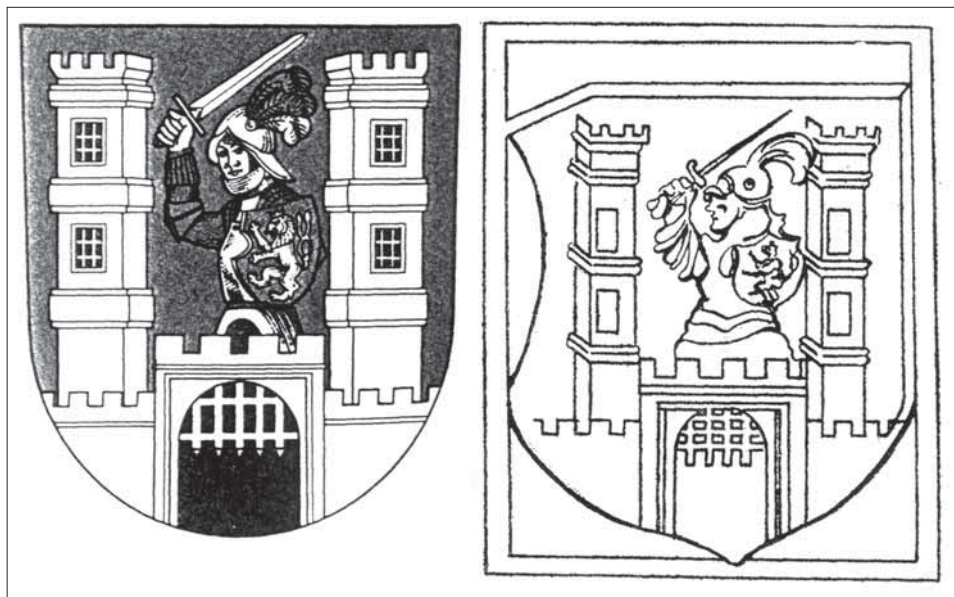
z boku podanou polopostavu ozbrojence v přilbě a kovovém brnění v pravici s mečem a v levici se štítem s českým lvem (Čarek 1985, 391–392).

2. Část kachle se znakem Uherského Hradiště. Uherské Hradiště – Inpost. Uloženo Slováké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

Horní část pravé patrové věže s okny, se stínkami cimbuří, štít s českým lvem a část chocholu ozbrojence zachycuje i reliéf kachle neznámé provenience z expozice Městského muzea ve Veselí nad Moravou (obr. 4).⁴ V podobě, jak znak ukazují reliéfy kachlů, byl zřejmě poprvé užit již v roce 1480, patrně na základě ústního příslibu panovníka Matyáše Korvína. Tedy ještě dříve než bylo oficiálně vydáno privilegium z 28. června 1481 (k tomu viz Čoupková 2007, 22–23), které povolovalo užívat polepšený znak. Pro úplnost je třeba dodat, že původní znak městu udělil již Přemysl Otakar II.

Znak se někdy zobrazoval se dvěma hvězdami nad věžemi, které se v literatuře objevují i dnes, v privilegium o nich ovšem není ani zmínka. A je unikátní, že tento tradovaný omyl zachycuje i reliéf kachle. Hvězdičky jsou odrazem nepozornosti a otrockého přepisu v privilegium nama-

3. Znak města Uherské Hradiště z novodobé literatury. Převzato z: Čarek 1985, obr. příl. (vlevo) a z Verbík–Zemek 1981, zadní tiráž (vpravo).

4. Část kachle se znakem Uherského Hradiště. Neznámá lokalita. Expozice Městského muzea ve Veselí nad Moravou. Foto D. Menoušková.

5. Znak Uherského Hradiště z městského raně novověkého (?) pečetidla. Nad věžemi chybně znázorněné hvězdy. Převzato z: Jůzovi 1958, obr. příl. 29. Původní pečetidlo uloženo ve Slovákém muzeu.

lovaného zavěšeného (!) štítu na pozadí malby. Fakticky zobrazují uzlíky či knoflíky, jimiž se ke štítu upevňovala zlatá šňůrka k zavěšení. Je zajímavé, že rozklepané nýtky – náznak hvězdiček se objevují na reliéfu již pozdně gotického kachle, zatímco se má v současné době za to, že ve znaku města, resp. na typáři se začínají objevovat až od počátku 17. století (tamtéž) (obr. 5).

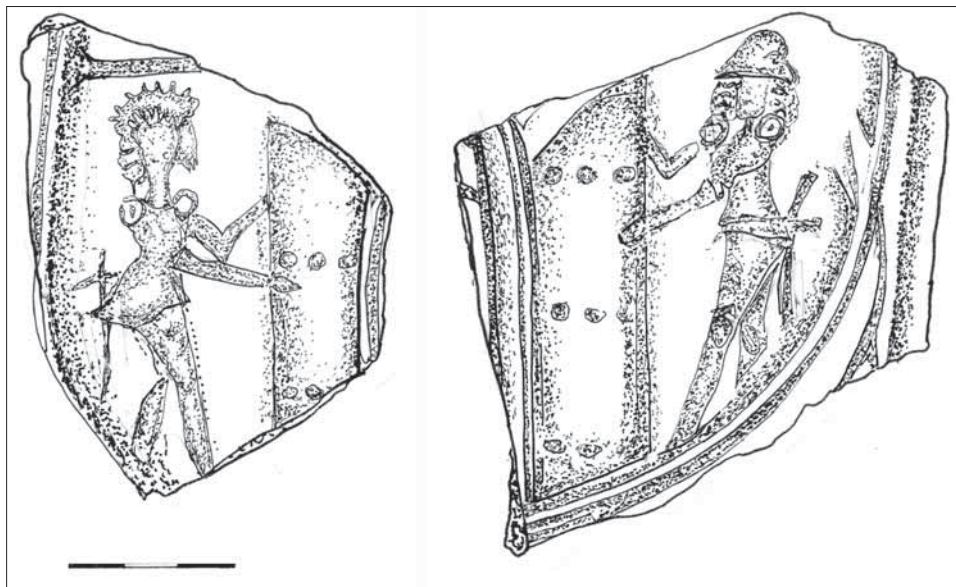
Existence minimálně dvou variant kachlů s hradištským znakem (z Uherského Hradiště a z expoziční muzea ve Veselí) ukazuje, že se nejedná o ojedinělý či náhodný výskyt. Můžeme tak uvažovat buď o více místech, kde se přibližně ve stejné době kachel se znakem objevoval, nebo o nahrazení původně vytvořeného typu jiným.

Kachel není v nálezové zprávě datován. Vrstva, z níž nález pochází, je určena jen rámcově jako pozdně gotická bohatá na nálezy zlomků kachlů a cihel. Při zpřesnění chronologie se však můžeme opřít o historická data udělení polepšeného znaku městu (po 1481, resp. 1480, kdy se poprvé objevuje) a stylový a technologický rozbor zlomku. Jako doba vzniku kachle tak připadají v úvahu poslední dvě desetiletí 15. století, ale ještě spíše přelom 15. a počátek 16. století. Pokud se jedná o místo nálezu, tj. v předpolí městské hradby, musíme zde hledat místo, kam byl patrně již poškozený, nebo vyměněný kachel v průběhu 16. století vyhozen, stejně jako ostatní zlomky. Jeho původní místo osazení bylo nejspíše v nástavci (s ohledem na patrný náběh na půlválcovou komoru, viz závěrečný katalogový přehled), kamna, jejichž konstrukci tvořil, bychom pak měli hledat na místech spojených s fungováním institucionálního města (radnice) či životem jeho vrcholných představitelů (dům rychtáře, purkmistra, popř. movitých a významných konšelů).

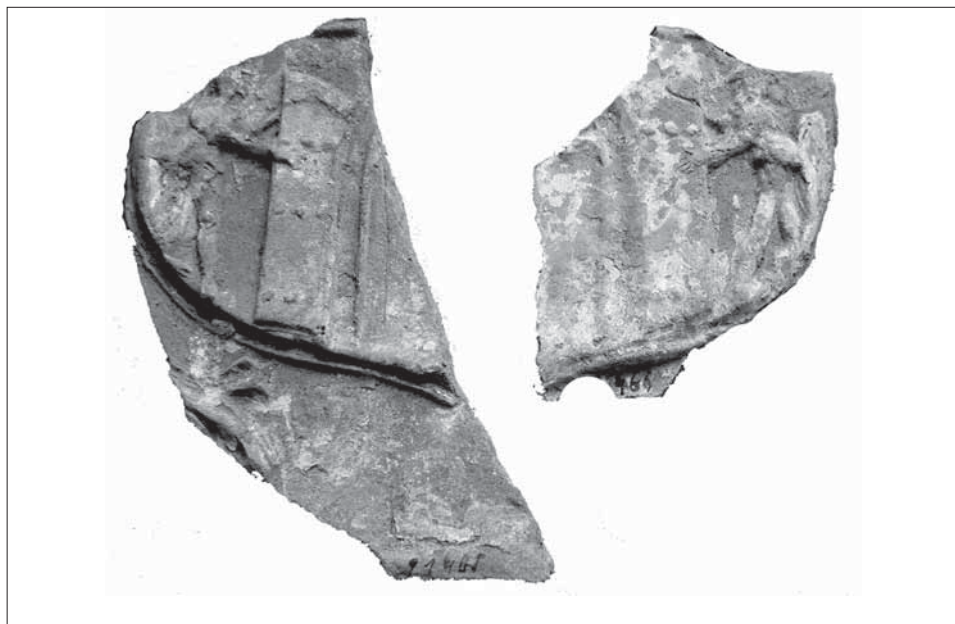
1.2. Zlomky s motivem strážných u městské brány

Jedná se o dva zlomky z keramického těsta stejného složení, stejných technologických parametrů i stejného výtvarného a kompozičního řešení, které mohou ale nutně nemusí pocházet z jednoho kusu (obr. 6). Přesto je přináležitost obou částí do jednoho kachle pravděpodobná. Ze zachovaných zlomků lze dopočítat a odvodit celkovou původní šíři kachle/kachlů, která mohla činit kolem 20 cm. Zajímavé je, že tentýž motiv je v přibližně stejných zlomcích zachován také ve fondu Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě (obr. 7) a pochází z Uherského Brodu Široké ulice. Nálezové okolnosti pak umožňují usuzovat na místní uherskohradištskou či uherskobrodskou výrobu tohoto typu kachle a jeho následnou distribuci.⁵

Zlomky v torzu zachycují motiv dvou strážných u otevřené městské brány s náznakem mříže. Městská brána je podána detailně, včetně zmíněné mříže či tří, resp. dvou řad nýtů na vratech brány, postavy a zbroj městských strážných jsou podány s jistým naivismem a zjednodušením (náznak náramenic brnění, meče, celkové ztvárnění postav i účesu, délka a modelace končetin apod.). Nejistota výtvarného provedení motivu se strážnými je zvláště zřetelná v expresivitě podání postav, zatímco ostré i oblé linie architektury tvůrci matrice

6. Část kachle se strážnými u městské brány. Uherské Hradiště – Inpost. Uloženo Slovákcké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

7. Část kachle se strážnými u městské brány. Uherský Brod, Široká ulice. Uloženo Muzeum J. A. Komenského Uh. Brod. Foto D. Menoušková.

vyhovovaly o poznání více. Zajímavý je i náběh na dekorativní linearizující výplň pravého dolního rohu, tedy prostoru mezi jednoduchou lištou kachle a štítem.

Ze zachovaných zlomků nelze bohužel rozhodnout, zda se jedná o konkrétní heraldický motiv. V této souvislosti stojí za připomenutí především podobnost s reliéfem se znakem Kouřimi (obr. 8), kde jsou však oproti hradištskému kusu zbrojnoši zobrazeni asi do poloviny postavy přímo na štítě, zbytek těla je mimo štít (Pavlík–Vitanovský 2004, 411, katalog 1011). Odlišnosti najdeme i v držení zbroje. Spekulativně se nabízí možnost využití kachle se znakem Uherského Hradiště a kachle/kachlů s motivem strážných u městské brány na jednom kamnovém tělese, a to i přesto, že výtvarný rukopis obou je odlišný. Výskyt zlomků tohoto kachle také v Uherském Brodě navíc svědčí o jisté univerzálnosti a oblíbě daného motivu, bez přímé heraldické vazby k té které lokalitě. Slovenští autoři (Bielich–Samuel 2007, 82) v této souvislosti zvažují, že běžný výskyt takovýchto motivů v městském prostředí souvisí s prezentací výsad a stavovské příslušnosti bohatých měšťanů a jsou v podstatě odrazem sebevědomí bohaté a svobodné měšťanské vrstvy.

Ani tyto zlomky nejsou v nálezové zprávě datovány. Stylový a technologický rozbor umožňuje rámcové datování vzniku zlomků do závěru 15. století až počátku následujícího století. A to i přesto, že tvarosloví architektonických prvků ze zlomků i zbroje je ještě gotické.

8. Analogický kachel s erbem města Kouřimi v měřítku. Převzato z Pavlík–Vitanovský 2004, 411, katalog 1011.

1.3. Římsové korunní kachle s lípanou kružbou

Další dva z větší části zachované a z části zrekonstruované exempláře spojuje motiv lípané kružby i stylového provedení. V detailu provedení kružby se však už liší, stejně tak, jako v motivech na stínkách a v podání okrajové lišty. Dle zachovaných stop se zdá být pravděpodobné, že kachle byly původně opatřeny efektním slídovým přetahem, jehož nesmyté zbytky jsou ještě patrné na stínkách. Datování exemplářů se z nedostatku jiných odvíjí opět od stylového a technologického provedení, které je řadí do období pozdní gotiky, absolutně vyjádřeno někdy na konec 15. století.

1.3.1. Římsový korunní kachel s lípanou kružbou a erbem na stínce cimbuří

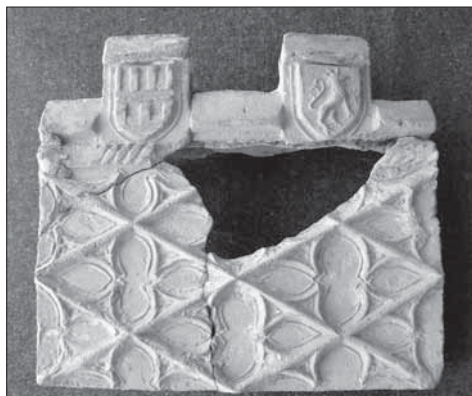
Dominantním motivem tohoto slohově vyspělého pozdně gotického kachle je síť z lípané kružby, vytvářející tzv. panelování, tedy čtverce postavené na koso s výzdobou čtyřlístů - kvadrilobů, v tomto případě značně roztažené do šíře (obr. 9). Od stínek je motiv shora oddělen přerušovanou pultovou střechem a pod ní provazcem. Stínka cimbuří se dochovala jen jedna s pultovou stříškou, druhá je odlomená, lze ji však na základě analogie z expozice muzea ve Veselí nad Moravou zrekonstruovat. Okrajová, jednoduchá hranolová lišta je na kachli jen ve spodní části.

Zachovaná stínka nese zahrocený gotický štítek se stylizovaným erbem se dvěma řadami stínek. Analogický kachel nejasného místa původu z expozice Městského muzea ve Veselí nad Moravou (obr. 10) (Pavlík-Vitanovský 2004, 420, katalog 1106) ukazuje, že na druhé ze stínek se nacházel obdobný zahrocený štítek s motivem korunovaného českého lva ve skoku. Veselský kachel vykazuje oproti hradištskému absenci spodní jednoduché lišty, takže panelování pokrývá celou plochu ČVS. Z metrického hlediska jsou však kachle shodné (viz měření kachlů – archiv autorky) a jedná se tedy o otisk z téhož kadlubu, upravený u hradištského kusu lištou dole. Proto lze předpokládat i analogické řešení stínek. Také technologická provedení jsou si blízká, včetně výraznějších stop slídování na povrchu veselského kusu, což by v souhrnu nasvědčovalo na výrobu v jedné dílně. Přidáním lišty do spodní části reliéfu kachle z Uherského Hradiště se tak tento exemplář nejspíše přizpůsoboval výtvarnému řešení druhého hradištského lípaného kachle, kde je obvodová lišta užita na třech stranách.

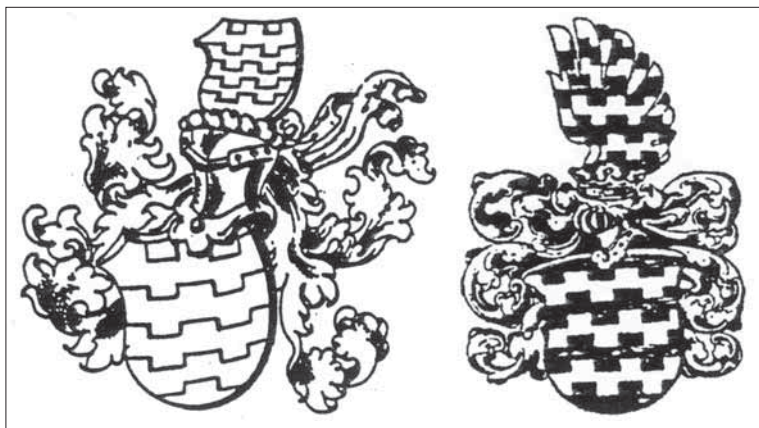
Zajímavé jsou možnosti interpretace tohoto motivu. Znak se stínkami můžeme spojit jednak s Cimburky usazenými na nedalekém Buchlově (jejich znak tvořily stínky cimbuří v bílo červeném provedení), ale také s Mikulášem z Vojslavic a jeho potomky majiteli veselského panství (obr. 11). Mikuláš z Vojslavic držel veselské panství patrně od r. 1447

9. Římsový korunní kachel s lípanou kružbou a erbem ve stínce cimbuří. Uherské Hradiště – Inpost. Uloženo Slovácké muzeum Uh. Hradiště. Foto D. Menoušková.

10. Analogický římsový korunní kachel z expozice Městského muzea ve Veselí nad Moravou. Lokalita neznámá. Foto D. Menoušková.

11. Znak Mikuláše z Vojslavic (vlevo) a pánů z Cimburka (vpravo). Převzato z: Štarha 1999, 67 a Pokluda 1995, 18.

až do své smrti v roce 1460 a i pak zůstalo zmenšující se panství v jeho rodě (Štarha 1999, 67). Mezi léty 1481–1490 si Mikulášovi potomci panství rozdělili a část odprodali. Včelary, Mistřice a Javorník koupilo město Hradiště. Zbytek si rozdělili Mikuláš, jeho sestra Barbora, provdaná za Mikuláše ze Zástřízl, a bratr Václav z Vojslavic. Veselí si ponechal zmíněný Mikuláš z Vojslavic (k tomu Fišer 1921, 18; Štarha 1999, 67).

Nedaleko Uherského Hradiště – na buchlovském panství byli usazeni i Cimburkové. Stali se jeho majiteli zástavní cestou, jako největší věřitelé zadlužených pánů z Landštejna (Pokluda, 1992, 55–73). Nejprve byl držitelem hradu mocný a vlivný moravský zemský hejtmán Ctibor Tovačovský z Cimburka, po něm jeho synovec Adam. Cimburkové si desetiletou držbou panství zřejmě uhradili své pohledávky, neboť roku 1497 byl na hradě rod Kostků z Postupic. Nicméně ještě v letech 1495–1497 provádí Adam Tovačovský z Cimburka zásadní přestavbu hradu. Hradní jádro sceluje dostavbou severního křídla paláce při severní hradební zdi a staví gotické místnosti s křížovou i síťovou klenbou s cihlovými žebry a kamennými svorníky, na nichž se dochovaly erby Cimburků a jim spřízněných rodů. V této souvislosti je lákavá představa, že pro nově zařízené interiéry vznikají i gotická kamna s patřičnou rodovou symbolikou. Nicméně kachel byl se známkami používání nalezen v odpadních vrstvách uvnitř hradeb královského Uherského Hradiště, a tak spojení tohoto konkrétního kusu s případnými buchlovskými kamny je třeba opustit. Spekulativně se však můžeme zabývat možností, že matrici na výrobu kachle ať už pro Cimburky či Vojslavice využil obchodně zdatný hrnčír znovu a nabídl tento motiv dalšímu tentokrát uherskohradištskému zákazníkovi. Kachel také mohl vzniknout pro měšťana s osobními vazbami na Cimburky či Vojslavice. Světlo do případu nevnáší ani analogický veselský exemplář (a připomeňme že to byli právě Vojslavicové, kdož drželi v dané době Veselsko), neboť jeho lokace je nejasná. Motiv erbovního štítku se stínkami (ať už Vojslaviců či Cimburků) je na analogickém veselském kuse provázen českým lvem jakožto zemským znamením. Ani zde však kachel nemusí nutně odkazovat ke konkrétnímu rodu či místu, neboť erbovní štítky s různorodými motivy byly oblíbenými výtvarnými prvky používanými bez ohledu na vazbu lokality na konkrétního majitele, prostě jako dekor. M. Vitanovský toto „neuctivé“ zacházení hodnotí pragmaticky jako lhostejnost k heraldickým pravidlům (Pavlík–Vitanovský 2004, 128). Odtud také pramení značné odchylky, umocněné navíc tím, že většina kachlů s heraldickými motivy je rezná, takže chybí důležitý vizuální prvek rozlišení – barva, tak jako v našem případě.

1.3.2. Římsový korunní kachel s lípanou kružbou a s nápisem IHS na stínkách cimbuří

Za grácilnějším a slohově starším vzezřením druhého z exemplářů (obr. 12) stojí jednak drobnější lípaná kružba vytvářející také síť čtyřlístů – kvadrilobů, tentokrátě visle

12. Římsový korunní kachel s lípanou kružbou a nápisem IHS na stínkách cimbuří. Uherské Hradiště-Inpost. Uloženo Slovácké muzeum Uh. Hradiště. Foto D. Menoušková.

Ježíšova monogramu (např. Klimeš 1981, 294). Ať už se připojíme k jakémukoli výkladu, je christologický odkaz zkratky nabíledni.

Přímá analogie k motivu tentokrát shledána nebyla, ač lípaná kružba ve formě panelování a také nápis IHS nejsou na reliéfech kachlů nijak výjimečné a objevují se na řadě míst po celé zemi (srovnej např. Brych 2004; Frolík 2003). S ohledem na podobné rozměry jako má předchozí kus, můžeme spekulovat o umístění obou lípaných kachlů na týchž kamnech.

1.4. Jen rámcově určitelné zlomky

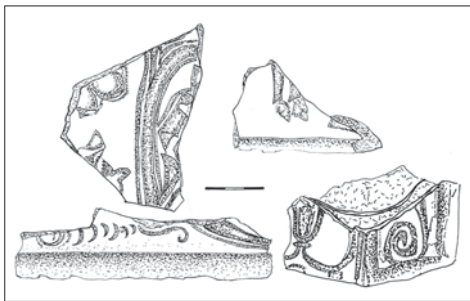
Skupinu tvoří pět zlomků komorových kachlů s torzovitě zachovanou výzdobou ČVS, které lze interpretovat jen velmi omezeně.

První ze zlomků zachycuje ve vysokém reliéfu část skládané nápisové pásky s torzem gotického minuskulního textu (obr. 13). Zlomek dole rámuje jednoduchá hranolová lišta. Ačkoli nápis nelze s ohledem na zlomkovitost určit, je důležitým vodítkem pro alespoň rámcově zařazení motivu. Zachovanou část lze totiž s velkou pravděpodobností zařadit do skupiny pozdně gotických exemplářů z konce 15.–první třetiny 16. století s motivy staro-

13. Zlomek s torzem minuskulního nápisu z kachle starozákonního motivu. Uherské Hradiště – Inpost. Uloženo Slovácké muzeum Uh. Hradiště. Foto D. Menoušková.

traktovaných, jednak celkové orámování do jednoduché hranolové lišty. Tato lišta chybí pouze v horní části, jejíž výtvarné řešení je obdobné jako v předchozím případě. Motiv je tedy shora oddělen od stínek nepravidelnou přerušovanou pultovou střechem a pod ní provazcem. Stínky, resp. jednu zachovanou kryje pultová stříška. Z druhé stínky se zachoval jen náběh, přesto s patrným náznakem výzdoby. Zdá se být pravděpodobné, že obě stínky tohoto kachle nesly minuskulní nápis „ihs“. Tedy zkratku odkazující na postavu Ježíše Krista. Nápis nebývá vždy totožně vykládán. Obvykle se setkáme s překladem „Jesus Hominum Salvator“, tedy „Ježíš spasitel lidí“, eventuálně „In hoc signo“ či „In hoc saltus“ – tedy „v tomto znamení“ či „v tomto je spása“. Nejobecnější výklad zkratky připouští, že se jedná o latinskou transkripci řeckého

14. Torzovitě zachované zlomky: s částí patrně koňských nohou (vpravo nahoře), dva zlomky se stylizovanou výzdobou (vlevo) a nárožní kachel s liliovitým květem (vpravo dole). Uherské Hradiště – Inpost. Uloženo Slovácké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

zákonních postav, jež doprovází tzv. mluvící páska (srovnej např. Brych 2004 a tam kachle s motivem Davida, Daniela a pod.).

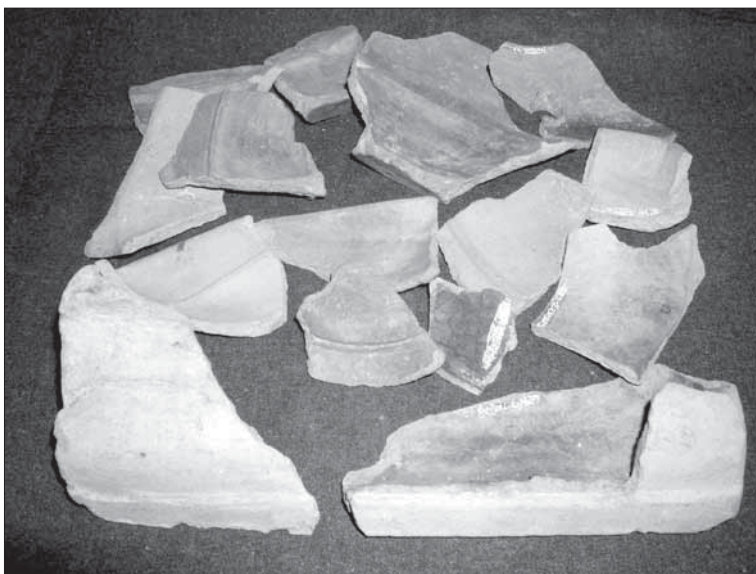
Při identifikaci druhého zlomku již takové štěstí nemáme (obr. 14). Nevelká část zachovaná se spodní jednoduchou hranolovou lištou zachycuje nejspíše nohy koně (na předních patrná kopyta, zadní noha v pokleku?). K tomu, zda se v tomto případě jedná o náboženský motiv či o např. loveckou scénu, se však seriózně vyjádřit nelze. A nejasná je i datace, kterou lze jen rámcově stanovit na přelom 15. až počátek následujícího století.

Další dva zlomky (obr. 14) (jeden z centrální části ČVS, druhý od okraje se vzhůru vytaženou jednoduchou lištou a půlválcovou komorou) nesou torzo stylizované výzdoby úponků, květů a drobného dekoru stylisticky se spíše hlásící k renezančnímu pojetí a tedy rámcově do počátku–poloviny 16. století.

Poslední reliéfně zdobený zlomek (obr. 14) je z nárožního kachle. Stylově i chronologicky je blízký předchozím, tedy zdobený liliovitým květem, úponky a závitnicí. Jedna ze stran dochovaná v celé šíři byla orámovaná jednoduchou, nestejně širokou lištou, existence lišty u druhé ze stran nárožního kachle je sporná. Kachel je zajímavý i torzálně zachovaným bílým pastózním nátěrem na ČVS, který původně ČVS pokrýval celou. Nátěr ČVS některých původních historických kachlů je věcí známou, byť poněkud opomíjenou. K tématu naposledy Pavlík (2007, 12).

1.5. Ostatní kachle

Pro úplnost je třeba doplnit, že soubor kachlů a jejich zlomků z výzkumu tzv. hotelu Inpost tvořily ještě dva zlomky rohových částí římsových konkávně konvexních kachlů a 13 kusů zlomků nádobkových, miskových kachlů (vše obr. 15) oxidačního výpalu se stopami zakouření a v jednom případě i se záchytným otvorem.

15. Zlomky dvou konkávně konvexních římsových kachlů (v popředí) a 13 kusů miskových kachlů. Uherské Hradiště – Inpost. Uloženo Slovácké muzeum Uh. Hradiště. Foto D. Menoušková.

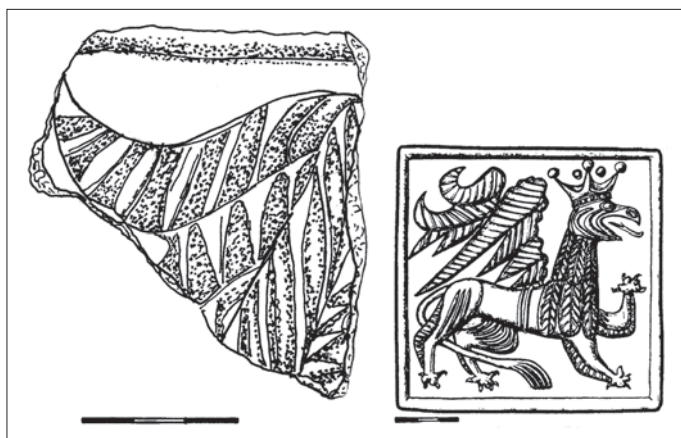
2. JZ kolej jezuitského kláštera 1993

Výzkum M. Geislera a J. Stuchlíkové probíhal v historickém jádru města, v budově bývalého kláštera, zrušeného za josefínských reforem 1773 (viz obr. 1:2). Ve 13.–17. století stály na tomto místě měšťanské domy, které byly v průběhu třicetileté války zničeny.

Archeologický výzkum proběhl na ploše jedné místnosti bývalé koleje, která nebyla podsklepena, a to v souvislosti s úpravou podzemních prostor. Nálezy pocházejí z četných navážek a dorovnávek z období stavby kolejní budovy (započato 1654), kontexty 101 B C D, 104 D, 111 B, 111 B C, 111 C, 111 C D. Na nálezy komorových kachlů byl však tento výzkum podstatně chudší, byť zachytil mimo zlomek gotického i raně novověké exempláře.

2.1. Jen rámcově určitelný zlomek pozdně gotického (?) kachle

Z kontextu 104 D, tedy z vrstvy vzniklé při stavbě kolejní budovy pochází zlomek z rohu ČVS redukčně páleného kachle. Zobrazena je dekorativně skládaná a plasticky šrafovaná struktura (viz obr. 16), která dle analogií (srovnej Brych 2004, katalog 141, 221; Pavlík–Vitanovský 2004, 336–337, katalog 204, 207, 209) ztvárňovala křídla. Mohlo se jednat o symbolické ztvárnění některého z evangelistů (např. křídla býka–evangelista Lukáš), zobrazení gryfa, saně apod. Stylistický rozbor i technologické provedení mluví pro vyšší než barokní stáří a napovídá, že do barokní vrstvy se dostal druhotně.

16. Zlomek z rohu kachle s částí křídel (např. ze symbolického ztvárnění některého z evangelistů, gryfa, saně) Uherské Hradiště – jezuitská kolej. Uloženo Slovácké muzeum Uh. Hradiště. Vedle jedna z možných analogií: korunovaný gryf z kachle z Jindřichova Hradce – v měřítku. Kresba hradištského zlomku D. Menoušková, analogie převzata z Pavlík–Vitanovský 2004, 363, katalog 495.

2.2. Ostatní kachle

Z kontextu 101 B C D, což byla vrstva navážek a suti použitá ke zvýšení úrovně podlah v souvislosti se zvyšováním okolního terénu snad při stavebních úpravách koleje v r. 1681 po požáru města, pocházejí 4 zlomky kvalitně oxidačně pálených a tmavě hnědočerně glazovaných barokních kachlů. Výzdobu lze u jednoho zlomku identifikovat jako lilii, další zlomek má výzdobu jen v neurčitém náznaku (obr. 17).

Ostatní nalezené kachle (kontexty 111 B C, 111 C, 111 C D) patří do vrstev s navážkami a dorovnávkami z období stavby kolejní budovy. A představují jak zlomky reliéfů kachlů, tak jejich komor (viz závěrečný přehled). Kontext 111 B C reprezentují nálezy rohových částí dvou miskových kachlů a lunetovitého akrotéria s palmetou. Pro baroko typické jsou pak tapetové kachle, zde s motivem pásků a úponků z kontextu 111 C D (vše obr. 17).

3. Hradební, Růžová ulice (SPT Telecom) 1993

Kachle chronologicky i typologicky nejmladší, tedy barokní přinesl výzkum J. Kohoutka a R. Procházky z plochy na nároží ulic Hradební a Růžová, parcely č. 13/2, 14/2, 15/2 a 653/34 (obr. 1:3). Na místě výzkumu se od středověku nacházely dvorky městských parcel

17. Části glazovaných barokních kachlů (vlevo), rohové části miskových kachlů a lunetového akrotéria (vpravo dole a uprostřed), část tapetového kachle (uprostřed), zlomek s oxidovanou světlezelenou glazurou (uprostřed nahore) a dekorativní zlomek (v pravém rohu). Uherské Hradiště – jezuitská kolej. Uloženo Slovákcké muzeum Uh. Hradiště. Foto D. Menoušková.

se zástavbou spíše hospodářského charakteru s četnými doklady chovu drobných domácích zvířat. V době baroka zde byla vystavěna oválná hrnčířská pec o rozměrech 1,8×1 m, jejíž torzo s bohatými nálezy kamnářské keramiky výzkum zachytil ve čtverci 22, jenž lze z plánové dokumentace situovat na rozhraní parcel 13/2 a 14/2. Většina kachlů z tohoto výzkumu byla tedy získána z obsahu pece č. 524, kontext 364/1–4 sektor E, severní profil a představuje ji úctyhodných 393 ks.⁶

Pec však neobsahovala jenom kachle, ale také typickou dobovou hrnčinu. Reflektovala tak běžnou situaci hrnčíře odkázaného na průběžný prodej výrobků. Kachle byly oproti běžné spotřební keramice daleko trvanlivější, proto je ani hrnčíř tak často neprodával a nemohl být tedy odkázaný jen na jejich prodej – zdroj občasného, byť většího příjmu. Výroba kachlů byla pro hrnčíře nárazovou událostí, odrážející aktuální potřeby trhu.

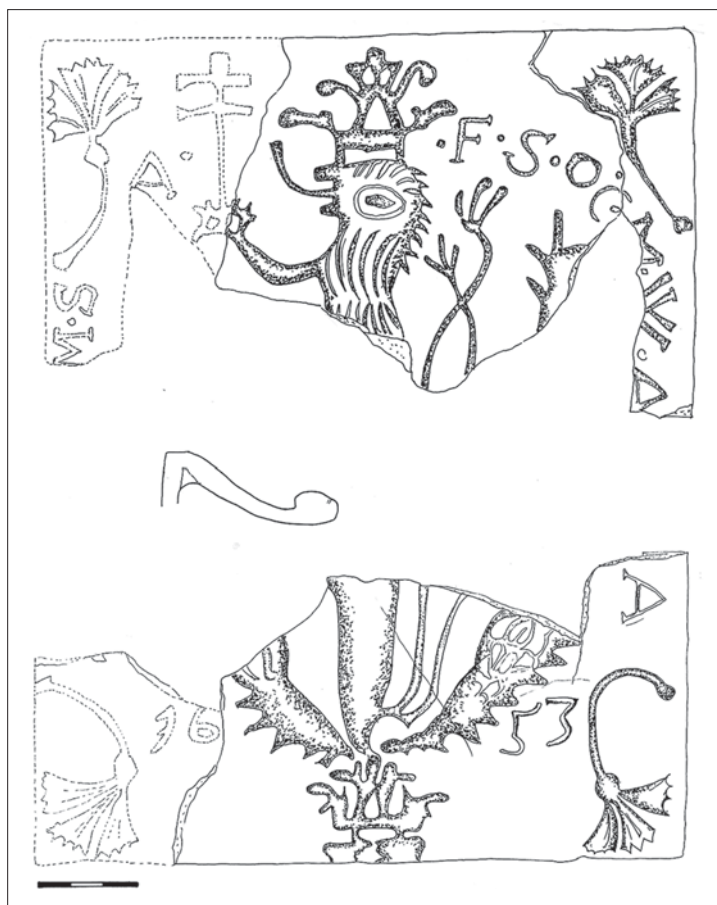
Vlastní kolekce stylizovaných, dekorativních kachlů nepostrádá originalitu a pro nás i jistou dávku tajemství (odkaz na dobové dění?). Navíc je dobře datována letopočtem na jednom z kachlů 1653 a je jí možno zařadit i do kulturněhistorických souvislostí dané doby. Rozsáhlá kolekce představuje z typologického hlediska kachle jak základní řádkové, tak římsové a nárožní, tématicky se pak dvakrát setkáme s motivem lva na ČVS, se dvěma variantami dekorativního kachle s ptáčky – stehlíky, se třemi různými motivy na tapetových kachlích a s vegetabilními (chrpy a bodláky) a ornamentálními motivy na římsových a nárožních kachlích.

3.1. Kachle se lvem

Známe ze dvou variant – jako korunovaného vyrůstajícího dvojocasého lva a jako korunovaného jednoocasého lva v dekorativním rámci linií.

3.1.1. Korunovaný vyrůstající dvojocasý lev s nápisem a letopočtem

V první nejpracovanější variantě se objevuje lev v heraldizujících souvislostech, ačkoli nepředstavuje skutečný znak (obr. 18). Kachel známe v rezné podobě i glazovaný. Ústředním námětem je z boku podaný vyrůstající, výtvarně poněkud zjednodušený dvojo-

18. Kresebná rekonstrukce větší části kachle s korunovaným vyrůstajícím dvojocasým lvem, nápisem a vročením, včetně profilu rámu. Vystínované části jsou z jednoho kusu, ostatní doplněno dle překrývajících se částí. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovacké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

casý korunovaný lev s ratolestmi po obou stranách. Přední tlapy drží patriarší kříž. Spodní část lva, vyrůstající z koruny, je silně stylizovaná. Postava lva je navíc obklopena nápisem, vročením a v rozích stylizovanými třílístými květy chrp. Dobře je zachovaná horní a spodní polovina, střed kachle chybí, byť je ho možné s jistotou dávkou opatrnosti zrekonstruovat. Heraldická figura v neheraldických souvislostech je dokola obklopena letopočtem 1653 a prozatím nerozluštitelným torzovitým nápisem, který tvoří majuskulní písmena (první písmeno ze slova?), oddělena tečkou. Není ani jasné, kde nápis začíná. Zleva doprava (tedy od začátku letopočtu), kde jej patrně část chybí, je možné číst: „M.S. . F.S.O.C.M.W.A. A (?)“. Zda je poslední A zdvojeno či nikoli není s ohledem k nejasné celkové výšce kachle jisté. S jistým, poněkud benevolentnějším přístupem ke čtení, připouštějícím chybné použití teček a kalkuluujícím s nepravidelným zkracováním slov, je možné hypoteticky uvažovat, že část textu (F.S.O.C.) by mohla nést výklad: „fecit societas“, ale jakým společenstvím vyrobeno se opět neozřejmí. Klíčem k dešifraci nápisu může být uvedené vročení a námět, ale ani ty nejsou o nic „jasnější“. Ocitáme se zde na tenkém ledě křehkých hypotéz, nepodložených dalšími historickými souvislostmi. V úvahu připadá několik okruhů, s nimiž kachle s tímto

námětem mohou souviset, a které je do budoucna třeba ověřovat a korigovat na základě dalších zjištěných souvislostí.

1. Vročení: rok 1653 má v obecnější historii města tři konotace, 7. prosince tohoto roku došlo k podepsání smlouvy mezi staviteli Janem Blumem a Blažejem Ksoflerem na straně jedné a rektorem na straně druhé na stavbu jezuitské koleje (Zemek 2001, 44). Pro dějiny koleje byl ale důležitější až následující rok, kdy došlo k faktickému i slavnostnímu zahájení stavby. Připomeňme, že stavba kolejní budovy byla po peripetiích dokončena v roce 1662. K roku 1653 se ještě vztahuje zpráva o přenesení ostatků sv. Viktorie, panny a mučednice, již dříve darované českým provinciálem P. Mikulášem Lancitiem koleji v Kroměříži, do nově budovaného kolejního střediska v Uherském Hradišti. V souvislosti s tím, že stavba koleje byla teprve zahájena, bylo i toto přenesení a následné uložení pouze provizorní a veřejné oslavy probíhaly až 8. července 1657 (tamtéž, 81). Pomineme-li hypotetickou možnost dát kachel do souvislosti s děním kolem nově příchozích jezuitů, k čemuž nemáme žádné další indicie a naopak profánní zaměření reliéfů ostatních kachlů tuto možnost takřka vylučuje, je třeba ještě zvážit další událost, k níž došlo v roce 1653. Tou je dokončení velké opravy chátrajících hradištských hradeb (oprava trvala 1643–1653), na nichž mělo pracovat na 25 poddaných z jiných panství (Zemek 1981, 201). Tady by již případná souvislost s výskytem českého lva na reliéfu kachle měla jisté opodstatnění a to i s přihlédnutím k tomu, že se jedná o zemské znamení známé i přímo ze znaku města. Nakonec je třeba ještě zvážit datum 1653 jako odraz nějaké konkrétní, ovšem privátní, události o níž se vzhledem k její případné soukromé povaze nedochovaly žádné zprávy.

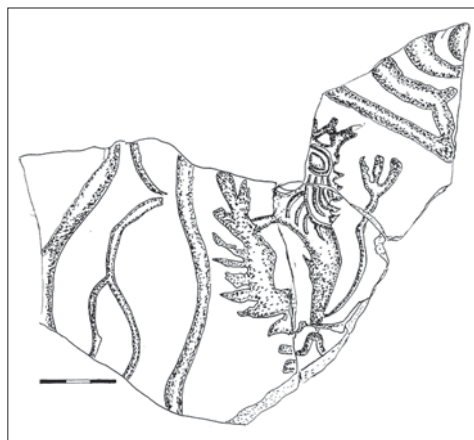
2. Vyobrazený motiv: korunovaný dvojocasý lev – tedy český lev jako zemské znamení, je tu v neheraldických, ba až hybridních souvislostech a neobvyklém zobrazení spodní části spojen s patriarším křížem – znakem Horních Uher (?). Ačkoli v heraldice by toto zobrazení nebylo možné, reliéfy ČVS kachlů striktní pravidla heraldiky interpretují, jak již bylo řečeno poněkud benevolentněji. V této souvislosti vyslovil M. Vitanovský názor⁷, že kombinace českého lva s uherským dvojkřížem mohla (s ohledem na uvedený letopočet) odrážet politické sympatie a naděje orientované k občasným uherským protestanským spojencům bouřícím se proti centrální moci Vidně a tedy Habsburkům. Ani zde však nepostoupíme dále než do úrovně hypotéz.

3. Místo nálezů: podle rámcového plánu výzkumu byla pec situována na rozhraní parcel 13/2 a 14/2. Jejich majitele známe díky práci M. Zemka (1981, 502–505). Majitelkou domu na parcele č. 13 byla do roku 1644 vdova Kloboučnicková, která přepustila tohoto roku místo kováři Janu Jelínkovi za 250 zlatých moravských. V roce 1666 koupil místo sedlář Andreas Gallus. Širší interpretační možnosti skýtá přehled majitelů vedlejší parcely č. 14. Velkoměšťanský dům zde stávající vlastnil v roce 1643 Jiří Štipka a v roce 1661 Václav Meixner od Judy Vlašky, provdané Štipkové za cenu 350 zlatých moravských (tamtéž, 505). V souvislosti s reliéfem kachle je zajímavá právě postava Judy Vlašky, provdané Štipkové. Tu zmiňuje J. Čoupková (2003, 46) v souvislosti s přehledem italských, resp. furlanských obchodníků usazených v regionu. Tataž uvádí zápis, podle něhož Juda Vlaška postoupila dům již roku 1657 svému zeti Václavu Meixnerovi. Italské kořeny Judy Vlašky jsou zajímavé s ohledem na zpracování některých detailů reliéfu kachle (ratolesti kolem postavy lva, motiv vyrůstajícího korunovaného lva apod.), které se častěji vyskytují také ve znacích furlanských měst. Dekor reliéfní výzdoby kachle mohl odrážet výtvarné cítění a zvyklosti z původní domoviny majitelky domu přizpůsobené již moravské tradici a datum mohlo souviset s již dříve avizovanou privátní událostí. Nic se však již z písemných pramenů nedozvíme o hrncířské peci či přímo hrncíři a jejich vazba k Judě Vlašce, jejímu zeti Václavu Meixnerovi, popř. dalším je tedy stále nejasná. Nicméně obchodníků a řemeslníků přišedších ze severní Itálie a přilehlých oblastí do Uherského Hradiště bylo daleko víc (srovnej Čoupková, tamtéž), takže případný odkaz kachle k této oblasti nemusel nutně souviset jen s Judou Vlaškou.

Jak je patrné, skýtá reliéf kachle široké interpretační možnosti. Otázka pro koho byla

určena nepovedená hrnčířská vsázka, kterou archeologický výzkum v roce 1993 objevil, však přesto zůstává nezodpovězena.

3.1.2. Korunovaný jednoocasý lev v dekorativním rámci

19. Část reliéfu kachle s korunovaným jednoocasým lvem v dekorativním rámci. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovacké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

rohových partií reliéfu. Lví jednoocasý kachel známe z glazované i neglazované varianty a s drobnými změnami v dekoru pásky na ČVS. Podle dochovaných exemplářů se zdá, že motiv byl různě upravován podle potřeby šíře kachle a to tak, že postava lva se mohla ocitnout i u samotného kraje.

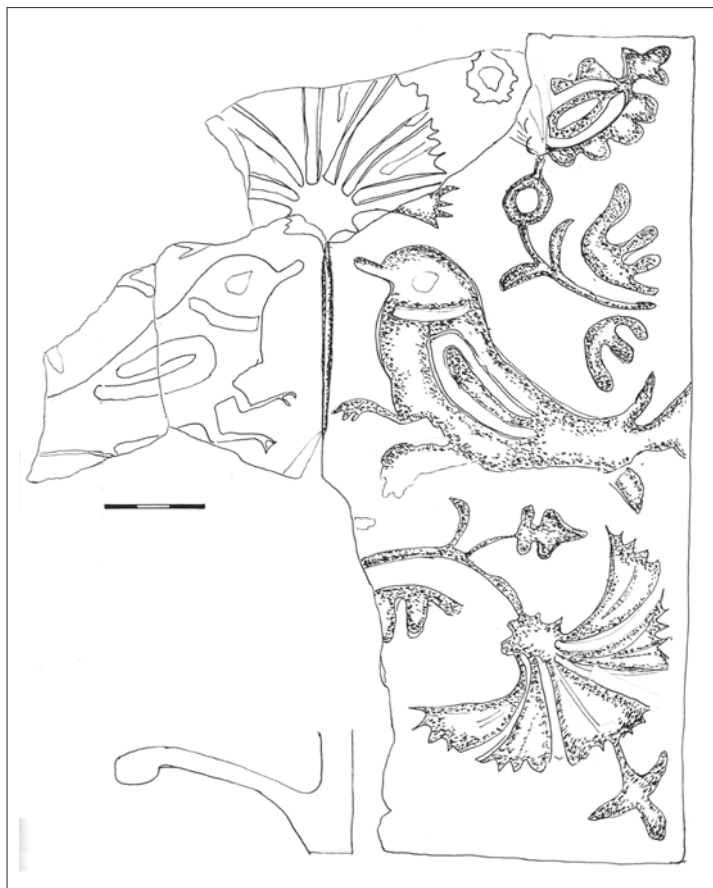
3.2. Kachle s ptáčky – stehlíky

Výtvarný rukopis i reliéfní provedení tohoto motivu je opět blízké předchozím kachlům a svědčí o záměrně vytvořené sérii určené pro konkrétní kamna. Reliéfy se stehlíky jsou v prezentované kolekci navíc nejčetnější a nálezovému celku tedy dominovaly. Jen pro představu zlomků z kachlů se lvy, ať už dvou či jednoocasými, se dochovalo na dvě desítky, kachle se stehlíky známe ovšem bezmála z osmdesáti zlomků. Je však otázka, zda je to souhra náhod, daná třeba z části způsobem výzkumu, anebo toto neproporční zastoupení odráží skutečný stav věcí z poloviny 17. století. Pak by bylo možné si představit dekorativní kamna sestavená z kachlů se stehlíky (kde by se např. po řadách střídala dekorativnější a méně dekorativní varianta těchto kachlů) doplněná lvími kachli v pohledově exponovaných místech.

Vlastní kachle se stehlíky známe z většího počtu zlomků a dvou variant lišících se mírou provedení detailů a rozměry, reliéfy obou variant byly však podány již bez lišty. Dekorativnější varianta A (obr. 20 – s částečnou rekonstrukcí) dosahuje až krajkové zdobnosti v drobnopisném provedení křídel, květů i lístků, strožejší varianta s pracovním označením B (obr. 21) pracuje s většími robustnější podanými celky. Kompozičně jsou si kachle ovšem velmi blízké. Evokují lidové motivy z keramiky, výšivek či výmalby lidové architektury.

Rozvržením reliéfu již kachle inklinují ke kategorii tapetových. V obou variantách je zobrazena dvojice zrcadlově k sobě otočených stehlíků pod dominantním stonkem s květem chrypy, rohy dekorují obloukovitě stočené stonky s květy chryp dole a bodláků nahoře s dekorativně pojatými lístky i květy samotnými, značně již připomínající produkci lidového umění. Nicméně obliba bodlákovitého dezénu analogického tomu, který z kachle známe,

Zjednodušením předchozího kusu vznikl další lví kachel obdobného výtvarného rukopisu (obr. 19). Centrálním motivem je opět vyrůstající lev, tentokrát již jen jednoocasý, nicméně korunovaný s ratolestmi po obou (?) stranách. Samotný lev je však menší, což nutně vedlo ke zjednodušení až naivní typizaci zvířete. Zásadně se liší další dekor ČVS tentokrát redukováný na dekorativní pásy (ne nepodobné typickým páskám z tapetových kachlů), přerůstající v jednom případě v chrpu. Stylistickým provedením zcela zapadá k předchozímu motivu, byť je radikálně zjednodušen. Zatímco předchozí exemplář dvouocasého lva měl být i s ohledem na vročení a nápis situován na kamnech jistě na pohledově významném místě, tento motiv je možné si představit jako významově neutrální na jakémkoli místě v kamnovém tělese. Sérii spojil a jak ještě uvidíme dále i spojuje motiv chrp jako doplňkový motiv

20. Kresebná rekonstrukce části kachle s motivem ptáčků – stehlíků, varianta A, včetně profilu rámu. Vystínované části z jednoho kusu, ostatní doplněno dle překrývajících se částí. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovácké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

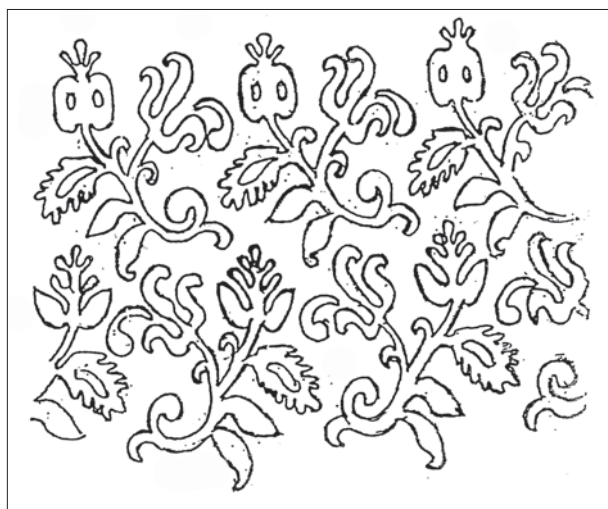
nebyla vlastní jen lidovému či měšťanskému prostředí, známe ho i z dvorské společnosti, kde ho na textiliích dokumentují M. Bravermanová a A. Čierná (1997, 368). Vzor drobných šikmo posázených rostlinných motivů, kterým byl zdoben pohřební plášť Rudolfa II. (viz obr. 22), se začal uplatňovat na dezénech látek ale také výšivce, řezbě dřeva či malbě ve druhé polovině 16. století a mezi léty 1600–1650 dosáhl všeobecné oblíbenosti. Oblibě se ovšem těšil i mnohem později, kdy rozšířil nejen výtvarný repertoár textilií, ale také reliéfů kachlů a následně lidového umění. To již ovšem nebyl ztvárňován v duchu manýristického tapetového – plošného kladení (viz vzor vlastní pohřební textilie), ale samostatně, tak jak to vidíme i v našem případě.⁸

3.3. Tapetové kachle

Známe tři varianty se stylizovanou výzdobou oddělených akantů (motiv A – obr. 23), srdčité mřížky s akanty a rozetami v polích (motiv B – obr. 24) a pásků a mašlí (motiv C – obr. 25), zachované ovšem spíše v torzech, nikdy ne celé. Přesto je možné variantu A a část varianty B (u obou není bohužel jasné jak vypadala středová část) s jistou dávkou opatrnosti zrekonstruovat. Motiv zubaté pásky a akantu z varianty A je zachovaný také na jednom z nárožních

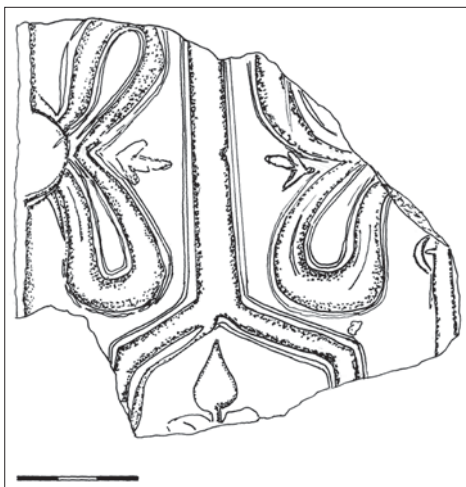
21. Asi polovina kachle s motivem ptáčků – stehlíků, varianta B, včetně profilu rámu. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slováké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

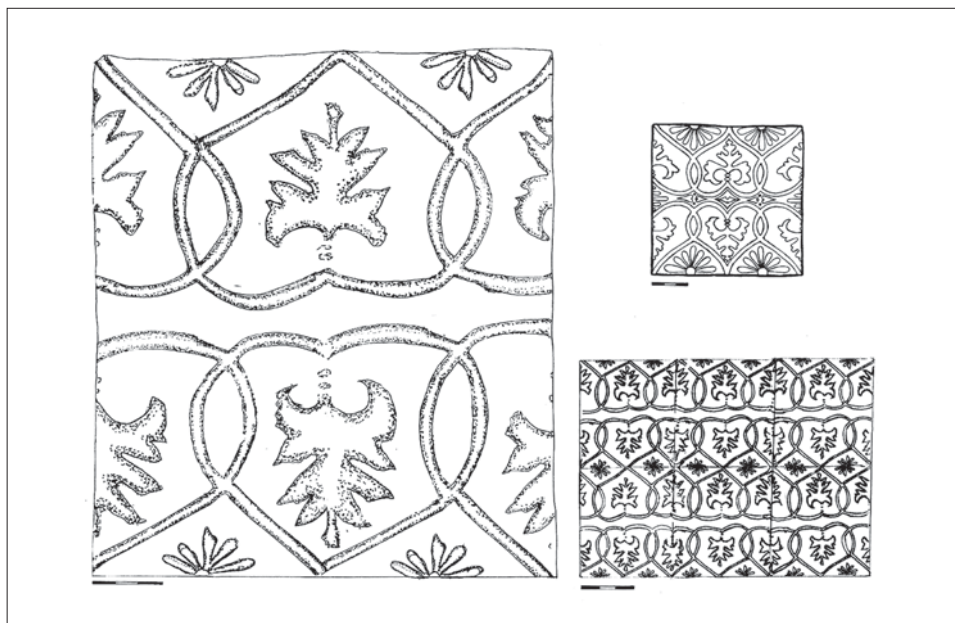
22. Dezen bodláků z pohřebního roucha císaře Rudolfa II. Habsburského. Převzato z: Bravermanová–Čierná 1997, 368.

23. Zrekonstruovaný tapetový kachel s motivem oddělených akantů, v textu označeno jako motiv A, vzhled středové části nejasný. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovákcké muzeum Uh. Hradiště. Foto D. Menoušková.

25. Část tapetového kachle s výzdobou pásků a mašlí, motiv C. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovákcké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

24. Rekonstrukce přibližného vzhledu tapetového kachle s výzdobou srdčité mřížky s akantami a rozetami – označeno B (vlevo), vzhled středové části nejasný. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovákcké muzeum Uh. Hradiště. Vedle (vpravo dole) vzhled vzoru, který vznikne seskládáním 6 takovýchto kachlů. Obé kresba D. Menoušková. A analogický motiv z hradu Buchlova, z výzkumu J. Kohoutka (vpravo nahoře), převzato z Pavlík–Vitanovský 2004, katalog 1265. Vše v měřítku.

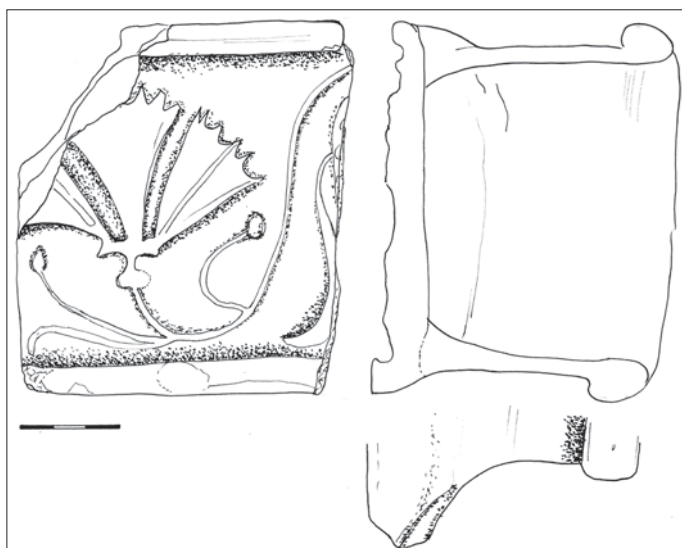
kachlů tohoto celku (viz níže). Na místní oblibu motivu B ukazuje obdobný exemplář, který známe z výzkumu J. Kohoutka na nedalekém hradě Buchlov (Pavlík–Vitanovský 2004, 435, katalog 1265). Kachle byly opět provedeny v rezné i zeleně glazované variantě. Seskládáním několika takovýchto kusů vedle sebe vznikla působivá mozaika. Tapetové kachle byly inovací baroka. Gotická a renezanční kamna je neznala. Kachle, které byly až dosud opatřeny okrajovou lištou a stranově orientovanou výzdobou, se začaly vyrábět bez lišty a s dekorem, umožňujícím mozaikovitě, tapetově sestavení více kusů k sobě, kde na pořadí ani stranové orientaci nezáleželo. Důraz se z figurálního reliéfu přesunul k vegetabilnímu a ornamentálnímu dekoru. Nástup průběžně, opakující se výzdoby na reliéfech kachlů jako nového stylového prvku je ostatně dobře vidět také na dalších exemplářích z lokality Telecom a to jak na kachlích s vyrůstajícím lvem, tak na kachlích se stehlíky.

3.4. Římsové kachle

Římsové kachle známe ze čtyř nesourodých a nečetně zastoupených provedení. Vyskytují se ve variantě s chrpou, dekorativním srdíčkem, granátovým jablkem a jako nezdobené konkávně konvexní. A je možné předpokládat, že všechny typy nemusely být určeny pro jedna kamna. Kachle se objevují jak rezné tak zeleně glazované.

3.4.1. Římsové kachle s motivem chrp

Elegantní, byť jednoduchá výzdoba květů chrp a úponkovitých esovitě prohnutých stonků těchto římsových kachlů je výtvarně nejpůsobivější (obr. 26). Kompaktně pojedený prostor ČVS dobře vyplňuje harmonicky propracovaný reliéf. Kachle jsou nahoře a dole opatřeny jednoduchou lištou.

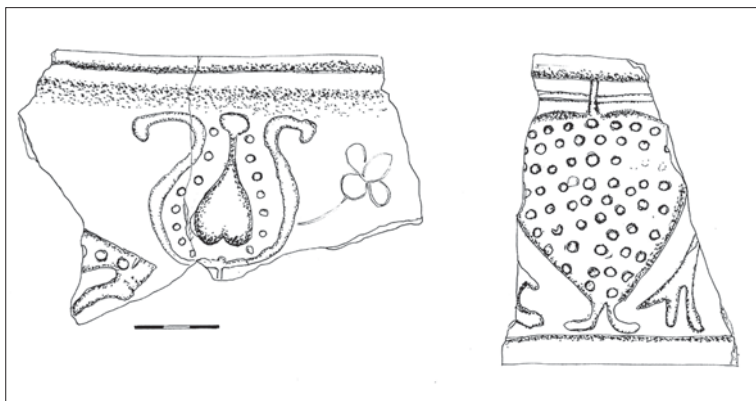

26. Zachovaná část římsového kachle s motivem chrp. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom), včetně komory a profilu. Uloženo Slovácké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

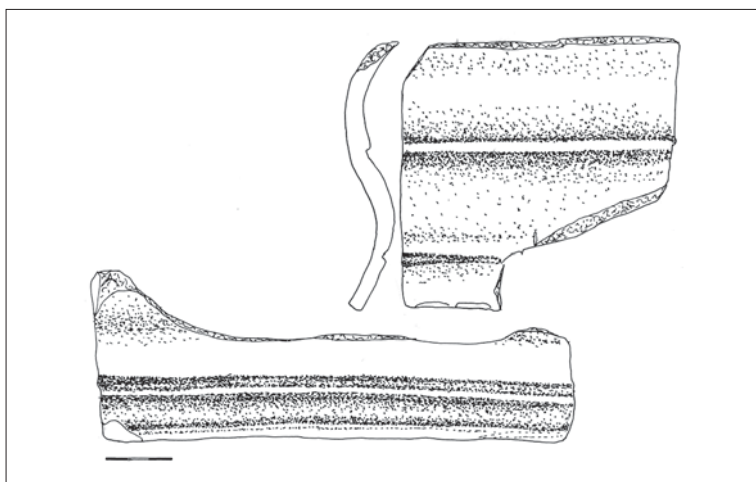
3.4.2.–3.4.4. Další římsové kachle

V omezeném počtu 1 zlomku se dochoval římsový řádkový kachel s motivem tečkovaného silně stylizovaného srdíčka – stromu? Reliéf je nahoře i dole opatřen jednoduchou lištou. Ta rámovala i další motiv patrně s granátovým jablkem, dochovaný rovněž značně torzovitě (oba obr. 27). Oběma kachlům je společná silná stylizace a zjednodušení a to až na hranici lidového umění.

Další exempláře římsových kachlů představují dva zlomky konkávně konvexních jedinců, kteří jsou typickými zástupci barokní kachlů (obr. 28).

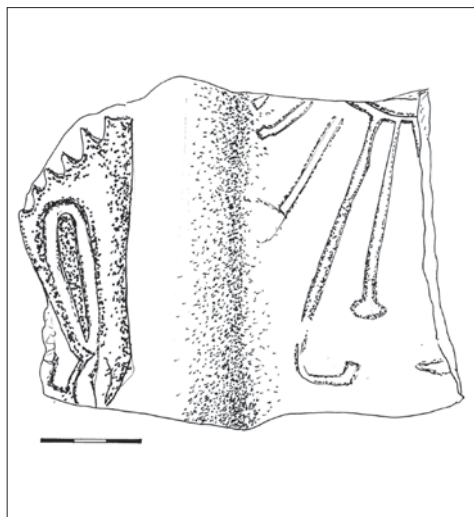
27. Zlomek římsového kachle s motivem granátového jablíčka (vlevo) a stylizovaného srdíčka – stromu (?) (vpravo). Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovacké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

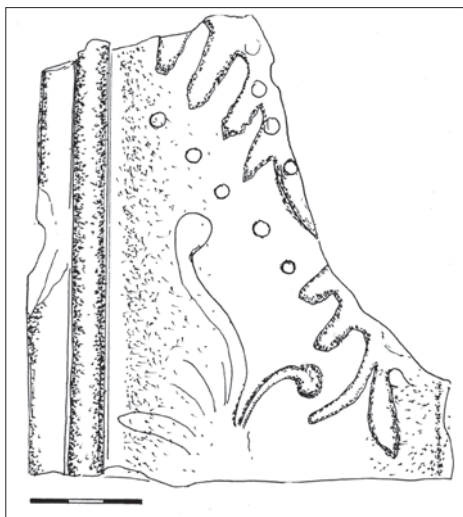
28. Zlomky konkávně konvexních římsových kachlů, včetně profilu ČVS. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovacké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

3.5. Nárožní a další kachle

Nárožní kachle představují pouhé dva zlomky téhož motivu se stylizovanou výzdobou obrveného srdce na jedné straně a akantu na straně druhé (obr. 29). Tento akant je navíc patrně totožný s reliéfním ztvárněním na tapetovém kachli typu A. Tématicky pak do celku zapadají i dva zčásti zachované kachle s půlválcovou komorou a motivem bodláků (?) (obr. 30) se stranově orientovanou, modifikovanou výzdobou, patrně opět prováděné v dekorativnější a méně dekorativní podobě jako kachle se stehlíky, nejspíše z kamnového nástavce.

29. Část nárožního kachle s výzdobou obrveného srdce a akantu. Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovákcké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

30. Část kachle s půlválcovou komorou a motivem bodláků (?). Uherské Hradiště – Hradební, Růžová (SPT Telecom). Uloženo Slovákcké muzeum Uh. Hradiště. Kresba D. Menoušková.

Závěr

Představený soubor reliéfně zdobených kachlů a jejich zlomků z výzkumu v první polovině 90. let z Uherského Hradiště je doposud nejreprezentativnějším celkem, který byl z tohoto královského města získán. Až dosud byl nálezový fond kachlů z dnešního Uherského Hradiště značně torzovitý a motivicky chudý, a to zvláště s ohledem na řadu velkoplošných archeologických výzkumů realizovaných od 80. po 90. léta minulého století. Nově získané a představené nálezy však tuto situaci zásadně mění. Stále však z Uherského Hradiště nemáme doloženy vrcholně gotické kachle s christologickými, mariánskými či obecně novozákonními motivy (výjimku tvoří jen nevelké zlomky z motivů Beránka božího a sv. Petra – oba však nejasné provenience; Menoušková–Vitanovský 2007 a, b). Postrádáme také celé spektrum profánních námětů jako například scény hráčů, lovecké scény a jiné. Nemluvě o prolamovaných kachlích doložených například v nedaleké biskupské Kroměříži, jejíž výsostné prostředí vznik těchto náročných exemplářů podmínilo. Četnější je až horizont pozdně gotických a renezančních kachlů (Abrahám, portrétní kachle). Tématická nevýraznost, ale i torzovitost nálezů (především starších) je v kontrastu s postavením Hradiště jako významného královského města středověku i novověku. Nicméně podobnou situaci (danou především stavem výzkumu) lze zaznamenat i ve srovnatelném Uherském Brodě. Ještě méně nálezů známe z nedalekého Kyjova či Hodonína. Naopak, široké spektrum reliéfně zdobených kachlů je doloženo ze Strážnice, dobře podchycené J. Pajerem (1983).

Motivicky dosud nepřiliš bohatou uherskohradištskou sbírkou zásadním způsobem obohacují především heraldické náměty. Kachle s heraldickými motivy z nerealizovaného hotelu Inpost, na místě dnes stojícího polyfunkčního domu, jsou tedy náznakem, že spektrum námětů bylo mnohem bohatší a bez zajímavosti nejsou ani vazby ke kachlům ze sbírky muzea ve Veselí nad Moravou a v Uherském Brodě či přesahy mimo region (strážní u městské brány jako výraz sebereflexe bohatého měšťanstva (?) a analogie se znakem Kourími). Cenný byt ojedinělý je i zlomek z křídel (snad gryfa, saně či symbolického ztvárnění některého z evangelistů) z výzkumu jezuitské koleje. I on naznačuje, že původní spektrum kachlových reliéfů bylo daleko rozmanitější, než jakou máme dosud

představu z archeologických nálezů a bude patrně jen otázkou času, kdy sbírku rozhojní další nálezy.

Samostatnou kapitolu tvoří nejmladší zde prezentovaný celek. A to nejen proto, že se tentokrát nejedná o již použité a vyhozené kachle či zlomky (!), ale o kachle teprve určené k použití, tedy o jednorázový, uzavřený celek. Zajímavá je i jejich ikonografická hodnota, umocněná faktem přesné datace a relativní stylové uzavřenosti celku. Výtvarná příbuznost jednotlivých motivů, jako např. opakující se motivy lvů v centrální pozici, chrpy či bodláky jako dekorativní prvky, totožný výtvarný rukopis, ale i větší počet kachlů od jednoho motivu apod. nasvědčují na zakázku pro konkrétní kamna. Dobře je na souboru patrný vývoj řádkových kachlů od původně lištou oddělovaných reliéfních polí k tapetovým kachlům a k ornamentalizaci reliéfu, která postupně zcela nahradí z gotiky a renezanace známý způsob ztvárňování ČVS. Výtvarné zpracování souboru ukazuje roztržité motivů do fakticky samostatných dekorativních jednotek (plošně takřka stejně rozsáhlých) nijak spolu nesouvisejících (např. chrpy či bodláky v rozích, středový motiv ptáček - stehlíků, apod). Ústřední motiv utápějící se v bujném dekoru rohových a krajových částí je již jen krůčkem vzdálen od zcela dekorativních a dekor donekonečna opakujících tzv. tapetových či mozaikových kachlů s nízkou rámovou komorou (doložených i v tomto souboru), které nakonec převládnu. Vývoj spěje k abstraktnímu zobrazení. Obdobně můžeme sledovat přesah dekorativního reliéfu směrem k lidovému umění (hrnčičně, výšivce, výmalbě obydlí) a to jednak v motivech ptáčků, bodláků, chrp, ale i granátového jablíčka, které se postupně staly neodmyslitelným tvaroslovím lidového projevu (srovnej výskyt v lidovém umění na Kyjovsku apod.)⁹. Po odeznění velkého slohu (a zde připomeňme například jen použití dekoru bodláků na pohřebním rouchu Rudolfa Habsburského) tlumočí venkovské prostředí převzatý výtvarný projev dál, po svém s důrazem na opakování. Oblibě se těší zejména květinový dekor, dobře patrný i na našem souboru. Přitom zůstává v povědomí jistá symbolika motivu. Tak se dekor granátového jablka odkazuje do christologické oblasti Božího požehnání, darů, víry, vzkříšení, nesmrtelnosti, ale i k plnosti, kráse, čistotě, naději či moudrosti a v neposlední řadě i k jednotě těla a ducha (skořápka a dužina) (Rulíšek 2005).

U většiny kachlů z tohoto souboru je však třeba zůstat při výkladu symboliky v obecnější rovině, výjimkou je ikonografie kachlů s českým lvem, nápisem a vročením, odkazující k nějaké nám prozatím neznámé události. Značně volné nakládání s heraldickými figurami a symboly znemožňuje rozhodnout, zda motiv vyrůstajícího českého lva a patriaršího kříže je konkrétním odkazem k nějakému historickému ději (v evropských, středoevropských, či jen uherskohradištských souvislostech), nebo pozoruhodnou privátně laděnou variací vypůjčující si heraldické prvky jen jako výrazový prostředek. Ať tak či tak jsou kachle s českým lvem dominantou výrazově osobitého souboru, byť i ony inklinují k jednoduššímu rukopisu a primitivismu podání. Znovu je však třeba zdůraznit význam souboru jako uzavřeného, přesně datovaného celku, který dosud v Hradišti chyběl, přesahující svým významem a nanačtenými tendencemi hranice regionu.

Katalog nálezů

Všechny kachle jsou uloženy ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti a dosud nebyly publikované. Tam, kde jsou jimi opatřeny, uvádím u nálezů i inv. čísla.

1. Staveniště hotelu Inpost 1993

Odkaz na text	Ikografie	Typ kachle	Popis a materiál	Rozměry v mm	Datace	Poznámka
1.1. obr. 2–5	Znak Uh. Hradiště	základní řádkový	zlomek, profilovaná odstupňovaná okrajová lišta, okraj převyšuje vpadlý reliéf, jemné písčité keramické těsto, oxidační výpal do okrova, na zadní straně stopy zakouření a uhlazování, komora původně půlválcová, zachovaná jen v náběhu, kachel patrně umístěn v nástavci kamen, který měl kruhový či polygonální tvar (odtud nutnost půlválcové komory)	š. 111, v. 115, zachovaná hl. komory 83	konec 15.–poč. 16. století	kontext 223 D2 analogie viz expozice Městského muzea Veselí n. Moravou, bez lokality a čísla, tento kus oxidační výpal, slídovaný povrch, š. 99, v. 80, s. 10
1.2. obr. 6–8	Strážní u městské brány	základní řádkové	2 zlomky, lišta se zachovala jen u většího a to jednoduchá, písčité keramické těsto porézní a v obou případech vypálené do tmavošeda, povrchově zasintrováno, komora se nedochovala	menší zlomek š. 69, v. 89, s. 12, větší v. 80x š. 85, s. 12–20	konec 15.–poč. 16. století	kontext 223 D2 Analogie Uh. Brod, Široká ulice 157, rok výzkumu 1963, celkem 3 zlomky obdobného zpracování těsta i výpalu, inv. č. 21 366 a 21 465–66; rozměry největších kusů: 80×170 a 90×120, s. 8–11, srovnaj též znak Kouřimi (Pavlík–Vitanovský 2004, 411, katalog 1011)
1.3.1. obr. 9–11	Kachel s lípanou kružbou a s erbem na stínce cimbuří	římsový korunní	slepený a zrekonstruovaný, jedna stínka chybí Lišta jednoduchá, hranolová pouze na spodní části, písčité keramické těsto dobře slinuté, oxidační výpal do sytých okrových tónů, komora zakuřovaná, původně patrně slídový přetah, lom střepu stejnorodý; zachován ZO a to uprostřed kratší levé strany, komora zachována celá, kónická s jednoduše přehnutým okrajem.	š. 182, v. (včetně stínky) 182, bez stínky max. 145, komora 103, ovalení komory 20, průměr komory mírně elipsoidní 111–113, ZO 15	konec 15. století	kontext 223 D2 analogie expozice Městského muzea ve Veselí nad Moravou, bez lokace a čísla; zpracování těsta i výpalu totožné, rovněž slídovaný povrch analogický; rozměry: š. 190, v. 188, komora zach. max. 67; další zlomek patrně z téhož motivu (stínka se znakem a část lípané kružby) pochází z výzkumu J. Pajera ve Veselí n. Moravou, restaurace Budvarka, uloženo: Městské muzeum ve Strážnici, bez čísla

1.3.2. obr. 12	Kachel s lípanou kružbou a s nápisem IHS na stínkách cimbuří	Římsový korunní	slepený a zrekonstruovaný, jedna stínka chybí, ze tří stran (mimo horní) orámován jednoduchou hranolovou lištou, písčité keramické těsto dobře slinuté, oxidační výpal do sytě okrových tónů, komora zakuřovaná, lom stejnorodý, původně slídový přetah, zčásti zachovány 2 ZO a to uprostřed horní (špatná rekonstrukce?) a dolní strany, komora zachována celá, kónická, mírně asymetrická s jednoduše přehnutým okrajem, na horní ploše přehnutí patrné záseky	š. 173, v. (včetně stínky) 177, bez stínky max. 140, komora 120, ovalení komory 20-23, průměr komory pravidelný kruhový (zachován zčásti) 130, ZO 8-10	konec 15. století	kontext 223 D2
1.4.1. obr. 13	Staro-zákonní motiv	základní rádkový	zlomek, jednoduchá hranolová lišta těsto dobře slinuté, jemně zrnité, oxidační výpal do oranžovookrových tónů, pozůstatky slídového přetahu (?), zakuřeno	š. 140, v. 73, s.10-12, komora zachovaná 46	konec 15. století až první třetina 16. století	kontext 223 D2
1.4.2 obr. 14	Motiv s koněm	základní rádkový	zlomek, jednoduchá hranolová lišta těsto dobře slinuté, jemně zrnité, oxidační výpal do oranžovookrových tónů, zakuřeno, komora nezachovaná	š. 80, v. 48, s. 9-18	konec 15. až počátek 16. století	kontext 223 D2
1.4.3. obr. 14	Dekoratívni zlomek od okraje	základní rádkový	zlomek, jednoduchá šikmo vytažená lišta, těsto dobře slinuté, jemně zrnité, oxidační výpal do oranžových tónů, zakuřeno, zčásti zachovaná půlválcová komora	š. 132, v. 36, s. 7, komora zachovaná 111	počátek až polovina 16. století	kontext 223 D2
1.4.4. obr. 14	Dekoratívni středový zlomek	základní rádkový	zlomek, těsto dobře slinuté, výrazně zrnité, oxidační výpal do okrovohněda, zakuřeno, povrch zbrázděn	100×63, s. 8	počátek až polovina 16. století	kontext 223 D2

1.4.5. obr. 14	Orna- mentálně dekorativní	nárožní	zlomek, těsto dobře slinuté, středně zrnité, oxidační výpal do okrovohněda, jedna strana původně s bílým, pastózním přetahem, zakouřeno, komora kónická	celková š. jedné strany 55, zachovaná v. 44, druhá strana jen v torzu š 47, v. 40 komora zachovaná 86	počátek až polovina 16. století	kontext 221 D3 D4
1.5. obr. 15	Konkávně konvexní	římsově	2 rohové části se zachovanou jednoduchou lištou a konkávně konvexní ČVS, oxidační výpal, jeden ze zlomků zakuřovaný, prachové až písčité keramické těsto se slídou, těsto dobře slinuté, jeden ze zlomků je špatně odformovaný,	1. š. 160, v. 73, s. 5, komora nezachována, 2. zlomek š. 105, v. 110, s. 7–10, komora zachována 85, zachovaný ZO 20	raně novověké	kontext 186 B3, viz římsově kachle z lokality Hradební 3.4.2
1.5. obr. 15	–	nádob- kové	13 zlomků miskovitých kachlů, výpal převážně oxidační do okrových až nahnědlých tónů, zakouření	různě velké s. 7–10,	konec 15. století až polovina 16. století	kontext 223 D2

2. JZ kolej jezuitského kláštera 1993

Odkaz v textu	Ikonografie	Typ kachle	Popis a materiál	Rozměry v mm	Datace	Poznámka
2.1. obr. 16	Křídla (např. ze symbo- lického zobrazení některého z evange- listů, gryfa či saně)	základní řádkový	jednoduchá oble vytažená lišta, kvalitní písčité keramické těsto tvrdě vypálené do tmavo šeda, komora nezachovaná	64×68, s. 13	16. stol.?	kontext 104 D analogie např. Brych 2004, katalog 141, 221; Pavlík–Vitanovský 2004, 337–337, katalog 204, 207, 209
2.2. obr. 17	1 zlomek s lilii a 3 nezdobené zlomky	základní řádkové	Kvalitně oxidačně zpracované keramické těsto vypálené do syté okrova s tmavohnědočernou glazurou, rámy jen v náběhu	157×112, 141×92, 80×52 (zlomek s lilii), 55×35, s. u všech 7–12, komory zachovány do max. 30	17. století	kontext 101 B C D

2.2. obr. 17	1 akrotérium s lunetou, 2 zlomky rohů	akrotérium, zlomky z rohů patrně z nádobkových kachlů	akrotérium a další zlomek slídový přetah, druhý zlomek z nádobkového kachle je bez přetahu, výpal do syté oranžova až hněda, dobře slinuté těsto, stejnorodé	akrotérium: 102×91, s. max. 12, rohy: 67×38, hl. 93; 57×8, hl. 62	17. století	kontext 111 B,C
2.2. obr. 17	1 zlomek tapetového kachle s páskovým ornamentem	základní řádkový	kvalitní na lomu stejnorodé keramické těsto, výpal do šeda	51×57, s. 6	17. století	kontext 111 C D viz lokalita Hradební, Růžová
2.2. obr. 17	Ornamentální motiv a neurčitý zlomek	1 zlomek barokního řádkového kachle + neurčitý zlomek	1 rezný zlomek s jednoduchou lištou a 1 neurčitý prohnutý a silně poškozený zlomek s oxidovanou světlezelenou glazurou, těsto u obou kvalitní, písčité a oxidačně páleno do syté oranžova, komora zakouřená	102×40, komora zachována do 28, neurčitý zlomek s odlámanou lištou 167×97, s. 15	17. století	kontext 111 C

3. Hradební, Růžová ulice (SPT Telecom) 1993

Odkaz v textu	Ikonografie	Typ kachle	Popis a materiál	Rozměry v mm	Datace	Poznámka
3.1.1 . obr. 18	Korunovaný vyrůstající dvojocasý lev s nápisem a vrocením 1653	základní, řádkový	max. 12 z části zrekonstruovaných zlomků, oxidační výpal do sivohněda, rezné i zeleně glazované, komora rámová, u ústí široce ovalená	celková š. dopočítaná na 240–250, v. min. 240, komora 60–70, ZO 10	kolem 1653	kontext 364 inv. č. např. A 242 216–A 242 227
3.1.2 . obr. 19	Korunovaný jednoocasý lev v dekorativním rámci	základní, řádkový	9–10 zlomků (jeden zlomek nejistý), bez okrajové lišty, glazované i rezné, jeden zlomek slídován, oxidační výpal do hnědých a šedých tónů, tvrdý výpal	zachované rozměry 182×110, komora 66–75	kolem 1653	kontext 364 a 349/2 inv. č. např. A 242 228–235
3.2. obr. 20-22	Kachle s ptáčky – stehlíky	základní řádkový	varianta A 19 zlomků, varianta B 49 zlomků, neurčeno 11 ks, bez okrajové lišty, rezné i zeleně glazované, jemné keramické těsto okrového až načervenalého výpalu, tvrdě vypálené, dobře slinuté, komora rámová, u ústí široce ovalená	varianta A: š. dopočítaná na cca 220, v. 250, komora kolem 63, varianta B: š. dopočítaná na cca 220, v. 230, komora kolem 72	kolem 1653	kontext 364 inv. č. A 242 236–A 242 315

3.3. obr. 23	Tapetový s oddělenými akanty – motiv A	základní řádkový	8 zlomků + 1 zrekonstruovaný kus z více částí, jeden ze střepů s bílým přetahem, další stopy zelené glazury, tvrdě vypálené keramické těsto do okrovohnědých tónů	zrekonstruo- vaný kus: 210×230, hloubka 75	kolem 1653	kontext 364 inv. č. A 242 207- 215
3.3. obr. 24	Tapetový srdčitá mřížka, akanty a rozety v polích – motiv B	základní řádkový	23 ks zlomků, rezné (převládají) i zeleně glazované, tvrdý výpal do oranžovohnědých až cihlových tónů	největší kus 153×114, s. 10, komora max. 63	kolem 1653	kontext 364, 219 inv. č. např. A 240 051-052, či A 242 173-184 A240 254-256 viz nálež J. Kohoutka z hradu Buchlov (Pavlík, Vitanovský 2004, 435, katalog 1265)
3.3. obr. 25	Tapetový s páskou a mašlí- motiv C	základní řádkový	celkem 4 kusy, tvrdě vypáleno do světlehněda, dva se slidovým přetahem	největší rozměry 110×90 mm, s. 8–10	kolem 1653	kontext 364, 330 inv. č. A 242 169– 172
3.4.1. obr. 26	Chrpy	římsový	7 ks, rezné i zeleně glazované, tvrdý výpal do oranžovohněda	zach. š. max. 103, celková v. 113, komora jen 66-82	kolem 1653	kontext 364, inv. č. např. A 242 185–190
3.4.2. obr. 27	Tečkované srdíčko – stylizovaný strom?	římsový	1 zlomek, nahoře i dole jednoduchá hranolová lišta, stopy zelené a okrové glazury, tvrdý výpal do oranžovohněda	zach. š. max. 85, celková v. 110, s. 8, komora jen v náběhu 36	kolem 1653	kontext 364, inv. č. A 242 196
3.4.3. obr. 27	Granátové jablko	římsový	1 zlomek, jednoduchá hranolová lišta, tvrdý oranžovohnědý, až oranžovozemitý výpal	zach. š. max. 135, zach. v. max. 90, s. 10 komora chybí	kolem 1653	kontext 364, inv. č. A 242 197
3.4.4. obr. 28	Konkávně konvexní	římsový	min. 7, max. 9 zlomků, jen rezné, tvrdý výpal do oranžovohnědých tónů	celková š. 207, max. v. 122, s. 10, komora jen náběh 30	kolem 1653	kontext 364, inv. č. např. A 242 165, a 242 168 viz též lokalita Inpost
3.5. obr. 29	Srdce a akant (?)	nárožní	2 ks, tvrdý sivohnědý až okrovohnědý výpal, jeden z kusů jemné prachové keramické těsto	jeden kus náběh na obě strany: zach. 65×90, druhá strana: max. 77×89, s. 11, komora zachována max. 70, druhý kus zkrácený a upravený, jen jedna strana a náběh na druhou: š. celá 30, v. 110, druhá strana s reliéfem š. 53–65, v. 113	kolem 1653	kontext 364, inv. č. A 242 191, A 242 194

3.5. obr. 29	Bodláky (?)	řádkový? nárožní?	2 ks různé stranové orientace reliéfu a drobných změn v dekoru reliéfu, u obou půlválcová komora, na podélných stranách poněkud dále od hrany zaoblená jednoduchá lišta stopy zel. lazury na jednom kuse, oranžovohnědý výpal, stopy přilepování komory	š. zach. max. 1. 113, 2. kus 116, celková š. cca 130, v. max. 1. 120, 2. kus 63, s. 9–18, komora zach. max. 1. 77, 2. kus 37	kolem 1653	kontext 364, inv. č. A 242 193, 242 195
-----------------	-------------	----------------------	---	--	------------	---

Poznámky:

- Nálezový fond komorových, reliéfně zdobených kachlů Slováckého muzea v Uherském Hradišti pozůstává ze tří částí:
 - nálezy a sběry učiněné ještě během první poloviny 20. století, různé kvality a různé vypovídací hodnoty. Tvoří součást tzv. starého fondu, vesměs jsou však bez nálezových okolností, často ale i bez základních údajů o místě a roku nálezů. Významnější z nálezů této nesourodé sbírky již byly povětšinou publikovány (reliéf s motivem Abraháma, Beránka božího, sv. Petra – Menoušková 2000, Menoušková–Vitanovský 2007a; 2007b).
 - nálezy spíše zlomkovité povahy z několik let trvajících nálezovou zprávou však neopatřeného výzkumu plochy demolovaných domů na Otakarově ulici, parcelní č. 129, 130 (80. léta 20. století). I ty jsou zachovány často opět bez údajů o nálezových okolnostech s jen rámcově a ne vždy šťastně určenou ikonografií odpovídající dobovým znalostem (což je problém i následně zmíněného a dosud nezvěstného kachle se znakem Uherského Hradiště).
 - nálezy z větších výzkumů 90. let 20. století z území Uherského Hradiště. S ohledem na poměrně velké vypovídací možnosti materiálu, který je relativně dobře provázen i stručnými nálezovými zprávami, jsou k souhrnnému publikování nevhodnější kachle právě z těchto výzkumů a to konkrétně z tzv. hotelu Inpost, jezuitské koleje a ulice Hradební (SPT Telecom). V dalších rozsáhlých výzkumech z 90. let jako např. Reduta či Magnum jsou reliéfy komorových kachlů zastoupeny již jen okrajově bez možnosti širší interpretace.
- Kachle nejsou popisovány podle heraldických pravidel, tj. stranově obráceně.
- Záznam v evidenční knize. Existenci zlomku potvrzuje i sdělení R. Procházky, bez bližší specifikace o jakou konkrétní část se má jednat. V této souvislosti je zajímavý zlomek z expozice Městského muzea ve Veselí nad Moravou, bohužel bez bližších nálezových okolností, s torzálním reliéfem znaku města Uherské Hradiště (kolčí štít, věž, část znaku se lvem a chochol zbrojnoše). Nabízí se proto možnost, hledat původ tohoto kachle v Uherském Hradišti a souvislost s již avizovaným, ale nedochovaným zlomkem zaevidovaným v přírůstkové knize Slováckého muzea v Uherském Hradišti.
- Za ochotu při vyhledávání analogií v muzeu ve Veselí nad Moravou jsem zavázána PhDr. V. Trachtulcovi a Mgr. F. Kostrouchovi.
- Analogie u zlomků z lokality Inpost (Uherské Hradiště) a Široká ulice (Uherský Brod) není jediná. Podobnost lze konstatovat u více zlomků či přímo kachlů z obou muzeí, což ukazuje na poměrně čilé obchodní aktivity zde působícího/působících hrncířů/hrncířů v období pozdní gotiky až raného novověku.
- V nálezové zprávě autorů výzkumu (Procházka–Kohoutek 1993) je situace hodnocena takto: „Na rozhraní čtverce 8 a 9 byla zčásti již do raně novověkých úprav, zčásti ještě do středověkých vrstev zapuštěna obdélná jímka č. 505 o rozměru 1,35×0,65 m s nálezy keramiky a skla z 1. pol. 17. století. Jen o něco starší bylo torzo oválné hrncířské pece (1,8×1 m), zkoumané ve čtvrtci 22 v rámci řezu P3. Poskytla zejména bohaté nálezy kamnářské keramiky z doby kolem r. 1600“. A to nejen komorových kachlů, ale také běžné hrnciny.
- Za konzultaci reliéfu ČVS vděčím PhDr. Nadě a Michalovi Vitanovským, jímž touto cestou vřele děkuji.

- 8 V tomto případě jsem za bližší informace ohledně rozšíření a vývoje zobrazování rostlinného dezénu zavazaná PhDr. M. Bravermanové, již touto cestou děkuji.
- 9 Za konzultaci motivů lidového dekoru vděčím PhDr. Ludmile Tarcalové a PhDr. Romaně Habartové, kterým tímto děkuji.

Prameny:

- Geisler, M., 1993: *NZ ÚAPP Uherské Hradiště, hotel Inpost, ul. Františkánská*. Uloženo Slovácké muzeum Uherské Hradiště pod číslem 579/98.
- Procházková, R.–Kohoutek, J., 1993: *NZ ÚAPP Uherské Hradiště Hradební/Růžová ulice*. Uloženo Slovácké muzeum Uherské Hradiště pod číslem 9/98.
- Stuchlíková, J.–Moš, P., 1993: *NZ ÚAPP Uherské Hradiště jezuitský klášter*. Uloženo Slovácké muzeum Uherské Hradiště pod číslem 709/00.

Literatura:

- Bielich, M.–Samuel, M., 2007: *Kachle*. In: Brezinová, G.–Samuel, M. a kol.: Tak čo, našli ste niečo? Svedectvo archeologie o minulosti Mostnej ulice v Nitre. Nitra. 79–90.
- Bravermanová, M.–Čierná, A., 1997: *Pohřební textilie z hrobu Rudolfa II. v královské hrobce v katedrále sv. Víta na Pražském hradě*. AH 22, 363–385.
- Brych, V., 2004: *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha.
- Čarek, J., 1985: *Městské znaky v českých zemích*. Praha.
- Čoupková, J., 2003: *Italští obchodníci a řemeslníci ve městech uherskohradištského okresu*. In: Cadoriny, G. ed.: *Cramárs. Furlanští a italští obchodníci v Českých zemích 2*. 45–55, Praha.
- 2007: *Znaková listina a erb města*. In: Zpravodaj města Uherské Hradiště, č. 6, 22–23.
- Fišer, B., 1921: *Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště.
- Frolík, J., 2003: *Kachle Chrudimska. Sbírkový katalog Regionálního muzea v Chrudimi 5/II. /Bez místa vydání/*.
- Jůzová, A. a V., 1958: *Uherské Hradiště. Monografie o stavebním a uměleckém vývoji města*. Gotwaldov.
- Klimeš, L., 1981: *Slovník cizích slov*. Praha.
- Menoušková, D., 2000: *Pozoruhodný reliéfní kachel z muzea ve Veselí nad Moravou*. In: Čech, P.–Dobeš, M. ed.: *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi*. 151–153. Most.
- Menoušková, D.–Vitánovský, M., 2007a: *Beránek boží a evangelisté na kachlích z Uherského Hradiště (?)*. *Kroměříže a Lukova. Příspěvek ke studiu kulturně historických a technologických aspektů jednoho motivu kachlového reliéfu*. Slovácko, 2006, XLVIII, 137–151.
- 2007b: *Kachel s reliéfem sv. Petra ze Strážnice, Uherského Hradiště a hradu Buchlova*. *Okolo Strážnice 2007*, 22–34.
- Pavlík, Č., 2007: *Kterak nahlédnout do zaniklých komnat. Bohatá kolekce kachlů z hradu Roupova*. *ĎaŠ*, XXIX, 7, 12.
- Pavlík, Č. – Vitánovský, M., 2004: *Encyklopedie kachlů*. Praha.
- Pajer, J., 1983: *Počátky novověké keramiky ve Strážnici*. Strážnice.
- Pokluda, Z., 1992: *Hrad Buchlov za vlády zástavních pánů*. Slovácko XXXII–XXXIV, 1991–1992, 55–73.
- 1995: *Bystřičtí páni v 15. století*. In: *Archivní ročenka*, 11–19. Kroměříž.
- Rulišek, H., 2005: *Postavy, atributy, symboly. Slovník křesťanské ikonografie*. Hluboká nad Vltavou.
- Štarcha, I., 1999: *Dějinný vývoj Veselska*. In: Nekuda, V. ed.: *Veselsko*, 65–82. Brno.
- Zemek, M., 2001: *Dějiny jezuitské koleje v Uherském Hradišti*. In: Zapletal J. red. *Kniha o Redutě Velehrad*.
- 1981: *Období třicetileté války; Měšťanské domy čp. 1–173*. 194–207; 501–551. In: Verbík, A.–Zemek, M. ed.: *Uherské Hradiště dějiny města*. Brno.

Použité odborné a technické zkratky:

AH	– Archaeologia historica
ČVS	– čelní vyhrívací stěna
ĐaS	– Dějiny a současnost
hl.	– hloubka
inv. č.	– inventární číslo
NZ ÚAPP	– Nálezová zpráva Ústavu archeologické památkové péče
s.	– síla
š.	– šířka
v.	– výška
ZO	– záchytný otvor

Mgr. Dana Menoušková (n. 1973), archeoložka Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Profesně se zaměřuje na archeologii středověku, problematiku kulturně historických vazeb a ikonografii, případně ikonologii reliéfně zdobených kachlí.

Unknown Chaber Tiles from Uherské Hradiště

Abstract

The presented set of relief-decorated tiles and their fragments from the research projects taking place in the first half of the 1990s in Uherské Hradiště (locations Inpost, Jesuit monastery dormitory, and Telecom in the streets Hradební and Růžová) is hitherto the most representative whole that has been acquired from the royal town. In spite of this, the find fund of tiles from today's Uherské Hradiště is somewhat insufficient with regards to the series of large scale archaeological prospectings that took place in the 1980s and 1990s. Hitherto there has been no find in Uherské Hradiště of a high Gothic tile with christologic, marian or generally New Testament related motifs (with the exception of fragments with the Holy Lamb and St. Peter, of unclear spatial origin). We are also missing the whole spectrum of profane themes such as card players, hunting scenes etc. Refracted tiles, documented in the nearby episcopal city of Kroměříž, are missing completely. The set of late Gothic and Renaissance tiles is more numerous (Abraham, portrait tiles). The set of Uherské Hradiště tiles, somewhat monotonous in themes, is then substantially enriched by the heraldic tiles from the location Inpost. The thematic monotony as well as fragmentary quality of the finds (especially the older ones) is contrasting with the status of Hradiště as an important royal town. Nevertheless, a similar situation can be observed in the comparable town of Uherský Brod, and the find funds are even poorer in Kyjov and Hodonín. On the contrary, a wide range of relief-decorated tiles was gathered in Strážnice and well described by J. Pajer (1983).

Tiles with heraldic motifs from the cancelled construction of the Inpost hotel, in the location of today's polyfunctional building, seem to hint that the range of themes was much richer. Also interesting are the connections to the tiles in the Veselí nad Moravou Museum collection, and links to the outside of the region (the sentrymen at the town gate as an expression of self-perception of rich burgers (?) and similarity to the coat-of-arms of Kouřim). Also precious, even though sporadic is a fragment of a wing (probably gryphon, dragon or a symbolical personage of one of the Evangelists), that was yielded by the research at the Jesuit dormitory. Even this fragment seems to hint that the original range of themes on relief tiles was much wider than what we can currently judge from the archaeological finds. It is probably only a question of time when new finds enrich the collection.

The youngest presented set from the streets Růžová and Hradební forms a different whole. This is not only because those tiles or fragments (!) had not been used and then thrown away, but on contrary, they had never been used, which makes it a one-time, closed set. Their iconographic value is very interesting and made even more so by the fact of the exact datation (1653 inscribed on one of the tiles). The style of the set is relatively confined (single motifs are related to one another, for example repeating motifs of lions in central positions, cornflowers and thistles as decorative elements, unified artistic style, but also large numbers of tiles with one motif that seem to hint this to had been a commission for a single stove. The set shows well the development of row tiles from original relief fields separated by ledges to wallpapered tiles and ornamentized reliefs which gradually replaced the mode of depiction known from the Gothic and Renaissance. The artistic rendition of the set displays splintering of motifs into actually independent decorative units (of comparable spatial dimensions) with no mutual connection. the central motif, drowning in the boisterous ornamentation of margin and corner parts is just one step away from the completely decorative and infinitely repeating so-called wall-papered (or also mosaic) tiles with low frame chamber (found in

this set also) which will prevail. The development moves towards abstraction. Similarly, we can notice the crossover of decorative relief towards folklore art (similar motifs as those found on pottery, embroidery and wall painting). Those motifs include birds, thistles, cornflowers, but also pomegranate, i.e. the hallmarks of folklore art vocabulary. After the high style subsided (here, thistle ornaments on the funeral gown of Rudolf of Hapsburg can be mentioned), the rural artists pass the borrowed motif further with emphasis on symbolism and ornament repetition. The symbolism of most tiles in this set is to be interpreted on a general level. An exception to this is the iconography of tiles with the Czech lion, inscription and datation referring to some yet unidentified event. The treatment of heraldic figures and motifs is considerably free which makes it impossible to specify whether the motifs of growing Czech lion and patriarch's cross is a concrete reference to some specific historical event (in European, Central European, or even just Uherské Hradiště context), or just a noteworthy private variation that uses the vocabulary of heraldics only as an artistic means of expression. No matter what the case, the tiles with Czech lion are a dominant of an original set, in spite of the fact that even they show inclination towards simple style and primitivist rendition. Again, it must be emphasized that the importance of the set as a self-contained whole with exact datation. Such set had been missing in Uherské Hradiště so far and its importance with its implicit tendencies reaches above the regional level.

Unbekannte Kammerkacheln aus Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der vorgestellte, aus Forschungen in der ersten Hälfte der neunziger Jahre stammende Komplex von reliefgeschmückten Kacheln und Kachelbruchteilen

(aus folgenden Lokalitäten in Uherské Hradiště: Inpost, Jesuitenkolleg, Telecom-Gebäude in den Straßen Hradební und Růžová) stellt eine bisher repräsentativste Gesamtheit dar, die in dieser Königsstadt entdeckt wurde. Trotzdem ist dieser Befundkomplex aus Uherské Hradiště ein wenig spärlich im Verhältnis zu mehreren großflächigen archäologischen Ausgrabungen aus dem Zeitraum von den achtziger bis zu den neunziger Jahren des vorigen Jahrhunderts. Bisher sind keine hochgotischen Kacheln mit christologischen, marianischen oder allgemein neutestamentarischen Motiven belegt (eine Ausnahme bilden nur geringe Bruchteile mit Agnus-Die-Motiven und Motiven des heiligen Petrus unklarer Provenienz). Es mangelt auch an profanen Motiven wie z. B. Spieler- oder Jagdszenen und anderen. Überhaupt nicht vertreten sind durchbrochene Kacheln; dieser Kacheltyp ist zum Beispiel in der näher liegenden Bischofsstadt Kroměříž belegt. Häufiger vertreten ist erst der Horizont von spätgotischen und Renaissancekacheln (Abraham, Porträtkacheln). Die motivarme Kachelsammlung von Uherské Hradiště ist vor allem durch heraldische Motive auf den Kachelreliefs aus der Lokalität Inpost bereichert. Thematische Ausdruckslosigkeit, aber auch Fragmentarität der Funde (besonders der älteren) kontrastiert mit der Position von Uherské Hradiště als bedeutende Königsstadt. Eine ähnliche Situation (vor allem durch Forschungsstand gegeben) wird jedoch in der vergleichbaren Stadt Uherský Brod festgestellt, noch schlimmer ist der Stand des Kachelbefundes in Kyjov oder Hodonín. Ein breites Spektrum von reliefgeschmückten Kacheln bietet im Gegenteil die weit gelegene Stadt Strážnice. Dieser Befund wurde von J. Pajer gut bearbeitet (1983).

Die mit heraldischen Motiven versehenen Kacheln aus dem geplanten, aber nicht erbauten Hotel Inpost an Stelle eines derzeitigen Mehrzweckhauses deuten jedoch an, dass das Spektrum von Motiven viel reichhaltiger war. Nicht uninteressant sind auch Bindungen zu Kacheln aus einer Sammlung im Museum Veselí nad Moravou oder überregionale Forschungsergebnisse (Wachen am Stadttor als Ausdruck der Selbstreflexion bei reichen Bürgern (?)) und Analogie mit dem Wappen von Kouřim). Wertvoll, obwohl nur vereinzelt, ist ein Bruchteil von Flügeln (vermeintlich eines Greifs, eines Lindwurms oder eines symbolisch dargestellten Evangelisten); der Bruchteil stammt aus der Forschung des Jesuitenkollegs. Auch er weist auf ein breiteres Spektrum von Kachelreliefs hin als den archäologischen Funden entnommen wurde. Wahrscheinlich ist es nur die Frage der Zeit, wann die Sammlung um nächste Funde erweitert wird.

Ein selbständiges Kapitel bildet der hier präsentierte Komplex aus den Straßen Hradební und Růžová. Nicht nur weil sich diesmal nicht um benutzte und rausgeworfene Kacheln oder Bruchteile (!), sondern um zu benutzende Kacheln, also einen einschlägigen, geschlossenen Komplex handelt. Bemerkenswert wirkt ebenfalls deren Ikonografie, verstärkt durch genaue Datierung (1653 an einer der Kacheln) und eine relativ hohe stilistische Geschlossenheit und Kunstverwandtschaft einzelner Motive, zum Beispiel die sich wiederholenden Motive-Löwen in der Zentralposition, Kornblumen oder Disteln als Dekorativement, identische künstlerische Handschrift, aber auch eine größere Zahl von Kacheln mit einem Motiv, was auf einen Auftrag für konkreten Ofen hinaufweist. Gut bemerkbar am genannten Komplex ist die Entwicklung der Reihenkacheln von einzelnen durch Leiste getrennten Relieffeldern bis zu den Tapetenkacheln und zur Ornamentalisierung der Reliefs. Dadurch wurde die aus der Gotik und Renaissance bekannte Darstellungsweise nach und nach ersetzt. Die Darstellungsweise des Kachelkomplexes zeigt eine Zersplitterung von Motiven in tatsächlich selbständige, flächenhaft fast gleich große Dekorativeneinheiten, die miteinander nicht zusammenhängen. Das im üppigen Dekor der Eck- und Randteile schwebende Zentralmotiv ist einen Steinwurf entfernt von den (auch in diesem Komplex enthaltenen) voll dekorativen, sich im Dekor ins Unendliche

wiederholenden so genannten Tapeten- oder Mosaikenkacheln mit einer niedrigen Rahmenkammer, die schließlich überwogen. Die Entwicklung zielt zur abstrakten Darstellung hin. Man kann auch eine ähnliche Überschreitung des dekorativen Reliefs in den Volkskunstbereich feststellen (dieselben Motive auf rohen keramischen Waren, Stickereien, Malerarbeiten in Wohnungen), und zwar in Vögel-, Diestel, Kornblumen-, aber auch Granatapfel- Motiven, die nach und nach zur unwegdenkbaren volkstümlichen Formenlehre wurden. Nachdem der große Stil abgeklungen war (es soll an den Diesteldekoration am Trauergewand des Königs Rudolf von Habsburg erinnert werden), überlieferte das volkstümliche Milieu die künstlerische Auffassung nach ihrem Geschmack, mit Akzent auf Symbolik und Wiederholung von Motiven. Bei den meisten Kacheln aus diesem Komplex soll jedoch die Symbolik auf einer allgemeinen Ebene gedeutet werden. Eine Ausnahme bildet die Ikonografie auf den Kacheln mit dem böhmischen Löwen, einer Anschrift und dem Datum, was auf ein bisher unerkanntes Ereignis verweist. Lockerer Umgang mit heraldischen Figuren und Symbolen verunmöglicht zu entscheiden, ob das Motiv des böhmischen Löwen und des Patriarchenkreuzes auf ein konkretes historisches Ereignis zurückgeht (in europäischen, mitteleuropäischen oder nur lokalen Zusammenhängen) oder ob es sich um eine bemerkenswerte, privat gefärbte Variation handelt, welche die heraldische Symbolik nur als künstlerisches Ausdrucksmittel übernahm. Wie dem auch sei, die Kacheln mit dem böhmischen Löwen sind die Dominante des eigenartigen Komplexes, auch wenn sie zur einfacheren Handschrift neigen und einigermaßen primitiv gestaltet sind. Es ist nochmals hervorzuheben, dass der Komplex eine geschlossene, genau datierte Ganzheit darstellt. Uherské Hradiště hatte bis jetzt keinen Komplex wie diesen, dessen Bedeutung und angedeutete Tendenzen die Regionalgrenzen überschreiten.

BREZALAUSPURC 907

Luděk Galuška, Moravské zemské muzeum, Brno

Ke 4. červenci roku 907 se v souvislosti s velkou bitvou mezi Bavorsy a Maďary vůbec poprvé objevil název hlavního města Slovenska Bratislava a to ve znění Brezalauspurc.

„*Bellum pessimum fecit ad Brezalauspurc IIII nonas Iulii*“ tedy „Nejhorší bitva (byla) svedena u Bratislavy ve IV. den červencových non“ stručně sdělil pisatel *Annales Iuvavenses maximi*, Letopisů solnohradských největších, při opisu událostí z roku 907 (MMFH I 1966, 131). Kdyby onen neznámý autor před 1100 lety jen tušil, jakou tato bitva, v níž „legie“ bavorského vojska byly na hlavu poraženy oddíly Maďarů, sehraje významnou dějinnou roli nejen pro střední Podunají, nýbrž pro celou Evropu, a že onen Brezalauspurc bude jednou hlavním městem samostatného Slovenska, jistě by se o ní rozepsal mnohem šířeji. Neučinil tak, a proto nechceme příběh protohistorické a ranně středověké Bratislavy odvyprávět prameny jiné, hlavně archeologické.

Oblast, v níž Bratislava postupně vznikala, se rozprostírá při mohutném říčním toku Dunaje, na západě od okrajů jižního cípu Záhorské nížiny, napříč jižním úsekem horského pásma Malých Karpat, až k západnímu okraji Podunajské nížiny na východě. Povrch této oblasti proto charakterizují rozdílné krajinné typy, počínaje dominantními strmými bradly a konče sníženinami-bránami, jimiž procházely od pravěku využívané dálkové komunikační tahy. Ve směru západ-východ, podél Dunaje, byla jedním takovým důležitým tahem, a to dokonce „mezikontinentálním“, hedvábná stezka, ve směru severojižním pak od Baltu k Jadranu směřující stezka jantarová. Jejich překřížení v širším prostoru dnešní Bratislavy v kombinaci s důležitými říčními přechody a výhodnou polohou některých krajinných dominant jako např. hradního návrší nebo děvinského bradla, vytvářely hlavní předpoklady vzniku zdejších trvalých sídel, z nichž některá dosáhla nadregionálního významu. Jedním z těchto sídel bylo v období pozdního laténu, v 1. stol. př. n. l., keltské oppidum, které se rozprostíralo na ploše pozdějšího historického jádra města Bratislavy (Pieta-Zachar 1993, 147–190). Nelze nezpomenout, že v prostředí tohoto oppida byly jeho obyvateli, Bóji, raženy zlaté mince-statéry s legendou BIATEC a BIAT i drobnější tetradrachmy s legendami NON-NOS, DEVIL, BVSV, IANTVMARVS, IANORIX a dalšími, jež známe z hromadných nálezů objevených např. na Náměstí svobody nebo v Žilinské ulici. Většinou se datují k polovině 1. stol. před Kristem. Neméně významnými nálezy je na území Bratislavy zastoupena také doba římská zahrnující první čtyři století naší éry. Dominantní roli tehdy sehrávaly zejména opevněné sídliště na Děvině a výstavní dvorec s lázněmi v Bratislavě-Dúbravce nacházející se na levém břehu Dunaje a na pravém břehu pak předešlým Rusovce, z pramenů známé jako Gerulata, což byl tábor římského auxiliárního-pomocného vojska s okolním zázemím. Ten už ležel přímo na opevněné říšské hranici Limes Romanus. O existenci dalšího auxiliárního kastelu se někdy uvažuje i na půdě samotného bratislavského Starého města, snad u Dómu sv. Martina, ovšem jeho existence prozatím není úplně jistá (Kolník-Krekovič-Snopko-Geržová-Ferus-Hečková 1993, 210–274).

První Slované se na území Bratislavy usadili už v průběhu 6. století. Jejich domovem se v oblasti Záhorské nížiny stalo úpatí Děvinské Kobylky v místě zvaném Velká Lúka ve čtvrti Dúbravka. Ze staroslovanské osady s keramikou pražského typu prozatím známe zahloubené obydlí provázené několika zemními zásobnicemi (Hromada-Kolník 1991, 257–276). Neda-leko od něj bylo zjištěno stejně staré žárové pohřebiště, na němž hroby sestávaly z hliněných nádob-uren obsahujících zbytky spálených lidských těl a pohřební hranice (Hromada 1991, 277–286). V obou případech je pozoruhodné, že vedle běžných nálezů z nich pocházejících se objevily i takové, které bychom hledali spíše v pozdně římském prostředí nebo ve spojitosti

s Germány. A protože víme, že právě v době usazování se zde prvních Slovanů Podunajím skutečně germánští Langobardi, směřující z jižní Moravy do Panonie procházeli, naskytá se otázka, zda právě tady nedošlo k jejich vzájemnému ovlivnění se, či dokonce kontaktování se. Doklady přímých kontaktů zástupců obou etnik v průběhu 6. století jsou totiž prozatím nejen nepřesvědčivé, nýbrž i sporadické. A, bohužel, ani my v současnosti nemůžeme na danou otázku poskytnout kladnou odpověď, i když se to právě v oblasti Bratislavy–Dúbravky, resp. v širší oblasti Děvína, považuje snad za nejvíce pravděpodobné (Štefanovičová 1993, 279–280).

Brzy po polovině 6. století přibyli do Karpatské kotliny kočovní Avari. Velice záhy, za bojů proti Byzanci i Franské říši, vytvořili přibližně na území dnešního Maďarska vojenské zřízení na čele s kaganem, tedy kaganát, jenž po celé 7. a 8. století sehrával ve středoevropském prostoru významnou roli (Zábojník 2004). Avarští jezdci poměrně brzy pronikli i do míst severozápadního okraje dnešní „velké“ Bratislavy, tedy do oblasti Děvína a Děvínské Nové Vsi (Štefanovičová 1993, 280–293). Jejich přítomnost tam již od sklonku 6. století dokládají zatím spíše jen ojedinělé kostrové hroby jezdců, ve kterých se našly bronzové opaskové garnitury, okrasy koňských postrojů i nálezy byzantské provenience. Území pod děvínským bradlem však ještě stále patřilo k oblastem s dominantním slovanským osídlením. Na základě toho se usuzuje, že právě v této etnicky kontaktní zóně se mohlo nacházet jedno z center slovanského protiavarského povstání, do něhož se v roce 623 tak úspěšně zapojil franský kupec Sámó, že si ho Slované, „(Vinidi) nad sebou zvolili králem a šťastně u nich vládl 35 let“. Děvín, či spíše oblast Bratislavy, bývá někdy dokonce ztotožňován i s centrem tzv. Sámovy říše, nicméně tento závěr není akceptován (Štefanovičová 1993, 288). Je ovšem zřejmé, že brzy po zániku Sámova kmenového svazu po polovině 7. století Avari tuto oblast skutečně obsadili a patrně zde i vybudovali své významné hraniční centrum namířené zejména proti moravským Slovanům. Zdejší přítomnost avarských vojenských elit se odráží hlavně na bohatých kostrových pohřebištích v Děvínské Nové Vsi a v Záhorské Bystrici, známých svými jasnými doklady předmětů avarské provenience, ale také nálezy germánského původu, hlavně zbraněmi, jež mají charakter válečné kořisti (Eisner 1952, Kraskovská 1972). „Děvínské“ centrum Avarů si svůj význam podrželo až do přelomu 8. a 9. století, kdy za útoku vojsk franského krále, pozdějšího císaře Karla Velikého a také tlaku moravských Slovanů zaniklo, stejně jako zanikl celý avarský kaganát. Na území samotné Bratislavy kostrová pohřebiště s tak zřejmými znaky avarského etnika jako u Děvínské Nové Vsi prozatím nebyla objevena. Bez nálezů avarské provenience bylo např. pohřebiště v Bratislavě-Vajnorech, zkoumané na dvou blízkých polohách, u železniční stanice a v Tomanově ulici. Kromě jiného pochází z jednoho z tamních pohřebišť pozoruhodná zlatá náušnice pravděpodobně byzantské provenience (Štefanovičová 1984, 211–215). Vajnorské pohřebiště je připisováno Slovanům žijícím na území avarského kaganátu.

Přinejmenším od zániku avarského panství na středním Dunaji šel vývoj u naddunajských, zejména moravských Slovanů k vytvoření vlastního státního útvaru. Hlavními krystalizačními centry těchto Slovanů, označovaných od roku 822 v písemných pramenech termínem Moravané, byly na samotné Moravě Mikulčice a Staré Město-Uherské Hradiště, na území dnešního Slovenska o něco později Nitra (Nitrava). Zmíněný vývoj vyústil po roce 833 ve vznik státního útvaru, jenž byl v polovině 10. století byzantským císařem Konstantinem VI. Porfyrogennétem nazván Velkou Moravou, byť v soudobých pramenech se střetáváme i s dalšími pojmenováními, jako např. knížectví/království Moravanů, knížectví/království Rostislava či Svatopluka. Jedním z fenoménů vypluvších z potřeb státní správy, organizace a obrany nového útvaru, byla realizace systému dobře opevněných hradisek. Jedno z těchto hradisek vzniklo okolo poloviny 9. století i na návrší dnešního Bratislavského hradu (Štefanovičová 1975). Rozkládalo se na ploše 6 ha a bylo obeháno dřevo-zemní hradbou komorové konstrukce, kterou na západní straně návrší ještě zpevňovala čelní kamenná zeď. Hlavním objektem hradiska byl zděný kostel – bazilika. Její šířka činila 13 m, interiér zdobily nástěnné malby. Šlo o monumentální architekturu doby velkomoravské, typově snad vycházející z prostředí Zadunajska, případně až z příjadranské Dalmacie. V okolí baziliky se našlo několik hrobů s typickou velkomoravskou výbavou, v níž nechyběly ani honosné

šperky veligradského typu, které vykazovaly značnou podobnost s nálezy z center na Moravě, zejména z Mikulčic. Na hradisku byly i další stavby vzniklé za použití kamene a malty, především menší stavba palácového typu a dům na podezdívce. Osídlení z doby Velké Moravy bylo zjištěno i v podhradí, např. v západní části pozdějšího Starého Města, nedaleko kostela sv. Mikuláše, mezi městskými hradbami a Venturskou ulicí, dále na Panské ulici, v místech Academie Istropolitany nebo poblíž kostela sv. Trojice. Nelze vyloučit možnost, že některá z podhradních osad byla dokonce opevněna. Můžeme shrnout, že v době moravských knížat Rostislava a Svatopluka představovalo bratislavské hradisko významné regionální centrum na jižní hranici Velké Moravy, kulturně silně spjaté s moravskými centry. Možná zde sídlil také příslušník vládnoucí moravské rodiny a jistě i ne nevýznamný církevní činitel, přičemž někdy bývá v této souvislosti dokonce zvažován jeden z biskupů ordinovaných Římem pro Velkou Moravu v r. 900.

Ještě dříve než na Bratislavu byla pozornost „velkomoravských“ badatelů upírána na Děvín. Jimi předpokládaná existence Velehradu zde však nebyla a ani nemohla být archeologicky prokázána, nicméně svou roli Děvín v období raného středověku jistě sehrál (Plachá–Hlavicová–Keller 1990). Moravané v 9. století využili jeho již existujících fortifikací z doby římské, které snad jen opravili a hradisko osadili posádkou. Má se většinou za to, že právě na tomto Děvíně, staroslovansky Dovině, tedy Dívce, jak uvedl pisatel Fuldských análů, byl velkým vojskem franského krále Ludvíka II. Němce v roce 864 obklíčen a zajat kníže Moravanů Rostislav. Ten pak „...potvrdil přísahou, že po všechny dny zachová králi věrnost, třebaže ji potom nikterak nezachoval“, dodal na závěr svého líčení autor Annales Fuldenses, Letpopisů fuldských (MMFH I 1966, 98, pozn. 2). A my dodejme, že taková byla tehdy praxe. Ať už tedy k oněm dějům na bradle nad soutokem Dunaje s Moravou skutečně došlo, nebo se tak stalo na Děvíně na Pálavě, jak se také někdy uvažuje, „slovenský“ Děvín byl v inkriminované době zřejmě významnou hraniční pevností a sídlem velmože. Asi právě ten využíval i zdejšího kamenného na maltu stavěného kostela, příčkami členěného na několik prostor, charakteristického svojí apsidou ve tvaru trojlístku. Datace kostela do 9. století se odvíjí od existence několika hrobů prozkoumaných v jeho širším okolí, v nichž se našly předměty velkomoravské provenience. Existují však i názory, že by ona stavba mohla pocházet dokonce až z 5. století, tedy z doby, kdy vojáci římských legií vyznávající již křesťanství, pod tlakem Germánů postupně opouštěli podunajský Limes a odcházeli do Říma. Závěry většiny slovenských badatelů nicméně kladou až do období velkomoravského (Štefanovičová 1990, 49–52, Ruttikay 2002, 167–169). Vojsko-strategický význam Děvína a Děvinské Kobylky zvyšovaly ještě hradiska v polohách Nad lomom a Na pieskach v katastru Děvinské Nové Vsi, která zřejmě sloužila jako útočiště obyvatel podhradních osad (Štefanovičová 1975, 16–18).

Je jasné, že oblast Bratislavy a Děvína měla pro velkomoravské vládce značný strategický význam. Obě hradiska byla nejen správními centry, ale i významnými oporami statické obrany namířenými proti vpádům Bavorů a Franků, později Maďarů, do nitra Velké Moravy. Kdo je držel v rukou, ten také do značné míry kontroloval tok zboží na dvou z nejvýznamnějších obchodních tras Evropou, a sice stezkách jantarové a hedvábné. Za jistý doklad, že tudy skutečně procházeli i velmi exotičtí kupci lze např. považovat nález z Bratislavy-hradního kopce představovaný bronzovou mincí – falsem ražby bagdáského chalífy Harúna ar-Rašída z počátku 9. století (Bialeková 2002, 103). Můžeme proto oprávněně předpokládat, že moravští vládci zcela jistě drželi území dnešní „velké“ Bratislavy do té doby, dokud jim k tomu stačily síly a možnosti. Zda to bylo až do onoho 4. července roku 907, to s jistotou nevíme, ale zřejmě nikoliv. Tehdy totiž někde u Bratislavy, „Maďari svedli veliký boj s Bavorů a jejich vévoda Liutpold a hrabata i biskupové byly ve velkém počtu krutě zhubeni...“ (Annales Laubacenses) a „celé vojsko Bavorů je pobito Maďary“ (Codices Turiciensis et Sirmondianus; více k tomu Vyvíjalová 1985, 221–247, Měřinský 2006, 956–961). Bitva, snad dokonce třídenní, to jistě byla významná a pro mnohé osudová, ale jak z uvedených, tak ani dalších zpráv nikterak nevyplývá, že by se jí jako organizovaný celek zúčastnilo také

vojsko posledního známého vládcy Moravanů, knížete Mojmíra II. Tato absence bývá někdy vysvětlována tak, že Velká Morava v té době už neexistovala, protože její armáda byla již rok před tím Maďary drtivě poražena poblíž Nitry (Třeštík 1991, 7–27). Podle jiných odborníků, včetně autora příspěvku, sice ještě existovala, ale v možnostech jejího knížete už bylo jen bránit hradby centrálních hradisek, nikoliv plnit spojeneckou smlouvu, z níž vyplýval společný postup Moravanů a Bavorů proti Maďarům (Galuška 2004, 134–135, 138–139). Ať už tomu tehdy bylo jakkoliv, jako mocenský činitel přestala Velká Morava existovat někdy na začátku 10. století.

Drtivá porážka Bavorů u Bratislavy ze začátku července roku 907 otevřela maďarským jezdcům cestu k loupeživým výpadům do celé západní Evropy. Přítrž jim po více než padesáti letech učinila teprve až bitva na řece Lech v roce 955, v níž byli naopak na hlavu poraženi Maďari.

Na území Bratislavy se konec Velké Moravy projevil zánikem mocenských struktur, nicméně život zde v žádném případě neustal, byl naopak postupně umocněn nově příchozím staromaďarským živlem (Štefanovičová 2002, 133). Většího významu však zdejší osídlení opět nabylo až na přelomu 10. a 11. století, kdy vzniklo raně středověké Uherské království. Bratislava, ve 12. století už označovaná jako komitátní hrad Uherska, se v té době nezřídka stávala útočištěm různých členů arpádovské královské rodiny soupeřících o trůn. To však už je jiná stránka dějin hlavního města Slovenska.

Výročí bavorsko-maďarské bitvy u Brezalauspurcu v roce 907 si v roce 2007 tzv. „přisvojili“ Maďari, Slováci i Rakušané a nutno poznamenat, že bez přílišné kolegiality a vzájemné kooperace. Z některých budapeštských kruhů dokonce byla cítit nelibost v souvislosti s pořádáním kolokvia na dané téma v Bratislavě, přičemž podobný jejich postoj se odrazil také ve vztahu k rakouským pořadatelům výstavy „Schicksalsjahr 907. Die Schlacht bei Pressburg und das frühmittelalterliche Niederösterreich“ konané v Hainburgu v termínu od 3. července do 28. října roku 2007. Tamtéž se ovšem neobjevily ani některé významné staromaďarské nálezy z území Slovenska. A tak bez skrupulí mohu konstatovat, že zmíněnou výstavu paradoxně „zachraňovaly“ špičkové exponáty a texty prezentující velkomoravská centra Staré Město-Uherské Hradiště, Mikulčice a Břeclav-Pohansko doplněné o velkoplošné modely sadského křesťanského centra, mikulčického hradiska a břevclavského velmožského dvorce (viz Zehetmayer 2007, 155–165). Konference konaná ve dnech 2.–4. července 2007 taktéž v Hainburgu až na dvě vyjímky byla plně obsazena rakouskými archeology a historiky. Ony dvě vyjímky představovali J. Macháček a L. Poláček (asi jediní pozvaní z České republiky), kteří se ve svých příspěvcích zabývali tematikou výzkumů na Pohansku u Břeclavi a v Mikulčicích. Na Slovensku si významné datum svých dějin připomněli kolokviem „Boj při Bratislavě v roku 907 a jeho význam pre vývoj stredného Podunajska“, které se pod záštitou ministra kultury SR M. Maďariča a primátora Bratislavy A. Ďurkovského konalo ve dnech 19.–20. června 2007. Organizoval jej – pro nás docela překvapivě, ale úspěšně – dosud málo známý, ovšem o to ambicióznější, Slovenský archeologický a historický inštitút – SAHI, občianské sdruženie, a kromě archeologů a historiků ze Slovenska pozvání k účasti přijali i odborníci z Maďarska (K. Mesterházy) a České republiky (L. Galuška, P. Kouřil, Z. Měřinský, J. Unger). Přednesena byla celá řada zajímavých příspěvků, často glosovaných v rámci diskusí. Výstupem z kolokvia se stane sborník editorovaný T. Štefanovičovou. Bratislavské setkání mělo vysokou odbornou (až na některé vyjímky) i společenskou úroveň.

Literatura:

- B i a l e k o v á, D., 2002: *Remeslá a obchod*. In: A. Ruttkay–M. Ruttkay–P. Šalkovský (edit.); Slovensko vo včasnóm stredoveku, 89–104. Nitra.
- E i s n e r, J., 1952: *Devínska Nová Ves. Slovanské pohřebiště*. Bratislava.
- G a l u š k a, L., 2004: *Slované. Doteky předků. O životě na Moravě 6.–10. století*. Brno.

- H r o m a d a, J., 1991: *Včasnoslávské žiarové pohrebisko v Bratislave-Dúbravke*, Slovenská archeológia 39, 277–86.
- H r o m a d a, J.–K o l n í k, T., 1991: *Sídliskové objekty pražského typu v Bratislave-Dúbravke*, Slovenská archeológia 39, 257–276.
- K o l n í k, T.–K r e k o v í č, E.–S n o p k o, L.–G e r ž o v á, I.–F e r u s, V.–H e č k o v á, I., 1993: *Doba rímska*. In: Štefanovičová, T. a kol.; Najstaršie dejiny Bratislavy, 143–209. Bratislava.
- K r a s k o v s k á, L., 1972: *Slovansko-avarské pohrebisko pro Záhorskej Bystrici*. Bratislava.
- M ě ř í n s k ý, Z., 2006: *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. Praha.
- M M F H I 1966: *Annales et Chronicae*, Magnae Moraviae Fontes Historici I., 131. Praha–Brno 1966.
- P i e t a, K.–Z a c h a r, L., 1993: *Mladšia doba železná (laténská)*. In: Štefanovičová, T. a kol.; Najstaršie dejiny Bratislavy, 143–209. Bratislava.
- P l a c h á, V.–H l a v i c o v á, J.–K e l l e r, I., 1990: *Slovanský Devín*. Bratislava.
- R u t t k a y, A., 2002: *Archeologický výskum cirkevných architektur a christianizácia*. In: A. Ruttkay–M. Ruttkay–P. Šalkovský (edit.); Slovensko vo včasnóm stredoveku, 157–178. Nitra.
- Š a l k o v s k ý, P.–Š t e f a n o v i č o v á, T.–P l a c h á, V.–K e l l e r, I.–K r a s k o v s k á, L., 1989: *Bratislava, hlavné mesto SSR*. In: Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia, I. zväzok. Bratislava, hlavné mesto SSR a Západoslovenský kraj. Nitra.
- Š t e f a n o v i č o v á, T., 1975: *Bratislavský hrad v 9.–12. storočí*. Bratislava.
- Š t e f a n o v i č o v á, T., 1984: *K byzantským prvkom v šperkárstve predveľkomoravského obdobia v oblasti Bratislavy*. In: Zborník prác Ludmily Kraskovskej (k životnému jubileu). Bratislava 1984, 211–215).
- Š t e f a n o v i č o v á, T., 1990: *Príspevok k počiatkom včasnostredovekej sakrálnej architektúry na Slovensku*. In: Staromestská výročí, 43–55. Brno.
- Š t e f a n o v i č o v á, T., 1993: *Slovanská Bratislava*. In: Štefanovičová, T. a kol.; Najstaršie dejiny Bratislavy, 275–325. Bratislava.
- Š t e f a n o v i č o v á, T., 2002: *Osídlenie Nitry na prelome 9.–10. storočia a príchod Maďarov*. In: Nitra v slovenských dejinách, 125–139. Martin.
- T ř e š t í k, D., 1991: *Kdy zanikla Velká Morava?*, Studia Mediaevalia Pragensia 2, 7–27.
- V y v í j a l o v á, M., 1985: *Bitka při Bratislave roku 907 (Príspevok ku kritickému prehodnoteniu prameňov)*, Študijné zvesti AÚ SAV 21, 221–247.
- Z á b o j n í k, J., 2004: *Slovensko a avarský kaganát*. Bratislava.
- Z e h e t m a y e r, G., 2007: *Schicksalsjahr 907. Die Schlacht bei Pressburg und das frühmittelalterliche Niederösterreich*. Katalog. Hainburg.

Doc. PhDr. Luděk G a l u š k a, CSc. (n.1960), archeolog, vědecký pracovník Moravského zemského muzea. Dlouhodobě řídí archeologické výzkumy v oblasti Starého Města, profesně se věnuje archeologii Slovanů a Velké Moravě, zabývá se otázkami christianizace. Přednáší na Filozofické fakultě MU v Brně.

Brezalauspurc 907

Abstract

The year of 907 is in the Greatest Chronicle of Solnohrad (Annales Iuvavenses Maximi) associated with a mention of a great battle fought out somewhere near Bratislava (Brezalauspurc) between Hungarians and defeated Bavarians. It is the very first mention of the name of the fort in the location of today's Slovak capital. However, the historical roots of the "greater" Bratislava reach much deeper. As early as the late Latén age in the first century B. C., there was a Celtic town here – an opidum, in which its Celtic inhabitants even coined their own golden coins called *biateks*. In the Roman era, there was a settlement of a Germanic nobleman in Bratislava-Dúbravka; the Děvín hill was settled as a fortified settlement and in Bratislava-Rusovce, on the right bank of the Danube, the Romans had built a fortified camp of the auxiliary army that protected the Danube border of Limes Romanus. The oldest Slavs settled in the 6th century in Bratislava-Dúbravka, where they founded a village with a cremation burial ground. Soon after their advent to the area, the region of "greater" Bratislava was taken by nomadic Avars. They left behind mainly burial grounds in Děvinská Nová Ves and

Záhorská Bystrica. Slavic settlements known from that time and the 8th century include e.g. Bratislava-Vajnory. After the demise of the Avar rule on the middle Danube and after emergence of the Great Moravian Empire in the mid 9th century, a large fort was build in the location of the today's castle. Here, remains of a church-basilica have been found as well as palace buildings, hence it is probable that it was a residence of a member of the ruling house of Mojmir (Mojmírovci) as well as a high clerical dignitary. Another important fort existed on the nearby Děvín hill. Here also were unearthed remnants of a church and living quarters. Both forts probably belonged to important regional centers of the Moravians and important defense points of their empire. Settlement from the 9th century was also found in the location of actual Bratislava city – it was a village settlement adjoined to the forts. The Moravian rulers held the region of the "greater" Bratislava as long as they could – i.e. until the early 10th century. However, it is probable they did not control it anymore on July 1, 907. It was on this day when the fatal battle took place, in which the Hungarian army crushed the Bavarians and thus opened themselves the way to raids on the whole of Europe. Those raids were to end only by their defeat in 955 on the Lech river. After the demise of the Great Moravian Empire, the importance of Bratislava grew again at the turn of the 10th and 11th centuries and then consequently in the 12th century, when Bratislava had become a committed castle of the Hungarian kingdom.

On the occasion of the battle anniversary as well as the first written mention of Bratislava, an academic colloquium was held on June 19–20, 2007 which was attended by many scholars from Slovakia, the Czech Republic and Hungary. A couple of days later, in the beginning of July, a similar conference was held in Hainburg, Austria. The conference featured an exhibit, substantial part of which was formed by the finds from and mockup models of the Great Moravian centers Staré Město–Uherské Hradiště, Mikulčice and Břeclav-Pohansko. There were only a few items of the old Hungarian culture on display. Both conferences will publish miscellanies with contributed studies.

Brezalauspurg 907

Zusammenfassung

Gegen 907 wurde in den Salzburger Annalen *Annales Iuvavenses maximi* eine große Schlacht irgendwo bei Bratislava (Brezalauspurg) erwähnt. Die hier kämpfenden Bayern erlitten eine Niederlage von den Magyaren. Zum ersten Mal überhaupt wurde die Benennung der Burgstätte im Ort der heutigen Hauptstadt der Slowakei eingetragen. Die Geschichte des „großen“ Bratislava hat allerdings weit tiefere Wurzeln. Bereits in der späten Latène-Zeit im ersten Jahrhundert vor unserer Zeitrechnung gab es hier ein keltisches Oppidum mit einer Münzprägestätte, wo die Kelten ihre Goldmünzen (so genannte *Biateky*) prägten. In der Römerzeit befand sich in Bratislava-Dúbravka ein Einzelhof eines germanischen Großherrs, auf dem Hügel Děvín war eine befestigte Burgstätte und in Bratislava-Rusovce wurde am rechten Donauufer sogar ein befestigtes Militärlager für Hilfsheer von den Römern errichtet, das zum Schutz der Donaugrenze *Limes Romanus* bestimmt war. Die ältesten Slawen ließen sich in Bratislava-Dúbravka nieder, wo sie ein Dorf und in der Nähe auch Glutgrabstätte gründeten. Im 7. Jahrhundert kamen die nomadischen Awaren und besetzten das Gebiet des „großen“ Bratislava. Sie hinterließen vor allem die Grabstätte in *Děvinská Nová Ves* und *Záhorská Bystrica*, eine slawische Siedlung aus derselben Zeit und eine andere Siedlungsstätte aus dem 8. Jahrhundert in Bratislava-Vajnory. Nach dem Niedergang der Awarenherrschaft an der mittleren Donau und nach der Gründung Großmährens ungefähr um die Mitte des 9. Jahrhunderts wurde auf dem Hügel, wo die heutige Burg steht, eine umfangreiche Burgstätte erbaut. In ihrem Gelände wurden Reste einer Basilika und auch Palastgebäude gefunden, sodass zu vermuten ist, dass dort ein Vertreter der Mojmiriden-Familie und gleichzeitig auch ein hoher Kirchenvertreter ihren Sitz gehabt haben dürften. Weitere bedeutende Burgstätte befand sich auf dem nahe gelegenen Hügel Děvín. Auch dort wurden Reste einer Kirche und Reste von Wohngebäuden gefunden. Beide Burgstätten gehörten wahrscheinlich zu wichtigen Regionalzentren der Bewohner Großmährens, zu wichtigen Verteidigungspunkten des Großmährischen Reiches. Die Besiedlung vom 9. Jahrhundert wurde auch direkt in Bratislava belegt. Es handelte sich um eine Siedlung unterhalb der Burg. Die großmährischen Herrscher hielten das Gebiet vom „großen“ Bratislava möglichst lange, also bis Anfang des 10. Jahrhunderts. Am 4. Juli 907 hatten sie es offenbar nicht mehr in ihren Händen, denn gerade damals ereignete sich die Schicksalsschlacht, in der das bayerische Heer von den Magyaren vernichtend geschlagen wurde. Somit hatten die Sieger Tür und Tor geöffnet zu Angriffen auf ganz Europa. Diesen Angriffen hat erst die Magyarenniederlage 955 auf dem Lechfeld ein Ende gemacht. Nach dem Untergang des Großmährischen Reiches wuchs die Bedeutung von Bratislava erst an der Wende vom 10. zum 11. Jahrhundert und anschließend im 12. Jahrhundert, als Bratislava zum Komitat Pressburg des Ungarischen Königiums wurde.

Anlässlich des Jubiläums der genannten Schlacht und der ersten Erwähnung über Bratislava wurde in den Tagen 19.–20 Juni 2007 ein Fachkolloquium veranstaltet, wo viele Experten aus der Slowakei, der Tschechischen Republik und Ungarn auftraten. Etwas später, Anfang Juli, fand ein ähnliches Symposium in Hainburg in Österreich statt. Im Rahmen dieses Symposions wurde eine Ausstellung eröffnet, wo einen wesentlicher Teil der ausgestellten Exponate Funde und Modelle aus den großmährischen Zentren Staré Město–Uherské Hradiště, Mikulčice und Břeclav-Pohansko gebildet haben. Exponate altungarischer Provenience waren nur bescheiden vertreten. Beiträge von beiden Veranstaltungen werden in Sammelbänden erscheinen.

HRADY JIRKY KOHOUTKA (úvahy nad úmrtím blízkého přítele)

Procházka starým, rozpadajícím se hradem bývá vždy něčím neobvyklým. Člověk si tam vybavuje minulé děje, či již dávno nežijící osoby spojené s tímto místem. V představách zde ožívají historické události, zaniklé podoby staveb a pohled na nerovné obrysy rozpadajících se zdí s prázdnými okenními otvory staví návštěvníka před zosobnění pomijivosti a zániku.

Dne 5. listopadu 2007 navečer zemřel ve zlínské Baťovské nemocnici po krátké a těžké nemoci PhDr. Jiří Kohoutek CSc. Jedna z nejvýraznějších osobností moravské středověké archeologie, autor neuvěřitelného množství archeologických výzkumů, odborných statí a několika knih, člověk s obrovskými znalostmi a schopnostmi kombinace výsledků archeologického a historického bádání, etc..., etc... Pro velké množství lidí, kteří jej osobně poznali (mezi které si považuje za čest náležet i autor článku) pak zcela nepřehlédnutelná osoba, kamarád, tramp, dobrodruh a nepředstavitelně milý společník.

Velkou část svého života i vědecké práce spojil s výzkumem hradů své rodné jihovýchodní Moravy—a jako v jiných oblastech i zde se mu dařilo. Podnikl řadu výzkumů na doposud málo známých, či neznámých lokalitách a na základě zjištěných výsledků sestavil obdivuhodnou mozaiku historických souvislostí, provázaných se svědectvím hmotné kultury. Mezi Jiřím „znovuobjevené“ hrady této oblasti náležejí např. Engelsberk (Sehradice), Starý Světlav, Rysov, Pulčín, Obřany, Křídlo, Skalný, „starý“ i „nový“ Šaumberk, Loučka, Arnoltovice, Klenov... Jeho výzkumná práce jej však zavedla i na známější a vzdálenější lokality, jako Buchlov, Nový Světlav, Helfštýn, Sovinec, Přerov...

Jirka však byl člověkem, jehož rozhled a schopnosti dalece přesahovaly úzkou škatulku vědce–archeologa. K jeho dílu tak mohlo přibýt i vpravdě znovuzrození dvou velmi známých památek. Když zahajoval archeologické výzkumy na zříceninách významných královských hradů Lukov a Brumov, nikdo netušil, jaký spád událostí se Jiřímu podaří spustit. Díky svým schopnostem shromáždil kolem sebe tým nadšených spolupracovníků z různých oborů a dokázal to, co se podaří v jen nemnoha případech. Jeho práce tu

neskončila výzkumem, prosadil i provedení následné konzervace těchto památek a jejich citlivé a vhodné využití, které zabezpečí jejich existenci do budoucna. Celý tento dlouholetý a složitý proces Jirka „nastartoval“ a celou svojí neuvěřitelnou vytrvalostí tlačil vpřed, dokud nebyly překonány nejtěžší existenční problémy obou akcí. I v dalším období však zůstal hlavním inspirátorem a podněcovatelem těchto bohubilých činností. Oba hrady dnes „fungují“ a slouží za vzor živé a citlivě obnovené památky v rámci celé republiky, Jirka je pak u místních lidí zapsán jako jejich člověk, „Doktor“, který se stal nesmazatelnou součástí jejich života.

Pro řadu kolegů a kamarádů je s Jirkou spojeno putování v jakémkoliv počasí po hradech, ukrytých často v těžko přístupných a odlehlých místech Vizovických, Hostýnských a Vsetínských hor, Javorníků, Chřibů i Bílých Karpat, dobrodružství namáhavých výkopů v kamenné suti, stmelené kořeny stromů, i objevování často nepatrných stop zmizelého života. Suverénní přednášející na stovkách akcí, od přednášek pro nadšence v kulturních domech na malých vesnicích, až po velké sály naplněné odborníky na mezinárodních konferencích—i to byl Jura

Kohoutek, Bouřlivák, znamenitý vypravěč, studnice humoru, i citlivě naslouchající člověk, *dobrý tata aj manžel...*

Nedávná podzimní návštěva hradu Lukov, zasypaného vlhkým listím, mne oslovila daleko výrazněji, než jindy. Oslovila mne poznáním, že blízký člověk, který před nedávnem odešel, a který velkou část svého života věnoval výzkumu a ochraně tohoto hradu, odevzdal všechno zbytečné a vstoupil do jeho zářících komnat...

Radim Vrla

ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY

ANTONÍNA ZELNITIA

(Památník Velké Moravy Staré Město, 13. 9.–31. 10. 2007)

Do výstavní činnosti Slováckého muzea se letos nevelkou, ale významnou výstavou zapojil i Památník Velké Moravy ve Starém Městě. Stálou archeologickou expozici dokumentující průběh výzkumů významné velkomoravské lokality Starého Města–Veligradu doplnila od 13. září 2007 výstava Archeologické nálezy Antonína Zelnitia, připomínající, že od úmrtí „objevitele Veligradu“ Antonína Zelnitia uplynulo letos padesát let.

Autor expozice Mgr. Miroslav Vaškových, Ph.D., na malé ploše představil některé z archeologických nálezů, uložených v depozitáři muzea, zejména keramické nádoby, zbraně (železné bodce šípů a oštěpů, sekerka), ale také kupř. bronzové hřebky, kamenný mlat, železné hřivny. Muzeálie v kontextu s příslušnými písemnostmi archeologa–nálezových zprávami, inventárními knihami, náčrtky, mapkami a poznámkami přibližují na svoji dobu velmi odpovědnou badatelskou metodu poučeného nadšeného amatéra, jímž Antonín Zelnitius byl.

Z bezpečnostních důvodů pouze po dobu čtyř dnů, 13.–16. září, si mohli návštěvníci výstavy prohlédnout i malou kolekci originálních velkomoravských šperků, včetně jednoho z nejkrásnějších jaké byly dosud nalezeny–pozlaceného nákončí zdobeného polodrahokamy. Příležitosti shlédnout tyto trezorové unikáty využilo na pět tisíc návštěvníků. Výstava, byť nevelká rozsahem, ale aktuální a sdělná co do obsahu, doložila neutuchající zájem veřejnosti o slovanskou archeologii, avšak současně i zobecnitelný fakt, že zájem roste s vnější atraktivitou a zejména s originální povahou exponátů, jejichž „svědectví času“ je autentické a nezprostředkované.

Antonín Zelnitius se narodil 12. 4. 1876 v Uherském Hradišti, kde také vystudoval české gymnázium. Po učitelských studiích ve Vídni a v Kroměříži působil na školách a ve výchovných zařízeních v rámci monarchie, mimo jiné v Poďbradech. Tam se seznámil s lékárníkem Janem Hellichem; setkání s tímto průkopníkem české archeologie nesporně ovlivnilo jeho zaujetí pro slovanskou archeologii.

Na sklonku roku 1921 se Zelnitius vrátil zpět na Slovácko a následujícího roku nastoupil jako výpomocný učitel na chlapecké škole ve Starém Městě. Ještě roku 1922 založil Musejní spolek Starý Velehrad–Staré Město a zahájil archeologický výzkum lokality „Na Valách“, kterým učinil první krok k objevení Veligradu. V čele archeologických výzkumů Starého Města, limitovaných ovšem časově podle omezených možností a podmínek, stál až do roku 1947. Pod jeho vedením spolek prozkoumal několik set hrobů, mnohé s bohatým inventářem dokládajícím vysokou úroveň materiální kultury obyvatel Veligradu.

Nejen zásluhou rutinní práce v terénu, ale i badatelské pečlivosti Zelnitiově vděčí naše národní dějiny za to, že kusé zprávy francouzských kronikářů a letopisců a další ojedinělé písemné prameny o událostech na Moravě v 9. století, obohaceny „řečí“ archeologie a jí zjevených souvislostí, náhle nabyly zcela nových rozměrů a konkrétních podob. Nejvýznamnější objev učinil Zelnitiusův nástupce Vilém Hrubý v podmínkách státem podporovaného a financovaného výzkumu, tedy v podmínkách, o nichž se jeho předchůdci ani nemnilo. Zelnitius nejenom že vynesl ze země doklady materiální kultury našich předků, ale musel se o uznání existence Veligradu, jednoho z nejvýznamnějších velkomoravských center na území Starého Města, doslova proprat s nezájmem vlivné části veřejnosti i s nepřítzí a nedůvěrou kruhů odborných.

Vedení výzkumů se Antonín Zelnitius vzdal na vlastní přání z důvodů pokročilého stáří v roce 1947. Když jeho nástupce Vilém Hrubý o rok později objevil základy velkomoravského kostela v poloze „Na Valách“ (mimořádně jen kousek od místa, kde ukončil výzkum Zelnitius), k jednání celostátní vědecké komise, svolané k prezentaci tohoto vskutku epochálního objevu, již starého pána nepozval...

Objevitel velkomoravského Veligradu Antonín Zelnitius zemřel 3. března 1957.

Jiří Jilík

HISTORIE

SÍDELNÍ VÝVOJ MĚSTEČKA ŽERAVIC

Rozsah a proměny sídelní struktury

Martin Šimša, Národní ústav lidové kultury, Strážnice

...chtíc, aby to městečko den ode dne lepší a rozmnožovati v lídech a v statcích jejich se mohlo a z jiných panství tu lidé, aby se mezi ně táhli a byt sobě oblíbic mezi již psané měšťany se osazovali...

Vilím z Víckova a na Buchlově, Léta Páně 1514

Historie lokality

Dnešní město Žeravice, od 16. století městečko s výročním i týdenním trhem, leží na okraji hustě osídleného podhůří Chřibů, rozprostírajícího se na sever od spojnice starých, kdysi královských měst Kyjova, Vracova a Bzence. Staré sídelní území bylo lidmi obýváno již v dávné minulosti. V době velkomoravské zasahovalo slovanské osídlení hluboko do podhůří Chřibů a mělo nepoměrně vyšší hustotu než ve středověku. Správním centrem bylo rozsáhlé hradiště na Strážovickém kopci, spíše kultovní význam mělo hradiště na hoře sv. Klimenta u Osvětiman. Dostatečně členitá krajina, možnost přirozených úkrytů v lesích a malá prostupnost lužních porostů na řece Moravě byla pro krajinu dostatečnou ochranou před uherskými vpády, které po pádu velkomoravských center pustošily krajinu na pravém břehu řeky. Zemědělské osídlení zřejmě přetrvalo a pozvolna se začleňovalo do nové, ekonomicko-správní organizace, reprezentované nejstaršími přemyslovskými hrady v Břeclavi a především ve Spytihněvi. Zdejší velkofarní kostel disponoval v polovině 12. století majetkem v celé řadě vesnic v okolí naší lokality, zmiňovány jsou Stříbrnice, Tučapy, Kostelec, Hýsly, Žádovice a celá řada dalších vesnic. Mezi nimi figuruje též pět popluzí v dosud nelokalizovaných Žerakovcích (Siracoucích).¹ S našimi Žeravicemi je kupodivu dosud nikdo nespojoval, ač historicky doložených lokalit podobného jména je v širším okolí Spytihněvi pouze několik a většinu z nich můžeme vzhledem k jejich stáří nebo lokaci vyloučit.²

První historicky obecně přijímaný doklad o existenci Žeravic pochází z predikátu Sudimíra ze Žeravic (Serauih) z roku 1235.³ Nevíme, zda-li se jednalo o majitele celé vsi, nebo pouze jedné z jejích částí, jak se připomínají o století později. Tehdejšími majiteli byla bohatě rozvětvená vladycká rodina Kuželů ze Žeravic, vlastníci *dvůr, dvě části obce, vinohrady a tvrz*.⁴ Součástí statku byla též část, později celé sousední Horenčice. Zbylý díl *vesnice společně s vinohrady a lesem*⁵ měl různé majitele a nakonec byl trvale spojen s panstvím Střílky.

Ke spojení obou částí vsi došlo až na konci 15. století v osobě Tasa z Ojnic, majitele stříleckého panství, který roku 1490 po svých strýcích zdědil kuželovskou část. Nově vzniklý statek nebyl zřejmě významný lidnatostí, protože mimo nevelké Žeravice k němu patřily pouze pusté Hruškovice, Horenčice a Lněník. Větší význam měl zřejmě vrchnostenský majetek jako takový. Patřily k němu poplužní dvory obou předchozích majitelů, v případě kuželovského dílu dokonce s panským sídlem – *tvrzí*. Dále tu byly vinohrady s desátkem vinným i zemním, též zahrady šafránové, množství panských polí, rozsáhlý les, rybníky a mlýn, vše rozmnožené o půdu zaniklých vesnic.

V osobě Tasa z Ojnic se lokalitě dostalo významného patronátu, který natrvalo ovlivnil její další rozvoj a ekonomický růst. Předně to byla značná podpora vinařství, které se rozvíjelo na úkor gruntovní a panské půdy. Dalším významným činem bylo povýšení Žeravic na městečko se dvěma výročními a jedním týdenním trhem, což učinil 14. června 1503 král Vladislav IV. Jagelonský.

Nově zformovaný statek zůstal již natrvalo jedním celkem, který v průběhu 16. století vystřídal několik různých majitelů. Společným rysem těchto vlastníků byla relativně velká odlehlost jejich domovských panství (Střílky, Bučovice, Kvasice, Lukov atd.). A s tím spojená

1. Podsednický grunt č. 153 na Dolním rynku. Před rozdělením dosahovaly šířky parcel těchto usedlostí okolo 30 m. Foto archiv autora, okolo 1910.

2. Pohled z kostelní věže na zástavbu Horního rynku. Úplně vlevo obecní šenk, později hostinec a Rolnická záložna. V čele Měštanská škola. Napravo „lánová“ usedlost č. 107, později rozšířená na hostinec. Foto archiv autora, okolo 1946.

malá možnost zapojit zdejší dvory a pozemky do ekonomického systému jejich dominií. Z toho důvodu se většina majitelů orientovala na výnosné vinařství, jemuž přizpůsobovala provoz svých dvorů, včetně soustavného zmenšování rozsahu panských pozemků ve prospěch zakládaných panských i poddanských vinic. Nastavený trend pokračoval i poté, co se městečko stalo roku 1597 trvalou součástí buchlovského panství v majetku Praktických ze Zástřizl.

Přírodní rámeč lokality

Ač se to může zdát z dnešního pohledu málo pravděpodobné, obklopoval sídlo a k němu přináležející pozemky po dlouhou dobu les, který vytvářel přirozené hranice lokality. V předchozí části naší studie jsme se tímto tématem zabývaly vcelku obšírně, zde alespoň pro shrnutí a připomenutí. Z písemných pramenů víme, že ještě na počátku 16. století les pokrýval nejen celý severní svah nevysokého hřebene *Vážanské vrchoviny*, na němž se vesnice rozkládá, ale také část jeho temene a západního úbočí, svažujícího se k Ježovu. Jedině tak lze bezezbytku vyložit vytyčení jeho hranic v listině Viléma Prusinovského z Víckova z roku 1514⁶ ...*aby městečko mí Žeravice lepšíti a množiti se mohlo, les svůj vlastní a dědičný, kterýž leží od mezi ježovských až po meze Hostějovské a Hruškovské vedle rolí a mezi žeravských a po rybníky a louky horečnické, dal jsem a mocí toho listu dávám měšťanům svým...* Hranici lesa mohla s velkou pravděpodobností fixovat *Kláštěrská* cesta, která i později oddělovala polní tratě v *Nivkách* a *Honytále* od polní tratě *Obický*, vzniklé po vykácení tohoto porostu. Les pak procházel podél západní hranice polí až k rybníkům *Písečnému* a *Horečnickému*, ležícím na dně údolí, kde se rozkládaly také louky a o kus dál i pastvisko, doložené tratí *Na pastvisku*. V jeho blízkosti pak opět les ... *podle pastviska ležícího pode městečkem...* a dále opět jiný ... *les ležící pod městečkem od mezi Tiemnických, ten jim dávám k opravě městečka beze všech platů...* Díky umístění k mezím (hranicím) *Těmickým* víme, že se tento les rozprostíral na jihovýchod od vesnice, kde se jeho zbytky v tratí *Vypálenisko* udržely ještě v polovině 18. století. Volnější krajina byla zřejmě pouze na východě, kde bylo holé temeno kopce přeměněno na ornou půdu a vinice, občas přerušené zarostlým korytem potoka, remízek nebo později vykáceným porostem keřů a křovin.

Na konkrétní umístění lokality v terénu, podobně jako v případě ostatních vesnic ležících na hřebeni *Vážanské vrchoviny*, měla velký vliv přítomnost dostatečného množství vody.⁷ Nacházíme ji v podobě několika v minulosti značně vydatných pramenů, vyvěrajících ze zlomu na okraji temene kopce, v jehož měkké půdě vyhloubily rozměrné pánve – *Horní rynek*, *Videňka*. Voda z nich odtéká v podobě několika potůčků, spojujících se v jediné koryto vytvářející *Žeravský potok*. Jeho šíře v *Močilkách* napovídá mnohé o erozivní síle vody a minulé vydatnosti toku, který zásoboval několik nádrží. První z nich ležela přímo v *Močilkách*, jimž dala pojmenování, odvozené od močení lnu a konopí. Na dně údolí již potok ztrácí svoji rychlost a zářez do terénu je více než mírný, prohloubený teprve melioracemi v 19. století. Koryto se ve shodě se směrem údolí stáčí k západu, kde potok v minulosti napájel rybník zvaný *Písečný*. Do něj též ústil dnes již zaniklý potok *Horečnický*, přitékající z protější strany údolí, kde ležela stejnojmenná zaniklá ves.⁸ Voda z něj napájela rybníček stejného jména, sloužící jako nádrž pro zdejší mlýn, doložený ještě v polovině 18. století. Situace v okolí obou rybníků zachycuje listina z roku 1561, kterou vrchnost na obec převedla louky a také ...*dva rybníčky své, jeden kterýž slove písečný a druhý horečnický při tom mlejně horečnickým, i se hrází, mezi těmi rybníky ležící, až po hráz toho rybníka horečnického a po struhu, kteráž na ten mlejn teče...*⁹ Žádný z rybníků nepřečkal 18. století a mimo několika náznaků v terénu, po nich již není ani stopy. *Žeravský potok* proto nerušeně odtéká dále k *Žádovicím*, v jejichž blízkosti se vlévá do *Hrušovského potoka*.

Proměny sídelní struktury

Podobně jako se mýcením a masivním zakládáním vinohradů měnila od konce 15. století tvářnost krajiny v okolí *Žeravic*, měnila se za podpory vrchnosti i sídelní struktura. Naši snahou je tuto strukturu identifikovat a na základě rozboru nastínit její vývoj.

3. Vinohradnická lisovna pod Vrchní horou. Lisovny s obytnou komorou se staly základem drobných hoferských hospodářství. Foto archiv autora, okolo 1920.

4. Hostinec a řeznictví Františka Mazerhofera, postavený na místě panské palírny. Foto archiv autora, okolo 1920.

K nejstarším objektům ve vsi, které jsou zmiňovány již ve vrcholně středověkých listinách, patří dvůr a tvrz, které společně s vinohrady a dvěma částmi obce,¹⁰ vlastnila rozvětvená rodina Kuželů ze Žeravic. Lokalizace tvrze není nijak nesnadná, stavba se v urbářích pravidelně připomíná. Poprvé v roce 1611,¹¹ jako *tvrz Žeravice a dvůr*, podruhé je o ní zmínka v roce 1720¹² ...*Nad městečkem tvrz z kamene a cihel. Nad ní preshaus se zařízením a sklepy,*

Sídelní struktura městečka Žeravice mezi léty 1746 - 1827

Vysvětlivky:

Podsednické usedlosti

Lánové s půlánové usedlosti

Z Zámeček

Pa Palírna

PL Panská lisovna

D Dvůr

T Lokalita "Na Tvřzi"

Š Obecní šenk

R Radnice

K Kostel

6. Zástavba podsednických usedlostí v ulici mezi Horním a Dolním rynkem. Foto archiv autora, okolo 1930.

kde se může vystavit 60 beček vína. Je tedy zřejmé, že tvrz sice stála nad městečkem, současně však níže než panská lisovna, která se ještě na počátku 20. století skutečně nacházela na vysoké terase nad městečkem, při okraji rozsáhlého vrchnostenského vinohradu v *Býkové hoře*. Vzájemnému poměru popisu a terénní situace tak může odpovídat pouze poloha *Na tvrzi*,¹³ nacházející se na mírném návrší západně nad *Horním rynkem* v blízkosti kostela *Stětí sv. Jana Křtitele*. O něco níže pod ním se zřejmě nacházel i dvůr. Svému účelu přestal sloužit v průběhu druhé půle 17. století¹⁴ a jeho budovy následně dostaly různé využití. V urbáři z roku 1720 se uvádí pouze *Panský dvůr z kamene a cihel, v němž šenk, víno i pivo*. Indikační skica a gruntovní kniha umísťuje do jeho bezprostřední blízkosti také *palírnu z kamene a cihel, v které žid 2 kotle kořalky pálí, ve svůj náklad*. Posledním pozůstatkem dvora je budova *Zámečku*, přestavěná v první polovině 18. století na vdovské sídlo Marie Crestencie z Petřvaldu.

Kuželové však nebyli v Žeravicích jedinou vrchností, zbylá část vesnice společně s *vinohrady a lesem*¹⁵ patřila po většinu času k panství Střílky, odkud byla také spravována. Práce ve vinohradech a především zpracování a uskladnění vína však vyžadovalo náležité technické zařízení a objekty, a proto musíme připustit, že i tato vrchnost měla ve vsi svoje trvalé sídlo. S největší pravděpodobností se jedná o objekt poprvé zmiňovaný roku 1543,¹⁶ v okamžiku, kdy ho vrchnost přenechala žeravské obci, *...mocí listu tohoto dávám sám od sebe ... dům na rynku v městečku, kterýž panský bejval, totiž předků mých a můj, k rathousu té obce žeravské, ... se vším příslušenstvím, tak jakž ten dům sám v sobě stojí, kromě sklepu vinného, kterýž pod tím domem jest*. Radnice čp. 90 zde setrvala až do poloviny 19. století, díky čemuž víme, kde se panský dům nacházel. Situovaný byl na opačné straně návsí a nepravidelné uspořádání stavebních parcel v jeho blízkosti dává tušit, že v minulosti se mohlo jednat o rozsáhlejší komplex budov a pozemků, teprve druhotně rozměřených na malá hospodářství. Stavba existovala ještě v polovině 19. století, kdy v ní mimo kancelář a arest byla také školní třída a světnička pro učitele. Za své vzala teprve při požáru roku 1857. Na jejím místě pak byla vystavěna nová, moderní školní budova.

Z předchozích řádků je zřejmé, že vývoj nejstaršího osídlení lokality se obrazně i fakticky odvíjel v rámci vymezeném oběma vrchnostenskými sídly a jejich hospodářským zázemím. Kolik poddanských usedlostí ke každému z nich patřilo bohužel nevíme a lepší situace není ani po spojení obou částí v jeden celek. Informace ze soupisu zemské berně pořízené roku 1516 nás informuje toliko o tom, že pan Vilím z Víckova, jako berní komisař byl od vybírání berně na svém zboží zproštěn. Přesnější informací nám tak poskytnete teprve velice pozdní pramen a tím je urbář z roku 1611, který zaznamenává 84 usedlostí, včetně horečického mlýna. S ohledem na pestrou pozemkovou drážbu v lokalitě, která se u jednotlivých usedlostí mohla skládat jak z dědičné půdy, tak desátkových vinic, však písař rezignoval na tradiční označování usedlosti výměrou půdy a zaznamenal pouze výšku značně rozkolísaných platů. Jediným vodítkem tak zůstává počet odváděných slepic, který však plně vyzní teprve při srovnání s dalšími prameny, které sumarizuje tabulka č. 1.

Z jejich údajů je vcelku zřejmé, že počet usedlostí ani jejich struktura se během 17. a 18. století příliš nezměnily. Počet sídelních jednotek téměř přesně koresponduje se stavebními parcelami vyměřenými po obvodu *Horního* a *Dolního rynku*. Selské usedlosti, zastoupené šesti velkými a šestnácti drobnějšími statky, zůstávají trvale v menšině, přičemž převládajícím typem usedlosti je zahradnické hospodářství s minimem půdy. Struktura takto členěné drážby je nejlépe zachycena v rejstříku II. Lánové visitace z roku 1669.¹⁷ Pokud by zůstala beze změn, je vcelku pravděpodobné, že bychom byly schopni provázat jednotlivé záznamy s katastrální mapou, což by nám umožnilo zcela jednoznačně nastínit vývoj jednotlivých částí sídla. Bohužel na počátku 18. století došlo k rozsáhlému přidělu nové půdy,¹⁸ který sice zlepšil majetkové poměry obyvatel, současně však zavedl i jistou unifikaci, stírající osobitou charakteristiku jednotlivých gruntů. Urbář z roku 1720 popisuje změnu, při níž byla většina zahradnických i drobnějších selských usedlostí proměněna na podsedky s 11 měřicemi a 2 čtvrtěmi půdy, čímž se dostaly na úroveň dřívějších *půlčtvrť lánů*. Zbýlých pět selských gruntů bylo zachováno a dostalo se jim přidělu nové půdy v poměru lán–60, $\frac{3}{4}$ lán–40 a $\frac{1}{2}$ lán–30 měřic půdy. Podsedky tak zabírají celý prostor *Dolního* i *Horního rynku* a několika přilehlých ulic, lánové usedlosti jsou oproti tomu soustředěny téměř výhradně po obvodu, či spíše v jednotlivých rozích *Horního rynku*. Nově ustavená struktura, zachycená na mapce č. 1, zůstala v platnosti dlouho do 19. století. Změnu přinášelo pouze příležitostné dělení a hlavně zakládání drobných *hoferských* hospodářství, které vznikaly při vinohradnických lisovnách pod *Vrchní a Býkovou horou*. Majitelé těchto trpasličích hospodářství se živilo především námezdní prací na poddanských a vrchnostenských vinicích, v některých případech také obděláváním malého kousku vlastní půdy či vinice.

Tabulka č. 1.

Počet slepic	5 slepic	4 slepice	3 slepice	2 slepice	1 slepice			Celkem
Urbář 1611	1	2	5	14	61			83
množství půdy	lán	$\frac{3}{4}$ lán	$\frac{1}{2}$ lán	$\frac{1}{4}$ lán	Zahradníci s půdou	Zahradníci bez půdy		
II LV 1669	1	1+1 ¹⁹	3+2	14	23+9 pustých	18 +16 pustých		63+25
U 1720 před	1	1+1	3+2	14	32	23		77
U 1720 po	1	1	4	Podsedníci 70			hofeři	76
TK 1749	1		4	70			66	141
GK 1809	1		4	72			74	151

Jelikož nemůžeme informace urbáře z roku 1611 a rejstříku II. Lánové visitace z roku 1669 opřít o konfrontaci s katastrální mapou, která by nám přesně vymezila, kde se jednotlivé typy usedlostí nacházely, zůstanou naše další úvahy o vývoji osídlení lokality v období středověku a raného novověku na úrovni pracovní hypotézy. Zajisté budeme souhlasit se

7. Žeravice na mapě I. vojenského mapování z poloviny 18. století.

zjištěním předchozích badatelů, že dosavadní osídlení městečka bylo značně rozšířeno na počátku 16. století. Nově založená ulice se poprvé zmiňuje v listině z roku 1529,²⁰ kterou se upravuje držba ...*štěpnic a vinohradu za novou ulicí k hranicím ježovským*.... Její lokalizace je pro nás vcelku jasná,²¹ jedná se o zástavbu návěsní ulicovky, později označené jako *Dolní rynek* dnes *Městečko*, klesající po jižním svahu kopce dolů ke dnu údolí. Vyměřeno zde bylo okolo 30 relativně stejně velkých parcelních pásů,²² nasedajících téměř pravouhle na ústřední komunikaci. Na pravé straně ulice klesají zahrady do údolí žeravského potoka v *Močilkách*, na levé straně pak směřují k ježovským hranicím, tedy zcela ve shodě s tvrzením listiny. Posledních pět pak uzavírá prostor ulice na dolním konci a směřuje přímo na dno údolí. Nově založené usedlosti disponovaly na parcele svou vlastní půdou v rozsahu téměř půl hektaru, což nám dovoluje ztotožnit je se *zahradami s půdou*, které zmiňuje II. Lánová visitace a poznamenává u nich pole v rozsahu necelých 3 měřic.

Bez nově založené ulice se sídelní jádro zmenší na bezprostřední okolí *Horního rynku* a přilehlých ulic. Zde se ostatně nachází všechny důležitější stavby, včetně vrchnostenského sídla, dvoru a panského domu. Zde je také soustředěno pět největších selských statků, u nichž však s jedinou výjimkou zaznamenáváme značně pokročilé dělení, které dřívější lánové usedlosti zmenšilo na 1 ¾ lán, 1 půltřičtvrtě lán a 2 ½ lány. Dle našeho názoru se jedná o pozůstatky nejstarších poddanských usedlostí v lokalitě, s nimiž byly svázány jatky tj. právo porážky hovězího dobytka. Poprvé se zmiňují roku 1543²³ při příležitosti darování *panského domu*, za nějž vrchnost získala náhradou ...*jatky, totiž masné krámy i s platem, kterýž jim prve k vubci příslušel*.... Urbář z roku 1611 upřesňuje jejich počet na 5 a mimo platů se z každého z nich odvádí dva kameny loje. V souvislosti s počtem nejstarších lánových usedlostí není bez zajímavosti, že v Žerákovcích (Siracouicích), vesnici uvedené v soupisu vsí, v nichž má svůj majetek velkofarní kostel ve Spytihněvi,²⁴ je uvedeno vlastnictví 5 popluží. Domnívám se tedy, že skutečný počet usedlostí tvořící středověké osídlení vsi Žeravice nebude daleko od tohoto čísla.

Nárůst počtu usedlostí mohl zpočátku probíhat pouze dělením těchto starších jednotek. Teprve na konci 15. století, když byly obě části vesnice spojeny do jednoho celku, vznikla příhodná situace pro další růst. Tehdejší majitel panství Tas z Ojnic začal místní obyvatele nabádat a hlavně podporovat k zakládání vinohradů na gruntovní půdě, za což náhradou nabízel vrchnostenskou půdu ...*jestliže by roli dvorské jim k nadávání již nestačilo, teda z rolí horečických oddáváno beze všeho umenšení, aby se každému za jeho spravedlivé stalo...*²⁵ Urbár z roku 1611²⁶ v této souvislosti u pusté vsi Horeňčice uvádí. ...*Na té pusté vsi drží Žeravští louky pod plat a lesy dědičně...* následuje výčet 25 držitelů, kteří dohromady platí 6 R. Badatel Vlastimil Ondruš²⁷ v tomto seznamu spatřuje doklad počtu usedlostí v lokalitě na přelomu 15. a 16. století, kdy žeravští tyto louky a les získali.²⁸

Městečko Žeravice patřilo po několik století k nejrozsáhlejším a ekonomicky nejlépe situovaným lokalitám v podhůří Chřibů. Rozsáhlá produkce kvalitních vín dokázala zajistit slušné příjmy téměř stovce usedlostí seskupených v pestrém sociálním žebříčku. Vinařství dokázalo podpořit životaschopnost i velice malých usedlostí, vlastníci téměř nepatrné kousky půdy, proměněné na vinice. Sociální a ekonomickou odlišnost demonstrovali obyvatelé městečka nošením městského, v okolí zcela neobvyklého oděvu, který je prvně zmiňován již v polovině 18. století.

V první části naší práce jsme se pokusili odpovědět na otázku, kde jsou kořeny této prosperity, kdy se začíná formovat a kdo měl na jejím rozběhu největší podíl. S podivem zjišťujeme, že lokalita ve středověku patřila k sice starým, ale nepříliš velkým sídlům, jehož rozvoj brzdil fakt, že vesnice byla rozdělena mezi dva vlastníky. Oba zde měli svoje správní centra, rozsáhlé vinice a prostory k zpracování vína. Plocha panských pozemků výrazně převyšovala rozsah selské držby.

Rozhodný moment pro jeho nový rozmach nastal na konci 15. století po spojení obou částí vesnice v jeden celek. Nový majitel statku projevil nebyvalou snahu po rozšiřování stávajících a zakládání nových vinic, které postupně pohltily velkou část staré kulturní půdy. Současně došlo k zahuštění starého sídelního jádra o nové usedlosti a následně i lokaci Nové

8. Oltářní obraz sv. Floriana. V dolní části obrazu požár městečka v polovině 19. století. Uprostřed kostel Stětí sv. Jana Křtitele, vpravo od něj vrchnostenský Zámeček. Stavba vlevo s největší pravděpodobností bude schematicky načrtnutá radnice, která při tomto požáru vzala za své. Foto T. Hájek, 2003.

ulice, nacházející se na pastvisku pod dosavadním sídlem. Rozvoj vesnice byl navíc pojištěn řadou vrchnostenských výsad a nakonec i císařským povýšením na městečko s právem týdenního a výročního trhu.

Poznámky:

- 1 CDB I. 115. H o s á k, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha, Academia 2004, s. 371.
- 2 V úvahu by vzhledem k podobnosti jmen mohly připadat Žeraviny u Veselí nad Moravou, dříve nazývané Žeravinky. První zmínky o nich však pocházejí až z 15. století, kdy bylo doosidlováno dosud řídké zabydlené pravobřeží Moravy. Další lokalita podobného jména – Žeranovice – doložená na konci 13. století leží zcela mimo správní okruh spytihněvského hradu, až v okolí Holešova. Podobný případ jsou i Žeravice v okolí Přerova, patřící klášteru Hradisko u Olomouce. Viz H o s á k, *Historický místopis*, s. 415, 451, 651.
- 3 CDB III, 122, č. 103.
- 4 DZO I, 521.
- 5 DZO I, 594.
- 6 ZA Brno, fond G 371, sig. 79, opis Urbáře panství Buchlov z roku 1720. Listina Viléma z Vického z roku 1514, fol. 218.
- 7 Přítomnost stabilních zdrojů pramenné vody má pro zdejší krajinu, s výrazně vnitrozemským charakterem podnebí, prvořadou důležitost. Maximum srážek je situováno do jarních a podzimních měsíců, v létě dochází k jejich výraznému poklesu, znásobenému srážkovým stínem nedalekých Chřibů. Není tedy výjimkou, že v létě je znatelný nedostatek vody, drobnější potoky zcela vysychají a v některých místech se projevuje i citelný nedostatek studniční vody. Malá vydatnost, případně kolísání průtoku mohla značně znepříjemnit život obyvatel. V případě setrvalého nedostatku vody se dokonce mohlo jednat o jeden z důvodů zániku lokality – Horeňčice.
- 8 Někteří badatelé mylně umísťují zaniklou ves na temeno kopce do sousedství Hostějova, jiní zase do trati *Luby* v ježovském katastru (H u r t, R. a kol.: *Vlastivěda Moravská, Kyjovsko*. Brno 1970, s. 491). Nedostatek místa na jedné straně a historicky doložené spojení s Žeravicemi na druhé straně dovolují umístit zaniklou ves jediné na severní svah údolí naproti naší lokalitě. Sem ji směřují i popisy hranic s přítomností vodních toků a rybníků Horeňčického s mlýnem a Písečného, které by sotva kde jinde než na dně údolí mohly získat dostatek vody pro svoji existenci. Právě její úbytek zřejmě zapříčinil na konci 15. století nejprve zánik vesnice a v 18. století i rybníka s mlýnem. Do dnešní doby se v terénu vyjma mělké sníženiny nedochovalo nic, co by na její existenci výrazně upozorňovalo.
- 9 MZA Brno, fond G 371, sig. 79, opis Urbáře panství Buchlov z roku 1720, fol. 221, listina Jan Podstatský z Prusinovic z roku 1561. Značně komolivý slovosled sleduje ve skutečnosti jedinou snahu, dostatečně detailně popsat linii, rybník Písečný–horeňčický mlýn–mlýnská struha–rybník Horeňčický a jeho hráz, která byla hranicí s plůžinou zaniklých Horeňčic, která po zániku vesnice připadla vrchnosti.
- 10 DZO I, 521.
- 11 MZA Brno, fond G 371, opis urbáře panství Buchlov z roku 1611, č. 78, fol. 180.
- 12 MZA Brno, fond G 371, sig. 79, opis Urbáře panství Buchlov z roku 1720, fol. 5.
- 13 V souvislosti s umístěním tvrze uvažují někteří badatelé také o poloze *Hradištko* v blízkosti druhého z vrchnostenských dvorů (U n g e r, J.: *Hrady a tvrze na Moravě*. 1981, s. 327), což nepovažujeme za správné.
- 14 Úlohu panského dvora zřejmě převzal nově vybudovaný komplex na okraji rozsáhlých vrchnostenských pozemků *Na Hradištku*, který je poprvé zmiňován urbářem z roku 1720: *Dvůr Žeravský. Z cihel vytavený. Chová se v něm ovčích dobytka jalového 500, hovězího 20*. V trati *Na Hradištku* byl původně v polovině 16. století založen obrovský panský vinohrad, který však v 17. století zpustl a zanikl a na jeho místě vznikly pastviny, kde jediné bylo možné vypásat oněch zmiňovaných 500 ovcí.
- 15 DZO I, 594.

- 16 MZA Brno, fond G 371, sig. 79, opis urbáře panství Buchlov z roku 1720. List Jana Prokopa Podstatského z Prusínovic z roku 1543, fol. 219.
- 17 MZA Brno, fond D1, sig. 362, Lánový rejstřík městečka Žeravic.
- 18 Pozemková kniha, nově obnovená pravděpodobně v souvislosti s tímto zásahem, roku 1747, znamená změny ještě v čerstvé paměti. Více než 2/3 usedlostí, jimž byla nově přidělena půda, jsou poznamenány jako od vrchnosti nově odprodané. Koupil podsedeček ... *se sedmi kopykami rolí na 10 měřic a jednu čtvrt výsevku i z humnem, po vymýcení sou od panský ruky za 35 Rr. prodány. Přičemž zápis je současně smlouvou o plnohodnotném využití této půdy včetně odkazů a svobodného prodeje. Nová půda se převáděla do dědičné držby a ve většině případů tak byla usedlost jako by znovu vysazena a od vrchnosti zakoupena.*
- 19 Přičteným číslem rozumíme usedlost označenou jako polovina daného stavu, tedy půltřicetlét lán nebo půltřicetlét lán. Tak jak je zachycuje seznam II. Lánové visitace i zápis v urbáři z roku 1720. „*Bylo tu od starodávna usedlých lánik 1, ¼ lánik 1, ½ tříčtvrtník 1, půllániků 3, 1 ½ čtvrtníků 2, čtvrtníků 14, podsedníků s rolí 32, podsedníků bez role 23. Činí všech 77 usedlých.*“
- 20 SOkA Hodonín, fond MNV Žeravice, Pamětní kniha městečka Žeravic, opis listiny Viléma z Víckova 1529 z roku, s. 12, 13.
- 21 H u r t, cit. d., s. 76. Zmínka o Ježovu přivedla badatele Vlastimila Ondruše k názoru, že nově vzniklá ulice je totožná s dnešní ulicí směřující od *Horního rynku* severozápadně mezi *Býkovou horou* a *Havalemi* k Ježovu. Tento předpoklad je však mylný. Zástavba podél této, ve své době podružné komunikace, se ještě dlouho poté skládala pouze z lisoven, z nichž v 18. století vznikala drobná hoferská hospodářství.
- 22 Jedinou výjimkou je půllánová usedlost (čp. 147), nacházející se v horní části ulice. Snad by se mohlo jednat o období výsadní usedlosti, kterou při založení středověkých vesnic obdržel lokátor za úspěšně provedené vyměření a osídlení.
- 23 MZA Brno, fond G 371, sig. 79, opis urbáře panství Buchlov z roku 1720. List Jana Prokopa Podstatského z Prusínovic z roku 1543, fol. 220.
- 24 CDB I. 115. H o s á k, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha, Academia 2004, s. 371.
- 25 MZA Brno, fond G 371, sig. 79, opis urbáře panství Buchlov z roku 1720, č. 79. List Viléma z Víckova z roku 1514, fol. 216.
- 26 MZA Brno, fond G 371, opis urbáře panství Buchlov z roku 1611, č. 78.
- 27 H u r t, cit. d., s. 484.
- 28 Tato úvaha není neopodstatněná, počet sídelních jednotek je také vcelku odpovídající, jediným problémem je, že ne všechny majitele uvedené na seznamu je možné najít ve výčtu majitelů usedlostí v urbáři. Ty, které se nalézt podařilo, nacházíme chaoticky rozptýlené po celém urbáři, bez toho, že by jejich posloupnost vytvářela uzavřenější celek, jakoby se dalo vzhledem k přidělu v jednom časovém horizontu předpokládat.

Mgr. Martin Š i m š a (n. 1974) je vedoucím Útvaru hmotného kulturního dědictví v Národním ústavu lidové kultury ve Strážnici. Odborně se zaměřuje na výzkum dějin osídlení v prostoru jižní a východní Moravy.

DOPIS OBROZENCE MELICHARA VLADYKY PŘÍTELI HURBANOVÍ Z ČASŮ REVOLUCE

Zdeněk Fišer, Moravské zemské muzeum, Brno

Na základě nově objeveného a dosud jediného známého dopisu obrozence Melichara Vladyky příspěvek rozkrývá moravsko-slovenské vztahy v 40. letech 19. století v Uherském Hradišti.

Před několika lety jsem na stránkách Slovácka otiskl článek věnovaný právníku Karlu Schneiderovi a počátkům českého národního života v Uherském Hradišti.¹ V něm jsem také připomněl úlohu učitele Melichara Vladyky, který v městě patřil k nevelkému okruhu českých vlastenců a který po městě a okolí šířil české knihy. O Vladykovi toho mnoho nevíme. Narodil se dne 6. ledna 1794 v Petrovicích. Za životní povolání si vybral kantořinu, jíž se prakticky věnoval od r. 1811. V Hradišti začal působit 16. května 1827 a dotáhl to až na k. k. Kreishaupschullehrera, jak svědčí zápis z 26. února 1843.² Tu ovšem v úředních dokumentech vystupuje jako Melchior Wladik, zatímco v důvěrném prostředí svých přátel se nechával oslovovat jako Miloslav. Hlásil se totiž k českým (moravským) vlastencům, kteří mezi sebou přijímali nová jména, odkazující na dávnou českou slávu a vůbec slovanské prostředí. Tak učitel František Lorenc z Kroměříže byl Mirovitem, úředník Alois Glückselig z Holešova Blahoslavem a Alois Vojtěch Šembera, jedna z klíčových postav národního hnutí na Moravě, Vojtěchem. Co všechno Vladykovo „vlastenčení“ až do r. 1848 obnášelo, spíše než víme, jen matně tušíme.³ Výrazněji začal ale jistě vystupovat po uvolnění politických poměrů v březnu 1848, ale i k tomu konkrétnější údaje chybí.⁴ O jeho vážnosti svědčí to, že byl 28. prosince 1848 zvolen na druhém shromáždění učitelů školního okresu hradištského předsedou. První návrh, který ve funkci předložil, bylo, aby při veškerém dalším rokování, přednášení a vedení protokolů se používalo jen řeči „moravské“, tj. české. Návrh byl přítomnými učiteli jednohlasně přijat.⁵ Že jakési aktivity, které nebyly po chuti němčící městské honoraci, vyvíjel, dokládá posléze skutečnost, že byl – pomalu na konci své učitelské kariéry – z Uherského Hradiště donucen odejít do dalekého Uničova na severní Moravě, tedy do města, kde v mládí několik let působil. Tehdy se jej také zastaly Národní noviny, vydávané Karlem Havlíčkem Borovským. Dne 15. července 1849 byl na jejich stránkách otisknuta nepodepsaná dopis, odeslaný z Brna.⁶ Začínal konstatacím „Většina obyvatelů moravských jsou Slované, nejslovanštější ale kraj na Moravě je kraj hradištský“, aby dále pokračoval slovy ve prospěch odvolaného učitele. Podstatnou část dopisu je vhodné následně citovat, vždyť se jedná o jeden z mála dokumentů, které nám o Vladykově činnosti i jeho názorech a postojích říkají něco více: „Učitel na hlavní škole hradištské a prozatímni ředitel p. Melichar Wladyka obdržel najednou z čista jasna

Jozef Miloslav Hurban na kitografii A. Jovanoviče, pořízené v r. 1849.

rozkaz opustiti školu a město a odebrati se na školu v Unčově co učitel první třídy. Dvacet roků zastával p. Wladyka úřad učitelský v Hradišti k všeobecné spokojenosti, získav si svým jednáním a působením lásku a úctu měšťanstva, a nyní po 20 letech musel se odebrati na to samé místo, z něhož co první učitel do Hradiště postoupil. Proč? Za jakou příčinou se to stalo, žádný posud neví. Žádnému se příčina jeho vypovězení z města neudala, on sám neví a nemůže nížádným způsobem vypátrati, co by byl provinil, že je takovým trestem, a co nehoršího přitom jest, takovým opovržením odevšad stíhán. My přece žijeme ve státě konstitučním, a v takových zemích panuje obyčej čili vlastně zákon, že když člověk trestán bývá, též se mu hned veřejně bez obalu a tajností oznámí, za jakou příčinou trest podstoupiti musí. Ale to se u p. Wladyky nestalo.“ Pisatel článku dále dovozuje, co je skutečnou příčinou kantorova odvolání: „P. Wladyka co horlivý učitel znaje všechny vady zřízení školního, ujal se předešlého roku celou duší myšlenky zavést tak potřebné reformy v stavu školním a učitelství vůbec. On se především zasazoval o porady učitelské a byl první muž, jenž takové do života povolal. To by snad byla jedna kapka v moři jeho provinění. Pak byl on první, jenž v Hradišti slovanskou čítárnu zřídil a všemožně o její zvelebení se zasazoval – druhá dosti důležitá pohnůtka jej trestem stíhati. Konečně byl prý trochu svobodomyšlný, totiž drží se doslova zákonů od vlády vydaných, zvláště paragrafů v ústavě říšské; někdy prý bez obalu své mínění na jevo dal. To by byly asi úhrnkem jeho provinění. To strašlivé zvíře – ten slavismus p. Wladyky, který letošního roku dítky sobě svěřené neunaveně v jazyku materském vyučoval, mu asi uškodil, neb se tak při jeho odchodu jakýsi úředník vyjádřil, že byl proto přesazen, „dass ihm der Slavismus ein wenig verrauche“, zaznělo v závěru dopisu.

Autor článku pak poněkud hořce končil: „My rakouští Slované nebudeme brzo vědět, co jsme. S Němci se spojit nechceme, Maďary nenávidíme a Slované být nesmíme. To je také jedna z těch konstitučních vymožeností, s kterou se v tomto čase humanismu a všeobecných převratů především honositi můžeme.“

Uvedený článek potvrzuje, že Vladyka byl zřejmě skutečně „první“ mezi uherskohradištskými vlastenci, i když aktivity, které vyvíjel, se nesly v duchu loyality k císaři, říši a v mezích zákonnosti. I to však některým německým úředníkům vadilo a tak jeho obvinění z panslavismu, obvyklého a oblíbeného strašidla používaného v německých kruzích při zdůvodnění perzekuce českých vlastenců, stačilo, aby nepohodlný učitel odešel. Že to byla pro městské české hnutí citelná rána, dokládá i další článek v Národních novinách z 29. července 1849, konstatující, že „slovanská čítárna“ v Uherském Hradišti zanikla. „Zajítí tohoto vlasteneckého spolku jest nám tím více želeť, poněvadž jest v těch místech jediný a krom slovanských novin již i hezkou knihovnu choval, jenž na vzdělání mladšího obyvatelstva velmi příznivě účinkovati mohla“, uváděl neznámý dopisovatel. Zánik spolku ovšem autor kladl za vinu spíše tamním Čechům než nepřizní poměrů („Povážíme-li, že obyvatelstvo Hradištské, vyjmouc několik cizinců za úřadem neb obchodem sem došedších, jak vůbec známo, čistě moravské jest, těžce jest nám uhodnouti, kde příčina takové netečnosti pro vlastní a národní zisk vězí.“), nicméně bojovně končil: „Hradiště musí umět moravsky!“ a posléze vyjádřil mínění, že tamní obyvatelstvo „nahlédnuvše, jaký duch časem vládne, starý plášť v netečnosti pro duševní blaho odhodí a rázně pro národní pokrok se prohlásí“⁸

Díky článkům v Národních novinách vidíme kontury Vladykova působení zřetelněji, stejně jako šíři jeho aktivit, jimiž napomáhal uvědomění uherskohradištských Čechů. Ty by nám nepochybně ještě daleko šířeji ozřejmila jeho korespondence. Dopisování patřilo v té době k jednomu z nejdůležitějších prostředků komunikace a jak vidíme na příkladech jiných, bez tohoto druhu materiálů můžeme jen stěží podchytit profil sledovaných osobností, jejich názorový svět, šíři kontaktů, psychiku i rodinné zázemí. I když se nejedná o vedoucí osobnost, jako byl třeba Palacký, Šembera nebo Pražák, jejichž korespondence vypovídá o celé době a společnosti, želeť toho musíme i v případech řekneme řadového jedince, jakým byl třeba sledovaný Melichar Vladyka. O jak velké poznání jeho názorového světa jsme ochuzeni, vyplývá třeba ze srovnání s Vladykovým vrstevníkem Františkem Mirovitem Lorencem (1800–1863), učitelem jediné „české“ školy v Kroměříži, který stejně jako Vladyka bojoval

za znovuzrození českého národa.⁹ Tuto jeho činnost dokládá nejen řada dokumentů, ale i desítky dopisů, včetně listů A. V. Šemberovi nebo D. Slobodovi. Stejně vítané jsou dobové paměti, které známe pro spíše 2. pol. 19. století z ruky učitelů A. K. Vitáka¹⁰ nebo F. Slaměníka.¹¹ K Vladykovi nám ale dosud podobné materiály chybí, a proto potěší, objeví-li se takový dokument. Tak jsem našel jeho první autentický list¹² v pozůstalosti významného slovenského „dejatela“, Jozefa Miloslava Hurbana (1817–1888). Vzhledem k obsahu je dále uveden celý jeho text:

„Velectěný příteli!

Z Holomouckých novin jsem se dozvěděl, že se opět na slezských hranicích vynacházíte, z Vídeňských ale, že ste se dobře drželi a Vaše zpátkojití dobrovolné bylo. Celý čas jsem očekával nějaké zprávy od Vás, nebo mně na Vašem pokračování velmi mnoho záleží a taky bych Vám byl, kdybych byl věděl, kde stojíte, mnohé věci, které Vám k vědění zapotřebné bylo, byl oznámil.

P. Janeček, p. Hodža organisírovali v Miavském okolí povstání a obdrželi od Windischgrätze¹³ a Jelačiče¹⁴ peníze a všeho, co jim zapotřebné bylo. Celé Slovensko se s nimi spojilo (ačkoliv vždy na Vás čekali) a tak se budou vždy po boku Simuniče držeti. Podle dnešních novin jest Simunič v Trnavě.¹⁵ Dne 14. byli u paní Kolenyi ve Vrbke, která 16. zase u mne byla, domnívající se, že se něčeho ode mě doví, kde Vy se vynacházíte. Já jsem tehdy sám o Vás nic nevěděl, tak jsem i nic říci nemohl. Včera jsem p. Hrebendou list pana Boríka poslal, má již býti na Vrbovém, ale p. Kolenyi se ještě obává domů jíti. Taky bych jí to ani neradil. Kdyby jste měli přitáhnout do Trenčína, tak mně hned dejte vědět, mám vám o tomto pelechu Kossutovém¹⁶ mnoho co povídat. – Především ale hned jak tam dojdete, chopte poštmistra! Byl jsem též přinucen nějakému zemanu „z Němák“ vystavit list, v kterém jsem Vás prosil, byste ho ráčil chránit, ale má být to bezbožný odrodilec, tak jako jeho paní, rozená Moravka, sestra holom[ouckého] kanovníka „rytíře Holle“¹⁷ – ta mne chtěla trenčenském do ruky hodit, tj. na šibenici, ale p. p[oštmistr] mne chránil!

Každý den jsem tázán, „kde je výborný p. Hurban, Štúr a stateční Slováci?“ Všecko bere včil podíl na Vašem pokračování. Tedy buďte tak přízniv a pište, nebo dejte psat Vašemu Vás milujícímu

příteli a ctiteli

Melich. Vladykovi.

V Uh. Hradišti 19. prosince

1848.“

Jaké informace nám tedy list přináší? Především zaujme, že byl adresován jedné z vedoucích slovenských osobností. Když zemřel, pražský časopis Světozor o něm napsal: „Zemřel Slovensku patriarcha, jenž po půl století na ramenou svých nosil osudy lidu svého...“¹⁸ A skutečně, Hurban, občanským povoláním či spíše posláním evangelický kněz (augšburského vyznání), od r. 1843 do konce života působící v Hlbokém, byl náboženským myslitelem, osvětovým činovníkem, autorem prózy i poezie, skvělým řečníkem a také vydavatelem různých periodik, z nichž asi nejznámější je almanach Nitra (od 1842). Jsou s ním však spojovány zejména tři věci. Především spolu s L. Štúrem a M. M. Hodžou patřil ke kodifikátorům spisovné slovenštiny (po r. 1843). Za druhé pak byl vedoucím činitelem tří výprav slovenských dobrovolníků na Slovensko v letech 1848–1849, uskutečněných proti Maďarům. Tehdy se projevil jako stoupenec radikálních národnostních a společenských požadavků ve prospěch Slováků; dokonce usiloval u císařského dvora ve Vídni o jejich emancipaci až po odtržení Slovenska od Uher. Konečně v r. 1863 patřil k spoluzakladatelům Matice slovenské a v r. 1867 se ostře ohradil proti rakousko-uherskému vyrovnání, za což byl i vězněn.¹⁹

Pochopitelně vzniká otázka, kdy a kde se Vladyka s Hurbanem seznámil. Zdá se, že „dohazovačem“ v tomto případě byl A. V. Šembera, profesor české řeči a literatury na stavovské akademii v Olomouci. Alespoň v listě z 15. dubna 1842 mu Hurban píše: „Vy ste mi

*Právdy den joem záren, Du je vyboruny p. Hurban
 Hur a stakaci Slovacy? Všetko bere sil predi
 na Vasem pokračovaní. Tetny budta lak pricenní
 a pište, nebo dyt, post, Vasemú Vse miluji
 cim*
príteli a ositelí
v Uh. Hrodisk. 19. Dromú Melich. Vladykovič
1848

Závěr Vladykova dopisu s jeho autentickým podpisem.

ráčil otevřít dobrou cestu k dopisům s Moravou. S panem Vladikem si dopisujeme často.²⁰ Korespondence tedy již nějakou dobu trvala – a nejen ona. V listě témuž z 6. října 1842 se Hurban zmiňuje,²¹ že přes Hradiště posílá F. M. Klácelovi, dalšímu z vedoucích koryfejí národně českého hnutí na Moravě, několik svazků almanachu Nitra. Je možné, že zásilka mohla jít opět přes Vladyku, o němž víme, že se šířením knih zabýval a že distribuoval i Nitru. Poznali se však také osobně, a to nejpozději v r. 1847. Tehdy se v září sešla v Hradišti skupina moravských a slovenských vlastenců: Hurban, jeho tchán Samuel Jurkovič,²² Daniel Sloboda,²³ takto evangelický farář ve východomoravské Rusavě, spolu s Hurbanem Jurkovičovi zeti, dále Jozef Viktorin,²⁴ katolický kněz, tehdy kaplan v Senici, a konečně kroměřížský učitel Lorenc. Hlavním cílem jejich schůzky byla návštěva hradu Buchlova, který byl oblíbeným místem podobných rodinných a vlasteneckých setkání,²⁵ ale nejen to. O bohatém programu schůzky příbuzných a přátel nás alespoň v hlavních bodech informuje D. Sloboda:

20. ráno do Hulína a po železnici do Hradiště o 8 h. Hospoda U medvěda. O 1. hod. popolední přijel Apko,²⁶ Hurban a Viktorin senický kaplan. Prinesli Zorničky 2. svazek, Zlatnicu. Jeli sme do Velehradu. Kostelíček sv. Klimenta, Cyrilem posvěcený. Jeli jsme do Buchlovic. Dr. Hirt, homoeopat v zámku.

21. Ráno šli sme na hrad Buchlov. Dozorce Námysl nás provodil po zámku. Lipa hore korenem vsazená, kamenný stůl a lavice pro súdece lovčího práva při „Turris fortissima“. Sbírký mineralogické, zoologické bohaté. Zbraně hussitické. Síně rytířské. Spuckzimmer bílé paní. Z věže vrchu rozkošný výhled k Hostýnu, slovenským Tatrám, k Prešpurku, Palavským vrchom. (Ve Velehradě u katolíckého farara Barcsayho, Slováká.)

Téhož před polednem ještě jeli sme zpět do Hradiště. Nad Hradištěm sešli sme se s Lorenцем. O 1. hod. jeli Slováci domu, a já s Lorenцем pěší přes Napajedla do Hulína, kde sme u Rozehnalů nocovali.²⁷

Slobodovy záznamy tak potvrzují několik skutečností. Především skutečnost návštěvy Buchlova a Velehradu, míst historické paměti a zároveň cíle počínajícího turistického ruchu. Dále distribuci literatury a novin vydávaných na Slovensku, přičemž např. výslovně zmíněné almanachy Zornička a Zlatnica pocházely až z daleké Levoče. Pozoruhodná je pak informace o návštěvě dr. Hirta, zámeckého lékaře v Buchlovicích, který se věnoval homeopatii, tedy léčebnému systému, založenému teprve ke konci 18. století, a který spíše spojujeme

s moderní dobou. Bohužel o zmíněném lékaři téměř nic nevíme, ale zdá se, že ve své době byl uznávaným odborníkem, k němuž pacienti putovali zdaleka; patřili k nim i nemocní z okruhu námi sledovaných osobností. Tak s překvapením čteme v dopise S. Jurkoviče z 16. srpna 1847 určenému zeti Slobodovi, že jeho manželka a Jurkovičova nejstarší dcera Julie,²⁸ dlouhodobě trpící jakýmsi zdravotními obtížemi, se za právě probíhající návštěvy u otce v Sobotišti necítala nejlépe. „*Poradili tedy lekára homeopata v Buchlovicách, který p. Hrebendovú vyléčil, kterou široko daleko vyléčit nemohli, tak i mnohých jiných. Tato nárada se přijala a nejprv se jen po p. Hrebendové odkázalo a odpísalo, co a jak se Julka má, prvnější ale týden prišla odpoveď, že ju on sám vidět musí*“, psal Jurkovič. Vzápětí pokračoval: „*Vybrali se tedy právě dnes p. Hurban s Aničkou,²⁹ která reuma v hlavě už od půl roka cítí, a Julka s nimi do Buchlovic, a navráta se až zítra na noc.*“³⁰ Hurban s manželkou a švagrovou tedy navštívil Uherské Hradiště již v srpnu 1847.

K návštěvě dr. Hirta se snažili rodinní příslušníci přesvědčit i S. Jurkoviče, jak vyplývá z Hurbanova listu Slobodovi z 11. září 1847, tedy krátce před společnou cestou na Buchlov: „*Němohli sme nahovorít Apuška abi išli do Buchlovic k homoěpathovi. Tvoj list mu dodau chuti, a tak určení je deň 20. Septembra, v ktorom sa sídeme v Hradišti na hostinci u Medveda na malom rynku. Mi sa pohňeme v časne rano zo Sobotišča – a prijdeme hádam ale o 3 lebo 4tej po poledni do Hradišča. Príde aj kaplan senický Viktorín, náš muž. Milka³¹ hadam tjež. Potom sa vibereme do Buchlovic a na Buchlov, na ktori Tě hadam Julka chuť narobila. Zabuvali sme sa tam víborno.*“³²

Hurban tedy již při své návštěvě zavedl své dámy na Buchlov a to jej, spolu s potřebou konzultace u známého lékaře, podnítilo k zorganizování velkého výletu rodiny a známých hned v následném měsíci září. Něco z této organizace přibližuje ještě další Jurkovičův list, zasláný 14. září 1847 zeti na Rusavu. Nejprve se omlouval, že nemocnou dceru nedoprovodil až domů, „*ale z částky má nemoc, z částky peníze, z částky jakási chůlostivost opustit církev mne to nedovolovaly.*“ Dále pokračuje: „*Abych to aspon z částky si to nahradil (k čemu sem se též jaksí odhodlati nemohl), umínil sem si na Vaše vybidnutí do Buchlovic v spoločnosti s jinými vyběhnout, maje naději, že jak ste sľiboval na kartičke, i Vy se tam svezete, aby sme se sešli. Oznámil tedy Vám p. Hurban skrže p. Blahoslava,³³ že mímíme na den 20. byvsího měsíce do Buchlovic dorazit, a to možná-li včasne, skoro po poledni, a snad by sme se někde v Hradišti shledali. Ja sem navrhl, či by i větší spoločnost rázem se tam nevybrala, a jest oznámeno p. Kolenymu³⁴ i ze Senice některým; či půjdou, se neví ještě. Zpomenuť sem, či by mimo p. Blahoslava i jiní ještě pp. Moravané – p. Rozehnal,³⁵ aneb i Kroměřížští a jiní se na ten čas tam vybrat nechťeli, neb nemohli, aby na památném buchlovském hradu obšírnější spoločnost Slováků a Moravanů se shromáždila. Přemyšľujte o tom, a jak uznáte, vykonejte.*“³⁶

Sloboda tchánovi odpovídal o pouhý den později 15. září (zajímavé je, jak rychle tehdy pošta fungovala). Potvrdil, že dostal i Hurbanovo psaní a že se na setkání velmi těší. Bude tchána i všechny přítomné informovat o slavné vlastenecké besedě, která se konala dne 7. září 1847 v Kroměříži³⁷ a které se osobně zúčastnil. (Na besedě byl přítomen také jeden z hradištských Čechů, „Hýbl starý z Hradišča“, jak si Sloboda výslovně poznamenal v deníku.³⁸) Dále Sloboda tchána prosil: „*...nezapomeňte mi donést šňupavého tabáku, Julka mi nedonesla; též snad čísla chybuující z Orla a Novin mi prineste, Zorničku, Pokladnicu, Zlatnicu. Ale co sem Vám toho naložil, nevím, unesete-li to.*“³⁹

Několik dopisů nám tak odkrylo přípravu zajímavého rodinného a vlasteneckého setkání v Uherském Hradišti, jehož průběh pak Sloboda heslovitě zaznamenal ve svém deníku, jak již bylo výše uvedeno. A do toho setkání zapadl i učitel Vladyka. Jak Sloboda ve svém deníku výslovně poznamenal, dne 21. září navštívil spolu s Jurkovičem, Hurbanem a Lorencem Vladyku.⁴⁰ Tuto návštěvu zachytil ještě ve svém dopise Samuel Jurkovič, když v listě Slobodovi ze 4. října 1847 si pochvaloval, že se seznámil s učitelem Lorencem a že ten „*ukázal sa i před Vladíkom v Hradišti, že je ostrúlený Slovan*“.⁴¹ Zdá se tedy, že Vladyku znal z dřívějšíka i Jurkovič. Bylo by to možné i proto, neboť Jurkovič, případně Hurban, jezdili přes Hradiště – od zprovoznění Severní dráhy Ferdinandovy – do Hulína a odtud dále na

Rusavu na návštěvu rodiny, tj. D. Slobody a jeho manželky Julie, takto nejstarší Jurkovičovy dcery. Domácnosti obou hradištských vlastenců, tj. Vladyky i Hýbla, pak zřejmě sloužily jako místo odpočinku, případně přenocování.⁴²

V dalších měsících Vladyka nepochybně poznal i další Slováky. Sledovaný dopis hovoří o tom, že autor – zprostředkovatel zasílá list p. Bórica jakémusi p. Hrebendovi. Jím mohl být míněn Ján Hrebenda, lékař v Pešti, jehož manželkou byla už zmíněná Jana Hrebendová, roz. Bóriková,⁴³ sestra známých slovenských národovců Jaroslava a Karla Bórikových.⁴⁴ A paní Koleničkou v téže listě, s níž se Vladyka osobně setkal 16. 11. 1849, je jistě míněna Anna Kolényová, vdova po Samuelu Kolénym, někdejší evangelický farář na Myjavě, který patřil k prvním tamním buditelům a ona sama k slovenským vlastenkám, kterou události v její domovině donutily k útěku před terorem Maďarů.

Tím se také dostáváme k tomu nejdůležitějšímu, čím je pro nás list zajímavý, totiž k tomu, že byl psán v revolučním roce 1848, kdy událost stíhala událost.⁴⁵ V úvodu dopisu Vladyka potvrzuje existenci české čítárny v Uherském Hradišti; dozvídáme se alespoň o dvou periodikách, které byly čtenáři k dispozici – totiž Holomoucké noviny a Vídeňské noviny. List dále informuje o začátku druhé výpravy slovenských dobrovolníků na Slovensko; ta oficiálně začala dne 26. listopadu 1848 a skončila dne 3. února 1849.⁴⁶ Jejím východiskem byl Těšín a přes Mosty u Jablunkova výprava směřovala na Žilinu. Výprava pak dočasně ustoupila (Vladykovo „zprávkojiti“), aby posléze obsadila Žilinu a pokračovala na Martin, Liptovský Mikuláš až do Košic.⁴⁷ Jejím politickým vůdcem byl právě Hurban, vojenskými pak Bedřich Bloudek a František Zach. Druhý proud, jehož politickým vůdcem byl M. M. Hodža a vojenským Bernard Janeček, obsadil znovu Myjavu a okolí; kooperoval s vládními vojsky gen. Simuniče.

Vojensky i politicky byla druhá výprava nepochybně úspěšnější než výprava první, konaná v září 1848. Tehdy bylo nadšení účastníků daleko větší než jejich reálné možnosti a schopnosti. Akce neměla ani dostatečnou podporu vídeňské vlády, ani podporu vládních vojenských jednotek, jejichž velitelé viděli v dobrovolnících spíše studentské radikály z Prahy a škůdce, kteří chtěli vydráždit prostý lid k nepořádkům. Podotkněme, že účastníkem výpravy byl i mladý Hýbl, syn již zmíněného městského kancelisty Eduarda Hýbla, který se k výpravě připojil ve Veselí. Výprava sice obsadila okolí Myjavy, pak se však pod náporom maďarských oddílů musela stáhnout za moravské hranice, právě na Uherskohradištsko, kde bylo mnoho účastníků, včetně Hurbana, krátce zadrženo. Ne příliš radostný konec výpravy, včetně nového setkání s M. Vladykou, zachytil Hurban v dopise manželce Anně dne 2. října 1848: „*Duša drahá! Konec našich trudou a starostí – bou žalostný. Kebych Teba nemau, nebou bych vydržau toto hrozno uderenia osudu. Ledva sme sa vyslobodili – na 50 krokou za nami horely kopanice Maďarmi podpálenie... Jako sa ale prebudíme – oznáma nám, že nesmieme z Hradišta. Dooblékali sme sa – tu pride k nám známy mne Vladík. „Kde ste sa tu vzali?“ „Ideme z Uher – z nešťastnej výpravy na Maďarou! A teraz sme tu lapení.“* K dočasnému zadržení pak dodal: „*Kreishauptmann nebou doma, museli sme teda naňho čakať. Gardiste – tj. policia, boli vždy okolníky; na šťastia sympatizovali s nami a hrešili na Maďarou. – My sme dočkali Kreishauptmana a boli examenuvani! Velmi dobre sme sa v myšlenkách s ním shodli, potom pýtajú od nás pasy a my sme pasy naše ukázali, z ktorých si on hned mená vypísau – a nás prepustiu. Tak sme odišli ešte ohliadnut velehradskú krajinu a potom, sadnúc na zeleznicu, odleteli do Viedne.*“⁴⁸

Odchod do Vídně byl nezbytný a vyhovoval jistě i krajskému hejtmanovi Augustinu Schöbloví, protože již 1. října 1848 žádal královský uherský stoliční soud v Senici vydání „rebelů“ včetně Hurbana, na něž ostatně již dávno byl Maďary vydán zatykač a u jehož fary v Hlbokém byla postavena šibenice naznačující, jaký by byl jeho osud.⁴⁹

Po několika týdnech se část dobrovolníků vrátila opět do Hradiště, kde se připravovala k další výpravě. Přítomen byl i Hurban, s nímž dne 26. listopadu odjelo na Ostravu kolem 80 dobrovolníků. Jejich postup na Slovensku pak odráží sledovaný Vladykův list. Z něj je také zřejmé, že jeho sympatie byly jednoznačně na straně Slováků a proti Maďarům, zřejmě

i na základě jakési osobně ne příliš příjemné zkušenosti, kterou s nimi, snad v Trenčíně, zažil.

Jediný dosud známý list uherskohradištského učitele Melichara Vladyky tak připomíná některé skutečnosti revolučního roku 1848 i před ním. Upozorňuje na Vladykovy styky s řadou slovenských osobností, zejména s jedním ze slovenských národních vůdců, Jozefem Miloslavem Hurbanem, jemuž chtěl být „milujícím přítelem a ctitelem“. Existence listu, který byl jen jedním z mnoha, zároveň naznačuje, oč jsme v poznání té doby na konkrétním místě ochuzeni. Na straně druhé díky objevenému listu můžeme doložit, že Hradiště se ve 40. letech 19. století stalo místem občasných setkání moravských a slovenských obrozenců a že aktivity tamních Čechů byly pod příkrovem zdánlivé nehybnosti přece jen košatější, než by se na první pohled zdálo.

Príspevek byl zpracován s podporou institucionálního záměru Moravského zemského muzea v Brně IZ MK 00009486202 – „Výzkum vývoje lidské společnosti ve vztahu k Moravě a ideje českého národa ve středoevropském kontextu“.

Poznámky:

- 1 Slovácko XLIV, 2002, s. 231–242.
- 2 Údaje dle Hanáka, K.: *Kráľ. město Uherské Hradiště v památném roce 1848*. In: Vlastivědný sborník okresu Uh. Hradištského 2, 1948, s. 52.
- 3 Něco málo přece jen: Zřejmě na žádost A. V. Šembery začal sbírat lokální folklór, a to kupodivu ne ze Slovácka, kde působil, ale z Hané. Ten se dodnes dochoval právě v pozůstalosti Šembery. Podrobně k tomu Fisher, Z.: *Kuba a kozel aneb jak žid Heršl přišel k úhoně v hanácké frašce z roku 1841*. Střední Morava, sv. 16, 2003, s. 65–72. Že se o Vladykovi vědělo i v Brně, dokládá dopis A. V. Šembery z 18. dubna 1842, zaslaný F. M. Klácelovi, kde sděluje: „Ohéral jest pravý vlastenec. Psal schválně do Hradiště, by mu popsal Vladík, Moravan, slavnosti 19. tohoto měsíce pro Moravii.“ (List otištěn in Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery, sv. 3, Listy Klácelovi, Vysoké Mýto 2003, s. 89.) Novinář Jan Ohéral, tehdy redaktor dobře prosperujícího německého, v Brně vycházejícího listu Moravie, tedy po Vladykovi požadoval, aby mu podrobně popsal nadcházející slavnost zprovoznění jedné části Severní dráhy Ferdinandovy, právě budované nedaleko Uh. Hradiště.
- 4 Podle výše citovaného článku K. Hanáka se Vladyka významně podílel na činnosti spolku Lípa slovenská, založeného 30. 12. 1848, který se v městě stal centrem vlasteneckého života; sídlil v domě „U černého medvěda“. Místnost spolku byla zároveň knihovnou, kterou vybudoval M. Vladyka. Spolek odebíral rovněž některé moravské a české časopisy a noviny. Jak víme ze zprávy Matěje Mikšíčka, otištěné v Moravských novinách 30. května 1849 (č. 122, s. 569), německé noviny byly k přečtení ve dvou jiných kavárnách. Docházely Wienerzeitung, Brünnerzeitung, Oesterr. Correspondent a Brünner Tags-Courier. Ten byl k dispozici již druhý den po vyjití, zatímco ostatní tiskoviny se na kavárenských stolicích objevily až třetí den po vydání. Viz dále Bartoča, J.: *K dějinám „Lípy Slovenské“ v Uherském Hradišti r. 1848–1849*. ČMM 36, 1912, s. 267–275.
- 5 Moravské noviny 2, 1849, 16. 1., č. 12–příloha (s. 54). „Oudy“ výboru byli vedle něj zvoleni Filip Vodička, učitel ze Starého Města, a Vojtěch Vodička, kooperátor a katecheta v Hradišti. Zapisovatelem se stal Jan Armann, učitel první třídy v Hradišti. Moravské noviny přinesly také zprávu o třetí poradě učitelů, konané 22. února 1849 (viz MN 2, 1849, 6. 3., č. 53–příloha, s. 258). Zpráva uvádí, že přednosta, ředitel hlavní školy Vladyka, v úvodní řeči vyzval učitele k horlivosti a k setrvání v pilném vyučování dítek. Následně se diskutovalo o potřebnosti zavedení hláskovací metody do českých učebnic, dále o zavedení nového pravopisu a o vyučování dítek ve štěpařství.
- 6 Národní noviny 2, 1849, č. 152, 15. 7. (s. 603).
- 7 Oktrojovaná říšská ústava byla vyhlášena 7. března 1849. Jak poznamenal neznámý dopisovatel z Uh. Hradiště v Moravských novinách (2, 1849, 19. 3., č. 63, s. 313), město její udělení oslavilo jakýmsi slavnostním osvětlením. Dopisovatel však zároveň jízlivě podotkl, že z rozeznání říšského sněmu v Kroměříži se v místě radoval zejména německý čtenářský spolek.
- 8 Národní noviny 2, 1849, č. 164, 29. 7. (s. 651).

- 9 Kromě dílčích studií mu byly věnovány dvě obsáhlejší práce: S t ř í ž o v á, J.: *František Mirovít Lorenc*. Kroměříž 1990; F i š e r, Z.: „*Račte mne ve své lásce zachovati*.“ *K dvoustému výročí narození učitele Františka Mirovít Lorence*. Kroměříž 2000.
- 10 V i t á k, A. K.: *Paměti starého učitele–vlastence, persekucí postiženého*. I.–II., Praha 1902.
- 11 S l a m ě n í k, F.: *Vzpomínky starého učitele*. Zábřeh 1907.
- 12 Je uložen v Slovenské národní knihovne v Martine–Archív literatury a umenia, fond M 23 – pozůstalost J. M. Hurbana, sign. M 23 V 67. Odesílatel listu je v inventáři uveden jako „M. Vladykov“.
- 13 Kníže Alfréd Windischgrätz (1788–1862), rakouský vojevůdce a konzervativní politik, významně ovlivnil revoluční dění v letech 1848–1849. Začátkem června 1848 potlačil revoluční bouře v Praze, v říjnu téhož roku spolu s bánem Jelačicem rozdrtili povstání ve Vídni a konečně vydatně přispěl k pacifikaci vzbouřených Uher.
- 14 Chorvatský bán Josip Jelačić (1801–1859), jmenovaný 23. března 1848 císařským generálem, se významně podílel na potlačení nepokojů ve Vídni v říjnu 1848 a pak následně na boji proti revolučním Uhrám.
- 15 Baltazar sv. p. Simunič (1785–1861), od r. 1848 c. k. císařský podmaršálek, dobyl Trnavu dne 16. prosince 1848.
- 16 Připomínka vůdce revolučních Maďarů Lájoše Košuta (1802–1894), šlechtice, právníka a publicisty, který po porážce revoluce emigroval do zahraničí.
- 17 Jindřich rytíř Holle byl sídelním kanovníkem v Olomouci.
- 18 Světozor 1888, č. 15, s. 225.
- 19 Z čtené literatury o něm cituji jen W i n k l e r, T.: *Perom a mečom. Biografia J. M. Hurbana*. Martin 1997. Viz též heslo in *Slovenský biografický slovník*, sv. II, Martin 1987, s. 435–437.
- 20 Viz *Korespondence Aloise Vojtěcha Šembery*, sv. 5, *Listy slovenským přátelům*. Vysoké Mýto 2007, s. 51.
- 21 Tamtéž, s. 53.
- 22 O něm dosud nejpodrobněji R u t t k a y, F.: *Samuel Jurkovič. Priekopník európskeho družstevníctva*. Bratislava 1971.
- 23 M a c ů r e k, J.: *Z minulosti východní Moravy. v 18.–19. století. Daniel Sloboda jako buditel na východní Moravě a průkopník novodobé česko-slovenské i širší mezinárodní vzájemnosti a spolupráce*. Brno–Kroměříž 1980.
- 24 Základní údaje o něm přináší *Reprezentačný biografický lexikón Slovenska*. Martin 1999, s. 363.
- 25 K problematice podrobně V o l d á n, V.: *Vztahy moravských obrozenců k hradu Buchlovu*. Sborník Matice moravské 85, 1966, s. 161–169.
- 26 Apko – slov. taška, tatíček, důvěrné označení S. Jurkoviče.
- 27 *Daniel Sloboda. Dokumenty I. – Deníky*. Ed. Z. Fišer, Přerov 2001, s. 105.
- 28 O ní více F i š e r, Z.: *Život ve stínu (Julie Slobodová)*. In: Archivní sborník SokA Kroměříž XI, 2005, s. 112–119.
- 29 Anna Hurbanová (1824–1905), prostřední dcera Samuela Jurkoviče. Základní údaje o ní přináší *Lexikón slovenských žien*. Martin 2003, s. 114.
- 30 *Korespondence Daniela Slobody se Samuelem Jurkovičem*. (Ed. Z. Fišer). Brno 2005, s. 158.
- 31 Milka – zdobnělina jména Emílie (1830–1894), třetí dcery Samuela Jurkoviče, tehdy ještě neprovdané.
- 32 List uložen v pozůstalosti D. Slobody, Muzeum Komenského v Přerově, fond AP 33.
- 33 Blahoslav – vlastenecké jméno Aloise Glückseliga, hospodářského úředníka na zámku v Holešově.
- 34 Snad myšlen Danko Kolény, farář v Bukovci.
- 35 Bedřich Milota Rozehnal, moravský vlastenec z Hulína. Více o něm F i š e r, Z.: *Prokletý básník z Hulína aneb „Sprostomil von Rozesmál“*. VVM 54, 2002, s. 240–252.
- 36 *Korespondence Daniela Slobody se Samuelem Jurkovičem* (ed. Z. Fišer), Brno 2005, s. 163.
- 37 O ní podrobně F i š e r, Z.: *Poznámky k první české besedě v Kroměříži*. Zpravodaj Muzea Kroměřížska 1993, č. 1, s. 4–12.
- 38 *Daniel Sloboda. Dokumenty I. Deníky*. Přerov 2001, s. 104.
- 39 *Korespondence Daniela Slobody se Samuelem Jurkovičem*, o. c., s. 167.

- 40 Daniel Sloboda. *Dokumenty I. Deníky*. Přerov 2001, s. 105.
- 41 *Korespondence Daniela Slobody se Samuelem Jurkovičem*. o. c., s. 169.
- 42 Dokládají to rovněž zápisy ze Slobodova deníku, např. 10. 8. 1846 si poznamenal: „ráno po dostavníku do Hulína, kde sme Rozehnalá pojali a jeli na Plutovi do Hradiště. U Hýblů na snídani.“ Viz Daniel Sloboda. *Dokumenty I. Deníky*, op. c., s. 97.
- 43 *Slovenský biografický slovník*, sv. II, Martin 1987, s. 405.
- 44 O nich stručně Slovenský biografický slovník, sv. I, Martin 1986, s. 293.
- 45 K problematice jen výběrově K o l e j k a, J.: *Národy habsburské monarchie v revoluci 1848-1849*. Praha 1989. K vztahům česko-slovenským za revoluce N o v o t n ý, J.: *Češi a Slováci za národního obrození a do vzniku československého státu*. Praha 1968, zejména s. 140 a dále.
- 46 K oběma slovenským výpravám např. G o l á ň, K.: *Na revolučnom Slovensku 1848–1849*. Myjava 1931. Řadu dokumentů pak otiskl R a p a n t, D.: *Slovenské povstanie roku 1848–1849*. Sv. I.–IV., Martin 1937–Bratislava 1963.
- 47 Srv. B u t v i n, S.: *Slovenské povstanie meruosmych rokov*. In: Slovenská jar. Bratislava 1971, s. 89 a dále.
- 48 Viz R a p a n t, D.: op. c., s. 475–476. List je psaný v prvotní verzi spisovné slovenštiny, poněkud odlišné od dnešního úzu. Na konto této nezdařené výpravy se vyjádřil také neznámý dopisovatel z Uherského Hradiště, který v Moravských novinách z 11. 11. 1848 (č. 9) uvedl: „*Na Slovensku, alespoň nám blízkém, nesmýšlí se dobře; Madaroni (pomadaření Slováci) již od jara vedli lid po špatné cestě. K tomu přišla nešťastně zorganizovaná expedice Hurbanova, o které odpůrcové praví, že přišla hubiti katolictví a drancovati (v čele byli jmenováni sami evangelici a skutečně nešetřilo se všude jmění Slovákův), a tak Slováci nevědouce, kdo jest jejich přítel a nepřítel, dají se vésti tím, kdo hodně slibuje.*“
- 49 O reakci úřadů za první slovenské výpravy dobrovolníků referuje G o l á ň, K.: *Na revolučnom Slovensku*, o. c., zejména s. 155 a dále.

PhDr. Zdeněk Fišer (n. 1952), historik, pracuje jako kurátor v Moravském zemském muzeu v Brně. Odborně se zaměřuje na dějiny 19. a první polovinu 20. století, zvláště na vývoj národně českého povědomí na Moravě a ve Slezsku.

A Letter of the Uherské Hradiště Revivalist Melichar Vladyka to his Friend Hurban in the Time of Revolution

A b s t r a c t

In the Slovak National Library's Archive of Literature and Art in Martin, the author of this study found a letter by Melichar Vladyka, a teacher who lived and worked in 1827–1849 in Uherské Hradiště. It is currently the only known letter by the most influential National Revivalist in the town. The letter mentions some circumstances of the revolutionary year of 1848, especially the second expedition of Slovak volunteers against the Hungarians. The understanding of circumstances in which the letter was written draws attention to Vladyka's contacts with many seminal Slovak Revivalists and proves that Uh. Hradiště in the 1840s was a place of occasional Revivalist meetings not only because of the proximity of national memorial places like Buchlov and Velehrad, but also because the Revivalists came here to seek out advice of Dr. Hirt, a renowned doctor living in Buchlovice who was practicing homeopathy. Thanks to the finding of this letter it becomes apparent that the activities of the Czechs in Uherské Hradiště were much richer than had been previously assumed.

Ein in der Revolutionszeit niedergeschriebener Brief des Aufklärers Melichar Vladyka aus Uherské Hradiště seinem Freund Hurban

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Archiv der Kunst und Literatur des Slowakischen Nationalbibliothek in Martin fand der Verfasser des Artikels einen Brief von Melichar Vladyka, einem Lehrer, der in den Jahren 1827–1849 in Uherské Hradiště tätig war. Es ist der einzige bekannte Brief dieses bedeutendsten Vertreters der tschechischen Nationalbewegung in der Stadt. Der Brief schildert einige Ereignisse des Revolutionsjahres 1848, insbesondere den zweiten

Feldzug der slowakischen Freiwilligen gegen die Ungarn und erwähnt einige Hintergründe der Revolution. Der Brief entdeckt Vladykas Kontakte mit mehreren slowakischen Persönlichkeiten und dokumentiert, dass Uherské Hradiště in den vierziger Jahren des 19. Jahrhunderts gelegentlich zum Treffpunkt von mährischen und slowakischen Aufklärern wurde, deren Ziel nicht nur Buchlov und Velehrad (Lokalitäten, die an nationales Gedächtnis erinnern) waren, sondern sie suchten auch den berühmten Homöopathen Dr. Hirt auf. Der gefundene Brief zeigt, dass die Aktivitäten der Tschechen aus Uherské Hradiště in der damaligen Zeit vielfältiger waren als bisher bekannt.

SLOVÁCKÁ EPIZODA JOSEFA HODKA

Pavel Portl, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Studie přibližuje pět let života malíře Josefa Hodka strávených na slováckých vesnicích a jeho přátelství s Bedřichem Benešem Buchlovanem.

Josef Hodek, stručný životopis

Josef Hodek (12. 6. 1888–14. 10. 1973) se narodil v Hořehledech u Blovic na Plzeňsku. K prvním setkáním s malbou u něj docházelo již od dětství, neboť jeho otec Josef absolvoval malbu na pražské Akademii. Malý Josef listoval v otcových skicářích, přihlížel, jak maluje, a sám zkoušel zachycovat okolní krajinu. Místo akademického malířského vzdělání musel kvůli rodinným poměrům (měl šest sourozenců) absolvovat učitelský ústav v Plzni. Po skončení studia působil v letech 1908–1913 jako učitel na Slovácku, kde „rychle vyrašilo Hodkovo výtvarnické nadání. Vitalita lidu posílila i jeho radostné chápání života, ten hellenismus, který v něm jest. [...] jistě ony roky, ve věku nejvnímavějším zde prožité, význačně zapůsobily k vytváření jeho umělecké osobnosti.“¹ V tomto období vznikly první Hodkovy grafické pokusy technikou dřevorytu, ať už jako exlibris nebo jako knižní ilustrace. Učil se v pražském ateliéru Josefa Váchala, k němuž během posledních tří „slováckých“ roků odjížděl vždy o prázdninách, ale navštěvoval také dílnu leptáře Alessandra de Pian² a soukromou malířskou školu Karla Reisnera.³ Brzy si vyzkoušel samostatné grafické listy a dřevorytecké cykly, jejichž ústředním tématem bylo nahé lidské tělo (*Zuzana a starci*, *Salome*; cykly *Pan*, *Balady o nedělkách* aj.).

V roce 1913 se sice vrátil na rodné Plzeňsko, ovšem následujícího roku byl odvelen na italskou frontu první světové války. Po návratu sloužil několik měsíců na Těšínsku u kulometné roty 22. čs. domobraneckého praporu z Itálie a poté se věnoval svému původnímu povolání. Bylo mu však jen „oslí kůží“, pod níž bilo jeho srdce pro umění. Po válce zkoušel práci na kameni, ovšem v grafice bylo jeho hlavním nástrojem stále rydlo, jímž vytvořil na tři stovky exlibris – dodnes vysoce ceněných i mezi sběrateli v Německu –, ale třeba také některá díla ojedinělé série deseti novoročních tisků, jež Hodek vydával ve vlastní edici „Proměna“.⁴

Od dvacátých let se Hodek začal intenzivněji věnovat malbě. Neztotožnil se s abstrakcí skupiny Tvrdošijných ani s pozdějším kubismem, daleko více se v jeho tvorbě projevil bytostně intimní vztah k rodnému prostředí, Hodek-malíř v sobě „zcela nepotlačil bytost selského rodu, milovníka volné přírody, osobně zaujatého ctitele životní formy podle řádu orné půdy.“⁵ Větší technické jistoty nabyl po prázdninovém putování s přítelem, malířem Aloisem Moravcem,⁶ v roce 1923, což se projevilo především na panoramatických výsecích západočeské a jihočeské krajiny. V dalším vývoji Hodka-malíře jsou patrné vlivy francouzského malířství – Corotovy souzvučky zeleně a šedi, harmonická barevnost Renoira i Cézannova obrazová konstrukce –, také z domácího umění vstřebal podněty různorodého charakteru (A. Slaviček, F. Preisler, V. Sedláček aj.).⁷ Na konci třicátých let Hodek vážně onemocněl. Po dvou úspěšných operacích se do školy už nevrátil a věnoval se výhradně malování v rodných Hořehledech, kde si koupil chalupu. Zkušenosti grafika se projevily v Hodkových smyslných aktech, ovšem výsostná malířská díla představují jeho krajinářské impresie, v nichž „prodírají se v živelných kontrastech syrové temné tóny půdy a potoků plochami ustupujícího sněhu. Pak přicházejí tiché krajiny, barev víc tušených než viděných [...] Ztěžklou, lomenou barevnost podzimu na bramboříštích, cloněných mlhou a kouřem ohňů, na zamklých lnářských rybnících vystřídají v zimě modravé a bělavě šedé odstíny“, po válce se častěji objevuje „krajina letní, utvářená v prosluněných světlých barvách živým, nervním rukopisem.“⁸

Setkání na Slovácku

V roce 1908 přijel mladý, tehdy právě vystudovaný učitel Josef Hodek na Slovácko.⁹ Cílem jeho cesty byla vesnička Súchov, jejíž škola zažila před čtvrtstoletím chvilku slávy, když se stala centrem Súchovské republiky, bohémské skupinky moravských spisovatelů a výtvarníků. Několik let před vypuknutím první světové války to však už byl znovu umrtvený kout země. Hodka zaujala okolní hornatá krajina, již se mohl toulat se skicářem; okouzila ho lidová kultura – živé ornamenty i písně, které si do zápisníku zaznamenával dle nápěvu místního kapelníka, tkalce Jana Šumbery.¹⁰ Dvacetiletý mladík z Plzně zapadlý kout na Moravě nepovažoval za dobrovolné vyhnanství, naopak rozhodl se odjet sem spontánně a plný očekávání: *„Jak rád jsem jel z Čech sem na Moravu, do středu samého Slovácka, pln ideálů a nadšení pro slovácké kroje, jaké ale bylo moje překvapení, když přijel jsem na první místo do Velké Lhoty u Malenovic a krojů jsem nenašel. Za to našel jsem tam jinou zajímavost. Tam totiž přes den sedávaly děti a přes noc slepice a husy. Potom jsem se stěhoval na Súchov [...] Tam prožil jsem šťastné a veselé chvíle s muzikantem Šumberou. Sbírali jsme lidové písničky, pověry a p. Tenkrát prvně začal jsem poznávat pravé Slovácko. Hospodařil jsem s tetkou Evou v obecním chudobinci. No nebylo nám zle. Že častěji přišly na jídelní lístek všelijaké „lokše“, báleše, pěry apod., jsem již tetce Evě odpustil. Dovedla také uvařit a ustrojit lepší věci, které můj žaludek raději přijímal než její národní – lidová jídla.“*¹¹

O tři roky starší Bedřich Beneš – v té době ještě ne Buchlovan – učil na vesnické škole ve Zlechově. Již publikoval v několika listech a časopisech, pod romantickým pseudonymem Ben Walther dokonce vydal svou první knihu, epickou skladbu *Marcel Schlaf, jeho sny, pokušení a dekadence...* (1907), jejíž verše kritika nemilosrdně (a oprávněně) ztrhala. Doslova byl uchvácen symbolisty a dekadenty z okruhu *Moderní revue*, neboť jejich díla umně spojovala slovesný projev s výtvarným, a on svým horováním pro drobnou grafiku dokázal nakazit také Hodka, kterého poznal krátce před tím. Bylo to v létě roku 1909 na jedné ze schůzí učitelského spolku v Uherském Hradišti a po letech na jejich první setkání Beneš Buchlovan vzpomínal: *„Stálo kolem něho několik mladších učitelů, prohlíželi si nějakou knížku, to byl důvod, abych se i já připojil. Ten dosud neznámý kolega byl ze Súchova, mládenec hladkých líc, s dlouhými vlasy, přistřiženými po súchovsku, měl jasné a otevřené oči, které hleděly velmi upřímně, hovořil hlasem, který zněl dobrosrdečně, důvěrně a také si naráz získával důvěry.“*¹²

Súchov byl takřkajíc z ruky, ale hned po prázdninách se Hodek stěhoval na svou další učitelskou „stačí“, na Velehrad, kde se začal věnovat malbě a kromě krajin nebo kytic vytvořil také kulisy pro místní loutkové divadlo. Velehrad je vzdálený několik kilometrů od Zlechova, vlastně stačí přejít jen dva kopce. Jejich bližší seznámení proto bylo otázkou času, zvláště když měli oba učitelé podobné zájmy. Píše se rok 1909, na jehož konci se rodí příběh více než čtyřicetiletého přátelství...

Ale ani na Velehradě Hodek nevydržel příliš dlouho: *„Vzpomínám rád těch vzácných chvilek práce s dorostem. No a za rok jsem se stěhoval zas. Asi otcové jesuiti viděli, že jsem na špatné cestě a že bych na tuto cestu svedl i dorost velehradský, proto se postarali, abych »došel odstranění«.* Stalo se. Octl jsem se v Jaborovci, v rozkošném místě.“¹³ Na obecní škole v Javorovci vyučoval dva roky, našel si zde řadu přátel a měl to odtud blízko do Uherského Hradiště, kde se scházel s Bedřichem Benešem a spolu diskutovali o nové literatuře a výtvarném umění. Z těchto debat snad vzešla myšlenka pokusit se o exlibris. Rozmanitost námětů prvních Hodkových knižních značek napovídá, že šlo o hledačskou etapu. Jen mezi těmi, které vytvořil pro Beneše, najdeme vedle stylizovaných lidových ornamentů také hlavu Medúzy, ženské akty nebo nerealizované téma Evy v ráji. Převládají dřevoryty, ojedinělý je lept. Beneš svěřil Hodkovi vytvoření exlibris také pro svou první manželku Miladu (něžné exlibris s ústředním motivem hlavy andělka s křídly, 1913) i pro druhou manželku Marii, které v roce 1920 zhotovil litografii s erotickým námětem chrámu krásy a vyrýl ornamentální stylizovanou kyticí.

O prázdninách roku 1912 se Hodek stěhoval do Boršic u Blatnice. Zde sice objevil řadu

zajímavostí, o čemž svědčí jeho zápisky i popis místní svatby, avšak desítky stran popsaných různými příběhy, anekdotami, zvyky a svátky mohou být vedle skutečného zájmu také výsledkem nutnosti nějak se zabavit. Změna místa nebyla pro Hodka k dobrému, příliš se mu nelíbila okolní hornatá krajina a zpočátku si nemohl zvyknout ani na zdejší lidi: „Tož už celých 12 dní jsem v Boršicích u Blatnice a dosud nijak nemohu přivyknouti ani té dědině ani tím lidem. Dědina je pod samými horami Malými Karpatami pod kopcem Javorínou. Jen kopce, kousek roviny a zas jen kopce. [...] Chlapi jako hory, hranatí jak neotesaný kámen, nevlídní, nedejživní a kdoví co ještě všechno. Ženy zas naopak jsou malé a zdají se být dost dobré a vlnivé. [...] Byl jsem se představit »u p. školního předsedy«. Bylo právě »sezzení školních výborů«, když jsem se představoval. Pěkně mě přivítal pan předseda Ondra: »My Vás semkaj přijmeme, ale to vám pravím, mosíte být pořádný křesťan a nic si nesmyslajte, aby potem nebylo zas peklo, jakdyž za pana Vítka.« Tedy pořádný křesťan musím být. Co to znamená? Smeknout a pokřížovat se u každého kříže, při každém zvonění v poledne i klekání, chodit často do kostela a kolem kostela jít s odkrytou hlavou a točit hlavou pořád ke kostelu.«¹⁴

V Boršicích Hodek prožil půl roku a v únoru 1913 obdržel dekret c. k. školní okresní rady, jímž byl přeložen zpět do Javorovce. Byl tím rozhodnutím přímo nadšený, i když netušil, že zde prožije jen několik měsíců a po prázdninách se už na Slovácko nevrátí. V únoru se však ještě těšil na hradištská setkání s Františkem Kretzem, Karlem Jaroslavem Obrátem a do deníku si zapsal: „... budu blíž mému nejmilejšímu příteli Bed. M. Benešovi, na jehož střední rozhovory se těším. Ty rozhovory krásné o literatuře i výtvarném umění, prohlížení literárních novinek, debaty o nových směrech v malířství, to jsou přec požitky, jež nijak nemůže ani ten nejtýpější stařec nebo stařenka, ani ty nejkrásnější a nejoriginálnější staré zvyky nahradit.«¹⁵

Hodkovy písemné záznamy ze Slovácka

Za dobu svého pětiletého působení na Slovácku se Hodek postupně seznamoval se životem zdejšího lidu, který jej natolik zaujal, že se rozhodl zapisovat svá pozorování. Nejprve jej kromě lidového malířství zaujaly i lidové písně. Zapisoval si je nejen podle Šemberových nápěvů, ale žádal i jiné lidi, aby mu přezpívali písně, které si pak zaznamenával. O jedné úsměvné příhodě víme přímo od Hodka z jeho pozdějšího dopisu Benešovi: „Tak na př. na Súchově zašel jsem k cigánovi, tuším, že Kubík se jmenoval, a ptal jsem se, umí-li nějaké pěkné písničky. Jój, piesniček, kolej scete enom. »Tak mi Jožko zazpívej nějakú peknú!« A Jožka se zubil a zazpíval: Holka, modrooká... Pochválil jsem mu jeho písničku, ale řekl jsem takovou, že nechci, to že je česká, tož aby mi zazpíval nějakou tu jejich. [...] já, že chci nějakú, ale fajnovú – Nevím, ale jak jsem řekl »takovou fajnovú« – oči mu zasvítily, vycenil zuby, podrbal se a už začal: Hore háj, hore háj [...] Od té doby, kde jsem sbíral, nezapomněl jsem se zeptat, neumí-li též nějakých fajnových.«¹⁶

Nejucelenějším a nejpracovitějším Hodkovým spisem je monografie obce Javorovec, jíž dal název *Život moravských Slováků*. Iniciátorem Hodkových záznamů byl okresní školní inspektor Leonard A. Hrázděra (na Uherskohradištsku ve funkci v letech 1907–1918), který ho ještě před nástupem učitelského místa upozornil na svéráz tamních obyvatel. Zároveň mu poskytl alespoň základní metodologická východiska pro zpracování vlastních pozorování. Proto je autorův zájem soustředěn na soudobé projevy života bez historické perspektivy. Snažil se o objektivní zachycení reality, jakkoli úvod působí velmi lyricky: „V překrásné krajině, plné zajímavých koutů i úžasných rozhledů, jako křepelka k brázdě, tulí se ke žlebu dědinka tichá – Jaborovec. Je skromná jako Popelka, ale také je nádherná.«¹⁷ Jeho popis je přesný, sdělný, bez osobního hodnocení. Josef Hodek podává přesto barvitý obraz života vesničanů, který zahrnuje způsob bydlení s podrobným popisem obydlí, jejich mluvu, ale především stojí v centru autorova zájmu lidové slavnosti a svátky. Jejich vystižné zachycení je dodnes výjimečným etnografickým pramenem, neboť přibližuje i mentalitu tehdejších lidí, odrážející se například v jejich životě ovlivněném pověrami a žitem v těsném sepestí s přírodou a Bohem: „Rostou od malička v přírodě, vyrůstají s ní. To živočišstvo, rostlinstvo, stráně a pole

*a lesy, to vše roste s nimi, to vše je jejich. S tím již od neútlejšího mládí jsou spřízněni. Příroda je jim vším. Dětem je obrovským hřištěm, plným rozmanitých hraček, dorůstajícím je dobrou školou a dospělým je živitelkou všech. Nemocným je nevyčerpatelnou lékárnou, zdravým je útěchou tou nejlepší. Jsou si toho vědomi, a proto milují přírodu. [...] Zbožnost jest jedním ze základních rysů jejich povahy. Je jí proniklý celý jejich život, projevují ji stálými úslovími, o nichž jistě nikdo tvrdit nebude, že jsou to plané fráze. Slovo Bůh, jména svatých vyslovují vždy s jakousi bázní a nikdy nevyšlovují jich nadarmo. [...] Modlí se velmi často, modlitby odříkávají pomalu a zbožně. Zbožnost projevují též častou návštěvou kostela i všech církevních průvodů, Zejména církevní parádu milují; ta na ně působí zvláštním mocným, oslepujícím dojmem, ta zastře jim vše ostatní, ta uspokojí je zcela.*¹⁸

V pozorování života na vesnici pokračoval i za svého učitelování v Boršicích u Blatnice, kde si do poznámkového sešitu formou deníkových záznamů zapisoval veškeré dění. První zápis v sešitu nazvaném jednoduše *Moje zápisky 1912–13* učinil 12. 9. 1912, po dvanácti dnech pobytu v Boršicích, a pokračoval v nich i po přestěhování do Javorovce. Poslední zápis je datován 23. 6. 1913. Druhý rukopis s názvem *Rok života mezi moravskými Slováky* s podtitulem *Zápisky učitelovy ve šk. r. 1912–1913* vznikl přepsáním a doplněním zápisů, ale zůstal nedokončen. Hodek zaznamenává nejen zážitky ze školy, se svými žáky a nadřízenými, ale především každodenní i sváteční život vesnických lidí v Boršicích u Blatnice a v Javorovci, jak jej Hodek sám poznal. Často jde o přepisy vyprávění, takže jejich hodnota je především dokumentární, a to nejen dialektologická, ale i etnografická. Příběhy jsou prostě sdělné, zapisované v nářečí, zachycují jednu příhodu z běžného života, ale časté jsou také pověrečné příběhy. Příhody ze života se střídají s popisem církevních slavností, dětskými zážitky, pověrami, záznamy lidových písní a spolu s autorovými postřehy vytváří pestrou mozaiku života na moravské vesnici před první světovou válkou.

Hodek měl na rozdíl od Beneše velký dar rychle navazovat kontakt s prostými, obyčejnými lidmi, dokázal si získat jejich důvěru a spřátelit se s nimi. Ti jej pak zvali k sobě na besedu a rádi mu vyprávěli příběhy a příhody, které zažili nebo se o nich doslechli. Navíc měl autor jako začínající malíř dobrý pozorovací talent a dokázal okolní dění podrobně a detailně přenést na papír. Zajímavé jsou však i jeho vlastní postřehy. Zachycuje nejen rázovité vesnické figurky, jejich osobní příběhy, ale všímá si i problémů, jakými jsou například alkoholismus nebo sezónní práce mimo domov (v Uhrách a Rakousích). Protože zde objevil řadu neporušených projevů lidové tvořivosti, nerad sledoval, jak se vesnice mění a ztrácí své původní kouzlo: „... všichni žůdra rozkopali. Nic jim nevadilo, že chalupa jejich vypadá jaksi necele, kuse, nepěkně bez žůdra, nic nedali na staříčky a stařenky, kteří bĕdovali, že nebudu mĕt ani gde postát ani posedĕt, dyž sa budu chtĕt přeca po dĕdinĕ porozhlĕdnút. Po čase sám Šimek asi pochopil, že slovácké stavení bez žůdra je nepĕknĕ a ponevadž žůdra novĕho přec postavit nechtĕl, předĕlal celou chalupu. Strhl doškovou střechu a nahradil ji střechou taškovou – barevnými cementovými taškami. Také zdi již nenatřel, jak tady zvykem barvou žlutou s modrou podrovnávkou, ale barvou, jakou na domech ve městech vidĕl: špinavĕ šedou. [...] Po něm opičí se ostatní; všichni strhávají pěknĕ doškové střechy a nahrazují je protivnou míchanicí barevných tašek. Štíty již nemalují po starodávnu, ale tak jak mají Šimkovi barvou špinavĕ šedou. Brzy bude celý Javorovec úplnĕ bez půvabu, ulice šedivých stodol!“¹⁹ Deset let po vzniku Hodkova deníku vyšly úryvky z něj tiskem. Vybral je Bedřich Beneš Buchlovan a s kresbami Františka Hlavici je pod názvem *Na slovácké dĕdinĕ* vydal uherskohradištský nakladatel a knihkupec Alfred Kiesswetter. Podle Beneše Hodek sám připravoval ze zápisů knihu, pravděpodobně obsáhlejší, avšak nenašel pro ni vydavatele.²⁰

Trojici Hodkových rukopisů doplňují dva stručnější záznamy. V útlejším z nich Hodek popsal průběh svatebního obřadu v Boršicích u Blatnice, včetně tzv. říkání a písní. Ještě podrobněji zachytil šestidenní svatbu v Javorovci (na základě javorovecké monografie). Kromě dokumentární hodnoty je kniha zajímavá tím, že každý z 34 listů Hodek opatřil barevnou figurální kresbou, zpravidla zarámovanou lidovým ornamentem. Podle názvu

Život v slovácké dědině snad mělo jít o rozsáhlejší projekt, v němž chtěl zachytit co nejvíce stránek života na slovácké vesnici.

Trojrám

Teprve na konci Hodkova pobytu na Slovácku došlo k užší umělecké spolupráci s Benešem, která byla vyústěním jejich společných zájmů. Měla charakter vlastního edičního podniku, k němuž byl přizván i grafik Josef Váchal. Edice dostala název Trojrám, převzatý z veršů Nerudovy *Balady zimní*: „Šibenice trojrám lysý, na ní tři zloději visí.“ Ty inspirovaly jednoho z výtvarníků k vytvoření emblému, na němž je přiléhavě zobrazena šibenice s písmeny V. H. B., tedy Váchal, Hodek, Beneš. Zajímavostí je ještě jedna trojice: v Trojrámu totiž vyšly pouze tři knížky – *Josef Váchal a Kratochvilný příběh Lva Kefase Výtečnicka* od B. Beneše a Hodkovy dřevoryty *Pan* (všechny 1914).

Edice byla založena pravděpodobně v listopadu 1913, jak zaznamenal Váchal ve svých *Pamětech*.²¹ Beneš sice uvedl v časopise *Bibliofil* jako dobu vzniku rok 1912,²² ovšem tento údaj je zcela jistě nesprávný, neboť první svazek Trojrámu vyšel až v roce 1914. Ostatně dokládá to sama Benešova studie *Josef Váchal*, která jako místo vydání uvádí Zlechov-Uherské Hradiště, ale na zadní straně přebal se dovídáme, že objednávky vyřizuje Milada Benešová v Buchlovicích. Kniha musela tedy vyjít někdy na přelomu let 1913 a 1914, kdy už Beneš věděl, že se ze Zlechova bude stěhovat do nedalekých Buchlovic (a to bylo v lednu 1914). Navíc, spisek o Váchalovi vznikl na základě Benešova článku *Psaní o Josefu Váchalovi, dřevorytci*, jenž vyšel v září 1913 v *Časopise českého studentstva*.²³

Jak již bylo uvedeno, Váchal byl do tohoto raritního podniku přizván, a musíme proto odmítnout tvrzení grafikova životopisce Jiřího Oliče: „*Osamocení, v němž se ocitl umělec, pociťující potřeby přátelské autority i družnosti víc než kdokoli jiný, vedlo roku 1914 k vytvoření uměleckého sdružení Trojrám. Jeho členy byli – vedle Váchala – malíř a grafik Josef Hodek a učitel a začínající literát Bedřich Beneš-Buchlovan.*“²⁴ Oličův text, který Trojrám líčí s krajním despektem, staví Váchala jako hybný mechanismus, přestože autor vycházel z Váchalových *Pamětí*, v nichž je jasně zmíněno, že zakladateli byli Beneš s Hodkem.²⁵

Bedřich Beneš se s Josefem Váchalem osobně seznámil v srpnu 1911, kdy se Váchal na své cestě Moravou zastavil i ve Zlechově. Nebyla to zastávka nijak náhodná, neboť Beneš si u grafika předchozího roku objednal tři jeho knihy²⁶ a v květnu 1911 mu Váchal zhotovil exlibris (díky Váchalovým kupeckým zápiskům dokonce víme, že stálo 7 korun a Beneš je zaplatil až v září).²⁷ Knihy poté ukázal Hodkovi, který Váchalovi napsal, zda by jej nevzal do prázdninového kursu. Váchal byl zájmem o svou osobu jako vždy potěšen, „*nehledě k možnosti příjmu peněžitého z této školy, i odepsal jsem mu kladně. Hodek přijel do Prahy, nastoupil na učení dřevorytu a hlavně složil honorář učňovský v obnosu 20 korun dne 16. VI. [...] Nevím již přesně, kolik dnů strávil Hodek v mé škole, ze které v návštěvu na kreslení aktů u Reisnera přešel, ale vím určitě, že mnoho jsem ho nenaučil; vždyť sám jsem se stále a nepřetržitě cvičil.*“²⁸ Za rok se Hodek do Prahy opět vrátil a po návratu přiměl Beneš k napsání onoho článku o Váchalovi, z něhož za několik měsíců vzešel první svazek edice Trojrám.

Benešova studie *Josef Váchal* je přes svůj rozsah (jen 16 stran textu) bezesporu nejzajímavější knihou vydanou Trojrámem, neboť šlo o vůbec první obsáhlejší pojednání o výtvarnickové díle. Autor k němu přistoupil velmi osobně, s notnou dávkou nadšení a obdivu, přesto částečně kriticky. Benešův impresionistický pohled vedl ke vzniku stejně extatického a přebujelého textu, za jaká považuje i Váchalova díla. Za inspiraci k vizionářství a mysticismu považuje jeho původ – jižní Čechy, které Beneš charakterizuje jako kraj kacifů a blouznivců. Jedním z nich je i Váchal, zasvěcený „kráse Hrůzy“, a jeho díla jsou obrazy nitra, „*neboť on dnešku nezná, nevidí, protože jeho oči jsou již od narození jinak uzpůsobeny k vidění [...] Váchal neobrací se ke středověku s láskou a zájmem historika, aby těžil z neobyčejných látek a evokoval vůni zašlých dob co možno nejarvitěji. On tam našel svou dobu. Byl pro ni předurčen od samých počátků své bytí.*“²⁹ Mnoha metaforami Beneš přiblížil Váchalova díla, za nejdokonalejší vyjadřovací prostředek považuje u něj techniku dřevorytu. Tato část studie

je pro poznání Váchalovy tvorby nejpodstatnější, neboť objasňuje vztah materiálu (dřevo) a filozofické roviny díla: „...pracuje trpělivě dny a dny na svojí desce, zamýšlí se, zasnívá se, medituje, promýšlí stokrát malou plošku v čase, nežli k ní postupně dospěje, nachází mnohé detaily předem nestanovené, ale prohlubující a obohacující, které se zrodily ze vnitřního vzrušení za pozvolné, pomalé práce.“³⁰

Pojednání obsahuje základní poznání o Váchalově grafické tvorbě, doplněné o soupis jeho výtvarných děl, vlastních knih a grafických doprovodů. Benešovy teze jsou zásadní i kuriózní, avšak skryty pod silnou vrstvou metafor, jakoby se autor chtěl slovy vyrovnat grafickému předobrazu. Přesto už v roce 1914 Beneš vystihl některé tendence Váchalovy tvůrčí cesty. Snaží se postihnout vliv děl Hieronyma Bosche a Pietera Brueghela, později především Edvarda Muncha. Váchalovu sílu spatřuje v barevném dřevorytu, vnímá velký vliv okultismu, do nějž jej zasvětil otec a který vedl k temné imaginaci v jeho dílech, v osobnosti výtvarníka vyzdvihuje psychickou odlišnost nebo výlučnost, což o Váchalovi uvádí daleko později i katalog výstavy *Tři grafici českého symbolismu*.³¹

Druhým svazkem *Trojrámu* se stala Benešova rozsáhlá básnická skladba *Kratochvilný příběh Lva Kefase Výtečníka*, vydaná v roce 1914 pod pseudonymem Ben Walter. Josef Váchal ji ilustroval osmi dřevoryty, z nichž vyniká portrét Lva Kefase – rozsekventovaný geometrickými útvary do kubistické podoby. Dílo představuje esenci Benešovy básnické tvorby s jejími typickými rysy a nectnostmi: epická forma, aluze na jiné básníky (tentokrát K. Hlaváčka, J. S. Machara a především J. Karáska ze Lvovic), afektovaná snaha o dekadentní nonkonformnost, ironie, mystifikace, nejistý rytmus.

Veršovaný příběh je zářmován složitým úvodem, v němž autor vystupuje jen jako editor textu, který na papyrus zapsal pták marabu a našel jej pan de Montrigolade. Vypráví o Lvu Kefasovi, který dosáhne slávy a popularity jako politik, ale když v noci potká Ballámovu oslici a uslyší její proroctví, všeho se vzdá, odchází do pouště a později do nitra Afriky, aby zde našel vnitřní klid a smysl života. Sám o sobě je to příběh fantaskní, ale Beneš jej nadchl pro něj charakteristickou ironií, která zde přechází v politickou satiru a kritiku maloměstářství. Vlastně jde o stále aktuální výsměch praktikám mocných, i když autor nešetří ani významné představitele kultury (F. X. Šaldu, K. Dostála-Lutinova, S. K. Neumanna, V. V. Štecha, M. Martena a další), a dokonce se pouští do parodie biblických témat. Setkání s Ballámovou oslicí, která „z nudy utekla z čtvrté knihy Mojžíšovy“, však patří k nejhumornějším místům básně.

Pod hlavičkou *Trojrámu* byla vydána ještě kniha *Hodkových dřevorytů Pan*, avšak její náklad si autor zaplatil sám. Koncept grafického souboru vznikl už v roce 1912. Hodek jej konzultoval s Benešem, v listopadu 1913 přišel s názvem a také s nápadem, aby Beneš k dřevorytům napsal sonety. *Pan* pro něj v té době představoval zásadní dílo, neboť se jim poprvé veřejně prezentoval jako grafik. Strídaly se u něj chvíle plné nadšení, apatie i rezignace: „Oznamuji Ti náramně truchlivou zprávu, že se už na toho Pana vy- . Začal jsem zas předělávat a robotil na jednom listu celou neděli a ještě dnes v pondělí až do večera a na konci vidím, že zas to nic není. Jsem strašně unuděnej z toho – než bych ty dva listy předělával, raděj to hodím do pece.“³² Ani krátce před dokončením si nebyl výsledkem jistý: „Vím, že to není nic dokonalého, ale myslím, že postačí. [...] No, má to být první, s čím jdu do světa, mělo by to být bezvadný, ale boží vědí, co jsem při tom vytrpěl a se namořil. Bylo to přes mé síly, a přece jsem to zdolal, bohužel, že jen utahal a nezvítězil plně. Ten 12., který měl být vrcholem všeho, je vrcholem celé mé duševní bídy. Hnuší se mi to už, ale předělávat to nebudu. Musel bych se zbláznit.“³³

Cyklus dřevorytů nakonec vyšel bez Benešových textů. Podle všeho je Hodek nedostal včas, aby je mohl přiřadit k obrázkům. Dochovaly se však v pozůstalosti Bedřicha Beneše Buchlovana.³⁴ Nejde o sonety, jak původně zamýšlel Hodek, ale o lyrický příběh životní pouti fauna. Kritika na *Hodkových grafikách* oceňovala především smysl pro kompozici, umírněné pojetí erotiky a poměrně dobře zvládnutou techniku. Na druhou stranu mu vytýkala, že jeho stylu schází jedinečnost, mísí se v něm až příliš mnoho vlivů, což uznal i sám Hodek.³⁵

Dalšími tituly edice Trojráj měla být jedna z nejslavnějších Váchalových knih *Vigilie o hodně hrůzy a Ballady o múrách, nedělkách a pokladech*, které spolu připravovali Hodek s Benešem. Podle oficiální Benešovy verze však do další vydavatelské činnosti zasáhlo vypuknutí první světové války.³⁶ Ve skutečnosti za zánikem Trojráje stály Váchalovy výhrady k vedení společného podniku, které si vzal na starost právě Beneš. V únoru 1914 psal Váchal Hodkovy (a následně Hodek Benešovi) a stěžoval si, že dostal méně výtisků než on, že „Trojráj se může zakopat na mrchoviště“, a osočil Beneše, že se na jejich úkor obohacuje. To bylo vzhledem k možnému obratu poněkud směšné obvinění. I přes Hodekův smírný tón Váchalova nedůvěra nikdy nevytizela a v říjnu žádal „slavné skoncování. Chce účtů předložení a o zbytek spravedlivé rozdělení. Má prej v Praze onši lidi, s kerejma se dají dělat a vydávat lepší věci.“³⁷ Edice Trojráj tím ukončila svou činnost po jediném roce své existence.

Vzdálen od Slovácka

Když se Hodek v roce 1913 vrátil zpět na Plzeňsko, psal Benešovi do Zlechova: „*Cítím zrovna jako Ty těžce to naše rozloučení – tak jsme již byli spolu a vid’ – tak nás osud roztrhl. No snad, a to pevně doufám, že se shledáme a to trvale a potom se nerozejdem.*“³⁸ Jejich setkání se již další rok oddálilo Hodkovým odvedením a převelením do jihotyrolského Villachu.³⁹ Zůstávali však i nadále v kontaktu. Hodek posílal obsáhlé dopisy, v nichž vzpomínal na léta strávená na slováckých vesnicích, popisoval život na frontě, líčil tamní krajinu, ale nejvíce o jejich blízkém přátelství svědčí, že se Benešovi svěřoval i se svými pocity: „*Kdybych tak dnes mohl se rozběhnout k Tobě, sednout si u Tebe ke stolu, převracet noviny a vykládat, vykládat bez konce. Oč byl bych asi jiným, než dříve jsem býval. Isem sám zvědav, věř mi, až se vrátím domů, co ve mně zůstane, z čeho budu těžit, co bude mi vadit. Vid, jsou to samé plané řeči. Kdo ví, jak daleká je ještě doba mého návratu domů, kdo ví, co všechno se ještě změní. Viš-li pak, že vůbec nenapadne mě myšlenka, že mohl bych tady zůstat někde mrtev ležet. Isem nějak tak v sobě ujistěn, že vrátím se domů.*“⁴⁰

Po první světové válce již spolupráce Hodka a Beneše nenabyla takové intenzity jako v Trojráji, v čemž zásadní roli sehrála vzdálenost jejich působiště. Hodek se výtvarně podílel na vydání některých Benešových knih pro děti, např. pro životopisné povídky o Josefu Mánesovi (1920) a Jožovi Uprkovi (1921) vyryl do dřeva portréty obou malířů. Znovu se Hodek s Benešem sešli nad společnou prací v roce 1928. Hodek psal v březnu Benešovi, jestli by mohl připravit některé básně ze *Zápisníku zmizelého*, které chtěl vydat u příležitosti Výstavy soudobé kultury v Brně na podzim 1928 a zároveň 10. výročí založení ČSR. K veršovanému příběhu tragické lásky mladíka k cikánské dívce Hodek vytvořil jemně erotické černobílé dřevoryty. Beneš knihu opatřil doslovem, v níž přiblížil záhadnou historii anonymního básnického díla, a zároveň nadhodil možnost mystifikace: „– *ale nač chtít na to vše odpovědi? Nač se dotazovat v protokolech a hledat v soudních archivech, nechť jen zůstane příběh ten až do konce romancí – příběh zpíváný i příběh žitý. Kam se poděl zcikánělý tulák s cikánkou Zefkou a synkem...*“⁴¹ Pod vlivem lingvisty Františka Trávníčka, který v roce 1949 uvedl jako možného autora spisovatele Jana Misárka, publikujícího pod pseudonymem J. M. Slavičinský,⁴² se Beneš k *Zápisníku zmizelého* vrátil ještě někdy na přelomu 40. a 50. let. Také on se zamyslel, kdo mohl napsat milostné verše ve valašském dialektu, a dospěl k domněnce, že skutečným autorem básní je Jiří Mahen.⁴³ Teprve o další půlstoletí Jan Mikeska dokázal, že *Zápisník zmizelého* napsal zcela jiný spisovatel – Ozeř Kalda.⁴⁴

Pro zaneprázdněnost se Hodek s Benešem téměř nenavštěvovali, několikrát se spolu setkali v Praze, ale jejich přátelství, byť se omezilo na korespondenci, vydrželo do Benešovy smrti. I z povzdálí sledovali svoji práci, což platí hlavně o Benešovi, který mapoval Hodkovu grafickou tvorbu na stránkách *Bibliofila*.⁴⁵ Hodek si proto nemohl vybrat lépe než svého přítele, aby proslavem otevřel jeho ostravskou výstavu v roce 1936 (pořádaná spolu s malířem Václavem Karlem a sochařem Aloisem Langenbergem). V době, kdy se Hodek již věnoval grafice jen výjimečně, se stále – jako v dobách svého slováckého pobytu – radil

s Benešem: „Milý příteli, pořád jsem na to myslel, moc mě to chytlo: člověk, který hledá smrt, a člověk, který jí utíká – škoda, že je formát tak malý. No pokusil jsem se nakreslit dva varianty, bude-li se Ti to líbit, ovšem nevím. [...] Prosím Tě, napiš mi upřímně, kdybys viděl, že na to nestačím, dej to jinému...“⁴⁶

V roce 1957 Uherské Hradiště slavilo 700 let svého založení a u této příležitosti byl připravován sborník vzpomínek významných osobností, jejichž život se v určité etapě propojil s městem. Byl mezi nimi i Josef Hodek, jehož vzpomínka na léta strávená na Slovácku se ztotožnila s obrazem přátel, Karlem Jaroslavem Obrátem a Bedřichem Benešem Buchlovanem: „U nich jsem nahlédl do bibliofilských knih, prolistoval nekonečnou řadu původních grafických listů a exlibris, u nich jsem našel poučení o krásné knize a tam procitla ve mně touha poznat a naučit se grafickému řemeslu. [...] Moje přátelství k nim přetrvalo první světovou válku, přetrvalo dlouhá léta po válce za mého učitelování už v Plzni, kam jsem na přání rodičů přec jen se musil vrátit. Přetrvalo i hrůzná léta protektorátu a vydrželo až do jejich smrti. A ještě dnes, když si nemůžeme dopisovat, knihy a grafické listy vyměňovat, žijí oni se mnou a já s nimi, tak jak bývalo.“⁴⁷

Poznámky:

- 1 Beneš Buchlovan, B.: Kronika Josefa Hodka, grafik. In: Polan, B.–Beneš Buchlovan, B.: Josef Hodek, malíř a grafik. Plzeň 1947, s. 24.
- 2 Alessandro de Pian (1895–1940), pražský malíř a grafik. Jeho otec původem Ital se kolem roku 1900 přestěhoval z Vídně do Prahy, kde založil vlastní měditiskárnu pro exlibris a drobnou grafiku. A. de Pian se soustřeďoval především na grafickou tvorbu technikou leptu (soubor leptů s náměty ze Staré Prahy a z Třeboňska) a litografie.
- 3 Karel Reisner (1868–1913) studoval dva roky na Akademii výtvarných umění v Praze v ateliéru A. Lhoty, poté ve studiu pokračoval v Mnichově, v roce 1892 navštěvoval soukromou akademii Collarosi v Paříži. Po návratu zřídil vlastní malířskou školu na Vinohradech. Byl znám jako ilustrátor sportovních časopisů a návrhář sportovních plakátů.
- 4 Rozsahem kulminovala Hodkova grafická tvorba v první polovině třicátých let, někdy však na úkor kvality provedení, což se týkalo především litografií; ostatně on sám často v dopisech Benešovi psal, že s výtisky není spokojen, ale kvůli nedostatku času a peněz je nemůže předělávat.
- 5 Polan, B.: *Malířská cesta Josefa Hodka*. In: Polan, B.–Beneš Buchlovan, B.: *Josef Hodek, malíř a grafik*, s. 9.
- 6 Alois Moravec (1899–1987), známý krajinář a ilustrátor, vystudoval Uměleckoprůmyslovou školu a poté byl přijat na Akademii výtvarných umění v Praze do grafické speciální vedené Maxem Švabinským. Charakteristické pro jeho grafiku je časté kolorování podle vzoru starých dřevorezů. Ve dvacátých letech učil na Odborné škole typografické v Plzni, později se trvale jako pedagog usadil v Praze. Náměty pro svá díla čerpal především z jižních Čech – Šumavy a Pootaví, kde prožil dětství.
- 7 Josef Hodek byl členem Spolku výtvarníků plzeňských (od r. 1923), Sdružení západočeských výtvarníků v Plzni (od r. 1926), Sdružení výtvarníků v Praze (od r. 1930), SČSVU (od r. 1953); na konci dvacátých let se sblížil s Uměleckou besedou, s jejímiž členy také vystavoval (1927–1929). Jeho studijní pobyty směřovaly především do Německa (1921, 1922, 1933, 1935) a Francie (1926, 1931, 1935). První souborné výstavy uspořádal spolu s A. Moravcem, později také s A. Langenbergem a V. Karlem; kromě Československa vystavoval v Londýně, Lipsku, Amsterdamu, Bruselu, Kodani, Paříži, Cannes aj.
- 8 Spurný, J.: *Josef Hodek*. Praha 1965, s. 11.
- 9 O životě a činnosti Josefa Hodka na Slovácku existují tyto články: Jančář, J.: *Národopisné materiály Josefa Hodka*. Slovácko 3, 1961, s. 144–145; Jančář, J.: *Dědictví učitelských osobností na Slovácku*. Malovaný kraj 41, 2005, č. 4, s. 26–27; Mišář, A.: *Malířovo putování po Slovácku*. Slovácká jiskra 18, 19. 6. 1968, č. 25, s. 4.
- 10 V roce 1909 připravili Hodek a Šumbera k vydání zpěvník *Súchovské písničky*, jehož výtvarné zpracování navazovalo na Borsický kancionál Josefa Šumbery z roku 1830. Tiskem zpěvník vyšel

- jako faksimile až v roce 2001 (*Suchovské lidové písničky*; ed. J. Jančář. Ústav lidové kultury ve Strážnici).
- 11 H o d e k, J.: *Rok života mezi moravskými Slováky. Zápisky učitelovy ve šk. r. 1912–1913*. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 259, s. 1–2.
 - 12 B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Zajatec Armidy aneb Má přemilá krasopaní Knihoslava*. Pozůstalost B. Beneše Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 2159, s. 167.
 - 13 H o d e k, J.: *Rok života mezi moravskými Slováky. Zápisky učitelovy ve šk. r. 1912–1913*. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 259, s. 2.
 - 14 T a m t ě ž, s. 2–3.
 - 15 T a m t ě ž, s. 235.
 - 16 Dopis Josefa Hodka Bedřichu Beneši Buchlovanovi, nedatován. Pozůstalost B. Beneše Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 561.
 - 17 H o d e k, J.: *Život moravských Slováků*. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 260, s. 1.
 - 18 T a m t ě ž, s. 301, 304, 314–315.
 - 19 H o d e k, J.: *Rok života mezi moravskými Slováky. Zápisky učitelovy ve šk. r. 1912–1913*. Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 259, s. 185.
 - 20 B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Z Hodkových zápisků o lidovém malování*. Lidová tvorba 2, 1941, č. 9, s. 5.
 - 21 *Paměti Josefa Váchala, dřevorytce*. (Ed. M. Drápala.) Praha 1995, s. 254.
 - 22 B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Podíl Moravy na bibliofilství*. Bibliofil 6, 1928, díl I, č. 1, s. 7.
 - 23 B e n e š, B.: *Psaní o Josefu Váchalovi, dřevorytci*. Časopis českého studentstva 10, 1913, č. 1, s. 10–12.
 - 24 O l i č, J.: *...nejlépe tlačit vlastní káru sám. Život Josefa Váchala*. Praha, Litomyšl 1993, s. 77.
 - 25 Oličův odstavec o Trojrámu je vůbec plný nepřesností a zvláštních formulací. Pomineme-li chybnou dataci (Váchal v *Pamětech* uvádí listopad 1913), zaujme autorova nevědomost, kolik knih edice přesně vydala („několik málo knížek“), stejně tak rozdílný přístup v hodnocení zbylých dvou aktérů – Beneš v té době pochopitelně byl „učitel a začínající literát“, ale Hodek byl jen grafik-amatér a vůbec ne malíř.
 - 26 V roce 1910 si Beneš u Váchala objednal dvě knihy jeho dřevorytů, *Vidění sedmera dnů a planet* a *Přepěkné čtení o jasnovidném Vavřinci*, a básnickou sbírku Josefa Šimánka *Božstva a kultury*, kterou Váchal ilustroval.
 - 27 Srov. *Paměti Josefa Váchala, dřevorytce*. (Ed. M. Drápala.) Praha 1995, s. 187.
 - 28 T a m t ě ž, s. 221.
 - 29 B e n e š, B. M.: *Josef Váchal*. Zlechov–Uherské Hradiště 1914, s. 6.
 - 30 T a m t ě ž, s. 14.
 - 31 *Tři grafici českého symbolismu*. [Katalog výstavy.] Ostrava 1990.
 - 32 Dopis Josefa Hodka Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 6. 4. 1914. Pozůstalost B. Beneše Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 561.
 - 33 Dopis Josefa Hodka Bedřichu Beneši Buchlovanovi, nedatován. Pozůstalost B. Beneše Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 561.
 - 34 B M B: *Pan. Doprovod k dřevorytům J. Hodka*. Pozůstalost B. Beneše Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 2152.
 - 35 Dopis Josefa Hodka Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 16. 12. 1914. Pozůstalost B. Beneše Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 561.
 - 36 B e n e š B u c h l o v a n, B.: *Podíl Moravy na bibliofilství*. Bibliofil 6, 1928, díl I, č. 1, s. 7.
 - 37 Dopis Josefa Hodka Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 23. 10. 1914. Pozůstalost B. Beneše Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 561.
 - 38 Dopis Josefa Hodka Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 26. 10. 1913. Pozůstalost B. Beneše Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 561.
 - 39 Hodek se v průběhu války stěhoval ještě několikrát, výběr z jeho válečných zápisků vyšel tiskem pod názvem *Hrst vzpomínek z první světové války* (Ed. J. Langhammer.) Plzeň 2004.
 - 40 Dopis Josefa Hodka Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 29. 10. 1915. Pozůstalost B. Beneše

- Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 561.
- 41 *Zápisník zmizelého. Básně samoukovy.* (Ed. B. Beneš Buchlovan.) Plzeň 1928, s. 40.
- 42 Trávníček, F.: *Kdo byl autorem textu „Zápisníku zmizelého“?* Naše Valašsko 12, 1949, č. 1–2, s. 18–24.
- 43 Beneš Buchlovan, B.: *Zápisník zmizelého.* Valašsko 8, 1959–1961, s. 81–83.
- 44 Mikeška, J.: *Tajemství P. S. aneb Odhalení autora textu Janáčkova Zápisníku zmizelého.* Vizovice 1998.
- 45 Benešův zájem o Hodkovu tvorbu vyústil v monografickou studii *Kronika Josefa Hodka, grafika*, vydanou v knize *Josef Hodek* (1947). Jejím spoluautorem byl plzeňský básník a kritik Josef Polan, který pojednal o Hodkově malířské tvorbě.
- 46 Dopis Josefa Hodka Bedřichu Beneši Buchlovanovi ze dne 3. 9. 1940. Pozůstalost B. Beneše Buchlovana, sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 561.
- 47 Hodek, J.: *Uherské Hradiště.* Sbírkový fond Slováckého muzea v Uh. Hradišti, H 991.

Mgr. Pavel Portl (n. 1979) pracuje jako historik Slováckého muzea v Uherském Hradišti a zaměřuje se na kulturní dějiny regionu.

Josef Hodek's Moravian-Slovakian Episode

Abstract

The study deals with the stay of Josef Hodek in Moravian Slovakia (Slovácko), where he had worked in 1908–1913 as a teacher in village schools. Here, his interest in visual arts began to flourish and he created his first works using the woodcut technique, initially inspired by the local folk art. Hodek's orientation in the contemporary art was significantly aided by acquaintance with Bedřich Beneš Buchlovan, whom he met in 1909 at a meeting of the teachers' union in Uherské Hradiště. They met on weekends and together discussed trends in modern art. Their friendship lasted up until Beneš's death in 1953, even though only through correspondence after Hodek had gone back to his native Plzeň region. Later, Hodek illustrated several of Beneš's books, but the most important outcome of their collaboration during Hodek's „Moravian-Slovakian“ episode was the founding of the publishing edition Trojráj, in which was involved also the seminal Czech graphic artist Josef Váchal. Váchal became Hodek's tutor and significantly influenced the first phase of his artistic output. Hodek's interest in folk culture is evident from the manuscripts deposited in the Slovácké Museum. In them, he does not concern himself only with the local arts but also with the general way of life, ceremonies and festivities, which makes them a valuable source for the present day ethnography.

Mährisch-slowakische Episode im Leben von Josef Hodek

Zusammenfassung

Die vorliegende Studie konzentriert sich auf Josef Hodeks Aufenthalt in der Mährischen Slowakei, wo er in den Jahren 1908–1913 als Dorfschullehrer tätig war. Hier wurde sein Interesse für bildende Kunst erweckt und gepflegt, hier entstanden seine ersten Arbeiten in der Holzschnitttechnik, die am Anfang vom mährisch-slowakischen Volksornament inspiriert wurden. Zur Hodeks Orientierung im Bereich der zeitgenössischen Kunst trug die Freundschaft mit Bedřich Beneš Buchlovan wesentlich bei, den er 1909 auf einer Sitzung des Lehrervereins in Uherské Hradiště kennen gelernt hatte. Die beiden trafen an Wochenenden und diskutierten über neue Trends in der modernen Kunst. Diese Freundschaft hielt bis zum Benešs Tod 1953 aus, obwohl sie nach Umzug von Josef Hodek in sein Heimatgebiet von Pilsen nur noch eine Korrespondenzform hatte. Später illustrierte Hodek einige Bücher von Beneš, zum Höhepunkt der Zusammenarbeit beider Künstler während der „mährisch-slowakischen Episode“ im Leben von Josef Hodek war jedoch die Gründung der Verlagsedition Trojran, in der sich auch der namhafte Grafiker Josef Váchal engagierte. Váchal wurde Hodeks Lehrer und beeinflusste deutlich die Anfangsphase seiner künstlerischen Tätigkeit. Das Hodeks Interesse für die Volkskultur belegen die Manuskripten seiner Werke, die im Museum der Mährischen Slowakei aufbewahrt sind. Er beschreibt darin nicht nur die örtliche Volkskunst, sondern auch die allgemeine Lebensweise, den Verlauf von Festen und Feiern, sodass diese Quellen bis heute besonders wertvoll für die Ethnografie sind.

VÁLEČNÉ HROBY NA HŘBITOVĚ V MAŘATICÍCH

1. ČÁST

Lukáš Čoupek, MZA–Státní okresní archiv, Uherské Hradiště

Na městském hřbitově v Mařaticích vzniklo v roce 1918 zvláštní vojenské oddělení. Osudy vojáků, kteří zde byli pohřbeni, i osudy dalších obětí první světové války, jejichž ostatky spočinuly na mařatickém hřbitově, se bude zabývat předkládaná první část studie.

Jak praví dosti otřepaná, avšak výstižná a těžko zpochybnitelná pravda, smrt neodmyslitelně patří k lidskému životu. Snaha člověka vypořádat se s křehkostí a časovou omezeností své existence nejen že byla impulzem pro filozofické a teologické úvahy, ale v souvislosti s tím obklopila tento fenomén celou řadou rituálů. Díky tomu se hmotné pozůstatky pohřbívání řadí k nejvýznamnější památkám hmotné kultury. To platí sice v prvé řadě pro prehistorické období, kdy kromě archeologických nálezů žádné jiné zdroje informací nemáme. Ale i středověké a novověké sepulkrální památky slouží jako cenné prameny jak pro historii, tak i pro další příbuzné obory – archeologii, genealogii, heraldiku, epigrafiku či dějiny umění.

Hroby, náhrobky, památníky a hřbitovy sice odrážejí a zachycují životy a úmrtí slavných i neznámých lidských bytostí, svědčí o bitvách, epidemiích či katastrofách, nejsou ale pouhými nosiči informací. Svou existencí ovlivňují a dotvářejí tvář krajiny, stávají se součástí paměti míst, spolu s nimi se mění, rodí se i zanikají a dokonce se, řečeno s trochou nadsázky, i pohybují. I tyto neživé věci a pozůstatky mrtvých lidí se z předmětů oddané úcty stávají mnohdy nepohodlnými svědky, nechtěnými dětmi a nakonec i oběťmi násilných činů. Žijí svými jedinečnými životy, jejichž stopy lze s odstupem zformovat v příběhy, tedy v dějiny.

Také hradištský hřbitov v Mařaticích má, stejně jako město samotné, dlouhou a pohnutou historii. Ačkoli mnohé ze stop dávných událostí již čas docela setřel a jiné odhalí jen návštěvník, jenž přesně ví, kam se podívat, něco se i dnes zachovalo nebo je alespoň zapsáno či uloženo ve vzpomínkách pamětníků. Hřbitov se postupně rozrůstal, měnil svou tvář. Svůj otisk zde zanechaly životy významných rodáků, pohřbených v nákladných hrobkách na čestných místech. Svůj poslední příbytek zde našli i zcela obyčejní lidé, obyvatelé města, přichozí z okolní vsí i lidé zcela cizí. Málokdo například dnes ví o vojenském hřbitově, tvořícím ještě před několika desítkami let samostatnou část hřbitova v Mařaticích. Málokdo ví, že na městském hřbitově našli svůj poslední příbytek váleční uprchlíci, vojáci a váleční zajatci několika evropských národů. Téměř vedle sebe zde leželi vojáci rakousko-uherské armády a českoslovenští legionáři, vojáci nacistického Německa a sovětské armády, odbojáři i váleční zločinci a kolaboranti. Některým byly vztyčovány pomníky, jiní se museli spokojit s obyčejnými dřevěnými kříži, někteří neměli nárok ani na to. Jedni se odtud stěhovali do památníků a válečných hřbitovů, ostatky jiných se staly tajnými podnájemníky nových hrobů. Stejně jako my spolu žijeme, tak i oni tvoří jedno společenství, vítězové spolu s poraženými, hrdinové se zrádci. Neboť to co jsme my, byli i oni, a to co jsou oni, budeme i my.

Když roku 1784 zakázal císař Josef II. pohřbívání uvnitř městských hradeb, byli nuceni zdejší měšťané opustit dosud užívané hřbitovy u františkánského kláštera a v jezuitské zahradě a poohlédnout se po nové lokalitě. Volba padla na Mařatice, kde již od roku 1614 stál kostelík Nanebevzetí Panny Marie. Město tak splnilo nové hygienické normy a filiální chrám, patřící hradištské farnosti, mohlo využít jako hřbitovní kapli. Hradištská farára se o hřbitov starali až do roku 1844, kdy jej do své správy převzalo město, ohradilo jej pevnou zdí a postavilo železný kříž. Roku 1854 byl pak hřbitov znovu upravován a roku 1870–1871 poprvé rozšířen.¹

1. Mařatický hřbitov na pohlednici z 20. let 20. století (sbírka Jana Rajzla).

Znovu vyvstala potřeba rozšíření hřbitova za 1. světové války. Tehdy se ve městě nacházelo velké množství uprchlíků z Haliče, mezi nimiž si krutou daň v podobě několika set mrtvých vybrala cholera a skvrnitý tyfus.² Prvních 63 obětí, které zemřely v infekční nemocnici,³ bylo pohřbeno ještě na městském hřbitově, s ohledem na omezenou kapacitu však bylo třeba hledat rychle nějaký další prostor. Na žádost okresního hejtmanství tedy zakoupila hradištská obec část parcel za jihovýchodní zdí, kde v hromadných hrobech našlo místo posledního odpočinku dalších 470 běženců.⁴ Tato část hřbitova zůstala ještě dlouho po válce neohrazená, ačkoli již roku 1918 městská rada usilovala o důstojnou úpravu, která by ji připojila k stávajícímu pohřebišti.⁵ Roku 1919 byl již zpracován rozpočet na stavbu zdi, k realizaci ale nedošlo. Další zprávu o stavu hřbitova máme z roku 1926. V polovině 20. let totiž znovu přišla na přetřes otázka dalšího rozšiřování a městská rada požádala o vyjádření zástupce městského fyzika (dnešním jazykem bychom jej nazvali městským hygienikem) vrchního zdravotního radu dr. Bartoška.⁶

Jeho zpráva je pro nás cenným svědectvím o tehdejší situaci. Dozvídáme se, že ve staré části zbývá ještě 200 volných míst, „*které dle informace jsou určena pro příslušníky Uherského Hradiště, a tudíž počtem ještě na delší dobu vyhovují*“, především však získáváme představu o stavu a využití onoho přikoupeného prostoru, jenž dosud nebyl ani ohrazen, ani očíslován a opatřen cestami. Od městského hřbitova jej však neoddělovala jen stará hřbitovní zeď, ale také využití, které mu bylo po konci 1. světové války přiručeno. „*Zadní neohrazená část nového hřbitova ku hromadnému pohřbívání běženců, zemřelých zde ve válce infekčními nemocemi, pak pro osoby vojenské a používá se nyní ku pohřbívání zemřelých v zemské nemocnici uherskohradištské. K tomu účelu zbývá zde cca 50 volných míst, tím hřbitov bude vyčerpán*“. Jak z uvedené citace hlášení dr. Bartoška vysvítá, ocitli se po boku cizinců – obětí válečných útrap chudáci zdejší, nemajetné osoby, které zemřely v zemské nemocnici. Často se jednalo o lidi z okolních obcí a jejich rodiny, pokud vůbec nějaké měli, neměly na úhradu nákladů spojených s převozem těla a jeho pohřbem v místě bydliště.⁷ Kromě toho je v této zprávě zachycena první zmínka o vojenském hřbitově, jemuž bude věnována zvláštní pozornost v následující části. Z uvedeného textu vyplývá, že přes jisté kapacitní rezervy byly úvahy o zvětšení rozlohy hřbitova opodstatněné. Ostatně tohoto názoru byla i městská rada, a tak zahájila jednání o výkup pozemků. Přes poměrně složitá jednání se nakonec podařilo

Evid. list.		Jméno a příjmení <i>Vasil Surkov</i>		Hodnost <i>prvník</i>
		kdy <i>1894</i>		Původní vojenský oddíl <i>na p. pl. 161. Olexandro-polsky!</i>
		obec <i>Kozlov</i>		
		okres <i>Tambovská gub.</i> země <i>Rusko</i>		
Příslušný do		Národnost <i>ruská</i>		Rok odvodu
obec <i>Kozlov</i>	Státní příslušnost <i>ruská</i>		kam	
okres <i>Tambovská gub.</i>	obec		kdy	
země <i>Rusko</i>	okres		voj. oddíl	
nábož. <i>pravoslavní</i>	země			
stav <i>svobodný</i>				
Psal posledně:	Adresa jeho pozůstalých:			
dne	<i>Marija Surkova,</i>			
odkud	<i>Kozlov, Tambovská gub.</i>			
	<i>Rusko.</i>			
Zemřel (kdy) <i>14. března 1919</i>		(kde) <i>zálož. nemoc. v Uh. Hradišti</i>		
Příčina úmrtí <i>tuberkulóza plic</i>				
Pohřben:	do hrobu číslo <i>11</i> na hřbitově <i>v Maraticích</i> , oddíl <i>vy:</i>			
	zdaž sám, neb s kým společně		<i>sám</i>	
	jest u hrobu evidenční tabulka?			
	jak ještě jinak jest hrob označen (zdaž křížem, pomníkem neb pod.) <i>kříž s nápisem</i>			
Kdo pečuje o hrob a za jakých podmínek?		Vojenská důstojnická práva čs. záložní nemocnice v Uh. Hradišti. <i>/ paušál 10 K. /</i>		
Poznámka		Kdy a kam mrtvola byla převezena a za jakých okolností?		

2. Evidenční list prvorepublikového katastru válečných hrobů na jméno Vasil Surkov (SOka UH, Sb. listin UH, i. č. 80).

15. června 1927 s vlastníky dospět k dohodě. Úprava hřbitova tentokrát již zahrnovala i ohrazení nové části kamennou zdí.⁸

Neuplynulo však ještě ani deset let a mařatický hřbitov se měl rozrůst znovu. Tentokrát však nevyšla iniciativa od města Hradiště, původcem celé záležitosti byla tehdy ještě samostatná obec Mařatice, která dosud své zesnulé pohřbívala v sousedních Sadech. Je pochopitelné, že tuto situaci nepovažovala ani v nejmenším za ideální a usilovala o zřízení vlastního hřbitova. V původním záměru počítala obec s plochou naproti městského hřbitova. K tomuto účelu odkoupila již roku 1924 od Kulíškovy nadace příslušné pozemky, nechala zpracovat stavební plány vstupní brány, zdí a budov technického zázemí. Začátkem roku 1936 předložila svůj projekt ke schválení okresnímu úřadu, který vše projednal bez námitek. V listopadu 1936 ale obec náhle své plány mění a žádá okresní úřad o schválení obecního hřbitova na místě přiléhajícím k současnému pohřebišti města Hradiště (parcela č. 1022/3). Co stálo za touto náhlou změnou? Vysvětlení je veskrze prozaické. S největší pravděpodobností se za ní skrývaly, jako to ostatně většinou bývá, ekonomické důvody. Varianta napojení pohřebiště obce Mařatic na stávající městský hřbitov jako jeden z jeho oddílů totiž nepochybně přinášela značné finanční úspory. Nejenže tím odpadla nutnost získat příslušné posudky a doklady o způsobilosti pozemku k umístění hřbitova, ale obě sousední obce mohly využívat společnou infrastrukturu zařízení – márnici, WC či zdroj vody. Město Hradiště na druhou stranu získalo část nového území pro své občany a také prostor k vybudování kolumbária k ukládání uren.⁹

Tak se hřbitov v Mařaticích ještě jednou zvětšil, a to na severovýchodní straně, do rozsahu, v jakém jej známe z dnešních návštěv. Rozdělení jednotlivých částí a jejich využití zachycuje nový hřbitovní řád, platný od 8. června 1940.¹⁰ Uvádí tyto oddíly, které téměř odpovídají současnému rozdělení:

- A – starý hřbitov,
- B – nemocniční oddíl,
- C – nový hřbitov,
- D – popelnicový háj.

Vojenský hřbitov zde není uveden proto, že nepatřil pod správu města, ale již od dob první republiky náležela péče o vojenské hroby armádě. Správa hřbitova si rozdělení rozpracovala pro svou potřebu ještě o něco podrobněji.¹¹ Pohřby ze zemské nemocnice se v roce 1945 prováděly do sektoru B II, oddíl C se dělil na rodinné hrobky (přiléhající k části A), sektor C I – dětské oddělení (s poznámkou „*nyiní plně*“) a sektor C II – dětské oddělení („*nyiní užívané*“). Pro pohřby z Uherského Hradiště se stále ještě využívala část A. Dnešní i tehdejší značení hřbitova zachycuje příložená mapka, jež dokládá, že jedinou podstatnou změnou se stalo zrušení vojenského hřbitova, ke kterému došlo snad někdy na konci 60. let 20. století. Této otázce bude ještě věnována větší pozornost na příslušném místě. Zde zbývá pouze konstatovat, že na prahu 2. světové války byl vývoj městského hřbitova v Uherském Hradišti završen a veškeré pozdější změny měly jen charakter dílčích úprav a oprav (výstavba obřadní síně a nových sociálních zařízení, úpravy sítě chodníků a změny administrativního značení sektorů). Kromě toho také docházelo a dochází samozřejmě k průběžnému rušení jednotlivých hrobů. V současné době vrcholí generální rekonstrukce, která má areál zmodernizovat na úroveň, odpovídající důstojnosti a pietě místa, kde svůj věčný odpočinek našlo mnoho významných i obyčejných občanů našeho krásného města.

Zatímco k oslavě vítězství byly odedávna budovány pomníky, zvěčňující triumfy vojevůdců (vzpomeňme jen na antické vítězné oblouky či římský nápis v nedalekém Trenčíně), stovky a tisíce padlých, kterými zůstala poseta pole slávy, zůstaly v zapomnění a mnohdy vydány napospas divoké zvěři a okrádačům mrtvol, v lepším případě odkázány na milosrdenství obyvatel, kteří by jim poskytli alespoň mělký hrob a prostý kříž. Je zdánlivým paradoxem, že se zdokonalováním destruktivních schopností lidstva dochází i ke snahám po humanizaci války. Mezníkem těchto snah se stal rok 1864, kdy byla uzavřena první ženevská konvence

o zlepšení podmínek zraněných ve válce, ustanovující neutrální status zdravotních jednotek. Ačkoli habsburská monarchie mezi její signatáře ještě nepatřila, když o dva roky později zasáhla české země bouře prusko-rakouské války, a tím způsobila zbytečné utrpení a smrt mnoha svých vojáků, přece postupem času vyrostla na místech válečných střetů, zvláště v oblasti rozhodující bitvy u Hradce Králové, celá řada pomníků, vojenských hřbitovů a válečných hrobů.¹² Důležitou roli v těchto aktivitách hrály spolky vojáků – spolubojovníků padlých, kteří chtěli uctít památku svých přátel. Játka první světové války pak naléhavě připomněla nutnost vytvoření pravidel, která by zajistila důstojnou péči o miliony mrtvých, kteří by jinak zůstali nepohřbeni v „zemi nikoho“.¹³ Nejprve mírové smlouvy, později pak další ženevská konvence z roku 1929 tedy již stanovuje povinnost válčících stran zajistit, pokud je to možné, identifikaci, pohřbení a evidenci padlých i nedotknutelnost a řádné označení hrobů, a to bez ohledu na to, zda se jedná o vlastního či nepřátelského vojáka.¹⁴ Dalšího rozpracování se ženevské konvence dočkaly po následujícím světovém konfliktu, a to roku 1949.¹⁵

Z této dodnes platné smlouvy, ratifikované i Československem, vycházely i naše vnitrostátní právní normy, vydávané ministerstvem vnitra, do jehož kompetence předalo záležitosti válečných hrobů roku 1950 ministerstvo národní obrany, spravující je od poloviny 20. let 20. století. Oběžníkem ministerstva vnitra ze dne 3. dubna 1953 bylo stanoveno, že faktický výkon péče o válečné hroby je v kompetenci místních národních výborů, dohled a finanční zajištění pak obstarávaly krajské národní výbory.¹⁶ V současné době patří péče o válečné hroby do přenesené působnosti pověřených městských úřadů, na které dohlížejí krajské úřady. Centrální evidenci, rozdělování dotací a vrchní dohled vykonává stejně jako za první republiky ministerstvo obrany, do jehož kompetence se péče o válečné hroby dostala vládním nařízením č. 427 z 5. května 1999.¹⁷

Podle evidence Městského úřadu v Uherském Hradišti se nachází na území města 18 pietních míst a pouze jeden hrob s ostatky, a to v Míkovcích.¹⁸ Jedná se o hrob partyzánů, zabitých Němci na počátku roku 1945.¹⁹ Avšak bylo tomu tak vždy? Jak již bylo výše naznačeno, existovaly na mařatickém hřbitově dokonce samostatné vojenské oddělení. A také v jiných částech hřbitova byly pohřbívány válečné oběti. Svědčí o tom v prvé řadě písemnosti ze starých evidencí městského národního výboru a také okresního národního výboru v Uherském Hradišti, které se týkají starších evidencí válečných hrobů.²⁰ Jak je tedy možné, že o válečných hrobech na městském hřbitově dnes již vůbec nic nevíme? Kdo v nich byl pochován a co se s nimi stalo? Na tyto otázky se budou snažit odpovědět následující řádky, ve kterých se pokusíme rozplést zvláštní osudy těchto „příbytků padlých“. Jsou to totiž zároveň i osudy našeho města a naší země ve víru bouřlivého 20. století, osudy spletité, podivné a mnohdy nepřilíš veselé.

První světový konflikt 20. století právě svou krutostí prověřil snahy po humanizaci války alespoň v dopadech na ty, kteří svou nemohoucností již nepředstavovali vojenskou hrozbu. A skutečně! Již roku 1915 obdržela městská rada v Uherském Hradišti nařízení c. a k. etapního velitelství z 18. března 1915, ve kterém je upravován způsob zacházení s pozůstatky mrtvých vojáků. Je zde patrná snaha o udržení hrobů v poznatelném stavu a o řádnou evidenci padlých.²¹ Hradiště sice patřilo k týlovým oblastem, vzdáleným od přímých dopadů fronty, přesto se zde ale oběti války pohřbívaly. Seznamy válečných hrobů na hřbitově, pořízené v letech 1940–1945, uvádějí více jak dvacítku válečných hrobů z let 1914–1919, rozesetých mezi ostatními civilními hroby.²² O koho ale šlo? Mohlo se jednat o umírající v sanitních transportech, zajatce či o rodáky, kteří v týlu podlehli zraněním? Není jistě třeba připomínat, že v řadách rakousko-uherské armády bojovali a umírali také občané Uherského Hradiště. Kolik z nich ale spočinulo v půdě svého rodného kraje? Podle tohoto seznamu víme bezpečně pouze o dvou občanech, kterým se „poštěstilo“ být pohřben doma, v hrobce své rodiny. Jedná se o Jana Půdu a Josefa Kučeru. Oba jsou uvedeni v seznamu občanů padlých v 1. světové válce.²³ O druhém jmenovaném víme, že pocházel z Hulína, odkud se jeho otec, hostinský stejného jména, přestěhoval do Hradiště. Padl na frontě ve

věku pouhých 19 let.²⁴ Dr. Jan Půda byl uherskohradištský zubař, který sice pocházel z Pívína u Přerova, ale usadil se a zřídil si praxi v Uherském Hradišti, rodišti své manželky. Za války sloužil jako vrchní lékař c. k. zdravotní služby v haličském Zoločivu. Zemřel ale ve Vídni, kam se během dovolené vydal navštívit přítele, a to na chronický zánět ledvin.²⁵ Oba byli sice pohřbeni v rodinných hrobech, protože se však jednalo o vojáky zemřelé v období válečného konfliktu, byly v souladu s mezinárodním právem jejich hroby evidovány jako válečné a opatrovány s náležitou péčí.

V případě zbylých dvaceti osob je situace poněkud komplikovanější, chceme-li tedy nějakým způsobem nahlédnout do okolností jejich pohřbení na městském hřbitově, projdeme toto období po jednotlivých letech. V prvním válečném roce (1914) byli pohřbeni 3 vojáci, pocházející z různých koutů monarchie – Štýrska, Čech, Uher. Jeden voják zemřel v místních kasárnách na otravu alkoholem, další dva v městské nemocnici na zápal plic, resp. úplavici.²⁶ V roce 1915 přibýly dva hroby. O jednom z nich nevíme nic, druhý patřil jistému svobodníku Františku Polákovi, který zemřel na tyfus v místní epidemické nemocnici, stejně jako následujícího roku 1917 Josef Rašík.²⁷ V městském špitále zemřel na krvácení do mozku po zranění hulán Jurko Trusz, původem z Haliče. Konečně na samém konci války, 10. října 1918, podlehl tamtéž zápalu plic František Brandýský, vojn. c. a k. 30. střeleckého pluku. Všichni jmenovaní byli vojáky rakousko-uherské armády v zázemí, ať už se sem dostali se svými řádnými jednotkami nebo kvůli zdravotnímu stavu. Ocitli se v jednom ze dvou tehdejších zdravotnických ústavů, a to v městském špitále, jenž byl po dobu války dán k dispozici armádě, nebo v případě nakažlivé choroby v infekční stanici za městem.²⁸

Zcela odlišný je ale případ vojáka, jenž na první pohled zaujme již svým jménem – Giovanni Porcini. Tento italský vojn. zemřel v červnu 1918 v městské nemocnici na střevní vředy. Jednalo se o válečného zajatce, nabízí se tedy otázka, jakým způsobem se dostal právě do Hradiště. Vysvětlení nám podávají písemnosti městské rady, mezi nimiž najdeme i smlouvu mezi městem a c. a k. vojenským velitelstvím ve Vídni z 25. ledna 1916 o využití 15 válečných zajatců na práci. Nahrazování mužských pracovních sil odvedených na frontu válečnými zajatci bylo naprosto standardním postupem. V Uherském Hradišti od prosince 1915 pracovalo 14 zajatců a na konci roku 1916 žádalo město o dalších 6. Tito zajatci pracovali v Kněžpolském lese na kácení dřeva, ubytování byli přímo v lese, v příbytku zbudovaném právě pro tento účel. V následujícím roce 1917 bylo městu přiděleno ještě 16 zajatců z tábora v Planém.²⁹ Vidíme tedy zřetelně, že váleční zajatci v Hradišti žili a přinejmenším jeden z nich zde našel místo posledního odpočinku. Přestože totiž zemská správa politická v Brně roku 1925 prováděla sběr podkladů pro koncentraci italských válečných hrobů, zůstal zde jeho hrob i nadále.³⁰

Z oněch 22 válečných hrobů situovaných ve staré části hřbitova tedy 3 pocházely z roku 1914, 2 z roku 1915, 4 z roku 1917 a 9 z roku 1918. Z těch ovšem jen dva výše zmíněné vznikly před kapitulací Rakouska-Uherska. O zbylých 7, stejně jako o 4 hrobech z roku 1919 bude pojednáno v následující kapitole, věnované éře první republiky. Přísně vzato by možná patřily sem, neboť podle mezinárodního práva měly i hroby z celého roku 1918 a 1919 nárok na status hrobu válečného. Alespoň část z nich se ovšem váže k akcím nově vzniklé československé armády, proto budou zmíněny až posléze.

a) první republika

Ještě na konci roku 1918 a začátku roku 1919 byly vojenské pohřby konány v civilní části, prakticky ihned po vzniku samostatného československého státu však bylo na mařatickém hřbitově, v části přikoupené za 1. světové války pro hromadné pohřby haličských uprchlíků, založeno zvláštní vojenské oddělení. První pohřeb se zde uskutečnil 14. prosince 1918 a během následujícího roku 1919 přibýlo dalších 47 hrobů. Zvýšenou intenzitu pohřbů pak ještě sledujeme v roce následujícím, i když z 13 nových hrobů patří 11 do prvního pololetí roku 1920. V letech 1921 a 1922, stejně jako později v letech 1927–1938, se zde konaly vojenské pohřby o mnoho méně často, jejich počet se pohyboval od žádného do čtyřech ročně.³¹

Co bylo příčinou úmrtí těchto vojáků v Uherském Hradišti? Zatímco pro léta 1920–1938 nám uspokojivou odpověď poskytují matriky uherskohradištské farnosti, u období těsně poválečného je situace o poznání složitější. Církevní i civilní matriky o těchto vojácích mlčí, naštěstí cenné informace poskytly ohledací listy a opisy vojenských matrik, které patrně sloužily jako podklad pro péči o válečné hroby.³² Do této kategorie z výše uvedeného důvodu skutečně patřily. Šlo však skutečně o oběti vojenských operací?

Je pravdou, že vojenské operace na území Československa v té době skutečně probíhaly, a to v poměrně nevelké vzdálenosti od města Hradiště. Stejně jako po celá staletí určovala význam města blízkost uherské hranice, tak se i na počátku samostatné československé republiky stalo město nástupním prostorem pro vojenské zajištění nové části státu – Slovenska, bývalých horních Uher. Slovensko se sice formálně tzv. Svatomartinskou deklarací připojilo k jednotnému státu Čechů a Slováků, realita však byla značně složitější. Původní rakousko-uherská státní moc se

sice rozpadla, ale nahradil ji pouze chaos, protizidovské pogromy, sociální a národnostní nepokoje. Maďarsko navíc považovalo Slovensko za integrální součást svého území. Bylo proto nutné přistoupit k jeho vojenskému obsazení. Nový stát však v podstatě nedisponoval žádným vojskem, a tak se z vlasteneckého nadšení obyvatel začaly formovat dobrovolnické oddíly, tvořené především členy Sokola. Proti nim stály regulérní maďarské vojenské jednotky, naštěstí však diplomatický zásah Edvarda Beneše přiměl vítěznou mocnost určit demarkační linii, za níž se museli Maďaři stáhnout a československé vojsko, posílené o vracející se legionáře, mohlo skutečně obsadit Slovensko, ochromené stávkami a pasivní rezistencí zdejšího maďarského a maďarizovaného obyvatelstva. V potyčkách s maďarskými jednotkami ztratilo do konce roku 1918 dvě stovky mužů.³³

V březnu 1919 se moci v Maďarsku chopil radikálně levicový režim sovětského typu. Československo reagovalo mobilizací, vyhlášením stanného práva na Slovensku a jeho jednotky překročily demarkační linii. Záhy však maďarské jednotky nabyly nad méně zkušeným československým vojskem převahy a jejich protiofenziva vyústila až v obsazení značné části slovenského území. V době, kdy se v polovině června konečně posílené a reorganizované československé vojsko nadechovalo k vážnějšímu náporu, zasáhli diplomaté. Dohodové mocnosti si vynutily příměří, podle nějž měla maďarská vojska Slovensko do 5. července 1919 vyklidit. Neúspěšné vystoupení ozbrojených sil při obsazování Slovenska

3. Zbytek legionářského pomníku na fotografii (patrně z roku 1983) z evidence památníků Svazu protifašistických bojovníků (SOKA UH, OV SPB, i. č. 37).

stálo československou republiku kromě 1,2 miliardy korun na válečných výdajích také 1 018 padlých.³⁴

Uherské Hradiště s ohledem na svou polohu od začátku plnilo funkci týlové základny pro část jednotek, které se účastnily obsazování slovenského území. Dne 6. prosince sem přibyla dobrovolnická tzv. karlovická setnina, jež zde byla vyzbrojena a odeslána do Čadce ke střežení hraničních úseků. Již 10. listopadu 1918 bylo ve městě zřízeno „Zvláštní velitelství československých vojsk na Slovensku“. A také se zde přímo formoval dobrovolnický Slovácký prapor, později nazývaný „uherskohradištský“. Ve dnech 11.–13. listopadu byly v Hradišti provedeny odvody, během nichž se přihlásilo na 2 000 mužů. Jednalo se o záložní důstojníky a vojíny rakousko-uherského střeleckého pluku č. 25 a pěšího pluku č. 3, kteří za války zběhli a skrývali se v lesích. Prapor byl začleněn do Slovácké brigády z Hodonína a po přísaze, kterou slavnostně složili jeho příslušníci na Masarykově náměstí 18. listopadu, byli odesláni na Slovensko. Své dobrovolnické jednotky formovali i sami Slováci, v Uherském Hradišti vznikl první polní prapor tzv. gardy Slovenskej Slobody, který dne 15. prosince odešel na Slovensko. V druhé polovině prosince se začali do vlasti vracet českoslovenští legionáři z Itálie, kteří měli své velitelství v Kroměříži, v době vojenských operací působil v Hradišti vojenský soud. V lednu se pak na naše území vrátila československá divize z Francie, jež byla též ihned odeslána na Slovensko, ruští legionáři se vraceli až v roce 1920. Od 2. srpna 1920 byla v Uherském Hradišti krátce umístěna 2. samostatná technická rota armádního sboru československého vojska na Rusi.³⁵

Z uvedených skutečností jasně vyplývá, že naše město bylo na konci roku 1918 a po celý rok následující jedním z důležitých bodů vojenských aktivit směřovaných na Slovensko. A pokud to platilo v oblasti přísunu posil i zásob, muselo tomu tak být i v opačném směru, v odsunu raněných, a to tím spíše, zohledníme-li skutečnost, že zde již od první světové války existoval komplex budov pro vojenské zdravotnické zařízení. V barácích po haličských uprchlících se nyní usídlila záložní nemocnice, která zde sídlila až do února 1921, kdy armáda areál vyklidila a předala jej zemské správě politické pro umístění zemské vychovatelný.³⁶ Právě do záložní nemocnice byli převáženi nemocní a zranění vojáci ze slovenské kampaně, jejich tělesné ostatky pak byly pohřbeny prakticky ve stejných místech, kde se původně nacházely hromadné hroby haličských uprchlíků. Bezpochyby právě pro ně zde bylo vytvořeno zvláštní vojenské oddělení, patřící pod správu armádních orgánů. Městská kronika situaci popisuje takto: „V barácích bylo v této době stále dosti raněných a nemocných vojáků z bojů na Slovensku. Podle záznamů policejního inspektora Doležálka zemřelo tu v roce 1918 celkem 8, v roce 1919 celkem 49, v roce 1920 celkem 15 vojáků.“³⁷ Tato čísla takřka přesně odpovídají výše uvedeným počtům hrobů. Při podrobnějším pohledu na jednotlivé případy ale dojdeme k zajímavému zjištění. Jen velmi málo z těchto mrtvých skutečně zemřelo na následky bojového zranění, např. v roce 1919 byla pouze 4 úmrtí způsobena střelnou ranou, jedno pak zlomeninou nohy. Mnohem větší „daň“ než maďarské zbraně si vyžádala skvrnivka (neboli skvrnitý tyfus), tuberkulóza, zápal plic či chřipka.³⁸ Tyto choroby sužovaly ve válečných a poválečných letech vysílené vojáky i zbídačené obyvatelstvo, není tedy divu, že vojáci, vystavení fyzické námaze, stresu a špatným hygienicko-epidemiologickým podmínkám, umírali v takovém počtu. Skutečnost, že jejich život neukončila nepřátelská kulka ani v nejmenším nesnižuje hodnotu jejich oběti.³⁹

Ze získaných osobních dat lze mnohdy rozkrýt zajímavé individuální osudy. Za všechny lze uvést alespoň jméno desátníka Jaroslava Zelenky. Tento rodák ze Staré Lomnice na Semlisku byl původně jako rakousko-uherský voják roku 1917 zajat na italské frontě. O rok později se přihlásil do československých legií a zemřel v nemocnici v Uherském Hradišti v červnu 1919 na následky válečných útrap. Podobný osud měl také Josef Martinek, rodák z dolnorakouského Wiener Neudorfu, jenž se s čs. 32. pěším plukem vrátil z Itálie, aby našel svoji osudnou kulku někde na moravsko-slovenském pomezí a poslední odpočinek v Uherském Hradišti.⁴⁰

Přáli bychom si jistě větší množství údajů o těchto osobách, i z toho, co víme, ale může-

Dobrovolnické i legionářské sbory se postupně přetvářely v řádnou vojenskou organizaci československé republiky. Od června do října 1919 bylo Hradiště sídlem sedmé pěší divize, které později bylo přesunuto do Olomouce. Ve stejné době zde sídlilo i velitelství 14. pěší brigády. Od 15. června 1920 se ve městě nacházela náhradní baterie 53. dělostřeleckého pluku, od 23. září do 7. října i jeho velitelství s prvním a druhým dělostřeleckým oddílem. Od konce roku 1919 do 26. října 1920 zde byla umístěna náhradní rota 3. ženijního praporu, své sídlo našla v barácích bývalé vojenské nemocnice za vlakovým nádražím.⁴² Krátce zde byla 2. letecká setnina a v lednu 1919 vzniklo ve městě letecké a polní zdravotnické skladiště. Od počátku republiky bylo Hradiště sídlem posádkového velitelství, které sídlilo na staré radnici. V jeho čele stál vrchní velitel jednotky, která byla ve městě právě umístěna. Od října 1920 to byl náhradní prapor 27. pěšího pluku, který sem přesídlil z Valašského Meziříčí. Tento pluk sem posléze přesídlil celý, nejprve na čas v době mobilizace roku 1921, od roku 1932 natrvalo. Město s několikasetletou vojenskou tradicí totiž aktivně usilovalo o umístění vojenské posádky a zasadilo se o to, že zde byl na počátku 30. let vybudován velký areál kasáren Přemysla Otakara II.⁴³

Zdejší posádce připadl čestný úkol, aby spolu se správou hřbitova vedla evidenci a pečovala o válečné hroby na zdejších hřbitově a o celé vojenské oddělení. Již v dubnu 1919 nařídila zemská inspekce válečných hrobů při duchovní správě československého zemského velitelství v Brně posádkovému velitelství v Uherském Hradišti založení katastru válečných hrobů.⁴⁴ Protože tato agenda přináležela vojenským duchovním, předal posádkový velitel celou záležitost duchovní správě při záložní nemocnici. Zde v roce 1919 působil polní kurát August Šumbera, s výkonem jeho činnosti mu však výrazně vypomáhali duchovní uherskohradištské farnosti.⁴⁵ Později převzali duchovní péči v nemocnici řeholníci zdejšího františkánského konventu, konkrétně P. Pavel Marášek. Začátkem dubna 1920 se pak duchovní správy záložní nemocnice na žádost zemského velitelství ujal hradištský farář Ignác Zanáška.⁴⁶ Armáda, zdá se, trpěla nedostatkem vlastních duchovních, a tak nelze pochybovat o tom, že po zániku záložní nemocnice v únoru 1921 byla zrušena i samostatná vojenská duchovní správa.⁴⁷ Evidence a péče o válečné hroby se tak muselo chopit přímo posádkové velitelství.

Vždy k 1. listopadu vyzdobil místní zahradník Josef Dvorský na náklady ministerstva národní obrany všechny válečné hroby květinami, jak to je zaznamenáno i v kronice: „V neděli 1. listopadu (1936) zúčastnila se na městském hřbitově četa místní posádky s vojenskou hudbou pietní vzpomínky padlých vojáků světové války. Všechny hroby byly upraveny a ozdobeny ponejvíce záplavou bílých chryzantém, které zdobí sady v nejpozdnějším podzimu a jsou symboly dlouhého života.“⁴⁸ Uprostřed hřbitova byl také vztyčen památník v podobě klečícího legionáře, jenž drží v náručí mrtvého spolubojovníka.⁴⁹ Ačkoli se prvorepubliková armáda navenek hlásila k legionářské tradici, nepomíjela (a ani nemohla pominout) ani vojáky sloužící zaniklé monarchii. I v období první republiky bylo na vojenském hřbitově pohřbeno několik invalidů ze světové války, jen u jednoho z nich máme doloženu legionářskou minulost. Je jím Josef First z Nivnice, voják 1. střeleckého pluku ruských legií, jenž roku 1931 zemřel v zemské nemocnici na plicní sněh.

Vojenský hřbitov nebyl ale jen pietním místem válečných hrdinů. I v průběhu mírových časů pohřbívala sem zdejší posádka zesnulé ze svých řad. Samozřejmě ne všechny, některé si jejich rodiny odvezly do rodinných hrobů, přesto zde ale za dobu první republiky přibylo na tři desítky pomníků. Shrneme-li příčiny úmrtí, uváděné v matričních záznamech, jednalo se namnoze o následky zdravotních problémů a chorob, velmi častou příčinou bylo i utopení při koupání v řece Moravě. Naprosto jednoznačně převládající příčinou smrti však byla sebevražda zastřelením. Strohý jazyk úředního zápisu nám však neprozradí více, takže se můžeme jen dohadovat, zda pravou příčinou těchto lidských tragédií byla neopatrnost při zacházení se zbraní, neschopnost vyrovnat se s tvrdými podmínkami vojenské služby či jiné osobní problémy. Jaký byl asi příběh dvacetiletého vojína 27. pěšího pluku Emanuela Hitzla, který byl za městem u nemocnice nalezen zastřelený spolu s ještě o rok mladší slu-

žebnou Emílii Wollitzovou? Z jakého důvodu hledal štábní kapitán Bedřich Allesch smrt v lese Strýcha? ⁵⁰

Vojáci, kteří zemřeli v míru, nebyli, nejsou a nebudou oslavováni jako hrdinové, jejich hroby neměly zaručenu neomezenou existenci (i když jak ještě uvidíme v druhé části, i „zaručená existence“ je hodně relativní pojem) a na jejich posmrtné příbytky, vzdálené od domova jejich živých příbuzných, se zapomínalo ještě snadněji než obvykle. Péči svých bratrů ve zbrani však zůstávaly upravené, alespoň do doby, než další přemety dějin změnili naši zemi i naše město a na mařatický hřbitov přinesly další padlé.

Poznámky:

- 1 Fišer, Bohumil: *Topografie král. města Uherského Hradiště*. Uh. Hradiště 1921, s. 162–163. Podle něj byl jako první významná osobnost pohřben na mařatickém hřbitově krajský hejtmán František Zikmund Žalkovský ze Žalkovic.
- 2 Státní okresní archiv Uh. Hradiště (dále jen SOKA UH), Archiv města Uh. Hradiště, správa města 1850–1945 (dále jen AM UH III), inv. č. 1, s. 139n: „*Cholera mezi vystěhovalci řádila od prosince 1915 do února 1916. Denně umíralo 40 až 50 i více lidí, takže jsme nestačili objednávat rakve pro zemřelé. Konečně musil Jan Šáňa stále zhotovovati rakve do zásoby, někdy však musili jsme dáti dvě i tři malé děti do jedné rakve. Hrobaři nestačili kopati hroby a proto vykopány byly šachty a mrtvoly kladly se do nich jedna vedle druhé. Zpočátku nebylo ani kdy mrtvé napsati, jak se jmenují a odkud pocházejí. Konečně zřízena byla narychlo nemocnice, totiž dvě dřevěné budovy o stu postelí, kam vozili se nemocní a kde vedla se o nich správná evidence. Cholera řádila pouze mezi vystěhovalci dva měsíce, kdežto skvrnitý tyfus opakoval se ojedinele stále. Za ony dva měsíce zemřelo 472 lidí. Celkem zemřelo 674 lidí, samých vystěhovalců. V tom nejsou zahrnuty osoby, které zemřely před vypuknutím cholery.*“
- 3 Jedná se o komplex dřevěných baráků, vybudovaný právě kvůli epidemii mezi haličskými uprchlíky, po válce nejdříve využívaný československým vojskem a pak přeměněný na Zemskou vychovatelnou. Dodnes zachované stavby tvoří v současnosti východní polovinu areálu hradištské nemocnice. Srov. *Nemocnice v Uherském Hradišti*. Uh. Hradiště 1974, s. 25, resp. *Zemská nemocnice v Uh. Hradišti 1924–1925*. Uh. Hradiště 1946, s. 82.
- 4 SOKA UH, Okresní úřad Uh. Hradiště (dále jen OÚ UH), inv. č. 856. Jak vyplývá ze zprávy hradištské obecní rady z 25. 2. 1918 i z příloženého plánu, jednalo se o části parcel 994, 995, 996, 1000, 1001, 1006, 1008 a 1011/1 v délce cca 30 metrů. O prvních rozšířeních hřbitova podává zprávu první svazek městské kroniky (SOKA UH. AM UH III, inv. č. 1, s. 36): „*Městský hřbitov leží nad obcí Mařaticemi při kostelíku Nanebevzetí P. Marie. Původně byl neveliký, v 19. století byl stále rozšiřován, jak svědčí hřbitovní kniha (na obci) z let 60. Nová část připojena za války pro zemřelé uprchlíky v Mařaticích, choleroou stíženě.*“
- 5 Nově přikoupená část zahrnuje část B podle současného značení. Do první světové války se hřbitov rozprostíral jen v dnešní části A a A–I až A–VI. Nejstarší částí jsou patrně sektory ležící nejbliže kostelu, tj. A I–A IV, boční část (A–V a A–VI) lze ztotožnit s částí, připojenou roku 1870.
- 6 SOKA UH, OÚ UH, i. č. 856 (přípis zástupce městského fyzika z 15. 11. 1926).
- 7 Podle vzpomínek Svatopluka Dvorského, osobní rozhovor z 1. 6. 2007, zahradníka a bývalého správce hřbitova v Mařaticích, jehož rodina zde působí již po tři generace (dále jen *Vzpomínky S. Dvorského*), se pohřbu často nezúčastnili žádní pozůstalí, ani nebyl přítomen duchovní.
- 8 SOKA UH, OÚ UH, i. č. 856. Opět se odkupovaly části parcel č. 994, 995, 996, 1000, 1001, 1006, 1008 a 1011/1 jako minule. Dohodnutá cena byla 5 Kč/m². V kronice (SOKA UH. AM UH III, i. č. 1, s. 285) je k tomu poznamenáno: „*V roce 1927 byl rozšířen městský hřbitov nad Mařaticemi. K tomu cíli byl vyměněn příslušný pozemek, náležející zdejší faře za pozemek v trati Špilov a v létě vykoupeny pozemky několika soukromých osob v Mařaticích. Nová část hřbitova byla obehnána zdí o nákladu 54.277,97Kč.*“
- 9 SOKA UH, OÚ UH, i. č. 856. V současné době jsou sice Mařatice součástí hradištské aglomerace, takže zdejší obyvatelé nejsou pohřbíváni do zvláštní části. Jako upomínku na okolnosti svého vzniku nese jedna polovina nové části dnes označení C (navazující na písmennou řadu městského

- hřbitova Uh. Hradiště), druhá polovina pak značku M (mařatická část).
- 10 SOKA UH, AM UH III, i. č. 794.
 - 11 Tamtéž, poznámky správy hřbitova pro jednotlivá oddělení z 23. 8. 1945.
 - 12 O této neprávem opomíjené válce více Bělina, Pavel - Fučík, Josef: *Válka 1866*, Praha 2005. Cholera epidemie, která řádila mezi pruskými jednotkami, způsobila okupantům větší ztráty než vlastní bojové operace. Proto bylo po Čechách i Moravě rozeseto množství pruských vojenských hrobů a hřbitůvků.
 - 13 Ostatně ani v českých zemích, přestože po vzniku samostatného Československa nebyla účast českých vojáků na rakousko-uherské straně příliš populárním tématem, snad ani nelze najít vesničku, kde by nebyl alespoň malý pomníček obětem první světové války.
 - 14 Ženevská úmluva o zlepšení osudu raněných a nemocných příslušníků ozbrojených sil v poli z 27. července 1929, kapitola, 1, odst. 4 (dle anglického textu, uveřejněného na internetových stránkách Mezinárodního červeného kříže – www.icrc.org/ihl, dále jen Ženevská konvence 1929).
 - 15 Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů ze dne 12. srpna 1949 (dále jen Ženevské konvence 1949) byly včleněny do československého právního řádu vyhláškou č. 65/1954 Sb., s několika dodatky platí až do současnosti a byly ratifikovány prakticky všemi státy světa. Úplné české znění vyšlo jako samostatná příloha sbírky zákonů, později je vydal československý červený kříž (*Ženevské konvence a Dodatkové protokoly - plné znění těchto norem*, Praha 1992) a bylo také zveřejněno na internetu (http://www.cck-cr.cz/docs/mhp/zenevske_umluvy.pdf).
 - 16 SOKA UH, Městský národní výbor Uherské Hradiště (dále jen MěNV UH), i. č. 481. Tento oběžník vyšel ve Sbírce oběžníků KNV, roč. IV. (1952), č. 17.
 - 17 Podle internetových stránek ministerstva obrany (<http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=7110>). V současné době je péče o válečné hroby upravena zákonem 122/2004 Sb., o válečných hrobech a pietních místech.
 - 18 Městský úřad Uherské Hradiště, odbor architektury, plánování a rozvoje, evidence památných míst.
 - 19 *Památník obětem I. a II. světové války v okrese Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1975, s. 43. Více o působení partyzánů v Burián, Ludvík: *Uherskohradištsko proti fašismu*. Uherské Hradiště 1984, s. 86–87.
 - 20 Tyto písemnosti jsou na příslušných místech citovány. Na prvním místě důležitosti mezi nimi stojí seznam vojenských hrobů, který pro vojenskou správu vypracovala správa městského hřbitova roku 1945 (SOKA UH, ONV UH, i. č. 442). Pro svou úplnost, autentičnost a obsah informací byl vzat za základ celé studie. Nelze tedy vyloučit, že zde existovaly ještě jiné vojenské hroby. Šlo by však pouze o výjimky.
 - 21 SOKA UH, AMUH III, i. č. 620.
 - 22 SOKA UH, Okresní národní výbor Uh. Hradiště (dále jen ONV UH), i. č. 442 (vyjádření hřbitovní správy z 9. 10. 1946 a seznamy mírových a válečných vojenských hrobů). Zatímco zpráva Městského národního výboru Uh. Hradiště mluví o 23 hrobech z první světové války, v samotných seznamech lze na starém hřbitově (část A) napočítat pouze 22 pohřebních míst se statutem válečného hrobu.
 - 23 *Památník obětem I. a II. světové války v okrese Uherské Hradiště*. Uherské Hradiště 1975, s. 71–72.
 - 24 Jak seznam válečných hrobů (SOKA UH, ONV UH, i. č. 442), tak kronika (SOKA UH, AM UH III, i. č. 1) hovoří o tom, že zemřel na italské frontě. Tuto skutečnost však poněkud zpochybnuje matrika domovských příslušníků města Hradiště, v níž je zapsáno, že zemřel v únoru 1917 na ruském bojišti (SOKA UH, AM UH III, i. č. 67, f. 40).
 - 25 SOKA UH, AM UH III, i. č. 878, dům čp. 12 a 13; tamtéž, i. č. 1, s. 160. SOKA UH, Sběrka listin k matrikám okresu Uh. Hradiště (dále jen Sb. listin UH), i. č. 80 (rok 1917).
 - 26 SOKA UH, Sb. listin UH, i. č. 80 (rok 1914). Jako místo úmrtí je jednou uvedeno sirotčinec-lazaret, podruhé nemocnice Uh. Hradiště. V prvním případě se jedná o dnešní dětský domov na ulici Jiřího z Poděbrad, ve druhém o dům sv. Alžběty, původně chudobinec, později přeměněný na městskou nemocnici, v době války vyklizenou a danou k dispozici armádě.
 - 27 Tamtéž, rok 1915. Jako místo úmrtí se zde objevuje pod různými označeními (nejčastěji epidemická

- nemocnice) další zdravotnické zařízení, infekční stanice postavená v trati Stonky, o níž byla již výše řeč. Svědčí o tom termín, použitý v ohledacím listu Josefa Rašíka pro označení místa úmrtí – „Uh. Hradiště – baráky“.
- 28 Městský úřad Uh. Hradiště, matrika 1914–1918, resp. SOkA UH, Sb. listin UH, i. č. 80. Již 13.10. 1914 nařídilo ministerstvo vnitra vyklidit civilní nemocnice a uzpůsobit je pro přijetí raněných vojáků. Dle zprávy městské rady z 16. 3. 1915 bylo v městské nemocnici k dispozici 30 postelí, chyběl však infekční pavilon. To měly v nejbližší době vyřešit již rozestavěné infekční baráky (SOkA UH, AM UH III, i. č. 515).
 - 29 SOkA UH, AM UH III, i. č. 499.
 - 30 SOkA UH, AM UH III, i. č. 620, resp. SOkA UH. ONV UH, i. č. 442. Hrob se objevoval v pozdějších evidencích a paradoxně, ačkoli už neexistuje, figuruje i v současné evidenci hrobů vedené správcem pohřebiště firmou HRATES.
 - 31 Přičteme-li i hroby v civilní části (7 z listopadu a prosince 1918, 4 z roku 1919 a 1 z roku 1920), získáme následující počty hrobů z jednotlivých let: konec roku 1918–8, 1919–51, 1920–15, 1921–3, 1922–4, 1927–1, 1929–2, 1931–1; 1934–1, 1935–3, 1936–2, 1938–3.
 - 32 SOkA UH, Sb. listin UH, i. č. 80; Městský úřad Uh. Hradiště, opisy vojenských matrik, mezi matrikami se nachází zvláštní složka, jež obsahuje právě tyto opisy a několik kusů korespondence s místní vojenskou duchovní správou ve věci správy válečných hrobů. Tento cenný materiál bude citován ještě několikrát pod výše uvedeným označením.
 - 33 Klimek, Antonín: *Velké dějiny země Koruny české XIII*. Praha–Litomyšl 2000, s. 35–43; Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. 1. díl. Praha 2000, s. 46–48.
 - 34 Klimek, A.: c. d., s. 67–70; Kárník, Z.: c. d., s. 47.
 - 35 Čoupek, Jiří – Šnajdar, Jaroslav – Paule, Otakar: *Vojsko v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště 1990, s. 14–16.
 - 36 Srov. SOkA UH, AM UH III, i. č. 515. Návrh na umístění zemské vychovatelny byl schválen ministerskou radou 22. a 30. prosince 1920, v lednu a únoru se odtud odstěhovaly vojenské jednotky (do Olomouce, resp. Hodonína) a ke konci února byla zrušena záložní nemocnice.
 - 37 SOkA UH, AM UH III, i. č. 1, s. 211n. Tyto údaje jsou poměrně přesné, přestože kronikářský záznam byl pořizován retrospektivně, prakticky se téměř shodují s údaji ze seznamu válečných hrobů (ONV UH, i. č. 442). Drobná odchylka může mít mnoho důvodů, které by však byly pouhou spekulací. V případě úmrtí z roku 1920 však prokazatelně nešlo o padlé, jak bude pojednáno dále.
 - 38 Srov. tabulka válečných hrobů na konci.
 - 39 V matričních záznamech (Městský úřad Uh. Hradiště, opisy vojenských matrik, resp. SOkA UH, Sb. listin UH, i. č. 80) je často příčina úmrtí doplněna dovětkem „v důsledku válečných útrap“. Dokazuje to, že již tehdy byly s plnou vahou brány na vědomí širší souvislosti.
 - 40 Tamtéž, také databáze československých legionářů na webu Vojenského ústředního archivu (www.vuapraha.army.cz). Dále lze z legionářů jmenovat Františka Syřenu, Václava Klinera či Pavla Vojtka, jehož hrob nebyl ve vojenské části, ale na starém městském hřbitově.
 - 41 SOkA UH, Sb. listin UH, i. č. 80; Městský úřad Uh. Hradiště, opisy vojenských matrik. Z matričních dokladů vyplývá, že mezi zemřelými v záložní nemocnici byly i civilní osoby, zařízení tedy sloužilo i lidem z okolí, nikoli pouze vojákům.
 - 42 V těchto barácích sídlil později i náhradní prapor 27. pěšího pluku, než se roku 1921 přesunul do tzv. starých kasáren (býv. jezuitský klášter na Masarykově náměstí). Baráky pak sloužily zčásti jako vojenské skladiště, zčásti jako zemská vychovatelna (srov. kronika města Uh. Hradiště – SOkA UH. AM UH III, i. č. 1. s. 65).
 - 43 Čoupek, J.–Šnajdar, J.–Paule, O.: c. d., s. 19.
 - 44 Městský úřad Uh. Hradiště, opisy vojenských matrik, přípis z 25. dubna 1919; SOkA UH, Sb. listin UH, i. č. 80 – mezi ohledacími listy z roku 1920 se dochovalo i několik listů z tohoto katastru.
 - 45 Městský úřad Uh. Hradiště, opisy vojenských matrik. Jako pohřbívací jsou uváděni kromě Augusta Šumbery také farář Ignác Zanaška, kooperátor Josef Hrabal a kaplan Josef Pospíšil.
 - 46 Kromě výše zmíněných katastrálních listů válečných hrobů lze ve Sbírce listin k matrikám okresu Uh. Hradiště (SOkA UH, Sb. listin UH, i. č. 80, rok 1920) nalézt i několik listů korespondence ve

- věci převzetí duchovní správy nemocnice hradištskou farností. Podle těchto dokumentů byl zdejší farář Ignác Zanáška ustanoven výnosem Ministerstva národní obrany z 5. 4. 1920 subsidiárním duchovním správcem v záložní nemocnici v Uh. Hradišti, a to za nevelkou (jak připouští samo zemské velitelství) remuneraci 100 Kč měsíčně.
- 47 Ostatně již od roku 1920 byli zemřelí vojáci zapisováni do farní matriky hradištské.
- 48 SOKA UH, AM UH III, inv. č. 2, s. 98–99. SOKA UH, ONV UH, i. č. 442 (zpráva MNV Uh. Hradiště pro posádkové velitelství z 9. 10. 1946).
- 49 Vzpomínky S. Dvorského. Dle jeho popisu tyto kaširované sochy měly mít uniformy italského a ruského legionáře a byly strženy Němci. Až do současné doby se dochoval betonový sokl, který se nachází na hrobových místech 79–80 v oddíle B-III. Jedná se o jediný existující hmotný pozůstatek celého vojenského hřbitova. Do současnosti se totiž nedochoval žádný z hrobů ani evidenční kniha pohřbů v tomto oddělení a nepodařilo se dohledat ani žádnou fotografii vojenského hřbitova ani legionářského pomníku. Svědectví o zničení pomníku podává i dotazník o průběhu války a osvobození pro tzv. okresní kroniku (SOKA UH, ONV UH, i. č. 387), kde je „památník padlých legionářů na hřbitově“ uveden mezi památkami zničenými za okupace.
- 50 Městský úřad Uherské Hradiště, matriky z let 1920–1938. O smrti mladého páru informovaly krátce i Slovácké noviny (12. 7. 1929, s. 2) pod nadpisem „Zoufalé mláďa“: „Mladí lidé nyní neznají míry v užívání života, proto jsou jím brzy unaveni a sahají si na život. Minulý týden zastřelil se z vojenské pušky vojín zdejší posádky Ed. Hitzl se svou milou, služkou Wollitzovou z Mikulova. Sebevraždu spáchal blízko nemocnice. Oba byli národnosti německé.“

Mgr. Lukáš Čoupek (nar. 1978) je pracovníkem Státního okresního archivu v Uherském Hradišti. Věnuje se regionální historii a dějinám správy.

Wartime Graves at the Mařatice Cemetery, Part One

Abstract

During more than two centuries of its existence, the cemetery of Mařatice was expanded and changed its appearance several times. During those changes, not only individual graves but also whole sections of the graveyard lapsed, including hospital section or military cemetery. In the course of the First World War, several wartime graves of Austro-Hungarian soldiers that died in the local hospital or barracks appeared at the Mařatice municipal cemetery. Also buried here was an Italian prisoner of war, probably one of those who worked at the municipal farming estate. Only two citizens of Uherské Hradiště who had been war casualties, dr. Jan Půda and Josef Kučera, are buried here. At the turn of 1918 and 1919, the army established its own separate section here. There they buried soldiers that died in the military hospital located in the city in the first years of the independent Republic. Those were either soldiers repatriated from the front or captivity, or members of the newly formed Czechoslovak Army that had had an important rear base in the city during the operations for taking back of Slovakia. The most common cause of death were diseases caused by the hardships of war, such as pneumonia, tuberculosis, typhus or Spanish flu. Deaths from wounds from fight tended to be exceptional, but in spite of that, most of the graves had military status because they held soldiers who had died in service prior to December 31, 1919. The casualties of war were commemorated by the memorial located in the middle of the military section, consisting of two statues of members of the Czechoslovak Legions. The memorial stood in its place until the occupation in the WW2 when it was demolished by the Nazis. The empty pedestal remains in the cemetery to this day.

After the military hospital had been moved out of the city, the care of military section was taken by the local garrison. It took care of proper evidence of all war graves (both in military and civilian sections), their maintenance and decoration, and also buried here its dead members, unless their families buried them into their own graves. It could be supposed that those were less affluent soldiers whose relatives could not afford paying for the corpse transportation, or perhaps ones who had no relatives at all. Apart from illnesses, the most common cause of death was suicide. This testifies to the psychological pressure in the military service which not everyone was able to withstand. The persons buried in the military section include a couple of war invalids. The name lists of wartime and peacetime military graves from the years 1914–1938 in the Mařatice cemetery are presented in the article's appendix.

Kriegsgräber auf dem Friedhof in Mařatice, Teil I

Zusammenfassung

Während mehr als zwei Jahrhunderte seiner Existenz wurde der Friedhof in Mařatice einige Male erweitert und sein Aussehen hat sich geändert. Bei diesen Veränderungen wurden oft nicht nur einzelne Gräber, sondern auch ganze Teile des Friedhofs (die Krankenhausabteilung oder gerade der Soldatenfriedhof) aufgehoben. Bereits im Verlauf des ersten Weltkriegs entstanden auf dem Stadtfriedhof Mařatice einige Kriegsgräber, in denen die im hiesigen Lazarett oder in der Kaserne gestorbenen österreichisch-ungarischen Soldaten beerdigt wurden. Außer ihnen auch ein italienischer Kriegsgefangener, vermutlich einer von jenen, die im Stadtgut arbeiteten. Nur zwei gefallene Bürger von Uherské Hradiště wurden in ihrer Geburtsstadt bestattet – Jan Půda und Josef Kučera. An der Wende 1918/1919 gründete die Armee ihre eigene Soldatenabteilung auf dem Friedhof. Hier wurden Soldaten begraben, die im Militärkrankenhaus starben. Das in den ersten Jahren des neuen selbständigen tschechoslowakischen Staates errichtete Krankenhaus pflegte die Soldaten, die von der Front oder der Gefangenschaft repatriiert wurden, aber auch Mitglieder der neu gestalteten tschechoslowakischen Armee, die eine wichtige Hinterlandbasis für die Besetzung der Slowakei in der Stadt hatte. Zu den häufigsten Todesursachen gehörten Kriegskrankheiten wie Lungenentzündung, Tuberkulose, Typhus oder spanische Grippe. Kampfverletzungen waren eher eine Ausnahme, trotzdem gehörte den meisten Gräbern der Status eines Kriegsgrabes, denn es handelte sich um Soldaten, die im Militärdienst vor dem 31. Dezember 1919 gefallen waren. In der Mitte der Militärabteilung wurde ein Denkmal als Figurengruppe in Gestalt von zwei Legionären erbaut. Die Plastik stand hier bis zur Okkupation, als sie von den Deutschen zerstört wurde. Ein leerer Sockel blieb bis heute auf dem Friedhof.

Nach dem Umzug des Militärkrankenhauses übernahm eine örtliche Garnison die Pflege um den Friedhof. Sie sorgte für ordentliche Evidenz aller Kriegsgräber sowohl in der Militär- als auch der Zivilabteilung, für Unterhaltung und Ausschmückung der Gräber, wobei sie ihre verstorbenen Mitglieder bestattete, falls diese nicht in deren Familiengräbern beerdigt worden waren. Es ist also zu vermuten, dass es sich um ärmere Soldaten handelte, deren Verwandten nicht imstande waren den Leichentransport zu bezahlen oder um verwandtenlos gestorbene Soldaten. Außer Krankheiten war der Selbstmord die häufigste Todesursache. Dies zeugt von hohen psychischen Ansprüchen des Militärdienstes, mit denen sich nicht jeder Mensch abfinden konnte. Unter den in der Militärabteilung Begrabenen befanden sich jedoch auch einige Kriegsinvaliden. Die Namenslisten von Kriegs- und Friedensgräbern aus den Jahren 1914–1938, die sich auf dem Mařatice-Friedhof befinden, sind im Anhang des vorhandenen Artikels veröffentlicht.

Válečné hroby – I. světová válka

oddělení	příjmení	jméno	hodnost	jednotka	narozen		zemřel			příčina smrti	pohřben	poznámka
					datum	místo (okres, země)	datum	místo				
A-II	Loder	Jan	vojín		15. 12. 1883	Goggitsch (součást obce St. Margarethen an der Raab, Weiz, Rakousko)	11. 10. 1914	veřejná nemocnice	úplavice	11. 10. 1914		
A-II	Frank	Peter	vojín	101. pěší pluk	16. 6. 1888	Magyarbánhegyes (Csanádi, Maďarsko)	14. 11. 1914	sirotčinec-lazaret	zápal plic	16. 11. 1914		
A-II	Raab	Ferdinand	vojín	92. bataillon domobrany	19. 7. 1877	Strupčice (Chomutov)	16. 12. 1914	kasárna	otrava alkoholem	19. 12. 1914		
A-II	Polách	František	vojín zeměbra-nec		6. 9. 1886	Lipník (Přerov)	2. 1. 1915	epidemická nemoc-nice	skvrnitý tyfus	2. 1. 1915		
A-I	neznámý						1915			1915		
A	Půda	Jan (dir.)	vrchní lékař	okresní velitelství zdravotní služby Zolociv (Zloczów)	26. 12. 1873	Pivín (Prostějov)	23. 1. 1917	Videň	chronický zánět ledvin	28. 1. 1917	zubní lékař v Uh. Hradišti	
A	Kučera	Josef			23. 1. 1898	Hulín (Zlín)	1917	italská fronta		11. 6. 1917		
A-I	Trusz	Jurko	vojín	c. a k. 3. hulánský pluk	1879	Gieplice (Przeworsk, Polsko)	18. 9. 1917	veřejná nemocnice	krvácení do mozku po zranění	19. 9. 1917		
A-I	Rašík	Josef	vojín	100. domobranecký pluk	24. 8. 1890	Vitkovice (část obce Ostrava-město)	3. 10. 1917	epidemická nemoc-nice	břišní tyfus, zánět pobříšnice	4. 10. 1917		
A-V	Porcini	Giovani	vojín		22 let		28. 6. 1918	veřejná nemocnice	střevní vředy	30. 6. 1918		
A-V	Brandýský	František	vojín	c. k. 30. střelecký pluk	18. 6. 1885	Dolní Ředice (Pardubice)	8. 10. 1918	veřejná nemocnice	zápal plic po španělské chřipce	10. 10. 1918	přenesen do voj. části	
A-V	Sadler	Jan	vojín		27. 2. 1883	Jáchymov (Karlový Vary)	13. 11. 1918	epidemická nemoc-nice	tuberkulóza plic	15. 11. 1918	na cestě z Uher do domova	
A-V	Kotapiš	Václav			8. 9. 1892	Předbořice (část obce Kovářov, Písek)	22. 11. 1918	na cestě do nemoc-nice	chřipka	24. 11. 1918		

A-V	Hrňa	Jan	vojín		21. 5. 1874	Babice (Uh. Hradiště)	26. 11. 1918	veřejná nemocnice	zápal plic	28. 11. 1918
A-V	Ringel	Leopold			5. 10. 1889	Sitzenberg (část obce Sitzenberg-Reitling, Tulln, Rakousko)	28. 11. 1918	věžnice krajského soudu	tuberkulóza	30. 11. 1918
A-V	Michal	Jan	vojín	18. pěší pluk, sokolská setnina	1895	Černožice (Hradec Králové)	1. 12. 1918	záložní nemocnice	zápal plic	4. 12. 1918
A-V	Toměš	Pavel	vojín	5. myslivecký prapor	1883	Čáčov (část obce Senica, Senica, Slovensko)	8. 12. 1918	záložní nemocnice	zápal plic	10. 12. 1918
A-V	Hausner	Ondřej	vojín	71. pěší pluk	1900	Papradno (Považská Bystrica)	9. 12. 1918	záložní nemocnice	zánět plic	11. 12. 1918
voj. I	Tarčon	Martin	vojín	15. honvédský pluk	1900	Vitanová (Tvrdošín, Slovensko)	12. 12. 1918	záložní nemocnice	chřipka, zánět plic	14. 12. 1918
voj. I	Kliner	Václav	četař	č. s. 32. pěší pluk	30. 8. 1874	Dubeček (měst. část Praha-Dubec)	7. 1. 1919	záložní nemocnice	zánět plic	10. 1. 1919
voj. I	Ivanuš	Petr	vojín	48. pěší pluk	1880	Ostrožská Lhota (Uh. Hradiště)	8. 1. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza	11. 1. 1919
voj. I	Syřena	František	vojín	č. s. 49. výzvědný pluk	24. 11. 1896	Količín (měst. část obce Holešov, okr. Kroměříž)	9. 1. 1919	záložní nemocnice	chřipka, zánět plic	12. 1. 1919
A-VI	Cauder	Jan	vojín		1. 5. 1897	St. Georgen (spolková země Štýrsko, Rakousko)	10. 1. 1919	Masarykovo nám. čp. 15	chřipka	13. 1. 1919
voj. I	Böhm	Jaroslav	vojín	11. střelecký pluk	1891	Dvůr Králové nad Labem	13. 1. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza	15. 1. 1919
voj. I	Volráb	František	vojín	telegrafní setnina v Uh. Hradišti	24. roků	Manětín (Plzeň-sever)	14. 1. 1919	záložní nemocnice	chřipka	16. 1. 1919
voj. I	Lefner	Ambrož	vojín	72. pěší pluk	1898	Hosťová (Nitra, Slovensko)	16. 1. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza	19. 1. 1919
voj. I	Záruba	Jan	vojín	telegrafní setnina č. s. 2. brigády	1897	Solopysky (část obce Třebotov, okr. Praha-západ)	21. 1. 1919	záložní nemocnice	chřipka, zánět plic	23. 1. 1919

voj. I	Brucháček	Jan	četář	25. střelecký pluk	1894	Stříbrnice (Uh. Hradiště)	24. 1. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza	27. 1. 1919	
voj. I	Sekáč	Filip	vojín	prapor Uher. Hradiště	1876	Korňa (Čadca, Slovensko)	2. 3. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza	4. 3. 1919	
voj. I	Surkov	Vasil	vojín	ruský 161. pěší pluk alexandropolský	1894	Kozlov (Tamborská gubernie, Rusko)	14. 3. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza	16. 3. 1919	ruský zajatec
voj. I	Šustr	Jan	vojín	16. myslivecký prapor	1882	Margelík (součást obce Vrbátky, okr. Prostějov)	24. 3. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	26. 3. 1919	
voj. I	Jukl	Josef	četář	12. zeměbra-necký pluk	1885	Bukovina u Přelouče (Paradubice)	24. 3. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	27. 3. 1919	
voj. I	Nováček	Matěj	vojín	81. pěší pluk	1880	Luka nad Jihlavou (Jihlava)	29. 3. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	31. 3. 1919	
voj. I	Denčan	Božo	vojín	srbský 7. pěší pluk	1895	Pančevo (Jižní Banát, Srbsko)	31. 3. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	3. 4. 1919	r. 1928 převezen do Olomouce
voj. I	Zelinka	Jaroslav	vojín	32. pěší pluk	1882	Sběř (Jičín)	1. 4. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	3. 4. 1919	
voj. I	Toužimský	Josef	vojín	102. pěší pluk	1881	Zadní Chlum (část obce Klučovice, Příbram)	5. 4. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	7. 4. 1919	
voj. I	Příbík	Václav	svobodník	čs. 1. pěší pluk	1878	Pankrác (městská část Praha 4)	24. 4. 1919	záložní nemocnice	břišní tyfus následkem válečných útrap	26. 4. 1919	
voj. I	Letoš	Ferdinand	vojín	6. železniční setnina	1892	Rybníček (Vyskov)	14. 5. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza následkem válečných útrap	16. 5. 1919	
voj. I	Peták	Valentin	vojín		1880	Dragošćan (Záhřeb, Chorvatsko)	23. 5. 1919	záložní nemocnice	zánět plic následkem válečných útrap	25. 5. 1919	z ruského zajetí, r. 1928 převezen do Olomouce

voj. I	Chuchel	Josef	vojín	12. domobranecký pěší pluk	1895	Želiv (Pelhřimov)	29. 5. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	30. 5. 1919	z ruského zajetí
voj. I	Tomanička	Jan	vojín	71. pěší pluk	1890	Prejšta (část obce Dubnica nad Váhom, Ilava, Slovensko)	28. 5. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	30. 5. 1919	
voj. I	Chodora	Antonín	vojín	88. pěší pluk	1877	Velký Chlumec (Beroun)	1. 6. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	3. 6. 1919	z ruského zajetí
voj. I	Zelenka	Jaroslav	desátník	depositní rota	19. 4. 1879	Stará Lomnice (část obce Lomnice nad Popelkou, Semily)	3. 6. 1919	záložní nemocnice	válečné útrapy	5. 6. 1919	italský legionář
voj. I	Svojtka	Václav	vojín	102. pěší pluk	1891	Březové Hory (část obce Příbram, Příbram)	7. 6. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka a zápal plic následkem válečných útrap	9. 6. 1919	z ruského zajetí
voj. I	Bango	Sandor	vojín	48. pěší pluk	1890	Zalabér (Zala, Maďarsko)	7. 6. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	9. 6. 1919	z ruského zajetí
voj. I	Bartoš	Karel	vojín	čs. strážní rota v Uh. Hradišti	1888	Krivaň (Detva, Slovensko)	8. 6. 1919	záložní nemocnice	boční průstřel dutinou břišní	10. 6. 1919	
voj. I	Martinek	Josef	vojín	čs. 32. pěší pluk	1898	Wiener Neudorf (Mödling, Rakousko)	9. 6. 1919	záložní nemocnice	průstřel dutiny břišní	10. 6. 1919	italský legionář
voj. I	Devan	Jan	vojín	5. střelecký pluk	1896	Mýjava (Mýjava, Slovensko)	11. 6. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza následkem válečných útrap	13. 6. 1919	
voj. I	Toplok	János	vojín	48. pěší pluk	1885	Nagy Kanizsa (Zala, Maďarsko)	12. 6. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka následkem válečných útrap	14. 6. 1919	z ruského zajetí
voj. I	Koreis	Antonín	vojín	102. pěší pluk	1895	Příbram (Příbram)	15. 6. 1919	záložní nemocnice	střední fraktura kosti stehenní, průstřel pravým ramenem	17. 6. 1919	

voj. I	Kocman	Jan	vojín	5. střelecký pluk	1898	Záturče (část obce Martin, Martin)	15. 6. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza následkem válečných útrap	17. 6. 1919
voj. I	Lukacz	Jan	vojín	67. pěší pluk	1893	Kisladna (Košice-okolie, Slovensko)	18. 6. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza následkem válečných útrap	20. 6. 1919
voj. I	Blecha	Emil	praporečkář	čs. 1. dělostřelecký polní pluk	1891	Břežany (Rakovník)	24. 6. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza následkem válečných útrap	26. 6. 1919
voj. I	Pindroch	Jan	vojín	vojenské velitelství v Baňské Štiavnici	1892	Banská Štiavnica (Banská Štiavnica, Slovensko)	28. 6. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza následkem válečných útrap	30. 6. 1919
voj. I	Sovik	Vendelín	vojín	5. střelecký pluk	1899	Podmanín (Považská Bystřica, Slovensko)	5. 7. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza následkem válečných útrap	7. 7. 1919
voj. I	Kříž	František	vojín	3. ženijní praporek, 6. setnina	25. 2. 1897	Ježera (část obce Pozořice, Brno-venkov)	9. 7. 1919	Kunovice	utonul při zabraňovacích pracích v Kunovicích	12. 7. 1919
voj. I	Urbánek	Vojtěch	vojín	10. polní dělostřelecký pluk, 4. baterie	1897	Chrudim (Chrudim)	25. 7. 1919	záložní nemocnice	epilepsie	28. 7. 1919
voj. I	Dědič	František	vojín	8. zásobovací kolona č. 8	1892	Týn nad Vltavou (České Budějovice)	6. 8. 1919	záložní nemocnice	zánět mozkových blan následkem kopnutí koně	8. 8. 1919
voj. I	Janýsek	Jan	střelec	5. střelecký praporek	1898	Čadca (Čadca, Slovensko)	9. 8. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza následkem válečných útrap	11. 8. 1919
A-V	Kubáček	Josef	poručík	1. střelecký pluk	1891	Jestřabice (část obce Koryčany, Kroměříž)	13. 8. 1919	Třebíč - všeobecná nemocnice	zánět plic	14. 8. 1919
A-V	Bartl	František	desátník		1869		15. 8. 1919	záložní nemocnice	organická vada srdce, rozedma plic	17. 8. 1919
voj. I	Horvath	János	husar		1867	Sittlör (okr. Šoproň, Maďarsko)	29. 8. 1919	záložní nemocnice	tuberkulóza zánět kloubů kyčelních	1. 9. 1919

voj. I	Holomek	Martin	vojín	3. pěší pluk	1895	Moravský Písek (Hodonín)	13. 9. 1919	záložní nemocnice	průstřel břicha	15. 9. 1919	
voj. I	Pavelka	Vincenc	invalida		51 roků	Kudlovice (Uh. Hradiště)	20. 9. 1919	záložní nemocnice	rozedma plic	22. 9. 1919	
voj. I	Chalupa	Osvald	vojín		1893	Žarošice (Hodonín)	28. 9. 1919	záložní nemocnice	flegmona	30. 9. 1919	
voj. I	Parobek	Jiří	invalida		1891	Dobrá Niva (Zvoien)	2. 10. 1919	záložní nemocnice	cukrovka	4. 10. 1919	
voj. I	Novotný	Jaroslav	vojín		1895	Chlumec nad Cidlinou (Hradec Králové)	9. 10. 1919	záložní nemocnice	srdeční slabost	11. 10. 1919	
voj. I	Litera	Antonín					6. 11. 1919			8. 11. 1919	
voj. I	Jebavý	Ludvík					22. 11. 1919			25. 11. 1919	
A-V	Vojtek	Pavel	vojín	čs. 31. pěší pluk	25. 11. 1896	Časkov (Senica, Slovensko)	30. 12. 1918	záložní nemocnice	fraktura levého bérce	2. 1. 1919	italský legionář
<i>n e n í z n ě m o</i>	Diviš	Jan	vojín	3. střelecký pluk	24. 11. 1896	Malšova Lhota (část obce Hradec Králové, Hradec Králové)	29. 3. 1919	záložní nemocnice	skvrnivka	31. 3. 1919	ruský legionář

Mírové vojenské hroby 1920–1938

oddělení	příjmení	jméno	hodnost	jednotka	narozen		zemřel		příčina smrti	pohřben	poznámka
					datum	místo (okres, země)	datum	místo			
voj. I	Vrána	Jan	invalida			6. 5. 1882	Stupava (Uh. Hradiště)	10. 1. 1920	záložní nemocnice	13. 1. 1920	
voj. I	Špička	Jan	vojín	5. polní dělostřelecký pluk, 2. baterie		12. 7. 1893	Šumvald (Olomouc)	16. 3. 1920	záložní nemocnice	18. 3. 1920	
A-V	Štěrba	Jan	invalida	železniční pluk		4. 5. 1872	Veletiny (Uh. Hradiště)	11. 4. 1920	záložní nemocnice	13. 4. 1920	
voj. I	Humpola	Vladimír	vojín	27. pěší pluk		26. 9. 1896	Pitín (Uh. Hradiště)	8. 5. 1920	záložní nemocnice	10. 5. 1920	
voj. I	Polák	František	vojín	3. ženijní prapor, štábní setnina		25. 11. 1897	Chomoutov (část obce Olomouc, Olomouc)	16. 5. 1920	záložní nemocnice	18. 5. 1920	
voj. I	Tesařík	František	invalida	3. pěší pluk		3. 12. 1881	Ostrožské Předměstí (část obce Uherský Ostroh, Uh. Hradiště)	16. 5. 1920	záložní nemocnice	18. 5. 1920	
voj. I	Mikulka	Josef	invalida			16. 10. 1884	Topolná (Uh. Hradiště)	20. 5. 1920	záložní nemocnice	22. 5. 1920	
voj. I	Valoušek	Leopold	svobodník	3. ženijní prapor		25. 11. 1898	Loučka (Vsetín)	19. 5. 1920	Morava	zadusení při utopení	23. 5. 1920
voj. I	Mareš	Karel	vojín	26. pěší pluk		14. 7. 1894	Velké Uherce (Partizánske, Slovensko)	24. 5. 1920	záložní nemocnice	otrava krve	26. 5. 1920
voj. I	Firko	Josef	vojín	41. pěší pluk		1. 4. 1896	Horné Srnie (Trenčín, Slovensko)	22. 5. 1920	záložní nemocnice	tuberkulóza	24. 5. 1920
voj. I	Halač	Jan	invalida			28. 12. 1868	Veselí nad Moravou (Hodonín)	15. 6. 1920	záložní nemocnice	tuberkulóza	17. 6. 1920
voj. I	Málek	Martin						16. 6. 1920		18. 6. 1920	
voj. II	Kudera	Antonín	vojín	2. dělostřelecký prapor		23 let	Černín (Znojmo)	27. 8. 1920	záložní nemocnice	střelná rána dutiny ústní - sebevražda	29. 8. 1920
voj. II	Porta	Jan	invalida			23. 6. 1884	Stříbrnice (Uh. Hradiště)	9. 9. 1920	záložní nemocnice	tuberkulóza	11. 9. 1920

voj. II	Rajčan	Antonín	vojín		12. 8. 1900	Trubín (část obce Lovčica-Trubín, Žiar nad Hronom, Slovensko)	17. 5. 1921	Morava	utopení při koupání	21. 5. 1921
voj. II	Smílek	Karel	vojín	27. pěší pluk, 2. rota	16. 2. 1898	Liptál (Vsetín)	10. 8. 1921	řeka Morava	utopení při koupání	12. 8. 1921
voj. II	Dominik	Antonín	invalida		12. 6. 1880	Ostrožská Lhota (Uh. Hradiště)	17. 1. 1921	veřejná nemocnice	zánět mozku	19. 12. 1921
voj. II	Šobaň	Jan			27. 8. 1883	Těšov (část obce Uherský Brod, Uh. Hradiště)	1. 8. 1922	veřejná nemocnice	zánět ledvin	3. 8. 1922
voj. II	Zeman	Martin	vojín	27. náhradní por	11. 11. 1899	Bohaté Málkovice (Vyškov)	3. 9. 1922	v řece Moravě nalezen	utopení	12. 9. 1922
voj. II	Blohberger	Rudolf	vojín	27. pěší pluk	8. 4. 1901	Kraslice (Sokolov)	11. 1. 1922	stará kasárna	střelná rána do hlavy - sebevražda	13. 12. 1922
voj. II	Fojtých	František					1922			17. 4. 1922
voj. II	Výsoudil	František	s v o b o d - m í k	27. pěší pluk	29. 12. 1906	Černovír (část obce Olomouc, Olomouc)	10. 5. 1927	stará kasárna	sebevražda za střelením	12. 5. 1927
voj. I	Poldner	Arnošt	vojín	27. pěší pluk	19. 7. 1907	Starý Maletín (část obce Maletín, Šumperk)	26. 5. 1929	řeka Morava	utopení	31. 5. 1929
voj. I	Hitzl	Emanuel	vojín	27. pěší pluk	20. 10. 1908	Staré Město (okr. Svitavy)	1. 7. 1929	za městem u nemocnice	zastřelen	3. 7. 1929
voj. II	Fürst	Josef	vojín	1. střelecký pluk čs. legii v Rusku	6. 4. 1891	Moravský Svätý Ján (Senica, Slovensko)	9. 9. 1931	zemská nemocnice	snět plicní, rozedma hrudníku	11. 9. 1931
voj. I	Hedl	Jan	četař dělesloužící	27. pěší pluk č. 3	22. 7. 1910	Ruprechtov (okr. Vyškov)	19. 3. 1934	stará kasárna	průstřel hlavy - sebevražda	21. 3. 1934
voj. II	Allesch	Bedřich	štábní kapitán		7. 9. 1891	Prachovice (Prachovice)	mezi 30. 4 a 1. 5. 1935	les Strýcha	sebevražda za střelením	4. 5. 1935
voj. II	Novotník	Jaromír	vojín	27. pěší pluk, 7. pojmí rota	15. 7. 1900	Hranice (Pterov)	12. 9. 1935	řeka Morava	udušení následkem utonutí - sebevražda	14. 9. 1935

voj. II	Hráb	Matěj	děleslou- žící pod- důstojník	27. pěší pluk	12. 8. 1908	Rákošín (Mukačevo, Ukra- jina)	24. 9. 1935	kasárna	sebevražda za- střelením	27. 9. 1935	
voj. II	Essender	Vojtěch	vojín	27. pěší pluk	16. 4. 1912	Ždánice (Hodonín)	24. 3. 1936	kasárna	sebevražda za- střelením	26. 3. 1936	
voj. II	Frank	Alois	vojín	27. pěší pluk	3. 10. 1912	Vávrovice (část obce Opava, Opava)	16. 1. 1936	zemská ne- mocnice	sebevražda za- střelením	18. 1. 1936	
voj. II	Šedivý	Jan	vojín	27. pěší pluk	11. 7. 1915	Luka nad Jihlavou (Jihlava)	3. 4. 1938	zemská ne- mocnice	se- sepe	5. 4. 1938	
voj. II	neznámy						1938			září neb říjen 1938	
voj. II	neznámy						1938			1938	
<i>n e n í známo</i>	Rokos	Augustin	<i>kapitán ve výslužbě</i>	<i>doplňovací velitelství Uh. Hradčité</i>	16. 8. 1874	Kralice (<i>nelze určit</i>)	18. 4. 1938	<i>zemská ne- mocnice</i>	<i>příjičný zánět aorty</i>	20. 4. 1938	
<i>n e n í známo</i>	Kocourek	Vladislav	vojín	27. pěší pluk	23. 6. 1915	Nenkovice (Hodonín)	25. 6. 1938	kasárna	sebevražda za- střelením	27. 6. 1938	

SPRÁVA KULTURNÍCH ZAŘÍZENÍ V OKRESE UHERSKÉ HRADIŠTĚ ORGÁNY SAMOSPRÁVY A OKRESNÍMI NÁRODNÍMI VÝBORY

Jiří Čoupek, MZA-Státní okresní archiv, Uherské Hradiště

Již v roce 1919 byl okresní samosprávě, okresním osvětovým sborům, svěřen úkol pečovat o oblast kultury. Po roce 1945 pak správa kulturní činnosti přešla v okrese Uherské Hradiště na Okresní národní výbor (v letech 1990-2002 Okresní úřad Uherské Hradiště), který ve své náplni řídil řadu kulturních organizací jako byla muzea, knihovny, kina, divadlo, kulturní zařízení a kulturní památky.

Mezi obory, které byly ve 20. století státní správou svěřeny okresní samosprávě, byla i oblast kultury. Již zákonem č. 67/1919 Sb., o organizaci lidových kursů občanské výchovy, byly v Československu v sídlech dosavadních okresních zastupitelstev¹ zřízeny okresní osvětové sbory, které měly za úkol bezplatně seznamovat veřejnost s právy a povinnostmi občanů nové republiky. Náklad na pořádání vzdělávacích kursů se hradil z příspěvků měst a obcí a ze státních subvencí. Do okresních sborů vysílaly své zástupce okresní zastupitelstva a obce, okresní školní výbory, politické strany, vzdělávací spolky a dále sem byli kooptováni znalci lidové kultury. V obcích pak byly na základě téhož zákona zřizovány místní osvětové komise k rozvoji a koordinaci kulturní činnosti. Na uvedenou právní normu navázaly zákony o obecních knihovnách, o pamětních knihách obecních a další.

Okresní osvětový sbor v Uherském Hradišti zahájil svou činnost koncem roku 1919, pravidelné schůze konal od 22. června 1920. Prvním starostou sboru byl zvolen starosta města ing. František Beneš, pak však stáli v čele sboru většinou okresní školní inspektoři.² Sbor zpočátku podle zákona pořádal občansko-vzdělávací přednášky prostřednictvím tzv. lidových škol, svůj záběr však neustále rozšiřoval, a to nejen ve směru působení na obecní a střední školy, gymnázia, obce a města, ale především ke spolupráci s různými kulturními a vzdělávacími spolky. Stejně jako v roce 1921 se např. staly oslavy jubilea Aloise Jiráska, které uherskohradištský okresní sbor uspořádal v širokém měřítku společně s organizací Sokola, učitelskou jednotou J. A. Komenského a Akademickým klubem. S československým Sokolem, Orlem, Červeným křížem, legionářskou jednotou a dalšími spolky zorganizoval sbor v dalších letech stovky oslavných, právních, zdravotních, národohospodářských, kulturních či branných přednášek a akcí. Přitom sbor spolkům pomáhal se zaváděním moderních didaktických pomůcek jako byly diapozitivy, film a rozhlas. Ke spolupráci využíval i regionální kulturní organizace, např. v roce 1935 se Slováckým muzeem uspořádal řadu kurzů vázání šátku pro jednotlivé folklorní oblasti okresu, pomáhal se zakládáním a činností Slováckých krúžků, hudebních těles apod.

Ještě ve 20. letech se stal okresní osvětový sbor hlavním koordinátorem a metodickým pomocníkem většiny kulturních aktivit v městech a obcích. Ve spolupráci s místními knihovními radami dohlížel na obecní knihovny a vzdělávání knihovníků,³ od roku 1926 spolupracoval s letopiseckými komisemi, kterým pomáhal se zakládáním obecních kronik. V roce 1925 byl při okresním sboru ustaven divadelní odbor a následujícího roku odbor loutkového divadla a odbor kinematografu.⁴ Obdobně si počínaly i Okresní osvětové sbory v Uherském Ostrohu a Napajedlích, které navíc spolupracovaly se zkušenějším uherskohradištským okresem. V politickém okrese Uherský Brod vznikly a od roku 1919 působily okresní sbory v Uherském Brodě, v Bojkovicích a ve Valašských Kloboukách.

K významné reorganizaci sborů došlo v průběhu německé okupace. Od roku 1943 se obvodem působnosti osvětových sborů staly politické okresy, tím byl snížen jejich počet,

a dozor nad jejich volenými orgány byl svěřen ministerstvu lidové osvěty prostřednictvím zástupce okresního úřadu.⁵

Po válce byla usnesením pléna Okresního národního výboru Uherské Hradiště z 11. září 1945 činnost okresního osvětového sboru obnovena, a to ve složení tři členové ONV, šest zástupců místního národního výboru a několik dalších zástupců osvětových institucí a kulturních spolků. V prvním složení zde měli po dvou zástupcích tělovýchovné organizace a Svaz české mládeže a po jednom zástupci učitelstvo, profesori středních škol, pěvecké sdružení Svatopluk, Slovácký krúžek, Slovácké muzeum, spisovatelé (Bedřich Beneš Buchlovan) a výtvarníci (Rudolf Kubíček).⁶ Avšak už dekretem prezidenta republiky z 26. října 1945 č. 130/45 Sb., o státní péči osvětové, byly okresní osvětové sbory zrušeny a nahrazeny okresními osvětovými radami, které měly působit jako výkonné orgány státní péče osvětové při okresních národních výborech. Kulturní referent národního výboru se stal zároveň předsedou osvětové rady. Právní úprava ovšem v Uherském Hradišti neměla praktický dopad na složení kulturního orgánu, samozřejmě s výjimkou změny názvu. K zásadnější změně ve složení došlo až po únorových událostech na zasedání rady ONV 27. dubna 1948.⁷

V okrese Uherský Brod byla okresní osvětová rada zvolena radou ONV Uherský Brod o něco později 16. dubna 1946 ve složení 4 pracovníci ONV (kulturní referent Jan Kundra, okresní osvětový inspektor Miroslav Velčovský, okresní knihovní inspektor Viktor Plaček a okresní osvětový inspektor Bohumír Švrčula), 10 odborníků (učitel Oldřich Slabiňák, ředitel školy Cyril Kohoutek, ředitel školy Josef Vařeka, profesor ing. Jindřich Kolařík, profesorka Olga Mládková, profesor Rudolf Tomica, odborný učitel Alois Pazdera, profesor Josef Macháček, profesorka Štěpánka Macková a ředitel Slováckého divadla Miroslav Večeřa) a 20 zástupců veřejnosti. K úpravě politického složení uherskobrodské rady pak došlo 17. prosince 1946 (lidovou stranu zastupovalo 10 členů, KSČ 4 členové, sociální demokracii 3 a národně-sociální stranu rovněž 3 členové) a po Únoru 1948, ale to již činnost okresní osvětové rady prakticky končila.

Okleštění samosprávy v národních výborech po roce 1948 se odrazilo i v oblasti kulturní politiky. Vládním nařízením č. 101/1950 Sb. byla **Okresní osvětová rada v Uherském Hradišti** a obdobně i **Okresní osvětová rada v Uherském Brodě** zrušena a jejich působnost přenesena na jedenáctičlenné **osvětové komise ONV**, jejichž předsedou měl být vždy referent pro školství a osvětu a tajemníkem osvětový inspektor.⁸ Takto byla organizována státní správa kulturních zařízení až do vydání zákonů o národních výborech č. 12 a 13/1954 Sb. Podle nich se národní výbory staly místními orgány státní moci pracujícího lidu a jejich úkolem se stalo řídit hospodářskou a kulturní výstavbu socialismu ve svých obvodech.⁹ Hlavní dohled nad celou kulturní sférou v okrese převzal Okresní výbor Komunistické strany Československa v Uherském Hradišti, zvláště pak tajemníci pro ideologickou práci, jejichž funkce byla zřízena v roce 1962.¹⁰ Pod jejich vedením byly rozpracovávány závěry komunistických sjezdů a usnesení do kulturních, dramaturgických a osvětových plánů, tito lidé s týmem spolupracovníků (včetně státní bezpečnosti) rozhodovali na základě politických kritérií o všech kádrových změnách v kulturních zařízeních, vyjadřovali se k vydávání a obsahu tiskovin a publikací včetně odborných, určovali umělce, kteří mohou nebo nesmějí vystoupit v okrese nebo zda umělecký soubor vyjede do zahraničí či nikoliv.¹¹ Ovlivňovali i historické bádání, zejména interpretaci velkomoravských archeologických nálezů či regionálních dějin 20. století apod. Za oblast kultury na ONV a činnost v jeho zařízeních odpovídal předseda, pak od roku 1971 jeden z místopředsedů.¹² Jen výjimečně se podařilo překročit pomyslné mantinely kulturní tvorby, které stanovili řídicí funkcionáři. Bylo to zejména v 60. letech a pak koncem let 80., kdy se zvláště ve filmové a divadelní tvorbě i na našem okrese prosazovalo svobodnější vyjádření myšlenek, nálad a postojů k aktuálním problémům společnosti.¹³

Do oblasti kulturně-ideové byl řazen i okresní tisk. Již od svého vzniku v roce 1945 vydávaly okresní národní výbory nepravidelně své věstníky nebo zpravodaje. Hlavním tiskovým orgánem uherskohradištského i uherskobrodského ONV se však v roce 1950 staly tzv. vesnické noviny Jiskra, vydávané zpočátku ve spolupráci s deníkem Práce. Jejich

poslání v té době spočívalo především v propagaci kolektivizace zemědělství a veřejné kritice třídního nepřítel. Od 5. září 1959 se uherskohradištská Jiskra stala týdeníkem OV KSC a rady ONV Uherské Hradiště pod názvem **Slovácká jiskra**. Vycházela až do května roku 1990, kdy byla privatizována a název změněn na Slovácké noviny. Redakce Slovácké jiskry sídlila v budově ONV a byla rovněž organizačně a rozpočtově napojena na ONV, funkce šéfredaktora ale patřila do kádrové nomenklatury pléna OV KSC. Uherskobrodská Jiskra zanikla v polovině roku 1960 spolu s okresem Uherský Brod.¹⁴ Jako samostatná příloha Slovácké Jiskry vycházel v kritických měsících roku 1968 (od 31. května do 19. srpna) **Hlas Slovácka**, na jehož přípravě se podíleli někteří z nejradikálnějších představitelů tehdejšího obrodného procesu v okrese – Josef Klimosz (vedoucí tajemník OV KSC a předseda redakční rady), Rostislav Nevřiva (redaktor), František Ďulík, Antonín Gába, Jan Hašek, Václav Lučka, Miloslav Němeček, Miroslav Raštica, Josef Sýkora, Františka Šedivá, Jan Vančura a Jaroslav Zapletal.

Od ustavujícího zasedání ONV Uherské Hradiště 22. května 1954 se stal výkonným orgánem pro kulturní záležitosti v okrese **odbor školství a kultury** spolu s **komisí kulturní, osvětovou a lidového vzdělání**. Shodná situace byla i u ONV Uherský Brod až do změny územní organizace státu k 1. červenci 1960.¹⁵ Od roku 1960 byla jako stálá komise uherskohradištského ONV vytvořena **komise školství a kultury**, která existovala až do roku 1976. Poté, v letech 1976–1990, působila **komise kultury** samostatně.¹⁶

Koncem 50. let byly také učiněny první pokusy o zlepšení péče o hmotné kulturní památky, převzaté státem, ale poničené a neudržované v revolučních letech 1945–1954. Hlavní péče o památky byla svěřena krajským národním výborům ale také při ONV Uherský Brod např. vznikla již 19. listopadu 1958 **komise pro státní památkovou péči**, jejíž předsedkyní se stala archivářka Marie Jašková (1958–1960).¹⁷

V novém státoprávním uspořádání po roce 1960 rada ONV Uherské Hradiště na svém zasedání 27. března 1963 přijala komplexní program, který měl zajistit financování provozu a údržby kulturních památek v okrese a výkon nově svěřené státní památkové péče. K tomu účelu vznikla **památková subkomise** okresní komise školství a kultury.¹⁸ Jejím úkolem bylo projednávat ochranu památek a přírody a spolupracovat s odbornými pracovníky Krajského památkového střediska v Brně. Obdobně jako u muzeí, kde vznikla také nová krajská koncepce, vydala školská a kulturní komise Jihomoravského KNV v Brně tzv. opatření „k zabezpečení rozvoje státní památkové péče v Jihomoravském kraji“, jímž byl po roce 1960 svěřen dohled nad nemovitými kulturními památkami okresním národním výborům. V okrese Uherské Hradiště se jednalo zejména o hrad Buchlov, zámek Buchlovice, klášterní areál na Velehradě, zbytky kláštera sv. Klimenta v Osvětimanech, velkomoravský areál ve Starém Městě, zámek v Uherském Ostrohu, zámek Nový Světlov v Bojkovicích, panský dům v Uherském Brodě, tvrz v Hluku a samozřejmě řadu dalších.¹⁹

Rok 1968 výrazně zasáhl do veškeré, tedy i kulturní atmosféry společnosti. V bouřlivé diskusi k správnému uspořádání státu při jednáních ONV a jeho orgánů mj. zazněly kritické názory na dosavadní kulturní politiku státu a strany. Hovořilo se o svobodné vůli jednotlivce či možnostech volby obyvatelstva žít kulturně, vzdělávat se, ale také rozhodovat o různých formách bydlení, o ovlivňování životního prostředí apod. To ale, jak vyplývalo z diskuse, mohlo být zajištěno jen vyšší důvěrou k dobrovolným osvětovým aktivistům a lektorům, profesionalizací kulturních pracovníků a celkovou koncepčností práce všech řídicích orgánů. Zcela nově měla být řešena církevní otázka, péče o hmotné památky či zájmová činnost dobrovolných kulturních spolků nebo národopisných kroužků. Reakcí na nové úkoly v okrese bylo zřízení samostatného **odboru kultury** ONV k 1. červenci 1968.²⁰ Vedoucím odboru se stal Stanislav Šula, dosavadní okresní inspektor pro kulturu, dalšími odbornými pracovníky odboru byli jmenováni vedoucí oddělení Zdeněk Posselt a Alois Dovrtěl²¹ a samostatní referenti Jaroslav Zapletal, Miloslav Němeček a Pavel Vlášek. Významným dokumentem, který se zde mj. soustřeďoval, byly roční komplexní rozborů kulturních zařízení, zachycující organizační strukturu a činnost řízených organizací.

V důsledku svých postojů v letech 1968–1969 byla ovšem řada členů školské a kulturní komise i pracovníků odboru kultury postižena následnou normalizací. Jak zaznělo z úst místopředsedy ONV ing. Milana Ptáčka na normalizačním zasedání pléna 5. června 1970 „je zarážející a smutné, že právě v aparátu ONV selhala poměrně značná část členů strany, ale nejen těch, někteří vedoucí odborů (...) a mnozí další pracovníci se ještě dnes nepoučili ze své činnosti v posledních dvou létech. Náš okres byl silně zasažen pravicově oportunistickým hnutím hlavně v politických orgánech a v kulturních kruzích se stal dokonce baštou nebo oporou i tehdejších vyšších stranických orgánů, různých funkcionářů, propagátorů a nových spolků.“²² Mezi listopadem 1969 až červnem 1970 proběhlo několikeré tzv. politicko-odborné hodnocení pracovníků, na jehož základě byli z aparátu ONV propuštěni pracovníci odboru kultury Stanislav Šula, Zdeněk Posselt, Miroslav Němeček a Jaroslav Zapletal. Dále byli odvoláni z funkce ředitelé Okresního kulturního střediska Otakar Kaňovský, Okresní lidové knihovny Věra Volopichová a Slováckého muzea Josef Jančář a celá redakční rada Slovácké jiskry v čele s vedoucí redaktorkou Růženou Jůzkovou. Normalizace pak byla završena volbami v listopadu 1971 a novým obsazením aparátu ONV, při čemž však samostatný odbor kultury zůstal zachován až do zániku ONV Uherské Hradiště k 24. listopadu 1990.²³ Rehabilitaci uvedených pracovníků přinesla až sametová revoluce v roce 1989. V roce 1990 také na jejich program z roku 1968 navázali nově jmenovaní členové komise kultury.²⁴

Nástupcem ONV se v letech 1990–2002 stal Okresní úřad v Uherském Hradišti jako úřad státní správy,²⁵ který se stal k datu svého vzniku zřizovatelem šesti okresních kulturních zařízení – Slováckého muzea v Uherském Hradišti, Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, Okresního kulturního zařízení v Uherském Hradišti, Okresní správy kin v Uherském Hradišti a Památkové správy se sídlem v Buchlovicích, vesměs příspěvkových organizací, a Okresní knihovny v Uherském Hradišti jako organizace rozpočtové.²⁶

Mnohá kulturní zařízení a spolky,²⁷ fungující původně jako samostatné právní subjekty nebo jako zařízení jednotlivých obcí, byly od roku 1951 postupně začleňovány pod referát, respektive pod odbor školství a kultury ONV Uherské Hradiště. Jedno se především o následující instituce: Vládním nařízením č. 46/51 Sb. z 22. května 1951 byla zrušena městská knihovniční rada MNV Uherské Hradiště a městská veřejná knihovna s čítárnou se stala Okresní lidovou knihovnou a pak **Okresní knihovnou v Uherském Hradišti**, která sdružovala a řídila místní knihovny v obcích. Od roku 1992 nese název Knihovna Bedřicha Beneše Buchlovana. Její okresní působnost skončila k 1. lednu 2003, od kdy je zřizovatelem příspěvkové organizace město Uherské Hradiště.

Obdobně v letech 1951–1960 existovala **Okresní lidová knihovna v Uherském Brodě**. Ta také jako samostatná rozpočtová organizace řízená odborem kultury ONV Uherské Hradiště vystupovala v letech 1969–1982 pod názvem **Městská knihovna Uherský Brod**.²⁸

Slovácké muzeum, které vzniklo v roce 1914, spravoval za podpory města až do svého zrušení 14. listopadu 1951 Muzejní a archeologický spolek „Slovácké muzeum“ Uherské Hradiště. Provoz muzea a majetek zrušeného spolku pak převzal MNV Uherské Hradiště prostřednictvím referátu osvěty a školství, aby se pak na základě přípisu KNV Gottwaldov, zn. IV/3-372-1 z 25. ledna 1954 **Slovácké muzeum Uherské Hradiště** stalo k 1. lednu 1954 muzeem okresním. V roce 1960 přešlo muzeum opět pod správu Městského národního výboru Uherské Hradiště, ale již v roce 1964 bylo převedeno v souvislosti s novou reorganizací muzejní sítě zpět na okresní národní výbor.²⁹ Rada ONV také dne 23. září 1964 schválila nový organizační řád, na jehož základě se Slovácké muzeum stalo specializovaným muzeem Slovácka. Pod Slovácké muzeum v roce 1954 přešlo místní muzeum ve Starém Městě, v roce 1959 tzv. Stojanovo muzeum na Velehradě a v roce 1966 velehradské lapidárium. Pobočkou muzea bylo v letech 1964–1970 a pak v letech 1983–1992 i městské muzeum na Novém Světlově v Bojkovicích. Od 1. ledna 2003 je zřizovatelem této příspěvkové organizace Zlínský kraj.

Obdobný vývoj prodělalo i **Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě**. Toto původně Krajské muzeum města Uherského Brodu, založené roku 1898, spravovala do roku

1951 Muzejní společnost a pak v letech 1951–1954 muzejní komise MNV Uherský Brod. Od počátku roku 1954 již ale bylo muzeum řízeno odborem školství a kultury ONV Uherský Brod.³⁰ Současně se pobočkou uherskobrodského okresního muzea stalo dosud samostatné Muzeum kraje bojkovského v Bojkovicích, které vzniklo v roce 1933 a které spravoval Muzejní spolek v Bojkovicích (1934–1952) a poté MNV Bojkovice. Pobočkou okresního muzea bylo i muzeum v Luhačovicích. Obě pobočky v roce 1960 přešly opět pod správu svých měst. V letech 1960 až 1964 bylo uherskobrodské muzeum řízeno MěNV Uherský Brod, ale od 1. ledna 1965 se stalo muzeem I. kategorie v přímém řízení odboru kultury ONV Uherské Hradiště s činností zaměřenou na kmenologii. Nový organizační řád muzea byl schválen radou ONV v Uherském Hradišti 18. srpna 1965. Díky svému nadregionálnímu charakteru se od 1. ledna 1991 stalo zřizovatelem příspěvkové organizace Muzeum J. A. Komenského v Uherském Brodě Ministerstvo kultury České republiky.³¹

Jako oblastní divadlo pod správou družstva a následně spolku stejného jména zahájilo v roce 1945 svou činnost Slovácké divadlo. Jeho provozovatelem se v roce 1949 na základě divadelního zákona č. 32/48 Sb. stal KNV Gottwaldov, ale podle výnosu ministerstva školství, věd a umění ze 17. listopadu 1949 č. 988 Úř. I. II. měl Místní národní výbor v Uherském Hradišti povinnost podílet se na financování a provozování tohoto zařízení. Do přímé správy MěNV přešlo Slovácké divadlo od 1. dubna 1960 v souvislosti se změnou územní správy, ale od 1. července 1963 byl jeho zřizovatelem Jihomoravský krajský národní výbor v Brně až do svého zániku v roce 1990. K 1. lednu 1991 se stal zřizovatelem **Slováckého divadla Uherské Hradiště** zdejší okresní úřad, od 1. ledna 2003 je zřizovatelem této příspěvkové organizace město Uherské Hradiště.³²

V majetku města Uherského Hradiště bylo po roce 1945 několik kin, která byla spravována prostřednictvím odboru kultury městského národního výboru, od roku 1969 pak Městskou správou kin sídlící v kině Hvězda. Činnost tohoto zařízení bez právní subjektivy byla ukončena k 1. lednu 1982, kdy rozhodnutím pléna ONV z 22. prosince 1981 vznikla **Okresní správa kin Uherské Hradiště**, do které byla začleněna kina dalších MNV. Okresní správa kin³³ byla zrušena usnesením ONV z 18. října 1990 k 31. prosinci téhož roku.

Jedním z nejdůležitějších kulturních zařízení ONV v Uherském Hradišti se stal **Dům osvěty**, který vznikl pravděpodobně v roce 1952 (jeho ustavení není dochováno) a sídlil v Redutě na Masarykově náměstí. Jeho úkolem bylo organizovat vzdělávací činnost a poskytovat poradenskou pomoc kulturním zařízením národních výborů, odborovým organizacím, jednotným zemědělským družstvům a zájmovým organizacím. Vnitřní organizace, stejně jako **Domu osvěty v Uherském Brodě**, se řídila statutem z 26. března 1953, který vydalo ministerstvo školství a osvěty pod čj. 100.418.

Rada ONV, která schválila 2. prosince 1964 nový statut, změnila i název zařízení na **Okresní osvětový dům v Uherském Hradišti**. Osvětový dům měl nyní čtyři oddělení – mimoškolního vzdělávání, estetické výchovy, klubových zařízení a hospodářsko-správní. Jeho úkolem bylo mj. vést základní dokumentaci o osvětových zařízeních v okrese, sledovat jejich činnost, pomáhat s přípravou tzv. jednotných plánů kulturně-výchovné činnosti v obcích atd.

Po vzniku samostatného odboru kultury k 1. červenci 1968 zrušil ONV Uherské Hradiště 25. října 1968 na základě zákona č. 69/67 Sb., o národních výborech a zákona č. 52/59 Sb., o osvětové činnosti, ke dni 30. září 1968 Okresní osvětový dům a ustavil k 1. říjnu 1968 **Okresní kulturní středisko v Uherském Hradišti**, Masarykovo nám. čp. 35, „jako zařízení odborně-organizačního charakteru, které ve vymezených okruzích kulturního a společenského života občanů bude napomáhat řídicí a organizační práci ONV zaměřené na kulturní služby všem obcím, kulturním zařízením a společenským organizacím a bude vytvářet předpoklady pro rozvoj zájmové umělecké činnosti v okrese“. Za normalizace se okresní kulturní středisko stalo významným politickým nástrojem KSČ v okrese. Na druhé straně jeho přínosem byla účinná pomoc folklorním souborům, pěveckým a hudebním tělesům a dalším kulturním, společenským a zájmovým kroužkům působícím většinou pod závodními kluby ROH nebo osvětovými besedami MNV.

Okresní kulturní středisko se rovněž stalo jedním z hlavních garantů česko-slovenské družby na úrovni okresu. Tato družba v našem regionu vycházela z hlubokých tradic společného života na moravsko-slovenském pomezí a ze zápasu za národnostní osvobození v 19. století. V novodobé historii se pak jako hlavní milník připomíná I. československý sjezd na Javořině, uskutečněný 1.–2. září 1945 Okresními národními výbory v Uherském Brodě a v Novém Městě nad Váhem, a Kopaničářské slavnosti družby a přátelství Čechů a Slováků ve Starém Hrozenkově, které se poprvé uskutečnily 25. a 26. srpna 1956 z iniciativy okresů Uherský Brod a Trenčín. Od roku 1960 se stal družebním partnerem ONV Uherské Hradiště ONV Trenčín (v letech 1949–1960 byl jeho partnerem ONV Topolčany). V rámci výměny kulturních hodnot zajíždělo pravidelně do Trenčína Slovácké divadlo, uskutečňovaly se společné čtenářské konference a besedy v okresních knihovnách, výměna výstav mezi zdejšími muzei atd. V oblasti zájmové a umělecké činnosti vyrostla v 80. letech dodnes živá tradice setkávání českých a slovenských amatérských fotografů a výtvarníků.³⁴

Pro úplnost je třeba zmínit i normalizační družbu s okresem Ostrogožsk v Sovětském svazu z let 1968–1989. Ta vycházela z rámcové dohody uzavřené mezi Jihomoravským krajem a Voronežskou oblastí roku 1963 a v našem okrese byla dokumentována především okresním výborem Svazu československo-sovětského přátelství a Slováckým muzeem.³⁵

Rozhodnutím z 15. prosince 1988 zrušil uherskohradištský ONV okresní kulturní středisko jako rozpočtovou organizaci bez likvidace a od 1. ledna 1989 ji nahradil příspěvkovou organizací³⁶ pod názvem **Okresní kulturní zařízení Uherské Hradiště** jako kulturně-politickou, odborně-metodickou, organizátorskou a kulturně-výchovnou organizací ONV s pobočkami místních kulturních zařízení. Plénum ONV pak 18. října 1990 změnilo OKZ k 1. lednu 1991 na **Středisko kulturních služeb**, které zaniklo k 31. prosinci 1991.³⁷

V přímé správě ONV Uherský Brod byl již v letech 1951–1957 **zámeček Obora** (zv. Pepčín) na katastru obce Drslavice.³⁸ Od roku 1964 pak ONV Uherské Hradiště ještě přímo spravoval **Státní hrad Buchlov, Státní zámek Buchlovice, Památník Velké Moravy ve Starém Městě** (prostřednictvím Slováckého muzea) a areál **Lapidária na Velehradě** (nejdříve prostřednictvím Domu osvěty, od roku 1966 Slováckého muzea). Od 1. ledna 1974 byly ale Státní hrad Buchlov, Státní zámek Buchlovice³⁹ a Památník Velké Moravy převedeny do správy Jihomoravského krajského národního výboru, respektive Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Brně.

Dne 10. září 1985 uložila rada Jihomoravského KNV v Brně radě ONV vytvořit podmínky pro opětné převzetí hradu Buchlova, zámku v Buchlovicích a Národního kulturního památníku ve Starém Městě do správy ONV nebo jím spravované organizace. Zatímco Památník včetně archeologických lokalit byl svěřen Slováckému muzeu, pro provoz hradu, zámku a jeho přílehlé zámecké zahrady zřídil ONV od 1. ledna 1986 příspěvkovou organizaci **Památková správa Buchlovice se sídlem na státním zámku v Buchlovicích**.⁴⁰ Památková správa zanikla až se zánikem Okresního úřadu v Uherském Hradišti k 31. prosinci 2002, respektive byla převzata společně se správou hradu (správce Jiří Novotný) a zámku (správce Ivana Syslová) Krajským památkovým ústavem v Brně.

Plénum ONV ustavilo také k 10. únoru 1970 příspěvkovou organizaci **Zámek Nový Světlov v Bojkovicích**, který ONV přebрал od Státního statku Bojkovice. Ředitel organizace Oldřich Slabiňák pak vzal do své péče i bojkovické krajské muzeum.⁴¹ Organizace byla ale zrušena rozhodnutím pléna ONV z 22. prosince 1982 a s účinností od 1. ledna 1983 byl zámek převeden do péče MěNV Bojkovice. Místní muzeum se stalo pobočkou Slováckého muzea, v roce 1992 ale sbírky opět převzalo město Bojkovice a Krajské muzeum Bojkovska začlenilo pod svůj odbor kultury.

V letech 1990–2002 se uzavřela významná etapa péče o kulturní dědictví okresu Uherské Hradiště a vývoj jeho kulturních a památkových zařízení. Předkládaný článek by měl být podnětem k hlubšímu zpracování dějin jednotlivých subjektů, zejména těch, jejichž historie byla dosud málo známa nebo zcela opomíjena.

Poznámky:

- 1 Na Moravě se jednalo o sídla okresních silničních výborů, zřízených podle zákona z roku 1877. Jejich sídla se shodovala se sídly okresních soudů. Organizací a správou osvětových sborů bylo pověřeno ministerstvo školství a národní osvěty. Jeho výnos č. 3 Věstníku MŠANO, roč. II., 1920, pak upravil definitivní náplň činnosti sborů.
- 2 Seznam starostů Okresního osvětového sboru Uherské Hradiště (OOS UH): František Beneš 1920, Josef Bartoča 1920–1926, Václav Sehnal 1926–1934, Jaroslav Bureš 1934–1936, Emil Pavlák 1936–1943, Vladimír Sova 1943–1945.
- 3 Viz zákon č. 430/19 Sb., o obecních lidových knihovnách.
- 4 Státní okresní archiv Uherské Hradiště (SOKa UH), fond OOS UH.
- 5 Vládní nařízení č. 126/43 Sb., o organizaci veřejné osvětové služby z 11. května 1943.
- 6 SOKa UH, Okresní národní výbor Uherské Hradiště (ONV UH), zápisy pléna a rady, inv. č. 291 a 302.
- 7 V čele Okresní osvětové rady v Uherském Hradišti stáli kulturní referenti ONV Antonín Gregor 1945–1946, Emil Žejglic 1946–1948, Leopold Bena 1948–1949 a Miroslav Čančík 1949–1950.
- 8 U ONV Uherské Hradiště byl tímto kulturním referentem Cyril Daněk 1950–1952 a Ladislav Kolaja 1952–1954, u ONV Uherský Brod Jan Kundrata 1950–1954.
- 9 Podrobněji k vývoji okresních národních výborů viz Čoupek, Jiří, Čoupková, Jaromíra: Okresní národní výbor Uherské Hradiště (1868) 1945–1990 (1992), inventář, Uh. Hradiště 2002. Zde též seznam funkcionářů, tj. předsedů, místopředsedů a tajemníků ONV.
- 10 Tajemníky pro ideologickou práci OV KSČ Uherské Hradiště byli František Barák v letech 1962–1963, Antonín Gába 1963–1969, Jan Slováček 1969–1976, Jaroslav Čtvrtníček 1976–1980 a Josef Náplava 1980–1989.
- 11 Na počátku normalizace dostaly všechny významnější soubory „politický dozor“, u staroměstské Doliny to byl Jan Slováček, u uherskobrodské Olšavy Zdeněk Vrba, u Hradišťanu Svatopluk Bimka, u Svatopluku Adolf Krejčíř atd.
- 12 Jednalo se o oblast tzv. nadstavby, tj. školství a mládeže, kultury, církevních záležitostí, tělovýchovy a sportu, tisku a publicistiky. Touto oblastí byli pověřeni místopředsedové ONV Antonín Májíček 1971–1976, Jan Slováček 1976–1981, Jan Šimoník 1981–1982, Karel Holub 1982–1986 a Jelenka Nečasová 1986–1990.
- 13 Volnější seberealizaci našli především členové zájmových sdružení, působících pod klubovými nebo osvětovými organizacemi, ať už se jednalo o folklorní a hudební soubory, ochránce životního prostředí apod., o „necenzurovanou“ tvorbu se pokoušela i Malá scéna Slováckého divadla. Příkladem je i dlouholetá činnost Studia amatérského filmu při Závodním klubu ROH v Uherském Hradišti, jak vyplývá ze vzpomínek člena Jiřího Demla a známého dramaturga Jana Gogoly. Viz K o r v a s, Josef: *40 let kina Hvězda a historie filmu a promítání v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště 2007.
- 14 Č o u p e k, Lukáš: *KSČ – Okresní výbor Uherské Hradiště (1908)1921–1989*. Inventář, Uherské Hradiště 2006. Vedoucími redaktory byli František Soukup 1950–1956, Luděk Majer 1956–1959, Josef Abrahám 1959–1960, Mořic Foltýn 1960–1965, Růžena Jůzková 1965–1970, Antonín Májíček 1970–1973, Josef Leták 1973–1978, Jiří Jilík 1978–1986 a Anna Hájková 1986–1990. Vedoucím redaktorem uherskobrodské Jiskry byli Bosák 1950, L. Tlach 1951, Viktor Plaček 1951–1953 a Jaroslav Hodic 1953–1960.
- 15 Vedoucím odboru školství a kultury ONV Uherský Brod byl v letech 1954–1960 Tomáš Milička, předsedou komise kulturní, osvětové a lidového vzdělání v téže době Jaroslav Pavlík.
- 16 Předsedou těchto komisí byli poslanci Josef Štěpán 1954–1957, Josef Šik 1957–1960, Josef Kraváček 1960–1964, Antonín Májíček 1964–1971, Lubomír Oujezdský 1971–1976, Antonín Bilík 1976–1981, Marie Poláchová 1981–1986 a František Stašek 1986–1990.
- 17 Stalo se tak na základě zákona č. 22/58 Sb., o kulturních památkách. V letech 1951–1960 byly kulturní památky většinou ve správě odborů kultury krajských národních výborů, a to na základě vládního nařízení z 11. prosince 1951 č. 112/51 Sb., o reorganizaci státní památkové péče.
- 18 Tento materiál vycházel z vyhlášky č. 71/60 Sb., o rozšíření pravomoci a odpovědnosti národních výborů a o uspořádání činnosti jejich orgánů, a z usnesení vlády č. 250 z 30. března 1962, o opatřeních k odstranění nedostatků v památkové péči.

- 19 Záležitosti památkových objektů byly projednávány v radě ONV např. 27. března 1963, 7. dubna 1965 a 7. února 1968.
- 20 Stalo se tak rozhodnutím ONV z 21. června 1968 podle nového zákona č. 69/67 Sb., o národních výborech.
- 21 V letech 1960–1987 okresní církevní tajemník (a bývalý příslušník StB), po něm učitel Jaromír Havránek 1987–1990.
- 22 SOkA UH, ONV UH, zápis pléna z 5. června 1970 a 15. září 1970.
- 23 Jako vedoucí odboru školství a kultury ONV Uherské Hradiště se vystřídali Josef Kraváček 1954–1960, Tomáš Milička 1960–1964 a Jan Slováček 1964–1968, pak jako vedoucí odboru kultury ONV Stanislav Šula 1968–1969, Alois Dovrtěl 1970, Zdeněk Vrba 1970–1976, Zdenka Višenková 1976–1981, Marie Pavlusíková 1981–1983, Marie Křivdová 1983–1989 a Svatopluk Bimka 1989–1990.
- 24 Novými členy komise kultury (po zrušení vedoucí úlohy strany Ústavním zákonem č. 135/89 Sb. z 29. listopadu 1989) se stali kooptovaní poslanci ONV Jiří Čoupek a František Šimčík a neposlanec Zdeněk Posselt.
- 25 Usnesením vlády č. 163 z 6. června 1990 bylo rozhodnuto o ukončení činnosti národních výborů a o vytvoření nové podoby státní správy. Tato skutečnost dostala právní podobu zákony ČNR č. 397/90 Sb., o obcích, a č. 425/90 Sb., o okresních úřadech, úpravě jejich působnosti a o některých dalších opatřeních s tím souvisejících. V čele Okresního úřadu Uherské Hradiště stál v letech 1990–2002 ing. Ivan Palacký.
- 26 Podle § 19 b) zákona ČNR č. 367/90 Sb. z 4. září 1990 bylo stanoveno, že okresní úřady řídí nejdéle do 31. prosince 1992 rozpočtové a příspěvkové organizace, jehož zřizovateli byly okresní národní výbory ke dni účinnosti tohoto zákona. Nové organizace mohly být zřizovány pouze se souhlasem ministerstva vnitra a ministerstva financí.
- 27 Podle zákona č. 68/51 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních byla stanovena jako jediná forma sdružování dobrovolné organizace. Spolky, vzniklé před 1. říjnem 1951, se mohly přeměnit nebo začlenit do organizací jen pokud „vyvíjejí svou činnost ve shodě se zájmy pracujícího lidu“.
- 28 Organizační řád byl projednán v radě ONV 3. prosince 1969, pod přímé řízení Okresní knihovny v Uherském Hradišti přešla usnesením rady ze dne 1. dubna 1982. Ředitelkou Městské knihovny Uherský Brod byla v letech 1969–1982 Božena Vrbová.
- 29 Na základě zákona č. 36/60 Sb., o územním členění státu a zákona č. 65/60 Sb., o národních výborech, vyhlásil odbor školství a kultury Jihomoravského krajského národního výboru v Brně v roce 1960 novou strukturu muzejní sítě. V jejich čele stálo Moravské zemské muzeum v Brně, dále vzniklo Oblastní muzeum Jihovýchodní Moravy v Gottwaldově pro okresy Gottwaldov, Hodonín, Kroměříž a Uherské Hradiště. V každém okrese pak bylo jedno muzeum pověřeno okresní působností. Všechna muzejní zařízení byla svěřena do správy městským, respektive místních národních výborům. Viz Hobzová, Ludmila: *Slovácké muzeum Uherské Hradiště (1904)1914–1999*. Dílčí inventář. Uherské Hradiště 2000. K dějinám muzea viz též *Slovácké muzeum Uherské Hradiště. Uherské Hradiště 2000*.
- 30 Stalo se tak zřejmě na základě již citovaného přípisu KNV Gottwaldov, zn. IV/3-372-1 z 25. ledna 1954, pléna a rady Okresního a Místního národního výboru v Uherském Brodě tuto záležitost neprojednávaly.
- 31 Podrobněji k dějinám muzea viz *Almanach ke 100. výročí Muzea J. A. Komenského v Uherském Brodě*. Studia Comeniana et historica, 59–60–XXVIII/1998.
- 32 K dějinám divadla viz *Slovácké divadlo Uherské Hradiště 1995–2005*. Uherské Hradiště 2005.
- 33 Od začátku 50. let 20. století se stali provozovateli kin většinou místní národní výbory prostřednictvím osvětových besed. Uvedenou Městskou správu kin v Uherském Hradišti vedl od roku 1969 Jan Florec, řediteli OSK UH se pak stali Bohumil Kožušník 1982–1986 a František Luňák 1986–1990.
- 34 Podrobněji viz Č o u p e k, Jiří, H l a v á č o v á, Danica: *Česko–slovenské vztahy*. Rkp. 1988.
- 35 *Kronika družby*. Uherské Hradiště 1985.
- 36 Řediteli OOD, OKS, OKZ a SKS UH byli Blanka Křížová 1954–1961, Miloslav Novotný 1961–1965, Otakar Kaňovský 1965–1970, Miroslav Potyka 1970–1972, Karel Ptáček 1972–1978, Marie Gejdo-

- šová 1978–1982, Eliška Langová 1982–1984, Jaroslav Mikulík 1984–1986, Karel Holub 1986–1990 a Miroslav Potyka 1991.
- 37 Uvedené zařízení bylo v podstatě sloučeno s dosavadním Sdruženým závodním klubem ROH n. p. Let Kunovice do nové příspěvkové organizace Klub kultury Uherské Hradiště, zřízené městem Uherské Hradiště k 1. lednu 1992.
 - 38 Převzat byl rozhodnutím ministerstva zemědělství z 3. ledna 1951 č. j. 61.130/50–IX/8 a výměrem ONV Uherský Brod z 29. srpna 1957 dočasně předán ministerstvu vnitra v Praze. (SOka UH, ONV UB, inv. č. 608.) V 60. letech se dostal ale opět do správy odboru kultury ONV Uherské Hradiště, protože však nebyl zanesen do seznamu kulturních památek, byl zámeček neudržován a nakonec roku 1981 demolován.
 - 39 Správcem hradu Buchova byl Vítězslav Novotný v letech 1964–1973, zámku v Buchlovicích Václav Damborský v letech 1964–1970 a František Mikš 1970–1973.
 - 40 Usnesení pléna ONV UH z 20. března 1986. Ředitelem byl Pavel Vlášek v letech 1986–1992, Jana Spathová 1992–1993 a pak opět Pavel Vlášek 1993–2002.
 - 41 Název této organizace pak byl Zámek Nový Světlov a muzeum v Bojkovicích. Řediteli byli Oldřich Slabiňák 1970–1982 a Antonín Ondrušek 1982.

PhDr. Jiří Č o u p e k (n. 1947), ředitel Státního okresního archivu Uherské Hradiště. Specializuje se na regionální dějiny 19. a 20. století, historii měst a obcí okresu a vývoj veřejné správy.

Administration of Cultural Establishments in the Uherské Hradiště District by Bodies of Local Administration and District National Bureaus

A b s t r a c t

In the 20th century, the national government delegated administration of certain fields to the level of district administration, including culture. The Czechoslovak law from 1919 established district enlightenment committees in all seats of district administration. Their task was to educate the citizens of the new republic with their rights and duties, free of charge. The costs of organizing the educational courses were reimbursed by the contributions from municipal and local resources as well by the national government. Representatives for the committees were delegated by district and municipal authorities as well as school committees, educational societies and political parties. Experts on folk culture were also co-opted. In the course of the 1920s, the District Enlightenment Committee in Uherské Hradiště became the main coordinator and methodic guidance provider for most of the cultural activities in the town and surrounding villages. In cooperation with the local library committees, it managed the local libraries and education of librarians, and in 1926, it began to cooperate with chronicle committees, whom it helped to establish and manage local chronicles. In 1925, a theatrical department was established within the District Committee, followed by similar departments for puppetry and cinematography in the next year.

After the Second World War, the plenum of the District National Bureau Uherské Hradiště renewed the existence of the District Enlightenment Committee on Sept. 11, 1945. The first line-up included two representatives from each of major physical education organizations and the Union of Czech Youth, and one from teachers, high school teachers, the choir Svatopluk, Slovácký krúžek (Moravian-Slovakian Circle), the Slovácké Museum, writers and visual artists. However, the President's decree from Oct. 26, 1945 No. 130/45 Coll. abolished the district enlightenment committees and replaced them with district enlightenment councils.

The curtailing of local administration in national bureaus after the Communist coup in 1948 affected also local cultural politics. The district enlightenment councils were abolished and their agenda was taken over by the enlightenment committees of District National Bureaus (ONV). The chairmen of those committees were always the deputies for schools and enlightenment, and its secretaries the enlightenment inspectors. Since 1954, the executive organ for cultural matters was the department of schools and education along with school, cultural or enlightenment committees. However, the superior surveillance over the whole cultural sphere in the district was kept by the District Committee of the Czechoslovak Communist Party in Uherské Hradiště, especially by the referees for the ideological work, whose function was established in 1962. Those were the people who, along with their teams of associates (including members of the secret police organization State Security - StB) decided on personnel changes in cultural establishments, approved and censored all printed material including academic works, decided whether certain artists can or cannot perform in district or whether an ensemble can perform in a foreign country or not. These decisions were based mostly on political reasons.

The cultural establishments and unions operating until 1948 as individual legal subjects or establishments of individual municipalities had been gradually merged into the department of schools and culture at the District National Bureau in Uherské Hradiště since 1951. Thus, politically surveyed cultural establishments came into existence, such as museums, cinemas, theaters etc., the history of which is outlined all the way to the year of 2002.

Verwaltung von Kultureinrichtungen im Bezirk Uherské Hradiště durch Selbstverwaltungsorgane und Bezirksnationalausschüsse

Zusammenfassung

Zu jenen Bereichen, die im 20. Jahrhundert von der Staatsverwaltung an die Bezirksselbstverwaltung übertragen wurden, zählte auch der Bereich Kultur. Durch das entsprechende Gesetz von 1919 wurden in der Tschechoslowakei an Stellen der bisherigen Bezirksvertretungen kulturelle Körperschaften errichtet, zu deren Aufgabengebieten gehörte, die Öffentlichkeit mit den Bürgerrechten und -pflichten in der neuen Republik kostenlos bekannt zu machen. Die Aufwandskosten für Bildungskurse wurden von kommunalen Beiträgen sowie von Staatssubventionen vergütet. In die Bezirkskörperschaften wurden Repräsentanten von Bezirksvertretungen und Gemeinden, Bezirksschulsausschüssen, politischen Parteien delegiert und außer ihnen wurden auch Kenner der Volkskultur kooptiert. Noch in den zwanziger Jahren war die kulturelle Körperschaft von Uherské Hradiště als Hauptkoordinator und methodische Hilfskraft bei den meisten Kulturaktivitäten in Städten und Gemeinden tätig. In Zusammenarbeit mit örtlichen Bibliotheksräten kontrollierte sie Gemeindebibliotheken und veranstaltete Bildungsprogramme für Bibliothekare, von 1926 an arbeitete sie mit den Annalen-Kommissionen zusammen und half bei der Anlegung von Gemeindechroniken. 1925 wurde im Rahmen der kulturellen Bezirkskörperschaft eine Abteilung für Theater und ein Jahr später Abteilungen für Puppentheater und für Kinematografie errichtet.

Nach dem zweiten Weltkrieg am 11. September 1945 wurde im Plenum des Bezirksnationalausschusses Uherské Hradiště über Wiederaufnahme der Tätigkeit der kulturellen Bezirkskörperschaft entschieden. Mitglieder der ersten nachkriegszeitlichen Körperschaft waren je zwei Vertreter des Turnvereins und des Verbandes der tschechischen Jugend und je ein Vertreter der Lehrer, der Studienräte, des Sängervereins Svatopluk, des Folkloreensembles Slovácký krúžek, des Museums der Mährischen Slowakei, der Schriftsteller und der bildenden Künstler. Bereits durch das Präsidentendekret Nr. 130/45 der Sammlung vom 26. Oktober 1945 über staatliche Kulturpflege wurden die kulturellen Bezirkskörperschaften aufgehoben und durch Bezirkskulturräte ersetzt.

Die Beschränkung der Selbstverwaltung in den Nationalausschüssen nach 1948 widerspiegelte sich auch im Bereich der Kulturpolitik. Die Bezirkskulturräte wurden aufgehoben und ihr Aufgabengebiet auf Kulturkommissionen bei Bezirksnationalausschüssen übertragen, wobei zum Vorsitzenden einer solchen Kommission ein für Schulwesen und Aufklärungsarbeit zuständiger Sachbearbeiter und zum Sekretär ein Inspektor für Schulwesen und Aufklärungsarbeit werden sollten. 1954 ist die Abteilung für Schulwesen und Kultur samt Schul-, Kultur- oder Aufklärungskommissionen zum Exekutivorgan geworden. Die oberste Aufsicht über den gesamten Kulturbereich im Bezirk hatte jedoch der Bezirksausschuss der Tschechoslowakischen Kommunistischen Partei in Uherské Hradiště, insbesondere ihre Sekretäre für ideologische Arbeit, deren Funktion im Jahre 1962 eingeführt wurde. Diese Sekretäre mit ihren Mitarbeiter-Teams (inklusive des staatlichen Sicherheitsdienstes) trafen Entscheidungen auf Grund politischer Kriterien, sie entschieden über alle Personaländerungen in Kultureinrichtungen, über Herausgabe und Inhalt von Publikationen und Drucksachen, über Auftritte oder Auslandsreisen der Künstler.

Kultureinrichtungen und Vereine, die bis 1948 als selbständige Rechtssubjekte oder Einrichtungen einzelner Gemeinden tätig waren, wurden ab 1951 nach und nach in die Abteilung für Schulwesen und Kultur des Bezirksnationalausschusses Uherské Hradiště eingegliedert. Unter Aufsicht sind auf diese Weise Bezirkskultureinrichtungen, Denkmalämter, Museen, Kinos, Theater usw. entstanden, deren Entwicklung bis 2002 im Folgenden angedeutet ist.

LETIŠTĚ V UH. HRADIŠTI-MAŘATICÍCH

Jan Hubáček, Uherské Hradiště

V dějinách našeho letectva je určitě ještě několik skutečností, které možná dosud nejsou zcela prozkoumány a ani širší veřejnosti nejsou dostatečně známy. Jednou z nich je vznik a historie polního letiště v Uherském Hradišti-Mařaticích.

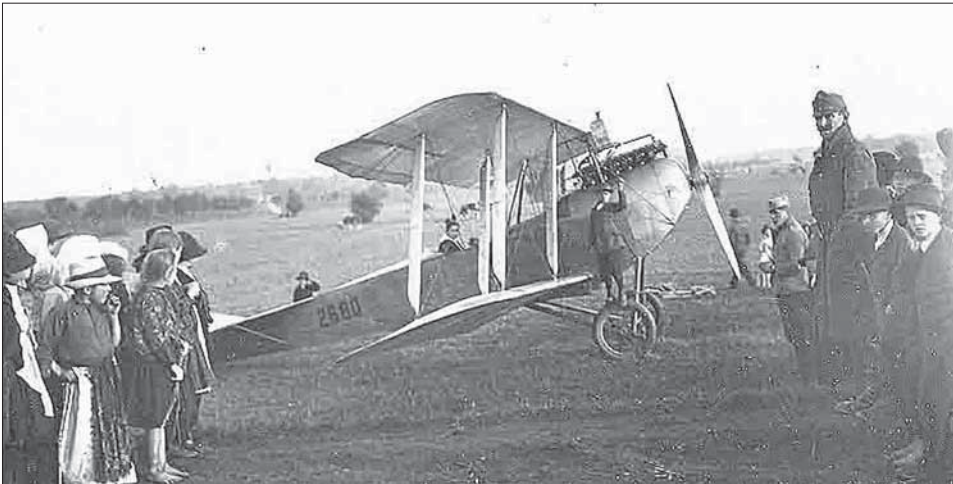
Historie leteckého provozu mařatického letiště zřejmě nezačala jeho oficiálním ustavením, jak dosud uváděly historické prameny, ale podle získaných informací je jisté, že v prostoru budoucího polního letiště přistálo nejméně jedno letadlo ještě před skončením 1. světové války a před vznikem ČSR.

Dokazuje to fotografie letadla Brandenburg C.I č. 26.60, na které budova Braunova sklepa (z počátku mařatických vinohradů) zachycená na horizontu a oblečení osob potvrzuje, že byla skutečně pořízena v Mařaticích. Typ letadla a výška stromů (v porovnání s dnešním stavem) zase nasvědčují tomu, že foto bylo pořízeno skutečně ještě před vznikem Československé republiky.

Když se v listopadu 1918 začaly pozemní vojenské jednotky přesouvat na Slovensko, protože bylo nutno zabezpečit svrchovanost nově vzniklé republiky na celém jejím území, bylo Výnosem Vrchního velitelství československých branných sil v Praze č. j. 401/Gšt z 9. 11. 1918 z důvodů koordinace činnosti těchto jednotek ustanoveno „Zvláštní velitelství československých vojsk na Slovensku“ se sídlem v Uherském Hradišti. Jeho prvním velitelem byl jmenován bývalý c. k. generál Štika (v té době jediný, který byl k dispozici).

Mužstvo s velitelem, nadporučíkem vzduchoplavectva Vojtěchem Paškem, bylo přemístěno do Mařatic během listopadu 1918 z Olomouce, která byla určena střediskem aviatiky pro Moravu a Slezsko. Ihned bylo započato s nezbytnými přípravami na provoz vojenského letiště. Vhodné místo, zásobované provozním materiálem ze stanice zřízené v Uherském Hradišti, bylo nalezeno nedaleko města na tzv. „mařackých lúkách“.

Podle katastrální mapy Mařatic z r. 1914¹ je zřejmé, že pro účely letiště sloužila část polní plochy, která byla daleko větší, než se v některých člancích dříve uvádělo. Jednalo se o parcelu č. 348/3 (na levém břehu řeky Moravy, v 176 m n. m.), která sahala daleko blíže k městu a pokrývala ještě asi ¾ plochy zastavěné později kasárnami. Z jihovýchodní strany

Rakousko-uherský letoun Brandenburg v Uh. Hradišti-Mařaticích.

Letiště v Mařaticích.

parcelu ohraničovala v délce asi 835 m silnice vedoucí z Uherského Hradiště do Mařatic, v Mařaticích to byla dále pěšinka za dnešní konzervárnu OTMA v délce asi 295 m, vedoucí od silnice k rameni řeky Moravy, a severní stranu tvořilo nábřeží Moravy v délce asi 460 m. Na severozápadní hranici pozemku bylo mnoho malých parcel a na západě pozemek sousedil v délce asi 302 m s hranicí katastru města Uherské Hradiště. Celková největší délka pozemku byla asi 830 m a byla orientována ve směru jihozápad–severovýchod (45°), v nejširším místě ve směru sever–jih měřil pozemek asi 492 m. Název části pozemku „Rybník“ napovídá, že tato část území zřejmě bývala po vylití Moravy z břehů při záplavách zatopena.

I když se zatím nepodařilo objevit mapu s přesnou lokalizací samotného letiště, domnívám se, že z důvodů nejjednoduššího zásobování letiště materiálem se z celé obrovské plochy jako polní letiště využívala především její západní část (nejbližší městu), která byla později v letech 1930–1932 zastavěna kasárnami Přemysla Otakara II.

Velmi dlouho se nedařilo nalézt jakoukoliv fotografii prostoru, ve kterém se letiště nacházelo. Až mezi pohlednicemi s obrazy hradištských malířů se podařilo najít několik maleb, které zachycují pohled na tento prostor. Jsou to např. kresby a obrazy Jiřího Heřmana nebo Jaroslava Panušky. Jediná fotografie, která také toto místo zachycuje, je uložena v fotoarchivu Slovákckého muzea.²

I když oficiálně na uvedeném pozemku v r. 1918 ještě letiště neexistovalo, letecké historické prameny potvrzují, že se opravdu tento prostor využíval už před listopadem 1918 k přistávání a startování letadel. Byla zde postavena provizorní dřevěná bouda, která sloužila jako hangár. Sama stanice v Uh. Hradišti byla odbočkou leteckého správkařského parku v Olomouci určeného pro Slovensko.

První dvě letadla, která 1. polní letecká setnina získala, byly rakouské typy Brandenburg B.I (Fd) čísla 276.19 a 276.11. Po přeletu z Prahy je setnina oficiálně převzala dne 20. 11. 1918.

Generál Štika vybavil 20. 11. 1918 velitele Leteckého sboru setníka Jindřicha Kostrbu rozsáhlou plnou mocí, kterou jej pověřil organizováním letectví při vrchním velitelství československých vojsk na Slovensku a ten téhož dne ustavil 1. polní leteckou setninu v Uherském Hradišti; v dobových dokumentech se setkáváme i s označením „setnina Uherské Hradiště“.

Brandenburg C.I. na letišti v Uh. Hradišti-Mařaticích (červen–červenec 1919).

Další letoun, který setnina získala 9. 11. 1918, byl Hansa Brandenburg C.I (U) č. 369.178, s nímž odlétl z italské fronty Offizierstellvertreter (důstojnický zástupce) Rudolf Forst a přistál ve svém rodišti v Napajedlech. Letadlo si 3. 12. 1918 v letu vyzkoušel nadporučík Josef Pospíšil s pozorovatelem poručíkem Zdenko Krulišem při dvacetiminutovém zkušebním letu. Letoun však u setniny dlouho nezůstal, protože už 4. 12. 1918 s ním odstartoval setník Jindřich Kostrba se svým přítelem JUDr. Zdeňkem Lhotou k letu do Prahy. Nedaleko České Třebové u Zichlíny (Zichlíny?) s letounem za husté mlhy však havarovali a letoun byl odeslán na opravu do Leteckého arsenálu na pražském Výstavišti.

Dne 13. 12. 1918 převzal velení 1. polní letecké setniny od setníka J. Kostrby nadporučík Pašek a 15. 12. 1918 se setník Kostrba vrátil ze Slovácka zpět do Prahy, aby se opět ujal své funkce velitele Leteckého sboru.

Dne 29. 12. 1918 nařídil ministr národní obrany Václav Klofáč zřízení letišť v Praze-Vysočanech, Pardubicích, Olomouci a také prozatímního letiště v Mařaticích s udaným zámyslem jeho pozdějšího přemístění do Brna. Od tohoto dne je také mařatické letiště vedeno oficiálně ve vojenských dokumentech.

Z vyprávění mařatického rodáka pana Oldřicha Buriána, jehož otec Robert Burián pracoval určitou dobu na mařatickém letišti, si lze udělat přesnější představu o situaci a dění na mařatickém letišti. Pan Robert

Setník Jindřich Kostrba, velitel Leteckého sboru (stíhací eso rakousko-uherské armády s osmi ověřenými sestřely).

Burián byl vyučený stolař a na letiště v Mařaticích se dostal na jaře roku 1919. V hodnosti četaře zde velel partě stolařů v letecké dílně. „*Na obrovské travnaté louce na Zápovědi vyrostly vojenské stany a celtové hangáry. Vojáci, ještě ve starých uniformách, dováželi z nádraží křídla a trupy letadel, mnohdy poškozených, a v hangárech i pod širým nebem je montovali, opravovali a na louce na rozjezdové trati je zalétávali. Italské a rakouské označení přetírali československými trikolorami. Letiště, létající stroje i vojáci leteckého personálu byli středem zájmu dědiny i blízkého města. Děti i vážení občané od rána do večera okukovali provizorní letiště. Letci i technický personál se družili s civilním obyvatelstvem. Každou neděli byl volný přístup na letiště. Jednu neděli uspořádali velitelé i letecký den – piloti, ostřílení vojáci z front, předváděli na jedno- i dvojplošnicích své letecké umění.*“³

Minimální vybavení mařatického letiště (absence mobilních leteckých stanů) způsobovalo, že letiště mělo smysl jen v souvislosti s boji na jihu Slovenska, a bránilo v počátcích bojů přenést letiště dále na východ Slovenska.

Když pozemní jednotky dosáhly až Košic a letci 1. polní letecké setniny z důvodů nedostatečného doletu strojů Brandenburg je nemohli následovat, přesunula se 1. polní letecká setnina počátkem roku 1919 i s letouny Brandenburg B.I (Fd) č. 276.11 a 276.19 do Košic a na letišti v Mařaticích byla ponechána pouze „letecká provozní stanice“ s nepočetným personálem. Tato odloučená jednotka (detašmán) se asi v polovině ledna 1919 přesunula z Uh. Hradiště do Hrabové u Moravské Ostravy.

Dne 3. 6. 1919 se do Uh. Hradiště přesunula i se svými letouny 2. polní letecká setnina z Košic.⁴ Setnina měla k dispozici dva Brandenburgy C.I (Ph) č. 26.64 a č. 26.70, L.V.G. C.I č. 39.78/18 a Phönix C.I č. 121.50, který jako jediný letoun v československém letectvu byl vybaven pro letecké snímkování. Její letci ve dnech 13. 6. až 20. 6. 1919 zajišťovali letecké spojení mezi rozdělenými pozemními jednotkami u Užhorodu.

V Uherském Hradišti se měla od léta 1919 zformovat čistě stíhací 1. československá letecká setnina. Setnina obdržela stíhací letoun Spad S VII (č. 11 188), který byl odeslán dne 23. 6. 1919 od francouzské setniny BRE 560 z Prahy.

Koncem června 1919 letci 2. polní letecké setniny společně s francouzskou letkou BRE 590 podnikali lety nad vyprazdňující se frontou i nad maďarským zázemím.

Dne 13. 7. 1919 se setnina z Uh. Hradiště přesunula se svými několika Brandenburgy, Phönixem C.I (č. 121.101), L.V.G. C VI (č. 39.78/18) a Spadem S VII (č. 11 188) do Nitry.

Již 26. 7. 1919 se však opět 2. polní letecká setnina vrátila z Nitry zpět do Uherského Hradiště a zanechala v Nitře všechna svá letadla pro doplnění stavu 1. polní letecké setniny, kromě stíhacího Spadu S VII č. 11 188, který se stal prvním (na více než měsíc), jediným strojem čistě stíhací, v Uherském Hradišti formované letecké setniny SPAD č. 2. Ta se zde začala formovat dle rozkazu velitele Leteckého sboru z 5. 8. 1919, jejím velitelem byl určen nadporučík polní pilot Jindřich Pospíšil a setnina podléhala letecké setnině v Olomouci.

Pro nově vzniklou setninu však bylo letiště s měkkým rozmáčeným povrchem těžko použitelné k výcviku na Spadu. Na tomto stroji s poměrně vysokou vzletovou i přistávací rychlostí bylo riziko poškození příliš velké. Vznikaly problémy při zvýšení hladiny řek Moravy a Olšavy, které hrozily blízké letiště zatopit, což také čas od času učinily. To pak ve svém dopadu znamenalo nejen zastavení létání, ale i maximální úsilí veškerého mužstva k záchraně materiálu. Obyvatelé Uh. Hradiště a okolí měli svoje zkušenosti se záplavami už z roku 1910 a 1912. Jak uvádí článek ve Slovácích novinách, postihla zřejmě podobná záplava 9. 7. 1919 i setninu SPAD v Mařaticích.⁵ Zřejmě i to byl jeden z důvodů, že setnina byla 8. 9. 1919 znovu přemístěna do Nitry, kde se dále připravovala.

Tímto dnem na letišti v Uh. Hradišti-Mařaticích ustal pravidelný letecký provoz leteckých setnin a koncem roku 1919 již nebylo letiště v Mařaticích uváděno v prozatímní organizaci československého vojenského letectví.

Je patrné, že letiště v Mařaticích sloužilo opravdu pouze jako prozatímní letiště a vojenští letci zde s přestávkami pobývali celkem jen asi 147 dní. Jednalo se o tři období:

- od začátku listopadu 1918 do začátku ledna 1919 (asi 61 dní)
- od 3. 6. 1919 do 13. 7. 1919 (41 dní)
- od 26. 7. 1919 do 8. 9. 1919 (45 dní)

Účast leteckých setnin z Uherského Hradiště-Mařatic

a) při obsazování Slovenska

První operační let setniny provedl dne 22. 11. 1918 s letounem Brandenburg č. 276.11 polní pilot štábní šikovatel Novák a pozorovatel poručík Kruliš s úkolem rozhazovat letáky v prostoru jihovýchodně od Trenčína. Další lety pak následovaly ve dnech 23. 11., 24. 11. a 6. 12. 1918. Tentokrát bylo jejich cílem, kromě opětovného rozhazování letáků, také pozorování pozic a pohybu nepřátelských vojsk. Ze všech těchto letů se zachovala písemná hlášení letců s vlastnoručními podpisy, avšak v žádném z nich se nepíše ani slovem o nepřátelské protiletadlové palbě, ani o střetnutí s maďarskými letadly.

Výjimkou snad mohl být let nadporučíka Vojtěcha Paška s pilotem četařem Karlem Hrubínem na letounu Brandenburg C.I, uskutečněný 31. 12. 1918 po zahájení postupu pozemních jednotek na Bratislavu. Zprávu o něm přinesl letecký sborník Naše křídla: „*Byla to 1. letecká setnina, kterou setník Kostrba ustavil v listopadu 1918 v Uherském Hradišti. Odtud setnina konala už koncem roku výzvědné lety nad západním Slovenskem, z nichž se vracela s prostřelenými letadly. Zejména výzvědný let nadporučíka Paška s pilotem Hrubínem v poslední den roku 1918 nad Bratislavou ukázal, že s Maďary bude nutno nikoliv jednat, ale bojovat.*“⁶ Ve skutečnosti byl pozorovatelem při zmiňovaném letu nadporučík Miroslav Doležel a podle jeho slov „*Brandák několika záplatami dokazuje trefy*“.

Když se počátkem roku 1919 přesunula 1. polní letecká setnina i s letouny Brandenburg B.I(Fd) č. 276.11 a č. 276.19 do Košic, nahradil Vojtěcha Paška ve funkci velitele setniny v únoru setník vzduchoplavectva Stanislav Novák.

b) v bojích na Těšínsku

Zatímco ve většině českého příhraničního území byla svrchovanost nově vzniklé Československé republiky do konce roku 1918 již zajištěna, na Těšínsku, které obsadili polští nacionalisté, tomu tak zatím nebylo.

Proto se asi v polovině ledna 1919 detašmán 1. polní letecké setniny s velitelem nadporučíkem Paškem přesunul z Mařatic do Hrabové u Moravské Ostravy a byl dán k dispozici plukovníku Šnejdárkovi (rodákovi z Napajedel), který velel pozemním jednotkám. Setnina zde prováděla pouze pozorovací lety nad polským územím, ale žádných bojů se nezúčastnila, protože vojenské akce na Těšínsku byly ukončeny příměřím, jehož platnost byla dojednána od 1. 2. 1919 a kdy se vojenské jednotky stáhly na smlouvenou demarkační čáru.

c) při maďarské ofenzivě

Během roku 1919 se situace na Slovensku v důsledku územních nároků Maďarska začala vyhrocovat. V noci z 20. 5. na 21. 5. 1919 zahájila maďarská vojska u Šalgótarjánu ofenzivu na území Slovenska a začala ohrožovat postavení legionářských jednotek u Miškovce.

2. polní letecká setnina, která byla v této době právě dislokována v Košicích, se se svým Brandenburgem B.I č. 26.17 zúčastňovala vojenských operací na východním Slovensku a konala především průzkumné a fotoprůzkumné lety pro hlavního velitele. V menší míře prováděla také lety bombardovací, kdy hlavním cílem byl maďarský obrněný vlak na nádraží v Levicích. Ve funkci velitele setniny vystřídal nadporučíka Vojtěcha Paška setník Stanislav Novák.

Protože však letouny 2. polní letecké setniny v Košicích už byly značně opotřebovány, samo mužstvo bylo také značně vyčerpáno a setnina nebyla bojeschopná, přesunula se 3. 6. 1919 zpět do Uh. Hradiště.

Po 30. 5. 1919, kdy zahájila maďarská Rudá armáda vpád na Slovensko s cílem vytlačit naše vojsko ze Slovenska, byly naše pozemní jednotky od sebe odříznuty. Spojení mezi

vojsky Košické a Karpatské skupiny bylo prakticky přerušeno a přesun Karpatské skupiny do prostoru Košic byl možný jen bojem přes Michalovce.

Na pomoc pozemním jednotkám byli opět povoláni letci 2. polní letecké setniny, kteří měli zajišťovat předávání zpráv, zásobování střelivem a také poštovní styk. Během června 1919 podnikli šikovatel Karel Janhuber jako pilot a nadporučík Vojtěch Pašek jako pozorovatel na letounu Brandenburg C.I (Ph) č. 26.39 několik letů z Uh. Hradiště do Užhorodu a zpět s nákladem pošty, stříliva a kulometem.

Při letu do Užhorodu 19. 6. přibrali při mezipřistání ve Spišské Nové Vsi na palubu ještě náčelníka štábu majora Morstadta s velmi důležitými vojenskými dokumenty pro odříznuté pozemní jednotky. Přetížený letoun úspěšně doletěl až do Užhorodu a 20. 6. se opět vrátil se svou posádkou do Uh. Hradiště-Mařatic. Oba tyto poslední lety byly zřejmě dosti „dobrodružné“, a to jak 19. 6. s pořádně „naloženým“ letounem, tak i 20. 6. – nejméně jeden den za velmi nepříznivého počasí. Pilot Janhuber, pozorovatel Pašek i operační důstojník Morstadt byli za tento odvážný čin navrženi velitelem východní armády k vyznamenání Československým válečným křížem 1919.

Koncem června se maďarská vojska po několika varovných zásazích Dohody začala ze Slovenska tahovat. Letci 2. polní letecké setniny společně s francouzskou letkou BRE 590 ještě po 24. 6. 1919, kdy bylo uzavřeno příměří, podnikali lety nad vyprazdňující se frontou i nad maďarským zázemím, aby ověřili, že maďarská armáda nepřipravuje ještě nějaký nenadálý výpad.

Ve velení 2. polní letecké setniny, která se několikrát stěhovala, byl stále její velitel nadporučík Josef Pospíšil, setnina byla 23. 7. 1919 přejmenována na setninu SPA-2.

Celkově lze říci, a dostupné písemné prameny to zatím potvrzují, že všude, kde letecké setniny během prvního roku po vzniku Československé republiky působily, vykonávaly jen pozorovací, kurýrní a bombardovací lety.

Využití letiště po odchodu leteckých setnin

Prostor letiště v Uh. Hradišti-Mařaticích býval však občas využíván i v době, kdy byly letecké jednotky odveleny na jiná letiště, a také v době, kdy už letiště natrvalo opustily. Vzdušný prostor v okolí Uh. Hradiště zažíval možná docela čilý provoz, což bychom na tehdejší dobu ani neočekávali. V dobovém tisku se např. objevila poznámka, že pilot kapitán Dostal musel v dubnu 1919 v důsledku poruchy na motoru nouzově přistát s letounem SVA blízko Uherského Hradiště. I když bylo letadlo poškozeno, pilot vyvázl bez zranění.

Bývalé polní letiště však bývalo využíváno také například k mezipřistání letadel, o čemž svědčí další zpráva v regionálním dobovém tisku: „*Letecké neštěstí. Událo se 1. 5. (1919). Ráno o 9.00 hod. vznesl se v Uh. Hradišti aeroplan letecké setniny z Košic k letu do Brna. Nad Buchlovicemi vypověděl motor, následkem čehož se stroj zřítil ze značné výše. Pilot i průvodce byli značně zraněni, nikoliv však životu nebezpečně.*“ Podle historických dokumentů se jednalo o letoun Brandenburg C.I (Ph) č. 26.17 patřící 2. polní letecké setnině. Na palubě měl polního pilota Rudolfa Horáčka a pozorovatele poručíka Františka Köhlera.

Mařatické letiště posloužilo také ještě k další akci, která se však netýkala leteckých, ale pozemních jednotek. Zápis v kronice města Uh. Hradiště i regionální tisk uvádějí, že dne 19. 7. 1919 přijel do Uherského Hradiště ministr národní obrany Václav Klofáč s francouzským generálem Pellé a plukovníkem Husákem. Dopoledne byli hosté uvítáni na náměstí Svobody a odpoledne byla na mařatickém letišti vykonána přehlídka vojsk.⁸

Další, tentokrát leteckou akci, která se zde konala, potvrzují opět Slovácké noviny: „*Zajímavá podívaná byla připravena obyvatelstvu našeho města. Na Mařatském pastvisku usídlila se eskadrona letadel, dvojplošníků 2. leteckého pluku z Olomouce. Obrovské plátěné hangáry skrývají 5 letadel, která často vzlétají a tím poskytují velmi četným divákům příležitost pozorovati vzlet i přistání letadel. Lety jsou ve spojitosti s ostrou střelbou dělostřelectva v obvodu Javořiny. Cvičení se zúčastňuje také oddělení vrhačů světél, jejichž světelné kužely ozařují večer oblohu i celý terén.*“⁹

Generál Pellé v Uherském Hradišti.

O tomto vojenském cvičení a o pobytu v Uherském Hradišti se zmiňuje ve svých písemných vzpomínkách i pilot kunovického Avie (dnešní „starý závod“) a pozdější zalétávací pilot kunovického LETu Ladislav Šváb. Jak vyplývá z textu, svoje vzpomínky psal zřejmě přibližně kolem roku 1978 a kromě popisu letiště a provozu na něm také výborně upřesňují úlohu letců při tomto vojenském cvičení. Píše: „Začátkem srpna 1928 odlétáváme (z Malacek – jak vyplývá z předcházejícího textu) na 12 dní na polní letiště do Uherského Hradiště. Pastvisko pod Mařaticemi, ohraničené silnicí vedoucí k Jarošovu, řekou Moravou, mrtvým ramenem Moravy a městem na jižní straně. Stačilo urovnat kousek rigolu na cestě vedoucí napříč k židovským koupelkám a letiště je připraveno na provoz. Start i přistání je možné pouze ve směru sever–jih. Přistávalo se převážně směrem k severu proti severozápadním větrům, přes dnešní hlavní křižovatku, přes kaštanovou alej, pod kterou nyní pěšky či na kole směřují do zahrádkářské osady „Třešňovka“. Jak to utíká, kaštanová alej, která po obou stranách vroubila silnici vedoucí před padesáti léty volným prostorem, lukami, je dnes po celé délce obklopená bloky budov, trochu prořidla, ale jako tenkrát se zjara zazelená, obalí hrozny květů a dává příjemný stín. I celé bývalé letiště zmizelo a jen několik malých dočasných zahrádek „Na Zápovědi“ zůstává, než je pohltí další stavby. Stanová základna a hangáry pro letadla je umístěna v blízkosti židovských koupelek, nás, létající personál ubytovali v prázdné, dosud tam stojící chalupě hned na kraji cesty vedoucí do vinohradů. Léтали jsme většinou pro spolupráci s dělostřelectvem při zastřelování na terče na Kobylí hlavě nedaleko sv. Antoníčka. Pozorovatel z letadla sledoval dopady granátů a hlásil umístění slovy „dlouhá, krátká“ a podobně. Průzkumné lety, fotolety, zastřelování a to vše v malém prostoru kolem sv. Antoníčka.“¹⁰

Pro přesnější představu o tom, kde letci vybudovali svou stanovou základnu a hangáry, jsem porovnal vzpomínky pana Švába se starými mapami Uherského Hradiště a sháněl informace o tzv. židovských koupelkách. Nejspíše se jednalo o přírodní koupaliště nebo plavárnu. Takové byly na toku Moravy směrem k Mařaticím čtyři a v tomto případě se zřejmě jedná o ty nejbližší. Starší hradišťští rodáci si možná vzpomenou, že když šli po pravé straně proti toku Moravy po hrázi směrem k Jarošovu, přišli kousek před ramenem Staré Moravy k proláklině, kterou bylo nutno po pěšince obejít a teprve pak bylo opět možno po hrázi pokračovat dále. Mapa mostů královského města Uherské Hradiště z r. 1898 dokládá,

že zde vtékala do Moravy strouha Prikopa, která sem přitékala z prostoru pozdějších kasáren Přemysla Otakara II. Zmíněné židovské koupelky byly tedy nejspíše právě v těchto místech. Odpovídá to i poloze parcely na mapě Mařatic z r. 1914 a vzpomínkám L. Švába, že „stačilo urovnat kousek rigolu na cestě vedoucí napříč k židovským koupelkám...“: Onen rigol byl zřejmě pozůstatek bývalé Prikopy, která zde v r. 1928 už zcela jistě neexistovala.

Také následující akce potvrzuje další využití mařatického letiště. Konal se zde 1. letecký den, který v neděli 6. 10. 1929 ve 14.00 hodin ve prospěch Národní jednoty uspořádala místní odbočka Masarykovy letecké ligy (MLL) v Uherském Hradišti společně s odbočkou Svazu československého důstojnictva. Na pořadu byla ukázková akrobacie a vzdušný boj letounů, protiletadlová obrana (velitel podplukovník Veselý), skupinový let, házení do terče z letounů o ceny a seskok s padákem. Tři vojenská letadla propagační letky MLL z Olomouce zde za velkého zájmu obecnstva předvedla bohatý program a už od 9.00 hodin dopoledne pořádala vyhlídkové lety s obecnstvem v okruhu asi 20 km. Leteckého dne se tehdy zúčastnilo asi 4 000 diváků.

Zajímavou podrobností, která dokresluje organizaci a současně potvrzuje konání leteckého dne, je i zápis z jednání obecního výboru obce Mařatice, konaného dne 27. září 1929: „Masarykova letecká liga v Uh. Hradišti žádá o osvobození dávky ze zábav na letecký den na 6. 10. 1929. Schváleno 9 hlasy pro osvobození dávky ze zábav.“⁶¹

Zřejmě poslední leteckou akci, která se v prostoru mařatického letiště uskutečnila, byl další letecký den, o němž je opět záznam v protokolech obecního výboru obce Mařatice ze 16. srpna 1930: „Československá obec legionářská v Uh. Hradišti žádá povolení leteckého dne na 14. září v případě na 28. září t. r. na katastru obce Mařatice. Ve smyslu se povoluje, avšak dávka ze zábav odvedena býti musí do obecní pokladny obce Mařatic.“⁶²

O tomto leteckém dnu opět informovaly Slovácké noviny: „Okresní jednotka československé obce legionářské v Uh. Hradišti a Moravský Aeroklub zamýšlejí uspořádati v Uh. Hradišti v měsíci září Letecký den. Zástupci obou korporací vyšetřili již nejvhodnější místo pro letiště. Vyjednávají se. Již nyní upozorňujeme občanstvo z Uh. Hradiště a z okolí, na tento den propagace letectví, o jehož významu jak sportovním, tak dopravně-hospodářském, netřeba se v naší době – době techniky – široce zmiňovati. Serioznost a vážnost Moravského Aeroklubu zaručuje nevšední podívanou a poučení o nejmodernějším dopravním prostředku.“⁶³

Definitivní konec využití mařatického prostoru pro letecké účely zřejmě učinila v roce 1930 započatá výstavba kasáren Přemysla Otakara II. Z původní parcely sice zůstalo ještě dostatek volného prostoru, avšak nenašly se zatím žádné další dokumenty, které by potvrdily nějaký další letecký provoz v dané lokalitě.

I když polní letiště v Uherském Hradišti-Mařaticích bylo využíváno jenom krátkodobě a přerušovaně, určitě má své významné místo v historii československého letectví. Vždyť právě zde byly v r. 1918 ustaveny první letecké vojenské jednotky v nově vzniklé Československé republice, které se staly základem celého dalšího československého vojenského letectva.

Poznámky:

- 1 Originál mapy je uložen v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru Zeměměřičského úřadu v Praze.
- 2 Fotoarchiv Slováckého muzea v Uherském Hradišti, katalogové č. 3769.
- 3 Robert Burián (26. 5. 1886–8. 3. 1928), vlastní vzpomínky, nepublikováno.
- 4 Byla to část původní 1. letecké setniny, která byla mezitím v Hrabové přejmenována na 2. polní leteckou setninu a později byla převelena do Košic.
- 5 *Slovácké noviny*, 1919, roč. 36, č. 38 (11. 7. 1919), s. 1.
- 6 *Naše křídla – silné letectví, naše budoucnost ...* Praha, Masarykova letecká liga, VI. Orel [distributor, 1939]. Dějiny letectví česko-slovenského, s. 62.
- 7 *Slovácké noviny*, 1919, roč. 36, č. 28 (2. 5. 1919), s. 3.
- 8 *Slovácké noviny*, 1919, roč. 36, č. 40 (25. 7. 1919), s. 3.

- 9 *Slovácké noviny*, 1928, roč. 45, 17. 8. 1928.
- 10 Ladislav Šváb (nar. 1907 v Dolní Obruči u Ústí nad Orlicí, zemřel 29. 10. 1995), vlastní vzpomínky, nepublikováno.
- 11 SOKA UH, fond AO Mařatice, inv. č. 8, Protokolární kniha zápisů ze schůzí obecního zastupitelstva z let 1929–1933.
- 12 Tamtéž.
- 13 *Slovácké noviny*, roč. 47, 1. 8. 1930.

Jan Hubáček (n. 1944), působil jako učitel matematiky a fyziky na ZŠ v Uherském Hradišti. Dlouhodobě se zajímá o letectví, od r. 1994 shromažďuje materiály o letišti v Mařaticích.

The Airfield in Uherské Hradiště-Mařatice

A b s t r a c t

The airfield in Uherské Hradiště-Mařatice was officially established on Dec. 29, 1918. The person to be credited for the first use of the airfield as well as the establishment of its first airborne units was the Commander of Air Corps Jindřich Kostrba. The newly formed First Field Airborne Company was with their Brandenburg airplanes immediately engaged in the actions to secure Slovakia by the Czechoslovak Army. Its pilots took part also in operations that supported ground units in the Těšínsko region and later in the Hungarian offensive of 1919 in Slovakia again. The unit was from time to time transferred to other airfields (Nitra, Košice), but after some time, it always returned back to its „mother“ airfield in Mařatice. Later, it was also renamed, first to 2nd Field Airborne Company, later to Company SPA-2. On September 8, 1919, the unit was permanently transferred away from Mařatice and by the end of 1919, the airfield ceased to be listed among the Czechoslovak air force facilities. In 1919, the airfield was also used for a ground forces parade which took place on the occasion of the French General Pellé's visit to Uherské Hradiště.

However, the airfield was occasionally used even after that. Aviation days took place here and in 1928, the airfield served the air force again as the base for a common maneuvers with the ground forces.

In spite of the fact that the Mařatice airfield was fully utilized only for a short period of time, it has definitely played a major role in the history of Czechoslovak air force. It was here where the first airborne units of the newly founded Czechoslovak Republic were established, which were later on the base of the whole Czechoslovak air force.

Flugplatz in Uherské Hradiště-Mařatice

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Feldflugplatz in Uherské Hradiště-Mařatice wurde am 29. 12. 1918 offiziell angelegt. Um die Inbetriebnahme des Flugplatzes sowie die Aufstellung der ersten Luftstaffeln machte sich der Befehlshaber des Fliegerkorps Jindřich Kostrba verdient. Die neu aufgestellte 1. Flugkompanie agierte sofort mit ihren Flugzeugen Brandenburg beim Schutz der Slowakei durch die Tschechoslowakische Armee. Die Flieger dieser Flugkompanie nahmen auch an Unterstützungsaktionen für die Bodentruppen im Gebiet von Teschen teil und später wurden sie bei der ungarischen Offensive 1919 wieder in der Slowakei eingesetzt. Die Luftstaffel wurde mitunter zu anderen Flugplätzen (Nitra, Košice) abkommandiert, nach gewisser Zeit kehrte sie jedoch zu ihrem „Mutterflughafen“ in Mařatice zurück. Sie wurde auch umbenannt: zuerst in 2. Feldkompanie, später in SPA-2-Kompanie. Am 8. 9. 1919 wurde sie von Mařatice endgültig abgeordnet und ab Ende 1919 wurde dieser Flugplatz in der Struktur der tschechoslowakischen Luftstreitkräfte nicht mehr angegeben. 1919 fand hier noch eine Militärparade der Bodentruppen zu Ehren des französischen Generals Pellé anlässlich seines Besuchs in Uherské Hradiště.

Das Fluggelände wurde von Zeit zu Zeit auch später ausgenutzt. So wurden hier zum Beispiel Flugtage veranstaltet, im Jahre 1928 diente es wieder als militärischer Stützpunkt bei gemeinsamen Übungen von Militärfliegern und Bodentruppen.

Obwohl der Flugplatz in Mařatice nur kurze Zeit regelmäßig ausgenutzt wurde, spielte er eine große und wichtige Rolle in der Geschichte der tschechoslowakischen Luftstreitkräfte. Denn gerade hier wurden die ersten Luftstaffeln in der neu entstandenen Tschechischen Republik aufgestellt, die zur Grundlage der späteren tschechoslowakischen Luftstreitkräfte geworden sind.

VZPOMÍNKA NA PhDr. IVANA BITTNERA

Neočekávaná zpráva o úmrtí PhDr. Ivana Bittnera překvapila všechny, kdo ho znali. Posledního říjnového dne r. 2007 podlehl, jako třiašedesátiletý, nemoci – ale na Zlínsku, kde dlouho působil, zůstane v paměti jako optimistický člověk překypující energií, kterou kolem sebe šířil.

Rodák z Valašska (Vsetín 27. září 1944) našel napřed zaměstnání v Bratislavě, pak se usadil v Uherském Hradišti, a nastoupením do zlínského okresního archivu (1. ledna 1977) se dal na dráhu archiváře. Při zaměstnání vystudoval archivnictví a historii na brněnské filosofické fakultě (1977–1980) a dosáhl doktorátu. Jako všestranný a činorodý člověk se v archivu podílel na mnoha činnostech – jezdil do obcí při skartačních řízeních, odborně zpracovával archivní fondy (mj. rozsáhlý fond ONV Valašské Klobouky), měl na starosti archivní studovnu kde pečoval o badatele. Snadno navazoval kontakt s lidmi, což se přecho často osvědčilo třeba při nákupech a shánění knih, neboť do jeho působnosti náležela také odborná archivní knihovna. Rád fotografoval a uměl se zaměstnat – pokud čas dovolil – v jednoduché archivní fotodílně. Zručnost a obratnost prokázal při opravách a údržbářských pracích, neboť v tehdejších dobách se archiváři – ať chtěli nebo ne – vlastně rukama starali také o budovu. V klečůvkém zámku i přilehlém parku bylo práce vždy dost a dost (zvlášť stojí za připomenutí, že při péči o stromy zámeckého parku sem Ivan přiváděl své přátele, kteří dovedli hodné pomoci).

Práce s archivními prameny ho přivedla k publikační činnosti, ať už k tématům patřily místní dějiny (Provodov) nebo speciální úseky (zemědělství na Valašskokloboucku) aj. Svůj zájem stále silněji upíral k využití počítačů v archivnictví a živě se podílel na prvních projektech a realizacích (1984). Informačním systémům se šíře věnoval když odešel ze zlínského okresního archivu (1987) na pražskou archivní správu. Působil v ní šest let, potom krátce pracoval v Komerční bance (1993–1994) a nakonec se osamostatnil – své zkušenosti s archivními informačními systémy a spisovou službou přenesl do vlastní firmy (První archivní a spisovenská Praha–Blansko, s. r. o., 1994); podílel se na vydání praktické příručky Spisová a archivní služba ve státní správě, samosprávě a podnikatelské sféře, 1998. Jeho práce ho

občas přiváděla i k nám na Zlínsko, a tak zavítal i na své bývalé působiště v klečůvkém archivu. Přijížděl vždy optimistický a činorodý a takový zůstává i v našich vzpomínkách.

Zdeněk Pokluda

P. Zemek, REFORMACE, PROTIREFORMACE A ROZVINUTÍ POREFORMAČNÍHO KATOLICTVÍ V UHERSKÉM BRODĚ – KŘESŤANSKÁ VÍRA V PROMĚNÁCH ČASU. Uherský Brod 2006, 504 s.

Obšrný název odpovídá obšrnému rozsahu knihy, která na 500 stranách nabízí mnoho poučného. Na první pohled je zřejmé, že touto knihou se Uherskému Brodu dostává vyznamenání – málokteré jiné město se může pochlubit takto zevrubně popsanou kapitolou svého náboženského, duchovního vývoje. Všestrannost, s jakou P. Zemek popisuje, vysvětluje a přibližuje duchovní profil města v 16.–18. století, vzbuzuje obdiv. A budiž hned řečeno, že rozsáhlá materie je v tomto tlustém spisu čtenáři snadněji zpřístupněna vnitřním členěním do 21 kapitol (78 podkapitol) s vloženými třemi exkurzy a připojenými přílohami. Navíc jsou k dispozici rejstříky – jmenný (vlastně osobní), věcný a místní.

Jádro výkladu podává autor převážně v chronologické posloupnosti; u koncipování některých kapitol pak převažuje věcné hledisko – tam, kde se přibližují související zřetele sociální, charakter školství a vzdělávání, působení výtvarných děl a hudby, stránky spojené s barokní zbožností. Po třech úvodních kapitolách přechází Zemek k soustavnému výkladu o náboženském životě v Uherském Brodě od 16. do 18. století. Patříčnou pozornost věnuje klíčovým osobnostem (např. působení P. Kyrmezera zaujímá přes 40 stran), vysvětluje vztahy – včetně diskusí i střetů – mezi nekatolickými denominacemi, přibližuje působení vrchností – Kunoviců a potom pokatolických Kouniců, umí dobře charakterizovat poměry v městské komunitě i měnící se mentalitu doby. S pochopením souvislosti se snaží osvětlit pobělohorské zvraty, kdy měšťanské společenství bylo převáděno ke katolickému vyznání.

Autor se může opřít o mnohé, co už bylo vykonáno, s prospěchem využil vydaných brodských pramenů, navázal na historiky, kteří se tématem

podrobněji zabývali. K tomu přidává výsledky vlastní práce – zkušenosti s místními prameny (Bartošková kronika), obsáhlé studium archiválií církevních i šlechtických, rozhled po novější literatuře. Tak se dopracoval k všestrannému výkladu, kde osoby a děje se představují v dobových souvislostech a podrobně se přibližují stránky věroučné (i s jejich jemnostmi a složitostmi). Ocenění si zaslouží sdělný autorův jazyk, z leckterých jeho charakteristik vyznačuje, že promyslel a přetavil dávné děje do slov srozumitelných dnešku.

V tak rozsáhlé knize je množství jmen a pojmnů a při pozorném čtení lze narazit na místa, kde zaváháme. Snad redakční chvat zavinil u některých vět podivnou úsečnost (str. 326, 327) nebo nejasnost (str. 331). Lze opravit totožnost u hraběnky z Gašína (nikoli „z Bašína“, pozn. 727). Při charakteristice Jana ze Žerotína (pozn. 454) se už nelze spolehnout na Ottův slovník, ale snadno lze nalézt přesnější identifikaci. Jistě jen redakčním nedopatřením je psaní jména Jana Staršího Jakartovského ze Sudic (pozn. 572, str. 245) s velkým S (Starší). U jmen uherských šlechticů lze jednoduše užít českou formu: Matouš (nikoli Matúš) Čák (pozn. 988), Emerich (nikoli Imrich) Tököly (str. 313). Nevím, zda je nutné podléhat přílišné politické korektnosti – stále snad lze hovořit s historičkou Annou Corethovou (a nikoli „s Annou Coreth“, str. 360), což je přece jen srozumitelnější. Kolísání v psaní „bočkajovci“ a „Bočkajovci“ (str. 386, 387 aj.) by mělo být překonáno upřednostněním správné podoby s malým b.

Upozornění na dílčí nepřesnosti nemůže odvést naši pozornost od celkového dojmu, že máme před sebou knihu oplývající množstvím poznatků, bez nichž se neobejde další bádání o Uherském Brodě a moravských církevních poměrech v 16.–18. století. K příznivému pocitu přispívá též grafická úprava a celkový vzhled úctyhodného Zemkova díla.

Zdeněk Pokluda

Rygar, František: TĚMICE U HODONÍNA 1264–1945. Vydáno vlastním nákladem autora 2007, 163 s.

V době, kdy se města i obce všech velikostí doslova předhánějí ve vydávání reprezentativních a výpravně graficky vyvedených monografií, na jejichž stránkách předkládají svým občanům, rodákům i návštěvníkům svoji bohatou historii, se mi shodou okolností do rukou dostala kniha,

jež by mezi jinými podobnými díly působila svou úpravou jako Popelka. V měkkých deskách a brožované úpravě, s fotografiemi kvality xerografických kopií na první pohled ukazuje, že byla vydána prakticky „na koleně“. Co se však skrývá za skromným zevnějškem?

Knihy přináší, jak samotný název napovídá, přehled dějin nevelké obce, ležící na pomezí okresů uherskohradištského a hodonínského, od první písemné zmínky až do roku 1945. Spíše než uceleným chronologickým vyprávěním je ovšem jakousi mozaikou, jejíž stavba budí nejednou dojem neuspořádanosti. Za úvodními pasážemi o prehistorickém období, etymologii názvu obce a nejstarších jménech a usedlostech jsou zařazeny kapitoly věnované obživě obyvatel (včetně výkladu o emigraci do Ameriky), bydlení a kroji, vztahující se k 19. a 20. století, aby se poté vyprávění vrátilo k nevolnictví a třicetileté válce a přes výklad o řemeslnických poměrech, hrdelním právu a vinohradnictví dospělo k revolučnímu roku 1848. V další části se pak dočteme o náboženském životě v 18. a 19. století. Jeho cenou součástí je soupis drobných sakrálních památek v obci. Kdyby se jej podařilo doplnit kvalitní obrazovou dokumentací, měl by v budoucnu jistě vysokou vypovídací hodnotu. Po návratu v čase zpět k napoleonským válkám pak již dějinný příběh plyne jen mírně klikatou cestou. V kapitole *Školství a kultura* se dočteme nejen o vzniku zdejší školy v roce 1885, ale též o její další činnosti i dění v obci vůbec, jak je zachycuje školní kronika, a to až do roku 1945. Zvláštní kapitola věnovaná období před první světovou válkou zde ale chybí. Následují dějiny místní tělovýchovné jednoty Sokol, založené v roce 1920, dále pak kapitoly *První světová válka*, *Léta 1918–1939*, *Druhá světová válka* a vyprávění končí osvobozením obce v dubnu 1945. Na závěr je ještě vřazena krátká zmínka o obecních kronikách, seznam představitelů obce a řídících učitelů, tabulka zachycující vývoj počtu domů a obyvatel v obci a obrazová příloha.

Vzhledem k této zvláštní stavbě se přímo nabízí možnost vytýkat autorovi, že např. části věnované každodennosti (kroj, bydlení, strava apod.), jež jsou mimochodem přes svou všeobecnost rozhodně velmi zajímavé, měly být zařazeny pospolu na konci, jak tomu obvykle bývá, nikoli přimíchány do diachronního popisu dějin obce. Domnívám se však, že osnova knihy je zcela v rukou autora a jeho představy o koncepci díla a netradiční řazení kapitol může být zajímavým

ozvláštněním. Stejně tak i jakési vysvětlující pasáže, které zasazují dění v Těmicích do obecných historických souvislostí. Ty totiž běžnému čtenáři knihy nemusí být předem známy. Otázkou spíše je, zda by nebylo vhodné je od vlastního textu graficky oddělit. Rozhodně však se zde měl autor vyvarovat alespoň do očí bijících faktografických chyb typu „švédský vojevůdce Torsten“ (s. 52) či „22. 11. 1917 zemřel císař František Josef“ (s. 113) a dát si pozor na výběr literatury. Snaha popisovat dnes naše dějiny 17. století za pomoci výroků typu „bezcitnost císaře Ferdinanda II.“ či „národ pokořen, ztročen, zatížen robotami“ (s. 20) působí až nechťené úsměvným dojmem. Podobně rozporuplné hodnocení si vysloužily i vysvětlivky historických pojmů, vkládané zcela volně do textu. Jako subjektivní názor recenzenta může být chápáno konstatování, že vhodnější formou by byl slovníček pojmů, zařazený na konci knihy, objektivním faktem ale zůstává nedůslednost jejich výběru. Díky tomu se sice dozvíme, co znamená slovo interpretace, ale např. o dobových měrných jednotkách, hojně se zde vyskytujících (např. ve výpise z tereziánského katastrofu) se zde nedozvíme vůbec nic.

Dojem mozaikovitosti se však netýká pouze osnovy, ale také obsahové stránky. Obraz historie obce v 16.–18. století je skládán převážně z citátů a výpisů ze zemských desek, lánového rejstříku, dominikální a urbaniální fassé, dějiny 19. a 20. století zase z výňatků a výtahů z kroniky zdejší školy a kroniky obecní. Faktografická hodnota těchto „kamínků“ je nezpochybnitelná a mnohdy nabízí pohled ze zajímavých úhlů. Za zmínku stojí jistě pasáže o hospodaření bzenecké farnosti, do které Těmice spadaly, srovnání cen a počty odvedenců i seznamy padlých a legionářů v kapitole o první světové válce nebo text stavebního řádu z roku 1835 (s. 47). Poněkud proto zamrzí nedostatečná interpretace a kritické zhodnocení tak bohatého souboru faktů, jež je čtenáři předkládán. Přepisy lánového rejstříku, rektifikačních aktů či dominikální fassé jsou sice velmi zajímavé, ještě o mnoho přínosnější by ale bylo z nich vyvodit např. závěry o vývoji obyvatelstva, sociální struktury atd. Stejně tak omezit líčení jednoho půlstoletí dějin Těmic (2. polovina 19. století a počátek století 20.) pouze na zápisy ze školní kroniky, mechanicky přenesené po jednotlivých školních rocích bez podchytení širších souvislostí i dalších pramenů, je poněkud nedostatečné.

Autor, amatérský historik, na začátku i na konci svého textu čtenáři připomíná, že jeho

dílo není monografií, jako by se chtěl tak trochu vyhnout přísným hodnotícím měřítkům případných kritiků, která by musela být na knihu uplatněna. Pokud by však měla být, jak si autor klade v úvodu za cíl, *podkladem pro kvalitnější zpracování ucelené monografie* (s. 8), zasloužila by si přinejmenším výrazně kvalitnější poznámkový aparát, než jaký zde nalezneme. Větší část poznámek se totiž vztahuje pouze k citacím zmínek o držitelích Těmic v zemských deskách a knihách půhonných a nálezových. Odkazy jsou navíc ještě v poměrně nešťastné formě zkratek, která spíše odkazuje k Hosákovu Historickému místopisu země moravskoslezské (o využití tohoto zdroje zde však není zmínka) než k moderním historicko-vlastivědným studiím. Naprostým anachronismem je užití značky ZAB, v seznamu zkratek navíc neuvedené, pro označení Moravského zemské archivu v Brně. Zkratky navíc nemají důsledně jednotný tvar, například knihy půhonné kraje olomouckého jsou jednou citovány jako *OP*, o něco dále zase *PO*. Identifikovat informační zdroje předkládaného textu je natolik problematické, že potencionálnímu pisateli monografie může sloužit snad jen jako velmi volná inspirace.

Lze-li snad neprofesionálovi odpustit neznalost techniky historické práce, není možné přehlížet naprostou rezignaci na korektury. V důsledku toho se zde vyskytuje neúměrně vysoké množství pravopisných a stylistických chyb, překlepů i špatného formátování textu. Každý literární počín od novinového článku po pohádku plní určitou vzdělávací funkci a snaha o formální správnost textu se považuje za samozřejmou. Všeobecná dostupnost digitálních technologií pro práci s písmem i obrazem vzbuzuje zdání, že je umožněno téměř každému člověku jednoduše napsat, vysázat, vytisknout i svázat knihu. Tato recenze nechce být přehlíživou kritikou profesionála hledícího s opovržením na počín vzešlý z lásky k historii a místního patriotismu. I dnes platí, že vydat kvalitní (nejen) historickou knihu je složitá a časově náročná práce s nejistým výsledkem a někdy i nevelkým uznáním. O to více je proto škoda, že autorovo nadšení nepřineslo zdaleka takové výsledky, jakých mohlo být dosaženo jak po stránce obsahové, tak i co se týče vnější formy. To první s odpovídající odbornou pomocí, to druhé zainteresováním vedení obce i dalších subjektů do přípravy publikace. Příkladů obcí, kde se to podařilo, by se našla celá řada.

Lukáš Čoupek

UHERSKÉ HRADIŠTĚ, KRÁLOVSKÉ MĚSTO NA ŘECE MORAVĚ. Město Uherské Hradiště, Uherské Hradiště 2007, 492 s.

Na konci roku 2007 se objevila výpravná publikace o dějinách jednoho z našich nejsvětějších center – Uherském Hradišti. Knihu lze také vnímat jako jeden z výrazů oslav 750 let od založení města. Ne každé sídlo má to štěstí, že se mu dostane obsáhlých vlastivědných zpracování. Uherské Hradiště jich má hned několik, ať již dílčích či souhrnných. Nejnovější práce nepředstavuje sice tu nejobsažnější, ale bezesporu je nejreprezentativnější. Výslednou podobu nepochybně ovlivnila skutečnost, že na koncipování publikace, a především na jejím vydání byl přímo zainteresován městský úřad. Jádro autorského kolektivu nicméně tvořili pracovníci místních i centrálních kulturně-výzkumných institucí: Slováckého muzea, okresního archivu nebo brněnského Moravského zemského muzea.

Autoři měli při realizaci svého záměru na co navázat. Kvalitní práci reprezentuje zejména důkladně pojatý obraz dějin města z roku 1981 (autorský kolektiv pod redakcí Antonína Verbíka a Metoděje Zemka), jehož více než 630 stran dodnes představuje nepřekonaný sumář informací. Výživný text je navíc opatřen poznámkovým aparátem, což u současných vlastivědných prací bývá spíše výjimkou. Co naopak kazí celkový dojem ze zmíněné knihy je rezignace na jakýkoliv obrazový doprovod. Tento prohrěšek vůči řadovému čtenáři se rozhodli napravit autoři poslední městské syntézou. Je to pochopitelné, zvláště když uvážíme, že třeba folkloristicko-historické sbírky Slováckého muzea nabízejí vynikající, zčásti nevytěžený materiál.

Když by se mělo nejnovější dílo ve stručnosti charakterizovat, musel by se zmínit zjevný důraz na obrazovou stránku, čtenářskou přitažlivost a regionalistický záběr textu, který je zde co do objemu srovnatelný s grafickým doprovodem. Práce naštěstí netrpí obsahovou nevyvážeností, nezřetelnou motivací či odborností autorů ani přílišným lokálpatriotismem. Podařilo se, myslím, naplnit představu kvalitní, moderní sídelní historicko-vlastivědné práce, která není pouhým stručným výtahem z předchozích prací, narychlo vytvořeným pro prezentaci obce při určitých příležitostech nebo jako pomníček představenstvu obce.

Vnitřní členění textu kombinuje přístup chronologický s dělením na tematické bloky.

Pasáže o jednotlivých historických epochách doplňují kapitoly o Uherském Hradišti coby pevností a vojenském centru, o zdejších sportovních aktivitách a kultuře, výtvarném životě, školství, městských vedutách, farním obvodu, urbanistickém vývoji, židovské minoritě, trzích apod. Vzhledem k širší autorského kolektivu a jeho oborové rozmanitosti není možné žádat uniformní přístup k interpretaci konkrétní problematiky, stručnější, čtenáři vstříc vycházející pasáže se tak místy střídají s hutnými, informacemi až přetékajícími texty. Z výčtu jednotlivých témat je zřejmý záměr upřít pozornost na otázky, které předchází práce opomíjely, tedy na jakousi nadstavbu nad politické, sociální a hospodářské dějiny sídla. Více prostoru nyní dostala židovská otázka, kultura, fara, umění a architektura i místní kolorit. Práce tím získala na komplexnějším dojmu, dala naději i těm, kteří se v předchozích dílech nenašli. Nesporným kladem práce je dovedení výkladu do současnosti, spojené s revizí a aktualizací dějin (nejen) 20. století. Publikaci mimořádně obohacuje množství barevných i černobílých fotografií, reprintů dobových tisků, portrétů a ukázek z muzejních a archivních sbírek.

Přílohová část nabízí srovnávací přehled některých významných událostí (české země versus město), seznam představitelů městské samosprávy a bohatou výběrovou bibliografii, ke které se váže jmenný a předmětový rejstřík. U takto rozsáhlé práce by se však jistě hodil i klasický rejstřík, umožňující orientaci ve vlastním textu.

Přestože se autoři rozhodli upřednostnit spíše dějiny místa před snahou je zakomponovat do širších dobových a teritoriálních souvislostí, čtenáři z díla pochopí politicko-kulturní potenciál slovácké metropole. Uherskému Hradišti může většina našich měst takto velkoryse pojatou publikaci jen tiše závidět.

Aleš Vyskočil

Jiří Jilík, Jana Spathová, Igor Stancl: LÉKÁRNA U ZLATÉ KORUNY. Příběh lékárny a lékárníka Josefa Stancla. Nakladatelství PETRA Uh. Hradiště, Uh. Hradiště 2007, 174 s.

Životu a dílu významné osobnosti dějin Uherského Hradiště, prvního českého starosty města Josefa Stancla, je věnována publikace, k jejímuž zrodu dal podnět jeho vnuk, Igor Stancl. Jedná se o neobvyklé zpracování významného období

2. pol. 19. a 1. pol. 20. století, které dává nahlédnout i do rodinného života významných politických a společenských osobností města.

Výpravná publikace je rozdělena do 5 kapitol, z nichž většina je členěna na další podkapitoly. Úvodní kapitola nazvaná Dům na náměstí je věnována historii domu čp. 148, jeho nejstarším majitelům, založení lékárny a prvním lékárníkům až do zakoupení objektu Františkem ze Schullernů, lékárníkem se šlechtickým predikátem. Jeho dcera Antonie s manželem Josefem Stanclm převzali otcovské dědictví a společně ho dále rozvíjeli.

Následující dvě kapitoly mapují nejen život a dílo Josefa Stancla, ale postihují i život královského města Uh. Hradiště. Pozornost je věnována politickému vývoji od 2. poloviny 19. století, zápasu českých a německých politických představitelů o hegemonii ve městě, který vyvrcholil zvolením Josefa Stancla starostou města v roce 1896. Ve své funkci se zasadil o rozvoj českého školství, ať již ustavením obecné a později měšťanské české školy, či zřízením obchodní školy (první na Slovácku, třetí na Moravě). Díky jeho podpoře vznikly také Všeobecná živnostenská škola pokračovací a Zemská rolnická a vinařská škola v Bzenci. Úsilí o zřízení učitelského ústavu v Uh. Hradišti žel nedosáhlo kýženého výsledku. Josef Stancl však nebyl jen politikem, ale jako vzdělaný člověk a vlastenec se významně podílel na společenském životě města. Vydával Slovácké noviny, působil v řadě spolků a korporací a některé z nich řadu let vedl (Sokol, sbor dobrovolných hasičů). Jeho domácnost se stala společenským salonem města, ve svém vinném sklepu v Mařaticích hostil řadu významných osobností uměleckého života – básníků, spisovatelů, hudebních skladatelů, malířů aj. Bez nadsázky jej lze nazvat mecenášem Slovácka, neboť se podílel na propagaci a rozvoji lidové kultury (mj. spoluorganizoval zastoupení Slovácka na Národopisné výstavě československé) a poskytoval morální i materiální podporu nejvýznamnějším malířím regionu, Jozovi Uprkovi. Autoři neopomenuli zmínit i Stanclovy podnikatelské aktivity, ať již se jednalo o cihelnu, založenou v roce 1892, či o dva roky později zřízenou výrobu kachlových kamen. K nim přibyla pod vedením Stanclova syna Vojtěcha později i keramická dílna, v níž byla vyráběna malovaná keramika s osobitými dekory.

Předposlední kapitola knihy je věnována potomkům Josefa Stancla. Na jejich životních osudech je dokumentován politický a společenský vývoj v průběhu 20. století. Závěrečná kapitola,

kteř se podrobně zabývá stavebně historickým vývojem domů čp. 148 a 149, tvořících dnešní objekt lékárny U Zlaté koruny, přináší řadu veřejnosti dosud málo známých poznatků o této významné památce města.

Knihy je doplněna řadou barevných i černobílých fotografií, z nichž některé dosud nebyly publikovány. Stylisticky lehkým perem psaný text vhodně doplňují četné novinové výstřižky, reprodukce dobových pohlednic, plakátů i písemných pramenů. Nechybí ani vysvětlivky použitých výrazů a stručné medailonky osobností, o nichž je v textu zmínka. Závěrem je připojeno resumé v němčině. Zdařilá grafická úprava, kvalitní tisk a papír, stejně jako poutavý přebal dotváří příznivý dojem o knize, kterou ocení nejen obyvatelé města, ale všichni, kteří se zajímají o jeho historii.

Blanka Rašticová

VĚDECKÁ KONFERENCE VÝCHODNÍ MORAVA V 10.–14. STOLETÍ (13.–15. června 2007 v Uherském Hradišti)

Ve slunečných dnech závěru první poloviny měsíce června roku 2007 se v krásných, moderních prostorách Přednáškového centra Slováckého muzea v Uherském Hradišti setkali přední zástupci především moravských a slovenských medievistů a archeologů středověku a doby slovanské. Slováckým muzeem v Uherském Hradišti, Moravským zemským muzeem a Archeologickým ústavem Akademie věd České republiky v Brně pořádáná konference byla tematicky zasvěcena především starším dějinám východní Moravy ve stoletích po zániku Velkomoravské říše až na práh vrcholného středověku, kdy celý tento region procházel komplikovaným správním i demografickým vývojem a významnými dějinnými zvraty.

Celá akce pak probíhala pod záštitou (a v úvodu vesměs i za přítomnosti) moravského metropolit, olomouckého arcibiskupa Mons. Jana Graubnera, hejtmánů obou soudobých správních krajů, historicky vycházejících z teritoria východní Moravy – Zlínského a Jihomoravského, tedy Libora Lukáše a ing. Stanislava Juránka, a v neposlední řadě také starosty města Uherské Hradiště ing. Libora Karáska. S ohledem na nepominutelnou roli města Uherské Hradiště v historii celé oblasti pak bylo konání celé konference zařazeno oficiálně do rámce oslav 750. výročí první písemné zmínky o Uherském Hradišti, které se

vinuly životem města v průběhu celého roku 2007 a nenechávaly nikoho na pochybách, jak hluboké kořeny v povědomí obyvatel i představitelů města zapustila historická tradice královského města Uherské Hradiště.

Z ryze odborného hlediska lze s odstupem říci, že se celá akce setkala s mimořádnou odezvou a zaznamenala vysokou účast (více než čtyři desítky) předních odborníků z celé řady moravských i slovenských vědeckých pracovišť. Právě vysoká účast i vystoupení nejenom slovenských, ale rovněž moravských kolegů byla dalším důkazem, nakolik je téma moravsko-uherského pohraničí ve sledované časové periodě stále vysoce sledovanou problematikou, která dosud čeká na kvalitní kritické uchopení moderní historiografií.

Vlastní jednání konference bylo pro vysoký zájem referentů rozčleněné do tří dnů a několika tematických bloků. Celkem bylo předneseno 23 referátů pokrývajících celý sledovaný časový úsek a zasahujících do většiny moderní vědou studovaných témat. V úvodním bloku vystoupili první den s do jisté míry zahajovacími referáty dvou hlavních okruhů Zdeněk Měřínský a Jiří Čoupek. První resumoval *Přínos archeologie k poznání dějin východní Moravy v 10. až 14. století*, druhý pak přehlédl *Archivní prameny k dějinám Uherského Hradiště ve 13. a 14. století*. Uvodili tak dva stěžej-

ní okruhy, jimž se konference věnovala – správní a sídelně-demografický vývoj oblasti a roli i vlastní vývoj královského města Uherské Hradiště jako rodící se nekorunované metropole regionu. Pak již následovaly víceméně ucelené bloky mapující dílčí otázky naznačených okruhů.

Nejdříve se Martin Vihoda zabýval v příspěvku *Velehradská tradice ve 13. století* otázkami velkomoravského „povědomí“ a tradice v regionu, jeho pozdějšími reflexemi v narativních pramenech, podílu na tradici Velehradu a vzniku olomouckého biskupství. Poté Luděk Galuška vykreslil *Staré Město povelkomoravské*, kdy zmapoval prvotní pauperizaci zdejšího osídlení až po nový vzestup v trhové vsi Veligrad-Staré Město, na což navázal popisem dosud málo známých osudů druhé z dvou nejvýznamnějších metropolí Velké Moravy rovněž ve staletích po jejím zániku Lumír Poláček v příspěvku *Mikulčice v 10.–14. století*. Rudolf Procházka posléze postoupil se sledováním sídelního rozvoje regionu a dále přiblížil *Vznik a utváření královského města Uherské Hradiště ve 13.–14. století*, přičemž zasadil tuto problematiku do souvislostí současného bádání o středověké urbanizaci. Na jeho vystoupení pak navázala Dana Menoušková s glosou *Několik poznámek k toku Rechly na základě archeologického výzkumu z roku 2006*.

Druhý den pokračovalo jednání referáty mapujícími především vývoj sídelní situace na některých význačných lokalitách, respektive stěžejních oblastech moravsko-slovenského pomezí. V jeho rámci proslovili své příspěvky Peter Baxa, Karel Prášek a Renata Glaser-Opitzová, kteří se vyjadřovali k tomu, jak vypadaly *Kopčany v 10.–14. století. K osídlení slovenskej časti Dolnomoravského úvalu* dále pak Danica Stašíková přiblížila, jaký vztah měla *Horná časť dolného Povážia a Uherskohradištsko z pohľadu nálezov šperkov v hrobach prvej polovice 10. storočia* a Ivona Vlkolínská se zamýšlela, jaká byla *Pozícia stredovekej osady v Beluši v oči územiu Moravy*. Následně Pavel Kouřil detailně okomentoval *VIII. kostel v Mikulčicích* a nakonec Marek Hladík, Lumír Poláček a Jaroslav Škojec vykreslili *Střední tok Moravy v mladohradištním období*.

Následoval blok věnující se již více pozdějšímu správnímu vývoji regionu. Libor Jan nejdříve sledoval *Proměny panovnické moci na jihovýchodní Moravě*. Následně Dalibor Janiš zavítal až na severní okraj sledovaného území a popsal *Rozsah újezdu Franka z Hückeswagenu a statky olomouckého biskupství na severovýchodní Moravě* a nakonec Robert Antonín, Tomáš Borovský a Demeter Malaták přiblížili auditoriu otázku

slavnostních festivit příjezdů a pobytů českých a moravských panovníků v městech východní Moravy v příspěvku *Místa střetávání a vítání. Zeměpanská města na moravsko-uherské hranici a panovník ve 14. století*. V další části programu se témata referátů navrátila opět spíše k otázce správního vývoje v přednáškách Martina Hoferky *Záhorie a Morava v 13. století* a Jiřího Mitáčka *„Campo Lucsko“ – historie a mýty, které znovuotevřely otázku a možnosti interpretace proměny pomezího území především v 11. až 13. století*.

V závěrečný den pak nejdříve David Kalhous vystoupil s příspěvkem *Kontinuita církevní organizace na Moravě v 9.–11. století*, v kterém sledoval její tradice a kořeny, stejně jako rozporuplné interpretace některých momentů, Jan Šmerda následně přiblížil *Vývoj peněžní měny na východní Moravě v 11.–13. století* (především pak s přihlédnutím k vlastnímu Uherskému Hradišti a jeho možné mincovně) a Miroslav Svoboda popsal vývoj *Pečeti velehradského kláštera v předhusitské době*. Jednání konference pak uzavřely příspěvky vracející se k rozvoji sídelní situace v oblasti s ohledem na studium malých i velkých šlechtických sídel v referátech Miroslava Plačka *Proměny hradů jihovýchodní Moravy do konce 14. století* a Jiřího Kohoutka *Hrady a tvrze jihovýchodní Moravy ve 13. a 14. století*. Opomenut nezůstal ani vznik

nových měst a městeček v práci Emila Kordiovského *Počátky měst a městeček na Břeclavsku do válek husitských*.

Bez nadsázky lze konstatovat, že očekávaná kniha statí, jejíž vydání by mělo konferenci završit, nesporně přispěje k prohloupení našich poznatků o dějích v regionu v 10.–14. století, ale především se stane (jak ze srdce doufám) novým impulsem pro další výzkum této periody našich dějin v oblasti celé Východní Moravy. Jako glosu na závěr bych uvedl, že do jisté míry vysoký zájem vědecké obce dokumentují i obtíže, s nimiž se při redakci připravované knihy potýkali její redaktoři ve snaze zajistit dnes již obvyklé lektorování připravované publikace. Ukázalo se velmi obtížným nalézt nezávislé a kvalifikované odborníky, seznámené s celou problematikou a schopné ji pojmut v celé její komplexnosti a šíři, neboť téměř všichni dali přednost aktivnímu vystoupení na konferenci či účasti v autorském kolektivu knihy.

Závěrem ještě můžu pouze za všechny zúčastněné poděkovat Slováckému muzeu v Uherském

Hradišti a jeho pracovníkům poděkovat za bezchybné a více než reprezentativní zázemí, které konferenci Východní Morava v 10.–14. století poskytli. Domnívám se, že toto odborné fórum více než splnilo cíl, který si organizátoři předsevzali. Nesporně se mu podařilo přinést nové poznatky a pohledy na starší dějiny celého regionu východní Moravy i Uherskohradištska jako jednoho z jeho nepochybných historických center. Přispěla tak zajisté k hlubšímu poznání hospodářského i duchovního rozvoje tohoto kulturně historicky významném prostoru, stejně jako minulosti královského města Uherské Hradiště, které se po svém založení Přemyslem Otakarem II. kolem poloviny 13. století stalo nejenom střediskem ekonomických a obchodních aktivit, význačnou pohraniční pevností sloužící k ochraně hranic mezi Českým královstvím (respektive moravským markrabstvím) a územím Uherského státu, ale rovněž nekorunovanou správní a trestněprávní metropolí moravsko-uherského pomezí.

Jiří Mitáček

DĚJINY UMĚNÍ

„...NACH VORGEZEIGTEN RIES ZWAIß ALTAR AUFFZUBAUEN...“¹

Josef Winterhalder st. a kresby k zakázce pro dominikány v Uherském Brodě

Tomáš Valeš, Seminář dějin umění, FF MU, Brno

Klášteří kostel dominikánů v Uherském Brodě, na jehož uměleckém vybavení se během několika let podílel Josef Winterhalder st. se svou dílnou, je zajímavý také počtem kreseb, které se ve vztahu k dané památce zachovaly. Příspěvek přináší určitá upřesnění a korekce k dataci oltářů a také s touto zakázkou nově spojuje dvě kresby prošlé uměleckým obchodem v Německu.

Tvorbě Josefa Winterhaldera st. byla věnována ve všech směrech zasloužená pozornost, a to jak v současné době tak v minulosti. Kromě dílčích studií, které byly již dříve k osobě Josefa Winterhaldera st. publikovány, byla v nedávné době vydána kniha postihující jeho tvorbu jako celek.² A právě k této poslední publikaci má tento příspěvek přinést další drobná zjištění a korekce.

Mezi jedno z míst, kam sochař svou tvorbou zasáhl, a to hned v několika zakázkách v rozsahu několika let, byl Uherský Brod. Zde nejprve v roce 1733 vytvořil sochařskou výzdobu čtyř oltářů farního kostela Neposkvrněného početí Panny Marie a poté oltář zasvěcený Kristovu příbuzenstvu, vznikly nejspíše ve druhé polovině padesátých let 18. století.³ Významnější prací, které bude v rámci tohoto příspěvku věnována hlavní pozornost, byla však zakázka pro uherskobrodské dominikány. Ta není zajímavá jen z důvodu vysoké kvality zachovaných uměleckých děl nebo často pozoruhodné ikonografické náplně, ale také z hlediska poměrně velkého počtu zachovaných kreseb, které buď přímo nebo v určitých styčných bodech s danou realizací souvisí.⁴ Prozatím ne zcela vytěženým pramenem jsou také zachované originály smluv, uložené v archivním fondu dominikánského kláštera.⁵

Dle dochovaných písemných pramenů je chronologicky nejstarší částí chrámového vybavení, které Josef Winterhalder st. zhotovil, oltář sv. Vincenta a oltář Panny Marie Pasovské (ve smlouvě uvedený jako oltář Panny Marie Pomocné), tomuto oltáři bylo navíc v polovině 19. století změněno patrocínium, takže je dnes zasvěcen sv. Josefu.⁶ Už v případě těchto oltářů se objevují první nejasnosti. Martin Pavlíček ve své monografii uvádí, že k datu 1747 byla uzavřena smlouva na oltáře Panny Marie Bolestné, sv. Anny, Panny Marie Čenstochovské a sv. Vincence Ferrerského, k tomu posléze dodává, že nejspíše také v roce 1747 vznikl oltář sv. Josefa, který podle Martina Pavlíčka jako jediný není doložený smlouvou (sic!).⁷ Stejně nepodložená je také informace o vzniku oltáře Panny Marie Čenstochovské v roce 1747; toto datum se ve spojení s tímto oltářem v žádné ze zachovaných smluv neobjevuje. To vyplývá již z údajů Edmunda Wilhelma Brauna, který uvádí, že v roce 1747 byly s Winterhalderem sjednány čtyři oltáře, mezi nimi uvádí také oltář Panny Marie Pasovské a ne Panny Marie Čenstochovské.⁸ Správné údaje tedy uvádí Lenka Melichová, spolu s upozorněním na historii obrazu Panny Marie Pasovské, věnovaného do kostela v roce 1739 a doplněného tepaným rámem s kryptogramem MARIA. Byl zhotovený pasířem Františkem Ignácem Seglmayerem z Uherského Hradiště.⁹

Začátkem měsíce dubna roku 1747 byly sochařem předloženy návrhové kresby k oběma výše zmíněným oltářům a následně byla 30. dubna uzavřena smlouva s převorem kláštera Joannem Dittrichem, která byla vytvořena, jak bylo zvykem, ve dvou exemplářích.¹⁰ Oltáře nebyly prozatím restaurovány, a proto jsou například sochy pokryty silnou vrstvou bílé vápenné přemalby, která znejasňuje celkové vyznění sochařských děl a to i přes to, že se ze smlouvy dovídáme, že „...Allen giebs und erforderlichlich farben zum marmoriren selbst zu

verschaffen zu gleich den benöthigten Schleifer zu bezahlen...“. Tato zmínka nás informuje o tom, že byla věnována pozornost i konečné úpravě, tvořící významnou součást každého sochařského díla a také, že s Winterhalderem spolupracoval brusič („*Schleifer*“), jenž měl zřejmě na starosti části povrchové úpravy oltářů, a kterého měl Winterhalder pro danou zakázku zajistit.¹¹ Na důležitost různých forem mramorování a jejich až „malířského“ účinku upozornil v literatuře Martin Pavlíček a zachované smlouvy dokazují, že požadavky na řešení mramorování či barevnosti patřily ke standardním součástem dohody mezi umělcem a objednavatelem.¹² Za oba dva provedené oltáře dostal Winterhalder zaplacen po 40 zlatých. Další smluvně doloženou prací, se kterou jsou již spojeny zachované kresby, je oltář Panny Marie Bolestné a oltář sv. Anny.¹³ Smlouva mezi sochařem a opět převorem Dittrichem byla uzavřena 10. prosince 1747 a obsahuje kromě obvyklých podmínek zajímavý požadavek na „...*bewilligter Colorit zu marmoriren...*“ a také obsahuje údaj o účasti sochařova bratra, v tomto případě s největší pravděpodobností Antonína Winterhaldera, usazeného v Olomouci. Sochař měl dostat zaplacen celkem 70 zlatých za každý oltář, z toho 40 zlatých bylo zřejmě placeno předem. Se sochaři opět jako v minulém případě spolupracoval „*Schleifer*“;

1. Josef Winterhalder st., oltář svatého Kříže (1754), Uherský Brod, kostel Nanebevzetí Panny Marie.

podílející se na konečné úpravě oltářů. Smlouvu doplňuje přípis datovaný 8. srpna 1748, kdy bylo doplaceno nikoliv 21 guldenů, jak uvádí Lenka Melichová, ale „*Treißig u[nd] ein gulden*“, což tvořilo zřejmě slíbený doplatek k dohodnuté částce.¹⁴

Oba oltáře umístěné na pravém a levém nároží presbytáře, jsou relativně malých rozměrů a pozornost upoutá především jejich ikonografická nápaditost. Od hlavního oltáře vlevo se nachází oltář Panny Marie Bolestné, jejíž obraz umístěný v centru oltáře doplňují sochy tři Marií, na kterých vidíme výrazné „mramorové“ žilkování. Jednoznačně můžeme určit Máří Magdalénu, jejíž socha je umístěna na vrcholu oltáře, v ruce svírá nádobu s mastí a kříž. Ostatní Marie jsou také určeny nádobami s mastí, a proto je obtížné rozhodnout, která z nich je Marie matka Jakubova, a která Marie Salome.¹⁵ K tomuto oltáři jsou vztahovány dvě kresby, první z nich představuje sochařovo kreslířské *ricordo* sochy klečící Marie se zkříženýma rukama na prsou, na kresbě doplněné krajinným prostorovým pozadím, které je pro Josefa Winterhaldera typické.¹⁶ Takzvané *ricordo*, zachycující již vytvořené dílo a většinou sloužící pro potřebu sochaře a jeho dílny, odpovídá svým provedením charakteristice Lubomíra Slavíčka, a zároveň spadá do kategorie kreseb, které Monika Dachs odepsala

2. Josef Winterhalder st., sv. Veronika se sv. Longinem (1754), Uherský Brod, kostel Nanebevzetí Panny Marie.

3. Josef Winterhalder st., sv. Veronika se sv. Longinem (1754), soukromý majetek.

z *oeuvre* Paula Trogera a připsala je Josefu Winterhalderovi st.¹⁷

Další kresba pochází z majetku Moravské galerie v Brně a s oltářem ji spojil ve své monografii Martin Pavlíček, který ji považuje za skicu odlišující se svou kompozicí od výsledného provedení.¹⁸ Pokud si však kresbu prohlédneme pozorně, zjistíme, že svou ikonografií odpovídá znázornění Víry držící v rukou kalich a kříž tak, jak ji známe z různých malířských nebo sochařských realizací, a to například také z děl Winterhalderových současníků jako byl Paul Troger nebo Daniel Gran.¹⁹ O tom, že si Winterhalder zachycoval ve svých kresbách také nástěnné malby, svědčí mimo jiné zachovaná kresba podle Trogerovy fresky v zámecké kapli v Heiligenkreuz-Guttenbrunn (1739) a nově také Josefu Winterhalderovi připsaná kresba představující *Abundanzii* s rohem hojnosti, kterou bez bližšího místa určení ve svém nabídkovém katalogu publikoval londýnský galerista Emanuel von Baeyer.²⁰ Kresba doplněná zkrácenými specifikacemi barev však zcela prokazatelně zaznamenává jeden z ústředních motivů fresky Daniela Grana, vytvořené na stropě soudního a sněmovního sálu Moravského zemského domu (Nové radnice) v letech 1734–1735. A právě k některým znázorněním Víry Danielem Granem má brněnská kresba velmi blízko, i když prozatím nebyla přesná předloha identifikována.²¹

To, že jde o *ricordo* k nějaké prozatím neznámé realizaci, dokazuje kromě šrafami naznačených oblaků také postřeh učiněný Lubomírem Slavíčkem v souvislosti s kresbou dnes připisovanou Josefu Winterhalderovi podle Franze Zollera(?) a týkající se maleb vzniklých mezi léty 1750–1758 ve dvou místnostech císařského zámku v Schönbrunnu.²² Lubomír Slavíček k této kresbě poznamenává: „*Určitá mechaničnost použitých prostředků [...], patrná ve způsobu šrafování, stejně jako zřetelné neobratnosti a zřejmě také nepochopení výchozí obrazové nebo kreslířské předlohy, zjevně obzvláště v anatomicky nesprávném zobrazení levé ruky, naznačují, že tento záznam (Nachzeichnung) vznikl nejspíše v rámci výuky na vídeňské akademii...*“²³ A právě mechanické provedení šraf, stejně jako obdobná anatomická nesrov-

4. Josef Winterhalder st., Ukřižovaný Kristus (1754), Uherský Brod, kostel Nanebevzetí Panny Marie.

nalost ve znázornění v tomto případě pravé ruky, nám umožňují tuto brněnskou kresbu vložit mezi ony zmiňované „*Nachzeichnung*“.

Na základě poslední dochované smlouvy sepsané 25. května 1754 byla ujednána objednávka dalšího oltáře, jehož umístění bylo ve smlouvě pevně zakotveno, a to na levé straně od růžencového oltáře. Dále byly ve smlouvě specifikovány další požadavky na budoucí podobu oltáře, a to nejprve, aby byl ve vztahu k růžencovému oltáři „...*Kreutz Altar so Viel möglich gleichförmig auf zu bauen...*“.²⁴ Dále byly ve smlouvě poměrně přesně definovány všechny součásti plánovaného oltáře.²⁴ Bylo určeno, že nad ukřižovaným Kristem bude zobrazen Mojžíš s deskami Desatera a bronzovým hadem, který je tradičním předobrazem ukřižovaného Krista a v tomto případě má plnou návaznost na centrální výjev Ukřižovaného. Dále bylo definováno, že nad postavou Mojžíše budou dva Cherubové držící trnovou korunu, meč a palmovou ratolest.²⁵ Poslední zmínka ve smlouvě, týkající se obsahové složky oltáře, je informace, že výjev budou doplňovat dvě skupiny soch, a to nejprve Panna Maria se sv. Janem a naproti nim sv. Veronika se sv. Longinem. Oltář je zde tedy prakticky popsán v takové podobě, v jaké ho můžeme nalézt i dnes. Jeho působivost doplňuje znázornění

5. Josef Winterhalder st., Ukřižovaný Kristus (1754), soukromý majetek.

jednotlivé objemové prvky výsledného obrazu. Druhá kresba znázorňující ukřižovaného Krista, tedy ústřední motiv celého oltáře, je s největší pravděpodobností také *ricordem*, a to vzhledem k zachycení prakticky všech detailů sochařské práce včetně načrtnutí oblak, tvořících pozadí celého výjevu. Propracované zachycení poměrně komplikované drapérie, stejné natočení Kristova těla spolu až s malířsky jemným zachycením detailů, které jsou daleko subtilněji provedené než v případě kresby předcházející dokazují, že této kresbě byla věnována umělcem daleko větší pozornost. Je tedy možné, že takto propracovaná kresba nesloužila například pouze k poučení ostatních členů malířské dílny, či jako dokumentační záznam pro vlastní potřebu, ale jako doklad umělceho mistrovství sloužící pro získání nových objednavatelů a zakázek. Samo o sobě až trojrozměrné zachycení Kristovy roušky včetně uzlu na ní, je dokladem kreslířského „cvičení“ tak, jak je známe u dalších umělců z okruhu vídeňské akademie.²⁸

Kromě vyjednané částky, která činila „*ein hundert siebenzig gulden rheinisch* [?]“ bude také postaráno o: „...*auch seinem Knaben die gewöhnliche Kosten zu lassen*“, což svědčí o přítomnosti nějakého pomocníka či spíše učedníka na této zakázce.²⁹ O tom, jak fungovala dílna Josefa Winterhaldera st., nemáme prozatím bližší představu, z dobové praxe sochařských dílen však víme o účasti různých spolupracovníků dalších profesí, jako byl například zedník, už výše zmíněný „*Schleifer*“ nebo jen pomocní nádeníci. Kromě doložené spolupráce se svým bratrem Antonínem víme, že u mnohých realizací dodával „pouze“ návrhové kresby či modely, zatímco konečné dílo bylo vytvořeno jinými sochaři, ať už to byl Dominik Kirchner a Damascenus Schwarz v případě chrámu brněnských dominikánů nebo Jakub Schertz u hlavního oltáře u brněnských augustiniánů. Také víme ze svědectví

krajiny okolo Jeruzaléma za postavou ukřižovaného Krista, která je sestavena technikou podobnou pietraduře z kousků umělého mramoru a z které vynikají především v různých odstínech červeně znázorněná oblaka, čímž oltář působí opravdu až „malířsky“.²⁶

K tomuto oltáři se vztahují dvě nově identifikované kresby Josefa Winterhaldera st. Tyto kresby byly inventovány jako práce Josefa Winterhaldera st., nicméně bez dalšího bližšího určení.²⁷ První z nich zachycuje sochy sv. Veroniky a sv. Longina, které jsou umístěny na pravé straně oltáře. Jedná se opět o sochařovo *ricordo* doplněné o krajinou složku tvořící pozadí scény. Podání obou postav je přízřusobeno kreslířskému provedení, což je patrné především v natočení některých částí těla sv. Longina, jako je například jeho hlava nebo rouška s otiskem Kristovy tváře, která je v rámci dvourozměrných možností kresby nasměrována k divákovi. Sv. Longin nedrží v levé ruce koplí, jako je tomu v sochařské předloze, ale prostor za prázdnou rukou je vyplněn kmenem stromu. Vykreslené postavy jsou modelovány systémem křížících se rovných a šikmých čar, které tvoří

6. Josef Winterhalder st., oltář Panny Marie Čenstochovské (před r. 1754), Uherský Brod, kostel Nanebevzetí Panny Marie.

sochařova synovce Josefa Winterhaldera ml., že to byl právě jeho strýc, kdo mu poskytl první školení, a díky bohatým kontaktům s Paulem Trogerem a dalšími umělci z okruhu vídeňské akademie (J. L. Kracker) můžeme v souvislosti s jeho osobou uvažovat o existenci jisté umělecké „školy“ mezi Brnem a Vídní, sloužící různým umělcům k doplnění jejich znalostí o prvky vyučované na akademii ve Vídni.³⁰

Posledním dílem v chrámovém interiéru, spojovaným s tvorbou Josefa Winterhaldera st. je oltář Panny Marie Čenstochovské, zvaný také růžencový, jako jediný však není doložený písemnou smlouvou, což vyvrací tvrzení jak Martina Pavlíčka, který uvádí, že oltář vznikl v roce 1747, tak Lenky Melichové, která považuje smlouvu z 25. května 1754 za doklad objednávky obou oltářů. Z formulace v této smlouvě uvedené, že „...oltář křížový má být vystavěn co nejvíce shodný s oltářem růžencovým...“ tedy vyplývá, že rok 1754 je pro růžencový oltář termínem *ante quem*. Ten se nachází v závěru pravé boční lodě klášterního kostela a sloužil s největší pravděpodobností také potřebám zde působícího růžencového bratrstva. Centrálním motivem oltáře je obraz Panny Marie Čenstochovské umístěný v jeho středu a spjatý s místním klášterem řádovými legendami.³¹ Kolem obrazu je zasazeno do architektury

7. Josef Winterhalder st. – okruh, Anděl a svěťice, Albertina, Vídeň. Repro W. Aschenbrenner – G. Schweighofer, Paul Troger. *Leben und Werk*. Salzburg 1965. Původ fotografií: č. 1, 2, 4, 6 – autor; č. 3 – repro Galerie Fach; č. 5 – repro Galerie Gerda Bassenge; č. 7 – repro W. Aschenbrenner – G. Schweighofer, Paul Troger. *Leben und Werk*. Salzburg 1965.

nejspíše pro vzájemnou „diskusi“ s objednavatelem. Druhá kresba nacházející se ve sbírce vídeňské Albertiny se vyznačuje odlišnými rysy, jako jsou například rozdílné typy obličejů.³⁴ Při pozorném srovnání s výslednou realizací zjistíme, že kresba jí vlastně odpovídá a případné vizuální nesrovnalosti jsou zde způsobeny především nezvládnutím kresebně náročného úkolu, jako bylo zachycení trojrozměrného sochařského díla. I když vidíme použití stejných kresebných prostředků jako na kresbě předchozí, postrádá tato kresba jistotu v modelaci, stejně jako je zřejmé proporční nezvládnutí ztvárnění těla svěťice nebo disproporčně znázorněná ruka anděla. Kresba působí až naivním dojmem, ale zároveň zachycuje přesné detaily provedené ve výsledné sochařské realizaci jako například odpovídající volutový sokl, andělova vykročená pravá noha směrem k divákovi nebo zachycený cíp jeho levého křídla. Takováto kresba se tedy mnohem více blíží kresebnému záznamu již hotového díla, nicméně její provedení odporuje přímému autorství Josefa Winterhaldera st., který byl znamenitým kreslířem a obdobně zachycení trojrozměrných děl zvládal více než bravurně. Nabízí se tedy možnost, že tato kresba je dokladem kreslířské činnosti některého

oltáře patnáct drobných maleb zachycujících růžencová tajemství. Sochařskou výzdobu tvoří dvě na volutách oltáře umístěná sousoší, a to na levé straně sv. Kateřina Sienská přijímající růženec od sv. Dominika a na straně pravé sv. Růžena Linská, které klade anděl na hlavu trnovou korunu. Horní část retabula tvoří dva cherubové nesoucí korunu, pod kterou je umístěna postava Boha Otce s žezlem a zeměkoulí.

I v tomto případě se setkáváme se zachovanými kresbami, které se k tomuto oltáři vztahují. Dvě kresby zachycují sousoší se sv. Růženu Linskou, ale v odlišné variantě oproti konečnému sochařskému řešení. Je na nich zachycen motiv předání růžence namísto realizovaného korunování trnovou korunou.³² První z nich, nacházející se ve sbírkách Tiroler Landesmusea Ferdinanda v Innsbrucku, je výrazně precizněji provedená, a to především v místech modelování složitějších partií drapérie nebo andělova křídla, zároveň také prokazuje důkladné zvládnutí kresebné techniky, projevující se především v systémech křížení čar.³³ Kresba, odlišující se například pozicí rukou svěťice nebo nasazením na obrácený volutový sokl, napovídá, že by zde mohlo jít o přípravnou kresbu určenou

ze sochařových spolupracovníků či učedníků (*Knabe*), o kterých jsme např. informováni z poslední smlouvy uzavřené roku 1754. Při práci na „křížovém“ oltáři roku 1754 tak mohla vzniknout i tato kresba jako součást výukového procesu mladého sochaře či malíře. O účasti konkrétních učedníků na uherskobrodské zakázce nemáme prozatím žádných zpráv. Víme však, že v devíti letech přichází k sochaři na vychování jeho synovec Josef Winterhalder ml., který nepochybně svého strýce při jeho pracích doprovázel, jak nás o tom například informuje Jan Petr Cerroni: „...[Josef Winterhalder ml.] kam zu ihm 1753 nach ollmiz als ein knabe von 9 Jahren...“ a zároveň z vlastního svědectví Josefa Winterhaldera ml. víme, že mu strýc poskytl základy v „...daß Zeichnen, mit Schraffierung, Tusch, Redl, Bastellen, so gar die Ersten Gründe zum Malen nach Trogersarth...“.³⁵ I přes již řečené zůstává otázkou, zda mladý budoucí malíř následoval svého strýce i do Uherského Brodu a zda by byl schopen ve svých jedenácti letech danou kresbu vytvořit, odpověď na tyto otázky nám však umělecká díla ani písemné prameny prozatím nepřinášejí. Jisté však je, že zakotvenost kresebné práce jako jednoho ze základů umělecké činnosti provázela Josefa Winterhaldera st. celý život a stejně tak bylo pro něj zřejmě důležité vstúpení takového základu svému okolí, ať už to byl sochařův synovec či jiný umělec z rakousko-moravského prostoru.

Součástí růžencového oltáře je také již výše zmíněných 15 drobných olejomalb obklopujících centrální obraz Panny Marie Āenstochovské. Tato koncepce oltáře, kdy centrální obraz či výjev doplňují vizuální (malířská či sochařská) zobrazení růžencových tajemství, je v barokní Evropě poměrně častým jevem. Setkáváme se s ní ne zcela často také na našem území, a to většinou v souvislosti s růžencovými bratrstvy, která byla hojně zakládána a šířena právě dominikánským řádem. Tyto oltáře pak většinou sloužily náboženskému „provozu“ toho kterého bratrstva. Právě v souvislosti s těmito drobnými malbami se zachovala kresebná reprodukce jedné z nich, na základě které se Martin Pavlíček domnívá, že Josef Winterhalder st. zde zachytil své vlastní malířské dílo, a že je tedy také autorem těchto drobných olejomalb.³⁶ Tyto drobné malby, čerpající z dobových malířských kompozic a recipující v určitém směru díla Petra Paula Rubense tak Paula Trogera, však malířským dílem Josefa Winterhaldera st. nejsou. Dokazuje to při restaurování na rubu objevená signatura „D. L. 1755“, která Winterhalderovo autorství vylučuje a zároveň posouvá dataci těchto obrázků za polovinu padesátých let 18. století.³⁷ Při hledání autora těchto obrázků je možné se zaměřit na postavu Johanna Leopolda Daysignera (1701–1788), jehož jméno by mohly dané iniciály odpovídat.³⁸ Tento malíř také obraz s tematikou růžence, ve kterém jsou v medailonech zobrazeny drobné výjevy, vytvořil také pro kostel v Kdousově, nejspíše v první polovině 60. let 18. století. Daysigner působil jako spolupracovník Paula Trogera a po delším období stráveném za hranicemi se vrátil počátkem padesátých let zpět na Moravu, kde je roku 1754 jeho první datovanou prací dodávka oltářních obrazů pro znojemský chrám sv. Mikuláše. Stejná doba působení ve znojemském prostředí by mohla dokazovat možný kontakt s Josefem Winterhalderem st. Nicméně jsou zde poměrně pádné argumenty, které celou atribuci značně komplikují. Již na první pohled drobné malby z Uherského Brodu neodpovídají formálně ani kompozičně namalovaným růžencovým tajemstvím z Kdousova, které ale samozřejmě vznikly přibližně o deset let později než obrazy určené pro dominikánský klášterní kostel. Celou situaci také znesnadňuje prozatímni neznalost Daysignerovy tvorby ze 30. a 40. let 18. století, která by mohla naznačit větší formální souvislost s dílem Paula Trogera.

Jakou roli pak hrál v celém procesu Josef Winterhalder st.? O jeho kladném vztahu k malbě není pochyb a i když prozatím chybí nějaké konkrétní dílo, které bychom mu mohli připsat, je přinejmenším zřejmé, že se na tvorbě různých maleb podílel, a to ať už jako „umělecký“ poradce nebo chceme-li garant, který měl tuto část uměleckých projektů na starosti.³⁹ Mohl tedy na tvorbě uherskobrodských obrázků spolupracovat s malířem jak v rovině návrhů, tak ve specifikaci určitých formálních aspektů malby. O tomto prozatím ne zcela vyjasněném podílu nás informuje již zmíněné Winterhalderovo *ricordo* s motivem Navštívění Panny Marie nacházející se ve sbírce Moravské galerie v Brně.⁴⁰ Zároveň víme,

že se sochař v prostředí Uherského Brodu nejspíše pohyboval i v následujících letech, a je také možné, že kresbu vytvořil při jedné ze svých pozdějších cest.⁴¹

Josef Winterhalder st. se tedy se svými spolupracovníky zcela jistě zapsal do konečné podoby vnitřního vybavení klášterního chrámu díly, která jsou v mnoha směrech ukázkou jeho umělecké všestrannosti a zároveň spolu s dalším zachovaným materiálem nám dovolují nahlédnout pod povrch zadání sochařské zakázky, a v určitých momentech i její praktické realizace. Zároveň také reprezentují v mnoha směrech kvalitní ukázkou barokní sochařské tvorby, a to jak po stránce námětové tak po stránce sochařského zpracování za použití rozličných technik zdobení povrchu či zajímavé kompoziční struktury. Některé otázky tak byly zodpovězeny a některé se naopak znovu vynořují a poskytují náměty pro další úvahy, které spolu s dalším výzkumem mohou přinést další zpřesnění či v některých případech odpověď na otázku konečného autorství určitých artefaktů.

Poznámky:

- 1 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA Brno), fond E16 Dominikáni Uherský Brod, kart. 32, sig. GI/13, nefol.
- 2 Základní informace k Josefu Winterhalderovi st. viz Edmund Wilhelm Braun, *Josef Winterhalder d. Ä.*, in: Ulrich Thieme–Felix Becker, *Allgemeines Künstlerlexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart XXXVI*, Leipzig 1947, s. 87 – dnes bohužel nedostupná práce Aleny Königové, *Život a dílo moravského barokního umělce Josefa Winterhaldera staršího* (nepublikovaná disertační práce), Brno 1949 – z další bohaté literatury především práce: Miloš Stehlík, *Sochařské kresby Josefa Winterhaldera staršího a Ondřeje Schweigla*. Sborník prací Filosofické fakulty brněnské univerzity F 30–31, 1986–1987, s. 74–76; Monika Dachs, *Josef Winterhalder der Ältere und Paul Troger*. Definitionsversuch eines Zeichenstils, *Kunstjahrbuch der Stadt Linz 1996/97*, Linz 1998, s. 124–144; Lubomír Slavíček, „Ein guter Maler muss bildhauerisch, und ein guter Bildhauer malerisch arbeiten trachten.“ *Zu einigen malerischen Zeichnungen des Bildhauers Joseph Winterhalder den Älteren in Brünn*. In: Markus Hörsch–Elisabeth Oy-Marra (ed.), *Kunst–Politik–Religion. Studien zur Kunst in Süddeutschland, Österreich, Tschechien und der Slowakei*. Festschrift für Franz Matsche, Petersberg 2000, s. 145–154; Monika Dachs, *Original und Kopie*. Zeichnungen im Bannkreis von Paul Troger, *Pantheon LVIII*, 2000, s. 103–112; Lubomír Slavíček, *Dvě neznámé kresby Josefa Winterhaldera st. „trefflich ausgeführt wie Kupferstich“*. In: Jiří Kroupa (ed.), *Ars naturam adiuvans*. Sborník k počtě prof. PhDr. Miloše Stehlíka, Brno 2003, s. 81–93; Martin Pavlíček, *Josef Winterhalder st. (1702–1769)*. Brno 2005. Detailněji k problematice zakázek v Uherském Brodě viz Lenka Melichová, *Josef Winterhalder v Uherském Brodě* (nepublikovaná bakalářská diplomní práce), Brno 2005 – též, *Barokní oltáře farního kostela Neposkvrněného početí Panny Marie v Uherském Brodě*. Slovácko XLVIII, 2006, 257–270. Obecně k rodině Winterhalderů srov. např. Manfred Hermann, *Zu den Schwarzwälder Bildhauern Winterhalder in Neukirch un Vöhrenbach*. In: Bernd Mathias Kremer (Hrsg.), *Kunst und geistliche Kultur am Oberrhein*. Festschrift für Hermann Brommer zum 70. Geburtstag, Lindenbergl 1996, s. 61–83.
- 3 K této zakázce srov. Pavlíček (pozn. 2), s. 69–72. K problematice datací jednotlivých oltářů srov. Melichová (pozn. 2).
- 4 Pavlíček (pozn. 2), s. 97–110; podrobněji Melichová (pozn. 2), s. 20–37.
- 5 Všechny smlouvy jsou uloženy v MZA Brno, E16, kart. 32, sig. GI/12–14, nefol.
- 6 Srov. Melichová, *Josef Winterhalder* (pozn. 2), s. 22 - viz také smlouva MZA Brno, E16, kart. 32, sig. GI/12, nefol.
- 7 Viz Pavlíček (pozn. 2), s. 97–105.
- 8 Srov. Braun (pozn. 2), s. 85.
- 9 Melichová, *Josef Winterhalder* (pozn. 2), s. 9–10 a 20–23.
- 10 Zápis z porady konventu: ... „Quinta aprilis fuit exhibita idea pro Altari S.[ancti] Vincetii et B[eatae] V[irginis] Mariae Pasaviensis, confideantis expensis resolutum fuit ut haec duo Altaria per Statuarium D[omino] Wintehalder aedificent[ur?]. ...” – MZA Brno, E 16, kart. 32, sig. JIV, fol. 38.

- 11 MZA Brno, E 16, kart. 32, sig. GI/12, nefol.
- 12 Srov. např. Pavlíček (pozn. 2), s. 98, s. 183 pozn. 6. – zde nutno poznamenat, že na tomto místě uvedená dobová informace nepochází od Jana Petra Cerroniho jak uvádí M. Pavlíček, ale od sochařova synovce J. Winterhaldera ml., který ji uvedl jako součást svého pojednání o umělcích ze Znojma a z okolí, jež sepsal zřejmě pro J. P. Cerroniho, a které bylo otištěno spolu s Cerroniho poznámkami Marií Lomičovou v roce 1978 v časopise *Umění*; viz Marie Lomičová, *Rukopis o umění Jana Petra Cerroniho*. *Umění XXVI*, 1978, s. 68.
- 13 Srov. Melichová, *Josef Winterhalder* (pozn. 2), s. 24–30; Pavlíček (pozn. 2), s. 97–101.
- 14 Viz MZA Brno, E 16, kart. 32, sig. GI/13, nefol. K problematice pojmu *Colorit* v dobových uměleckých souvislostech srov. Thomas DaCosta Kaufmann, *Franz Anton Maulbertsch and Debate over Coloring in the Later Eighteen Century*. In: *Bulletin Moravské galerie v Brně* 61, Brno 2005, s. 213–222.
- 15 Srov. Pavlíček (pozn. 2), s. 98–99.
- 16 Szépművészeti Múzeum Budapest, inv. č. 911, kresba perem na papíře, 193 x 146 mm. Viz Pavlíček (pozn. 2), s. 99, obr. 86.
- 17 Srov. např. Lubomír Slavíček, *Kresba: „La prima Achatemia.“* In: Jiří Kroupa (ed.), *Morava v době baroka 1670–1790. V zrcadle stínů* [kat. výstavy], Brno 2003, s. 247–248; DaCosta, *Josef Winterhalder* (pozn. 2), s. 143. Zajímavý je také postřeh Lenky Melichové týkající se souvislosti této figury s postavou sv. Pavlína z obrazu Paula Trogera určeného na Svatý Kopeček u Olomouce – Melichová, *Josef Winterhalder* (pozn. 2), s. 25–26.
- 18 Pavlíček (pozn. 2), s. 98, obr. 123. Moravská galerie v Brně, inv. č. B 59, kresba perem na papíře, 211×164 mm.
- 19 K ikonografii srov. např. E. Kruze, *Fides*, in: E. Kirschbaum (ed.), *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Freiburg im Breisgau 1968–1976, s. 31–34.
- 20 Srov. Pavlíček (pozn. 2), s. 156. Emanuel von Bayer, *Expressiver Barock. Graphik und Zeichnungen aus Mitteleuropa 1700–1800*. London 2004, s. 14, kat. č. 8, obr.
- 21 Srov. např. postavu Víry na obrazu znázorňujícím přijetí sv. Maura a Placida sv. Benediktem od Daniela Grana, datovaném do roku 1736 a určeném pro vídeňský minoritský kostel–Eckhart Knab, *Daniel Gran*. Wien–München 1977, Abb. 94.
- 22 Lubomír Slavíček, *Neznámé kresby Michelangela Unterbergera a Franze Xavera Wagenschöna*. *Opuscula historiae artium* F 40, 1996, s. 103–120; – též, „Ein guter Maler (pozn. 2), s. 151.
- 23 Slavíček, *Neznámé kresby* (pozn. 22), s. 111.
- 24 K ikonografii srov. Pavlíček (pozn. 2), s. 102–104.
- 25 „...Item zweÿ Cherubin eine dörnere Cron tragen in welcher diese zweÿ Sigs zeichen befestiget nemblichen in Schwerd und Palmzweig...“ – MZA Brno, E 16, kart. 32, sig. GI/14, nefol.
- 26 Pavlíček (pozn. 2), s. 103.
- 27 Kristus na kříži, kresba perem na papíře, 337×210 mm – Galerie Gerda Bassenge, Auktion 72: Kunst des 15.–18. Jahrhunderts [Lot 5856]. Veronika s Longinem, kresba perem na papíře, 229×213 mm – kresba byla v majetku Galerie Joseph Fach ve Frankfurtu nad Mohanem [2005], dnes je lokace kresby neznámá.
- 28 Srov. např. Anna Jávora, *Johann Lucas Kracker. Ein Maler des Spätbarock in Mitteleuropa*. Budapest 2005, s. 40–41, kat. 18.
- 29 MZA Brno, E 16, kart. 32, sig. GI/12.
- 30 Srov. Josef Winterhalder, *Mährische Künstler in Znaim und Gegent*. In: Jan Petr Cerroni, *Sammlung über Kunstsachen vorzüglich in Mähren*. MZA Brno, G 11, č. 60, fol. 17; – viz také Lomičová (pozn. 12), s. 70. K možnosti existence „umělecké školy“ v okruhu Josefa Winterhaldera srov. Jiří Kroupa, *Eruditě a „curieux“ na Moravě raného novověku*. In: Jiří Kroupa (ed.), *Umělci, objednatelé a styl. Studie z dějin umění*. Brno 2006, s. 66–67.
- 31 K historii obrazu srov. Petr Zemek, *Obraz Panny Marie Čenstochovské v Uherském Brodě – symbol jedné epoch*. *Studia Comeniana et historica XXI*, 2001, s. 140–161.
- 32 Srov. Pavlíček (pozn. 2), s. 101–102.
- 33 Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum, Innsbruck, inv. č. T 2613, kresba perem na papíře, 230×172 mm. Srov. Wanda Aschenbrenner–Gregor Seighofer, *Paul Troger. Leben*

- und Werk*. Salzburg, 1965, s. 136, č. kat. 101.
- 34 Albertina, Vídeň, inv. č. 25679, kresba perem na papíře 178 x 135 mm. Srov. Aschenbrenner–Schweighofer (pozn. 33), s. 144, č. kat. 197.
- 35 Viz MZA Brno, G12, Cerr., sign. I–34, fol. 342; Josef Winterhalder (pozn. 30), fol. 17. Srov. také Lubomír Slavíček, *Der mährischer Maler Joseph Winterhalder d. J. (1743–1807) im Schatten von Franz Anton Maulbertsch*. In: Friedrich Polleross (Hg.), Reiselust & Kunstgenuss. Barockes Böhmen, Mähren und Österreich, Petersberg 2004, s. 229.
- 36 Moravská galerie, Brno, inv. č. B 66, kresba perem na papíře 319 x 201 mm. Rozměry olejových maleb jsou 40×25 cm a v současné době jsou nahrazeny kopiemi. Viz Pavlíček (pozn. 2), s. 102 a dále 164–165.
- 37 Srov. František Šubert, *Restaurátorské zprávy o pracích na souboru oltářních a závěsných obrazů z farního kostela v Uh. Brodě a z klášterního dominikánského kostela tamtéž v období 1968–1971*. (Nepublikovaný strojopis, přístupný v archivu NPÚ Praha, pobočka Brno, sign. 741/6), Praha 1971.
- 38 K malíři srov. J. Sedlář [Jaroslav Sedlář]–B.K. [Birgit Krehl], heslo Deyssinger Johan Leopold, in: K. G. Saur, Allgemeines Künstler Lexikon Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker, Band 27, München–Leipzig 2000, s. 33–34; – Fridrich Poleroß, *Kunst-Reisen und Kunst-Handel im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Friedrich Polleross (Hg.), Reiselust & Kunstgenuss. Barockes Böhmen, Mähren und Österreich, Petersberg 2004, s. 32. K obrazům v kostele sv. Linharta v Kdousové srov. Radim Španihel, *Farní kostel sv. Linharta v Kdousové a jeho malířská výzdoba*. (Nepublikovaná bakalářská diplomní práce.) Brno 2006, s. 13–25.
- 39 K tomu srov. Pavel Suchánek, *K větší cti a slávě. Umění a mecenát opatů kláštera Hradisko v 18. století*. Brno 2007, s. 104.
- 40 Viz pozn. 36. Srov. také Pavlíček (pozn. 2), s. 164, obr.č. 135.
- 41 Autorství Johanna Leopolda Daysignera tedy zůstává zatím jednou z možností a bude muset být v budoucnu dále prověřena.

Bc. Tomáš Valeš (n. 1984) ukončil bakalářské studium na FF MU obor dějiny umění a v současné době studuje magisterský cyklus dějin umění tamtéž. Zabývá se především malířstvím 18. století v prostoru Moravy a Dolního Rakouska.

Josef Winterhalder the Elder and Drawings for the Commission for Black Friars in Uherský Brod

Abstract

The article gives an account of sculpture commissions of Josef Winterhalder the Elder on altars at the Black Friar monastery church in Uherský Brod (1747–1754). The account is based on the preserved archived contracts. The progress of individual commissions is outlined, as well as tasks as defined by the client. At the same time, the article corrects certain imprecisions in datation of individual altars. Furthermore, it discusses the preserved drawings related to the commissions, and assesses their role in the general process of the emerging sculpture work. To the already known drawings, the article adds drawings depicting Crucified Christ with St. Veronica and St. Longin. A drawing owned by the Moravian Gallery in Brno (Moravská Galerie Brno) depicting a personification of Faith is most probably not related to the Uherský Brod altars. Rather, it seems to be related to another, hitherto unknown work of art. The closing part of the article deals with the authorship of small paintings depicting rosary mysteries, located on the rosary altar. The article refutes Martin Pavlíček's proposed attribution of these canvases to Josef Winterhalder the Elder, and based on the initials of the signature „D.L. 1755“ on one of the paintings, a hypothetical possibility of authorship by Johann Leopold Daysinger has been raised. However, this is to be further verified in the future research.

Josef Winterhalder Senior und seine Zeichnungen zum Auftrag für die Dominikaner in Uherský Brod

Zusammenfassung

Auf Grund von archivalisch vorfindlichen Verträgen können die Aufträge für den Bildhauer Josef Winterhalder Senior zur Fertigung von Altären in der Dominikanerklosterkirche in Uherský Brod (in der Zeitspanne 1747–1754) näher gebracht werden. Der vorliegende Artikel zeigt die Abwicklung der Aufträge, weist auf Anforderungen des Bestellers hin und zugleich korrigiert gewisse Ungenauigkeiten in der Datierung einzelner Altäre. Ebenso wird die Aufmerksamkeit auf erhaltene, zum Auftrag bezogene Zeichnungen gerichtet, wobei deren Bedeutung im gesamten Entstehungsprozess des Bildhauerwerkes beurteilt wird. Den bereits bekannten Zeichnungen sind weitere Zeichnungen beigelegt, die den gekreuzigten Christus, den heiligen Longinus und die heilige Veronika darstellen. Personifizierte Darstellung des Glaubens auf einer Zeichnung im Besitz der Mährischen Galerie bezieht sich höchstwahrscheinlich nicht auf Uherský Brod. Diese Zeichnung hängt eher mit einem bisher nicht bekannten Kunstwerk zusammen. Der letzte Teil befasst sich mit der Autorschaft von kleinen gemalten Bildern mit Rosenkranzgeheimnissen am Rosenkranzaltar. Die von Martin Pavlíček vorgeschlagene Zuschreibung dieser Gemälde dem Bildhauer Josef Winterhalder Senior wurde abgelehnt. Die Initialen der Signatur „D.L. 1775“ auf einem der Gemälde lassen vermuten, dass deren mögliche Autor Johann Leopold Daysigner sei. Diese Vermutung muss allerdings in Zukunft weiter überprüft werden.

DROBNÉ SAKRÁLNÍ STAVBY – KAPLE UHERSKOHRADIŠŤSKA

Tomáš Pospěch, Uherský Brod

Staletí sakralizace a kultivace krajiny se v podobě drobných kaplí, poklon, zvoníc i božích muk promítá do tváře moravského venkova. Uherskohradištsko, provázeno po staletí velkolepou poutní tradicí, představuje oblast bohatou na tyto svěbytné stavební objekty. Kaplím, se kterými je možno se setkat při cestě zdejší krajinou nejčastěji, jsou věnovány následující řádky.

Předchozí ročník sborníku Slovácko představil stať, která pojednávala o drobných sakrálních stavbách Uherskobrodská, a to se zvláštním zřetelem ke stavebnímu typu kaplí. Nynější příspěvek si tentokrát bere za cíl přiblížit čtenářům neméně zajímavou oblast sousedního uherskohradištského regionu, na jehož území se nachází celá řada historicky i stavebně velmi hodnotných sakrálních staveb. Zkoumaná oblast představuje severozápadní část uherskohradištského Dolňácka. Za její srdce můžeme bez nadsázky označit město Uherské Hradiště a za její duši nedaleké poutní místo Velehrad. Po stránce geografické je tato oblast ohraničena na východě řekou Moravou a na západě potokem Salaškou, které společně svírají ramena pomyslného trojúhelníku ukončeného hranicemi sousedního Zlínského okresu. Tato lokalita zahrnuje celkem 16 samostatných obcí, v jejichž katastrálním území je zastoupeno 33 samostatně stojících drobných sakrálních staveb. Z celkového počtu uvedených staveb jsou nejčastěji zastoupena boží muka (12 objektů), dále samostatně stojící kaple (v počtu 11 staveb), následují poklony (5), zvonice (4) a jedna zvonička. Meritum tohoto článku tvoří jmenované drobné solitérní kaple, které jsou v této oblasti zastoupeny v mnoha stavebních typech i variacích a které jsou také zasvěceny rozličným patronům. Nejvíce je zastoupeno zasvěcení Panně Marii (v obci Jalubí, Košíky, Kudlovice, Modrá a Sušice). Souvislost s tradiční úctou k Matce Boží můžeme hledat v aktivní činnosti jezuitského řádu ve zdejším kraji, který silně pěstoval kult Panny Marie.¹ Zbývající kaple jsou zasvěceny jednotlivě sv. Antonínu (v obci Jankovice), sv. Rochu (v části obce Uherské Hradiště – Mařatice), sv. Šebestiánu (v obci Uherské Hradiště), sv. Janu Křtiteli (v obci Staré Město), sv. Cyrilu a Metoději a sv. Janu Nepomuckému (v obci Velehrad). Nejstarší kaple z výše jmenovaných spadají svou dobou vzniku do období první poloviny 13. století. Jejich výstavba zjevně koresponduje s historickým významem lokace, v níž se obě tyto stavby nachází. Jedná se jmenovitě o kapli sv. Jana Křtitele ve Starém Městě a kapli sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě. Přestože obě tyto stavby prošly v minulosti řadou architektonických zásahů,² přesahují svým významem z hlediska hodnoty uměnovědné i historické do značné míry hranice zkoumaného regionu. Zbývající stavby lze pro přehlednost zařadit do dvou časových skupin, z nichž první zahrnuje období od konce 17. století do první poloviny 18. století. Druhá skupina spadá svou dobou výstavby do časového rozmezí od poslední třetiny 19. století do počátku století dvacátého. Kaple, které patří do první jmenované skupiny, tvoří historicky i stavebně hodnotnější část celého souboru. Svým architektonickým ztvárněním dokládají rozmach barokního stavitelství, které dosahovalo v tomto období svého vrcholu. Období znovuzkříšení katolické víry na Moravě, stejně jako v jiných částech Českých zemí, doprovázela jednak rozsáhlá stavební činnost jednotlivých církevních řádů, jednak stavební aktivita samotné pobělohorské šlechty, která se touto cestou snažila manifestovat svou lojalitu k rekatolizačnímu proudu. To se následně promítlo i v rozsáhlejší výstavbě drobných sakrálních staveb. Nejpůvabnější ukázkou harmonického spojení lidové architektury s barokním tvaroslovím představuje kaple v Jalubí zasvěcená Panně Marii, která je přes své minimální rozměry architektonicky bohatě členěnou stavbou. Stavební činnost cisterciáckého řádu, která nabrala svého vrcholu

po velkém požáru velehradského kláštera v roce 1681 a trvala bezmála do roku 1777, dokládá mimo jiné i centrální kaple sv. Jana Nepomuckého. K přestavbě klášterního kostela byla přizvána celá řada významných umělců, kteří se svou tvůrčí aktivitou podíleli i na celé řadě výtvorů v jeho širokém i blízkém okolí. Stavební podněty se z okruhu velehradského velmi rychle rozšířily také do blízkých vesnic, kde se projeví v rustikalizované podobě tzv. selského baroka. Stavby z tohoto období byly zbudovány převážně jako důkaz díků za přestálé epidemie, které tento kraj na sklonku 17. a na počátku 18. století postihly. Některé pozdější úpravy, jako v případě kaple sv. Rocha v Uherském Hradišti – Mařaticích, zcela překryly její původní barokní podobu. Mladší skupina kaplí odpovídá dobou vzniku znovuoobnovení úcty k moravským patronům sv. Cyrilu a Metoději a patronce Panně Marii. Oslavy tisíciletého výročí těchto světců zasáhly nemalou měrou také do oblasti lidové religiozity, která se projevila mimo jiné i ve zvýšené výstavbě drobných sakrálních staveb. V této době vznikly kaple sv. Antonína v Jankovicích, kaple Panny Marie v Modré a v Košíkách. V rustikalizované podobě odráží především vliv dominantních sakrálních staveb svého okolí, které byly ve svém architektonickém tvarosloví k podobě těchto staveb značně přizpůsobeny. Klasicistní i barokní prvky se zde ve střídavé formě snoubí s prvky lidové architektury. Zaměřili se na společné znaky těchto staveb, zjistíme, že z hlediska stavební dispozice převládá u nejstarších z nich centrální čtvercového nebo polygonálního půdorysu. Mladší stavby jsou zpravidla zastoupeny obdélným půdorysem s půlkruhovým záklenkem. U kaplí nesoucích barokní reminiscence se při vnějším architektonickém členění uplatňují ponejvíce lizénové rámy nebo jednoduché pilastry v nárožích. V průčelí převládá pravouhlý vchod v několika případech v horní části segmentově nebo půlkruhově zaklenut. Boční stěny kaplí jsou nejčastěji osazeny drobnými pravouhlými okny ve špaletě obvykle segmentově nebo půlkruhově zaklenutými, někdy navíc rámovanými šambránou. Výrazným architektonickým prvkem u valné většiny těchto staveb zůstává bohatě profilovaná průběžná korunní římsa. Štít se objevuje v různých variacích a není pro něj možné určit společného jmenovatele. Převládá sedlová střecha, která je zpravidla v závěru zvalbená. Vnitřní interiér je jednoduše řešen bez výrazného architektonického členění. U starších staveb převládá složitější křížová klenba s kápmi. Kaple barokních forem jsou nejčastěji uzavřeny valenou klenbou s výšečmi. U nejmladších převládá rovné zastropení. Barevné provedení vnější fasády koresponduje s místní lidovou architekturou. Převažuje použití bílé líčky s modře kolorovanou podezdívkou. V několika případech jsou modře kolorovány i horizontální architektonické články. Objevuje se i použití okrové líčky s bílým zvýrazněním architektonických detailů. Bohatství tvarů a variací do jisté míry komplikuje stanovení jednotných typologických znaků. Obecně lze ovšem říci, že kaple nejstaršího období představují architektonicky rozměrné, stavebně složitěji konstruované stavby bez dekorativních zdobných článků na vnější fasádě. Ty, jež spadají do barokního okruhu, jsou až na výjimky poměrně drobné s bohatě členěným průčelím a svým zasazením do celkového rámce krajiny tvoří výraznou dominantu obcí. Kaple nejmladší jsou spíše nesourodou skupinou. Každá z těchto staveb nese značně osobité rysy, a to jak po stránce užití stavebních prvků, tak co do samotných rozměrů.

Srovnáme-li drobné solitérní kaple v námi zkoumané oblasti se stavebním vývojem sousedního uherskobrodského regionu, zjistíme, že jsou v tomto regionu tyto stavby početně více zastoupeny. Na katastru 24 obcí Uherskobrodsko bylo zdokumentováno na 44 dosud dochovaných drobných sakrálních staveb. Přes tento relativně vysoký počet, nenajdeme na tomto území drobné sakrální stavby, které by pocházely z před-barokního období. Svou roli v absenci starších staveb sehrála bezesporu poloha tohoto regionu v rámci historických hranic. Časté pustošivé vpády do příhraničních lokací zanechaly své stopy jak na životech místního lidu, tak na zdejších architektonickém bohatství. Uherskohradištsko, podstatně západněji situováno, nebylo v tomto smyslu tak markantně postiženo. Významným faktorem, který také přispěl k rozdílnému vývoji obou uvedených lokalit, představuje také odlišná sociální mobilita obou regionů. Uherskohradištsko, rozkládající se v úrodné nížině, vykazovalo v minulosti vyšší akumulaci kapitálu než příhraniční Uherskobrodsko, které je z větší části

tvořeno podhůřím Bílých Karpat. Stavební rozmach, ke kterému došlo v barokním období na Uherskobrodsku, má přímou vazbu na aktivitu rodu Kouniců. Tento rod byl spřízněný se samotným kardinálem Dietrichštejnem, a svou hojnou stavební činností nezastřené manifestoval věrnost nově posílené katolické konfesi.

V obou uvedených regionech dominují stavby zasvěcené převážně Panně Marii. Na Uherskobrodsku se často objevuje zasvěcení sv. Anně, sv. Rodinné a sv. Cyrilu a Metoději. Poslední z výše jmenovaných světců mají pro obě území zvláštní význam. Rozkvět zbožné úcty k moravským věrozvěstům nabyl vrcholu v rozmezí od konce 17. do poloviny 18. století. Baroko, prostoupené hlubokou zbožností ve všech aspektech lidského života, tak naplno rozvinulo nejen zbožnou úctu k Panně Marii, ale stejnou měrou adorovalo i památku obou soluňských bratří. Největší renesanci cyrilometodějské úcty přineslo až teprve 19. století. Zvláště Velehrad, známý svou mohutnou poutní tradicí, v jubilejních letech úmrtí obou moravských patronů povzněl romantický odkaz obou bratří. Vzájemný vztah náboženské pouti a drobných sakrálních staveb, které dotvářejí osobitý ráz uherskohradištského i uherskobrodského kraje, sehrál významnou roli v procesu laické religiozity.

V Uherskobrodské oblasti tvoří kaple barokního období ze stavebního hlediska kompaktnější skupinu, než je tomu v u staveb zkoumané oblasti Uherskohradištska. U skupiny uherskobrodských barokních kaplí převažuje obdélná dispozice, nízká průběžná podezdívka a bohaté vertikálně profilované členění fasády pomocí jednoduchých nebo zdvojených pilastrů či lizénových pásů. V uzavření vnitřního prostoru dominuje užití valené klenby s lunetovými výsečemi. Ke srovnání staveb v obou lokacích vybízí především kaple Panny Marie Hostýnské v Kudlovicích a dvojice kaplí ve Vlčnově, které spadají do období kolem poloviny 18. Století a u kterých je v základním stavebním uspořádání zjevně patrná vzájemná analogie.³

Závěrem tohoto příspěvku je nutno poukázat na znepokojující skutečnost, která vyplynula z terénního výzkumu při srovnání obou zmíněných oblastí. Je nepochybné, že na rozdíl od uherskobrodského regionu je značná část drobných sakrálních staveb ve zkoumané oblasti Uherskohradištska v dosti neuspokojivém stavu. Zarážející je i to, že jsou takto postiženy i stavby, které jsou řadu let prohlášeny za nemovitou kulturní památku.⁴

obec: Jalubí
 název a zasvěcení: kaple Panny Marie
 bližší umístění: nad obcí ve trati Čtvrtě
 datace: 1737
 rozměry: 240×240 cm

obec: Jankovice
 název a zasvěcení: kaple sv. Antonína
 bližší umístění: u lesní cesty, při studánce,
 300 m za obcí, na horním konci
 datace: 1906
 rozměry: 260×260 cm

obec: Košíky
 název a zasvěcení: kaple Panny Marie
 bližší umístění: na horním konci obce
 datace: 1888
 rozměry: 500×500 cm (bez závěru)

obec: Kudlovice
 název a zasvěcení: kaple Panny Marie Hostýnské
 bližší umístění: na okraji obce u silnice do
 Babic, naproti domu čp. 235
 datace: 1663, pozdější přestavby
 rozměry: 42×250 cm

obec: Modrá
 název a zasvěcení: pietní kaple Panny Marie
 bližší umístění: na návsi, vedle domu čp. 24
 datace: 1905
 rozměry: 250×300 cm

obec: Staré Město
 název a zasvěcení: kaple sv. Jana Křtitele
 bližší umístění: na hřbitově u kostela
 sv. Michala
 datace: pol. 13. století
 rozměry: 450 cm (strana polygonu)

obec: Sušice
 název a zasvěcení: kaple (zasvěcení neurčeno)
 bližší umístění: při hlavní silniční komunikaci,
 naproti domu čp. 28
 datace: pravděpodobně pol. 20. století
 rozměry: 500×710 cm

obec: Uherské Hradiště
 název a zasvěcení: kaple sv. Šebestiána
 bližší umístění: Palackého náměstí
 datace: 1715
 rozměry: 285×270; 90×90 cm
 (nárožní bastiony)

obec: Uherské Hradiště-Mařatice
 název a zasvěcení: kaple sv. Rocha,
 sv. Šebestiána a sv. Rozálie
 bližší umístění: na návrší mezi Mařaticemi
 a Jarošovem, cca 2,5 km
 od centra Uherského Hradiště
 datace: 1681
 rozměry: 820×560; přístavek 460×340 cm

obec: Velehrad
 název a zasvěcení: kaple sv. Cyrila a Metoděje
 bližší umístění: při hlavní cestě v areálu kláštera
 datace: 13. století, mezi léty 1859–63
 přestavěn
 rozměry: 700×1 500 cm

obec: Velehrad
 název a zasvěcení: kaple sv. Jana Nepomuckého
 bližší umístění: u mostu při ohradní zdi kláštera
 datace: 1715
 rozměry: 300 cm (strana polygonu)

Poznámky:

- 1 Působení jezuitů na Uherskohradištsku koresponduje s vybudováním jezuitské koleje roku 1655. Náboženské spolky, které v době jejich aktivní činnosti vznikly, zejména spolek Matky bolestné, pěstovaly horlivě mariánský kult, pořádaly procesí, veřejná vzývání, slavnosti, divadla, atd. Fišer, Bohumil: *Uherské Hradiště. Topografie*. Uherské Hradiště 1921. str. 136–145.
- 2 Radikální přestavba se dotkla především kaple sv. Cyrila a Metoděje na Velehradě. Její původní románská podoba byla ke konci 19. století zásadně regotizována. Vychodil, J.: *Popis velehradských památností s půdorysem kostela a 11 obrazy*. Brno 1899. str. 40–41.
- 3 P o s p ě c h, T.: *Drobné sakrální stavby na Uherskobrodsku*. Bakalářská práce. FF OUvO. Ostrava 2004. obr. příloha, str. 46–47.
- 4 Paradoxně se v dosti žalostném stavu nacházejí nejvíce stavby stojící na katastru obce Velehrad, jmenovitě kaple sv. Jan Nepomuckého, a poklona sv. Vendelína.

Mgr. Tomáš Pospěch (n. 1979) je absolventem FF OU v Ostravě, magisterského oboru Kulturní dějiny a bakalářského oboru Dějiny umění a péče o kulturní dědictví. Diplomovou i bakalářskou práci věnoval tematicky výzkumu drobných sakrálních staveb na Uherskobrodsku a Uherskohradištsku. V současnosti působí na Úřadu městské části Praha 10.

Small Sacral Buildings – Chapels of the Uherské Hradiště region

A b s t r a c t

The study offers reader a possibility to learn about small sacral buildings, namely chapels, in the region of the Northwest part of the Dolňácko region around the town of Uherské Hradiště. The published data are based on the field and archive research conducted in 2002–2006. Special attention is paid to the architectonic development and historical-cultural delineation within a more general context that transcends the boundaries of the given region. Individual chapels are analyzed, categorized into groups based on constructional and stylistic similarities and a general evaluation is presented. The study is based upon the comparison of chapels in the given region with the development of this type of buildings in the neighboring region of Uherskobrodsko. With both locations, special attention is paid to selected aspects. Important periods in which those buildings were most commonly built are compared. Brief account of major differences between the most common features in both locations is presented, and the numerousness of consecrations to different patrons is listed. In the conclusion, the study mentions briefly the current state of the buildings.

The article is complemented with photographs of all the chapels that are found in the researched region of the Northwest part of the Dolňácko region. The photographs documenting the present state of buildings are accompanied by annotations mentioning basic data like the name of the village on the land register of which the building is located, the building's name and consecration, exact location, datation and approximate dimensions.

Kleine Sakralbauten – Kapellen im Gebiet von Uherské Hradiště

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der vorliegende Beitrag bietet dem Leser die Möglichkeit, kleine Sakralbauten, namentlich Kapellen im nordwestlichen Teil des Untergebiets von Uherské Hradiště (Dolňácko) kennen zu lernen. Die veröffentlichten Angaben sind mit Archiv- und Geländeuntersuchungen aus den Jahren 2002–2006 belegt. Besondere Aufmerksamkeit ist der architektonischen Entwicklung und der geschichtlich-kulturellen Definierung im breiteren, regionale Grenzen überschreitenden Kontext gewidmet. Einzelne Kapellen werden analysiert, nach stilistischen und konstruktiven Merkmalen in Gruppen klassifiziert und schließlich wird eine Bewertung abgegeben. Im Mittelpunkt des Artikels steht der Vergleich von den in der untersuchten Region befindlichen Kapellen mit der Entwicklung dieses Bautyps in der Nachbarregion Uherský Brod. In den Lokalitäten beider Regionen werden insbesondere folgende Aspekte fokussiert: bedeutende Perioden, die diesen Bauten am meisten förderlich waren, die gemeinsamen und unterschiedlichen architektonischen Merkmale, die in beiden Regionen vorkommen, die Häufigkeit von einzelnen Patrozinien. Zum Schluss wird in wenigen Worten der gegenwärtige Zustand dieser Sakralbauten eingeschätzt.

Der Beitrag ist durch die Fotografien aller Kapellen ergänzt, die sich im nordwestlichen Teil des Untergebiets von Uherské Hradiště (Dolňácko) befinden. Diese Fotografien als Dokumente des aktuellen Zustands der genannten Objekte sind mit grundlegenden Angaben versehen: Namen der Gemeinden, in deren Katastern sich entsprechende Kapellen befinden, Benennungen und Patrozinien der Kapellen, nähere Standorte, Datierungen und Orientierungsmaße von allen Sakralbauten.

VNITŘNÍ MONOLOG VÝTVARNÉHO DÍLA CYRILA URBANA

Josef Maliva, Olomouc

Zhruba před čtyřiceti lety se na výtvarném horizontu jižní Moravy vynořila nová umělecká osobnost, malíř a grafik Cyril Urban. Uherské Hradiště se s jeho malbami setkávalo v průběhu září roku 1969 na výstavě, na které se již potřetí sešli nekonformní autoři, svým původem či pobytem spjatí se slováckým regionem. Urbanova díla zaujala návštěvníky nefigurativním projevem fantazijní povahy.

Malíř a grafik Cyril Urban prožil většinu svého života na jihomoravském Slovácku. Jeho rodištěm byla však severní Morava. Narodil se 7. listopadu 1930 v Jakubovicích na Šumpersku, v obci, které dominuje unikátní barokní stavba kostela s přílehlou farou. Jeho rodný dům měl číslo 103. Zde bydlel jeho otec, stejného jména, povoláním tesař a jeho žena Anna, rozená Nejezchlebová.¹ Ještě v době umělcova dětství se rodina odstěhovala do Valašského Meziříčí. Zde žila v dosti nuzných poměrech, zejména pak v době po vypuknutí druhé světové války. Koncem války šel chlapec do učení, aby se stal malířem keramiky a porcelánu.² Práce se štětcem a barvou i touha po dalším vzdělání jej ovládla natolik, že se ucházel o přijetí na *Školu umění* ve Zlíně, kde uspěl.³ Po ukončení školy nakrátko nastoupil do praxe ve filmových ateliérech ve Zlíně-Kudlově, ale záhy získal výhodnější zaměstnání v n. p. Gumotex v Břeclavi, ve městě ke kterému záhy přilnul a kde se trvale usadil a působil až do konce života.⁴ Teprve po čase poznal, že malířská a grafická tvorba je jeho jediným životním posláním, pro které je třeba se vzdát pevného zaměstnání. Věnoval se mu bezvýhradně a celým srdcem až do konce života.

V mé paměti zůstane Cyril Urban především jako dlouholetý přítel – dobrý společník a opravdový kamarád, se kterým jsem si dobře rozuměl. Obtížné se proto dostávám do role historika umění, který by měl hovořit především o jeho tvorbě, interpretovat a přiblížit jeho malířské a grafické dílo. Vzpomínám na něho, protože patřil do regionu Slovácka, kde jsem působil, a kde uskutečnil řadu výstav. Jeho velkou posmrtnou výstavu uspořádá v roce 2008 zlínská galerie.⁵ O umělci píše i proto, že jsem měl možnost sledovat jeho postupný tvůrčí růst a umělecký vzestup, který byl, bohužel již před sedmi lety, náhle a natrvalo přerušeno. Když jsem před více než čtyřiceti lety psal text katalogu jeho první samostatné výstavy, žádal mne, abych stať zaměřil na obecné problémy současného výtvarného umění a co nejméně se zmiňoval o něm. Byl totiž nesmírně skromný, a tak jeho jméno dlouho nepřekračovalo hranice břeclavského okresu, kde žil a pracoval. Do povědomí širší veřejnosti vstoupil jako umělec díky stati hodonínské historičky umění, PhDr. Ilony Tunklové, která jeho dílo na počátku devadesátých let přiblížila uměnímilovné veřejnosti článkem, otištěným v prestižním *Bulletinu Moravské galerie v Brně*,⁶ slovy: „K nejvýraznějším rysům Urbanovy tvorby ... patří jeho ohromně vyvinutý cit pro hmotnou krásu barevné materie. Jeho široká škála žlutí, okru, teplá zemitost hnědí, a tmavé tóny zelené, doplněné jen tu a tam kontrastem červené barvy dávají vzniknout dílům s vysoce emotivním nábojem. Je obdivuhodné, jak jednou dospívají ve své barevné řeči k nádherné, neobyčejně bohaté malířské hmotě, jindy naopak se jeho plátna vyznačují krajní jemností v souhře několika okrových tónů (Světlá krajina, 1984, Krajina, 1987, Kameny, 1988). Tato jemnost ostatně charakterizuje i jeho kresby a grafiku.“ V polovině let devadesátých doplnila svojí charakteristiku slovníkovým heslem v *Nové encyklopedii českého výtvarného umění*.⁷ Tu o umělci píše: „Věnuje se krajinomalbě i portrétu. Vedle graficky stylizovaných obrazů přírodních struktur tvoří rozsáhlejší kompozice směřující k celkovému vyjádření prožitku přírody, v nichž se projevuje filozofující pohled na svět a touha po poznání a zachycení obecných principů vesmírného řádu.“

Fotografie C. Urbana před r. 1969, reprodukováno v katalogu Setkání /69.

S přírodou byl Cyril Urban skutečně bytostně rostlý, zejména v posledních letech života, kdy nebylo slunného dne, ve kterém by nevyjížděl na kole do krajiny podél řeky Moravy. Cílem, či spíše záminkou, byly chvíle rybaření na břehu řeky. Cestou tam i zpět odkládal často své kolo, aby do skicáků zaznamenal nejen dojmy z jihomoravské krajiny, ale především mnohé detaily, které ho oslovily svým specifickým tvarem, světlem či barvou, kameny, traviny, větve či kůra stromů, nebo pouhý odlesk hladiny řeky. Své záznamy pak využil v klidu domova při práci na početných grafických listech. Nešlo mu o efemerní dojmy prchavých chvil. V definitivních malbách a grafických listech převáděl své kresebné poznámky do ryzí výtvarné řeči a povýšil je na smysluplné výpovědi o prožitku vlastní existence.

S Cyrilem Urbanem (s „Cyrdou“, jak jsme mu všichni říkali), jsem se seznámil v r. 1960, krátce po svém nástupu na místo ředitele hodonínského *Domu umění*.

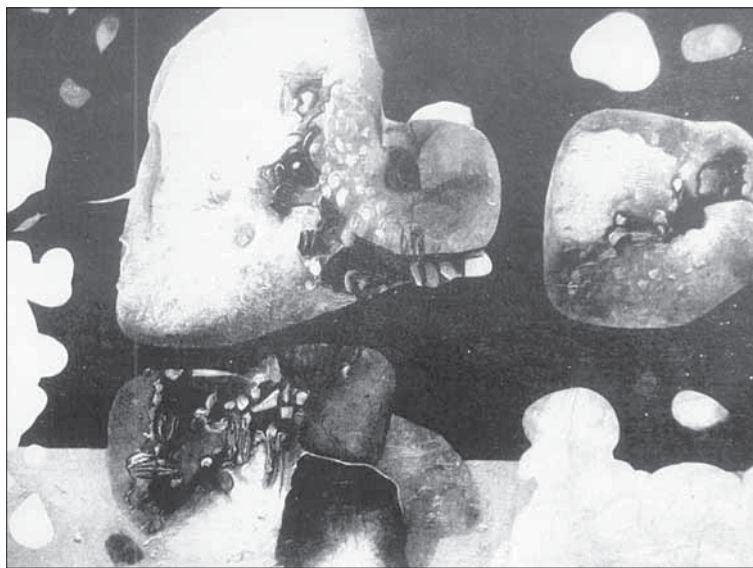
Mým úkolem bylo pokračovat ve výstavní a ostatní činnosti galerie, instituce řízené do té doby konzervativním hodonínským spolkem *SVUM (Sdružením výtvarných umělců moravských)*. Počáteční problémy vyplývaly z toho, že popisný realismus proklamovaný členy spolku byl vlastní nejen části maloměstsky smýšlející veřejnosti, ale rovněž mentalitě představitelů stranických a lidosprávných orgánů, kategoricky odmítajících jakékoliv projevy moderního umění. Nový trend hodonínské galerie, naopak otevřený k modernímu umění, podporovalo jen několik učitelů a lékařů, okruh mladé generace a někteří umělci, mezi něž patřil i Cyril Urban a jeho břeclavský přítel, rovněž výtvarně talentovaný, František Hodonský (otec dnes známého pražského malíře). To byli pravidelní návštěvníci hodonínských výstav. Urban byl v té době ještě zaměstnan jako podnikový výtvarník v reklamním oddělení n. p. Gumotex Břeclav. Jeho hlavním pracovním úkolem bylo řešení návrhů na obaly některých výrobků, jejich propagace, navrhování reklamních a informačních tiskovin a všech grafických a polygrafických prací spojených s potřebami závodu, dokonce i provádění prací na poutacích určených k různým slavnostním příležitostem. Středoškolské výtvarné vzdělání Cyrila Urbana a dovednosti nabyté u profesora Vladimíra Ringese (Bendova a Kyselova žáka), dávaly k tomu nejlepší předpoklady. U svého učitele si mladý Cyril Urban osvojit cit pro dekorativní působivost svých prací a smysl pro téměř až filigránskou preciznost. Já jsem u „Cyrdy“ obdivoval jeho smysl pro kompoziční rovnováhu, čistotu provedení návrhu, grafickou střídmost i pregnantnost výrazu jeho prací, používajících nejjednodušších tvarů a dokonale harmonizovaných barevných tónů.

Ve volném čase, v prostorově úsporném ateliéru, věnoval se Cyril Urban i malířské tvorbě a později též řešení grafických prací, které pak realizoval v grafické dílně na pracovišti. Jeho soukromý ateliér byl vtěsnán v třípokojovém bytě činžovního domu stojícího v Břeclavi při nábřeží Moravy, který obýval se svojí ženou a třemi dcerami. V prostoru tohoto „mini-ateliéru“ probíhala i naše setkání a debaty o umění, často i při sklence červeného vína, někdy spojené s ochutnávkou speciality, kterou autor sám připravil, guláše na víně. Vždy jsem prohlížel jeho nové obrazy a pokud jsem měl k některému kritickou připomínku, „Cyrda“ ji s vděčností přijal.

Malířské začátky Cyrila Urbana z konce padesátých let korespondovaly do jisté míry

s tradicemi realisticko impresionistické malby. Od této výrazové polohy se autor rychle odpoutával. Poprvé své práce zveřejnil jako host spolkové výstavy *SVUM* v hodonínském *Domě umění* v roce 1959. S retrográdními výtvarnými postoji většiny členů spolku se neztotožňoval. Uvítal novou orientaci hodonínské galerie po zrušení spolku a pravidelně zajížděl na všechny progresivní výstavy pořádané nejen v Hodoníně, Uherském Hradišti či Zlíně, ale i v Brně a někdy vedla jeho cesta i do Prahy. Umělcova tvorba po r. 1960 procházela rychlou transformací. Ještě v roce 1964 nebyla však podle mého mínění natolik vyzrálá, aby mohla vstoupit do tvůrčí komparace s pracemi názorově progresivních, převážně mladých, autorů spjatých s jihomoravským regionem. Ti se v následujícím roce měli sejit na první bienální výstavě, kterou jsme plánovali, spolu s ředitelem uherskohradištského muzea a galerie Vilémem Jůzou pod názvem *Setkání (65)*.⁸ Nicméně téhož roku uskutečnil jsem v hodonínské galerii první samostatnou výstavu prací Cyrila Urbana. Autor se na ní veřejnosti představil jedenadvaceti plátny a deseti kresbami a kolážemi, mezi nimiž byly i práce vytvořené zvláštní technikou, pro níž malíř Jiří Kolář vytvořil název „muchláže“. Obrazy na této výstavě, výtvořené posledních dvou let, působily svým existencionálním podtextem poněkud depresivně. Zachycovaly opuštěná zákoutí města, ztichlé a liduprázdné ulice, oprýskané zdi fasád zanedbaných domů a tovární objekty.⁹ Jejich tvary byly zjednodušené, stylizované, barvy omezené do úzké škály šedavých tónů. Drsným povrchem plochy malby, zvrásněné vysokým reliéfem hrubé hmoty, se tato díla s jistým zpožděním hlásila k strukturálnímu proudu informální tvorby. I při jistých technických nedostacích byly to obrazy působivé, osobité, aniž by byly v čemkoliv poplatné tvorbě známých osobností dobové české avantgardy. Podobně jako o něco starší malby Jiřího Valenty dávaly najevo nesouhlas autora s neutěšenou situací společnosti prosazující falešný optimismus, jásající nad „výdobytky“ socialismu a všemožně zakrývající nedostatky kontradikčního komunistického režimu.

Cyrl Urban se o současné nekonformní malířství intenzivně zajímal. O problémech současné výtvarné kultury jsme často debatovali a otázky cest současného světového umění se řešily i v po vernisážích výstav v okruhu nejbližších příznivců galerie z řad umělců, mezi něž vedle Urbana patřili i manželé Vaculkovi, zmíněný PhDr. Vilém Jůza, malíř Vladimír Vašíček, sochař Jaroslav Jurčák a řada dalších účastníků *Setkání*. Již koncem roku 1964 vznikly v ateliéru Cyrila Urbana jeho první nefigurativní oleje a grafiky. Překvapovaly vysokou

1. Cyril Urban: *Barevné opojení*, 1965, olej, plátno, reprodukováno v katalogu *Setkání* /67.

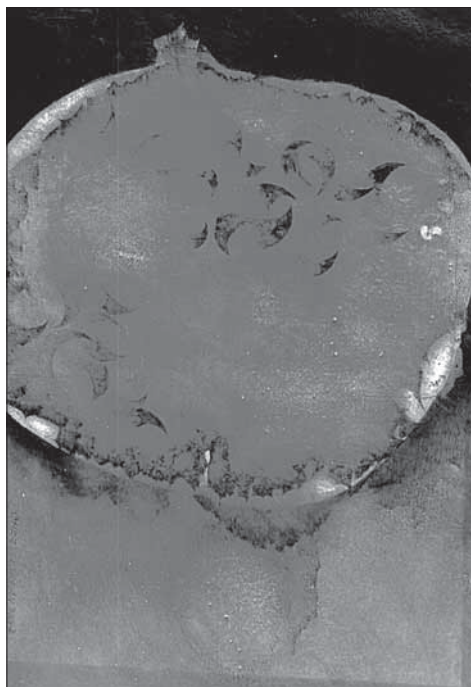
výtvarnou kulturou, vnitřní přesvědčivostí, a osobitostí natolik, že jsme se s přáteli záhy rozhodli zařadit je do souboru výstavy *Setkání* připravované na rok 1967. Urban se tak stal platným členem kolektivu a navíc autorem zdařilého a působivého plakátu této a následující výstavy, konané o dva roky později. Za jeho návrhy na plakáty by se nemusel stydět žádný z našich předních afišistů.¹⁰ V Uherském Hradišti se veřejnost setkala s díly Cyrila Urbana na výstavě *Setkání 69*, kde umělec vystavil několik svých posledních prací.¹¹

Malby Cyrila Urbana z konce šedesátých let sugerovaly v citlivých divácích představu tajuplného a prostému lidskému oku skrytého mikrosvěta či makrosvěta, záhadných organismů, buněčných tkání či shluky kosmické hmoty. Zjevovaly se na nich vybájené tvary i barvy, jaké se nám vynořují ve snu. Byly to útvary vyvřelé z malířovy ryzí fantazie a dovedené k nejvyšší dokonalosti v malířském provedení. V mnohém se ztotožňovaly se soudobým výtvarným trendem informelního umění, ve kterém vůdčí roli sehrávala díla malířů Josefa Istlera nebo Mikuláše Medka, zřetelně se však od těchto autorů odlišovala. Malíř na svých tehdejších obrazech pečlivě zahlazoval stopy své individuality, kterou by vyzrazovalo volné rukopisné podání. Vyznával hladkou malbu splývavého rukopisu a pracoval s působivostí imanentního světla, jež se vynořovalo z hloubky obrazu. Svým obrazům tak dodával fikci duchovního rozměru a nadosobního významu. Od této výrazové polohy se Urbanova tvorba dlouho neodkláněla. Umělec jen potlačoval tvarové konfigurace a barevné kontrasty a dával přednost monochromatické malbě, zejména s převahou žlutí a rudých tónů. Svá nefigurativní díla výtvarně kultivoval v jemných valérech. V některých malbách, jak je tomu na obraze *Žlutý kamenolom* (1973),¹² podtrhoval amorfnost tvarů protikladným výtvarným prvkem geometrické povahy. Jinde, jak to vidíme na olejomalbě nazvané *Louka* (1980),¹³ dospěl až k dematerializaci shluků barevné hmoty a k přepodstatnění díla až do ryze světelné polohy. Umělec tak ještě v osmdesátých letech minulého století podléhal mystické víře v spirituální moc světla a barvy a dovedl svými malbami vykouzlit ideální svět, svět ticha a duchovního soustředění.

Malby vytvářené Cyrilem Urbanem až do konce šedesátých let lze začlenit do širokého proudu malířství, jak ho definoval František Šmejkal: „*Základním principem imaginativního malířství ... je realizace umělcových fantazijních představ, vyvěrajících z hlubinných vrstev psychiky, které utvářejí jeho zážitky a vjemy do ireálných celků, jež se stávají symboly jeho touhy nebo úzkosti, melancholie nebo radosti*“¹⁴ Musíme však dodat, že i ty nehlubší vrstvy umělcovy psychiky se dlouhodobě formovaly v neustálém kontaktu malíře s podněty vnějšího světa, který jej obklopoval a neustále na něj doléhal. Iracionální sféra Urbanových maleb dovedla diváka vymanit z všední smyslové přítomnosti, odpoutat ho od banálních příběhů všedního dne a povznést do rovin poetického vnímání věcí, do nadsmyslné sféry spojené s neohrazeným pojmem transcendentna.

Autor svojí povahou a prostým životem zůstával však vzdálen intelektuálním spekulacím a pocitu výjimečnosti. Nepoddával se nereálným fikcím. Zůstával praktickým v osobním rozhodování. Žil plně životem běžných lidí zahlcených pracovními úkoly, všedními starostmi a péčí o rodinu. Svě žití vnímal všemi smysly. Vždy se projevoval jako dobrý společník. Zůstával skromným a upřímným člověkem, který neznal falše. Byl vždy přívětivý, se smyslem pro humor i realitu všedního dne. Nezjevoval své vnitřní obavy a stavy a nestěžoval si nikdy na osobní problémy ani na své zdraví, které ho nakonec zradilo a přivedlo k předčasnému odchodu. Zejména grafické tvorbě, se kterou umělec započal již před rokem 1970, věnoval se po polovině sedmdesátých let s plným pracovním nasazením. Zprvu používal techniky tisku z výšky, brzy si však osvojil náročné techniky akvatinty a mezzotinty a používal rovněž litografickou techniku. Z počáteční záliby přerostla malířská a grafická tvorba Cyrila Urbana záhy ve vážnou profesní záležitost a nakonec v životní poslání, pro které obětoval dosavadní zaměstnání.

V několika spíše ojedinělých grafických listech Cyrila Urbana se můžeme setkat s realisticky věrným zpodobněním skutečnosti, jak ji zachytil na začátku své tvorby i v několika až veristicky věrných obrazech vytvořených výhradně „ pro domo sua“. Bohatství této umělcovy třinácté

2. Cyril Urban: *Oheň*, 1967, barevné tuše, papír, 54×38 cm, soukromý majetek.

3. Cyril Urban: *Žlutý kamenolom*, 1973, olej, plátno, 120×96,5 cm, Galerie výtvarného umění v Hodoníně, O-408.

4. Cyril Urban: Z cyklu *Grafický náčrtník*, 1999, suchá jehla, 144×101 mm.

5. Cyril Urban: Z cyklu *Grafický náčrtník*, 1999, suchá jehla, 144×103 mm.

komnaty nebylo obsáhlé. Pamatují si dnes jen na drobný obraz *Zátiší s lasturou*, na němž svým hyperrealistickým ztvárněním reality povýšil jednoduchý námět do jakési magické sféry překračující hranice pouhého smyslového prožitku, podobně jak je tomu na obrazech zátiší s nádobami Giorgia Morandiho. V několika ojedinělých grafických listech, které důsledně sledovaly realitu, bylo tomu poněkud jinak. Šlo většinou o portréty blízkých osob, členů rodiny a přátel, někdy též o podobizny historických osobností, jako byl například Karel IV.

Rada grafických portrétů Cyrila Urbana začínala v roce 1971 mezzotintami umělcovy matky a otce a končila v roce 2000 podobiznou, kterou mi po jediném krátkém sezení vytvořil „Cyrda“ k mým nadcházejícím sedmdesátinám. Nejčastěji se umělec zabýval podobiznami v polovině let osmdesátých.¹⁵ Je třeba zdůraznit, že v těchto nemnohých portrétních grafikách nesledoval autor pouze vnější podobu modelu. Do podobizen vtiskl především svoji vlastní představu o povaze portrétované osoby, o jejím vnitřním životě, o charakterových rysech portrétovaného člověka. Jeho psychologické postřehy byly bystré a zachycení tváří živé a přesvědčivé. Jeho ztvárnění podoby historických postav se opíralo o znalosti získané z četby literatury, ale vycházelo hlavně z vlastní umělcovy interpretace činů portrétovaného.

Převážnou část obsáhlého grafického i malířského díla Cyrila Urbana z posledních dvou desetiletí minulého století tvořily práce „nezobrazující“ – nefigurativní. Ale ani u těchto prací nelze pominout výchozí prožitek, opírající se o vizuální vjemy brnělavského autora, které byly prioritní jen u jeho výše zmíněných portrétních prací. Urbanovo dílo „rodilo se vždy z vnímavého senzibilního prožitku světa, zejména pak z podnětů přírodních a krajinných struktur, jejichž vnitřní obraz vytváří autor buď v přímém styku s realitou, nebo v soustředěné ateliérové práci.“¹⁶ K realitě se autor nejednou přihlašoval i názvy svých grafických listů. Inspirovala jej bizarní tvářnost stromových větví, struktura povrchu skalních útvarů, stroze lineární mluva listů travin, rytmus zvlněné hladiny vod, zbarvení oprýskaných omítek městských domů i racionalita konstrukce technických výtvorů.¹⁷

Umělec byl především analytikem. Více než sumární podoba, definující podstatu věci či organických částí, zajímala jej vnitřní struktura objektů, jejich tvarové, barevné a světelné složky, prvky zajímavé a podnětné z výtvarného hlediska. Byl schopen dešifrovat výtvarnou řeč předmětů, porozumět tomu, čím oslovují citlivého pozorovatele. Byl rovněž syntetikem, který přetvářel věci v jejich podstatě. Vypozoroval, že vizuální podoba věci ve světě se odehrává ve dvou protikladných soustavách, anebo v interakci mezi nimi. Jde o soustavu geometricky strukturovaných systémů racionální povahy a amorfních útvarů organického charakteru, kterým jsou bližší spíše iracionální sféry. Oba okruhy jsou vlastní přírodě a veškerému bytí. Proto v Urbanových dílech někteří nacházejí jednu krásu kamenných krystalů, jindy nádheru neurčitých struktur výbrusů polodrahokamů. Někteří v nich vidí ohlas inspirací přísným řádem polní vegetace, jiní kontrastně zaměřenou fantastiku rozbujeleho větvoví stromů. „Čerpá často své náměty z konkrétní reality přírody a krajiny lužních lesů Moravy. Je to země bohatá na faunu a flóru a důležité je, že tato krajina byla člověkem po staletí formována a vytvářena. Zachovala si svou identitu, která se vtiskuje do paměti každého, kdo v ní žije.“¹⁸

Protiklady geometrického řádu a organické amorfnosti prorůstají veškerým světem i myslí člověka. V díle Cyrila Urbana se střídají, setkávají i slučují. Podléhají rytmu, využívají kontrastů, překvapivých souvislostí, nabývají harmonického ladění, přijímají poetický náboj i dramatické akcenty. Vytvářejí fikci mystických obsahů, oživují fantazii diváků, noří se do duchovních sfér lidského nitra. Všechny jsou však dovedeny do klasické dokonalosti výtvarného díla a jsou vysloveny s naprostou malířskou či grafickou jistotou a profesionalitou.

Základní principy, které ovládají Urbanova díla, jak bylo již řečeno, jsou vyvozeny ze skutečnosti a nebyly odloučeny od daného prostředí. Proto se slučují i s našimi představami, vzpomínkami, asociacemi a pohledy. Rovněž čtyřicetidenní grafický cyklus Cyrila Urbana z roku 1999 nazvaný *Grafický náčrtník*, a určený autorem pouze pro úzký okruh deseti nejbližších přátel a členů rodiny, je patrně každým divákem vnímán a interpretován

poněkud odlišně.¹⁹ Jednotlivé listy nemají pořadí a dovolují tak „čtenáři“ libovolný výklad výtvarného „příběhu“.

Tento obsáhlý grafický soubor považují za klíčové umělcovo sdělení pocitu vlastní existence v závěru milénia, a snad i tušeného konce své existence. Z vlastního, zcela subjektivního, pohledu na pořadí jednotlivých grafických listů, spatřuji začátek cyklu v grafikách s jednoduchými lineárními strukturami připomínajícími zkřížená stébla trávy. V dalších listech tohoto cyklu se přímky mísí s vlnkami a celek postupuje zřetelná hudební melodičnost. Následné grafické listy pracují s novými výrazovými prvky. Čáry se střídají s drobnými temnými skvrnami, objevují se nové barevné tóny. Řada suchých jehel pak využívá prudkých světelných kontrastů mezi temnými plochami tištěnými ze zdrsňené plochy grafické desky a ostrými, jemnými liniemi i čarami rozostřenými tiskařskou barvou zachycenou za hřebínkem vrypů. Cyklus se tak postupně dynamizuje a výrazově obohacuje. Jakoby se v něm probouzel nezkrotný živel, vzrůstalo drama bouřlivého dne. Grafiky atakují diváka, působí expresivně, prudce se v nich střídají neurčité světlé i temné plochy i rychlý sled linií, jež evokuje prožitek bouřlivého nečasu doprovázeného blesky, větrnou smrští, ve které se zoufale zmítá veškerá vegetace. Pak, jakoby se pozornost umělce upřela do jiné sféry. Následné grafické listy sugerují představu trojrozměrných objektů, které se vzájemně utkávají, řítí se jak skaliska, bortí se a tříští. Ostré úhly krystalických útvarů souvisí s pocitem ohrožení a úzkosti. Pak v posledních (dle mého řazení), dvou grafických listech náhle nastává klid. Vrací se harmonie a melodie zaoblených tvarů. Celý cyklus připomíná vývoj lidské osobnosti. Na závěrečném grafickém listu souboru je vykroužený útvar podobný plodům jabloně či broskve. V dvojici vyzrálých plodů spatřujeme opět širší symbolický význam. Jde snad o setkání dvou staletí či tisíciletí? Na rubu jednoho grafického listu, který svým kruhovým uspořádáním linií připomíná terč – střelecký cíl, čteme slova: *Sbohem zběsilé 20. století*. Toto umělcovo sbohem zní nám dnes smutně, až tragicky. Bolestně nám připomíná, že autor už není mezi námi.

Mnohé výtvarné prvky, které lze sledovat v grafickém díle Cyrila Urbana z devadesátých let, byly umělcem využity i v jeho olejích a v kombinovaných technikách užívajících i akvarelu a kvaše. Jde o práce větších rozměrů, které umělec zveřejnil na výstavě nazvané *Snová realita*.²⁰ Tato díla se v barevném pojetí příliš nevzdalovala monochromní grafice. Pohybovala se v úzkém koloristickém rejstříku hnědavých, zemitě nazelenalých, jemně narůžovělých tónech kraplakových odstínů a v prudkých kontrastech světla a stínů. I zde se geometrické prvky snoubily s amorfními útvary. I zde dramatické světelné kontrasty a nečekané záblesky podtržené temným pozadím staly se dominantními prostředky výtvarného výrazu. Podle poněkud nadnesených slov interpreta Urbanova díla jsou to „*obrazy lidské duše, člověka žijícího v bouřlivém století. Zobrazují smysl pro proměny, procesy uspořádanosti a chaosu, nekonečných objevů podivných vlastností vln, částic, nových světů ve Vesmíru, vysokých energií*“.²¹

Do vztahů s obecnými přírodními procesy a vlastnostmi hmoty i do kosmických souvislostí a vazby s premisemi filozofické povahy, byla ve stejné době kladena rovněž díla jihomoravského malíře starší generace a naprosto odlišného výtvarného typu, Vladimíra Vašíčka. Nedomnívám se, že by se tvorba Cyrila Urbana zásadně opírala o podobné spekulativní koncepce. Autor, jehož dílo tu sledujeme, se dal vést především svojí citlivou a výtvarně neomylnou rukou, smyslem pro řád a srdcem otevřeným pro hudbu, poesii i bezprostřední smyslové vjemy. Otevřeným nejen pro krásy kolem nás a prožitky pramenící z okolního světa, ale rovněž pro výtvarné podněty doléhající i do odlehlého regionu ze vzdálených center světové kultury. Tyto podněty vstřebával Urban podvědomě aniž by porušil logiku vlastního tvůrčího vývoje. Snad jen na umělcově souborné výstavě v Břeclavi v polovině devadesátých let mohly překvapit obrazy až veristicky zachycující oblohu s oblaky, či barevné květy ostrých barev, které byly otevřené k smyslovým jevům reality podobně, jak to bylo vlastní dobovému postmodernismu.

Malířské a grafické dílo breclavského umělce postupem času přerostlo jihomoravský

region, kde se po čtyřicet let formovalo. Začlenilo se do širokého proudu českého imaginativního umění šedesátých let minulého století a v rámci tohoto výtvarného proudu stalo se osobitým uměleckým fenoménem, který se na jedné straně ztotožňoval s organickou koncepcí informelní tvorby, na straně druhé přijímal podněty racionální povahy, opírající se o geometricky určené seskupení linií a tvarů, aniž by tato symbióza jakkoliv oslabovala konečný výtvarný výraz uměleckého celku.

Dne 9. února 2002 v Břeclavi ukončil Cyril Urban svůj niterný tvůrčí monolog a natrvalo přerušil inspirující kontakty s vnějším světem o nějž se opírala jeho díla. Umělec žije nadále v našich vzpomínkách, a promlouvá k nám i svým tvůrčím odkazem, bezpočetnými grafickými listy a malbami.²²

Poznámky:

- 1 Rodný a křestní list římskokatolické farnosti v Jakubovicích č. j. 623/49 v matrice narozených a pokřtěných sv.II, s. 450, poř. č. 21 z 2. 9. 1949.
- 2 V učení malířem porcelánu a keramiky byl Cyril Urban v letech 1944 až 1947.
- 3 Zlínskou Školu umění navštěvoval Cyril Urban v letech 1948 až 1952.
- 4 V závodě *Gumotex, n.p. Břeclav* pracoval C. Urban v letech 1955–1973. V letech 1973–1976 byl zaměstnán v Galerii výtvarného umění v Hodoníně.
- 5 Výstava Cyrila Urbana ve Zlíně je v plánu výstavních akcí Státní galerie ve Zlíně na rok 2008.
- 6 T u n k l o v á, Ilona, *Malířské a grafické dílo Cyrila Urbana*. 47 bulletin Moravské galerie v Brně, Brno 1991, s. 83–84.
- 7 H o r o v á, Anděla (ed.), *Nová encyklopedie českého výtvarného umění N–Ž*, Praha 1995, s. 882–883.
- 8 Výstava *Setkání 65* se konala v Domě umění v Hodoníně v době od 9. 5. do 13. 6. 1965 za účasti umělců: Františka Cundrly, Antonína Gajduška, Pavla Hanzelky, Miroslava Hudečka, Jaroslava Jurčáka, Zdeňka Kadlece, Vladimíra Koštovala, Petra Kryštofa, Pavla Navrátila, Františka Nikla, Vladislava Vaculky, Idy Vaculkové, Vladimíra Vašíčka a Leoše Zemka.
- 9 Cyril Urban, *Naftová věž* olej; 1962, *Sladovna*, 1963; *Šedé domy*, 1964; *Dům a měsíc*, 1964; *U továrny*, 1964; *Komín*, 1964 atd. *Obrazy Sladovna*, 1963, olej; *U továrny*, 1964, olej; *U vesnice*, olej, 1964; *Dům a měsíc*, 1964; *Naftové věže*, 1964, olej a *Domy*, olej, 1965, jsou reprodukovány v katalogu: Josef Maliva, *Cyril Urban obrazy – kresby*, (kat. výst.), Dům umění, Hodonín 1964.
- 10 Plakát výstavy měl formát A1. Výstava *Setkání 67* se konala v dnech 28. 5.–30. 6. 1967. V katalogu výstavy byly reprodukovány Urbanovy malby: *Barevné opojení*, olej, 1965; *Krajina na modrém*, olej, 1966 a *Černý obraz*, tempera, 1967.
- 11 Stejný formát měl plakát Cyrila Urbana pro výstavu *Setkání 69*. Výstava se konala od 30. 11. do 30. 9. 1969 v Uherském Hradišti v prostorách galerie v budově tzv. Staré pošty. V katalogu této výstavy byly reprodukovány Urbanovy malby: *Dva kameny*, 1967 a *Světlo*, 1967.
- 12 Cyril Urban, *Žlutý kamenolom*, olej na plátně, 120×96 cm, Galerie výtvarného umění v Hodoníně (dále GVUH), i. č. O-408. Reprodukováno v publikaci: P e l i k á n, Jaroslav, *Průvodce historií a stálou expozicí*, Hodonín 1985, nepagin.
- 13 Cyril Urban, *Louka*, olej na plátně, 90×95 cm, GVUH, i. č. O-409, Reprodukováno: Jaroslav Pelikán (cit. v pozn.12).
- 14 Š m e j k a l, František, *Imaginativní malířství 1930–1950*, (kat. výst.), Alšova jihočeská galerie, Hluboká nad Vltavou 1964, nepagin.
- 15 Například díla: Cyril Urban, *František N.*, litografie, 190×145 mm; týž, *Olda B.*, litografie, 200×150 mm; týž, *Viktor S.*, litografie, 190×130 mm; týž, *Otoš S.*, litografie, 210×140 mm; týž, *Matka*, litografie, 190×146 mm a další.
- 16 P e l i k á n, Jaroslav, *Cyril Urban – grafické dílo*, in: Cyril Urban grafika, (kat. výst.), Galerie výtvarného umění v Hodoníně 1986.
- 17 Cyril Urban, *Skála*, 1971, mezzotinta, 144×102 mm; týž, *Květ*, 1971, akvatinta, 85×59 mm; týž, *Děšť*, 1971, dřevoryt, 114×34 mm; týž, *Vegetace*, 1971, čárový lept, 180×120 mm; týž, *Okno*, 1971, akvatinta – čárový lept, 333×167 mm; týž, *Planeta*, 1972, měkký kryt – akvatinta, 330×166 mm;

- týž, *Kmen stromu*, 1972, měkký kryt – akvatinta, 280×198 mm; týž, *U vody*, 1975, suchá jehla, 144×93 mm; týž, *Voda I*, 1976, dvoubarevný dřevorez, 320×200 mm; týž, *Okno*, 1976, suchá jehla, 200×131 mm; týž, *Světlo*, 1976, suchá jehla, 185×136 mm; týž, *Vrstvy II*, 1983, dvoubarevný dřevorez, 115×221 mm; týž, *Dub z Pohanska*, 1984, dvoubarevný dřevorez, 525×400 mm; týž, *Struktura krajiny I*, 1984, dvoubarevný dřevorez, 530×405 mm; týž, *Odpolední krajina II*, 1985, suchá jehla – akvatinta, 196×174 mm atd.
- 18 Klivař, Miroslav, *Mistr výtvarné filozofie času*, in: Cyril Urban, *Snová realita*, (kat. výst.), Památník národního písemnictví v Praze, 1998.
- 19 *Grafický náčrtník* vznikl v roce 1999 v nákladu deseti kusů, každý exemplář obsahuje 40 listů autorských tisků. Suché jehly na ručním papíru z Velkých Losin, 190×132 mm, tisk 144 – 146×100 – 104 mm.
- 20 Cyril Urban, *Snová realita*, Výstavu uspořádali Památník národního písemnictví v Praze, *Sdružení českých grafiků „Fr. Kupka“*, a *Moraviapress, a. s. Břeclav* v době od září do října 1998.
- 21 Miroslav Klivar (cit. v pozn. 18).
- 22 Vedle malby a grafiky zabýval se Cyril Urban rovněž ilustračním doprovodem ke knihám, například: *Zola*, Emil, *Lidská bestie*, Mladá léta, Praha 1975; *Skácel*, Jan, *Chyba broskví*, ELK, Praha 1998; dále užitou grafikou a keramickými realizacemi, které se nacházejí například v mateřské škole v Poštorné, kde umělec v roce 1982 vytvořil dílo nazvané *Motýli*, a v obci Bosonohy, v transitní hale plynovodu, kterou Cyril Urban v roce 1984 vyzdobil dílem nazvaným *Plyn*.

Doc. PhDr. Josef Maliva (n.1931), emeritní docent dějin umění na UP v Olomouci a soudní znalec v oboru výtvarného umění. Zabývá se problematikou renesanční skulptury a uměním 20. století, zejména tvorbou českých a německých autorů na Moravě.

The Inner Monologue in the Art of Cyril Urban

Abstract

Cyril Urban's creative period in painting and printmaking spans the last four decades of the 20th century. The artist lived and worked in Břeclav. As a fresh graduate of the High School of Applied Arts, he worked in the advertising department of the local factory. Later on, he gained independence and worked exclusively on his art. His works were non-figurative and as such, they did not conform to the official cultural policies of the totalitarian regime of the time. On the contrary, his opinions placed him close to the Czech informal, the current in which the major roles were played by Josef Istler and Mikuláš Medek. Urban's fantastic paintings suggested images of strange organisms, microworld hidden away from human sight, cellular structures or conversely cosmic masses. Their main means of expression was the light which was seemingly coming from the depths of paintings and informed the canvases with a spiritual dimension. Amorphous shapelessness of Urban's paintings and prints was later joined by constructed elements of geometrical nature. The color scale of the works was relatively narrow - the hue keys oscillated mostly around earth colors, but the tonal values were rich. The painter found inspiration for his works repeatedly in the nature. He was intrigued by small details of vegetation and things, plants, rocks, plaster, reflections in the water and ever-changing condition of nature and its elements. It can be argued that the art of Cyril Urban in time grew over the boundaries of the South Moravian region and joined the wide current of Czech imaginative art that transformed itself into non-figurative forms in the early 1960s. In this context, Urban's art appears to be a distinctive phenomenon which, however, reflected the new impulses of the late 20th century art only hesitantly.

Der innere Monolog des künstlerischen Werkes von Cyril Urban

Zusammenfassung

Das malerische sowie grafische Werk von Cyril Urban füllte rund vier Jahrzehnte des 20. Jahrhunderts aus. Der Künstler lebte und arbeitete in Břeclav. Als Absolvent der Kunstgewerbeschule war er in der Reklameabteilung eines örtlichen Betriebs tätig. Später machte er sich selbständig und widmete sich ausschließlich der künstlerischen Tätigkeit. Sein unfiguratives Werk identifizierte sich nicht mit der offiziellen Kulturlinie des damaligen totalitären Regimes – im Gegenteil: ideologisch stehen seine Werke der informellen tschechischen Kunst nahe, einer Kunstrichtung, in der die Maler Josef Istler und Mikuláš Medek eine Schlüsselrolle

spielten. Urbans Fantasiebilder suggerierten dem Zuschauer eine Vorstellung über seltsame Organismen, über eine dem menschlichen Auge verborgenen Mikrowelt, über Zellengewebe oder umgekehrt über die kosmische Materie. Das wesentliche Ausdrucksmittel der genannten Bilder war das Licht. Es schien aus der Tiefe des Bildes aufzutauchen und somit kam auch eine weitere Geistesdimension hinzu. Der amorphe Charakter von Formkombinationen in den Bildern und grafischen Blättern von Cyril Urban vereinte sich später mit Konstruktionselementen geometrischer Natur. Die Farbskala seiner Bilder war ziemlich begrenzt; sie bewegte sich überwiegend im Spektrum der erdigen Töne, jedoch innerhalb einer breiten Nuancenskala. Die Inspiration für sein Schaffen fand der Künstler immer wieder in der Natur. Zu solchen Quellen zählten kleine Details von Vegetation, Pflanzen, Sachen, Felsen, Hausputz oder Wasserspiegelung als auch Naturerscheinungen, die durch wirbliche Elemente hervorgerufen wurden. Man kann sagen, dass das Werk von Cyril Urban mittlerweile die Grenzen der Südmährischen Region überschritt und sich in den breiten Strom der tschechischen imaginativen Kunst eingliederte, die sich Anfang der sechziger Jahre geformt hat. In diesem Kunststrom erscheint Urbans Werk als ein originelles Phänomen, welches auf neue Impulse der bildenden Kunst vom Ende des 20. Jahrhunderts nur zögernd reagierte.

9. ROČNÍK MEZINÁRODNÍHO SYMPOZIA LITÉ MEDAILE, PLAKETY A DROBNÉ PLASTIKY V UHERSKÉM HRADIŠTI 25. ČERVENEC–18. SRPEN 2007

Milada Frolcová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Technika odlévání bronzu „na ztracený vosk“ má svou dlouhou historii sahající až do starověku. Vyžaduje nejen podíl umělecké invence, ale i velkou míru řemeslné zdatnosti. Dodnes je mezi sochaři oblíbená, aniž by došlo k větší modernizaci technologických postupů. Umělci, kteří se od roku 1988 setkávají na hradištském sympoziu ji využívají při své práci.

Mezinárodní sympozium lité medaile, plakety a drobné plastiky vstoupilo letos již do 9. ročníku. Uskutečnilo se, tak jako všechna předcházející setkání, v sochařských ateliérech Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti v období od 25. července do 18. srpna 2007. Devátý ročník byl výjimečný z několika důvodů. Již minulý ročník sympozium změnilo hlavního pořadatele. Asociace umělců České republiky nezískala na pořádání sympozia žádné finanční prostředky a její roli plně převzalo Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Střední uměleckoprůmyslová škola a Město Uherské Hradiště. Zahraničními partnery se staly Národní banka Slovenska – Múzeum mincí a medailí v Kremnici, Akademia Sztuk pięknych we Wrocławiu a Városi galéria Nyíregyháza.

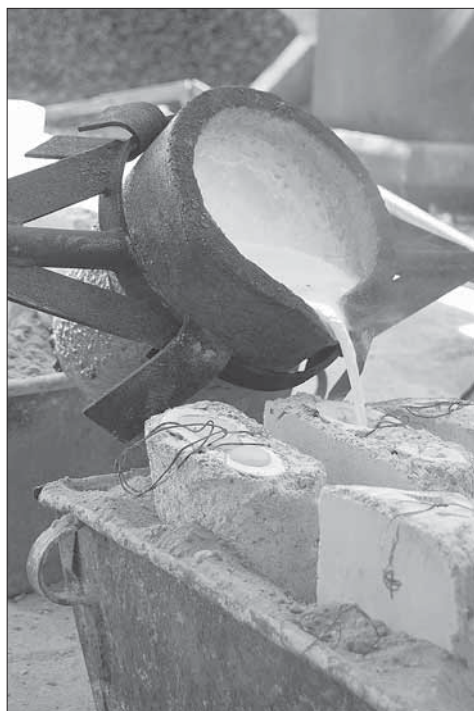
Město Uherské Hradiště je stálým příznivcem medailéřského sympozia. Na pořádání se podílí také finančně již od roku 1998. Letos bylo sympozium realizováno, tak jako nakonec řada dalších kulturních a společenských akcí, ve znamení oslav k 750. výročí založení města. Finančně bylo zajištěno především granty a sponzorský. Poprvé se stalo projektem výrazně podpořeným International Visegrad fund. Na realizaci se rovněž partnersky podílelo slovenské Múzeum mincí a medailí v Kremnici, maďarská Városi Galéria v Nyíregyháze a polská Akademia Sztuk pięknych ve Wrocławiu. Tyto instituce nám byly nápomocny při delegování medailérů z jednotlivých zemí. Finančně bylo dále zajištěno z grantu Nadace Děti, kultura, a sport, Zlínským krajem a materiálně bylo rovněž zabezpečeno řadou sponzorských příspěvků (např. FIMES, a. s., Uherské Hradiště, ALUCAST, s. r. o., Tupesy, Pivovar Janáček, a. s., Uherský Brod, Přesné odlitky, s. r. o. Popovice, Stavebniny Kodrila, s. r. o., Huštěnovice, TRADIX, a. s. Uherské Hradiště).

Hradištské sympozium se stalo pojmem a událostí, která je v odborném světě sledovaná a která si udržuje tradičně kvalitní úroveň. Umělci, kteří se zde pravidelně od roku 1988 setkávají, využívají při své práci prastaré litécké techniky známé již ve starověku – lití bronzu „na ztracený vosk“. Dosavadních devíti ročníků se zúčastnilo 51 umělců z 10 evropských států. Devátý ročník přivítal umělce ze zemí „visegradské čtyřky“. Českou republiku zastupovala Petra Lamačová¹ a Petr Červinka,² z Maďarska přijela mladá talentovaná sochařka Erzsébet Szilágyi,³ z Polska vynikající sochař a medailér Michał Staszczak⁴ a ze Slovenska Štefan Novotný,⁵ který zastupoval kremnickou medailéřskou školu. Sochaři Jiří Vlach⁶ (duchovní otec sympozia) a Miroslav Kovářik,⁷ mistři svého řemesla a tradiční tandem realizačního týmu, byli k dispozici svým kolegům 24 hodin denně. Pomáhali svým kolegům radou i názorným příkladem a společně přispěli k naplnění programu sympozia.

Letošní ročník byl charakteristický i tím, že většina zúčastněných umělců byla velmi mladá (do 30 let). Někteří ještě studují na vysokých uměleckých školách (např. Petra Lamačová a Petr Červinka) a s technikou lití na ztracený vosk neměli téměř žádné zkušenosti. Přestože sympozium trvalo pouze tři týdny (dosavadní ročníky byly vždy o týden někdy i o čtrnáct dní delší), podařila se vytvořit téměř stovka artefaktů. Někteří si přivezli již rozpracovaná

1. Příprava forem před litím.

2. Lití bronzu na „ztracený vosk“ 5. 8. 2007.

díla, která zaformovali a odlili první reliéfy již při první tavbě 5. srpna. Většina však vznikala až zde v Uherském Hradišti a finální výsledek byl zřetelný po dalších litích, které se uskutečnily 12. a 15. srpna. Všechny tavby byly úspěšné, všechny voskové modely se podařily odlít podle představ umělců. Nedostatek času se neprojevil na počtu ani kvalitě vytvořených prací. Umělci nasadili úžasné pracovní tempo a úsilí, aby vše stihli a zvládli.

Jako hosté symposia byli pozváni Kryštof Hošek⁸ z Prahy a prof. Jacek Dworski⁹ z Wroclawi, kteří přijeli sice později, ale po určitou dobu pracovali společně s účastníky symposia a participovali na výstavě výsledků. V letošním roce nebylo stanoveno žádné téma a každý z umělců mohl rozvinout své nápady a realizovat si své umělecké vize. Nově vzniklá díla byla představena na výstavě výsledků symposia v Galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti, která se realizovala od 18. srpna do 21. října. Výstavu, instalovanou v komorním prostředí malého sálu, vidělo letos rekordní množství návštěvníků. Jenom

během tří dní v rámci Dnů evropského dědictví (7.–9. září) výstavou prošlo téměř 6 tisíc lidí.

3. Vernisáž výstavy výsledků 9. ročníku Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uh. Hradišti (18. 8.–21. 10. 2007).

Po skončení výstavy vybrala ustanovená komise od každého účastníka jedno nebo dvě díla, která obohatila sympoziální sbírku uloženou v Galerii Slováckého muzea o čtrnáct nových artefaktů (5 plastik a 9 medailí a plaket). Tato sbírka již v současnosti čítá více než sto artefaktů, kterou spojuje nejen umělecká hodnota, ale rovněž výpověď. Zahrnuje individuální poselství o době, o světě, o vztazích mezi lidmi, o současnosti a minulosti. Konfrontuje mnoho rozdílných výtvarných názorů a uměleckých sdělení.

Účastníci 9. ročníku symposia

Českou republiku zastupovali na sympoziu dva mladí umělci – Petr Červinka a Petra Lamačová. Petr Červinka se objevil v Uherském Hradišti jako první, den před zahájením symposia. S technologickým postupem odléváním „na ztracený vosk“ a s litým reliéfem neměl dosud žádné zkušenosti. Červinka je absolventem Vyšší odborné školy v Jablonci nad Nisou, která se specializuje na ražnou minci a medaili. V jeho dosavadní tvorbě jsou zastoupeny návrhy na mince a medaile, převážně s tematikou architektury, portrétní náměty

4. Vernisáž výstavy výsledků 9. ročníku Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uh. Hradišti (18. 8.–21. 10. 2007).

5. Petr Červinka, Koník / *A Little Horse*, 2007, 120×185 mm.

motivů (*1000 Downstairs*, 2007, 160×125 mm), některé byly inspirovány krajinou (zážitky ze studijního pobytu v Litvě), další se zoomorfními motivy (Koník).

(významné osobnosti – Karel IV.), figurální plastika, šperk a sklo. Každý nový experiment je však pro něj důležitý (v letošním roce se například seznámil se zkušenostmi polských sklářů na wroclavské Akademii, kde byl na stáži), a tak se pustil se záplem do modelování a boje s novým technologickým postupem. Na sympoziu vytvořil deset medailí a plaket vycházejících jednak z klasických postupů (portrét – *Josef Pfeiffer*, 2007, 140×75 mm) a figurálních

6. Petr Červinka, Česká republika.

Petra Lamačová, studentka Akademie výtvarných umění v Praze ateliéru J. Hendrycha, si přivezla do Uherského Hradiště několik rozpracovaných voskových modelů. Také pro ni bylo sympozium zcela novou zkušeností a poznáním. Ačkoliv musela odjet o několik dní dříve, vytvořila zde dva soubory plaket, medailí a dvě plastiky (*Polštáře*). Její práce vycházely z několika inspiračních zdrojů. Z figurálních motivací (*Milenci*, 2007, průměr 170 mm, *Nosič*, 2007, 110×70 mm, *Nosička*, 2007, 110×70 mm) a byly ovlivněny osobními prožitky a vzpomínkami, rodinou, domovem (např. *Cid I.*, 2007, průměr 150 mm, *Cid II.*, 2007, 180×100 mm...). Dalším pramenem inspirace pro autorku a její cyklus pěti medailí se stala městská krajina – architektura, konkrétně schodiště. Z tohoto cyklu byly vybrány do sbírky dvě medaile – *Dialog schodů*, 2007, průměr 170 mm a *Pohřeb schodů*, 2007, průměr 153 mm.

Ze slovenské Kremnice přijel do Uherského Hradiště Štefan Novotný, významný slovenský medailér, který prezentuje Slovensko na domácích (např. v r. 2005 Slovenská medaile

7. Petra Lamačová, Česká republika.

8. Petra Lamačová, Schody I / Stairs I, 2007, průměr 170 mm.

9. Štefan Novotný, Slovensko.

10. Štefan Novotný, Hypnóza / Hypnotism, 2007, 240×144 mm.

1995–2005) i světových přehlídkách medailérského umění (na výstavách FIDEM). Věnuje se především ražené a lité medaili a plaketě. Působí jako výtvarník a medailér v Mincovně s. p. Kremnica. V jeho medailérském repertoáru nalezneme zejména portréty (významné osobnosti politického i kulturního života). Je autorem řady pamětních mincí a medailí např. pamětní medaile vydané při příležitosti vzniku Slovenska (1993), návštěvy papeže Jana Pavla II. (2001), ke 275. výročí Korunovace milostné sošky Panny Marie Svatohorské (návrh M. Čáka) atd. V lité medaili a plaketě se osvobozuje od společenské i individuální objednávky a naplno se projevuje jeho tvůrčí naturel, rozlet (v tématu i ztvárnění). Na sympoziu vytvořil soubor plaket a medailí čitelného rukopisu s rozličnými náměty ztvářejícími panoptikum života, lidské společnosti, naplněné jinotaji a člověčenstvím (např. *Stážíje sa mocný veselému*, 2007, 120×100 mm, blaženost – bezstarostnost smíchu, veselí a štěstí v kontrastu s tíhou moci a bohatství, apod.). V jeho výtvarném programu najdeme rovněž biblické motivy, historické náměty a komorní plastiky vycházející z obdobných zdrojů.

Práce mladého a talentovaného polského sochaře a medailéra Michała Staszczaka, který v současnosti působí jako asistent na wrocławské Akademii Sztuk pieknych, byly příjemným překvapením a přínosem pro sympoziem a zejména pro sbírku. Jeho medaile a plastiky zaujaly dokonalým zpracováním, moderním pojetím, kompozicí a nakonec i nezvykle tmavou patinou, která umocnila celkové vyznění a dává dílu punc výjimečnosti. Do sympozijní sbírky komise vybrala dvě díla tohoto umělce – plastiku *Pegas*, 2007, 220×120 mm, inspirovanou antickou mytologií, a medaili *Planeta*, 2007, průměr 140 mm.

11. Michał Staszczak, Polsko.

12. Michał Staszczak, *Měsíc / The Moon*, 2007, 240×180 mm.

Michał Staszczak je mladý velmi nadějný umělec, který má za sebou již řadu úspěchů a ocenění. Vystavuje samostatně i v rámci skupinových výstav v Polsku (Wrocław, Gdaňsk, Poznaň) i v zahraničí (Lipsko, Londýn). Už jeho diplomová práce *After Myron Diskobolus* (Diskobolka), která byla odlita na workshupu v Starachowicích v Muzeu Přírody a techniky, vzbudila velký ohlas. Staszczakův umělecký profil je poměrně široký. Nezabývá se pouze

uměním malých forem – medailérstvím, ale věnuje se rovněž kresbě, plastice, experimentuje i v dalších uměleckých oborech (instalace) a pracuje také s dalšími především tradičními materiály např. se dřevem, keramikou. Kov, speciálně bronz, mu však učaroval. Perfektně ovládá řemeslo. Zúčastňuje se plenérů, workshopů s ukázkou litécké techniky např. v rámci Dolnośląského Festiwalu Nauki nebo Festiwalu Wysokich Temperatur. Spolupracuje s americkým umělcem Rieckiem Battenem, který se rovněž specializuje na umění v kovu. Je členem výtvarné skupiny GRAWITON.

Mladá sochařka Erzsébet Szilágyi zastupovala na 9. ročníku hradištského symposia maďarskou sochařskou a medailérskou školu. V jejím výtvarném programu však není jen tento specifický umělecký obor. Rozsah tvůrčího zájmu je daleko širší. Zahnuje kromě medailérské a sochařské práce také malbu, kresbu, užitou grafiku, šperk, objekty a divadelní výtvarnictví (kostýmní návrhy, scénografii). Inspiraci pro své práce hledá v reálných podnětech, ve světě přírody, nevyhýbá se však ani klasickým odkazům dějin umění (v sochařské práci). Pobyt na sympoziu byl pro ni nesmírně inspirativní a podnětný. Přestože do Uherského Hradiště došla několik dní po zahájení symposia, okamžitě se zapojila do práce. Její výstavní kolekce byla nakonec početně nejrozsáhlejší. Vytvořila osm plastik a šestnáct drobných medailí a plaket. Do sympozijní sbírky byly zařazeny dvě plastiky, vycházející z přírodních motivací, diptych *Prší*, 260x310 mm, *Vítr*, 290x230 mm.

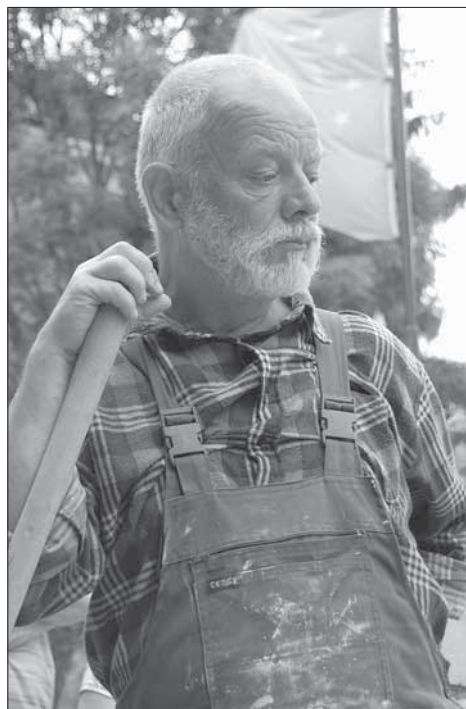
13. Erzsébet Szilágyi, Maďarsko.

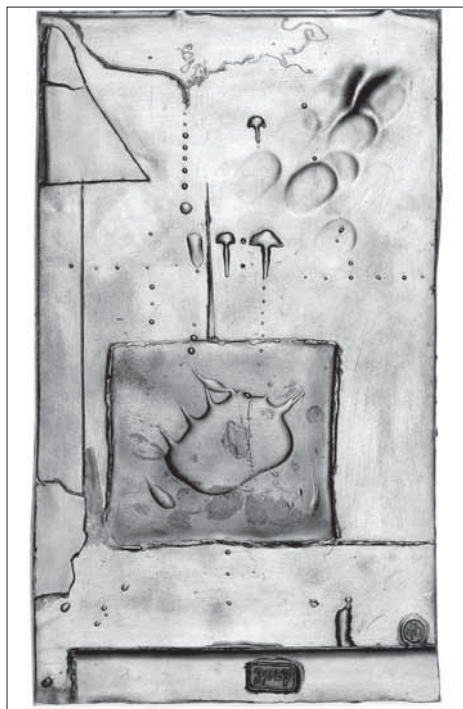
14. Erzsébet Szilágyi, Noční loď / *A Night Boat*, 2007, 180x330 mm.

Hosté sympozia

V průběhu trvání sympozia přibýly „sympozijníkům“ dvě výrazné posily. Profesor Jacek Dworski z polské Wroclawi, účastník 5. ročníku hradištského sympozia (1997/1998), bývá v Uherském Hradišti pravidelným hostem. Zúčastnil se zdejších mezinárodních pracovních setkání skupiny Trojkolka¹⁰ (1999, 2001), na 7. ročníku v roce 2002 předváděl další technologický postup - odlévání bronzu do pískové formy. Jacek Dworski je duchovním otcem medailérských mezinárodních výstav Mezi Dunajem, Vltavou a Vislou,¹¹ které se pořádají každoročně v polské Wroclawi a putují dále do České republiky nebo na Slovensko a do Maďarska. Představují vždy dva umělce ze země „visegradské čtyřky“. Polský umělec Jacek Dworski se medailérské tvorbě věnuje už od roku 1969. Na tomto poli dosáhl také významných ocenění. Jeho díla jsou zastoupena ve sbírkách státních muzeí a galerií v Polsku i v zahraničí. Polsko reprezentuje na domácích i zahraničních přehlídkách medailérské tvorby, na výstavách FIDEM. V současnosti se věnuje pedagogické činnosti na wroclawské Akademii Sztuk pieknych. Zúčastňuje se medailérských symposií v Evropě (Nyíregyháza, Kremnica, Uherské Hradiště) a usiluje o založení příbuzných symposií ve Wroclawi. Je autorem Ceny města Uherského Hradiště za rok 1997. Na letošní symposium přijel až po prvním lití. Jeho přítomnost byla netrpělivě očekávána. Hned po příjezdu a po nefalšovaném šermířském souboji (Dworski versus Vlach) se rozptýlily jakékoliv pochybnosti. Výrazná posila nejen na uměleckém poli, ale i skvělý společník, vždy s dobrou náladou, přátelský a přitom nekompromisní v umělecké tvorbě, okamžitě „zapadl“. Při formování, žihání a druhé tvavbě 12. srpna, které proběhlo za značného zájmu masmédií a veřejnosti (průběhu lití se zúčastnili členové Muzejního spolku), byl vždy u hlavního dění (česko-polské lití). Přestože času nebylo mnoho, vytvořil tři pozoruhodné artefakty (jednu drobnou plastiku a dvě plakety), které vzbuzovaly na výstavě výsledků zasloužený obdiv a ohlas.

15. Jacek Dworski, Polsko.

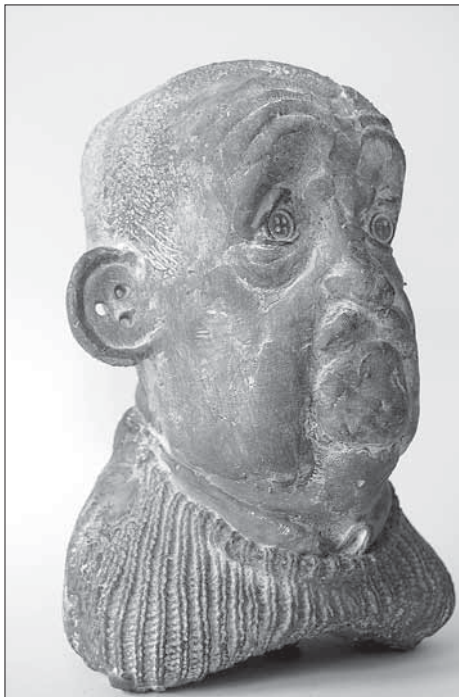

16. Jacek Dworski, Bez názvu / *Untitled I*, 2007, 290×170 mm.

Dalším hostem sympozia byl pražský umělec Kryštof Hošek. Zatímco Jacek Dworski je na medailérské scéně „ostřílený kozák“, Kryštofa naopak můžeme označit za „greenhorna“ bez větších zkušeností a praxe. Staré přísloví říká, že jablko nepadá daleko od stromu. V případě Kryštofa Hoška, studenta pražské Akademie, to platí určitě. Otec vynikající kumštýř a syn v něj vyrůstá. Do Uherského Hradiště přijel v průběhu sympozia a hned se zápalem začal pracovat, nasál atmosféru začal sbírat nové poznatky a zkušenosti. Z domova si přivezl návrhy na dvě plastiky, které byly odlity hned při první tavbě (5. 8.) a perfektně vyšly. Vycházejí z figurálních motivací, osobních prožitků, postřehů a vzpomínek. Plastika *Omaggio prof. H.*, 2007, 400×150 mm nepostrádá zvláštní smysl pro humor a pro detail. Impulsem a inspirací ke vzniku této sochy byl Kryštofův učitel – prof. Jan Hendrych (mistrova záliba v knoflicích se promítla do samotného portrétu, knoflíky místo uší, očí, základna podstavce – knoflík).

17. Kryštof Hošek, Česká republika.

18. Kryštof Hošek, *Omaggio prof. H.*, 2007, 400×150 mm.

Realizační tým

Realizační tým sympozia už několik ročníků pracuje v tradičním složení. Tvoří jej dva sochaři (Jiří Vlach a Miroslav Kovářík) a jeden teoretik umění (v letech 1988–1994 PhDr. Jaroslav Pelikán, od roku 1997 PhDr. Milada Frolcová). Do roku 2002 byla součástí realizačního týmu akademická sochařka doc. Milada Othová. Z finančních důvodů se realizační tým zúžil pouze na dva sochaře. Práce je více, ale vše se musí zvládnout.

Miroslav Kovářík patří k zakladatelům a stálým organizátorům hradištského sympozia. Ovládá nejen perfektně řemeslo, ale dokáže navodit příjemnou sympoziální atmosféru. Jeho zkušenosti, schopnost předávat je dále, přátelská povaha, pohodový přístup, housle a stále dobrá nálada patří neodmyslitelně k sympoziu. Ve své umělecké práci často těží z kombinace volně modelovaných struktur, které kombinuje s odlítnými fragmenty různých předmětů (prvků přírodních nebo uměle vytvořených). Nápadů pro své plakety a drobnou plastiku nachází prakticky ve všem, co ho obklopuje, čím žije (*Krajina*, 2007,

19. Miroslav Kovářik, Česká republika.

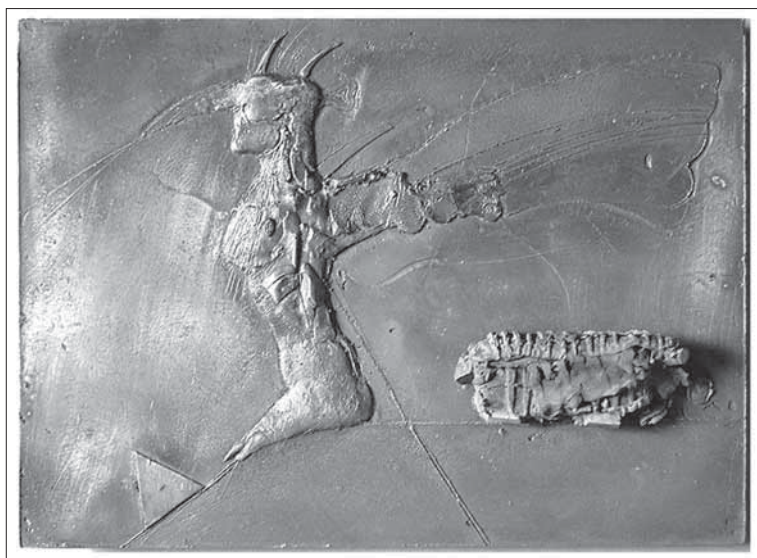
20. Miroslav Kovářik, Krajina / A Landscape, 2007, 105×160 mm.

Neřád v řádu, 2007 apod.). Miroslav Kovářik je autorem řady ražených medailí, několika městských insignií a velkoplošných keramických reliéfů pro architekturu. V současnosti působí jako pedagog na Střední průmyslové škole v Hodoníně (od roku 1996), kde vede keramický obor.

Hlavní organizátor a zakladatel hradištského medailérského sympozia akademický sochař Jiří Vlach, na němž leží největší pořadatelská tíha sympozia, se věnuje zejména reliéfní tvorbě (medaile, plaketa), komorní plastice a kresbě. Je vyzrálou uměleckou osobností, která se významně podílí nejen na rozvoji výtvarného života města, ale současně patří k autorům, kteří mají obrovskou zásluhu na vzrůstu prestiže české moderní medailérské a komorní sochařské tvorby. V jeho rozsáhle koncipovaném žánrovém programu se objevují náměty filozofické, motivy ze světa přírody, záznamy představující zaujetí člověkem, pohybem lidského těla. Jeho díla jsou zastoupena ve významných českých i evropských galeriích a v soukromých sbírkách po celém světě. Na sympoziu vytvořil kvalitativně vyrovnaný soubor reliéfů, nesoucím nezaměnitelnou autorskou pečeť např. *Noční motýl*, 2007, *Hádanka*, 2007. Po skončení sympozia byla další část jeho tvorby vystavena na autorské výstavě ve Veselí na Moravě v Galerii Ve Dvoře.

20. Jiří Vlach, Česká republika.

21. Jiří Vlach, Noční motýl / A Night Butterfly, 2007, 240×330 mm.

Poznámky:

1 **Petr Červinka**, Česká republika

* 24. října 1981 Jablonec nad Nisou

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola Jablonec nad Nisou (1997–2001), Vyšší odborná škola Jablonec nad Nisou (2001–2003, obor: ražená mince, J. Dostál, J. Lukáš), Technická univerzita Liberec (od r. 2003, Design skla a šperku, L. Šíkolová, D. Hrabánková), stáž: Akademie Sztuk

Pieknych Wroclaw (2006–2007, Ateliér skla, K. Pawlak, M. Sienkiewicz).

Sympozia: 2006 Jelenia Gora (PL), Plener artystyczny, vitráž a keramika, 2007 Uherské Hradiště, 9. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Výstavy (kolektivní): 2001 Jablonec nad Nisou, Dům česko-německého porozumění, 2006 Jablonec nad Nisou, Galerie N, Blíže-blíž, 2007 Karlovy Vary, Galerie Duhová paleta, Výstava prací absolventů Vyšší odborné školy v Jablonci nad Nisou.

2 **Petra Lamačová**, *Česká republika*

* 27. května 1983 Jablonec nad Nisou

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola Jablonec nad Nisou (1999–2003), Vyšší odborná škola Jablonec nad Nisou (2003–2005), obor ražené mince a medaile, J. Dostál, J. Lukáš), Akademie výtvarných umění Praha (od r. 2005, Škola figurálního sochařství a medaile, J. Hendrych)

Sympozia: 2007 Uherské Hradiště, 9. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Výstavy (kolektivní): 2004 Semily, Výtvarný salón, 2007 Karlovy Vary, Galerie Duhová paleta, Výstava prací absolventů Vyšší odborné školy v Jablonci nad Nisou.

3 **Erzsébet Szilágyi**, *Maďarsko*

* 24. července 1978 Budapešť

Studia: Umělecká škola Nádasdy Kálmána Budapešť (1984–1994), Střední uměleckoprůmyslová škola Budapešť (1994–1998), Redbidge College of Art and Design Londýn 1999, Central Saint Martin College of Art and Design Londýn 2000, Moholy-Nagy University of Craft and Design Budapešť (od r. 2001); staž: 2003 Praha, Vysoká škola uměleckoprůmyslová, 2005 Japonsko

Sympozia: 2007 Uherské Hradiště, 9. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Výstavy samostatné: 2003 Budapešť, Karinthy Frigyes Kulturní středisko, 2005 Kyoto, Suzuki Gallery.

Výstavy kolektivní (výběr od r. 2000): 2003 Nagykovácsi, Budapešť, Pécs, 2004 Paříž (F), Le Carrosse, Saint Étienne (F), Design Biennale, Nagykovácsi (H), Výtvarný salon (Artist summit), Pécs (H), Výtvarný salon (Artist summit), 2005 Nagykovácsi (H), Výtvarný salon (Artist summit), Pécs (H), Budapešť (H), Dům umění (Art Hall).

4 **Michał Staszczak**, *Polsko*

* 8. listopadu 1979 Wroclaw

Studia: Akademia Sztuk pieknych Wroclaw (1999–2005, L. Podsiadly, J. Dworski, A. M. Kram)

Sympozia: 2007 Uherské Hradiště, 9. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Výstavy samostatné: 2003 Wroclaw, ASP, 2004 Poznaň, Galerie Zak, výstava kreseb, 2005 Londýn, Galerie POSK, Wroclaw, Galerie BWA.

5 **Štefan Novotný**, *Slovensko*

* 29. září 1954 Slovinky

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola v Kremnici (1970–1974).

Sympozia: 2007 Uherské Hradiště, 9. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky

Výstavy: vystavuje samostatně i v rámci kolektivních přehlídek slovenského medailérského umění.

6 **Jiří Vlach**, *Česká republika*

* 14. srpna 1946 Žarošice

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola Uherské Hradiště (1961–1965, St. Mikuláštký), Vysoká škola uměleckoprůmyslová Praha (1965–1972, ateliér užitého sochařství, J. Kavan, J. Malejovský).

Ceny: 1989 GRAND PRIX II. Mezinárodního quadriennale medaile v Kremnici, 1995 Hlavní cena XIX. mezinárodního sochařského sympozia Nyíregyháza, 2004 Plzeň, IV. mezinárodní bienále kresby.

Sympozia: 1980 Dzintari (LV), Mezinárodní sochařské a medailérské sympozium, 1986 Siklós (H), Mezinárodní sympozium keramiky, 1988, 1990, 1992, 1994, 1997/1998, 2000, 2002, 2005, 2007 Uherské Hradiště, 1.–9. roč. Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky,

1989 Kremnica, II. Mezinárodní quadriennale medaile, 1995, 2001 Nyíregyháza-Sóstó (H), 19. a 25. mezinárodní sochařské sympozium, 1999, 2001 Uherské Hradiště, Trojkolka (1. sympozium umělecké skupiny se zahraniční účastí).

Výstavy samostatné (výběr): 1996 Ostřihom (H), Duna Múzeum, Európa Közép Galéria, 2001 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea, 2002 Znojmo, JMM, DU; Olomouc, Galerie G, 2004 Brno, MZM, Mramorové sály Biskupského dvora, 2004/2005 Uh. Brod, Galerie Panský dům, 2007 Veselí nad Moravou, Galerie Ve Dvoře.

Výstavy kolektivní (výběr po r. 2000): 2000 Weimar (D), FIDEM, 2002 Paříž (F), FIDEM, 2003 Uh. Hradiště, Galerie Slovákého muzea; Hradec Králové, Muzeum východních Čech; Plzeň, Západočeská galerie, 2004 Jablonec nad Nisou, Muzeum skla a bižuterie, 4. medailérský salon, Plzeň, Západočeská galerie, IV. mezinárodní bienále kresby, 2005 Varšava (PL), České centrum, Šoproň (H), Galerie Körmendicsak, IV. mezinárodní bienále kresby, 2006 Brusel (B), Bergamo (I), Sala Manzu, IV. mezinárodní bienále kresby; Týn nad Vltavou, Sdružení Q; Wrocław (PL), Muzeum architektury, Lodž (PL), Městská galerie, Warszawa (PL), Studio Gallery, III. mezinárodní výstava kresby; Plzeň, Západočeská galerie, V. mezinárodní bienále kresby.

7 **Miroslav Kovářik**, *Česká republika*

* 13. října 1951 Kyjov

Studia: Střední umělecko-průmyslová škola Uherské Hradiště (1967-1972, St. Mikuláštk) , Vysoká škola umělecko-průmyslová Praha (1972–1978, ateliér užitého sochařství, J. Kavan, J. Malejovský).

Sympozia: 1988, 1990, 1992, 1994, 1997–1998, 2000, 2002, 2005, 2007 1.–9. roč. Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uh. Hradišti (člen organizačního a realizačního týmu), 1996 Kremnica (SK), Mezinárodní medailérské sympozium v Kremnici, 1997 Mäntä (SF), Mezinárodní medailérské sympozium, 2003 Hodonín, Pohárkové sympozium (člen organizačního a realizačního týmu), 2004 Sympozium Wolfensdorf (A).

Výstavy samostatné (výběr): 2000 Kremnica, Muzeum mincí a medailí (s L. Kovářikovou), Kladno, Městská galerie (s L. Kovářikovou /, 2001 Kuks, zámek, Galerie F. A. Sporcka (s L. Kovářikovou), 2004 Rýmařov, Městské muzeum.

8 **Kryštof Hošek**, *Česká republika*

* 3. května 1984 Praha

Studia: Výtvarná škola Václava Hollara (2001–2005), Akademie výtvarných umění Praha (od r. 2005 Škola figurálního sochařství a medaile, od r. 2007 Sochařská škola I. J. Róny).

Workshop: 2006 Bornholm (Dánsko), keramické sympozium.

Sympozia: 2007 Uherské Hradiště, 9. ročník Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Realizace: Sibřina, Pomník Miroslava Tyrše v Sibřině pro obec (reliéf).

9 **Jacek Dworski**, *Polsko*

* 12. září 1937 Lvov

Studia: Akademia Sztuk pieknych Wrocław (1956–1962, X. Dunikowski, A. Czepielewski).

Sympozia: 1981, 1995, 2001 Nyíregyháza-Sóstó (H), 5. a 25. mezinárodní sochařské sympozium, 1996 Kremnica, Mezinárodní quadriennale medaile, 1997/1998 Uherské Hradiště, 5. roč. Mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky, 1999, 2001 Uherské Hradiště, Trojkolka (1. sympozium umělecké skupiny se zahraniční účastí).

- 10 Za rozpustilým názvem Trojkolka se skrývá seriózní volné minisdržení tří umělců medailérů, absolventů ateliéru užitého sochařství Jana Kavana, které vzniklo v rámci Asociace umělců medailéru. PhDr. Naďa Šeňová z kremnického Muzea mincí a medailí jej při první společné výstavě (Kremnica, květen 1996) nazvala „volným sdružením s pevnými citovými pouty“. A opravdu Miladu Othovou, Jiřího Vlacha a Michala Vitanovského spojují nejen vyhraněné názory na medailérskou a sochařskou tvorbu, ale především dlouholeté přátelství, přetrvávající od studentských let. Ačkoliv tvorba každého z nich je zcela originální a osobitá, jsou si v mnohém podobní. Posedlostí potřeby nových uměleckých sdělení, které nalézají právě v neustálém přímém kontaktu s materiálem (všichni tři používají starodávné technologie odlévání bronzu na ztracený vosk), v hledání dalších forem aktivit (sympozia Trojkolky v Uherském Hradišti, publikování v odborném tisku apod.).

- 11 Mezi Dunajem, Vltavou a Vislou / Znad Dunaju Weltawy i Wisly, je název mezinárodní výstavy, která se každoročně v závěru roku pořádá v polské Wroclawi. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti se podílí na této pravidelné akci realizované v rámci projektu „Spotkanie visegradskie“ výběrem účastníků za českou stranu. Každým rokem se v Muzeu Sztuki Medalierskie představují veřejnosti dva polští, čeští, maďarští a slovenští sochaři – medailéři. Výstava je zpravidla putovní a mohou ji dále vidět i příznivci medailéřského umění na Slovensku (Kremnica), v Maďarsku (Budapešť, Nyíregyháza) nebo v České republice. U nás se stala součástí výstavního programu Galerie SM v roce 2004. V letošním roce proběhla vernisáž 16. listopadu tentokrát v Muzeu Militárow. Výstavy se zúčastnili dva renomovaní čeští umělci Otmar Oliva a Karel Zeman.

Milada Frolovcová (nar. 1962), odborná pracovnice oddělení dějin umění Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Zabývá se současným uměním se zaměřením na absolventy zlínské Školy umění a Střední uměleckoprůmyslové školy ve Zlíně a v Uherském Hradišti.

International Symposium of Cast Medal, Plaque and Small Sculpture

A b s t r a c t

This year, the 9th International Symposium of Cast Medal, Plaque and Small Sculpture was held at the Secondary School of Applied Art in the town of Uherské Hradiště again. Sculptors from so called „Visegrad Four“ countries worked in the sculpture department studios between 25th July and 18th August 2007. This year has been special in several ways. The symposium became a significant project supported by: a grant from International Visegrad Fund, the municipality of Uherské Hradiště (to commemorate 750th anniversary of the town, Children, the Culture, and Sport Fund, Zlín region authorities, several sponsors covering its material needs. Last year of the symposium was marked by a significant change: the original main organizer - The Association of the Czech Fine Artists – did not raise any funds to cover the symposium needs so the position was taken over by the Moravian Slovak Museum in the town of Uherské Hradiště, by the Secondary School of Applied Art, by Uherské Hradiště town council and by foreign partners: a/the National Slovak Bank – Museum of Coins and Medals in the town of Kremnica b/ Akademia Sztuk Pieknych, Wroclaw, Poland and c/ Városi galéria in Nyíregyháza, Hungary.

This symposium has already earned a good reputation and has been followed by artists worldwide due to its traditionally high level. Artists who have been meeting here since 1988 make use of an ancient technology of casting in bronze (lost wax casting). Medallist symposium in the town of Uherské Hradiště is usually held every second year but there have been two exceptions: 1996 – the 5th symposium was postponed by one year because of the exhibition called The Bronze Triangle. This event presented the output of three similar symposia held in the towns of Kremnica (Slovakia), Nyíregyháza (Hungary) and Uherské Hradiště (the Czech Republic). The three towns represent well known centres of international symposia of cast medal and small sculpture; 1997 – the town of Uherské Hradiště suffered devastating floods, sculpture studios were flooded and destroyed, so the event had to be postponed by a year again. So far 51 artists from 10 European countries have participated.

The ninth year was attended by artists from Visegrad Four European countries. Petra Lamačová and Petr Červinka from the Czech Republic, Erzsébet Szilágyi from Hungary, Michal Staszczak from Poland and Štefan Novotný from Slovakia. Sculptors Jiří Vlach („spiritual father“ of the symposium) and Miroslav Kovářík, true masters of the handcraft acted as a realization team and were ready to help their colleagues round the clock. Thus, both participants and the realization team succeeded in reaching the goals of the symposium.

There were two visiting artists (Kryštof Hošek from Prague and prof. Jacek Dworski from Wroclaw) who joined the participating artists for some period of time and whose works became a part of the final exhibition. This year, the symposium was not tied with any special topic and thus each artist was invited to make use of his/her own imagination and ideas. New pieces of medal art and small sculptures were introduced at the final exhibition held in the Gallery of the Moravian Slovak Museum in the town of Uherské Hradiště. When the exhibition ends, a selected jury will choose one or two pieces of art from each participant and these pieces will enrich the already existing symposium collection housed in the Gallery of the Moravian Slovak Museum.

Internationales Symposium – gegossene Medaillen, Plaketten und Kleinplastik (25. 7.–18. 8. 2007)

Zusammenfassung

Dieses Jahr wurde bereits der 9. Jahrgang des internationalen Symposions – gegossene Medaillen, Plaketten und Kleinplastik eröffnet. Ebenso wie alle vorigen Treffen fand das diesjährige Symposium (vom 25. Juli bis 18. August) in den Bildhauerateliers der Kunstgewerbeschule in Uherské Hradiště statt. Das Symposium wurde zu einem wichtigen Projekt von besonderer Qualität, was folgenden Tatsachen zu verdanken ist: Unterstützung durch die Stadt Uherské Hradiště (Realisierung im Rahmen der Feier zum Jubiläum der Stadtgründung), finanzielle Förderung durch International Visegrad Fund-Grant, durch die Stiftung Kultur, Kinder und Sport, durch den Bezirk Zlín und materielle Beiträge von mehreren Sponsorgaben. Bereits im letzten Jahrgang des Symposions wurde der Hauptveranstalter abgelöst. Die Vereinigung der Künstler der Tschechischen Republik konnte keine finanziellen Mittel für die Veranstaltung des Symposions finden und ihre Rolle übernahmen das Museum der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště, die Kunstgewerbeschule und die Stadt Uherské Hradiště. Zu den genannten Institutionen traten als ausländische Partner die Slowakische Nationalbank, das Museum für Münzen und Medaillen in Kremnica, Akademia Sztuk pięknych, Wroclaw, Polen und Városi galéria in Nyíregyháza, Ungarn.

Das Symposium von Uherské Hradiště ist zum Begriff geworden, zu einem Ereignis, das sich in der Fachwelt der Aufmerksamkeit erfreut und durch sein traditionell hohes Niveau geprägt ist. Die Künstler, die sich hier seit 1988 regelmäßig treffen, stellen ihre Werke in einer uralten Technik für den Bronzeguss – im Wachsaußschmelzverfahren, sog. „verlorener Wachsguss“ her. Das Medailleur-Symposium in Uherské Hradiště findet meistens alle zwei Jahre statt. Nur das Jahr 1996 war eine Ausnahme, als der fünfte Jahrgang wegen der Ausstellung „Bronzenes Dreieck“ (Ausstellung von Ergebnissen aus drei verwandten Symposien, die in Kremnica, Uherské Hradiště und Nyíregyháza stattfinden; in den Fachkreisen sind diese drei Städte als Zentren der Internationalen Symposien für gegossene Medaillen und Kleinplastik bekannt) auf das nächste Jahr verschoben wurde. Das Symposium 1997 fiel wieder weg, weil die Stadt von schweren Überschwemmungen betroffen wurde. An den bisherigen Symposien nahmen 51 Künstler aus 10 europäischen Ländern teil.

Der neunte Jahrgang konnte die Künstler aus den Ländern der „Visegrader Vier“ begrüßen: Petra Lamačová, Petr Červinka aus der Tschechischen Republik, Erzsébet Szilágyi aus Ungarn, Michał Staszczak aus Polen und Štefan Novotný aus der Slowakei. Die Bildhauer Jiří Vlach (Geistesvater des Symposions) und Miroslav Kovářik, beide Meister ihres Handwerks und ein traditionelles Paar im Realisationsteam, standen ihren Kollegen rund um die Uhr zur Verfügung und trugen gemeinsam zum vollendeten Symposiumsprogramm bei. Für diesen Jahrgang war außer anderem die Teilnahme von überwiegend jungen Künstlern kennzeichnend (bis zu 30 Jahren), einige von ihnen sind noch Studenten (Petra Lamačová und Petr Červinka).

Als Gäste wurden zum Symposium Kryštof Hošek aus Prag und Professor Jacek Dworski aus Wroclaw eingeladen. Eine Zeitlang arbeiteten sie zusammen mit den Teilnehmern und beteiligten sich an der Ausstellung von resultierenden Arbeiten. Für dieses Jahr wurde kein Thema bestimmt und jeder Künstler konnte seine Ideen entsprechend eigenen Vorstellungen und Dispositionen entfalten. Die neu entstandenen Werke wurden in der Galerie des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště ausgestellt und präsentiert. Nach Abschluss der Ausstellung soll eine Expertenkommission von jedem Beteiligten ein bis zwei von den ausgestellten Werken auswählen und somit die Symposium-Sammlung in der Galerie des Museums der Mährischen Slowakei in Uherské Hradiště bereichern.

ODEŠEL PhDr. MICHAL PLÁNKA

(28. 2. 1917–30. 10. 2007)

Definitivní odchod člověka z tohoto světa je provázen smutkem a vzpomínkou na jeho život a skutky. A pokud se jedná o osobnost mimořádného významu, krásných lidských vlastností, nezměrné píle podpořené vysokou profesní odborností a zodpovědností, pak lítost nad nevratným koncem je znásobená.

Takovým člověkem byl pan doktor Michal Plánka, který se zapsal do dějin výtvarného umění jako vynikající teoretik s praktickým uvažováním a širokou orientací v oboru. Jeho cesta skončila, ale jeho rozsáhlé dílo zůstává spolu se vzpomínkami těch, kteří ho poznali osobně nebo prostřednictvím výstav či odborných textů.

Když se PhDr. M. Plánka stal v roce 1953 prvním ředitelem nově založené gottwaldovské Krajské galerie, měl za sebou studia na vsetínském Masarykově gymnáziu, v kroměřížském semináři, Státní grafické škole v Praze, Filozofické fakultě Univerzity Karlovy a Palackého univerzitě v Olomouci. Takto vybaven širokým záběrem znalostí, v němž nechybělo ani výtvarné nadání a nezdolná pracovitost, začal budovat základy galerijní instituce, která v poměrně krátké době začala na sebe upozorňovat zajímavými a mnohdy objevnými výstavami, a přínosnou akviziční činností. Postupně se jeho aktivity rozšiřovaly i do jiných míst. Z prvního sídla v Kroměříži do tehdejšího Gottwaldova, dál do Hodonína i Strážnice, a také významným podílem také do Uherského Hradiště. Byl u toho, když se ředitelem Slovákého muzea stal tehdy mladý historik umění dr. Vilém Jůza, s nímž se znal ze studií na olomoucké Univerzitě; byl u toho, když se zrodil nápad vybudovat hradištskou galerii v polorozpadlé bývalé barokní zbrojnici, byl u toho, když se v roce 1962 Galerie Slovákého muzea otevřela prvním návštěvníkům, a byl tu stále v kontaktu jako významný spolupracovník s obdivuhodnou šíří svých odborných znalostí, byl v neustálém kontaktu pracovním i přátelským. Ve druhé polovině 60. let se zapojil do snah o udržení další existence hradištské galerie, pomáhal ať už svými radami, zápůjčkami ze své sbírky nebo také obhajobou další budoucnosti. Galerie SM neměla dlouhá léta vlastní nákupní komisi, a tak pan dr. Plánka souhlasil, aby se nakupovaná díla pro

Uh. Hradiště předkládala v jeho komisi. Později byl důležitým poradcem pro zřízení samostatného hradištského poradního orgánu a dlouhá léta byl i jeho členem. Nejenže odborně posuzoval a hodnotil předkládané záměry pro rozšiřování sbírkového fondu, ale v mnoha případech i sám doporučoval zajímavé artefakty. Jeho posudky byly vždycky vysoce profesionální a seriózní. Svůj vztah k hradištské galerii si udržoval po celý svůj život. Jako ředitel významné galerie, ale také v dobách svého penzijního života, přijížděl se podívat na nové výstavy a způsobem sobě vlastním je prohlížel s velkým zájmem, s noblesním přístupem v úsudku, zhodnocením a laskavou pochvalou. Mnohé z jeho výroků a rad jsou tu stále uchovávány v účtě jako nezapomenutelný odkaz. A proto s odchodem zůstává dál jeho duch v Galerii Slovákého muzea v Uherském Hradišti, k níž měl po mnoho desetiletí vřelý vztah, obohatil sbírku, a vlastně i formoval novou generaci současných teoretiků. V těchto souvislostech bude pan dr. Michal Plánka s námi stále. Děkujeme.

Marie Martykáňová

VÝSTAVA K 100. VÝROČÍ ZALOŽENÍ SDRUŽENÍ VÝTVARNÝCH UMĚLCŮ MORAVSKÝCH 100 SVUM. *Galerie výtvarného umění v Hodoníně a Záhorská galerie v Senici, 1907*

Výstava se vrací k roku 1907, kdy výtvarní umělci Moravy obou jazykových okruhů uspořádali v květnu toho roku v Hodoníně výstavu nazvanou prostě *Umělecká výstava v Hodoníně 1907*. Touto akcí byly položeny základy *Sdružení výtvarných umělců moravských* (dále SVUM). Spolek byl založen až na ustavující schůzi 26. srpna téhož roku, kdy se konala již druhá výstava SVUM ve Valašském Meziříčí. Nově založený spolek sdružoval již pouze moravské umělce české národnosti a jejich příznivce (přispívající členy), všech koutů Moravy i vzdálenějších míst rakouského mocnářství. Činnost spolku byla ukončena až v roce 1959, kdy spolkový Umělecký dům byl převeden do státní správy, zprvu jako pobočka zlínské Krajské galerie. Pro nemnohé pamětníky nebylo tajemstvím, že se tak stalo z podnětu samotných členů SVUM, kteří již nebyli schopni ani ochotni udržet finančně náročný provoz budovy a zajistit její údržbu. SVUM bylo patrně jediným

výtvarným spolkem, který po komunistickém puči v roce 1948 nebyl zrušen. Stalo se tak jednak díky stykům, které syn sochaře Pelikána udržoval s nejvyššími stranickými funkcionáři v Praze, jednak i v souvislosti se způsobem tvorby členů, jaký vyhovoval doktríně socialistického realismu, prosazované na známých celostátních přehlídkách v Jízdárně Pražského hradu.

Současné probíhající výstava nazvaná *100 SVUM*, uspořádaná ke stému výročí založení spolku, shromáždila díla nejen většiny autorů, kteří se zúčastnili květnové výstavy před sto lety, ale rovněž práce dalších autorů považovaných za reprezentanty spolku v meziválečných letech. Touto komparací dvou generací je naznačena cesta SVUM k výtvarnému tradicionalismu a uměleckému konservatismu. Současná výstava poukazuje i na kvality tvorby některých autorů, kteří v roce 1907 stáli u kolébky nové výtvarné organizace na Moravě.

Mezi umělce, jejichž dílo překračovalo regionální význam a na úrovni doby se zapojovalo do širšího kulturního kontextu sochařské tvorby, patřil Franz Barwig (1868–1931) a Jan Štursa (1880–1925). V robustně uchopené Barwigově dřevorezbě *Koně* pocítujeme působivý výraz plně hapticky citěné hmoty a vnímáme stopy doznívajícího secesního dekorativismu, organicky se slučujícího až s expresivně dramatickými složkami díla i plný soulad forem skulptury

1. Cyril Mandel, *Potrét ženy v kroji*. Olej, plátno, GVU v Hodoníně.

s použitým materiálem. Stejně aktuální sochařská mluva zaznívá i ze Štursovy časné plastiky *Melancholické děvče*, naznačující odvrát sochaře od obrozenecké idealizace, prezentované ještě dílem jeho učitele, a jeho příklon směrem k hodnotám individuálních niterných prožitků, které se staly hlavní náplní evropského moderního umění na počátku 20. století.

Program moderního výtvarného výrazu odrážela i tvorba některých na výstavě instalovaných prací moravských malířů; méně známého Hugo Baara (1873–1912) a Cyrila Mandela (1873–1907), i skupiny Mařákových žáků, jmenovitě, stále nedoceneného, Stanislava Lolka (1873–1936). Hugo Baar byl jeden z mála moravských rodáků, kteří přilnuli k regionu Valašska, aniž by opustili celorakouské umělecké nivó. Ve svých obrazech, jako je například *Ulička ve Štramberku* nebo *Po dešti o žních* (v majetku Vlastivědného muzea v Novém Jičíně, i. č. U 329 a U 44), snažil se umělec pomocí metody čarového pointilismu vystihnout chvějivou atmosféru scenerie. Ke konci svého předčasně ukončeného tvůrčího rozetu přikláněl se Hugo Baar již k středoevropskému pojetí impresionismu obsaženému ve světle prosycené malbě Maxe Slevogta. Nedopověděné malířské vzplanutí Cyrila Mandela se pohybovalo v těsné názorové blízkosti jeho přítele Miloše Jiráka a některé jeho sluncem projasněné a až atmosféricky dematerializované malby se svým bezprostředním uchopením reality tomuto klasikovi počátku české moderny 20. století vyrovnávaly. Senzualisticky laděná krajinomalba Stanislava Lolka dospěla, jak o tom vypovídá vystavený obraz *Za humny*, k pointilistickému pojetí obrazu, v evropském prostředí zcela unikátnímu. Pozdější Lolkovu živou reakci na evropské aktuální výtvarné podněty tvorby Maxe Liebermanna dokládá na výstavě temperamentní malba *V hradištském parku*, nádherné, svěží dílo z majetku hodonínské galerie.

Je škoda, že na výstavě chybí ukázka tvorby Lili Gödlové-Brandhuberové (1875–1953), která první výstavu SVUM obeslala rytinami i sedmi většími olejomalbami, včetně obrazu *Premonstrátský klášter*, který je uchovaný v Moravské galerii v Brně pod mylným názvem *Klášter u Hradiště*. Na počátku 20. století patřila Gödlová k výrazným výtvarným osobnostem a ve svých baladicky laděných krajinách přinášela na Moravu aktuální umělecké podněty worpswedské malířské kolonie, která místo výtvarné okázalosti preferovala pokoru a úctu k životu prostého člově-

2. Stanislav Lolek, V řepě, 1919, olej, plátno, GUV v Hodoníně.

3. Pohled do expozice výstavy. V popředí dílo Franze Barwiga, Koně, dřevo, Muzeum Novojičínka v Novém Jičíně, v pozadí Otakar Kubín, Švec, olej, plátno, Krajská galerie ve Zlíně.

G 9

G 10

G 12

G 13

ka a hledala niternou pravdu a prožitek existence uprostřed civilizaci nedotčené přírody. Naopak poněkud překvapivě je do výstavy zařazeno dílo Otakara Kubína, který nepatřil k zakládajícím členům SVUM a se spolkem se kontaktoval jen ojedinele.

Velice objektivním se jeví přístup kurátorky

výstavy dr. Ilony Tunklové k dílům dosud všeobecně favorizovaného malíře Joži Uprky (1861–1940). Na výstavě se setkáváme pouze s jeho časnými a kvalitními díly. Do expozice nebyly začleněny umělci líbívé a již retrográdní malby, kterých po přelomu 19. a 20. století rychle přibývalo. A nebylo jistě snadné nalézt výtvarně únosné dílo

G 15

G 18

4. Karel Němec, dílo z cyklu *Strašidla*, dřevořez, papír, GVU v Hodoníně: G 9 – Skřítek; G 10 – Lesní ženky; G 12 – Mandragora; G 13 – Meluzína; G 15 – Hejkal; G 18 – Salamandry.

Antoše Frolky, ceněného spíše pro jeho barevně svěží akvarely. Celkové komplexnosti výstavní expozice přispěla by však alespoň jediná ukázka časné tvorby malíře Edmunda Žižky (1880–1967), kterého náš známý historik umění Antonín Matějček ve své kritice výstavy SVUM, otištěné v r. 1909 ve *Volných směrech*, považoval za jediného nadějnějšího malíře spolku, který ve svých obrazech převyšoval i malby Joži Uprky.

Ze správného úhlu posuzovala kurátorka výstavy rovněž tvorbu Jakuba Obrovského (1882–1949), reprezentovanou na hodonínských výstavách především sovkupturnálními díly. S obdivem a zaujetím sledujeme i umělcova časná malířská díla (*Cikánská madona*, *Koupání*), ovlivněná dosud jeho pražským studiem a symbolistní náladovostí obrazů Jana Preislera. Nešetkáváme se tu s pozdějšími eroticky podbízivými a naturalisticky propracovanými obrazy Obrovského, věnovanými galerii jako danajský dar. Něco podobného platí rovněž o pečlivém výběru grafiky Bohumíra Jaroňka (1866–1933).

Musíme litovat, že obrazová výstava nemůže doložit početnou muralistickou činnost Jana Köhlera (1873–1941), umělcova sgrafita, nástěnné malby i mozaiky, roztroušené po celé Moravě. Více než naturalisticky hutných olejů si ceníme

Köhlerových kreseb, grafik, dekorativních návrhů, knižních úprav a především symbolistně laděného kvašového cyklu *O bláznovi*, uloženého v anonymitě soukromého majetku.

Náročný návštěvník výstavy chtěl by se setkat i s Alfonsem Muchou (1860–1939), jako s geniálním secesním afišistou a designérem, leč na výstavě je zastoupen malířskými pracemi tradičního realistického zaměření. To je ovšem adekvátní názorovým postojům většiny členstva SVUM i Muchovu dřívějšímu zastoupení na spolkových výstavách.

Výběr prací autorů meziválečného období a mladší generace byl obtížný. I v něm musela kurátorka výstavy sáhnout k často stěžím dostupným starším dílům, nebo ke grafické tvorbě. V této oblasti si nespornou výtvarnou kvalitu i osobitost uchovaly především lyricky laděné a duchovně orientované dřevoryty z poloviny dvacátých let „básníka tajemných jesenických hvozdů“ Arnošta Hrabala (1886–1969). Grafickými listy byl na výstavě představen i Karel Jílek (1896–1983), který jako jediný z členů SVUM opustil ve své tvorbě realisticko-impresivní tradici a již v polovině třicátých let se vyrovnával s problematikou syntetického kubismu. Zprvu dospěl k tvarově hutným a kompozičně ukázněným figurálním malbám, později

G 93

G 94

G 95

G 96

G 97

G 98

5. Arnošt Hrabal, dřevoryt, papír, GVV v Hodoníně. G 93 – Vodopád; G 94 Tanec; G 95 Kázání sv. Františka v lese; G 96 Bacchanti; G 97 – Madona v lese; G 98 – Stará láska.

k dílům využívajícím expresivně vyhrocených a zjednodušených tvarů, světelných kontrastů a zúžené barevné škály. V malířské tvorbě se ztožňoval s avantgardní linií *Skupiny výtvarných umělců v Brně*, do níž se organicky začlenil.

K meziválečné generaci umělců SVUM patřil rovněž Oldřich Lasák (1884–1968). Byl sice malířem, který, stejně jako mnozí jeho kolegové, postupem času umělecky vyhasinal, nicméně jeho žánry z počátku dvacátých let minulého století nesly pečeť vysoké profesionální úrovně a rys výtvarné bezprostřednosti a malířské citlivosti. Umělec by snad zasloužil širší zastoupení než jen kresebným cyklem.

Ve výstavní prezentaci mladší generace členů SVUM postrádá divák ukázkou malířské a grafické tvorby Valentina Držkovice (1888–1969), člena SVUM od roku 1923 a účastníka řady spolkových výstav. Umělec se již od roku 1912 výtvarně školil na Akademii ve Vídni, Karlsruhe a v Berlíně a jeho tvorba se vyznačovala technickou vytříbeností, barevnou citlivostí i rukopisnou volností (*Sedící žena*, 1920, *Žena ze Zakarpatské Ukrajiny*, 1922). Po návštěvě Paříže umělec v řadě prací reagoval na Derainovu neoklasicistní tvorbu (*Myčka*, 1926, *Sběračka brambor*, 1927).

Positivním rysem recenzované výstavy je její komplexnost, která neopomenula ani oblast užitého umění. Připomíná ji dekorativní ornamentika Aloise Jaroňka (1870–1944), uplatněná na porcelánových nádobách a talířích i ukázkou z produkce spolkové keramické dílny. K tomu lze připojit i gobelínovou tvorbu vytvořenou podle návrhů Rudolfa Schlattauera (1860–1915), v jeho dílně ve Valašském Meziříčí (*Slezové růže*, *Lekniny* atd.), a keramické figurky navrhované po roce 1920 Hubertem Kovaříkem (1880–1958), v duchu dobového stylu art deco. Umělec, jeden z mála našich účastníků *Mezinárodní výstavy dekorativních umění* v Paříži roku 1925, byl drobnými plastikami zastoupen i v roce 1994 na výstavě *Výtvarná kultura v Brně 1918–1938* (*Dívka*, 1924, *Pierot*, 1925).

Hodonínská jubilejní výtvarná expozice vybízí diváka k mnohému zamyšlení o minulosti výtvarné kultury na Moravě o moderně a tradicionalismu i o současných cestách uměleckého vývoje doma i za hranicemi. Odpověď na řadu z těchto otázek nachází milovník umění postupně při návštěvách uměleckých výstav a své poznatky pak skládá jako mozaiku v ucelený obraz. I výstava 100 SVUM je v tomto smyslu přínosná a přináší poučení, ale i bohaté prožitky.

Jako celek je to výstava smysluplná, splňující uměleckohistorické i osvětovo výchovné poslání a navíc, doprovázená obsáhlým katalogem o více než 100 stranách i statěmi pěti historiků umění, je rovněž přínosem v oblasti vědecko-výzkumné činnosti galerie. Tato odborná práce hodonínské instituce se prezentuje i soupisem všech 23 premií vydávaných spolkem pro své přispívající členy od roku 1908. Právě na těchto premiích lze sledovat pokles výtvarné náročnosti členů spolku a snahy o komerční podbízivost (viz např. premie z roku 1938 nebo 1942).

Pokud bychom sledovali názorovou rovinu mluvčích SVUM B. Jaroňka, Al. Kalvody, Aloise Mrštíka i dalších), pak bychom odpověď na příčiny zmíněné pokleslé hladiny tvorby řady členů SVUM našli ve známé pravdě, že skutečné umění neuznává politické hranice a jeho regionální separace vede zpravidla k utlumení tvůrčích kvalit.

Josef Maliva

ANTONÍN KROČA – MALÍŘ LAŠKA

V Galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti je jeden z dlouhodobých výzkumných programů zaměřen na žáky a absolventy Školy umění ve Zlíně a Střední uměleckoprůmyslové školy ve Zlíně a v Uherském Hradišti. Výstupem jsou výstavy kolektivní (např. výstavy *Návratů I., II., III*, *Keramika*, *Pražský hrad* ne, ale *Karlův most* může být náš) a autorské (např. *Boris Jirků*, *Tomáš Měšťánek*, *Lubomír Janečka*, *Josef Kiesewetter*, *Jiří Vlach*, *Zdeněk Tománek*, *Josef Odráška* ad.). V roce 2007 jsme připravili pro návštěvníky několik výstav s tímto zaměřením. Autorská retrospektivní výstava obrazů a kreseb Antonína Kroči (únor-duben 2007), který v galerii prezentoval svou tvorbu pouze v rámci kolektivních výstav, patřila zcela jistě k nejzajímavějším.

Antonín Kroča je malíř s velkým M, živel, který si razí svou pravdu bez ohledu na současné občas pseudoumělecké směry a nepodléhá líbivosti či módním trendům. Kdo zavítá do jeho ateliéru v objektu staré rychaltické školy nedaleko Hukvald, kde tráví většinu času, připadne si jako ve vulkánu před výbuchem. Ve vzduchu se kromě zvláštní směsice vůní barev, terpentýnu, kouře nese napětí zápasu, který se tu odehrává. Je zřejmé, že malování není pro Kroču odpočinkem, ale obrovským vypětím,

1. Antonín Kroča ve svém ateliéru.

psychickým i fyzickým a barva životadárnou mízou, zázračnou podstatou, které se zmocňuje svými prsty, aby ji přenesl do prostoru (na plátno, desku, sololit) zcela ovládaném svou fantazií. Je malířem, který nepotřebuje štětec. Tvaruje hmotu jako sochař modelující sochu konečky svých prstů k vzájemnému souznění v prolínání, splynutí či kontrastu barev. Když sledujeme umělcovy proměny a vyhraněnost výtvarného projevu, který je vždy ovlivňován jednak autorovou racionální úvahou a kontinuálním vnitřním vývojem, ale také emocionálními motivacemi během téměř čtyřiceti let práce, stále nalezneme nové překvapivé souvislosti motivů a neobvyklé kombinace barev. Jeho práce mají své stálé obdivovatele, jsou vyhledávány předními galeriemi u nás i v zahraničí, jak nakonec nasvědčuje i přiložený soupis samostatných a kolektivních výstav.

V letošním roce Antonín Kroča oslaví kulaté životní jubileum a to je důvod k malému bilančování rozsáhlého díla. Na výtvarné scéně se začal objevovat v 2. polovině 70. let, to znamená v době, „kdy divoká exprese jako protíváha racionálních tendencí, znovu obrátila pozornost k malbě založené na dynamice gesta a barvě ve

snaze vyjádřit s osobním zaujetím rozpornost existence“ (P. Beránek). Šlo o chápání reality zevnitř vyjádřením obav o osud člověka, jeho duševních pocitů (pesimismu, melancholie, zoufalství, rezignace, revolty a pacifismu, sociální utopie, hrůzy z násilí, samoty). Společenské klima odráželo rozklad morálních hodnot. Únik do sociálních minustruktur, kult uvolněného sexu a alkohol se staly deklamovanými symboly, které působily na tehdejší mladou generaci a obzvláště na budoucí adepty umění. Svou pečeti je ostatně poznamenala doba, společenská situace totalitního režimu, kdy umění svým způsobem suplovalo politický protest. Asi právě proto se kritický škleb expresivních výjevů, oblundný a zároveň utopický, stal osvobozujícím gestem. Návrat k médiu obrazu s bohatým koloritem a lapidárním převážně figurálním námětem po řadě experimentů otevřel nové možnosti umělecké výpovědi a stal se programem řady umělců (J. Načeradský, J. Sozanský, T. Měšťánek, J. Stejskal ad.). Touto skutečností je poznamenána raná etapa Kročovy tvorby, kdy přechází od téměř lazurních maleb, na nichž je patrný vliv akademického školení, k výrazovým figurálním kompozicím. Brzy dává naplno průchod svému nezkrtnému expresivnímu naturelu a naprostému uvolnění rukopisné i koloristické skladby obrazu. Samotný akt malby se mu stává prostředkem psychické exploze, ve které „vychrlí“ veškeré své emoce na plátno (nebo desku). Působivost figurálních scén je založená na stavbě výrazně stylizovaných siluet, které přepřlňují formát, jakoby se do něj někdy nemohly vtěsnat (80. léta). Malba je zaměřena pod povrch věcí, není jen estetickou pastvou pro oči. Se smyslem pro absurditu životních situací vidí skutečnost kolem sebe kriticky bez složitých jinotajů.

V drsné realitě venkovského života v místě svého rodiště v podhůří Beskyd, kam se vrátil po studiích, našel stálý pramen inspirace pro své obrazy. Prostředí určitým způsobem mělo vliv na svébytnost a originalitu dalšího vývoje a směřování. Kroča zvolil tuto samostatnou cestu, zaměřenou na žánr prostého života, kam zahrnul všechno, co kdy prožíval včetně symbolů osobní mytologie, víry, historie, a vytvořil osobité dílo, které se neztratí ani v kontextu světového umění. Jeho malba je prudec smyslová až smyslná, divoká až brutální, malba, v níž se angažuje stejně tak duše, jako tělo umělce. První etapu umělcovy tvorby můžeme vymezit ohraničením 70. až poloviny 80. let. Obrazové příběhy tématicky čerpají z autentických prožitků venkovského pro-

středí. Charakteristickým rysem je nervní rukopis obrysových linií zobrazených postav a předmětů, téměř lazurní krytí vnitřních ploch lomenými barevnými tóny. Vyznění kompozic nesměřuje k detailům komponent příběhů, ale k jejich integritě, k podchycení prožitku sepjetí postav a jejich komunikace s okolím. V 80. letech se k dosavadním často sociálním námětům – života na periférii, hospodským rvačkám a figurálním kompozicím, žánrovým scénám, portrétům a aktům, připojuje krajina, důvěrně známá, v níž se promítá dramatické okolí rodného Lašska se svými tajemnými místy, potoky, kopci, loukami, stromy. „Pastózní tahy lomených i čistých barev v obrazech vodních proudů, potoků v proměnných ročních období, žlutobílé odlesky světla v křížení, víření a tříšti spršek, černá a modř hlubin, akcent karmínu ve spektru rozkladu světelných paprsků, to

2. Antonín Kroča, Kulečník, 1994, olej, sololit, 214×176 cm.

vše jsou prvky vizuálních básní na téma přírody a jejich proměn. Proměn, jež vychází z chaosu aby přešly v řád, proměn, které jsou i podstatou charakteru širších vztahů univerza“ (Natalia Laru, září 2007, úvodní slovo k výstavě v Galerii Dion). Slunce, voda a vzduch jsou základními kameny jeho úsilí. Sám o procesu svého tvoření a pramenu inspirace říká: „...*Akordy potoka se mi mění v barevnou harmonii. Jinak zní a září průzračná tůňka bez hnutí, jinak voda, škobrtající přes kameny... Hospoda je velkolepá kompozice, ženy jsou zase plně posilující energie. Potom cvak – konec a já se znovu vracím, probouzím se do světské reality... celý rok maluju akty, v létě pak střídavě kytyce a potoky, abych na podzim a v zimě tvořil kompozice z prostředí hospody, když předtím už mám za sebou portréty štamgastů. To otevřete dveře do hospody a už slyšíte ten řev, změř hlasů, cinkání skla a všecko, co k hospodské atmosféře patří, a už vás to bere. Všecky znám, vím, jaký je ten i tamten. Působí to na mě svoji energií, která mne popadne, přetvoří se do barev a už to jede. Ráj pro malíře...*“

Člověk potažmo společnost a příroda jsou nakonec ty dva největší a nevyčerpatelné zdroje, z nichž umělci už odpradána čerpají své náměty.

Stejně je to i u Kroči. Bezbřehá fantazie a reálná inspirace, dva divocí ptáci spoutaní dohromady, táhnoucí spolu i v opačných směrech, zápas ve schránce duše a vnitřní napětí, to je to, co ho žene neustále do pohybu a nové akce. Spontánní výbušnost života splývá s dynamikou malby v jedno – život to je malování, barva.

Životopisné údaje:

* 21. října 1947 Dolní Sklenov

Studia: Střední uměleckoprůmyslová škola v Uherském Hradišti (1963–1967), Akademie výtvarného umění v Praze (1967–1973) • galerista – 30. 11. 1995 založena Galerie A. Kroči v Rychalticích • člen: UVU ČR (od r. 1990), SVU Mánes (od r. 1999)

Výstavy samostatné: 1978 Nový Jičín, Nová galerie Žerotínského zámku; Frenštát pod Radhoštěm, Městské muzeum, 1983, 1984 Hukvaldy, Škola L. Janáčka, 1986 Ostrava-Vítkovice, Dům kultury, 1987 Frydek-Místek, Okresní vlastivědné muzeum, zámek, 1988 Prešov, Galerie výtvarného umění, 1989 Praha, Galerie V. Kramáře, 1990 Havířov, Výstavní síň V. Wünsche; Olomouc – Sv. Kopeček, Galerie Jana, 1991 Vídeň (A), Galerie für moderne Kunst Tiller, 1992 Praha, Atrium;

3. Z instalace výstavy v Galerii Slovákého muzea v Uherském Hradišti (8. 2.–15. 4. 2007).

Ostrava, Studio Della; Ostrava, Galerie výtvarného umění; Opava, Dům umění; Brušperk, Památník V. Martíňka; Frýdlant nad Ostravicí, Památník F. Duši, **1993** Třinec, Galerie Helga; Ostrava, Galerie Chagall, Z malířské tvorby; Nový Jičín, Okresní vlastivědné muzeum; Frýdlant nad Ostravicí, Gymnázium, **1994** Hukvaldy, Hospodská vřava; Frenštát pod Radhoštěm, Městské muzeum, Portrétní tvorba, **1995** Příbor, Muzeum, Portrétní tvorba; Praha, České muzeum výtvarných umění, Křížová chodba Karolinum; Ostrava, Vysoká škola báňská, Hospodská vřava, **1996** Ostrava, Klub Atlantik, Kresba; Ostrava, Nová radnice, Syntetika; Praha, Národní technické muzeum; Ostrava, Galerie Na Chodbě; Ostrava, Klub Amos, **1997** Brušperk, Národní dům; Frýdek-Místek, zámek; Olomouc, ČSOB; Praha, Mánes; Ostrava, Galerie výtvarného umění; Karlovy Vary, Galerie Atrium, **1998** Plzeň, Západočeská galerie; Krnov, Galerie A; Karviná, Zámecká galerie Chagall; Brušperk, Galerie Svatoplukova centra, **1999** Ostrava, Studio Della; Havířov, Galerie Spirála; Turnov, Galerie Granát; Jablonec nad Nisou, Galerie MY; Náchod, Galerie U Mistra s palmou; Hranice na Moravě, Synagoga; Olomouc, Galerie G, **2000** Veselí nad Moravou, Městská galerie; Prostějov, Galerie Pokorný, **2001** Praha, Národní technické muzeum; Varšava (PL), České centrum; Katowice (PL), Galerie; Liberec, Oblastní galerie;

Ostrava, Galerie Mlejn, Helsinky (SF), **2002** Praha, Galerie V. Špály, **2003** Praha, Mánes, Přímý přenos abstrakce, **2005** Ostrava, Ostravský hrad, **2006** Ostrava, Galerie Belstyl, **2007** Uh. Hradiště, Galerie SM; Ostrava, GVU, Dům umění; Český Krumlov; Praha, Galerie Dion; Praha, Výst. síň Diamant; Ostrava, Galerie Chagall

Výstavy kolektivní: **1973** Třinec, DK, Výstava posluchačů AVU, **1974** Praha, Galerie U Řečických, Manželství, rodičovství a život našich dětí, **1975** Praha, Galerie U Řečických, Žena v tvorbě mladých výtvarníků; Frýdek-Místek, OVM, Výtvarníci okresu Frýdek-Místek, **1976** Praha, Galerie V. Špály, Umění mladých, **1977** Frýdek-Místek, OVM, Výstava mladých, **1978** Praha, Mikrobiologický ústav ČSAV, Konfrontace II; Olomouc, Krajské vlastivědné muzeum, **1980** Dobříš, MKS, Výstava mladých; Frýdek-Místek, zámek, OVM, Člověk; Frýdek-Místek, zámek, OVM, Výtvarné Pobeskydí, **1981** Praha, Mánes, Nová tvorba výtvarných umělců, **1982** Praha, Galerie Čs. spisovatel, Mladí výtvarní umělci; Praha, Galerie V. Kramáře, **1985** Frýdek-Místek, zámek, OVM, Výtvarné Pobeskydí, **1988** Praha-Vysočany, Lidový dům, Skupina 14; Praha, PKOJF, Salon pražských výtvarných umělců 88; Košice, 9. mezinárodní bienále, **1989** Praha, Skupina 14, **1990** Ostrava, GVU, Salon; Vídeň (A), Tiller Galerie, Sanfte revolution; Bonn (D), Künstlerforum, Otevřený dialog; Bytom (PL), Hornoslezské muzeum v Bytomi, České umění poloviny XX. století ze sbírek GVU Ostrava, **1991** Ostrava-Poruba, GVU, Nová síň, Salon kresby; Ostrava, GVU, České umění poloviny XX. století ze sbírek GVU Ostrava; Praha, Galerie Mladá fronta, Lipany poprvé; Ostrava, GVU, Životní prostředí; Frýdek-Místek, Muzeum Beskyd, Situace 1970–1989; Český Těšín, Situace 1970–1989; Ostrava, Ostravské muzeum, Kontrast 90, **1992** Ostrava, GVU, Situace 1970–1989; Vídeň (A), Galerie für moderne Kunst Tiller, Zwei Jahre Tiller, Praha, Mánes, Lipany poprvé – naposled, **1993** Litoměřice, jezuitský kostel, Barok a dnešek II; Ostrava, Galerie Na Chodbě; Barcelona (E), Agora 3; **1994** Havířov, DK, Výstavní síň V. Wünsche, Situace 94; Ostrava-Poruba, GVU, Nová síň, Kresba a grafika 94; Nový Jičín, Žerotínský zámek, Setkání 94; Bratislava, Umělecká beseda, Nové kontakty, **1995** Ostrava, GVU, DU, České umění 20. století ze sbírek GVU, **1996** Písek, Bienále malby, grafiky a plastiky, I. roč. přehlídky současného českého umění; Praha, ČMVU, Dům U Černé Matky boží, Umění zastaveného času, Česká výtvarná scéna

1969–1985; Zlín, StG, I. nový zlínský salon, **1997** Brno, MG, Pražákův palác, Umění zastaveného času, Česká výtvarná scéna 1969–1985, **1998** Uh. Hradiště, GSM, Kontakty II, **1999** Uh. Hradiště, GSM, Návraty II; Zlín, StG, II. nový zlínský salon; Praha, Mánes, SVU Mánes, Pocta J. Bauchovi; Bechyně, SVU Mánes, **2000** Praha, ČMVU, Dva konce století; Hradec Králové, GMU, Česká serigrafie; Zlín, StG, Česká serigrafie, **2002** Zlín, KGVU, Pocta S. Slovenčíkovi, **2003** Praha, Mánes, Prazdroj české kultury, **2004** Brno, Romské muzeum výtvarné kultury, Kočování po obrazech; Praha, ČMVU, Cheb, GVU, Hodonín, GVU, Uh. Brod, Muzeum J. A. Komenského, Folklorismy v českém umění XX. století; Praha, Parlament ČR, Pocta Leoši Janáčkovi, **2005** Zlín, KGVU, IV. nový zlínský salon; Praha, ČMVU, Expres

Realizace: malba, mozaika: 1980 Kutná Hora, interiér Geologického ústavu, Nerosty, horniny, 1985 Ostrava-Hladnov, interiér gymnázia, Mládí, keramická mozaika (300×700 cm, spoluautoři J. a Z. Hůlovi), 1991 Nový Jičín, foyer Beskydského divadla, Drama, email, sololit (376×1230

cm); 1995 Opava, ČSOB, Živly, email, sololit (122×170 cm), Potok, email, sololit (85×122 cm), 1996 Ostrava, ČSOB, Babí léto, email, dřevotříška (318×188 cm).

Zastoupen ve veřejných sbírkách: Národní galerie Praha, Alšova jihočeská galerie Hluboká nad Vltavou, Galerie výtvarného umění Ostrava, Muzeum Beskyd Frýdek-Místek, Oblastní galerie Liberec, Krajské vlastivědní muzeum Nový Jičín, Galerie Slováckého muzea v Uherském Hradišti, Galerie für moderne Kunst Tiller Wien, Galerie A. Kroči Rychaltice.

Literatura: slovníky, publikace (výběr): *Kol., Slovník českých a slovenských výtvarných umělců 1950–2000. Díl VI. Kon-Ky, Výtvarné centrum Chagall, Ostrava, 2001, s. 291–292; Kdo je kdo v České republice 94/95. Modrý jezdec, Praha, 1994, katalogy: Beránek, P., Bogar, K., Holý, P., Janoušek, I., Kříž, J., Umělecká bilance Antonína Kroči. GVU, Ostrava, Mánes, Praha, 1997; Janoušek, I., Antonín Kroča – Reflexe přírody. NTM, Praha, 1996; Bogar, K., Antonín Kroča – Potoky. Muzeum Beskyd, Frýdek-Místek, 1992; Ševeček,*

4. Z instalace výstavy v Galerii Slováckého muzea v Uherském Hradišti (8. 2.–15. 4. 2007), na snímku Sklenovská hospoda, 2002, olej sololit, 200×276 cm.

L., *I. nový zlínský salon*. StG, Zlín, 1996; Ševeček, L., Felix, Z., Koleček, M., Ševčíková, J., Ševčík, J., *II. nový zlínský salon*. StG, Zlín, 1999, s. 74; *Česká serigrafie*. OU, Ostrava, 1999.

Milada Frolcová

Milada Frolcová a kolektiv autorů – Bronislava Gabrielová, Jaroslav Pelikán, Ilona Tunklová: MIROSLAV MALINA. TULÁK PO HVĚZDÁCH. Vydavatel Galerie DOLMEN, s. r. o., 2007, tisk GRASPO CZ, a. s. Zlín; s. 167, 160 reprodukcí.

V obchodní terminologii je zavedený obrat, že obal prodává. Při představě, že stojím v knihkupectví, nemohu přehlédnout publikaci, která září lehce vyzývavou, ale přívětivou, teplou a pozitivně naladěnou oranžovou barvou. Zvědavost mi nedá abych odolala. Nejen pro oko, ale i na dotyk je příjemná, ani lehká ani těžká, prostě akorát. Okouzila mě natolik, že jsem si ji zvažila – je to tisíc dvě stě gramů. Obsah je ovšem mnohonásobně „závažnější“. Představuje výtvarnou tvorbu akademického malíře Miroslava Maliny v časovém záběru přibližně dvaceti pěti let. V Uherském Hradišti snad každý, kdo se alespoň trochu zajímá o výtvarné umění, zná jméno autora a jeho dílo. Osobitost jeho projevu ale už dávno překročila pomyslné hranice regionu, a tak se s touto tvorbou setkávají lidé na

nespočetných místech nejen v českých galeriích, ale i v zahraničních. A pokud by se přece jenom našel někdo bez potřebných informací, najde je v této vydařené publikaci.

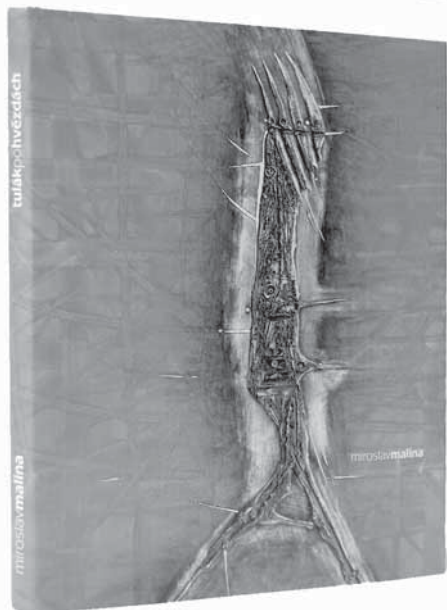
Autorka knihy PhDr. Milada Frolcová, historička umění Slováckého muzea v Uherském Hradišti, velice srozumitelně, poutavě a zároveň erudovaně přibližuje a charakterizuje Malinův umělecký profil v jednotlivých oborových okruzích i tvůrčích etapách. Neméně důležité jsou i použité texty dalších teoretiků umění, kteří se tímto autorem také zabývali. V souhrnu všech informací tak vznikl důležitý pramen poznání výtvarného umělce se všemi nezbytnými údaji, znaky, charakteristikami a odbornými pohledy v kontextu českého moderního umění 20. a 21. století.

V členění jednotlivých kapitol – kresby, obrazy, objekty – a doprovázeno texty, je dosaženo kultivované a přehledné skladby artefaktů v souvisejících okruzích a vývojových posunech. Hlavní autorka publikace dr. Frolcová se s tímto monografickým záměrem vyrovnala s profesionální jistotou, estetickým citěním a praktickou zdatností. Výsledkem je, že kniha není unavující či chaotická, ale naopak s každou stránkou vzbuzuje zvědavost co bude následovat. Počet 160 reprodukováných děl byl sice částečně omezen finančními možnostmi na realizaci knihy, ale o to objektivněji a výstižněji představuje tvůrčí úsilí. Také věcným a dobře uspořádaným výčtem biografických údajů, soupisem výstavních aktivit a dalších informací (realizace, zastoupení ve veřejných sbírkách, literatura, dobře zpracovaný seznam reprodukováných prací), nechybí ani resumé v angličtině, tím vším dostává celé dílo punc potřebné odbornosti.

Kdo se alespoň trochu zajímá o podobné publikace, pak ví, že vydání autorské monografie není jednoduchou záležitostí. Samotný nápad a záměr nelze realizovat bez potřebných finančních prostředků. Podporovatelů v tomto případě bylo více (viz výčet všech zainteresovaných a poděkování), ale zajímavostí je, že vydání se ujala soukromá Galerie Dolmen, a také grafické studio Graspco CZ odvedlo výbornou práci.

V souhrnu všech okolností propojených s úsilím autora vznikla zajímavá kniha na vynikající úrovni. Rozhodně stojí za to vzít si ji do rukou, číst, listovat, těšit se a obdivovat. Nepochybně se k ní budeme vracet a pokaždé objevíme něco nového a zajímavého.

Marie Martykánová

MUZEJNICTVÍ

SLOVÁCKÉ MUZEUM V ROCE 2007

Ivo Frolec, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

CHARAKTERISTIKA ORGANIZACE

Slovácké muzeum patří mezi nejvýraznější regionální muzea v České republice. Instituce byla založena v roce 1914. Jejím hlavním posláním je činnost sbírkotvorná a péče o sbírky, činnost vědecko-výzkumná a metodická a činnost kulturně výchovná. Působnost této organizace není omezena na Zlínský kraj, ale zasahuje celou národopisnou oblast Slovácko (tedy i část Jihomoravského kraje). Muzeum je zařazeno do řady národních a mezinárodních programů, v jejichž rámci plní např. funkci Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje a Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky.

Základní údaje:

- a) právní forma: příspěvková organizace
- b) zřizovatel: Zlínský kraj
- c) objekty ve správě muzea:
 - Slovácké muzeum – hlavní budova, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Galerie Slováckého muzea, Uherské Hradiště (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Památník Velké Moravy, Staré Město (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 90 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje – majetek Zlínského kraje).
 - Soubor památek lidového stavitelství, Topolná 93 (kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Konzervační pracoviště, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).
 - Národní kulturní památka Uherské Hradiště – Sady (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Národní kulturní památka Staré Město – Špitálky (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Národní kulturní památka Modrá u Velehradu (národní kulturní památka – majetek Zlínského kraje).
 - Archeologické pracoviště s přednáškovým centrem, fotoateliérem, depozitáři, Uherské Hradiště (majetek Zlínského kraje).
 - Letecké muzeum Kunovice (majetek Města Kunovice a Aerotechniku Kunovice).
- d) Objekty ve správě jiných subjektů, využívané Slováckým muzeem k expozičním účelům:
 - Státní zámek Buchlovice (majetek Národního památkového ústavu).
 - Archeoskanzen Modrá (majetek obce Modrá).

Základní poslání organizace

Kulturní bohatství Zlínského kraje spočívá v jedinečném historickém dědictví živé i hmotné kultury pocházejícím z několika výrazných etnografických základů souvisejících s rozmanitostí přírodního prostředí. V teritoriálním rozsahu své působnosti, tedy národopisné oblasti Slovácko, Slovácké muzeum toto specifické kulturní prostředí odborně uchovává, moderně zužitkovává, otevírá novým pozitivním vlivům a na vzájemném průsečíku těchto snah vytváří nové kulturní hodnoty evropského formátu. K dosažení tohoto cíle používá

instituce prostředky zejména ve smyslu zákona č. 122/2000 S., o ochraně sbírek muzejní povahy, a s jejich podporou získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává sbírky muzejní povahy, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou předměty získávány a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní i vědecké účely.

Základní cíle instituce

a) Odborné uchovávání kulturního dědictví na území národopisné oblasti Slovácko (např. sbírkotvorná činnost a péče o sbírky, budování knihovny se specializovaným knihovním fondem, provádění vědeckého výzkumu v oborech své působnosti – etnografie, archeologie, historie, dějiny umění, metodická činnost, správa vybraných památkově chráněných objektů apod.

b) Citlivé využívání kulturních statků a hodnot k plnohodnotnému životu občanů kraje a k rozvoji cestovního ruchu na území kraje (např. prezentace sbírkových předmětů prostřednictvím stálých expozic a výstav, vlastní publikační a přednášková činnost a další kulturně výchovné aktivity určené pro nejširší veřejnost se zvláštním zřetelem na děti, mládež, seniory a občany se zdravotním postižením, vydávání a veřejné šíření periodických a neperiodických publikací a propagačních materiálů, pořádání odborných konferencí, symposií a seminářů, kulturních a vzdělávacích programů pro odbornou i laickou veřejnost apod.).

Strategické směry instituce

a) Zlepšení podmínek pro sbírkotvornou činnost a péči o sbírkové fondy

- vybavení centrálního depozitáře muzea v bývalém kasárenském objektu moderní regálovou technikou a měřením klimatických podmínek.
- přístavba depozitáře v areálu památek lidového stavitelství Topolná pro rozměrné zemědělské nářadí.
- navýšení finančních prostředků pro nákup sbírkových předmětů.
- zrestaurování starých tisků a rukopisů.

b) Zlepšení podmínek, služeb a nabídek návštěvníkům

- vybudování stálé expozice „Lidových pálenice na moravsko-slovenském pomezí“ v areálu památek lidového stavitelství Vlčnov.
- vybudování a zprovoznění pracoviště Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje s prodejnou předmětů lidové rukodělné výroby typu Krásná jizba v hlavní budově muzea (v návaznosti na vládní „Koncepti účinnější péče o tradiční lidovou kulturu). V další fázi vybudování krajské sítě těchto prodejen v sesterských krajských institucích.
- obnova stálé národopisné expozice Slovácko v hlavní budově muzea a její vybavení multimediální technikou.
- rekonstrukce stávajícího objektu Památníku Velké Moravy ve Starém Městě včetně stálé expozice a přístavba objektu „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“.
- vybudování stálé vstupní expozice v Leteckém muzeu Kunovice.
- úprava archeologických lokalit – národních kulturních památek ve správě instituce včetně přípravy výstavby „Muzea Velké Moravy“ v Uherském Hradišti – Sadech.
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Dětského centra Slováckého muzea“.

c) Provázání činnosti instituce s cestovním ruchem

- aktivní účast na vytváření dat o kultuře a jejich provázání se systémy v oblasti cestovního ruchu.
- aktivní spolupráce s plánovanou agenturou pro nabídku cestovního ruchu a kulturních aktivit Zlínského kraje.
- vytvoření mezinárodní turistické stezky „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“.

- zvyšování kvality interní koncepce propagace instituce a její naplňování v praxi.
- d) Provázání činnosti instituce se školstvím
- vytváření výukových a motivačních programů pro školy prostřednictvím „Dětského centra Slováckého muzea“.
 - úzká spolupráce s městskými a krajskými odbory školství a kultury i vedením škol s cílem maximálního využití programové nabídky muzea dětem a mládeži a ovlivnění školních osnov základních a středních škol v daném směru.
- e) Cílevědomá profilace vědecko-výzkumné činnosti instituce
- intenzivní činnost a naplňování cílů „Centra péče a tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, „Archeologického centra Velké Moravy středního Pomoraví“ a „Centra lité medaile, plakety a drobné plastiky“ včetně poskytování metodické podpory odborné i laické veřejnosti.
- f) Hledání cest k vícezdrojovému financování projektů
- aktivní využívání a účast ve všech vhodných formách grantových, programových, fondových aj. nabídek s cílem vícezdrojového finančního zajištění strategických cílů instituce.
 - získání podpory zřizovatele (zejména metodické prostřednictvím příslušných odborů) při zajišťování vícezdrojového financování.

SOUHRN VYBRANÝCH UKAZATELŮ A VÝSTUPŮ INSTITUCE ZA ROK 2007:

Základní informace:

1. Pobočky – 13
2. Expozice – 10
3. Zaměstnanci (přepočtený stav) – 35,38 (z toho 20 odborných)

Sbírky:

4. Sbírkové předměty – celkový počet činí 351.885 kusů, z toho 36.483 etnografie, 288.217 archeologie, 19.460 historie a 7.725 dějiny umění.
5. Evidence I. stupně – celkem 2.708 kusů sbírkových předmětů, z toho 1.483 etnografie, 468 archeologie, 744 historie a 13 umění.
6. Evidence II. stupně – celkem 3.013 kusů sbírkových předmětů, z toho 1.441 etnografie, 811 archeologie, 744 historie a 17 umění.
7. Inventarizace sbírek – celkem 14.744 kusů sbírkových předmětů, z toho 5.200 etnografie, 7.574 archeologie, 1.357 historie a 613 umění.
8. Pohyb sbírek – 29 institucím zapůjčeno 817 kusů exponátů, od 10 organizací vypůjčeno 149 sbírkových předmětů k výstavním účelům.
9. Konzervace – celkem 1.728 kusů sbírkových předmětů, z toho 1.303 etnografie, 102 archeologie, 301 historie a 22 umění.

Knihovna:

10. Knihovna – celkem 1.714 výpůjček, 445 přírůstků (celkový počet knih, časopisů a periodik činí 21.981 kusů). Vyřazeno 5 knih.

Ediční a publikační činnost:

11. Publikační činnost – kromě propagačních materiálů 1 odborný sborník, 1 publikace, 3 odborné katalogy, do odborného tisku a pro masmédia připraveno 242 příspěvků.

Vědeckovýzkumná činnost:

12. Výzkumné úkoly – celkem 20 (dokončených i rozpracovaných), z toho 8 etnografie, 5 archeologie, 4 historie a 3 umění.

Kulturně-výchovná činnost:

13. Výstavy – celkem 39, z toho 3 v zahraničí.
14. Kulturní akce – celkem 132 (koncerty, dětské programy, předvádění technik lidové rukodělné výroby, kurzy apod.).
15. Přednášky – celkem 87 pro 2.787 posluchačů, z toho 49 odborných přednášek pro veřejnost a 38 přednášek ve výstavách a expozicích.
16. Vědecká sympozia a konference – celkem 2, z toho 2 mezinárodní.
17. Folklorní festivaly – spolupráce při přípravě a realizaci 2, z toho 1 mezinárodní.

Návštěvnost:

18. Návštěvnost expozic, výstav a kulturních akcí – 125.004 (podle počtu vstupenek), 187.215 (podle navštívených výstav, expozic a akcí).

Granty:

19. Získané granty a dary – 696.000 Kč.

Strategické směry – hlavní projektové záměry:

20. „Centrum péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje“, vybudování a zařízení zázemí pracoviště včetně předváděcího centra a prodejny předmětů tradiční rukodělné výroby. Stav – ideový záměr.
21. „Lidové pálenice na moravsko-slovenském pomezí“, vybudování nové expozice. Stav – ideový záměr.
22. „Slovácko“, vybudování nové multimediální expozice. Stav – ideový záměr.
23. „Památník Velké Moravy“, rekonstrukce objektu, vybudování nové multimediální expozice. Stav – zahájení květen 2008.
24. „Archeologické centrum Velké Moravy středního Pomoraví“, výstavba. Stav – investiční záměr.
25. Mezinárodní turistická stezka „Od Velké Moravy k počátkům české státnosti“, vybudování včetně rekonstrukce archeologických lokalit. Stav – ideový záměr.
26. „Preventivní ochrana sbírkových předmětů před nepříznivými vlivy“, vybavení depozitářů monitorovací technikou a technikou na úpravu klimatických podmínek. Stav – v realizaci.
27. „Restaurování starých tisků a rukopisů“. Stav – ideový záměr.

ČINNOST SBÍRKOTVORNÁ A PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

Národopisný úsek

V roce 2007 provedl národopisný úsek Slováckého muzea evidenci I. stupně u 1.483 kusů předmětů získaných darem či koupí (celkový počet evidovaných předmětů činí 36.483 kusů). II. stupněm evidoval 1.441 kusů sbírkových předmětů (700 kusů karet). Počítačem je nyní zpracováno 8.533 karet, tedy 23,9% z celkového množství sbírkových předmětů. Úsek připravil a realizoval aktualizaci zápisu národopisného sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb.. Byla provedena fyzická inventura 5.200 kusů sbírkových předmětů (fond keramiky) včetně odsouhlasení na kartách II. stupně, oprav uložení na kartách a sepsání inventurních seznamů. Oddělení zpracovalo celkem 1.234 klasických a 1.009 digitálních fotografií (sbírkové předměty, výzkumy a výstavy). Ke konzervaci bylo vybráno a předáno 1.366 kusů sbírkových předmětů

národopisné povahy. Terénní sběr sbírkových předmětů byl proveden ve 13 lokalitách (obcích). Nákup sbírkových předmětů byl projednán odbornými členy poradního sboru ředitele pro sbírkotvornou činnost. Sepsáno celkem 16 kupních smluv a 50 darovacích protokolů. Průběžně byly prováděny kontroly předmětů v depozitářích a činěna opatření k jejich ochraně. Zápisy z kontrol byly předloženy řediteli muzea. Pracovnice oddělení se podílely na přípravě národopisných expozic na sezónu v hlavní budově i v areálu památek lidového stavitelství Topolná. V souladu se stanoveným harmonogramem byl do nového centrálního depozitáře v Uherském Hradišti přestěhován sbírkový fond keramiky v počtu 5.200 kusů.

Archeologický úsek

I. stupněm zaevidovalo archeologické oddělení ve sledovaném období celkem 468 kusů sbírkových předmětů (celkový počet evidovaných předmětů činí 288.217 kusů). K zařazení do dokumentace bylo pracovníky oddělení předáno celkem 811 kusů předmětů na 219 kartách II. stupně. Počítačem je zpracováno 20.180 karet, tedy 6,6% z celkového množství sbírkových předmětů. Inventura proběhla u 7.574 kusů sbírkových předmětů. Průběžně byly ukládány sbírky do nového centrálního depozitáře v Uherském Hradišti (fond SM, SF a část fondu A). Byla provedena aktualizace zápisu archeologického sbírkového fondu do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb.. Celkem bylo pořízeno, určeno a dokumentačnímu oddělení předáno 767 digitálních a 370 klasických snímků sbírkových předmětů, výzkumů a výstav, včetně propagace. Protokolárně bylo předáno konzervačnímu oddělení celkem 102 kusů sbírkových předmětů. Ve všech depozitářích archeologického oddělení byla pravidelně sledována teplota a vlhkost. Tyto hodnoty byly zapisovány do zvláštních sešitů, které jsou uloženy v příslušných depozitářích.

Historický úsek

Oddělení evidovalo I. stupněm 744 kusů sbírkových předmětů (celkový počet evidovaných předmětů činí 19.460 kusů) a II. stupněm rovněž 744 sbírkových předmětů na 406 kartách (celkový počet karet vložených do počítače činí 8.568 kusů, zpracováno tedy 84,21 % z celkového množství sbírkových předmětů). Došlo k novému uložení trojrozměrných předmětů včetně zpracování lokačních seznamů, záznamů v knize a na kartách. Nad plán byl přestěhován depozitář plošného materiálu do nového depozitáře. V souladu se zákonem č. 122/2000 Sb. a prováděcími předpisy byla provedena aktualizace zápisu historického fondu SM do Centrální evidence sbírek a odeslány aktualizované údaje z celé instituce. Proběhla inventarizace části sbírkového fondu historie včetně protokolu – celkem 1.357 předmětů. Naskenováno a ke kartám přiloženo bylo 442 kusů sbírkových předmětů. Celkem bylo pořízeno, určeno a dokumentačnímu oddělení předáno 1288 digitálních a 8 klasických snímků sbírkových předmětů, výzkumů a výstav, včetně propagace. Konzervování, restaurování a ošetření proběhlo celkem u 301 historických sbírkových předmětů. Uskutečnil se nákup sbírkových předmětů prostřednictvím nákupní komise. Stav veškerých historických sbírkových předmětů byl kontrolován minimálně 1x za měsíc včetně vedení zápisů o těchto kontrolách (záznamy pořizovány hydrografem a digitálním měřícím zařízením). Veškeré písemné dokumenty Slovákého muzea archivní povahy byly zpracovány a uloženy v souladu s archivním zákonem.

Úsek dějin umění

Pracovnice úseku dějin umění evidovaly I. stupněm 13 sbírkových předmětů (celkový počet evidovaných předmětů činí 7.725 kusů), II. stupněm pak evidováno 17 kusů předmětů, reevidováno 225 kusů karet, celkem zpracováno 242 kusů karet. Celkový počet karet II. stupně vložených do počítače činí 1.488 kusů, zpracováno tedy 20,23% z celkového množství sbírkových předmětů. Byla provedena aktualizace zápisu sbírkového fondu umění do Centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. a prováděcí vyhlášky č. 275/2000 Sb.. Celkem bylo pořízeno a určeno 831 digitálních a 32 klasických snímků sbírkových

předmětů, z výzkumů a výstav. Pravidelně byl kontrolován stav sbírkových předmětů v depozitářích a klimatické podmínky, o kontrolách byly vedeny zápisy. Zkonzervováno bylo 22 kusů rámu obrazů, zrestaurováno 8 kusů fotografií E. Rauppa. Inventarizace proběhla u 613 kusů sbírkových předmětů.

Úsek dokumentace

Na úseku dokumentace byly v roce 2007 plněny úkoly následujícím způsobem :

- sbírkový fond byl fotografován pouze digitální technikou. Rozmnoženo bylo 1.300 kusů karet evidence II. stupně.
- evidován negativní, pozitivní a digitální materiál z výzkumů a výstav v celkovém počtu 2.547 kusů snímků, z toho 233 digitálních a 2.314 klasických. Probíhalo zpracování elektronických karet odborných úseků včetně tisku tvrdé a červené karty, nalepení štítků a zařazení do kartotéky (celkem 718 kusů). V systému BACH zpracována evidence CD a DVD z výzkumů a výstav (18 nosičů). Do fotoarchivu PC zapsáno 3.940 přírůstků (celkový stav v PC činí 62.340 položek). Do přírůstkové knihy zapsáno celkem 2.833 přírůstků.
- naskenováno bylo 442 sbírkových předmětů historické povahy (ex libris a pohlednic) včetně vytvoření elektronické karty a poznámky v červené kartě sbírkového fondu (53 kusů).
- byla dokončena inventarizace historického fondu. Při ní bylo zkontrolováno, označeno v PC a v kartotéce celkem 6.888 položek. Nově zaevidováno 1.190 karet, vytištěno 1.000 nových karet.
- zaevidováno a založeno 346 kusů diasnímků.
- předáno k přefocení a následně zpracováno celkem 150 kusů skleněných negativů.
- k přefocení vybráno, předáno a následně zpracováno 200 kusů karet bez negativu.
- po celý rok prováděna evidence zápůjček a výpůjček formou hospodářských smluv (22) a kontrolovány termíny vrácení.
- průběžně bylo spolupracováno s badateli i odbornými pracovníky při výběru negativního a pozitivního fotomateriálu (celkem 146 badatelů, z toho 66 externích, 80 interních).
- po celý rok byl veden sklad tisků a zboží pro prodej v pokladnách muzea (63 příjemek a 236 výdejek, 103 faktur) včetně provádění měsíčních uzávěrek a pololetních inventur.
- průběžně byly rozesílány a fakturovány na základě objednávek publikace SM (230 zásilek), tyto byly rovněž osobně i písemně propagovány (prodej v knihkupectvích Portál Uherské Hradiště, MIC UH, Academia Praha, Regula Pragensis Praha, Wilhelmínová Praha, IC Luhanka, etnografická konference).
- průběžně byla vedena a ošetřována muzejní videotéka a zápůjčky videokazet.
- probíhal terénní sběr, zapůjčení a výběr materiálů (CD, negativy, filmy). Fotografovi předáno 340 kusů snímků, z toho zpracováno 128 snímků.

Fotografický a videoúsek

V souladu s plánem činnosti byly v roce 2007 zabezpečeny tyto fotografické práce:

- provedena fotodokumentace 622 sbírkových předmětů v počtu 800 kusů digitálních snímků.
- provedena fotodokumentace výzkumů a výstav v počtu 5.886 kusů snímků (z toho 5.164 digitální a 722 klasickou technologií).
- zhotoveno 150 kusů reprodukcí negativů a fotografií z historických skleněných desek.
- zhotoveno 200 kusů reprodukcí negativů z karet, které neměly negativ.
- průběžně prováděna fotodokumentace významných akcí a událostí v regionu (785 digitálních snímků).

- průběžně prováděna fotodokumentační práce pro výstavní činnost muzea.
- průběžně prováděna fotodokumentace konzervačních procesů v počtu 76 kusů záběrů.
- podle požadavků prováděny fotografické práce pro publikační a propagační účely.
- podle požadavků zhotovovány videozáznamy.
- podle požadavků ozvučovány vybrané akce muzea.

Konzervační úsek

V roce 2007 byly zabezpečeny v souladu s plánem činnosti tyto konzervátorské práce:

- pro etnografické oddělení zkonzervováno 1.303 kusů sbírkových předmětů.
- pro archeologické oddělení zkonzervováno 102 kusů sbírkových předmětů, dále poskytnuta podpora při přípravě výstav.
- pro historický úsek zkonzervováno 301 kusů předmětů, dále poskytnuta podpora při přípravě výstav.
- pro úsek umění zkonzervováno 22 kusů předmětů.
- pravidelně (minimálně 1× za měsíc) byly kontrolovány, větrány, případně zvlhčovány depozitáře.
- na PC zpracováno celkem 311 kusů nových a 910 starých konzervačních karet.
- účast na odborných seminářích.
- protokolárně předávány předměty před a po konzervaci včetně jejich fotodokumentace.

Odborná knihovna

V uplynulém roce plnila pracovnice odborné knihovny Slovákého muzea v Uherském Hradišti plánované úkoly následujícím způsobem:

- průběžné poskytování služeb badatelům – počet badatelů 165, počet badatelských návštěv 333, počet výpůjček 1.714 (z toho 657 absenčních, 885 prezenčních a 172 meziknihovní výpůjční služba).
- průběžně doplňován knihovní fond včetně zápisů nových přírůstků – do počítače bylo vloženo celkem 445 přírůstků. Knihovní fond obsahuje celkem 21.981 titulů.
- v rámci I. etapy inventarizace zrevidováno 1.803 svazků knih a kompletů periodik.
- průběžně bylo prováděno elektronické sjednocení duplicitních knižních titulů.
- průběžně byl sjednocován slovník autorit, klíčových slov, edic a nakladatelů.
- v rámci analytického zpracování vybraných časopisů, novin a sborníků zaevidováno 814 záznamů.
- všechna vybraná periodika z roku 2006 (24 titulů) a poškozené publikace (15 titulů) byly zapsány a vřazeny do knihovního fondu.
- obvyklým způsobem spolupracováno se 17 českými i 12 zahraničními knihovnami v 7 evropských zemích (mezinárodní výměna tisků).
- všechny články pojednávající o činnosti Slovákého muzea a regionu byly průběžně kopírovány a archivovány.
- průběžně prováděno kopírování, vazba a laminování materiálů včetně sledování hospodárnosti.
- pracovnice se účastnila dosud neukončeného e-learningového kurzu katalogizace v Národní knihovně.
- průběžně probíhala výměna záznamů v rámci souborné databáze RegCat s Knihovnou Bedřicha Beneše Buchlova.
- průběžně byla naplňována databáze regionálních osobností (celkem 89 hesel).

Pohyb sbírkových předmětů (zápůjčky a výpůjčky)

V průběhu roku 2007 Slovácké muzeum zapůjčilo na základě písemné smlouvy 29 institucím k výstavním účelům celkem 817 kusů sbírkových předmětů. Naopak k vlastním výstavám si vypůjčilo celkem 149 exponátů od 10 jiných organizací.

ČINNOST VĚDECKO-VÝZKUMNÁ A METODICKÁ

Národopisný úsek

- dokončen výzkum „*Dary a obdarování*“ včetně výstupu – vydání stejnojmenného sborníku.
- realizována mezinárodní konference Mezinárodní komise pro studium lidových obyčejů v Karpatech na téma „*Dary a obdarování*“.
- pokračoval výzkum výroby lidového kroje a dokumentace textilních technologií, zpracováno 7 výrobců.
- provedena fotodokumentace 52 zvykoslovných akcí v terénu.
- v rámci přípravy pro zápis do památek UNESCO byla opět velká pozornost věnována jízdě králů ve Vlčnově a v Kunovicích (terénní výzkum, video a foto dokumentace, soupis pramenů a literatury apod.).
- v rámci činnosti Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje byla provedena I. etapa výzkumu na téma „Identifikace a dokumentace lidového stavitelství“. Při ní bylo dokumentováno 78 obcí, nafoceno 900 objektů a pořízeno 9.000 fotografií. V rámci dotazníkového výzkumu doručeny dotazníky 306 obcím (návratnost činila 70 %, tedy 202 obcí)
- pokračovala dokumentace lidových výrobců a technologií v terénu (celkem tři dílny).
- v rámci přípravy stálé expozice „Lidové pálenice na moravsko-slovenském pomezí“ pokračoval terénní výzkum na dané téma.
- činnost Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje byla propagována 20 příspěvky ve veřejných sdělovacích prostředcích.
- průběžně byly aktualizovány informace Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje na webových stránkách Lidová kultura a Lidová řemesla (20 příspěvků).
- v roce 2007 získány granty na tyto výzkumné úkoly:
 1. „*Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji – I.*“ (MK ČR)
 2. „*Lidoví malíři z rodu Hánů*“ (MK ČR)
 3. „*Lidoví malíři z rodu Hánů*“ (Nadace Děti–kultura–sport)
- pro MK ČR byl vypracován a podán návrh na udělení titulu *Nositel tradice lidových řemesel* – celkem 5 nominací
- pro město Uherské Hradiště byl vypracován a podán návrh na udělení „*Ceny Vladimíra Boučka*“ za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby – celkem 5 nominací
- zpracovány podklady pro granty MK ČR 2008 – „*Současná podoba lidových tradic v obcích Zlínského kraje*“ a „*Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji – II.*“
- na úseku kronikářské práce byla na požádání průběžně poskytována metodická pomoc včetně realizace aktivu kronikářů (26 účastníků).
- další odborná metodická pomoc jednotlivcům, skupinám, obcím, institucím, souborům apod. byla poskytnuta ve 112 případech (z toho 23 vysokoškolským a 21 středoškolským studentům).
- velmi úzká spolupráce s externími odborníky na řešení vědeckovýzkumných úkolů probíhala se sesterskými organizacemi Zlínského kraje, dále pak zejména

s Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici, Akademii věd ČR v Brně, FF MU v Brně, Moravským zemským muzeem v Brně, Souborem lidových staveb Vysočina, Národním památkovým ústavem, územním pracovištěm v Kroměříži a v Brně, Muzeem Kyjovska v Kyjově a Podhoráckým muzeem v Předklášteří u Tišnova. V rámci činnosti Centra péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje probíhala spolupráce s ostatními obdobnými pracovišti ve všech krajích ČR.

Archeologický úsek

- podle požadavků investorů oddělení proběhly větší záchranné výzkumy v těchto obcích: Modrá, Uherský Brod, Holý kopec u Buchlovic a Uherské Hradiště (celkem 5 akcí).
- byly zpracovány 2 nové nálezné zprávy.
- sledována stavební činnost v okrese Uherské Hradiště a vedena stavební agenda – celkem 83 stavebních akcí, napsáno 8 vyžádaných vyjádření.
- s investory bylo uzavřeno 9 smluv na provedení záchranného archeologického výzkumu v celkové fakturované částce 152.020 Kč.
- pro NPÚ Praha provedena aktualizace katalogové a mapové registrace archeologických nalezišť (14 lokalit).
- metodická pomoc byla poskytnuta 3 studentům archeologie při zpracování seminárních a ročníkových prací.
- při řešení vědeckovýzkumných úkolů bylo úzce spolupracováno s Archeologickým ústavem AV ČR v Brně, Ústavem archeologie a muzeologie FF MU v Brně a Archeologickým ústavem MZM v Brně.

Historický úsek

- pokračoval výzkum „*Uměleckohistorické památky okresu Uherské Hradiště*“, tentokrát zaměřený na obce Podolí a Kostelany (zpracováno 20 objektů).
- v rámci výzkumu dějin n.p. Let Kunovice a historie letectví byl proveden výzkum, jehož výstupem se stala výstava „*L-410, příběh kunovického letadla*“.
- proveden výzkum „*Spolupráce B. B. Buchlovana s Josefem Hodkem*“. V jeho rámci zpracován sbírkový fond SM UH a proveden výzkum v archívu. Výstupem se stala studie ve sborníku Slovácko 2007.
- v rámci výzkumu a dokumentace historie lidových muzik regionu byl proveden výzkum u 62 respondentů, výstupem se stalo 9 příspěvků v tisku a publikace.
- pokračovala příprava stálé expozice „Lidové pálenice na moravsko-slovenském pomezí“ včetně terénního výzkumu (zajištěny 4 exponáty). Byl připraven ideový záměr expozice, shromážděny podklady pro žádost v programu Intereg, projednáno umístění expozice v objektu obce Vlčnov.
- metodická pomoc byla poskytnuta 14 badatelům ve 112 případech včetně vedení studentských prací a oponentury diplomové práce.
- byla připravena a realizována mezinárodní konference „*Východní Morava v 10.–14. století*“.
- při řešení vědeckovýzkumných úkolů bylo úzce spolupracováno s Muzeem jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Masarykovým muzeem v Hodoníně, Moravským zemským muzeem v Brně, Městským úřadem v Uherském Hradišti, MIC Uherské Hradiště a Gymnáziem Uherské Hradiště.

Úsek dějin umění

- byla prováděna aktualizace výsledků výzkumu na téma „*Zlínská Škola umění a Střední umělecko-průmyslová škola v Uherském Hradišti*“ (hesla, nové výstavy, katalogy, články apod.).

- proběhly výzkumy pro přípravu výstav v galerii v roce 2007 a 2008.
- byl připraven a realizován „9. ročník mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky“. Výstupem se stala stejnojmenná výstava v Uherském Hradišti doplněná katalogem. Rovněž byla připravena česká část výstavy „Mezi Dunajem, Vltavou a Vislou“ v polské Wroclawi.
- průběžně byla poskytována metodická pomoc jednotlivcům a institucím a určování či ohodnocování výtvarných děl (81 případů).
- při řešení vědeckovýzkumných a výstavních úkolů bylo úzce spolupracováno s Radou galerií ČR, GVU Hodonín, Muzeem Kroměřížska v Kroměříži, Galerií Dolmen Brno, Galerií pod radnicí Zlín, Městskou galerií Ústí nad Orlicí, Národní knihovnou Praha, VŠVU Bratislava, Muzeem mincí a medailí v Kremnici a Városi galérii v Nyíregyháze, městskými a obecními úřady v Uherském Hradišti, Uherském Ostrohu, Kunovicích a Ostrožské Nové Vsi.

Metodická činnost ve školství

- studentům 4. ročníku Střední hotelové školy v Uherském Hradišti poskytnuta v SM povinná praxe včetně metodiky při tvorbě jejich závěrečných prací.
- v Dětském ateliéru GSM se uskutečnilo 56 tvořivých a naučných programů pro děti a mládež (včetně handicapovaných) a rodiny za účasti 1.123 dětí a 75 dospělých.
- v rámci výstavy k 750. výročí založení města Uherské Hradiště bylo realizováno 8 výukových programů „Uherské Hradiště – za branami středověkého města“ pro 176 žáků ZŠ.
- průběžně probíhal výukový program pro MŠ a ZŠ „Rok v muzeu“. Jeho 13 realizací se zúčastnilo celkem 302 osob, z toho 280 dětí a 22 dospělých.
- pokračovala spolupráce se 17 studenty středních a vysokých škol. 4 studenti VŠ spolupracovali na terénním výzkumu lidového stavitelství ZK, 5 studentů VŠ vykonávalo odbornou praxi včetně práce se sbírkami a 8 studentů SŠ a VŠ pracovalo na archeologickém výzkumu.

ČINNOST KULTURNĚ-VÝCHOVNÁ

Stálé expozice

1. Slovácko (Slovácké muzeum).
2. Výtvarné umění jihovýchodní Moravy (Galerie Slováckého muzea).
3. Velká Morava (Památník Velké Moravy Staré Město).
4. Lidové bydlení (Topolná 90).
5. Lidové bydlení (Topolná 93).
6. Vesnické kovářství (Topolná 90).
7. Velká Morava (Uherské Hradiště, Sady).
8. Velká Morava (Staré Město, Špitálky).
9. Velká Morava (Modrá u Velehradu).
10. Letecké muzeum (Kunovice).

Výstavy

V roce 2007 návštěvníci Slováckého muzea shlédli tyto výstavy:

1. Aztékové a civilizace starého Mexika (Slovácké muzeum).
2. Řezbář František Gajda ze Strážnice (Slovácké muzeum).
3. Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice – Aj to sú malérii od boha samého (Slovácké muzeum).
4. Oscar Niemeyer – ve fotografiích Petra Jedináka /letní filmová škola/ (Slovácké muzeum).

5. Marcos Prado – Jardim Gramacho, Charcoal people /letní filmová škola/ (Slovácké muzeum).
6. Boris Jirků – Márquezománie, ozvěny Brazílie /letní filmová škola/ (Slovácké muzeum).
7. Uherské Hradiště – město královské (Slovácké muzeum).
8. Uherské Hradiště – takoví jsme byli (Slovácké muzeum).
9. Jehla, příze, pokličky, hračky naší babičky (Slovácké muzeum).
10. Pavel Bezděčka – Krása koroze (Slovácké muzeum).
11. Výsledky kurzu pletení z proutí a kukuřičného šustí (Slovácké muzeum).
12. L 410 – Aviatc story – příběh kunovického letadla (Slovácké muzeum).
13. Antonín Kroča/obrazy, Antonín Kroča jun./sochy (Galerie Slovákého muzea).
14. Antonín Gavlas – Prosvětlování, obrazy, fotografie, smalty (Galerie Slovákého muzea).
15. Nositelé tradice lidových řemesel (Galerie Slovákého muzea).
16. Miroslav Malina – obrazy a kresby (Galerie Slovákého muzea).
17. 4× struktury / Michal Bauer, Zdeněk Macháček, David Medek, Tomáš Medek (Galerie Slovákého muzea).
18. Karlův most ne, ale hrad může být váš / absolventi AVU v Praze (Galerie Slovákého muzea).
19. Svety dnešné a včerajšie / Martin Martinček a Dušan Hanák (Galerie Slovákého muzea).
20. Letem světem na křídlech fantazie – výtvarný projekt ZUŠ Uherské Hradiště (Galerie Slovákého muzea).
21. Výsledky 9. ročníku mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky (Galerie Slovákého muzea).
22. Tváře známé a neznámé / Portrét v české grafice 19. a 20. století (Galerie Slovákého muzea).
23. Antonín Zelnitius, objevitel Veligradu (Památník Velké Moravy).

Výstavy mimo prostory Slovákého muzea v ČR:

24. Na počátku byla hlína – vývoj keramiky na Uherskohradištku (Státní zámek Buchlovice).
25. Slovácko očima Františka Horenského (Státní zámek Buchlovice).
26. Poklady muzeí Zlínského kraje (Národní muzeum Praha, Lobkovický palác).

Výstavy mimo prostory Slovákého muzea v ČR nad rámec oficiálního plánu:

27. Řezbář František Gajda ze Strážnice (Galerie Doma u Ježů, Kyjov).
28. Jaroslav Dobrovolský, grafika (Městský úřad Uh. Ostroh).
29. Eva Hodinová, keramika, obrazy (Muzeum Policie ČR, Praha).
30. Miroslav Malina, obrazy (Galerie Dolmen, Brno).
31. Max Švabinský, grafika (Obecní úřad Ostrožská Nová Ves).
32. Miroslav Malina, Tulák po hvězdách, Francisdrake (Galerie Pod Radnicí, Zlín).
33. Tomáš Měšťánek, obrazy, kresby (Muzeum Kroměřížska, Kroměříž).
34. Josef Pšurný, obrazy (Obecní úřad Ostr. Nová Ves).
35. Petra Seidlová, obrazy (Městský úřad Kunovice).
36. Jiří Vlach (Galerie Ve dvoře, Veselí nad Moravou).

Výstavy v zahraničí:

37. Velikonoce na Slovácku (Neapol, Itálie).
38. Mezi Dunajem Vltavou a Vislou – litá medaile, plaketa a plastika (Wroclav, Polsko).
39. Řezbář František Gajda ze Strážnice (Gbely, Slovensko).

Celkem bylo připraveno, autorsky zajištěno a realizováno 39 výstav, z nich 16 mimo prostory Slováckého muzea, z toho 13 v České republice a 3 v zahraničí.

Doplňkové kulturní akce

- 24 předvádění výroby tradičních zvykoslovných předmětů (návštěvnost 3.934 osob).
- kurz práce s proutím a pedigem pro pokročilé – 20 lekcí, 95 účastníků.
- jarmark lidových řemesel v rámci Dnů otevřených dveří památek a slavností vína – 20 výrobců.
- kurz práce s kukuřičným šustím – 5 lekcí, 60 účastníků.
- 6. ročník turistických cyklovýletů „Se Slováckým muzeem za poznáním památek regionu“, 30 účastníků.
- Otevřené dveře fotoarchivu a knihovny SM UH v rámci Dnů otevřených dveří památek a slavností vína, 22 osob.
- 3 koncerty (vánoční, rockový, komorní).
- Dětské centrum – Dětský ateliér v GSM UH – 56 tvořivých a naučných programů pro děti a mládež (včetně handicapovaných) i rodiny za účasti 1.123 dětí a 75 dospělých.
- v rámci výstavy k 750. výročí založení města Uherské Hradiště bylo realizováno 8 výukových programů „Uherské Hradiště – za branami středověkého města“ pro 176 žáků ZŠ.
- průběžně probíhal výukový program pro MŠ a ZŠ „Rok v muzeu“. Jeho 13 realizací se zúčastnilo celkem 302 osob, z toho 280 dětí a 22 dospělých.

Celkem proběhlo v roce 2007 ve Slováckém muzeu 132 dětských programů, předvádění technik lidové rukodělné výroby, kurzů a dalších doplňkových kulturních akcí.

Přednášková a další kulturní činnost

- 49 odborných přednášek pro veřejnost pro 1.968 osob, z toho 1.132 dospělých a 836 dětí a mládeže.
- 38 přednášek ve výstavách a expozicích pro 819 osob, z toho 250 dospělých a 569 dětí a mládeže.

V roce 2007 uspořádalo Slovácké muzeum celkem 87 přednášek pro 2.787 posluchačů, z toho 1.382 dospělých a 1.405 dětí a mládeže.

Semináře, sympozia a konference

Pořádané Slováckým muzeem v roce 2007:

- mezinárodní konference Mezinárodní komise pro studium lidových obyčejů v Karpatech „*Dary a obdarování*“.
- mezinárodní konference „*Východní Morava v 10.–14. století*“.

V průběhu roku se odborní pracovníci zúčastnili řady konferencí, poradních sborů, redakčních rad, programových rad folklorních festivalů, kulturních komisí apod.

Spolupráce – další významné kulturní akce

- Mezinárodní folklorní festival ve Strážnici.
- Folklorní festival Dětská Strážnice.

Členství v profesních či zájmových sdruženích a radách

- International Council of Museums – ICOM.
- Asociace muzeí a galerií České republiky.
- Rada galerií České republiky.
- Programová rada Mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici.

- Programová rada Folklorního festivalu Dětská Strážnice.
- Česká národopisná společnost.
- Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech.
- Muzejní spolek v Uherském Hradišti.
- Historická společnost Starý Veligrad.
- Národní rada pro tradiční lidovou kulturu (MK ČR).

Ediční a publikační činnost

V roce 2007 byl vydán společenskovědní sborník *“Slovácko 2006”*. Další ročník tohoto sborníku byl připraven a předán do výroby (vyjde začátkem roku 2008). Byl rovněž připraven a k tisku předán sborník z mezinárodní konference *„Východní Morava v 10. až 14. století“*. Slovácké muzeum se redakčně podílelo na vydání ročníku časopisu *“ZVUK”*. K výstavám byly vydány 3 katalogy, muzeum se redakčně a autorsky podílelo na vydání *„Průvodce památkami královského města Uherské Hradiště“*, monografie *„Miroslav Malina, Tulák po hvězdách“* a publikace *„Uherské Hradiště – město na řece Moravě“*. Vydána byla publikace *„Hráli jsme jak anděl“* (spolupráce s KKFB ve Zlíně).

Celkem vydalo Slovácké muzeum samostatně v roce 2007 1 odborný sborník a 3 katalogy.

Jednotlivá odborná oddělení publikovala výsledky svých výzkumů, výstavní činnosti a dalších kulturních akcí muzea v odborném tisku a také je prezentovala masmédiích následujícím způsobem :

- etnografie a – 101 příspěvků.
- archeologie – 28 příspěvků.
- historie - 63 příspěvků.
- umění - 47 příspěvků.
- knihovna – 3 příspěvky.

Celkem připravili v roce 2007 pracovníci Slováckého muzea do odborného tisku a pro masmédiá 242 příspěvků.

Činnost výtvarníka

Plán činnosti na rok 2007 byl výtvarnicí bezesbýtku splněn. Instalace výstav (viz oddíl výstavní činnosti) proběhla v požadovaných termínech a v dobré kvalitě. Rovněž publikační a propagační materiály (viz ediční a publikační činnost) dosahovaly výborné úrovně.

Činnost pracovníka pro styk s veřejností

Pracovnice zpracovávala měsíční programovou nabídku muzea a další propagační materiály, aktualizovala webové prezentace, spolupracovala s redakcemi masmédií včetně dodávání příspěvků, podílela se na doplňkových kulturních akcích, seminářích, sympoziích a konferencích, programech vernisáží apod. a rovněž spolupracovala při přípravě žádostí o granty a sponzorské dary.

Meziúseková výpomoc

Meziúseková výpomoc byla i v roce 2007 již tradičně na velmi dobré úrovni. Spolupráce probíhala zejména při rekonstrukčních a následných úklidových pracích, instalacích výstav, stěhování sbírek a jiného materiálu, při přípravách vernisáží, plesu, inventurách, přípravách objektů a lokalit na sezónu, při zajišťování výroby tisků apod.

OSTATNÍ ČINNOSTI

Provoz a materiálně-technické zabezpečení

V roce 2007 plnil provozní úsek úkoly stanovené plánem činnosti následujícím způ-

sobem (uvádíme pouze vybrané výraznější položky – podrobnosti viz hospodářská část rozborů činnosti):

- Hlavní budova – provedeny drobné opravy sociálních zařízení, oprava hromosvodu, malování sklepů a pracoven. Dále provedeny ochranné nátěry venkovních rýn a nátěry plechových částí střechy. Mimo plán musely být opraveny venkovní omítky poškozené nástříky od sprejerů a rovněž došlo k údržbě kobereců a výstavních prvků v expozici Slovácko. Realizována byla náročnější stavební akce – vybudování nouzového únikového východu včetně částečné prostorové úpravy sálu expozice Slovácko. Nouzový východ splňuje veškeré současné bezpečnostně požární normy (EPS, automatické odvětrávání apod.)
- Galerie Slováckého muzea - opraveny venkovní sanační omítky, natřena dřevěná vstupní vrata, vyčištěna kanalizace a rovněž provedena celková údržba zeleně na nádvoří galerie včetně výsadby vichřicí poškozených stromů (výměna 2ks růžových kaštanů). V souladu s plánem bylo provedeno kompletní zrestaurování vstupního portálu a ostění budovy.
- Památky lidového stavitelství Topolná - provedeny opravy dřevěných plotů včetně ochranných nátěrů, opravy venkovních omítek, nátěrů vrat. Po několika letech se podařilo dokončit opravu dřevěných podlah v expozici bydlení.
- dále prováděna průběžná údržba archeologických lokalit a příprava objektů SM včetně lokalit na sezónu (oprava zdiva a zpevněného terénu, opravy velkoplošných poutačů).

Rovněž byly průběžně prováděny pravidelné kontroly lokalit a objektů muzea včetně odstraňování zjištěných nedostatků. Dále byla bezproblémově zabezpečována běžná provozně – kontrolní činnost (autoprovaz, všestranná údržba, MTZ, nákupy ostatních pracovníků, kontrola správnosti fakturace, nákupy cenin a PHM včetně evidence, sledování spotřeby energie, paliv, telefonních hovorů atd.).

Ekonomický úsek

Plánované úkoly byly ekonomickým oddělením beze zbytku a bezproblémově splněny. Podrobnosti viz kapitola Rozbor hospodářské činnosti.

Úsek BOZP, PO, CO a ekologie

Všechny povinnosti organizace v oblasti BOZP, PO, CO a ekologie zajišťoval ve sledovaném období pracovník muzea – referent BOZP, PO, CO se smluvní účastí firmy BT SERVIS. Pracovník sledoval termíny a správnost plnění potřebných prací a prováděl základní kontrolní činnost (lékárničky, vybavenost hasícími přístroji, inventury a ochrana CO materiálu, vybavení ochrannými prostředky jednotlivce apod.). Další specializované úkoly (školení, revize, směrnice apod.) smluvně zajišťovala firma BT SERVIS. Všechny úkoly uvedené v plánu činnosti úseku na rok 2007 byly splněny.

Úsek EPS, EZS, PTV

Referent elektronických požárních systémů, elektronických zabezpečovacích systémů a průmyslových televizí vedl ve sledovaném období veškerou agendu, sledoval termíny povinných revizí a kontroloval jejich řádné provedení, jednal se servisní firmou Security UH a policií, proškoloval pracovníky pověřené manipulací se systémy v jednotlivých objektech, průběžně objednával a kontroloval odstranění vzniklých závad na systémech, vedl knihu poplachů, kontrol napadených prostor, účastnil se výjezdů policie při vyhlášení poplachu apod.

Úsek údržby počítačových sítí a počítačového vybavení

Technik PC splnil v roce 2007 následující úkoly:

- pravidelně aktualizoval antivirový program na všech PC v instituci.

- zajistil odstranění veškerých vzniklých závad na PC, serveru a v síti.
- podle aktuální potřeby posiloval hardware zařízení.
- prováděl periodickou kontrolu legálnosti instalovaného softwaru (licenční doklady na jednotlivé produkty archivovány na oddělení dokumentace SM).
- všem pracovníkům poskytoval školicí a poradenskou činnost .
- aktualizoval harmonogram postupné obměny a vybavování instituce výpočetní technikou i softwarem.
- prováděl aktualizaci a rozšiřování stávajících webových stránek Slováckého muzea, podílel se na přípravě stránek nových.
- průběžně aktualizoval údaje SM UH na webových stránkách Lidová kultura, Lidová řemesla apod.
- spolupracoval při úpravě webového rozhraní pro soubornou databázi regionálních informací RegCat.
- dbal na zálohování důležitých dat SM UH.
- prováděl kontrolu integrity databází programů BACH.

Současný stav vybavení Slováckého muzea výpočetní technikou je následující:

- Hlavní budova: PC – 16 kusů; notebook – 3 kusy; server – 2 kusy; tiskárna – 10 kusů; skener – 3 kusy; kopírka 1 kus.
- Galerie: PC – 3 kusy; notebook – 1 kus; server – 1 kus; tiskárna – 3 kusy; skener – 1 kus; kopírka 1 kus.
- Archeologické oddělení a přednáškové centrum: PC – 4 kusy; notebook – 2 kusy; server – 0 kusů; tiskárna – 2 kusy; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů, multifunkční zařízení (tiskárna, skener, kopírka) – 1 kus.
- Konzervační oddělení: PC – 2 kusy; notebook – 1 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.
- Památník Velké Moravy: PC – 1 kus; notebook – 0 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.
- Letecké muzeum: PC – 1 kus; notebook – 0 kusů; server – 0 kusů; tiskárna – 1 kus; skener – 0 kusů; kopírka 0 kusů.

Počítačová síť je vybudována v hlavní budově, v galerii, na detašovaném pracovišti Hradební a v objektu přednáškového centra s archeologickým oddělením. Internetové připojení hlavní budovy, galerie, pracoviště Hradební a přednáškového centra s archeologickým oddělením je zajištěno mikrovlnnou technologií. Instituce provozuje vlastní webové stránky s doménou www.slovackemuzeum.cz a elektronickou odbornou knihovnu s adresou <http://knihovna.slovackemuzeum.cz>. Každý z pracovníků muzea má vlastní e-mailovou schránku. Ve všech pokladnách instituce je zavedena technologie PC pro prodej a tisk vstupenek a ostatního zboží.

Personální obsazení Slováckého muzea v Uherském Hradišti k 31. 12. 2007

	<i>Jméno a příjmení</i>	<i>pracovní pozice</i>
1	Bilíková Marie	dokumentátor
2	Berková Kateřina	konzervátor
3	Bittnerová Ludmila	uklízečka (od 3. 7. 2007)
4	Bláhová Jaroslava	pokladní (Galerie Slováckého muzea)
5	Čevelová Květoslava	uklízečka
6	Dudová Magda	pokladní (Slovácké muzeum)
7	Floriánová Olga, Mgr.	etnograf
8	Frantová Jarmila	vedoucí konzervátor (do 31. 12. 2007)
9	Frolcová Milada, PhDr.	historik umění

10	Frolec Ivo, PhDr.	ředitel
11	Habartová Romana, PhDr.	etnograf
12	Chvalkovský Ladislav	fotograf
13	Chvalkovský Ladislav	technik EZS, EPS, PTV
14	Jílík Jiří PaedDr.	pokladní (Památník Velké Moravy)
15	Jordán Michal	terénní technik archeolog. výzkumu
16	Jordán Michal	správce počítačové sítě, technik
17	Knot Augustin	průvodce, ostraha (areál lid. staveb Topolná)
18	Kolečkářová Radka	dokumentátor archeolog.úseku
19	Kondrová Marta, Mgr.	etnograf
20	Maňasová Zdenka	knihovnice (zástup za mateřskou dovolenou)
21	Marholtová Jolana	účetní (zástup za mateřskou dovolenou)
*22	Mátlová Iveta, Mgr.	knihovnice (mateřská dovolená)
23	Martykánová Marie, Mgr.	historik umění
24	Menoušková Dana, Mgr.	archeolog
25	Mynář Vít	konzervátor
26	Olbert Jaroslav	pokladní (Letecké muzeum)
27	Pailová Antonie	uklízečka (do 2. 7. 2007)
28	Peková Mária	pokladní (Slovácké muzeum)
29	Pelikánová Emilie	výtvarník
30	Pohlová Irena	uklízečka
31	Portl Pavel, Mgr.	historik
32	Rašticová Blanka, PhDr.	vedoucí historik, zástupce ředitele
33	Raštica Bernard	údržbář, výstavář
34	Richter Zdeněk	údržbář, výstavář
35	Severin Jiří, Mgr.	projektový manažer
*36	Sovišová Dagmar	účetní (mateřská dovolená)
37	Srnc František	pokladní (Letecké muzeum)
38	Strachotová Eva	uklízečka
39	Stýskal Zdeněk	údržbář, výstavář
40	Stýskal Zdeněk	referent BOZP, PO, CO
41	Šebková Veronika	pokladní (Galerie Slovákého muzea)
42	Štefánková Ludmila	konzervátor
43	Taláková Zdeňka	provozní, asistentka ředitele
44	Tarcalová Ludmila, PhDr.	vedoucí etnograf
45	Vaškových Miroslav, Mgr., Ph.D.	vedoucí archeolog
46	Vašťáková Ludmila	pokladní (Památník Velké Moravy)
47	Zemánková Helena	dokumentátor
48	Zpěváková Jitka	vedoucí ekonom

MUZEJNÍ SPOLEK V UHERSKÉM HRADIŠTI

Blanka Rašticová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

V roce 2004, kdy si Slovácké muzeum v Uherském Hradišti připomínalo 90. výročí svého vzniku, byl založen Muzejní spolek v Uherském Hradišti. Jeho ustavení předcházelo několik neformálních schůzek přátel a příznivců muzea, kteří ve snaze navázat na historickou tradici dob minulých, kdy se kolem muzeí soustřeďovali jejich příznivci a zájemci o regionální historii, umění a společenské vědy, iniciovali vznik spolku.

První ustavující schůze přípravného výboru se konala 2. července 2004 a zúčastnili se jí Jiří Deml, Miroslav Kovářik, Jaroslav Pelikán, Jiří Severin, Jan Slezák, Ladislav Šupka a za Slovácké muzeum Ivo Frolec, Blanka Rašticová a Jitka Zpěvákova. Společně připravili návrh stanov a dalších spolkových dokumentů, jakož i návrh na zaměření činnosti spolku.

Na ustavující valné hromadě dne 30. 9. 2004 se sešlo 27 oslovených příznivců a pravidelných účastníků muzejních akcí. Byli seznámeni s návrhem základních spolkových dokumentů, které pak po projednání a připomínkování schválili. Následně proběhla volba předsednictva a revizní komise. Současně bylo stanoveno, že se v prosinci 2004 uskuteční první valná hromada spolku, na níž bude předložen návrh programu a projednána výše členských příspěvků.

Dne 9. prosince 2004 se tedy konala první valná hromada. Projednala definitivní znění stanov, v nichž musely být provedeny drobné úpravy jako podmínka registrace ministerstvem vnitra. Výše členského příspěvku byla stanovena na 150 Kč ročně a přítomní se shodli na definitivní podobě programu činnosti spolku v roce 2005. Do konce roku vstoupili do spolku 24 členové.

První spolkovou akcí byla beseda se Zdeňkem Pokludou o Janu Antonínovi Baťovi, která proběhla 31. března 2005. Dále se pak uskutečnily ještě besedy s Vítězslavem Štajnochrem o výstavě Nejsvětější Trojice a s Kamilou Ženatou o barvách a o malování. Na podzim se spolek podílel s muzeem na pořádání cyklu tří přednášek k výstavě nazvané Veligrad. Od centra Velké Moravy ke klášteru a středověkým městům. Společně s muzeem uskutečnil spolek také cykloturistický výlet na Velehrad u příležitosti Mezinárodního dne muzeí.

Dne 4. srpna navštívili členové spolku účastníky Mezinárodního symposia lité medaile, plakety a drobné plastiky a díky odbornému výkladu Milady Frolcové měli možnost seznámit se s historií symposia i technikou odlévání na ztracený vosk. Všem účastníkům se naskytl jedinečná možnost zhlédnout i samotný proces odlévání.

V sobotu 3. září vyrazil spolek na svůj první zájezd, jehož cílem bylo Slavkovské bojiště u příležitosti nadcházejícího dvoustého výročí bitvy tří císařů. Role odborného průvodce se ujal Jiří Deml, dlouholetý člen Napoleonské společnosti, který účastníky zájezdu zavedl na Santon, Žuráň a křížovatku pod Starými vinohrady, kde se podle historických pramenů v průběhu bitvy ocitli všichni tři zúčastnění císaři. Dalším cílem byla Mohyla míru a na závěr někteří zájemci vystoupali ke kapli sv. Antonína nad Újezdem u Brna. Díky neutuchajícímu proudu informací od zasvěceného průvodce i příznivému počasí účastníci zájezd vysoce hodnotili.

Za necelé dva týdny po návštěvě Slavkovského bojiště, 16. září, se členové spolku vypravili do archeoskanzenu v Modré, aby za odborného výkladu Miroslava Vaškových a Miroslava Kováříka zhlédli výstavu *Čas Keltů – Morava v mladší době železné*, stejně jako nově vybudovaný archeoskanzen.

Poslední výletní spolkovou akcí v roce 2005 byla návštěva ateliéru keramičky Ludmily Kováříkové a medailéra Miroslava Kováříka v Ratiškovících. Během roku vstoupilo do spolku 20 nových členů.

Valná hromada 19. ledna 2006 projednala a schválila zprávy o činnosti předsednictva, o hospodaření a revizi hospodaření a projednala návrh programu na rok 2006.

První akcí toho roku byla 27. dubna návštěva Střední uměleckoprůmyslové školy v Uherském Hradišti a beseda s jejími pedagogy – Janem Pospíšilem, Miroslavem Malinou a Kamilem Miklem. Moderátorem i průvodcem byl Jaroslav Pelikán.

K Mezinárodními dni muzeí a probíhající výstavě *Když řinčí zbraně* uspořádal spolek 18. května přednášku Vlastimila Schildbergera o střeleckých spolicích na Moravě a ve spolupráci s muzeem cyklovýlet do Buchlovic s návštěvou nově otevřených expozic Slovákého muzea v areálu zámku a zcela nového Muzea Podhradí mikroregionu Buchlov.

Zřejmě nejvýznamnější spolkovou akcí byl zájezd po stopách krále železného a zlatého na Moravské pole, který se uskutečnil 26. srpna opět pod vedením zkušeného průvodce Jiřího Demla. Kroky účastníků však nesledovaly jen stopy Přemysla Otakara II., ale zaměřily i hlouběji do minulosti – první cílem byl totiž vojenský tábor císaře Tiberia v Petronellu – Carnuntu. Po jeho prohlídce navštívili členové spolku Heidentor – Pohanskou bránu, dále zámky Hof a Jedenspeigen a nakonec památník bitvy u Dürnkrot.

První podzimní dny byly opět ve znamení cyklovýletu. Jeho cílem byla konzervátorská pracoviště – nejprve v Hradební ulici a poté v areálu památkově chráněných usedlostí v Topolně. Ludmila Štefánková a Vít Mynář, konzervátoři a členové spolku, seznámili účastníky s mnohými aspekty své práce.

Poslední zájezd se uskutečnil v sobotu 25. listopadu do Vídně na výstavu Pabla Picassa a představitelů benátského malířství (Bellini – Giorgione – Tizian). V roce 2006 vstoupilo do spolku 14 členů a Knihovna Bedřicha Beneše Buchlovana jako člen kolektivní.

Valná hromada 18. ledna 2007 projednala a schválila veškeré rekapitulující zprávy a provedla také volbu orgánů spolku na další dvouleté období.

První spolkovou akcí roku 2007 byla 9. února návštěva muzea v Blatnici pod Sv. Antonínkem a beseda o víně s Vojtěchem Masaříkem v jeho vinném sklepu. Výjimečná výstava díla Vincenta van Gogha v Budapešti byla cílem zájezdu členů spolku 25. února. Kromě výstavy navštívili účastníci také Národní galerii v budově Královského paláce a podnikli okružní cestu po maďarské metropoli.

V jarních měsících měli členové spolku možnost zúčastnit se besedy o expedici Vladivostok Hamé 2006 a již tradičního cyklovýletu u příležitosti Mezinárodního dne muzeí. Ten byl zaměřen především na poznání pravěkého a raně středověkého osídlení středního Pomoraví pod vedením Miroslava Vaškových. První zastávka se však uskutečnila u domu Ladislava Rutteho v Mařaticích. Díky jeho snaše, paní Rutteové, a také Jiřímu Severinovi, který návštěvu zprostředkoval a přítomné seznámil s činností a významem této vynikající osobnosti našeho regionu, měli účastníci možnost si prohlédnout nejen dům, ale i část jeho sbírek.

Z iniciativy členů spolku se 7. června konala prohlídka hradištských pamětihodností. O výklad se podělili Blanka Rašticová a Ladislav Šupka, historkami o hradištských občanech je doplňoval Zdeněk Králík. V létě, 12. srpna, navštívili někteří členové spolku opět účastníky mezinárodního medailérského symposia.

Podzimní poznávací zájezd byl směřován po archeologických lokalitách jihovýchodní Moravy a západního Slovenska. Cílem byly Mikulčice, Kopčany a Ducové, odborným průvodcem byl Luděk Galuška.

V posledním čtvrtletí roku 2007 se konaly besedy k výstavám v Galerii Slovákého muzea, 11. října se uskutečnila komentovaná prohlídka výstavy *Nositelé tradice*, během níž podal zasvěcený výklad k výstavě a lidovým výrobcům spoluautor scénáře výstavy Josef Jančář. Nejen o výstavě *Tváře známé a neznámé*, ale také o svých grafických sbírkách hovořil 4. prosince Milan Humplík.

V roce 2007 vstoupilo do spolku 18 členů, 1 člen se ze spolku odhlásil a 2 členům bylo v souladu se stanovami zrušeno členství pro neplacení příspěvků po dobu dvou let. Spolek čítá 73 řádných členů a 1 člena kolektivního.

Prohlídka hradištských pamětihodností 7. 6. 2007.

Muzejní spolek vydává Spolkový zpravodaj, dosud vyšla 4 čísla. Ediční činnost spolku se dále zaměřila na vydávání odborných publikací a průvodců. V roce 2005 vydal spolek ke 120. výročí narození významného regionálního spisovatele, sběratele a editora práci Pavla Portla *Bedřich Beneš Buchlovan, známý, neznámý* a ve spolupráci se Slováckým muzeem *Průvodce Galerií Slováckého muzea*. V následujícím roce se spolek podílel spolu s Krajskou knihovnou Františka Bartoše ve Zlíně na vydání publikace *Dechové hudby Zlínského kraje*.

Během tříletého období činnost spolku uspořádal nebo se podílel na pořádání 14 přednášek a besed, členové dvakrát navštívili medailérské sympozium a zúčastnili se 4 cyklovýletů a 6 zájezdů.

Orgány spolku 2004–2006

Předsednictvo: Ladislav Šupka, předseda, Blanka Rašticová, místopředsedkyně, Ivo Frolec, hospodář, Jiří Deml, Jaroslav Pelikán, Jiří Severin a Jan Slezák, členové.

Revizní komise: Miroslav Kovářík, Jitka Zpěváková.

Orgány spolku 2007–2008

Předsednictvo: Ladislav Šupka, předseda, Blanka Rašticová, místopředsedkyně, Jitka Zpěváková, hospodář, Jiří Deml, Jaroslav Pelikán, Jan Slezák a Hana Zemanová, členové.

Revizní komise: Ivo Frolec, Jiří Severin.

VELETINY – VÝSLEDKY GRANTOVÉHO VÝZKUMU

Věra Kovářů, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Slovácké muzeum zahájilo velkorysý program identifikace a dokumentace lidového stavitelství ve Zlínském kraji. Grantový program je podporován Ministerstvem kultury ČR i Krajským úřadem Zlínského kraje. Jeho cílem je jedinečná možnost získat postupně přehled o reliktech původní zástavby východomoravského území. Tradiční stavební kultura zemědělského lidu, žijícího na vesnicích, ale také v menších městech, ba dokonce na okrajích velkých měst, jak uvádí zjištění všech, kdo se touto problematikou zabývají, kvapně hyne. Z tohoto faktu plyne, že je tedy poslední čas pro zachycení reliktních rolnických usedlostí, objektů obytného využití i hospodářského účelu a drobných technických i sakrálních staveb venkova.

Problematiku začalo řešit Slovácké muzeum v Uherském Hradišti grantovým úkolem ministerstva kultury, tedy výzkumnou prací v terénu spojenou s fotodokumentací v bývalém okrese Uherské Hradiště. Pro zpracování rozsáhlého území, v němž se nachází 78 sídel, byl vypracován metodický manuál a vyřešeno personální obsazení. Výzkumem byla pověřena skupina odborníků etnografů, architektů a další specialisti.

Práce v terénu navazovala na některé již dříve zjištěné skutečnosti a vyžadovala značné zkušenosti, ale také odvalu. Obyvatelé vesnic, zejména starší občané, varovaní v mediích před nebezpečím, jsou velmi obezřetní a cizí osoby, pohybující se s aparáty po vesnici se záhy stanou předmětem pozornosti. Neobyčejně obtížné je získání důvěry vlastníka, aby do zajímavého a dosud přestavbami nedotčeného domu byl ochoten vpustit badatele, neznámého člověka, do dvora, natož do obytného domu. Z uvedených důvodů je spoluúčast nebo alespoň uvedení někým důvěryhodným z obecního či městského zastupitelstva výraznou pomocí v komunikaci a v hlubším seznámení s danou lokalitou. Díky této součinnosti se podařilo v mnoha obcích získat dosud málo známé a většinou nepublikované poznatky o stavu rolnické usedlosti. Průzkum pomáhá rozšířit poznání o obytném domě, nejen o jeho vnějším vzhledu, ale také o hospodářském dvoře o budovách vystavěných ve dvorním traktu, v zahradě, v humně i mimo intravilán obce.

Tyto poznatky mohou sloužit nejen pro odborné závěry, ale především obcím samotným a jejich představitelům na cestě ke zvýraznění místních tradic, jejichž význam v globalizovaném světě vzrůstá. Zveřejnění zjištěného stavu může rovněž přispět k zachování historických hodnot. To je jeden z cílů, který si klade garant tohoto projektu, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti.

Jako doklad této terénní činnosti a výsledků předkládáme zpracovanou identifikaci malé obce, Veletin na Uherskobrodsku. Obec je odborníkům, archeologům i etnografům známá letními pobyty univerzitního profesora Lubora Niederleho, významného českého etnografa, archeologa, antropologa. Ve svém díle věnoval pozornost studiu slovanského obydlí. Mimo jiné zkušenosti, právě pobyty a studia ve Veletinách a okolí umožnily Niederlovi podílet se velmi výrazně na koncepci a náplni díla *Moravské Slovensko I.*, Praha 1918. Veletiny, ležící v sousedství Vlčnova, jsou významné pro jedinečný soubor vinohradnických staveb *búd*, rozložených pod Starou horou. Ač vinohrady zanikly již počátkem 20. století, budy se uchovaly po dnešní dny a celý areál je prohlášený Vládou ČR v roce 1995 vesnickou památkovou rezervací a požívá značnou popularitu. Výsledný výstup zpracovává informace průzkumu sídla získané v roce 2007 ve spolupráci s představiteli obecního zastupitelstva a úřadu obce Veletiny.

VELETINY

Počet obyvatel: 560.

Počet domů: domovních čísel je k začátku roku 2007? s vynecháním č. 220. Obydlených domů je však pouze 180, některá čísla jsou vynechána.

SÍDLLO

Sídelní krajina

Obec leží v Poolšaví v široké údolní nivě, jíž protéká řeka Olšava. Z obou stran lemují tuto údolní nivu kopce, na jihovýchod je Stará hora, těsně navazující svým úpatím na stávající zástavbu, severozápadně poměrně vzdáleně od obce leží vrchy nad obcí Havřice, táhnoucí se až k Uherskému Brodu. Všechna okolní pohoří o výšce nepřesahující 300 m nad mořem patří k předhůří Bílých Karpat.

Typ sídla

Veletiny, stejně jako obce v sousedství, v území Poolšaví, Míkovice–Havřice, Drslavice svoji sídelní linií náleží svým sídelním typem k návěsním silnicovkám, charakteristickým pro Poolšaví a konečně i pro převážnou nížinnou část Slovácka. Paralelně s uspořádáním nejstarší části zástavby kolem komunikace vznikla další ulice s domy vystavěnými v humněch návěsních usedlostí a konečně nejmladší zástavba rodinných domů vilkového typu z druhé poloviny 20. století byla vybudována kolem silnice směřující na jih do obce Vlčnova.

Urbanistický obraz zástavby

Za nejstarší lze považovat, a to podle archivních dokumentů i zpráv informátorů, osídlení při původně výrazně frekventované a významné komunikaci spojující západ okresu Uherské Hradiště s východem. Silnice probíhající obcí sloužila veškeré dopravě až do 90. let 20. století, kdy byla vybudována nová rychlostní komunikace. Ta je vedena mimo obec, prakticky za humny a zahradami návěsní zástavby. Obec se rozvíjela v záhumení pod Starou horou, v části zvané Súhrady, kde převažují drobnější rolnické domky. Sídla tvoří starší i soudobé obytné domy na jih od hlavního sídelního útvaru.

Popis centra obce

Návěsní silnicovka nemá prakticky výraznější centrum, kromě budov na křižovatce, kde je umístěn obecní úřad ve stejném objektu jako kulturní dům a hostinec. V sousedství, nedaleko křižovatky cestou do Vlčnova, stojí škola. Školní budova byla postavena v roce 1892 a rekonstruována v roce 2002. Vyučování pro děti z Veletin se zde již nekoná, děti dojíždí do škol v okolí. Budova slouží jako školka a jsou zde umístěny ordinace lékařů i jiné služby obyvatelům. Škola je dvoupodlažní stavba zděná z pálených cihel se sedlovou střechou pokrytou pálenou taškou.

Dalším centrálním objektem, umístěným ve středu návěsního prostoru, je kaple sv. Cyrila a Metoděje. Stojí na návsí v dominantním postavení vzhledem k okolní zástavbě, s presbytářem na stranu východní se vchodem obráceným na západ. Kaple je obklopená zelení s upraveným parkovým prostředím. Jednou až dvakrát do roka se v kapli koná církevní obřad, zejména poutní mše. Kaple stojí na místě, kde byla původně do roku 1896 zvonička. Podle Lubora Niederla, který tuto starší drobnou stavbu kresebně zdokumentoval, byla zvonička dřevěná. Nově vystavěná budova kaple byla koncipována jako poměrně rozlehlá budova s věží, vybudovaná z pálených cihel se sedlovou střechou krytou pálenou taškou, s obnovenou omítkou a ličkou. O údržbu a úklid kaple a jejího okolí se stará skupina mladých maminek.

Hlavní rušivé zásahy v krajině

V blízkosti obytné zástavby je rozsáhlý výrobní komplex a další byl vystavěn po polovině 20. století v sousedství památkové rezervace vinohradnických staveb. Druhý z nich není ošet-

K nejstarším usedlostem patří dům čp. 29 určený k asanaci.

Neomítnuté zdivo domu z přelomu 19. a 20. století.

Dveře do neobydlené usedlosti svědčí o datu vzniku stavby, které se pohybuje kolem počátku 20. století.

řován a jeho stav v blízkosti památkově chráněného souboru vinohradnických staveb nepůsobí dobře.

Tradiční obytné stavby

Forma dvora, zástavba celé usedlosti

Zemědělské usedlosti se nacházejí především v návsním útvaru. Jejich dispoziční forma vychází, podle zachovaných reliktnů původních statků, především z hákového půdorysu. Obytný dům se obrací okapovou stranou ke komunikaci a v úhlové pozici jsou směrem do dvora postaveny hospodářské budovy, chlévy, stáje, kolny. Dvůr je přístupný vjezdem s vraty na okraji domu; má hospodářskou část a samostatnou stodolu v humně. Orientace domů na návsi je převážně okapová, do domu se vstupuje dveřmi z ulice a do ulice jsou rovněž umístěny okna jizby, případně výměnkářské světničky. Na okraji uliční fronty jsou umístěna vjezdová vrata do dvora. V části obce zvané Súhrady se však také vyskytuje štítová orientace u drobnější rolnické zástavby s hospodářskými prostory krytými společnou střechou.

Půdorys

Půdorysné řešení zahrnuje obytnou část nejčastěji obdélníkového tvaru s připojenou dvorní částí rovněž na půdorysu obdélníku. U štítově orientovaných domů jde o jednotrakt s půdorysným řešením dlouhého obdélníka.

Stavební materiál, konstrukce

Nejstarší dochované domy byly vybudovány z hlíny, z nepálených cihel zvaných *koťáry*. Cihly jsou spojovány hliněnou nebo hliněno - vápennou maltou a stejným typem malty, to je hlína spojená s plevami, byla provedena vnější i vnitřní omítka. Starší typy konstrukcí s uplatněním hlíny jako stavebního materiálu, nacházíme pouze v areálu vinohradnických objektů, kde se uchovaly již velmi vzácné doklady dusaných stěn (viz pojednání o vinohradnických stavbách soustředěných v památkové rezervaci). Hliněné cihly byly u obytných a hospodářských budov vyměněny za cihly pálené, ponechané v režném stavu nejen na hospodářských budovách ve dvoře, ale také na obytných budovách na návsi.

Významnou roli v nejstarších konstrukcích hraje rovněž kámen a dřevo, převážně z místních zdrojů. Kámen, spojovaný hliněnou maltou, byl využíván k výstavbě základů obytných domů i hospodářských budov, dřevo sloužilo ke zhotovení krovu, zčásti také štítů, trámových stropů a fošnových podlah. Dále sloužilo ke zhotovení dveří v obytném domě i hospodářských budovách, vjezdových vrat a branek. Největší rozsah dřevěného materiálu byl spojen s výstavbou dřevěných stodol, *stodůlek*, na obdélníkovém půdorysu, technikou bednění do dřevěných sloupků v konstrukci.

Dvorní hospodářské křídlo dokládající staré technologické postupy.

V humnech a zahradách usedlostí byly vybudovány dřevěné rámové stodůlky.

Střecha

V obci převažuje sedlová forma střechy. Z ikonografických dokladů a fotografií však je zřejmé, že spolu s původní slaměnou krytinou byl spojen tvar střechy polovalbový nebo valbový. Ještě v první třetině 20. století existovaly v obci Veletiny zbytky tohoto starého způsobu krytí. Současná krytina domů je pálená taška různého tvaru, červené nebo červonohnědé barvy i některé mladší krytiny. Střešní plášť leží na vazbě hambáلكové konstrukce, přičemž trámy jsou ručně osekány nebo dokonce zůstaly zachovány původní kuláče pouze hrubě očištěné od kůry. Komíny jsou převážně cihlové bez zvláštního typu ukončení.

Fasáda

Průčelí domů starší rolnické zástavby nesou znaky původního řešení prostým, z domácích materiálů a vzorů čerpajícím, způsobem. Snadno a patrně původně podomácku zhotovené omítky hliněné nebo hliněno-vápenné, kdysi převážně v bílé barvě vápna, jsou vesměs zachovány s výjimkou ličky. Ta se barevně přizpůsobila mladším vzorům a s pomocí pigmentů změnila jednoduchou bílou na barevnou, například světle modrou nebo světle žlutou, či kombinace obou doplněné bílou v orámování oken a vstupních dveří.

Výplně otvorů jsou převážně dřevěné, v dřevěných zárubních a to jak oken (typ kastlových členěných oken) i dveří. Okna i dveře obytného domu jsou většinou opatřeny bílými nátěry. Ve dvoře se na hospodářských budovách uplatnila hnědá barva nebo ochrannými látkami s patinou napuštěné přírodní dřevo. Dveře jsou jednoduše členěné, vypovídají o kvalitní, i když částečně stroje truhlářské práci. Okenní rámy jsou převážně subtilní, zvláště příčle, členící okna. Ta jsou, zvláště u průběžně obývaných domů, vyměněna za novější typy, bez šestitabulkového členění, s větracími okny v horní třetině, nebo vyměněná za třídílná, odpovídající 60. létům minulého století.

Humno

Za dvorem, odděleným oplocením (drátěný plot nebo zídka) se prostírá humno s ovocnými stromy, trávníkem případně užitkovou zelení. Na konci parcely stojí stodola. Nejstarší jsou dřevěné stodůlky, bedněné do rámu nebo sloupků nebo z cihel stavěné stodoly. Na stejné parcele, sahající až ke komunikaci, původně až k potoku, stávaly rovněž tyto dřevěné stodůlky – seníky. Sloužily především k uložení nejen obilí, ale také sena z luk v Poolšaví. Mnohé z nich byly poničeny vodou při povodních způsobených řekou Olšavou a byly odstraněny. Ještě v nedávném čase, jak uvádí informátoři i kroniky, stály v humnech početné sušírny ovoce, z nichž posledních pět zmizelo v sedmdesátých letech. Údajně byly odstraněny pro špatný stavební stav.

Sušírny ovoce

Ze suširen zůstala zachována pouze Kolkova suširna u čp. 190. Byly vystavěny z nepálených cihel kotovic či *kotárů*, spojovaných hliněnou maltou. Na povrchu se vyznačovaly omazem hliněnou maltou s bílou vápennou ličkou nebo častěji ponechané v režném zdívu. Povodně, které rozvodněná řeka Olšava občas působí, měly vliv nejen na poničení bedněných stodůlek, ale patrně také suširen i původního dřevěného oplocení.

Dnešní oddělení pozemků a nemovitostí je provedeno především drátěnými ploty nebo z cihel vybudovanými zídkami, dřevěné oplocení se stává málo rozšířeným jevem.

Úprava před domy

Dláždění je provedeno v celé obci jednotně z betonových dlaždic. Travnaté záhonky umožňují individuální výsadbu. Vysazené plochy nejsou ohrazeny, ani parčík kolem kaple. Pouze před kulturním domem, kde jsou rovněž kanceláře Obecního úřadu ve Veletinách, je ohraničená předzahrádka. Na návsi před domy nejsou lavičky a odpočinkovým místem je pouze veřejný parčík.

Interiér

Navštívené interiéry s výjimkou domu čp. 28 utrpěly neobydleností a dlouholetým neudržováním. Přesto se dalo usoudit, že dům byl tříprostorový, se síní a černou kuchyní. Po odstranění topeniště byla tato černá kuchyně proměněna ve skladištní prostor, suplovala komoru. Ze síně se vstupovalo do jizby nebo obytné polyfunkční místnosti. V síních se dochovala hliněná dusaná podlaha překrytá linoleem, v obytných místnostech převládají prkna, hrubě přitesané fošny. Stropy jsou ve všech místnostech trámové, v obytných částech domu nejčastěji natřené bílou, případně slonově-nažloutlou barvou. Původní topeniště byla odstraněna z bývalých komor či černých kuchyní. Otevřené ohniště se dosud nepodařilo nalézt, pouze otevřené, byť novodobě upravené komíny. Omítky jsou provedeny omazem hlíny s plevami nebo vápnem. Lička stěn je převážně z vápna.

Nábytek, pokud je zachován na místě, reprezentuje 20.–30. léta minulého století. Nejvýraznější součástí interiérů jsou příborníky – kredence, dále kuchyňský stůl a zbytky židlí. V obydlených domech se nachází směs nábytku z první třetiny 20. století s nábytkovými kusy pořízovanými v průběhu života vlastníků.

Celkový stav objektu

Zkoumané domy byly jednak neudržované a chátrající, s popraskaným nebo narušeným zdivem, poškozenými okapy a děravou střechou. Majitelé předpokládají jejich odstranění, aby *mladí neměli starost s bouráním*. Někdy také uvažují o obnově, pokud by byla dosažitelná finanční pomoc státu, kraje nebo jiné instituce. Výjimku tvoří usedlost čp. 17. Dům je udržovaný, obývaný a obývání schopný. Podrobnější popis stavu je uveden u jednotlivých objektů.

Památková ochrana

Ta je soustředěna zatím pouze na vinohradnické stavby, obytné budovy nejsou předmětem památkové ochrany. Vyhláškou Vlády České republiky ze 22. května 2005 byl prohlášen za památkovou rezervaci soubor vinohradnických staveb pod Starou horou. Tento soubor obsahuje vinohradnické stavby budy prohlášené za památky a další objekty.

Hospodářské stavby

Chlévy, zděné většinou z nepáleného a páleného zdiva, jsou situovány v hákové dispozici za obytným domem. V převážné části jsou neudržovány, protože chov dobytka byl ukončen. Z uvedených důvodů jsou střechy provedené z pálených tašek poškozeny a celé dvorní křídlo v podstatě nepřístupné. Zachovala se malá okénka do chlévů s dřevěnými nebo kovovými rámy a jednoduché prkenné dveře. Někteří starší majitelé nechávají torza chlévů dožít, nebo je odstraňují, aby mladá generace, která majetek zdědí, neměla s touto „nepotřebnou“ částí žádné starosti.

Na území obce se dosud nachází v početné míře dřevěné stodoly, zhotovené tesařsky rámovou technikou. Stodoly, umístěné na konci zahrady nebo humna, jsou příčně průjezdné. Výplně rámové nebo sloupkové konstrukce jsou z půlkuláčů nebo častěji ručně opracovaných desek. Vrata jsou ze štípaných desek. Sušírny byly v posledních letech odstraněny, s výjimkou Kolkovy sušírny, vybudované z nepálených cihel se sedlovou střechou. Hliněné cihly byly dle informátorů omazány hliněným mazem a olíčeny. Rumpálová studna v Křivosúdech je již úpravami znehodnocena a jiné studny údajně neexistují.

Časové zařazení

Na území obce je možné vysledovat jak domy z první poloviny 19. století, tak budovy mladší, nejčtenější z přelomu 19. a 20. století i následujícího období.

Areál vinohradnických staveb

Vinohradnické stavby, jejichž areál byl vyhlášený vládou ČR v roce 1995 jako památ-

Vinohradnická stavba tzv. „búda.“

O stáří vinohradnických staveb svědčí datace uvedená na stropních trámech.

Rozlehlá lisovna po obnově stropu a podlah slouží ke společenským setkáním nebo k ukládání ovoce.

ková rezervace, se nachází pod bývalými vinohrady, dnes ovocnými sady. „Búdy“ jsou vystavěny pod úpatím Staré hory v řadě, volně uspořádané. Mají výlučně štítovou orientaci. Stavebním materiálem je v nejhojnější míře hlína, kámen a také dřevo z listnatých stromů. Hlína je základní součástí všech vinohradnických staveb. Při obnovných pracích bylo při odkrytí omítek a zeminy možné určit technologii. Za nejstarší lze považovat zdvo dusané na kamenném základě. Nejrozšířenější je však hliněná cihla, omazaná hliněnou omítkou, sedlová střecha krytá pálenou taškou s prkenným štítem na přední i zadní straně. Krovová konstrukce je z ručně opracovaného dřeva, stropy z půdní strany zakryty hliněným omazem. Vnitřní členění je dvoudílné, s přední lisovnou a zadní komůrkou. Dřevěné části nejstarších staveb jsou z ručně štípaného dřeva, převážně tvrdého, provedené staršími technologickými způsoby.

Stavby technické

Bývalý vodní mlýn na konci obce v trati Súhrady zachovává vnější vzhled. V roce 1991 byl přestavěn podle podnikatelského záměru pro jiný účel. Do roku 1935 zachovával původní ráz a za II. světové války byl funkční. Kovárna stála na návsi a byla v provozu do roku 1952.

Sakrální stavby

V obci je pouze kaple zasvěcená sv. Cyrilu a Metodějovi.

Příspěvek vychází z výzkumu prováděného ve Slovákém muzeu v Uherském Hradišti v roce 2007 na základě grantového úkolu „Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji. I. Uherskohradištsko“, který je realizován v rámci vládního usnesení č. 571/2003 „Koncepte účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice“.

CENTRUM PÉČE O TRADIČNÍ LIDOVOU KULTURU ZLÍNSKÉHO KRAJE A VÝZKUM TRADIČNÍHO LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Olga Floriánová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Centrum péče o tradiční lidovou kulturu ve Zlínském kraji je specializovaným pracovištěm Slováckého muzea v Uherském Hradišti, které se zabývá především přípravou a realizací grantových projektů, jejichž témata jsou každoročně vyhlášována ministerstvem kultury v souladu s vládním usnesením *Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu v České republice*. Slovácké muzeum jako pověřené regionální pracoviště je garantem realizace těchto projektů ve Zlínském kraji. V letošním roce se celorepublikové téma výzkumu týkalo *Sídla, domu a bydlení* a *Religionistiky*. Centrum péče o tradiční lidovou kulturu v souladu s vyhlášenou tematikou obhájilo svůj návrh výzkumného záměru *Identifikace a dokumentace tradičního lidového stavitelství ve Zlínském kraji – I. Uherskohradištsko*. Projekt si klade za cíl v konečném důsledku zdokumentovat tradiční stavby v celém Zlínském kraji. Jeho realizace je rozložena do několika let; předpokládá se zpracování jednoho okresu v jednom roce. V roce 2007 byly takto zdokumentovány obce Uherskohradištska. Řešitelský tým projektu vytvořili – dr. Věra Kovářů, významná dlouholetá pracovníce Národního památkového ústavu v Brně, dr. Jana Spathová, vedoucí Odboru památkové péče Zlínského kraje, ing. arch. Jaroslav Novosad z Národního památkového ústavu v Kroměříži, Jan Kačer, student etnologie Masarykovy univerzity v Brně a mgr. Olga Floriánová ze Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Výzkum probíhal ve dvou rovinách. První představovala celostátně daná dotazníková forma výzkumu. Respondentům ve Zlínském kraji bylo doručeno na 300 formulářů s otázkami k problematice stavitelství a religionistiky sestavenými Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici, celorepublikovým garantem dotazníkové akce. Muzeum dosáhlo přibližně 75 %

návratnosti vyplněných dotazníků ze zkoumané oblasti. Druhá rovina projektu je založena na plošném terénním výzkumu všech obcí na Uherskohradištsku. Řešitelé projektu provádějí průzkum, vyhledávání tradičních staveb a jejich podrobnou fotodokumentaci celkem v 78 obcích. Shromáždili tisíce fotozáběrů staveb, jejich interiérů a sídel i krajinného prostředí, v němž se nacházejí. Při realizaci projektu se postupovalo podle jednotného manuálu fotodokumentace a odborného popisu zkoumaných objektů. Každý z řešitelů dokumentoval 16 obcí. Systematicky včetně humen a blízkého okolí sídel procházel a vyhledával všechny typy tradičních staveb i objektů, např. tradiční usedlosti, hospodářské stavby – stodoly, seníky, sušírny, komory apod., sakrální objekty – kapličky, boží muka, kříže, obrázky aj. Kromě toho si všiml také sídla, sídelní krajiny, prostředí staveb, zeleně kolem ní, úpravy předzahrádek, řešení veřejného prostoru a další. Z tohoto shromážděného materiálu pak řešitelé vybírali hodnotné a zajímavé tradiční objekty k podrobnější dokumentaci a zkoumání. U usedlostí si například všiml jak vnější podoby stavby – půdorysu, orientace, průčelí, fasády, střechy – tak také interiéru, jeho dispozičního řešení, vnitřního zařízení, dále i situace dvora, jeho zástavby, návaznosti na humna a podobně.

Tímto způsobem dokumentace vzniká unikátní soubor dat současné podoby tradičního vesnického stavitelství Zlínského kraje. Nabízí široké možnosti využití, například se může stát východiskem k dalšímu odbornému bádání, může být základem pro výběr staveb k památkové ochraně, poskytnout materiál k dalšímu srovnávacímu studiu či k publikačním či prezentačním účelům. Lze z něho vyjít při doporučeních k ochraně pro obecní samosprávy či pro majitele objektů. V praktickém využití shromážděných dat také spočívá jeden z hlavních významů uvedeného projektu.

NÁRODNÍ ZAHÁJENÍ DNŮ EVROPSKÉHO DĚDICTVÍ V UHERSKÉM HRADIŠTI

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

Měsíc září je v evropském měřítku spojen s významným svátkem. Rada Evropy v roce 1991 ustanovila na druhý víkend v září Dny evropského dědictví (European Heritage Days). Evropský koordinační sekretariát sídlí v Belgii (King Baudouin Foundation) a v každé zainteresované zemi pak pracuje organizační sekretariát, který je v České republice součástí Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska. Právě v tyto dny je dána široké veřejnosti výjimečná příležitost navštívit v řadě měst bezplatně naše památky, budovy, objekty a prostory, včetně těch, které jsou obvykle celoročně zčásti nebo plně nepřístupné.

V roce 2007 se hostitelem *Národního zahájení Dnů evropského dědictví*, s podtitulem *Památky, řemesla a lidová kultura* stalo ve dnech 7.–9. září město *Uherské Hradiště*, které již pět let připravuje při této příležitosti *Slovácké slavnosti vína a otevřených památek*. V roce 2007 byl navíc mimořádný svátek v Uherském Hradišti zvýrazněn oslavami 750. výročí první písemné zmínky o královském městě Uherské Hradiště. Ke Dnům evropského dědictví se tradičně svými programy hlásí Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, které participuje na přípravách a realizaci dílčích programů a objekty muzea jsou po oba dny volně přístupné.

Slovácké muzeum jako významná a nezastupitelná kulturní instituce Zlínského kraje s *Centrem péče o tradiční lidovou kulturu Zlínského kraje* vynakládá nemalé úsilí na uchovávaní, ochranu, identifikaci a dokumentaci projevů hmotných i nehmotných památek. Významný fenomén představuje v našem regionu tradiční lidový oděv, prezentovaný prostřednictvím zástupců zúčastněných obcí a měst, ale i další artefakty a doklady lidové umělecké výroby, prezentované na reprezentativním tradičním jarmarku, dokládající dovednost, cit a um zdejších řemeslníků. Dřevořezby, plastiky, řemeslné doklady oboru kovářství, tkalcovství, pletářství, výšivky, obrázky na skle, olejomalby, široká škála keramické tvorby, lidových hraček, šperků či drobných předmětů výročního zvykosloví představovaly dříve součást běžného života. Dnes je jim věnována zasloužená pozornost, ať už slouží k užítku nebo k dekoraci. Dny evropského dědictví tak skýtají příležitost se ve zkratce pochválit, jak se v konkrétních zemích s vlastním hmotným i duchovním bohatstvím nakládá. Národní zahájení v Uherském Hradišti nasvědčuje tomu, že lidé na svých místech s těmito hodnotami hospodaří šetrně, zabývají se jejich studiem, profesionálně je s nemalou péčí ochraňují a citlivě navracejí zpět do života. Svátek v Uherském Hradišti a nadšení všech účastníků a organizátorů potvrzuje, že mizející svět tradic zůstává živoucím pramenem našeho každodenního života.

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti každoročně obohacuje nabídku pestrého programu slavností, který byl v roce 2007 o to významnější, že se hostitelem Národního zahájení stalo právě Uherské Hradiště. Společně s pořadateli Dnů evropského dědictví, *Sdružením historických sídel Čech, Moravy a Slezska, městem Uherské Hradiště a Národním ústavem lidové kultury ve Strážnici*, připravilo muzeum reprezentativní výstavu *Nositelé tradice lidových řemesel*, která formou krátkých medailonů a výběrem rukodělné tvorby přiblížila návštěvníkům lidové tvůrce, kteří byli v letech 2001–2007 oceněni titulem ministra kultury České republiky, *Nositel tradice lidových řemesel*. Udělování tohoto ministerského titulu bylo upraveno nařízením vlády č. 5/2003 Sb. o oceněních v oblasti kultury. Jedná se o českou verzi projektu UNESCO, nazvaného *Žijící lidské poklady* a ocenění je předáváno právě u příležitosti Národního zahájení Dnů evropského dědictví.

Slavnostní zahájení výstavy se stalo prvním oficiálním setkáním stovky návštěvníků slavností s vystavujícími mistry řemeslníky, za účasti významných představitelů našeho státu,

politického a kulturního života, zástupců Ministerstva kultury ČR v popředí s ředitelkou odboru regionální a národnostní kultury PhDr. Zuzanou Malcovou a Mgr. Michalem Benešem, CSc., se zástupci ministerstva pro regionální politiku a cestovní ruch – náměstkem ing. Jiřím Vačkářem, RNDr. Františkem Pelcem, novým náměstkem ministra životního prostředí a ředitelem sekce ochrany přírody a krajiny. Význam akce byl podtržen přítomností zástupců Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska, které reprezentoval Mgr. Petr Sedláček, tajemnice Mgr. Květa Vitvarová a PhDr. Lenka Štětínová, vedením NÚLK ve Strážnici – PhDr. Janem Kristem a PhDr. Vlastou Ondrušovou, autory výstavy PhDr. Josefem Jančářem, CSc. a Mgr. Martinem Šimšou, kolegy dalších kulturních institucí a přítomností významných osobností města Uherské Hradiště. Výstavu zahájil nejvyšší představitel Zlínského kraje, hejtman Libor Lukáš, který převzal nad Národním zahájením v Uherském Hradišti záštitu, zástupci spolupřadajících partnerů – ing. Libor Karásek, starosta města Uherské Hradiště, Mgr. Petr Sedláček, předseda Sdružení historických sídel

Vernisáž výstavy *Nositelé tradice lidových řemesel*, 7. září 2007, Galerie Slovákého muzea, zleva: Mgr. Michal Beneš, CSc., Mgr. Petr Sedláček, Ing. Libor Karásek, Mgr. Martin Šimša.

Čech, Moravy a Slezska, Mgr. Michal Beneš, CSc. a za autory výstavy vystoupil Mgr. Martin Šimša, který přiblížil tvorbu sedmadvaceti oceněných tvůrců z let 2001–2006. Osobně představil pět řemeslníků, kteří získali ocenění v roce 2007, jimiž se stali **Rozálie Blažková** z Osvětiman v oboru pletení z kukuřičného šustí, **Hana Buchtelová** z Malé Vrbky v oboru tkaní na stavu, **Blanka Mikolajková** z Rožnova pod Radhoštěm v oboru tkaní na formě, na rámu, síťování, **Iveta Dandová**, Mnichovo Hradiště v oboru pletení z orobince a **František Tureček** z Tvrdonic v oboru výroby krojové obuvi. Proto také nádvoří Galerie Slovákého muzea patřilo po oba dny jarmarku Nositelů tradic lidových řemesel. Mezi výrobci se představili **Jiří Drhovský** z Zvěrkovic (dřevěné hračky), **Stanislav Štěpánek** z Morkovic (pletení z proutí), **Ladislav Rejent** z Proseče u Skutče (soustružení dřeva, vybijení kovem), **Antonín Moštěk** z Vlčnova (keramika), **Zdeněk Bukáček** z Krouny (výroba dřevěných hraček), **Jiří Danzinger** z Olešnice na Moravě (modrotisk), **Zdeněk Kubák** ze Strmilova (výroba vlněných látek), **Štefan Kanaloš** z Ostravy (výroba dlabaných nádob), **Jarmila Oharková** z Tišnova (ruční tkaní), **Dana Ptáčková** z Morkovic (pletení z proutí a pedigu), **Jaroslav**

Sucháček st. ze Lhoty u Vsetína (ruční výroba kamenných brousků), **Ludmila Kočíšová** ze Vnorov (výroba figurek z kukuřičného šustí), **Miloslava Zatloukalová** z Brodka u Konice (výrobky z lýka a slámy). V centru největšího zájmu se ocitli letošní ocenění – František Tureček, Hana Buchtelová, Iveta Dandová, Blanka Mikolajková a Rozálie Blažková. Cena

Výstava *Nositelé tradice lidových řemesel*, 7. září 2007, Galerie Slovákého muzea, Otakarova ul., v popředí zakuřovaná hrnčina Ivo Nimrichtera z Kyjova (Cena Nositel tradice 2002).

Reprezentativní výstava *Nositelé tradice lidových řemesel*, 7. září 2007, Galerie Slovákého muzea, Otakarova ul., v popředí miniatury z kukuřičného šustí od Františky Snopkové z Uh. Hradiště (Cena VI. Boučka 2006).

ministra kultury představuje velký úspěch nejen pro tvůrce samotné, ale také pro Zlínský kraj a instituce - Slovácké muzeum v Uherském Hradišti a Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, jejichž odborní pracovníci vypracovali nominace.

Výstava v Uherském Hradišti představila široké veřejnosti rovněž řemeslníky Uherskohradištska, kterým město Uherské Hradiště uděluje každoročně od roku 2005 *Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby* jako formu veřejného uznání mistrů lidové umělecké výroby v regionu. Město Uherské Hradiště se totiž v souladu s účinnější péčí o tradiční lidovou kulturu, kterou schválila vláda v roce 2003 a v návaznosti na tradice místního regionu rozhodlo udělovat významným lidovým výrobcům ocenění pojmenované po ing. arch. Vladimíru Boučkovi, který byl nejen zakladatelem novodobých forem péče o tradiční lidovou uměleckou výrobu, ale i významnou a důstojnou osobností města Uherské Hradiště. Tento akt přesahuje svým významem hranice města. Poučení i laické veřejnosti je dána možnost navrhnout v průběhu roku kandidáty, z nichž odborná komise doporučuje jednoho tvůrce Zastupitelstvu města Uherské Hradiště k ocenění. Návrhy všech dalších kandidátů přecházejí do dalšího ročníku. V roce 2005 byla cena předána **Františku Mikulcovi**, uherskohradištskému krojovému krejčímu, který vytvořil úctyhodné množství krojových součástek a krojových kompletů z různých oblastí Slovácka. Význam jeho práce sahá i mimo region, neboť se během svého zaměstnání v družstvu Slovač spolopodílel na krojovém vybavení souborů celého Československa. V roce 2006 byla oceněna **Františka Snopková**, zaškolená v dílnách Ústředí lidové umělecké výroby, která stále přichází s novými kompozicemi drobné figurální tvorby z kukuřičného šustí. Její tvorba je známá nejen v České republice, ale i v zahraničí. O laureátovi roku 2007 rozhodlo Zastupitelstvo Uh. Hradiště v dubnu a ocenění bylo předáno v rámci červnového Svatojánského jarmarku v Uherském Hradišti **Haně Špalkové**. Realizuje se v oboru uměleckého zpracování přírodních pletiv – košíkářství. Pracuje se zeleným vrbovým proutím, které si sama pěstuje a dalšími přírodními materiály jsou pedig, červené proutí nebo šén. Sortiment Hany Špalkové vychází z tradiční technologie a její zboží můžeme vidět na většině jarmarků u nás, v zahraničí pak především na Slovensku. Všichni rovněž představovali po oba dny své zajímavé řemeslo se zmíněnými *Nositeli tradice lidových řemesel* na reprezentativním jarmarku na nádvoří galerie.

Večerního slavnostního zahájení Slováckých slavností vína a dnů otevřených památek v sále Reduty, kde již v dopoledních hodinách byla slavnostně otevřena výstava *Proměny města – od sametu po univerzitu*, se ujal ředitel Slováckého divadla v Uherském Hradišti Igor Stránský. Přivítal všechny oficiální hosty města, kteří do Uherského Hradiště přicestovali u příležitosti 750. výročí jeho založení, zahraniční delegace, starosty všech obcí, zástupce mikroregionů, majitele a správce památkových objektů v Uherském Hradišti, hosty hlavního podporovatele slavností, firmy Synot. Pozdravil i hosty hlavního organizátora slavností – Klubu kultury v Uherském Hradišti, kteří se spolopodíleli na přípravě Dnů evropského dědictví v Uherském Hradišti. Kulturní program zpříjemnil Dívčí saxofonový orchestr z Luhačovic, cimbálová muzika Hradišťan s taneční složkou a CM Kunovjan. Slavnostní přípitek šampionem Slovácka červených vín 2006 pronesli starosta města Uherské Hradiště ing. Libor Karásek, Mgr. Petr Sedláček, předseda Sdružení historických sídel Čech, hlavní podporovatel slavností Ivo Valenta, přední organizátor slavností ředitel Klubu kultury Mgr. Antonín Mach a místostarosta města Květoslav Tichavský.

Sobotní ráno potěšilo všechny zúčastněné, neboť se město Uherské Hradiště probudilo po týdenním neutuchajícím dešti do prosluněného počasí. V mařatických vinohradech bylo vytvořeno improvizované studio Českého rozhlasu Brno, odkud vysílalo pozdrav *Dobré ráno z vinohradů* do celé republiky. Program *U lisu* připravilo F Studio Buchlovice a folklorní soubor Kunovjan. V Mařaticích se také řadili krojovaní zástupci okresu do slavnostního průvodu, jehož první folklorní část přivítala a komentovala moderátorka PhDr. Romana Habartová na Masarykově náměstí s bohatým tradičním jarmarkem. Ten pořádalo město Uherské Hradiště ve spolupráci s občanským sdružením Kunovjan a představilo tvorbu více než dvou stovek výrobců. Jubilejní pátý ročník slavností byl zářámován tématem *Dojděte*

4. Jarmark lidových výrobků na Masarykově náměstí, 8.–9. září 2007.

na jarmak do Hradiště. Toto motto motivovalo jednotlivé účastníky a představitele padesáti měst a obcí k využití řemeslnických námětů nebo krojových doplňků a kostýmů, reprezentujících řemesla a živnosti, typické pro tu kterou obec. Průvod otevřeli jezdci na koních, vyvolavači z Kunovic, kteří přivedli zástupce Mikroregionu *Dolní Poolšaví* s představiteli obcí, folklorními skupinami a hodovými chasami z Kunovic, Podolí, Popovic, Veletin, Drslavic a Hradčovic. Jejich kulturní program připravili pro stanoviště ve foyer hotelu Slunce mužský sbor z Kunovic, chasa z Popovic a folklorní soubor Handrlák, cimbálová muzika Ohnica, dětský soubor Popovjánek a děti z Veletin, Drslavic, ženský sbor z Kunovic, Tetičky a jezdci jízdy králů, zástupci hodové chasy z Podolí, Popovic, Veletin, Hradčovic, Drslavic a Kunovic s ukázkou hodových zvyků. *Mikroregion Staroměstsko* s obcemi Babice, Huštěnovice, Jalubí, Jankovice, Kudlovice, Kostelany nad Moravou, Nedakonice, Ořechov, Polešovice, Staré Město, Sušice, Traplice, Újezdec a Zlechov přiblížil desetitisícům návštěvníků kraj vinařů, sadařů, zahradníků, ale i rybářů a mlynářů, pochlubil se činným folklorním děním. Se Staroměstskou kapelou, Nedakoňankou, mužským sborem z Tupes, souborem Svatopluk, Ženáci, nedakoňskou chasou a mužským sborem z Nedakoníc, souborem Doliňáci ze Starého Města, cimbálovou muzikou Harafica, CM Kapka, ženskou skupinou Drmolice, Dolinečkou a Dolinou ze Starého Města, CM Lúčka z Kudlovic, souborem Pentla z Boršic a souborem Kalina s CM Stanislava Gabriela z Babic se mikroregion představil na nádvoří Staré Radnice. *Mikroregion Ostrožsko*, který měl své zázemí na nádvoří Reduty, se prezentoval obcemi Blatnice pod Sv. Antonínkem, Blatnička, Boršice u Blatnice, Hluk, Ostrožská Lhota, Ostrožská Nová Ves, Uherský Ostroh, Veselí nad Moravou. I tento mikroregion se pochlubil pestrým programem, v němž vystoupila dechová hudba Šarovec s krojovanou chasou, dětská CM ZUŠ Uh. Ostroh Pramének a Děcka z Kunovic, Galuško Slovácko Uherský Ostroh, děti z Blatnice, mužský pěvecký sbor z Blatnice, Pomněnky z Ostrožské Nové Vsi, novoveská chasa a Novoveštan, ženský pěvecký sbor Klebetnice z Hluku, mužský pěvecký sbor z Hluku, cimbálová muzika Babica, slovácký krůžek Háječek, mužský pěvecký sbor z Ostrožské Lhoty, cimbálová muzika a taneční soubor Radošov. Průvod obohatil svým programem také *mikroregion Buchlov* s obcemi Buchlovice, Boršice, Břestek, Medlovice, Modrá, Osvětimany, Tupesy a Velehrad. O zábavu ve Františkánském klášteře

se postarala mladá velehradská cimbálová muzika s krojovanými páry, dechová hudba Boršičanka, soubor Pentla s cimbálovou muzikou Mládí z Modré, mužský pěvecký sbor Tupešané, dechová hudba Buchlovjané, folklorní studio Buchlovice, mužský pěvecký sbor Buchlovice, cimbálová muzika Rubáš, Děcka z Buchlovic, skupina Basta-fidli a Osvětimanská cimbálová muzika. *Mikroregion Za Moravú*, kterému byl odpoledne vyhrazen prostor ve Smetanových sadech, se představil obcemi Kněžpole, Místřice a Topolná. Z *mikroregionu Východní Slovácko* pozdravili náměstí zástupci obcí Bánov, Bystřice pod Lopeníkem, Dolní Němčí, Korytná, Nivnice, Suchá Loz, Vlčnov společně s dechovou hudbou Nivničanka, národopisným krúžkem Dolněmčan, ženským a dětským sborem Spjevulenky a mužským sborem Dúbrava, sdružením Kopretina Březová, ženským souborem Plkotnice ze Suché Lozi, mužským sborem z Vlčnova, folklorním souborem Kohútek, cimbálovou muzikou Tomáše Benička a dětským sborem Kuřátko z Bánova. Závěr monumentálního krojového průvodu patřil městu Uherské Hradiště. Představitelé města hostili přátele a představitele měst Uherský Brod, Kelníky, Prakšice, Strání a slovesné Skalice a Trenčína a sprátených měst z Polska a Itálie. Folklorní část reprezentoval folklorní soubor Cifra, dětský folklorní soubor Hradišťánek, cimbálová muzika Burčáci, mužský a ženský sbor a míkovická chasa, Old Stars Hradišťanu s muzikou Linda, folklorní soubor a muzika Kunovjan a taneční skupina a cimbálová muzika Jaroslava Čecha.

Po pestré mimořádné krojové přehlídce se slova ujal herec Slováckého divadla Vladimír Doskočil v roli písaře, který podle scénáře PhDr. Jaroslava Zapletala provedl do posledního místa zaplněné Masarykovo náměstí dějinami města *podle historických klíčových událostí*. Chronologicky řazené dějinné obrazy zahájili jezdci na koních, pěší s logem výročí založení města Uherské Hradiště, nesoucí historický praporec města s názvem *Veligrad Nuovo* a letopočet 1275. V prvním obraze vystoupil Přemysl Otakar II. se svou družinou v románských kostýmech, kteří přinesli starostovi města zakládající listinu královského města. Druhému

Obraz z historické části programu na Masarykově náměstí v Uh. Hradišti, 8. září 2007. Foto L. Chvalkovský.

obrazu vévodil Matyáš Korvín a jeho družina v gotických kostýmech, kteří předali starostovi historický znak města a symbolicky i letopočet 1481. Třetí obraz znázornil barokní výjev z legendy o svatém Jiří, v níž sv. Jiří a jeho tři pobočníci jeli na koních, a herold nesl letopočet 1661. Další obraz představil pruská vojska generála Polstera a letopočet 1742, pátým obrazem bylo ztvárněno 19. století se střelci uherskohradištské revoluční gardy, střelci nesli letopočet 1848, historické střelecké terče a sokolové pak upozornili na rok 1896. Závěr historického průvodu patřil prvnímu českému starostovi města Uherské Hradiště Josefu Stanclovi a jeho městské radě. Ten symbolicky předal historickou insignii města současnému starostovi ing. Liboru Karáskovi, který slavnostně promluvil již k závěrečné, vrcholné části programu, k Národnímu zahájení Dnů evropského dědictví na půdě Uherského Hradiště. Po tónech zněly Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska byli přivítáni významní představitelé našeho státu a kultury, ministr kultury České republiky Mgr. Václav Jehlička, ministr práce a sociálních věcí RNDr. Petr Nečas, náměstek ministra pro regionální politiku a cestovní ruchu Ing. Jiří Vačkář, nejvyšší představitel Zlínského kraje hejtman Libor Lukáš, předseda Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska Mgr. Petr Sedláček, předsedkyně České komise UNESCO, prof. Dr. Helena Illnerová, ředitelka odboru regionální a národnostní kultury ministerstva kultury PhDr. Zuzana Malcová, PhDr. Anna Matoušková, ředitelka odboru Památkové péče MK ČR, mecenáš slavnosti vína v Uherském Hradišti Ivo Valenta, kteří vystoupili s krátkými zdavnicemi. Přivítání zaznělo z úst průvodkyně slavnostního ceremonielu R. Habartové ke všem přítomným poslancům a senátorům, členům Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska, spolupracovníkům a přátelům ze Slovenské republiky, jmenovitě k Jaroslavu Liptayovi z ministerstva kultury SR, k Mgr. Alžbetě Staníkové, víceprimátorce města Zvolen a zástupkyni Združenia

Národní zahájení Dnů evropského dědictví v Uh. Hradiště, Masarykovo náměstí, 8. září 2007, zprava: ministr kultury ČR Mgr. Václav Jehlička a ocenění tvůrci titulem *Nositel tradice lidových řemesel*: Rozálie Blažková z Osvětiman, Hana Buchtelová z Malé Vrbky, Iveta Dandová z Mnichova Hradiště, Blanka Mikolajková z Rožnova pod Radhoštěm, František Tureček z Kotic. Foto L. Chvalkovský.

historických míst a obcí Slovenské republiky, vzpomenuť byli Pavel Jerie, generální ředitel Národního památkového ústavu a další vědečtí a odborní pracovníci v oblasti památkové péče, etnografie a folkloristiky, muzeí a galerií a v neposlední řadě všichni ti, bez jejichž zdánlivě drobné, ale takřka nejdůležitější práce by se tato rozsáhlá celoevropská akce nekonala. Těmi jsou lokální garanti, pracovníci krajských, městských a obecních úřadů a všichni, kdo se v Uherském Hradišti podíleli na přípravě a realizaci této události. Přivítání směřovalo také ke stovkám řemeslníků, ke všem návštěvníkům Uherského Hradiště, divákům, pozorovatelům, kteří svou účastí přišli podpořit význam této neopakovatelné události a jejichž spoluúčast se stala vyjádřením osobního vztahu k tradiční lidové kultuře, hodnotám, odkazu našich předků a kultuře v tom nejširším smyslu slova. Po slavnostních fanfárách nastal očekávaný okamžik především pro mistry tradiční rukodělné výroby, kdy ministr kultury V. Jehlička přistoupil k udělení titulu *Nositel tradice lidových řemesel*, jemuž bylo odbornou komisí 28. 3. 2007 doporučeno udělit v roce 2007 tento prestižní titul v rámci celé České republiky pěti výrobcům – Rozálii Blažkové z Osvětiman (Zlínský kraj, pletení z kukuřičného šustí – nominovalo Slovácké muzeum), Haně Buchtelové z Malé Vrbky (Jihomoravský kraj – nominovalo Slovácké muzeum), Ivetě Dandové z Mnichova Hradiště (Středočeský kraj – nominoval Český národní podnik), Blance Mikolajkové z Rožnova pod Radhoštěm (Zlínský kraj – nominovalo Valašské muzeum v přírodě), Františku Turečkovi z Kostic (Jihomoravský kraj – nominovalo Slovácké muzeum):

Rozálie Blažková, Osvětimany (1941)

Obor uchované řemeslné tradice: pletení z kukuřičného šustí

Rozálie Blažková se narodila ve slovenské vesničce Dunaegyhaza v Maďarsku, do Osvětiman se přistěhovala z obce Nesvady v okrese Komárno v roce 1960. Přinesla do regionu kdysi rozšířenou, ale již zaniklou technologii zpracovávání kukuřičných listů, pletení ze šustí. V mládí se s touto prací setkala u sestry Etely Harišové, která se tuto technologii naučila od příbuzných v Maďarsku. *Šúlání – motání ze šústa* bylo typické pro obce Martovce, Imeľ a Nesvady, kde se pěstovala nejkvalitnější kukuřice se vzrostlými klasy a krásným šustím. Po příchodu do Osvětiman začala R. Blažková zdokonalovat praktické znalosti práce s kukuřičným šustím, nechala si ze Slovenska poslat formy, staré vzory i poškozené opotřebované výrobky, aby zjistila detaily v pracovních postupech. Zůstala jedinou tvůrkyní, která se věnuje této neobvyklé práci stáčení trhaných proužků kukuřičného listů z ruky. Vytváří stolní podložky, rohože, misky, ošatky, ubrouskovnický, nákupní tašky a další předměty každodenního využití. Po útlumu zájmu o tento sortiment se po roce 1989 veřejnost začala o práce zhotovované touto technikou znovu více zajímat. Rozálii Blažkovou zvou kulturní pracovníci a pořadatelé slavností na trhy a jarmarky po celé České republice. V roce 2006–2007 byla lektorkou kurzu tradiční rukodělné výroby ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti, kde předávala zkušenosti dvanácti pokračovatelům.

Ing. Hana Buchtelová, Malá Vrbka (1961)

Obor uchované řemeslné tradice: tkaní na stavu

Hana Buchtelová je nositelkou tradice tkalcovství ve své rodině v několikáté generaci. Její pradědeček, Tomáš Okénka, odcestoval počátkem 20. století vydělávat na živobytí do Ameriky. Po návratu zakoupil více jak sto let starý funkční tkalcovský stav. Prací na stavu se pak snažil vylepšovat sociální situaci své rodiny. Položil tak základy rodinné tkalcovské tradice. V tkání na stavu pokračoval i jeho syn, Jan Okénka (1907–1992), který se pro svou vysokou řemeslnou dovednost stal zaměstnancem ÚLUV a nositelem titulu *Mistr lidové umělecké výroby*. H. Buchtelová odmalička pozorovala dědečka při práci a učila se základům tkalcovských technologií. Ačkoli se v dospělosti profesně zabývala zahradní architekturou, po založení rodiny se svému povolání nemohla věnovat a rodinná situace ji přivedla za tkalcovský stav. Od roku 1995 pracovala pro ÚLUV, v roce 1998 si zařídila samostatnou živnost, v níž dosahuje vysoké zručnosti provedení tkalcovských technik. Dokonale zvládá

základní vazby, složité a kombinované vzory *na desku* nebo tzv. *hráze*. Zachovává přísně tradiční vzorování, které poznala od svého dědečka. Vyrábí bytové doplňky – ubrusy, prostírání, povlaky na polštářky a další. H. Buchtelová předává znalost tradičního tkalcovství v okruhu rodiny, s nimiž se účastní řady prezentačních akcí a jarmarků lidových výrobků nejen v České republice.

Blanka Mikolajková, Rožnov pod Radhoštěm (1960)

Obor uchované řemeslné tradice: tkaní na formě, na rámu, síťování

Blanka Mikolajková pochází z Rožnova pod Radhoštěm a patří mezi početnou skupinu výrobců, kteří své znalosti a dovednosti získávali pod odborným dohledem Valašského muzea v přírodě. Zde mohla čerpat z archivních materiálů a záznamů o technologii pletení na rámu. Výroba probíhá na vysokém stojícím rámu, v němž je napnutá osnova bavlněných nití, které se vzájemně proplétají. Zajímavostí je, že vzor vzniká nejen v horní, ale zrcadlově též v dolní části osnovy. Tímto způsobem B. Mikolajková zhotovuje především ženské krojové čepce, na nichž uplatňuje několik základních vzorů, zdokonalila se postupně ve znalostech technologie natolik, že dokáže nejen kopírovat staré vzory, ale také vytvářet nové. Technologické možnosti pletení na rámu navíc rozšířila o téměř zapomenuté kruhové pletení. Své řemeslné dovednosti systematicky předává nejmladší generaci, zastoupené v několika kurzech ručních prací. V současnosti je to především práce v Sociálním centru denních aktivit Iskerka v Rožnově. Pod patronací Valašského muzea v přírodě se zúčastňuje programů zaměřených na prezentace rukodělné výroby.

Iveta Dandová, Mnichovo Hradiště, (1963)

Obor uchované řemeslné tradice: pletení z orobince

Iveta Dandová pochází z Mnichova Hradiště, kde bylo zpracování orobince v minulosti značně rozšířené a patřilo ke starým pletářským technikám, využívajícím dobře dostupný materiál volně rostoucí v okolních rybnících. Svým dovednostem se naučila od svého otce, kde zjistila, že výrobce si musí umět zajistit potřebnou surovinu od sklizně přes zpracování stonků, jejich čištění a třídění až po úpravu před použitím. Pletení probíhá za pomoci různých tvarovaných forem, které propůjčují základní tvary výrobkům jako jsou ošatky, kabely, misky, dózy, kabelky i klobouky. Část výrobků zpracovává technikou sešívání orobincových copánků. Práce I. Dandové se vyznačují vynikajícím technickým zvládnutím materiálu a současně vysokou mírou užité estetiky. Díky těmto kvalitám nalézají výrobky uplatnění i u dnešních zákazníků. V rámci rodinné tradice předává znalosti svým dcerám a jako lektorka vede řadu rukodělných kurzů, zejména jako terapii v sociálním ústavu pro postiženou mládež. Její výrobky bychom našli nejen v prodejnách Manufaktura s. r. o., ale také v zahraničí, kam bývá často vysílána při prezentacích lidové výroby České republiky a Libereckého kraje.

František Tureček, Tvrdonice (1928)

Obor uchované řemeslné tradice: výroba krojové obuvi

František Tureček se od malička pohyboval v prostředí ševcovské dílny, kde rád přihlížel práci svých předchůdců. V rodině Turečků se obuvnictvím zabýval nejen otec F. Turečka, ale i dědeček z matčiny strany, František Blažej z Kostic. Otec mu od dětství svěřoval provedení různých výrobních úkonů. Vyučil se obuvníkem v dílně svého otce, kde byl veden k dokonalému zvládnutí tradičních technologií ruční výroby obuvi, k poctivě a precizně odvedené práci, kterou považuje celý život za samozřejmost. Dědeček František Blažej pokračoval v obuvnickém řemesle až do roku 1966 pro ÚLUV. Po jeho smrti převzal dílnu F. Tureček a pokračoval ve spolupráci s ÚLUV. Oceněním kvality jeho práce bylo obdržení titulu *Mistr lidové umělecké výroby* v roce 1969. Po odchodu do starobního důchodu pracoval pouze pro ÚLUV až do jeho zrušení. Od té doby provozuje obuvnické řemeslo jako samostatnou živnost. Své znalosti František Tureček předává v rodinné tradici dalším potomkům, před-

ně vnukům. František Tureček používá tradiční technologii a postupy na krojovou obuv, věnuje se i jiným typům obuvi. Je jedním z posledních výrobců tradiční obuvi s příkladnou znalostí tohoto tradičního, dříve velmi rozšířeného řemesla a jeho práce dosahuje vysoké odborné úrovně.

Po slavnostním předání ocenění přednesl předseda Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska Mgr. Petr Sedláček *Prohlášení SHS ČMS k návrhu státního rozpočtu na rok 2008* a oficiální Národní zahájení Dnů evropského dědictví v Uherském Hradišti završila znělka 750. výročí Uherského Hradiště z autorské dílny Jiřího Pavlici. Před slavnostním přípitkem vínem s titulem Šampion Slovácka bílých vín roku 2006 (Žerotín, a. s., Strážnice, Ryzlink rýnský – výběr z bobulí) se všemi oficiálními hosty, starosty měst a obcí a oceněnými mistry udělil mecenáš oslav Ivo Valenta *Cenu mecenáše slavností* třem kolektivům.

Uherské Hradiště poskytlo desetitisícům návštěvníků po oba dny pestrou nabídku kulturních pořadů, pro které byly vytvořeny podmínky v pamětihodnostech města a kulturních prostorách Hotelu Slunce, Staré radnice, na nádvoří Reduty, ve Františkánském klášteře, ve Smetanových sadech, u Slovácké budy, na nádvoří Justičního paláce, na nádvoří Galerie Slováckého muzea. Po oba dny probíhaly komponované pořady profesionálních i neprofesionálních těles z regionu i naší kulturní scény na Masarykově náměstí v Uherském Hradišti, v restauraci U Komína s folk a kantry kapelami, muzicírování probíhalo i na lodích, plujících po Baťově kanále. Zkrátka nepřišly ani děti, pro které byly připraveny speciální dětské pořady a programy, např. *Slavnosti a děti* s historickým kolotočem, rytířskými turnaji a jízdou na ponících, 5. ročník kreslení a malování na nádvoří galerie a v dětském ateliéru galerie na téma *Dny evropského kulturního dědictví a 750. výročí města Uherského Hradiště*, dětská výtvarná dílnička na téma *Řemesla* nebo *Synotování s dětmi* v atriu Portálu na téma *Matyášova brána umění otevřená*.

Své místo měly v pestré nabídce pořady typu *Slovácká křídlovka*, přehlídka mužských pěveckých sborů, setkání folkloristů u Slovácké budy, besedy u cimbalu ve vinných sklepích, reprezentativní košt vín v Redutě, ale i sportovně laděné přehlídky, např. *reje velocipedů* či *přelety horkovzdušných balónů nad městem*. Ve Smetanových sadech bylo zřízeno také letní kino a čtvrt Uherského Hradiště-Sady pozvala návštěvníky slavností na tradiční derflanské hody s právem a se starobylým zvykem, spojeným s vozením berana.

Ve Františkánském klášteře, kostele sv. Františka Xaverského a v kostele Zvěstování Panny Marie zazněla duchovní hudba a k vyhledávaným pořadům se zařadily opět krojové přehlídky prezentující dětské sváteční kroje a svatební obřadní kroje regionu Slovácka, jejichž moderování se ujala Mgr. Marta Kondrová. Mgr. Antonín Mach a PhDr. Ludmila Tarcalová k ní připravili reprezentativní obrazovou publikaci.

Národní zahájení Dnů evropského dědictví v Uherském Hradišti se Slováckými slavnostmi vína a otevřených památek a oslavami 750. výročí první písemné zmínky o královském městě Uherské Hradiště získalo věhlas a obdiv mezi širokou domácí veřejností a návštěvníky ze všech koutů naší republiky i ze zahraničí a vytvořilo pro následovníky a další nominovaná města pro pořádání Národního zahájení Dnů evropského dědictví v České republice vysokou latku. Svůj podíl na úspěšném hodnocení výjimečné události neslo i Slovácké muzeum s podporou Ministerstva kultury České republiky a svého zřizovatele, Zlínského kraje.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2007

HLAVNÍ BUDOVA:

Velký sál:

Aztékové a civilizace starého Mexika	do 25. 2.
Aj, to sú malíři od Boha samého... (Lidoví malíři rodu Hánů z Blatnice pod sv. Antonínkem)	29. 3.–24. 6.
Ve znamení Brazílie: (Oscar Niemayer, Marcos Prado, Boris Jirků)	21. 7.–26. 8.
Uherské Hradiště – královské město	18. 10.–14. 9. 2008

Malý sál:

Jehla, příže, pokličky, hračky každé babičky	8. 3.–20. 5.
Pavel Bezděčka: Krása koroze	14. 6.–9. 9.
Uherské Hradiště – takoví jsme byli...	18. 10.–27. 1. 2008

Přísálí:

Výsledky kurzu pletení z proutí a kukuřičného šustí	29. 3.–30. 4.
L-410 – příběh kunovického letadla	18. 5.–1. 7.

Výstavy mimo prostory muzea:

Buchlovice: Slovácko očima Františka Horenského	1. 6.–30. 9.
Na počátku byla hlína – stálá expozice	1. 6.–30. 9.
Neapol: Velikonoce na Slovácku	26. 3.–30. 4.
Památník Velké Moravy: Antonín Zelnitius, objevitel Veligradu	13. 9.–31. 10.

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA:

Přízemní sál:

Antonín Kroča, obrazy	8. 2.–15. 4.
Antonín Gavlas – Prosvětlování (obrazy, fotografie, smalty, keramika)	10. 5.–12. 8.
Nositelé tradice lidových řemesel 2007	7. 9.–21. 10.
Miroslav Malina, Tulák po hvězdách, obrazy, kresby & francisdrake (Michal Malina, Michal Polák)	8. 11.–31. 12.

Velký sál:

4× struktury (Michal Bauer, Zdeněk Macháček, David Medek, Tomáš Medek)	8. 2.–15. 4.
Karlův most ne, ale hrad může být váš	10. 5.–5. 78.
Výstava absolventů Akademie výtvarných umění v Praze (Karolína Bílková, Pavel Klvaňa, Pavel Tichoň, Vladimír Vela, Kateřina Závodová)	
Dnešné a včerajšie svety	24. 7.–9. 9.
Slovenská fotografie – Martin Martinček, Dušan Hanák	
Letem světem na křídlech fantazie (výtvarný projekt ZUŠ UH)	4. 10.–31. 12.

Malý sál:

Antonín Kroča, jun. – sochy	8. 2.–15. 4.
Karlův most ne, ale hrad může být váš	10. 5.–5. 78.
Výstava absolventů Akademie výtvarných umění v Praze (Karolína Bílková, Pavel Klvaňa, Pavel Tichoň, Vladimír Vela, Kateřina Závodová)	
Výsledky 9. ročníku mezinárodního sympozia lité medaile, plakety a drobné plastiky v Uherském Hradišti	18. 8.–21. 10.
Tváře známé i neznámé, portrét v české grafice 19. a 20. století (ze soukromé sbírky)	8. 11.–31. 12.

VÝSTAVY SLOVÁCKÉHO MUZEA V ROCE 2008

HLAVNÍ BUDOVA:

Velký sál:

Uherské Hradiště – město královské do 14. 9.
Krása, která hřeje
Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska 27. 11.–únor 2009

Malý sál:

Uherské Hradiště – takoví jsme byli do 27. 1.
Himaláj – Příběh Lhotse ve fotografiích Jiřího Rohela a Martina Minaříka 28. 2.–27. 4.
Zlaté mince evropského středověku 14. 5.–25. 5.
Antonín Hájek – práce se dřevem, cínem a intarzie 12. 6.–14. 9.
Krása, která hřeje
Gotické a renesanční kachle Moravy a Slezska 27. 11.–únor 2009

Přísálí:

Výsledky kurzu zdobení kraslic 17. 3.–27. 4.

Výstavy mimo prostory muzea:

Buchovice: Na počátku byla hlína – stálá expozice 30. 5.–5. 10.
Bрно: Lidová malířství rodu Hánů z Blatnice pod sv. Antonínkem 24. 6.–6. 9.
(Aj, to sú maléri od Boha samého...)

GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA:

Přízemní sál:

Zdenek Hudeček, Krása neumírá, obrazy 14. 2.–13. 4.
Komunikace, 15. 5.–9. 7.
3. krajská přehlídka výtvarných projektů žáků ZUŠ Zlínského kraje
Mikoláš Axmann, grafika 25. 7.–14. 9.
Výstava bonsají 26. 9.–31. 12.
Vánoce v galerii aneb půjdeme spolu do Betléma 6. 11.–31. 12.

Velký sál:

Lucie a František Chrástkovi, fotografie 14. 2.–13. 4.
Komunikace, 15. 5.–6. 7.
3. krajská přehlídka výtvarných projektů žáků ZUŠ Zlínského kraje
Jan Švankmajer, výstava k LFŠ 25. 7.–14. 9.
Ludmila Kovářiková, keramika 16. 10.–31. 12.

Malý sál:

Vladimír Zálešák, Proměny krajiny, obrazy 14. 2.–13. 4.
Komunikace, 15. 5.–29. 6.
3. krajská přehlídka výtvarných projektů žáků ZUŠ Zlínského kraje
Staré Město – centrum Velké Moravy 5. 7.–13. 7.
Eva Švankmajerová, výstava k LFŠ 25. 7.–14. 9.
Česká bible v průběhu staletí 16. 10.–31. 12.

NABÍDKOVÝ LIST PUBLIKACÍ A CD SLOVÁCKÉHO MUZEA V UHERSKÉM HRADIŠTI

SOUPIS PRACÍ vydaných Slováckým muzeem v letech 1914–1984

Vydalo: Slovácké muzeum, r.1985

Rozsah: 70 s.

C e n a : 1 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ I.

Sestavila: L.Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r.1989

Rozsah: 176 s.

C e n a : 1 Kč

VLASTIVĚDA UHERSKOHRADIŠŤSKO

Vydal: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně ve spolupráci se Slováckým muzeem v roce 1992, jako druhé upravené vydání 63. svazku v souboru Vlastivědy moravské.

Rozsah: 855 s.

C e n a : 120 Kč

SLOVÁCKO 1991–1992, ročník XXXIII–XXXIV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1992

Rozsah: 206 s.

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1993, ročník XXXV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1993

Rozsah: 270 s.

C e n a : 40 Kč

BIBLIOGRAFIE LIDOVÝCH OBYČEJŮ II.

Sestavila: L.Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1994

Rozsah: 169 s.

C e n a : 40 Kč

SLAVNOSTNÍ PRŮVODY

Sestavila a redakčně upravila: L Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1994

Rozsah: 219 s.

Cena: 40 Kč

SLOVÁCKO 1995, ročník XXXVII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1996

Rozsah: 240 s.

C e n a : 40 Kč

Bezděčka, Pavel: **FAUNA JIHOVÝCHODNÍ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1997

Rozsah: 117 s.

C e n a : 20 Kč

SLOVÁCKO 1997, ročník XXXIX

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1998

Rozsah: 221 s.

C e n a : 40 Kč

SLOVÁCKO 1998, ročník XL

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 300 s.

C e n a : 40 Kč

Marie Martykánová-Milada Frolcová: **GALERIE SLOVÁCKÉHO MUZEA**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 1999

Rozsah: 107 s.

C e n a : 99 Kč

SLOVÁCKO 1999, ročník XLI

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 334 s.

C e n a : 40 Kč

SLOVÁCKO 2000, ročník XLII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 332 s.

C e n a : 40 Kč

SLOVÁCKO 2001, ročník XLIII

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 292 s.

C e n a : 50 Kč

SLOVÁCKO 2002, ročník XLIV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 392 s.

C e n a : 70 Kč

SLOVÁCKO 2003, ročník XLV

Společenskovědní sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: 331 s.

C e n a : 70 Kč

SLOVÁCKO 2004, ročník XLVI

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2005

Rozsah: 364 s., barev. obr.

C e n a : 100 Kč

SLOVÁCKO 2005, ročník XLVII

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: 380 stran

C e n a : 100 Kč

SLOVÁCKO 2006, ročník XLVII

Společenskovední sborník pro moravsko-slovenské pomezí

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2007

rozsah: 368 s.

C e n a : 100 Kč

SLOVÁCKÉ MUZEUM

Sestavil a redakčně upravil: I. Frolec

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 152 s.

C e n a : 140 Kč

Štajnochr, Vítězslav: **PANNA MARIA DIVOTVŮRKYNĚ**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2000

Rozsah: 326 s., 298 obr.

C e n a : 350 Kč

Čoupková, Magdalena: **NEJSTARŠÍ UHERSKOHRADIŠŤSKÁ MĚSTSKÁ KNIHA**

Vydal: Státní okresní archiv a Slovácké muzeum, r. 2001

Rozsah: 159 s.

C e n a : 50 Kč

Luděk Galuška–Miroslav Vaškových: **PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 143 s.

C e n a : 140 Kč

OSUDY ZEMĚDĚLSKÉHO DRUŽSTEVNICTVÍ VE 20. STOLETÍ

Studie Slováckého muzea č. 7/2002

Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2002

Rozsah: 295 s.

Neprodejné

Vaškových, Miroslav: **PRŮVODCE PO VÝZNAMNÝCH ARCHEOLOGICKÝCH LOKALITÁCH Z OBDOBÍ VELKÉ MORAVY**

Vydalo: Slovácké muzeum a Zlínský kraj, r. 2002

Rozsah: 14 s.

C e n a : 15 Kč

Frolcová, Milada: **SLOVNÍK ŽÁKŮ A ABSOLVENTŮ ZLÍNSKÉ ŠKOLY UMĚNÍ
A STŘEDNÍ UMĚLECKOPRŮMYSLVÉ ŠKOLY VE ZLÍNĚ
A V UHERSKÉM HRADIŠTI**

Vydalo: Slovácké muzeum a Krajská knihovna Františka Bartoše, r. 2003

Rozsah: 343 s.

C e n a: 160 Kč

ZELEŇ V LIDOVÝCH OBYČEJÍCH

Studie Slováckého muzea č. 8/2003

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydal: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 231 s.

C e n a: 50 Kč

Tarcalová, Ludmila: **PRŮVODCE ZEMĚDĚLSKÝMI USEDLOSTMI č. p. 90 a 93**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 10 s.

C e n a : 15 Kč

Frolec, Ivo: **PRŮVODCE STÁLOU EXPOZICÍ VESNICKÉHO KOVÁŘSTVÍ**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 21 s.

C e n a : 15 Kč

Tarcalová, Ludmila: **PRŮVODCE EXPOZICÍ SLOVÁCKO**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 17 s.

Cena: 15 Kč

Vaškových, Miroslav: **PAMÁTNÍK VELKÉ MORAVY STARÉ MĚSTO-NA VALÁCH/
NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA (pracovní sešit)**

edice Dětské tisky 1

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 3 volné listy

Cena: 10 Kč

Tarcalová, Ludmila: **NÁRODOPISNÁ EXPOZICE SLOVÁCKO (pracovní sešit)**

edice Dětské tisky 2

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2003

Rozsah: 2 volné listy

C e n a : 7 Kč

**ZEMĚDĚLSKÉ ŠKOLSTVÍ, VÝZKUM A OSVĚTA JAKO PŘEDPOKLAD HOSPO-
DÁŘSKÉHO A SOCIÁLNÍHO ROZVOJE VENKOVA V 19. A 20. STOLETÍ**

Studie Slováckého muzea č. 9/2004

Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004

Rozsah: 365 s.

Neprodejné

Tarcalová, Ludmila: **KLOBÚČEK S PÉRKAMA, VĚNEČEK S PANTLAMA**
(úvazy, pokrývky a úpravy hlavy). Katalog ke stejnojmenné výstavě.
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004
Rozsah: 28 s.
Cena: 40 Kč

CO NEODNESL ČAS...

(přírůstky do sbírek Slováckého muzea). Katalog k 90. výročí založení muzea 1914-2004.
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2004
Rozsah: přebal a 6 volných listů
Cena: 25 Kč

Portl, Pavel: **BEDŘICH BENEŠ BUCHLOVAN, ZNÁMÝ NEZNÁMÝ**

Vydalo: Slovácké muzeum, Knihovna B. Beneše Buchlovana, Muzejní spolek v Uherském Hradišti, Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, r. 2005
Rozsah: 77 s.
C e n a : 139 Kč

Habartová, Romana: **LIDOVÁ UMĚLECKÁ VÝROBA V ČESKÉ REPUBLICE**
(katalog k výstavě)

Vydalo: Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, r. 2005
Rozsah: 20 stran
Cena: 40 Kč

Štajnochr, Vítězslav: **SVATÁ TROJICE**

Katalog ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2005
Rozsah: 100 stran
C e n a : 220 Kč

ZVYKY A OBYČEJE SOCIOPROFESNÍCH SKUPIN

Studie Slováckého muzea č. 10/2005
Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006
Rozsah: 251 s.
Cena: 70 Kč

OSOBNOSTI AGRÁRNÍ POLITIKY 19. A 20. STOLETÍ

Studie Slováckého muzea č. 11/2006
Sestavila a redakčně upravila: Blanka Rašticová
Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006
Rozsah: 275 s.
Neprodejně

Portl, Pavel: **PRŮVODCE LETECKÝM MUZEEM KUNOVICE**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006
ISBN: 80-86185-56-7
Rozsah: 33 s.
C e n a : 15 Kč

Tarcalová, Ludmila: **MAPA KROJŮ NA SLOVÁCKU**

Kresby: Petra Kalábová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: 1 mapa

C e n a : 40 Kč

Kolektiv: **KERAMICKÁ VÝROBA VE ZLÍNSKÉM KRAJI**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2006

Rozsah: nestr. + mapa

C e n a : 80 Kč

DARY A OBDAROVÁNÍ

Studie Slováckého muzea č. 12/2007

Sestavila a redakčně upravila: Ludmila Tarcalová

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2007

Rozsah: 247 s.

C e n a : 100 Kč

Habartová, Romana: **AJ TO SÚ MÁLĚŘI OD BOHA SAMÉHO**

Vydalo: Slovácké muzeum, r. 2007

Rozsah:

C e n a : 300 Kč

Vaškových, Miroslav–Číhal, Robert: **CD – VELKÁ MORAVA**

Multimediální dvojjazyčné CD

C e n a : 220 Kč (1 licence)

1 000 Kč multilicence pro školy